

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TATAR YAZARI GABDRAHMAN EPSELEMOV'UN
HIKEYELER (HETÉR) ADLI ESERİ ÜZERİNE DİL
İNCELEMESİ
(Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yusuf KILIÇ

Balıkesir, 2018

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TATAR YAZARI GABDRAHMAN EPSELEMOV'UN
HIKEYELER (HETÉR) ADLI ESERİ ÜZERİNE DİL
İNCELEMESİ
(Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yusuf KILIÇ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Hüseyin DURGUT

Balıkesir, 2018

T.C.

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında 200912511010 numaralı Yusuf KILIÇ'ın hazırladığı *Tatar Yeneri Gabbdrakman Epselamov'un "Hıbeşeler (Het'ér.)" Adlı Eseri Üzerine Dil İncedemesi (Giriş - İnceleme Metni - Dizin)* konulu ~~DOKTORA~~ / YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca *13.07.2018* tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/ ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile karar verilmiştir.

BAŞKAN

Prof. Dr. Hilmi SAVRAN

ÜYE (Danışman)

Doç. Dr. Hüseyin DURGUT

ÜYE

Dr. Öğr. Üyesi A. Turan TÜRK

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

13/07/2018

Enstitü Onayı

Halil İbrahim ŞAHİN

Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN
Müdür

ÖN SÖZ

Türk milleti tarih boyunca sürekli hareket halinde olmuş, geniş coğrafyalara yayılmış büyük bir millettir. Bu hareket ve genişleme süresince birçok savaş, göç, felaket, zafer vb. olaylar yaşamış, türlü milletlerle etkileşim içinde olmuş, birçok iklim, coğrafya şartlarında yaşamıştır. Bütün bu yaşananlara rağmen kültürünü, dilini korumayı ve yükseltmeyi bilmiştir.

Tatar Türkleri bahsettiğimiz yayılma ve çalkantıları en fazla yaşayan Türk boylarından biridir. Kıpçak Türklerinin bir kolu olan Tatar Türkleri Altınorda Devletinin önemli bir unsuru olmuş, sonra bu devletin dağılmasıyla birlikte gücünü kaybetmiş, 1552 yılında Rusların Kazan'ı işgal etmesiyle birlikte Rus hâkimiyetine girmiştir. Bu uzun esaret dönemine rağmen Tatar Türkleri kültürünü, dilini yaşatmış, belli bir edebiyata sahip olmuş, önemli yazar ve şairler yetiştirmiş ve varlığını bugüne kadar devam ettirebilmiştir.

Tatar Türkleri Çarlık Rusyasının ağır baskılarından kurtulabilmek için 1917'deki Ekim Devrimine büyük destek vermiş, SSCB'nin kuruluşuyla birlikte özgürlüğe kavuşacaklarını düşünmüşlerdir. Sovyet yönetimi bu milletlere sisteme bağlı olmak kaydıyla özellikle ana dilde eğitim ve edebiyat yapma konusunda bir özgürlük verse de sistemin onaylamadığı dinî ve millî konularda büyük bir baskı ve sindirme politikası içinde olmuştur.

Çalışmamızı, kendini bu baskılardan koruyabilmiş, Sovyet fikrine sıkı sıkıya bağlı, bir dönem milletvekilliği de yapmış, yaşadığı dönemde büyük bir üne kavuşmuş, birçok eser vermiş, Sovyet Tatar edebiyatının önemli yazarı Gabdrahman EpseleMOV'un "*Hetér (Hikeyeler)*" adlı hikâye kitabı üzerinde gerçekleştirdik. Bir hikâye kitabı üzerinde çalışarak yazarın hemen hemen bütün edebî hayatındaki dilini görebilme imkânı bulduk. Hangi dönemde hangi konuların üzerinde durduğu, nasıl bir dil kullandığı bu hikâyeleri aracılığıyla anlaşılabilmektedir.

Bu çalışmayı yapmamızdaki amaç ülkemizde daha önce çalışılmamış bir yazar olan Gabdrahman EpseleMOV'u tanıtmak ve hikâyelerinde standart Tatar Türkçesi kullanımını görebilmektir.

İncelememiz Giriş, Dil İncelemesi, Metin, Dizin ve Sonuç olarak beş ana bölümden oluşmaktadır: Giriş bölümünde; 1. kısımda Gabdrahman Epselemov'un hayatı ve edebî kişiliği anlatılmıştır. 2. kısımda üzerinde çalıştığımız eser ve incelemeye aldığımız hikâyeler tanıtılmıştır. Dil İncelemesi bölümünde hikâyelerin, standart Tatar Türkçesi başlıkları altında ses ve şekil bilgisi açısından dil incelemesi yapılmıştır. Metin bölümünde ilk olarak metnin transkripsiyonu yapılmış, ardından metnin aynı sıra doğrultusunda Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Aktarmada yazarın anlatımına sadık kalınarak Türkiye Türkçesine uygun anlamlı bir çalışma ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Dizin bölümünde metinde geçen, kişi ve yer isimleri haricindeki kelimeler Türkiye Türkçesine göre alfabetik olarak sıralanmış ve Türkiye Türkçesi karşılıkları verilmiş, her sözcüğün geçtiği satır numarası ve kullanım sıklığı sözcüğün altında gösterilmiştir. Sonuç bölümünde çalışmamızda ulaştığımız sonuçlar ve bu sonuçlar üzerine yaptığımız yorumlar verilmiştir. Çalışmamızda yararlandığımız kaynaklar kaynakça bölümünde verilmiştir. Kaynakçaya sadece alıntı yaptığımız kaynaklar ve başvurduğumuz sözlükler alınmıştır.

Öncelikle bu çalışmamda bana rehber olan tez danışmanım Doç. Dr. Hüseyin Durgut'a teşekkürlerimi sunarım. Çalışmam esnasında çok yardım gördüğüm Prof. Dr. Birsnel Oruç Aslan'a, birçok konuda bana yardım eden değerli dostum Doç. Dr. Ahat Salihov'a, Kazan'daki araştırmalarımda yardımlarını gördüğüm Farida Tagirova'ya, yazarın özel hayatına ait bilgileri bana açan Albina Absalyamova'ya, kendilerinden çok şey öğrendiğim değerli hocalarıma teşekkür ederim.

Her konuda olduğu gibi bu çalışmam süresince de bana her türlü desteği veren değerli anne, baba ve ağabeyime, sevgili eşim Hale'ye, bana büyük bir moral olan sevgili oğlum Abidin Tuğrul'a ayrıca teşekkür ederim.

Yusuf KILIÇ

ÖZET

TATAR YAZARI GABDRAHMAN EPSELEMOV'UN HİKEYELER (HETÉR) ADLI ESERİ ÜZERİNE DİL İNCELEMESİ

(Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)

Yusuf KILIÇ

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Hüseyin DURGUT

2018, 591 Sayfa

Bu çalışmada 20. yy. Kazan-Tatar edebiyatının ünlü yazarı Gabdrahman EpseleMOV tanıtılmış ve onun “Hıkeyeler (Hetér)” adlı hikâye kitabı üzerinden dil incelemesi yapılmıştır.

Çalışmamız Giriş, Dil İncelemesi, Metin, Dizin ve Sonuç olmak üzere beş ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümü iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda yazarın hayatı ve edebî kişiliği verilmiş, ikinci kısımda çalışmamıza konu olan eserdeki hikâyeler kısaca tanıtılmıştır. Dil İncelemesi bölümünde ses ve şekil bilgisi açısından dil incelemesi yapılmıştır. Metin bölümü iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda Kiril harfli metnin Latin harfli transkripsiyonu verilmiş, ikinci kısımda metnin Tatar Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarımı yapılmıştır. Dizin bölümünde metinde geçen kelimeler, çekim ekleri ve olumsuzluk ekleri çıkarılarak, şahıs ve yer adları hariç, madde başı olarak kullanılıp Türkiye Türkçesindeki anlamları, kullanım sıklıkları ve metinde geçtiği satır numaraları verilmiştir. Sonuç bölümünde çalışmamıza ait sonuçlar değerlendirilmiştir.

Sonuç bölümünün ardından çalışmada kullandığımız kaynaklar belirtilmiş ve son olarak da Ekler bölümünde yazarın hayatına dair fotoğraflar verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kazan Tatar Türkçesi, Gabdrahman EpseleMOV, Dil İncelemesi, Hikâyeler.

ABSTRACT

Yusuf KILIÇ

GRAMMATICAL STUDY ON TATAR WRITER GABDRAHMAN EPSELEMOV'S BOOK NAMED HİKEYELER (HETÉR)

(Introduction-Analysis-Text-Index)

Master Degree, Department of Turkish Language and Literature

Adviser: Assoc. Prof. Hüseyin DURGUT

2018, 591 Pages

In this study, well-known author of 20th century Kazan-Tatar literarue Gabdrahman EpseleMOV was introduced and a language analyses was carried out on his story “Hikeyeler (Hetér)”.

Our study is made up five sections: Introduction, Grammer Analyse, Text, Dictionary and Conclution. Introduction section consists of two. In the first subsection, the author’s life and literary character is defined. In the second subsection, the stories in the work of art which is the subject of our study are shortly introduced. In the Grammer Analyse section consists a language analyses was carried out in terms of phonetics morphology. Text is composed of two parts. In th first part, Latin alphabet transcription of the original text which is in Cyrillic alphabet is given and in the second part, the text is translated from Tatar Turkish to Turkey Turkish. In the index section, the words in the text are listed a keywords and their Turkey Turkish equivalent, frequency of use, line numbers are written. In the conclusion section, the result of our study are concluded.

After the conclution section, the resources that we made use of during our study are listed. Finally, some photographs belonging to the author’s life are attached in appendix.

Key Words: Kazan Tatar Language, Gabdrahman EpseleMOV, Language Analyses, Stories.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xii
1. GİRİŞ	1
1.1. GABDRAHMAN EPSELEMOV	1
1.1.1. Hayatı.....	1
1.1.2. Edebî Kişiliği	5
1.2. HETÉR (HİKEYELER)	16
2. DİL İNCELEMESİ	20
2.1. SES BİLGİSİ.....	20
2.1.1. Ünlüler	20
2.1.2. Ünsüzler	20
2.1.3. Ses Olayları.....	23
2.1.3.1. Yardımcı Sesler.....	23
2.1.3.2 Ses Uyumları.....	23
2.1.3.2.1 Ünlü Uyumları	24
2.1.3.2.2 Ünsüz Uyumu	24
2.1.3.2.3 Ünlü Düşmesi	25
2.1.3.2.4 Ünlü Daralması	25
2.1.3.2.5 Ünsüz Benzeşmesi	26
2.1.3.2.6 Ünsüz Sedahlılaşması	26
2.2. ŞEKİL BİLGİSİ	26
2.2.1. Yapım.....	26
2.2.1.1 İsimden İsim Yapma Ekleri	27
2.2.1.2 Fiilden İsim Yapma Ekleri.....	30
2.2.1.3. İsimden Fiil Yapma Ekleri.....	32
2.2.1.4. Fiilden Fiil Yapma Ekleri	34
2.2.2. Çekim.....	35
2.2.2.1. İsim Çekimi.....	35

2.2.2.1.1. Çokluk.....	35
2.2.2.1.2. İyelik	36
2.2.2.1.3. Aitlik	36
2.2.2.1.4. Hâl Çekimi.....	36
2.2.2.1.4.1. Yalın Hâl.....	37
2.2.2.1.4.2. İlgi Hâli: -nı / -né, -Ø	37
2.2.2.1.4.3. Yükleme Hâli	37
2.2.2.1.4.4. Yönelme Hâli	38
2.2.2.1.4.5. Bulunma Hâli	38
2.2.2.1.4.6. Çıkma Hâli	38
2.2.2.1.4.7. Eşitlik Hâli	39
2.2.2.1.4.8. Vasıta Hâli	39
2.2.2.1.4.9. Yön Hâli.....	39
2.2.2.1.4.10. Sınırlama Hâli	40
2.2.2.1.4.11. İsimlerde Soru.....	40
2.2.2.1.5. İsim Fiili (Ek Fiil).....	41
2.2.2.1.5.1. Şimdiki Zaman.....	41
2.2.2.1.5.2. Görülen Geçmiş Zaman	41
2.2.2.1.5.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman	42
2.2.2.1.5.4. Şart.....	42
2.2.3. Sıfat.....	42
2.2.3.1. Niteleme Sıfatları.....	43
2.2.3.1.1. Karşılaştırma Derecesi	43
2.2.3.1.2. Fazlalık Derecesi.....	43
2.2.3.1.3. Azlık Derecesi.....	43
2.2.3.1.4. En Üstünlük Derecesi	44
2.2.3.2. Belirtme Sıfatları.....	44
2.2.3.2.1. İşaret Sıfatları.....	44
2.2.3.2.2. Sayı Sıfatları	44
2.2.3.2.3. Soru Sıfatları	44
2.2.3.2.4. Belirsizlik Sıfatları.....	44
2.2.4. Zamir.....	44
2.2.4.1. Şahıs Zamirleri ve Çekimi	45

2.2.4.2. İşaret Zamirlerinin Çekimi.....	46
2.2.4.3. Dönüşlülük Zamiri.....	46
2.2.4.4. Soru Zamirleri.....	47
2.2.4.5. Belirsizlik Zamirleri.....	47
2.2.5. Zarf.....	47
2.2.5.1. Yer-Yön Zarfları	47
2.2.5.2. Zaman Zarfları	47
2.2.5.3. Hal Zarfları	48
2.2.5.4. Miktar Zarfları	48
2.2.6. Fiil.....	48
2.2.6.1. Şahıs Ekleri	48
2.2.6.1.1. - 1. Tip Şahıs Ekleri	48
2.2.6.1.2. – 2. Tip Şahıs Ekleri	49
2.2.6.2. Fiil Çekimi	49
2.2.6.2.1. Bildirme Şekilleri.....	49
2.2.6.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman:.....	49
2.2.6.2.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman	50
2.2.6.2.1.3. Şimdiki Zaman İfadeli Geniş Zaman.....	50
2.2.6.2.1.4. Kesin Gelecek Zaman.....	50
2.2.6.2.1.5. Belirsiz Gelecek Zaman.....	51
2.2.6.2.2. Tasarlama Şekilleri	51
2.2.6.2.2.1. Şart.....	51
2.2.6.2.2.2. İstek.....	51
2.2.6.2.2.3. Gereklilik:	52
2.2.6.2.2.4. Emir	53
2.2.6.2.3. Fiillerin Birleşik Çekimleri	53
2.2.6.2.3.1. Hikâye.....	54
2.2.6.2.3.1.1. Öğrenilen Geçmiş Zamanda Hikâye: -gan / -gen; -kan / -ken (idé)	54
2.2.6.2.3.1.2. Geniş Zamanda Hikâye: -a / -e idé; -y idé (Şimdiki Zaman İşlevli)	54
2.2.6.2.3.1.2.1. Geniş Zamanda Hikâye: -ar / -er idé; -r idé (Geniş Zaman İşlevli)	54
2.2.6.2.3.1.3. Tasarlama Şekillerinde Hikâye.....	54

2.2.6.2.3.1.3.1. –sa / -se idé (İstek İşlevli)	54
2.2.6.2.3.1.3.2. –sın / -sén idé (İstek İşlevli).....	54
2.2.6.2.3.1.3.3. –ası / -esé idé (Gereklilik İşlevli).....	54
2.2.6.2.3.1.3.4. –rga / -rge idé (Gereklilik İşlevli), -maska / -meske idé (Olumsuz)	54
2.2.6.2.3.2. Rivayet	55
2.2.6.2.3.2.1. Geniş Zamanda Rivayet.....	55
2.2.6.2.3.2.1.1. –a / -e; -y iken (> soru: miken)	55
2.2.6.2.3.2.1.2. –ar / -er; -r iken (> soru: miken)	55
2.2.6.2.3.2.2. Tasarlama Şekillerinde Rivayet: -sa / -se iken.....	55
2.2.6.2.3.3. Şart	55
3.2.6.2.3.3.1. Geçmiş Zamanda Şart.....	55
3.2.6.2.3.3.2. Geniş Zamanda Şart.....	55
3.2.6.2.3.3.3. Tasarlama Şekillerinde Şart	55
2.2.6.3. Tasvir Fiilleri	56
3.2.6.3.1. Yeterlilik	56
3.2.6.3.2. Başlama.....	56
3.2.6.3.3. Sürüş	56
3.2.6.3.4. Bitiş	56
3.2.6.3.5. Yaklaşma	57
3.2.6.3.6. Tezlik	57
2.2.6.4. İsim-Fiiller (Mastar)	57
2.2.6.5. Sıfat Fiiller	58
2.2.6.6. Zarf-Fiiller	59
2.2.6.6.1. Basit Zarf-Fiiller	60
2.2.6.6.2. Birleşik Zarf-Fiiller.....	61
2.2.7. Edatlar	62
2.2.7.1. Bağlama Edatları.....	63
2.2.7.1.1. Bağlayıcılar	63
2.2.7.1.2. Cümle Başı Edatları	64
2.2.7.1.3. Sona Gelen Edatlar	66
2.2.7.2. Son Çekim Edatları	68
2.2.7.2.1. Yalın Halle Bağlananlar.....	68

2.2.7.2.2. Yönelme Haliyle Bağlananlar.....	69
2.2.8. Ünlemler	71
3. METİN	73
3.1. TRANSKRİPSİYON.....	73
3.1.1. Transkripsiyonda Uyulan Esaslar	73
3.2. TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARMA	170
3.2.1. Aktarmada Uyulan Esaslar	170
3.2.2. Aktarmalı Metin.....	170
4. DİZİN.....	266
4.1. DİZİNDE UYULAN ESASLAR	266
4.2. SÖZ DİZİNİ	266
5. SONUÇ	567
KAYNAKÇA.....	570
EKLER.....	573
ÖZGEÇMİŞ	578

KISALTMALAR

A.: Arapça

bk.: Bakınız.

C: Cilt

çev.: Çeviren

Der.: Derleyen

Doç.: Doçent

Dr.: Doktor

Edt.: Editör

ET.: Eski Türkçe

F.: Farsça

M.: Moğolca

Prof.: Profesör

s: Sayfa

S: Sayı

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

Tat.: Kazan-Tatar Türkçesi

TDK: Türk Dil Kurumu

TDTEA: Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi

TET: Tatar Edebiyatı Tarihi

vb.: Ve bunun gibi

vd.: Ve diğerleri

Yay.: Yayınları

yy.: Yüzyıl

1. GİRİŞ

1.1. GABDRAHMAN EPSELEMOV

Gabdrahman EpseleMOV, 20. yy. Tatar edebiyatının en tanınmış yazarlarından biridir. Üretkenliğiyle ön plana çıkan EpseleMOV, birçok tanınmış hikâye ve romanın sahibidir. Yazarlığının dışında yıllarca gazetecilik yapması ve bir dönem milletvekili olması, tanınmasında rol oynayan diğer etkenlerdir. Eserleri yaşadığı dönemde Tatar Türkleri tarafından çok okunmuş, çok beğenilmiştir. Bugün halen, özellikle romanları, herkes tarafından tanınmaktadır.

1.1.1. Hayatı

Meşhur yazar, gazeteci ve siyasetçi Gabdrahman EpseleMOV, 28 Aralık¹ 1911’de eski Penza ilinin Krasnodlobosk ilçesi Eski Allagöl köyünde doğmuş, köylü bir ailenin çocuğudur (TDTEA, 2001: 466).²

Babasının adı Safa, annesinin adı Zöhre’dir. Altı kardeşin en büyüğüdür. Çocukluğunu doğduğu köyde geçiren EpseleMOV, ilkokul 3. sınıfı köy mektebinde bitirdikten sonra 1923 yılında Moskova’ya babasının yanına gitmiştir. Burada ilk olarak N. Nerimanov adındaki 27 numaralı Tatar Okulunda okumuş. Burada okurken ilk yazarlık faaliyetlerine başlamıştır. Musa Celil’in muharrirliğini yaptığı *Oktyabr Balası* (Ekim Çocuğu) dergisi ve Tatar kütüphanesine bağlı oluşturulan edebî daireye dâhil olmuş. İlk olarak şiirler yazmış, ardından hikâyeler, piyesler yazarak kendini denemiştir (Veliyeva vd., 2009: 99).

1929 yılında liseyi bitirmiş ve ardından 1930 yılında fabrika okulunda okumaya ve çalışmaya başlamıştır. Akşam okuluna devam etmiş ancak bitirememiştir. 1936 yılında Akşam Edebiyat Enstitüsünde okumaya başlamış ve ikinci yıldan itibaren normal eğitime geçmiş, bu yüzden de işini bırakmak zorunda kalmıştır. 1940 yılında Kazan’a çalışmaya gönderilmiş. Sovyet Edebiyatı Dergisinin

¹ TDTEA’da doğum günü verilmemiştir. Biz bu tarihi mezar taşından öğrendik.

² “Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatı Antolojisi” adlı ansiklopedide yazarın adı Abdurahman AbseleMOV olarak geçmiştir. Yazarın adı Rusça kaynaklarda ise Abdurahman Absalyamov olarak geçmektedir. Biz bu çalışmamızda yazarın adını, Tatar Türkçesindeki kullanımı olan Gabdrahman EpseleMOV olarak kullanacağız.

genel yayın yönetmeni olarak bir yıl bile çalışmadan Kızılordu'ya alınarak savaşa gönderilmiştir (Absalyamova, 2011: 9-10).

1930'lu yıllarda yaşanan Represiya döneminde Epselemov'un babası Safa Epselemov (1885-1937) gulak³ olduğu iddiasıyla tutuklanmış, 58. maddeden hüküm giymiş ve sürgün edilmiştir.⁴ Bu olayın sebebiyse, Yazarın gelini Svetlana Absalyamova'nın aktardığına göre: O yıllarda yazarın babasının montların baş ve omuz kısımlarına takılan derilerin imalatını yapması ve bundan dolayı diğer köylülere nazaran daha zengin olması ve Sovyet yönetimi tarafından gulak olduğu sanılmıştır. Aslında kendisi de sıradan bir köylü olmasına rağmen bir yanlış anlaşılmaya kurban gitmiştir.

G. Epselemov hayatı boyunca bu olay hakkında hiç konuşmamış, adeta bu olayı yok saymıştır. Onun hayatını anlatan hiçbir kaynakta da bu olaya rastlayamamaktayız. Bu durum onun rejime olan bağlılığını ve rejimle ters düşmekten korktuğunu göstermektedir.

Hatta gelini, Gabdrahman Epselemov'un cuma günleri Kur'an okuyup namaz kıldığından; ancak bunu evinde herkesten gizli bir şekilde yaptığından bahsetmektedir.

Albina Absalyamova, fabrika kayıtlarına baktığında büyük dedesiyle ilgili bazı bilgilere ulaşır. Buna göre:

28 Ekim 1933'te tutuklanmış ve mahkemece üç yıl kuzeye (Sibirya'nın Kuzey Buz Denizi kıyılarında kalan bölgesi) sürgün edilmiş. Bu süreyi doldurunca Moskova'daki işine geri dönmüş. 1937 yılında ikinci kez tutuklanmış ve 58. maddeden on yıl hüküm giymiş. Eşiyle birlikte Uzakdoğu'ya sürülmüş ve burada ölmüştür. 1997 yılının kasım ayında davanın tekrar görülmesinin ardından aklanmıştır (Absalyamova, 2012: 117).

³ "Gulak" Çarlık Rusya döneminde büyük arazi sahibi, kırsal kesimde yaşayan zenginlere verilen isimdir. Ekim Devriminin ardından halkın mallarını ele geçirmek ve halkı ezmek, devrim karşıtı olmak suçlarından Sovyet mahkemeleri tarafından sürgün ve idam cezalarıyla cezalandırılmışlardır.

⁴ Represiya, Stalin döneminde uygulanan yoğun baskı ve sindirme dönemidir. 58. madde birçok Türk aydının da hüküm giydiği "karşı devrimci olma", "Turan devleti kurmaya çalışma" gibi fıkraların da bulunduğu maddedir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Buran, 2011)

Gabdrahman Epselemov'un üç erkek kardeşi savaşta hayatını kaybetmiş, kız kardeşleri de Moskova'ya yerleşmiş ve orada yaşamışlardır (Absalyamova, 2012: 117).

Epselemov'un öz geçmişine baktığımızda çocukluk ve gençlik yıllarının halkın içinde, köyde, fabrikalarda, fabrika okulunda, edebiyat enstitüsünde geçtiğini görüyoruz. Bu yaşantısı onun erken dönem eserlerine de yansımıştır.

1941 yılının Ağustos ayında savaşa giden Epselemov, önce Karelya cephesinin deniz birliğinde havan topçusu çavuşu olarak, ardından 1943 yılının yazından 1945 yılı mayısına kadar bu cephede çıkan *Vatan Öçén Sugışka* (Vatan İçin Savaş) adlı Tatarca gazetesinin sekreteri görevinde, 1945 yazından 1946 yılının nisan ayına kadar Uzakdoğu'daki *Stalin Sugışçısı* (Stalin Askeri) adlı cephe gazetelerinde bir çok görevde çalışmıştır (Veliyeva vd. , 2009: 99).

Savaş yılları onun en fazla üzerinde durduğu, en fazla esinlendiği, kendisini en fazla etkileyen yıllar olmuştur. Savaş yıllarında uzun süre insanları gözlemleme ve tanıma fırsatı bulmuştur. Bütün bu gözlem ve tecrübelerini günlüklerine kaydetmiştir. Savaş yıllarından sonraki eserlerinde de savaş ve kahramanlık konularında yazmaya devam etmiştir.

Savaş bittikten sonra, daha önce, edebiyat enstitüsünün dördüncü sınıf öğrencisiyken Özbekistan'a teknik görev için gönderildiği zaman tanıştığı Rusça öğretmeni Magina İzmayilova- Çumarina Epselemova ile evlenmiş. Bulat adında bir oğlu ve Lele adında bir kızı olmuş. Gabdrhman Epselemov çocuklarıyla zaman geçirmeyi çok seven biri olmuştur. Lele Epselemova İngilizce öğretmenidir ve Moskova'da yaşamaktadır. Bulat Epselemov pedagog olmuş, 1995 yılının mayısında henüz kırk sekiz yaşındayken Kazan'da hayatını kaybetmiştir (Absalyamova, 2012: 118-119).

Hayatı boyunca eşinden çok büyük destek görmüştür. 1964 yılında kısmi felç geçirdiğinde Magina Hanım daktilo kursuna gidip onun eserlerini daktilo etmiş, ilk düzeltmelerini yapmıştır. Ona çok iyi bakarak iyileşmesini sağlamıştır. Şair Zeki Nuri, Magina Epselemova için "Demir Magina" lakabını uygun görmüştür. Birçok arkadaşı da ona bu lakapla hitap etmiştir (Absalyamova, 2012: 121).

Savaşın ardından Sovyet Edebiyatı dergisinde genel sekreter olarak çalışmaya başlamış ve yazarlık faaliyetlerini hızlandırmıştır. Cumhuriyet Barış Komitesinde çalışmış, 22 Mart 1962’de Kazan milletvekili olmuştur. Milletvekili günlüklerinde onun insanlar için büyük bir titizlikle çalıştığını görmekteyiz. Görevi boyunca yazar arkadaşlarının sıkıntılarını da çözmüş ve onlara birçok konuda destek olmuştur (Absalyamova, 2006: 10).

Yazarlığın dışında döneminin sosyal ve siyasi hayatında da aktif olarak görev almıştır. SSCB’nin 6. dönem üst Sovyet vekili olmuş, uzun yıllar Tataristan Yazarlar Birliğinde çalışmış, Kazan Utları ve Milletlerin Kardeşliği dergilerinde yönetici olarak çalışmıştır. Cephedeki ve Tatar edebiyatındaki çalışmaları için Lenin Nişanı, Ekim Devrimi, Hizmet Kızıl Bayrağı ve Kızıl Yıldız Madalyaları ile ödüllendirilmiştir (Veliyeva vd. 2009: 101).

Kazan’da ailesiyle birlikte birkaç komünal evde yaşadıktan sonra, 1956 yılından ölümüne kadar Mayakovski sokağı 26 numarada, yazarlar için tahsis edilen, apartmanın 92 numaralı dairesinde yaşamıştır. Evinde bugün gelini ve torunları yaşamaktadır. EpseleMOV’un çalışma odası ve özel eşyalarının bir kısmı bu evde, olduğu gibi korunmaktadır.

Hayran mektuplarının çok fazla olmasından dolayı posta teşkilatı tarafından posta kutusu sökülerek yerine büyükçe bir posta kutusu koyulmuş. Bu posta kutusu da henüz eve girmeden büyük bir yazarın evine geldiğini hissettirmektedir.

Kırk yaşından itibaren iki kalp krizi ve üç kısmi felç geçiren Gabdrahman EpseleMOV 7 Kasım 1979’da Kazan’da vefat etmiştir. Ölümünden bir gün önce bile yazı masasının başında edebiyatla uğraşmıştır (Absalyamova, 2012: 124). Mezarı Kazan’daki Tatar mezarlığında bulunmaktadır. Oğlu Bulat ve eşi Magina da ölünce onun yanına gömülmüşlerdir.

Doğumunun yüzüncü yılında Kazan’da ve Moskova’da çeşitli etkinliklerle anılmıştır. Moskova’daki toplantıya yazarın ailesi, arkadaşı Musa Celil’in kızı Çulpan ve birçok önemli isim katılmıştır. Yazarın torunu Albina Absalyamova da dedesi hakkında yazdığı *Nikogda Ne Ugasnet* (Asla Söndürmeyeceğiz) adlı kitabı tanıtmıştır (www.kazantime.com: 25.12.2011).

“Ak Çiçekler” romanı tiyatroya uyarlanmış ve Kazan’daki anma etkinliklerinde sergilenmiştir. Oyunu, torunu Albina Absalyamova ve Tataristan Cumhurbaşkanı Rustam Minnihanov birlikte izlemişlerdir.

Doğumunun doksanıncı yıl dönümünde Kazansu Irmağı boyundaki yeni sokağa onun adı verilmiştir (Möhemmedova, 2001: 6). Kazan Kremlinine kendisi için bir kitabe dikilmiş, doğduğu köydeki evi de müzeye çevrilmiştir.

1.1.2. Edebî Kişiliği

Gabdrahman EpseleMOV, 20. yy. Tatar edebiyatının en çok okunan ve beğenilen yazarlarından biridir. Hikâyeler ve romanlar yazmış, özellikle de romanları çok beğenilmiş, kendisine büyük bir şöhret kazandırmıştır.

Tatar hikâye ve romancılığının gelişiminde Gabdrahman EpseleMOV’un büyük bir yeri vardır. Onun yazar olması hiç de kolay olmamış. Yazarlığa o, ciddi izlenimler ve tecrübelerle dolu yollar ve yılların ardından ulaşmıştır. Yazar, yeteneğini M. Gorki Edebiyat Enstitüsünde kazandığını düşünse de onun bu yüksek yeteneği çocukluğundan itibaren oluşmaya başlamış. Yazarlık kıvılcımları çocukluk ve gençlik hatıralarında ortaya çıkmaya başlamış. Etrafındaki dünyayı, ana dilini, türkülerini, halk hikâyelerini, halk kahramanlarını özümseyerek bu işe başlamıştır (Zakirova, 2008: 8).

Yazar oluşundaki etkenleri anlatırken “Şimdi açıkça söylemeliyim ki; halk hikâyeleri, halk türküleri benim yazar oluşumda büyük rol oynadı.” (Möhemmedova, 2001: 6) sözleriyle de halk edebiyatının kendisi için ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır.

Çocukluğunun geçtiği köydeki evinin bulunduğu sokağın adı Tukay’dır. Çocukken onun kim olduğunu ve neden o sokağa adının verildiğini bilmeden yaşamış, ilkokul çağlarında onu okuma ve tanıma fırsatı bulmuştur. Tatarların bu büyük şairinin şiirlerini hayranlıkla okumuştur (Möhemmedova, 2001: 7).

Çocukluğundan itibaren kendisini edebiyat alanında en çok etkileyen yazarın Tukay olduğunu söylemiş. Tukay’ın “Ana Dil” adlı şiirini defalarca, heyecanla okuduğunu belirtmiştir. Tukay sayesinde memleketinin pek çok masal, hikâye ve

manilerini tanıyan Epselemov, hayat yolunu seçmesinde Tukay'ın rolünün çok büyük olduğunu ifade etmiştir. Onun eserlerinde yarattığı tipler halk arasından kişilerdir. Bunda Tukay'ın etkisini görmek mümkündür. Georgiy haçıyla ödüllendirilen, dayısı İbrahim'in 1. Dünya Savaşında gösterdiği kahramanlıkları anlatması da ilk edebî çalışmalarına ilham kaynağı olmuştur (Absalyamova, 2006: 7-8).

Edebiyat enstitüsünde okurken şiire merak sarmıştır. Kendisinin yayımlanan ilk şiiri, arkadaşı Musa Celil'in editörlüğündeki *Oktyabr Balası* (Ekim Çocuğu) dergisinde çıkan *Enver Tégérmené* (Enver Değirmeni) olmuştur. 1937 yılında Sovyet Edebiyatı dergisinde *Mahinur* adlı hikâyesi yayımlanınca arkadaşı Musa Celil *İki Epselem* adlı bir eleştiri şiiri yazmış ve Epselemov'un tanınmasını sağlamıştır.

İki Epselem

*Bir hikâye yazdı bu yıl
Epselemov Epteri.
“Doğruluk” diye yazmıştı
Olup çıktı eğri
Lakin güzel, uzun boylu
Onun son “Maynur”u,
Maynur’a sözümüz yok
Yüzlerinde ay nuru* (Möhemmedova, 2001: 14)

Edebiyat enstitüsünde öğrenci iken oldukça fazla eser vermiştir. Bu eserler:

Mahinur (Mahinur) Hikâyesi, 1937; Bérénçé Hatın Saylavçı (İlk Kadın Seçmen) Hikâyesi, 1938; Ütkende (Geçmişte) Hikâyesi, 1938; Beğét Koyaşı (Saadet Güneşi) Hikâyesi, 1939; Batırlık (Kahramanlık) Hikâyesi, 1939; Kileçek Béznéké (Gelecek Bizimdir) piyesi, çeşitli makaleler, eleştiriler ve derlemeler. Bu hikâyeleri “Beğét Koyaşı (Saadet Güneşi)” adlı hikâye kitabında toplanmıştır (Absalyamova: 2011).

Moskova'dan ayrılıp Kazan'a yerleşmesinde de Celil'in büyük rolü vardır. “Kazan'a git Abdrahman, Gabdrahman olursun!” diyerek Kazan'a yerleşmesi hususunda kendisine önemli bir tavsiye vermiştir (Möhemmedova, 2001: 15).

Kazan'a yerleştikten sonra, ilk zamanlar insanların kendisine uzak durduğunu, zamanla diğer yazar ve şairlerin kendisine alıştığını ifade eden Epselemov, özellikle Gazi Kaşşaf'la güzel bir yakınlık kurduğundan, ailece de sıklıkla görüştüklerinden ve yazarlık konusunda kendisine önemli desteği olduğundan bahseder (Möhemmedova, 2001: 17).

Kazan'a gelişinden kısa zaman sonra orduya çağırılır ve kendisi için 2. Dünya Savaşı'nın zorlu günleri başlamış.

Savaş yıllarında cephede uzun zaman geçiren Epselemov, önceleri edebiyat için zaman olmadığını söylese de yine de daha sonraları edebiyattan uzak kalamamıştır. Karelya ormanlarında edebiyat için kendisinde eksik olan şeyleri tamamladığını söyleyen Epselemov, savaş gazeteciliği sayesinde birçok insanla birlikte olduğunu ve onları tanıma imkânı bulduğunu ifade etmiştir (Absalyamova, 2012: 118).

Epselemov'un gerçek edebî faaliyetleri *Tönyak Balkışı* (Kuzey Işıkları) ve *Sugış Turında Hikeyeler* (Savaş Hakkında Hikâyeler) kitaplarında başlamıştır. Bu kitapları, savaş yıllarında yazmış olduğu "Kartal Nesli, Ölümünden Güçlü, Kahramanlık Taşı Deler, Dört Kahraman, Çavuş İlyasof, Kısa Dalgada" adlı hikâyeleri oluşturmaktadır. Ayrıca savaş yıllarında birçok makale de yazmıştır. Bu hikâyeler kendisinin ileride yazacak olduğu "Gazinur, Altın Yıldız, Ebedi İnsan" gibi büyük eserlere ilham kaynağı olmuştur (Absalyamova 2006: 5).

Savaş yıllarında yazdığı bazı hikâye ve denemeler Kızıl Tataristan gazetesinde yayımlanmıştır: "Babalı Oğullu" Temmuz 1943, "Büyüklik" Eylül 1944, "Uzak Doğuda" Ekim 1944, "Mançurya'da" Eylül 1945. Bunların haricinde gazeteye gönderilmiş başka yazıları da vardır. Bu yazılarda bizlere savaşın bütün bölümlerini büyük bir ustalıkla resmetmiştir. Bu hikâyelerden en ilginç olanı "Babalı Oğullu" hikâyesidir. Bu hikâyede yazar, farklı cephelerde savaşan baba ve oğulun mektuplaşmalarını konu edinmiş, her iki neslin gözünden insanların savaşı görmelerini sağlamıştır (Tehdudtinov ve Hammatov, 1990: 63).

Savaş onun yazarlık gücüne büyük fayda sağlamış, edebiyatındaki temaların önemli bir kolunu oluşturmuştur. Bu temada yazdığı eserlerinde yazar, Sovyet insanının savaşta gösterdiği kahramanlıkları hikâyelemekle birlikte, bu

kahramanlıkların sosyal etkilerini açıklamaya, eserlerdeki kahramanların şahsi özelliklerini göstermeye, onların karakterlerindeki milli ve evrensel özellikleri anlatmaya büyük önem vermiştir (Veliyeva vd. , 2009: 100).

Savaş teması ilk olarak Karelya cephesine ithafen yazdığı “Ak Geceler” adlı hikâye kitabında kendini göstermiştir. Ardından bu temayı “Altın Yıldız” ve “Gazinur” adlı romanlarında da görmekteyiz.

Ak Tönner (Ak Geceler) ve *Altın Yoldız* (Altın Yıldız) romanları Sovyet Edebiyatı içinde savaş temasını işleyen en önemli eserler arasında gösterilmiştir. *Gazinur* romanını ise okurlar, yazarlar ve eleştirmenler çok beğenmiş, bu romana karşı ayrı bir sıcaklık duymuşlardır (TET, 1985, 383).

Altın Yıldız 1948 yılında tamamlanmış, 1949 yılında Sovyet Edebiyatı dergisinde yayımlanmıştır. Tataristan Kitap Neşriyatı tarafından ilk etapta 5000 adet basılmıştır. Kitap, okurların büyük bir ilgisini görmüş, 1952-1953 yılları arasında altı kez Tatarca ve Rusça olarak yayımlanmıştır. Bundan başka; Rumence, Ukraynca ve Lehçe’ye çevrilmiş ve aynı zamanda Özbek Türkçesi ve Uygur Türkçesine de aktarılmıştır (Absalyamova, 2012: 120).

Esir kampında geçen *Meñgelék Kéşé* (Ebedi İnsan) romanında da güçlü karakterler aracılığıyla gestaponun tüm dehşetini gözler önüne sermiş ve bu karakterlerin o zulme nasıl dayandığını ve onunla nasıl mücadele ettiğini büyük bir ustalıkla anlatmıştır. Sovyet insanların tipik özellikleri, komünist düşünceleri bu eserdeki kahramanlar aracılığıyla vücuda getirilmiştir (TET, 1985: 384).

Gazinur eseriyle ilgili yazar: “Bu eserle ilgili düşünmeye savaş yıllarında başladım. Gazinur Garifullin öldükten sonra Sovyet Kahramanı ünvanını alınca onu tanıdım. Onun hikâyesini duyunca hemen zihnimde yazma fikri belirdi. Gazi savaş kazanmış demektir. Yani savaş kazanmış nur. O göğsünü bombaya siper ederek ölmüş büyük bir kahramandı. Böylelikle romanın ismi hemen ortaya çıktı.” demiştir (TET, 1985: 383).

Yazar Gazinur romanını yazarken büyük bir titizlikle çalışmıştır. Onun yaşadığı köye gitmiş, ailesiyle görüşmüş, mektuplarını okumuş, hakkındaki bütün raporları incelemiştir. Sonunda da ortaya çok beğenilen ve yazıldığı dönemde övgüler kazanan bir eser çıkmıştır.

Daha sonraları Epselemov, savaş konusundan uzaklaşarak işçiler hakkında roman yazmayı planlamıştır. Bunu yapmak yazar için pek de zor olmamıştır. Moskova fabrikalarında geçirdiği günlerde edindiği birikim kendisine yeterince yardımcı olmuştur. Bununla ilgili olarak da *Sünmes Utlar* (Sönmez Ateşler) romanını yazmıştır.

Yazar, işçi temasını yazması hakkında “İşçi temasını yazan birçok yazar bana bu konuda ışık tuttular. Ben onların eserlerini okumakla kalmadım, aynı zamanda onların tecrübelerinden de yararlandım. On yıl boyunca Moskova fabrikalarında işçi ve usta olarak çalıştım. Eğer böyle olmasa işçi temasına bu kadar tutunamazdım.” (Zaripov, 1988: 21) diyerek bu temadaki başarısının sebebini ortaya koymuştur.

Eser, Tatar halkı tarafından büyük bir ilgiyle karşılanmış ve Kazan’daki Lenin Devlet Kütüphanesine her kitaptan on adet alınırken bu yoğun ilgi neticesinde “Sönmez Ateşler” romanından yirmi altı tane daha alınmıştır. Buna rağmen kitabı okuyabilmek için insanlar günlerce sıra beklemek zorunda kalmıştır. (Absalyamova, 2006: 11).

Bu roman Gabdrahman Epselemov’a 1959 yılında Tukay ödülünü kazandırmıştır (Pustovar, 2011: 19).

Okurlar tarafından bu kadar ilgi görmesi, halkın onun eserlerinde kendi hayatını bulmuş olması olabilir. Çünkü yazar eserlerinde daima halka yer vermiş, kahramanlarının kişiliklerini ve duygularını çok güzel bir biçimde işlemiştir.

“Gabdrahman Epselemov romanlarında kahramanların kendine has özelliklerini, karakterlerini, canlı portrelerini resmetmede oldukça başarılıdır. Onun kahramanları canlı bir tip, karakter olarak gözümüzün önünde canlanmaktadır. Biz onların içindeki ruh halini görebiliyoruz. Psikolojik durumlarını sezebiliyoruz. Karakterleri arasında da ayırım yapmaz. İster düz işçi olsun ister mühendis, hepsinin hayatını anlatmada ayrı ayrı özen göstermektedir.” (Heyri, 1960: 171)

Epselemov’un edebiyatına yön veren bir başka etkense hastane günleri olmuştur. Geçirdiği kalp krizleri ve ciddi rahatsızlıklarından dolayı hastanelerde uzunca bir zaman geçirmiştir. Hastanede yattığı günlerde de –yasak olmasına rağmen- edebiyatı hiç bırakmamıştır. Onun en ünlü romanı olan *Ak Çeçekler* “Ak Çiçekler” üçüncü kez hastaneye yatmasının ardından tamamlanmıştır. Bu eserinde

yazar tıp insanlarını bir aşk hikâyesi etrafında konu edinmiştir (Absalyamova, 2006: 12).

Doktorlara karşı sevgi beslediği de savaş yıllarındaki günlüklerinden anlaşılmaktadır. İlk kez doktorların eline Karelya’da düşmüştür. Bu romanın ortaya çıkmasındaki ilk kıvılcımlar o zaman belirmiştir. Altın Yıldız ve Gazinur’da bahsettiği doktor konuları da buradan gelmektedir. Ancak bu romanlarda sağlıkçıların hayatı tam olarak anlatılmamıştır. Bunun için Ak Çiçekler’i beklemek gerekmiştir (TET, 1985: 384-385).

Bugün bir Tatar’a Epselemov’u sorduğumuzda ilk aklına gelen “Ak Çiçekler” romanı olmaktadır. Edebiyatla ilgisi olan her Tatar Gülşehide ve Mansur’un aşk hikâyesini bilmektedir. Belki edebiyatının ustalık eseri olduğundan, belki de aşk konusunu gerçek insanlar üzerinden anlatmasından böyle olsa gerek, bu roman, yazarın bugün de tanınmasını sağlamıştır.

Yeşél Yar (Yeşil Sahil) romanında okul, öğretmen hayatını ahlaki değerler ve problemler çerçevesinde suretlendirmiştir. *Minə Untugız Yeş İdé* (Ben On Dokuz Yaşındayken) romanında öğrenciler arasındaki evrensel dostluk konusunu anlatmıştır. *İdél Hikeyeté* (İdil Hikâyesi) adlı romanında heveskâr bir ressamın sanatındaki sevinçleri, üzüntüleri anlatmıştır. Bu romanlarında yazar o dönemin hayat gerçekliğini türlü açılardan ortaya koymuştur. Bu eserler de onun edebiyatının tematik yönden ne kadar zengin olduğunu ortaya koymaktadır (Veliyeva, 2009: 101).

İdil Hikâyesi adlı eserinde kendi hayatının son dönemindeki hastalıkları ve acıları romanın ana karakteri üzerinden anlatmıştır. Örneğin eserin ana karakteri Ruşad hastalıktan dolayı sol eliyle resim yapmak zorunda kalır. Kendisi de hayatının son döneminde kısmi felçten dolayı sol eliyle daktilo kullanmak zorunda kalmıştır (TET, 1985: 391).

Agıla Bolıt (Yayılıyor Bulut) romanını Epselemov, hastalıklarına rağmen, şaşırtıcı bir fizik ve olgunluk gücü göstererek yazmıştır. Bu romanda yakın arkadaşı Musa Celil ve onun silah arkadaşlarının başından geçenleri onları yücelterek anlatmıştır. (TET, 1985: 390)

Bu çalışmamızda incelemeye aldığımız *Hetér* (*Hikeyeler*) adlı hikâye kitabı yazarın 1943 yılından 1975 yılına kadar yazmış olduğu hikâyelerin toplandığı bir

derlemedir. Hikâyelerin konularına ve karakterlerine baktığımızda romanlarıyla paralellik gösterdiğini görmekteyiz. İlk olarak savaş teması, ardından işçi teması, son dönemde ise eskiye özlem ve dönemin toplum hayatı hikâyelerde anlatılmıştır. Edebî hayatının hemen hemen bütün evrelerini görebildiğimiz bu kitapta yazarın zaman içinde değişen temalarını ve yazarlık gelişimini görebilmekteyiz.

Gabdrâhman EpseleMOV, gerek kişiliğiyle gerekse kalemiyle Tatar Edebiyatının önemli isimlerinden biri olmayı başarmıştır. Köyde büyüyüp ardından Moskova fabrikalarında çalışması onun kişiliğinin ve yazarlığının halkçı bir çerçeveye yerleşmesini sağlamış ve eserlerindeki karakterleri yaratmasında ona fazlaca yardımcı olmuştur. Ardından 2. Dünya Savaşında cephede geçirdiği günler ona kendi deyimiyle, edebiyatında eksik olan şeyi vermiştir.

Cephede ve savaştan sonraki ilk yıllarda yazmış olduğu eserler askerlik ve kahramanlık konularıyla ilişkilidir. Bu eserlerin kahramanları çevresindeki insanlardan doğmuş oldukları için hepsi çok iyi oturmuş karakterlerdir. Özellikle cephedeki gazeteciliği sırasında birçok insanla haşır neşir olması, onların hikâyelerini öğrenmesi bunda önemli bir etkidir.

Evlendikten sonra onun ciddi bir biçimde aşk konularını işlemeye başladığını ve bu konuda da oldukça başarılı olduğunu görmekteyiz. Bunda en önemli etkeninse, bir aşk evliliği yaptığı, eşi Mahinur Hanım olduğunu söyleyebiliriz. Mahinur Hanım da eşinin ölümünden sonra hiç evlenmemiş ve kendisine talip olanlara “Altını bakıra değişmem!” (Absalyamova, 2006: 7) cevabıyla eşine olan sevgisini ortaya koymuştur.

“Gabdrâhman EpseleMOV’un eserlerindeki karakterlere bakacak olursak, Moskova metrosunu yapan işçilerden, Karelya’da savaşan kahramanlara, Fergana Çölünü ıslah edenlerden, Tataristan petrol işçilerine kadar herkesi görebiliriz. Onu partinin 22. kongresi⁵ üzerine Rusça ve Tatarca makale yazarken de Tatar ve Rus yazarlar üzerine makale yazarken de görebiliriz” (Mostafin, 1964: 128).

⁵ 1963 yılında Moskova’da düzenlenen büyük siyasi kongredir. Gabdrâhman EpseleMOV bu kongrede milletvekili olarak Tataristan’ı temsil etmiştir. Bu kongredeki izlenimleri üzerine bir makale yazmış ve bu makale Sovyet Edebiyatı Dergisinde yayınlanmıştır. bk. Sovyet Edebiyatı Dergisi, Kasım Sayısı, 1963, 3-10 s.

“Epselemov’un kitaplarının okurları çok etkilemesinin birçok sebebi vardır: Birincisi, o hayatı çok iyi bilmektedir. İkincisi, hayatı gözlemleyerek öğrenen biri değil hayata aktif olarak katılmış, yenilik için, büyük idealler için mücadele eden biridir. Üçüncüsü, onun kahramanlarının çoğu, gençler, gençlik aşkıyla, gençlik hayalleriyle yanıp tutuşanlar, romantiklerdir. Üçüncü sebep sadece bizim ülkede değil bütün Sovyetler Birliğinde okurları etkileyen bir durumdur. Sovyet gençlerinin elinden düşürmediği “Altın Yıldız” romanında vatan için savaşan gençleri veya Kazan fabrikalarında çalışan coşkulu Urazmetovları resmettiği “Sönmez Ateşler”i veya birçok insanın hayatını koruyan ak giyimli insanların, doktorların, hayatını anlattığı “Ak Çiçekler” romanını alınız; savaş hakkında, işçiler hakkında, insan sağlığını koruyanlar hakkında yazılmış kitaplardır. Hayatın türlü yanlarını, türlü yönlerini anlatan eserlerdir. Ancak onların hepsini bir tek şey, Epselemov’un yürek sıcaklığı birleştirir. Yazarın kişilere gösterdiği coşkun duyguları birleştirir, bu yüzden de insan onları sakın duygularla, soğukkanlılıkla okuyamaz. Bir romanı ya da hikâyeyi okurken ana karakteri takip etmeye çalışırız. Bence bir eserin ana karakteri yazarıdır. O, ne kadar zengin hayal gücüne sahip olursa, ne kadar çok yönlü, ne kadar yaratıcı olursa onun eseri de bir o kadar derin, o kadar akıllı, o kadar zengin içerikli olur. Onun eserlerinin böyle olduğunu, arkadaşı Musa Celil’i anlattığı “Yayıl Bulut”, Lenin’in gençlik yıllarına ve devrime bağışladığı “Gök Kükrer”, öğretmenlerin hayatını anlattığı “Yeşil Yar” romanlarında da görebiliriz” (Ahunov, 2001: 57).

Yazar ayrıca, Fadayev’in “Genç Asker”, Kazakeviç’in “Oder’de Yaz”, Gaydar’ın “Timur ve Ordusu”, Novikov-Priboy’un “Bahadır Karab” romanlarını; Çehov, Moupassant, Gaydar, Leskov, Prişvin, Mamin-Sibiryak, Jack London’ın hikâyelerini Tatarcaya tercüme etmiştir (Absalyamova, 2012: 122).

Gabdrahman Epselemov’un herkes tarafından kabul edilen en önemli özelliğinin çalışkanlık olduğunu, onu tanıyan yazar arkadaşlarının kendisi için yapmış olduğu yorumlardan anlayabiliriz.

“Gabdrahman Epselemov yetenekli biriydi. Herhangi birimize, genç ya da yaşlı yazarlara, Gabdrahman Epselemov nasıl biriydi, nasıl bir yazardı diye sorulsa, hepimiz onun için gözü kapalı şöyle deriz: Onun gibi çalışkan, onun gibi yumuşak gönüllü, yardımsever ikinci bir kişiyi bulmak, edebiyat meselelerinde onun gibi

prensipli, adil ikinci bir kişiyi bulmak mümkün mü ki? Karakterindeki bu güzel özellikler onun romanlarında, hikâyelerinde, ünlü makalelerinde kendini göstermektedir” (Ahunov, 2001: 58).

Bir toplantıda genç edebiyatçılara:

“Aklınızdan çıkarmayın. En büyük yetenek bile çalışma olmadan bir işe yaramaz. Yazarlık başarısının yüzde biri yeteneğe, yüzde doksan dokuzu çalışmaya bağlıdır. Çalışmak, çalışmak ve çalışmak: genç bir yazara ilk olarak bu gerekmektedir.” Gabdrahman Epselemov’un başarısının sırrı onun bu sözlerinden anlaşılmaktadır. Onun için çalışkanlık bakımından Tatar yazarları arasında ilk sırada yer alır desek hiç de abartmış olmayız. Bunun delili olarak da savaş sonrasında yazdığı altı büyük romanı, iki büyük altı küçük hikâye kitabını, yayınlanmış makale ve eleştirilerini, tercüme ettiği eserleri gösterebiliriz (Mostafin, 1964: 127-128).

Gabdrahman Epselemov’un hızlı ve çok yazması, toplumsal meselelere de aktif olarak katılması okurları ve başka yazarları da şaşırtmıştır. 50. doğum günü münasebetiyle yazar arkadaşları ortaklaşa bir kutlama mektubu kaleme almış⁶, mektupta kendisini “Komünist Çalışma Öncüsü” olarak adlandırmışlardır. “Yazarlara böyle bir unvan veriliyor olsaydı buna en çok Epselemov layık olurdu. Onu sadece aktifliği ve üretkenliğiyle ifade edemeyiz. Aynı zamanda okurların gönlüne girebilmiş bir yazardır. Bundan birkaç yıl önce “Komsomolets Tatarin” gazetesinin yaptığı ankette okurlar tarafından en beğenilen yazar seçilmiştir. Onun ne kadar popüler olduğunu eserlerinin tirajından da anlayabiliriz.” (Mostafin, 1964: 129)

“Gabdrahman Epselemov’un eserleri Sovyetlerin birçok diline çevrilmiştir. Avrupa’da onun kitapları Fransızca, Lehçe, Fince basılmıştır. 1971 yılı verilerine bakınca, yazarın eserleri Sovyet halklarının farklı dillerinde kırk iki kez basılmış, daha sonra da bu sayı daha da artmıştır. 1971 yılında onun eserlerinin toplam tirajı yedi milyonu aşmıştı. Epselemov, Tatar yazarlar arasında eserlerinin Rusça basılma sayısı bakımından Gabdulla Tukay’ın ardından ikinci sırada yer almaktadır. Tatar

⁶ Yazarın 50. yaş günü kutlama mektubu ve mektubun sonrasında Hesên Heyri’nin onun hayatını ve edebiyatını anlattığı övgü dolu makalesi Sovyet Edebiyatı dergisinde yayınlanmıştır. (Sovyet Edebiyatı Dergisi, Ocak Sayısı, 1962: 104-111 s.)

Sovyet yazarları arasında en beğenilerek okunan yazar olması onun için büyük bir gurur değil midir?" (Ahunov, 2001: 59).

Bütün bu özellikleri Epselemov'un ülke çapında çok okunmasını ve beğenilmesini sağlamıştır. Eserleri birçok dile de çevrilerek onun Tataristan'dan ibaret bir yazar olmaması hatta Sovyetler Birliği dışına ulaşması sağlanmıştır.

Hesen Tufan "Tatar Edebiyatında, en ağır yıllarda, Epselem kendi başına on yıl boyunca, Tatar halkını Tatarcanın yanında tutmayı başardı." (Möhemedova, 2001: 36) diyerek onun Tatar Türkçesi ve edebiyatı için ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamıştır.

Hesen Tufan Gabrahman Epselemov için övgü dolu bir şiir yazmıştır:

Gabdrähman Epselemov'a

*Çetin zamanda geldin, kıymetlimiz
Edebiyata sen, öndeki meydana.
Ana yurdun kitap rafları
Beklemediğinde, boş kaldığında,
"Mavi Şallar" rüzgârda uçtuğunda
"Bizim Günler" sobada yandığında*

*Gönül gözün gördü bu halleri
Gördü, fakat öylece kalmadın
Yorgunları değiştirir gibi
Ortaya çıktı az mı romanın.*

*Sen ne kadar çok yazsan,
Ne kadar ışıldayıp yaşasan
Ana dilini sevenlerin sayısı
O kadar da artar, Epselem!*

*Bundan sonra da böyle
Işıldayarak yaşayıp,
Okurlarını işle, Epselem,
Çoğalt, canım!
Hesen ağabeyinden hem istek bu sana,*

Hem selam!

Hesen Tufan 1962 (Möhemmedova, 2001: 157-158) (Kısaltılmıştır)

Gabdrähman EpseleMOV, Tatar Edebiyatında yaşadığı dönemin en önemli yazarları arasında gösterilmektedir. O, hayatı boyunca birçok farklı durumu, birçok önemli olayı -devrimi, savaşı, baskı yıllarını, komünist hayatın adaptasyonunu- ve Sovyet döneminin zorlu günlerini bizzat yaşamış, hayatın birçok alanında -köylü, fabrika işçisi, öğrenci, asker, gazeteci, politikacı, dergi sekreteri ve müdürü olarak- aktif rol almış, yaşadıklarını ve izlenimlerini büyük bir ustalıkla eserlerine taşımış, Tatar Türklerinin o dönemki yaşantısına ve hislerine adeta ayna tutmuş, diğer yazarlar tarafından da saygı duyulan, tanınmış ve başarılı bir yazardır. Bu sayede de eserleri, eskisi kadar olmasa da, günümüzde de bilinmeye ve okunmaya devam etmektedir.

Basılmış Eserleri:

Hikâyeler:

Tönyak Balkışı [(Kuzey Işıkları) 1944], *Zenğeri Kıya* [(Mavi Kaya) 1947], *Ak Tönnir* [(Ak Geceler) 1947], *Hikeyeler Hem Oçérklar* [(Hikâyeler ve Denemeler) 1954], *Dustım Mehebbeté* [(Dostumun Sevgisi) 1959], *Öç Batır* [(Üç Yiğit) 1974], *Hetér* [(Hatıra) 1977]

Romanlar:

Altın Yıldız [(Altın Yıldız) 1949], *Gazinur* [(Gazinur) 1950], *Sünmes Utlar* [(Sönmez Ateşler) 1958], *Menğélék Késé* [(Ebedi İnsan) 1961], *Ak Çeçekler* [(Ak Çiçekler) 1965], *Kük Kükreer* [(Gök Kükreer) 1975], *Agıla Bolıt* [(Yayılıyor Bulut) 1977]⁷ (Veliyeva vd. 1999: 101-102)

⁷ Parantez içindeki tarihler eserlerin ilk basım tarihidir.

1.2. HETÉR (HİKEYELER)

Çalışmamıza konu olan eser Gabdrahman EpseleMOV'un *Hetér (Hıkeyeler)* adlı hikâye kitabıdır. 264 sayfa olan kitap, 1977 yılında Kazan'da Tataristan Kitap Neşriyatı tarafından basılmıştır.

Kitapta yazarın 1942 yılından 1975 yılına kadar yazmış olduğu hikâyeler yer almaktadır. Bu hikâyeler toplam yirmi yedi tanedir. Hikâyelerin bazıları aynı yıl içinde yazılmıştır. Aynı yıl içinde yazılmış hikâyelerden birer tane seçerek incelememize aldık. Bu hikâyeler: *İkénçé Gomér*, *Bayrak*, *Börkét Tokımı*, *Zenđer Kıya*, *Zenđer İrte*, *Kanatlı Malaylar*, *Onıtlılık Tügél*, *Akkoş Külé*, *Mileş*, *Ettilev*, *Hetér*, *Ak Dıngézde Altın Balık* adlı hikâyelerdir.

Bir hikâye kitabı üzerinde çalışarak yazarın belli bir dönemde değil hayatının uzun bir döneminde kullandığı dili görmeyi amaç edindik. Yazarın hikâyelerindeki konular romanlarıyla aynı doğrultudadır ve hikâyelerin yazıldığı dönem özelliklerini yansıtmaktadır.

İkénçé Gomér (İkinci Ömür) hikâyesinde, Karelya cephesinde Akfinlerle⁸ yapılan savaş sırasında ağır yaralı bir askerin kurtarılması ve hastanede anlattığı hikâyesi konu edilmiştir. Yazar bu hikâyede olayın geçtiği çevreyi ustalıkla betimlemiştir.

Bayrak hikâyesinde, dağlık bir bölgede bulunan bir grup askerin, bulundukları bölgeyi Alman askerlerinden korumak için girdikleri mücadele “bayrak” figürüyle yüceltilerek anlatılmıştır. Bu hikâyede vatanseverlik ve cesaret ön plandadır.

Börkét Tokımı (Kartal Nesli) hikâyesinde, kayınpederi tarafından küçümsenen yumuşak karakterli Reşit'in savaş sırasında Alman askerleriyle girilen çatışmalarda bir kahramana dönüşmesi anlatılmıştır. Bu hikâyede Alman askerlerinin yaptığı katliamlar anlatılarak düşmana karşı duyulan nefret ortaya konulmuştur.

⁸ Akfinler, bugünkü Estonya halkı ve Rusya'nın kuzeybatısında yaşayan Fin kökenli halk.

Zenđer Kıya (Mavi Kaya) hikâyesinde, Barents Denizi'nde bulunan Mavi Kaya adındaki bir bölgenin Almanlardan geri alınışı anlatılmıştır. Hikâyede iki askerin sevdiği kızın (birininki Almanlar tarafından öldürölmüş) adının Gölbeder olmasından kaynaklanan bir yanlış anlaşılma vardır. Hikâyenin sonunda Mavi Kaya düşmandan kurtarılır ve isim karışıklığı da çözüme kavuşur. Bu hikâyede bölgenin zorlu iklim ve coğrafi şartları betimlenmiştir. Çatışma sahneleri oldukça fazladır. Ayrıca yazar bir halk hikâyesi de aktarmıştır.

Zenđer İrte (Mavi Sabah) hikâyesinde, önemli bir paketi başka bir karakola götürmesi gereken Nurulla'nın başından geçenler anlatılmaktadır. Karlı orman içlerinde kayakla yapılan bu yolculukta arkadaşı Ardaşiv, Alman askerleriyle girdiği çatışmada ölü; kendisi yaralı olarak paketi yerine ulaştırmayı başarır. Yazar bu hikâyede askerlerin korkularına ve psikolojilerine yer vermiştir. Ayrıca karlı orman manzaraları ayrıntılı olarak betimlenmiştir.

Kanatlı Malaylar (Neşeli Gençler) hikâyesi, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra yazılmıştır. Bu hikâyede fabrikada çalışan İşniyazın, fabrika işçiliğine olan aşkı ve savaş için bomba imalatı yaparken azmi ve yaratıcılığı sayesinde yaptığı buluş sonucu fabrikayı kurtaran bir kahraman oluşu anlatılmaktadır. Bu hikâyesinde yazarın derin işçilik tecrübeleri sonucu fabrika işlerini, tekniklerini ve terimlerini ayrıntılı bir biçimde anlattığını görüyoruz.

Onıtlılık Tügel (Unutulmaz) hikâyesinde, yaşlı Gölsim'in savaşta ölen kızı Galime için duyduğu üzüntü ve bu üzüntünün hayatına olan yansımaları anlatılmıştır. Hikâyede Gölsim, kızının cenazesini görmediği için bir gün çıkıp geleceği umudunu taşımaktadır. Kızının doğum gününü babası bile unutmuşken devletin onun doğum gününde madalyasını göndermesi bir bakıma Sovyet yönetiminin savaşta ölenlere büyük saygı gösterdiği mesajını aktarmaktadır. Yazarın savaştan yaklaşık on yıl sonra yazdığı bu hikâyede savaşın anılarından hiçbir zaman uzaklaşmadığını göstermektedir.

Akkoş Külé (Akkuş Gölü), Kazan yakınlarında sayfiye yeri olarak kullanılan bir göldür. Yazarın bu hikâyesinde ana kahraman üzerinden kendi hayatıyla ilgili kesitler sunduğunu görüyoruz. Akkuş Gölü Epselemov'un ailesiyle birlikte tatil yaptığı bir yerdir. Hikâyenin ana kahramanı Gıylman hastalıkları sebebiyle Akkuş Gölündeki yazlığında dinlenmeye çekilmiş yaşlı bir adamdır. Hikâyenin yazıldığı

dönemde Epselemov da hastalıklarla uğraşmaya başlamıştır. Bu hikâye kitapta bulunan diğer hikâyelerin aksine birinci kişi ağzından anlatılmıştır. Bütün bunlardan yazarın Gıylman üzerinden kendi karakterini yansıtmaya çalıştığını anlıyoruz.

Yazar Akkuş Gölü'nü uzunca betimlemiştir. Hikâyede güzeller güzeli Gölfaya, kendisine talip olan kariyerli gençlerin hiçbirini istemez. Bahriyeli olan Ferit'i sever ve ailesinin karşı çıkmasına rağmen onunla evlenir. Ona bu konuda destek olan sadece Gıylman ağabeyidir. Ferit bir gün yine sefere çıkar ve ondan haber alınamaz. Herkes öldüğünü düşünmektedir. Gölfaya büyük bir üzüntü içinde onun yolunu gözler ve sonunda Ferit'in yaşadığı haberi gelir.

Yazar bu hikâyesinde insanların askerlere olan bakış açısının değişmesini eleştirmiştir. Kendisi gibi insanlarınsa askerlere karşı büyük bir sevgi duyduğunu ve bunun değişmeyeceğini anlatmıştır.

Mileş (Üvez Ağacı) hikâyesi, orman içindeki bir sanatoryumda geçmektedir. Hikâyenin ana kahramanı doğayı çok sever ve tanınmış bir kadın ressamın üvez ağaçlarının resmini yaptıktan sonra onlara zarar verdiğine şahit olur ve çok öfkelenir de kadına bir şey diyecek fırsat bulamaz.

Bu hikâyede yazar, yine birinci kişinin ağzından, doğaya olan sevgisini anlatmıştır. Hikâyenin sanatoryumda geçmesi yazarın sanatoryumlarda geçirdiği zamanlardaki izlenimlerini anlattığı fikrini uyandırmaktadır.

Ettilev (Babacık) hikâyesinde, Şamil adındaki küçük bir çocuğun başından geçenler anlatılmaktadır. Hikâyede Şamil anne ve babasını çok seven bir çocuktur; ancak babasına daha düşkündür. Babasına sürekli babacık diye diye kendi lakabı da "Babacık" olmuş ve herkes ona bu lakapla hitap etmeye başlamıştır. Mutlu bir hayat sürerken anne ve babasının arası bozulur ve ayrılmaya karar verirler. Babası evden gider. Çocuk bu duruma çok üzülür ve evden kaçır. Daha sonra bulunur ama bu sefer de üzüntüden hasta olur ve hastaneye yatırılır. Annesi de onu, iyileştikten sonra babasıyla yaşaması gerektiğine inanır ve hastane çıkışı babasına verir. Babası, yolda giderken annesi yanlarında olmadığı için ağlamaya başlayan oğlunun, annesiz de yapamayacağını anlar ve geri dönüp çocuğun annesini alır, hep birlikte eve giderler.

Yazar bu hikâyesinde, kimi zaman dışarıdan kimi zaman çocuğun ağzından olayları anlatmıştır. Çocuğun ağzından anlatılan bölümlerde yazarın çocuksu duygu

ve düşünceleri ustalıkla aktardığını görüyoruz. Ayrıca bu hikâyede uzun betimlemeler yapılmış; inşaat işiyle ilgili bilgiler, Kazan'daki sosyal hayat aktarılmıştır. Yazarın aile hayatına verdiği önemi göstermesi açısından önemli bir hikâyedir.

Kitaba adını da veren *Hetér* (Hatıra) adlı hikâyede, yazarın Karelya cephesindeki silah arkadaşı Gabdelgani'nin hikâyesi anlatılmaktadır. Gabdelgani içine kapanık, gamsız, komutanın sürekli azarladığı bir askerdir. Alman askerleriyle girilen bir çatışmada komutan yaralanır ve onu Gabdelgani kurtarır. Daha sonra yazar, onun bir ırmağı geçerken vurulup öldüğünü ifade etmiştir. Bunun için de *şehit oldu* ifadesini kullanıp onu bir kahraman olarak adlandırmıştır.

Hikâyede insanın savaş anılarından ve psikolojisinden kurtulamadığı anlatılmış; askerliğin zorlukları, Karelya ikliminin ve ormanlarının çetin şartları ayrıntılı bir biçimde verilmiştir. Yazar savaşta ölen askerlerin unutulmaması gerektiğini vurgulamıştır.

Ak Dıngizde Altın Balık (Ak Denizde Altın Balık) hikâyesi yazarın savaş gazeteciliği zamanını anlatan bir hikâyedir. Yazar, hikâyeyi silah arkadaşı Kayum İmankulov'a ithaf etmiştir. Yazı evinde çalışan askerlerin günlük hayatı ve duyguları uzunca anlatılmıştır.

Hikâyenin adı bir deyimden hareketle ortaya çıkmış, 2. Dünya Savaşı'nda askerlerin çok şey gördüğünü ifade etmek için bu deyim kullanılmıştır. Bu hikâyesinde yazar savaş yıllarını ve silah arkadaşlarını hiçbir zaman unutmadığını ve onlara büyük bir saygı duyduğunu göstermiştir.

Hikâyelerin konuları genel olarak yazarın hayatıyla ilişkilidir. İlk dönem hikâyeleri savaş ve kahramanlığı, daha sonrakiler işçilik, toplum hayatı, sevgi, aile gibi konuları işlemektedir. Son iki hikâyede ise yazar anılarını anlatmış ve geçmişe duyduğu özlemi, o döneme büyük bir saygı gösterdiğini ortaya koymuştur. İncelemeye almadığımız hikâyelerin konuları da yazıldığı yıllardaki diğer hikâyelerle benzerdir.

2. DİL İNCELEMESİ

Metin üzerinde yapılan dil incelemesi, *Ses Bilgisi ve Şekil Bilgisi* olmak üzere iki ana başlıktan oluşmaktadır. Bu iki ana başlığın altındaki alt başlıklarda ise, konuyla ilgili ayrıntıya girilmeden, yanlarında satır numaraları yazan metne ait örnekler, metnin dil özelliklerini yansıtmak amacıyla verilmiştir.

2.1. SES BİLGİSİ

2.1.1. Ünlüler

Tatar Türkçesinde dokuz adet ünlü bulunmaktadır. Bunlar: *a, e, é, ı, i, o, ö, u, ü* ünlüleridir. Bu ünlülerden *é* sesi için, dilcilik edebiyatında kapalı *e* olarak bilinen bu ses, Tatar Türkçesi ünlü sisteminde *ı* ünlüsünün ince sıradaki dengi olduğu söylenebilir. Diğer ünlüler Türkiye Türkçesindekilerle aynıdır (Öner, 2007: 687-688).

a: tatarmı (83), koral (221), malaylar (1157), avıl (2377)

e: zeñger (37), şevleleré (194), eylene (463), isen (1612)

é: tevlék (13), téreklék (891), éş (1084), yégét (2542)

ı: mamık (21), cırçı (1336), bıyıl (1501), çañgılarına (2294)

i: min (107), nindiy (519), ipteş (2133) bérniy (2533)

o: bolay (85), torgaç (161), toman (659), borınlı (2416)

ö: ölgérgen (20), börkét (342), öçén (1991), söyekséz (2226)

u: matur (169), uzgan (356), kurkıniç (1560), utıruvları (1993)

ü: üzenlék (172), ülém (607), küz (1112), ülöv (1225)

2.1.2. Ünsüzler

Metinde 24 adet ünsüz tespit edilmiştir.

Metindeki ünsüzler, teşekkül noktalarına göre şöyle sıralanabilir.

Dudak Ünsüzleri: p, b, m, v (çift dudak telaffuzuyla)

p: ipteş (149), potlık (413), pulya (447), küp (2360)

b: buylap (301), бүгэн (1158), yabık (1235), babay (2349)

m: matur (652), urman (770), malaylar (1055), mamık (2279)

v: aruv-taluv (61), avır (444), tavık (1412), avızlarıbız (2333)

Diş-dudak Ünsüzleri: v (sadece Rusça alıntılarda), f

v: vraç (153), brustvér (739), paravoz (1011), vzvod (2296)

f: faşist (404), tufraksız (668), kérfék (1537), keyéfséz (1816)

Diş Ünsüzleri: d, t, n, z, s

d: doşman (102), yoldız (1385), dulkınnar (1457), yehüd (2417)

t: tavlar (171), borçıt- (679), tukta- (812), citerlék (2248)

n: nurlan- (666), urman (770), nerse (1325), kéčkéne (2222)

z: ıgı-zıgı (393), zeñger (542), zihénséz (1550), diñgéz (2341)

s: sugışçı (58), dusları (216), sisken- (1940), eser (2595)

Diş Damak Ünsüzleri: c, ç, j, ş

c: cil (1), ciñélçe (638), facigalé (1238), ciber- (2394)

ç: çın (478), ap-açık (556), kotoçkıç (1545), ağaç (2490)

j: göjle- (807), barja (976), ħudojnik (1712), sérjant (2502)

ş: koyaş (659), şundıy (701), şuşı (1646), tikşér- (2548)

Ön Damak Ünsüzleri: l, r, y, g, k

l: lekin (113), uyla- (623), tügél (1063), şikéllé (2164)

r: kurkıniç (222), hezér (376), rédaktsiye (2244), kéneriy (1734)

y: tugankay (143), bayrak (199), ekiyet (449), yégét (655)

g: zeñger (647), göjle- (746), egza (823), gevde (2307)

k: tevlék (1), kiyev (314), kéçkéne (910), kübrek (1133)

Arka Damak Ünsüzleri: g, ħ, k, ŋ

g: gayretlé (344), tугan (1262), sugış (2321), gına (2418)

ħ: ħezér (133), ruħlan- (753), aħır (1104), ħolk (2418)

k: kart (476), tufrak (720), kızıl (1659), yuk (2368)

ŋ: karañgılık (6), diñgéz (374), kartıñnıñ (434), karañgı (2103)

Gırtlak Ünsüzü: h

Bu sesi genellikle Arapça'dan alınmış kelimelerde görmekteyiz.

h: hava (189), helak (319), höcüm (668), şehir (1738)

Bu ses Tatar Türkçesindeki kelimelerde sadece ünlemlerde karşımıza çıkmaktadır.

hey (336), hay (1197)

Son Devir Alıntılarıyla Gelen Ünsüzler: ts, şç

Bu sesler Rusça vasıtasıyla alınan sözlerde kullanılmaktadır.

ts: néméts (219), aviatsiye (427), tséh (1060), rédaktsiye (2373)

şç: uçilişcé (1022), yaşçık (1761), naborşçık (2369), péduçilişcé (2439)

Biz bu sesleri ayrı iki sesle göstersek de bu sesler tek bir ses olarak söylenmektedir. “ts” sesi “s” harfinin sert söylenişidir ve “ç” sesine yakın bir söylem oluşturur. Örneğin “çar” (Rus imparatoru) kelimesinin ilk harfi Rusçada bu harfle yazılır. “şç” sesi “ş” sesinin sert söylenişidir. “Borş” (Rusların meşhur çorbası) kelimesinin son harfi Rusçada bu harfle gösterilir.

Tatar Türkçesinde kelime içerisinde yan yana gelen “şç” ve “ts” sesleri için bu harfler kullanılmamıştır.

sugışçısı (52), kitsene (760), vakıtsız (1350), eşçésé (2565)

Metinde tek bir sembolle gösterilen *ya, ye; yı, yé* ve *yu* sesleri iki ayrı sesi birleştirdiği için incelememizde yer almamıştır.

2.1.3. Ses Olayları

Sesler, kendilerinden büyük gramer birliklerini meydana getirmek üzere yan yana gelirken arka arkaya dizilmezler; kuvvetli veya zayıf, fakat daima zincirleme olarak birbirlerine bağlanırlar. Bu bağlanma sırasında gramer birliklerinde bir takım ses hadiseleri vuku bulur (Ergin, 2009: 50).

Tatar Türkçesinde de ses olayları kurallar dâhilinde yapım ve çekim esnasındaki bağlanmalar sonucunda ortaya çıkmaktadır.

2.1.3.1. Yardımcı Sesler

Yardımcı ünsüz Genel Türkçede olduğu gibi *y*’dir.

Alma-y-açak (17), di-y-erlek (719), abı-y-ım (904), di-y-ersên (2199), kara-y-ası > karıysı (1828) ebi-y-esé > ebiysé (1975)

Yardımcı ünlüler ise *ı, é* sesleridir. (Öner 2007: 693)

Pıçag-ı-mnı (122), avıl-ı-ma (144), öç-é-nçé (305), mon-ı-sı (354), küz-é-géz (1296), al-ı-gız (1328), it-é-géz (1819), kırıkır-ı-p (1877), tap-ı-gız (1912), bir-é-rge (1957), bor-ı-rga (1964), sıpır-ı-rga (2040), üz-é-béz (2328), bér-é-nçé (2464)

3. şahıs iyelik ekli sözlere gelen zamir n’sini de yardımcı sesler arasına kaydetmek gerekir (Öner, 2007: 694).

palatası-n-a (136), çigesé-n-e (273), arası-n-nan (650), urın-ı-n-a (1840), küñélé-n-de (1855), yanı-n-dagı (2023), töbé-n-degé (2211)

2.1.3.2 Ses Uyumları

Ses uyumlarını, ünlü uyumları ve ünsüz uyumu olarak iki başlıkta inceledik.

2.1.3.2.1 Ünlü Uyumları

a) Damak Uyumu: Tatar Türkçesinde, bazı istisnalar dışında, damak uyumu vardır.

kayın-nar-nıñ (3), sün-dér-ér-ge (55), bul-gan-nar (343), öç-énçé-sén (561), çıgar-mıy-ça (998), süz-ler-én-né (1164), beñét-séz-lék-ke (1226), tınıç-lan-ır-ga (1752), ülöv-én-nen (1843), tak-ma-gan (2061), yort-lar-ı-nıñ (2215), bétér-méy-mé (2330), dulkın-nar (2536), takıl-da-gan-dır (2680)

Metinde Tatar Türkçesine ait olmasına rağmen bu uyuma aykırılık gösteren sadece *begır* sözcüğü vardır.

Begır-én-nen (1185), begır-séz-ge (2057)

Rusçadan alınma birçok sözcükte bu uyum görülmemektedir.

Frits-lar (327), gitlér-çı-lar (440), faşist-lar (754), bér-lin-nı (972), snaypér-lık-ka (2538), minomét-çı-lar (2626)

Arapça ve Farsçadan alınma bazı sözcüklerde de bu uyum görülmez.

tebigıy (378), tebiygat-lé (540), segat-ler-de (2375)

b) Dudak Uyumu: Tatar Türkçesinde dudak uyumu bulunmamaktadır.

göj-liy (807), bor-ıl-gan-da (834), tor-mış-nı (880), eytüv-é (2107), suv-ı (2154), kür-én-gen (2173), kıyuv-sız (2231)

2.1.3.2.2 Ünsüz Uyumu

Tatar Türkçesinde ünsüzler arasında sedaya bağlı bir uyum vardır.

a) Kök sonunda sedalı + ek başında sedalı;

çalın-gan (817), kürén-gen (823), kıştır-dav (914), uram-da (1202), tüşem-de (1333), öy-den (1973), kay-da (2463)

b) Kök sonunda sedasız + ek başında sedasız;

yak-tıra (799), koyaş-ka (1422), éç-ké (1480), söyleş-keç (1534), yörek-te (1685), koş-çık-ka (1734), oç-tan (1870), tap-tı (1980)

Rusça kelimelerde bu kurala aykırılık gösteren sözcükler vardır. Bu aykırılık, kök sonundaki sesin sedalı bir harfle gösterilmesine karşın Rusça okunuşunun sedasız olmasından kaynaklanmaktadır. Rusçadan alınan kelimelerin Tatar Türkçesine uydurulmaması Ekim devriminden sonra yazı diline alınan kelimelerde karşılaşılan bir durumdur.⁹

ştab-ka (201), falng-ta (785), sékund-ta (889), zavod-ka (1184), vzvod-ta (2172)

2.1.3.2.3 Ünlü Düşmesi

-I- > -Ø- Söz ortasında, vurgusuz açık hecedeki dar ünlünün düşmesi (Öner, 2007: 695).

Börék-engen > börkengen (3), begır-ém > begrém (609), sélék-engendey > sélkengendey (813)

İncelediğimiz metinde, birçok sözcükte bu kural gerçekleşmemiştir.

borınında (484), yugıyse (510), avızına (917), küñélé (1008), begırénnen (1185)

Ünlü düşmesi ayrıca sözcük birleşmelerinde de gerçekleşmektedir ancak sayısı azdır.

kara urman > karurman (2144), ırte ük > irtük (670), şunda uk > şunduk (1369)

2.1.3.2.4 Ünlü Daralması

-A-y > -I-y: y Ünsüzünün önündeki geniş ünlünün daralmasıdır. Tatar Türkçesinde de Türkiye Türkçesinde olduğu gibi -y sesi daralmayı gerçekleştiren temel unsurdur.

⁹ Rusçadan ve ondan başka dillerden giren sözler söylenişleri bakımından iki bölüme ayrılır.

1. Konuşma dili aracılığıyla (başlıca Ekim devrimine kadar) giren sözler;

2. Yazı dili aracılığıyla (başlıca Ekim devriminden sonra) giren sözler.

Birinci tür sözler fonetik-morfolojik açıdan Tatar edebî diline uyumlu bir biçimde kabul edildikleri için söylenişleri şöyledir. Örneğin: *östel* (stol), *karavat* (krovat), *éşlepe* (şlyapa)...

İkinci tür sözler ek ve kök bakımından Rusçadaki şekilleriyle söylenirler: *revol'utsiya* (revolyutsiya), *reaktif* (reaktif), *traktır* (traktor) (Ganiyev ve Zinnetullina 1998: 148).

kara- > kariysıñ (575), ürmele- > ürmeliy (616), bétére- > bétériyk (756), atla- > atlıym (1605), eşle- > eşliy (2048)

2.1.3.2.5 Ünsüz Benzeşmesi

Tatar Türkçesinde sadece çokluk eki ve çıkma hali eki başındaki **l** ve **d** ünsüzlerinin benzeşmesi durumuyla karşılaşılmaktadır (Öner, 2007: 695).

(**m, n +) l > n:** kayın-lar > kayınnar (203), adım-lar > adımnar (912), birgen-ler > birgenner (962), kön-ler > könner (1259), kém-ler > kémner (1574)

(**m, n +) d > n:** éçém-den > éçém-nen (91), östén-den > östénnen (374), östém-den > östémnen (626), ihtıyarım-dan > ihtıyarımnan (1614)

2.1.3.2.6 Ünsüz Sedahlılaşması

Tatar Türkçesinde sedahlılaşmalar sadece damak ve dudak ünsüzlerinde görülür, diş ünsüzlerinde sedahlılaşma yoktur (Öner 2007: 695).

ozatalar (1743), öyreteler (1771), cite (2336), ukıtarlar (2625)

a) Damak Ünsüzlerinde Sedahlılaşmalar

-k- > -g- : kükreğ-éne > kükregéne (287), tük-erek > tügerek (798), poçmak-ına > poçmagına (1813), ayak-ı > ayagı (2199), pıçak-ım > pıçagım (2650)

b) Dudak Ünsüzlerinde Sedahlılaşmalar

-p- > -b- : tap-a > taba (135), çap-ıp > çabıp (225), töp-edé > töbedé (528), tip-éşén > tibéşén (1234), üp-eler > übeler (1744)

2.2. ŞEKİL BİLGİSİ

2.2.1. Yapım

Bir dilin genişlemesi ve yeni anlamlar ortaya çıkarması yapım aracılığıyla gerçekleşir. Türkçede yapım, birtakım eklerle sağlanır. Tatar Türkçesinde de bu durum aynıdır. Bu yapım eklerini sınıflandıracak olursak:

1. İsimden İsim Yapma Ekleri
2. Fiilden İsim Yapma Ekleri

3. Fiilden Fiil Yapma Ekleri
4. İsimden Fiil Yapma Ekleri

2.2.1.1 İsimden İsim Yapma Ekleri

-lık / -lék: Çok geniş kullanımı olan bu ekin başlıca işlevleri, meslek, layıklık, gereklilik, miktar, soyut kavram, yer ve alet isimlerinin yapımı olarak belirlenebilir. (Öner 2007: 698) Türkiye Türkçesindeki *-lık/ -lik* ekiyle aynı işlevdedir.

tev-lék (1), anlatır-lık (42), şat-lık (145), usal-lık (342), diyer-lék (383), pot-lık, (388), huşsız-lık (797), ratsiyonalizator-lık (865), işlegen-lék (952), onıtır-lık (1177), huca-lık (1437), matur-lık (1504), işétér-lék (1907), isen-lék/sav-lık (2092), kanegatséz-lék (2365), snaypér-lık (2354), çiter-lék (2489), kimçe-lék¹⁰ (2581)

-çı / -çé: Bu ekin işlevleri “insanların belli bir hizmete, mesleğe, kuruluşa veya görüşe olan bağlarını bildirmek” veya daha başka bir ifade ile “meslek sahiplerinin veya uzmanlıkların adlarını, belli bir işle iştigal eden birini, belli bir kabiliyeti ya da özelliği, sosyal bir akıma veya fikriyata bağlılığı adlandırmak” şeklinde belirlenebilir (Öner, 2007: 698). Türkiye Türkçesindeki *-cı / -ci* ekinin karşılığı olan bu ekin Tatar Türkçesinde sadece *-çı / -çé* şekilleri bulunmaktadır.

avtomat-çı (204), çigénüv-çé (384), tormak-çı (456), küterélmek-çé (566), hereketlendérme-çé (790), söylev-çé (863), timér-çé (921), tabuv-çı (1327), diñgéz-çé (1391), ukıtuv-çı (1662), eşlev-çé (1816), sugış-çı (2158), yazuv-çı (2657)

Bu ekin aşağıdaki örnekte damak uyumuna girmediğini görmekteyiz. Bu durumun sebebinin kelimenin söylenişinden kaynaklandığını düşünmekteyiz.

gitlér-çı (230)

-lı/-lé: Bu ekin esas işlevi aslında sıfat olarak kullanılan niteleme isimleri yapmaktır. Yer, sayı ve nitelik adlarından bu isimleri yapar (Öner, 2007: 699).

yoldız-lı (51), koyrık-lı (193), zeñger küz-lé (238), yara-lı (389), borçuv-lı (570), dert-lé (741), tantana-lı (1071), gömer-lé (1133), beñét-lé (1465), yeşél-

¹⁰ Ganiyev bu örnekteki *-çélék* ekini ayrı bir isimden isim yapma eki olarak kabul etmiştir. Tatar Türkçesinde *kémçe* diye bir kelimenin olmadığını ve bu ekin basit sözlerden türemiş sözler meydana getiren bir ek olduğunu öne sürmüştür. Ayrıca *-sızlık* ve *-lılık* eklerini de ayrı bir isim yapım eki olarak kabul etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Ganiyev 2013: 67-68-69)

lé/kızıl-lı (1827), köç-lé (1876), kavkaz-lı (2245), çenéçké-lé (2419), vöcdan-lı (2616)

-sız/séz: Yukarıda bahsettiğimiz -lı/-lé ekinin olumsuzluk işlevini ortaya koyar. Bir şeyin yokluğunu ifade eder.

bilgé-séz (64), sugış-sız (103), megne-séz (380), tufrak-sız (661), küñél-séz (1040), bértuktav-sız (1198), gam-séz (1326), can-sız (1827), ihtıyar-sız (2438), tös-séz (2570)

-kı/-ké, -gı/-gé: Bu ek isimlerden bağılılık, bulunma ve aitlik bildiren nitelik adları yapar. (Öner, 2007: 699).

tön-gé (6), soñ-gı (116), irten-gé (643), éç-ké (669), aktık-kı (1159), al-gı (1291), as-kı (1361), hezér-gé (1869), kiç-ké (1980), kış-kı (2005), köz-gé (2401), tös-ké (2585)

-çık/-çék: Türkiye Türkçesindeki -cık, -cik ekinin karşılığıdır. Küçültme ve sevgi bildirir. Yine bu ek de Türkiye Türkçesindeki denginden farklı olarak ses uyumlarına tam olarak girmez. -çı, -çé ekinde olduğu gibi sadece -çık, -çék olarak karşımıza çıkar.

kar(ı)-çık > kar-çık (401), kıypılçık (718), kart-çık (1230), bötérçék (1338), koş-çık (1873), kapçık (2292)

-ça/-çe: Benzerlik, eşitlik işleviyle kalıplaşır ve -lık/-lik ekli adlara denk biçimler yapar (Öner, 2007: 700).

cinél-çe (1183), urta-ça (1366), tatar-ça (2370)

-daş/-deş, -taş/-teş: Eşlik, ortaklık fonksiyonuyla isimlerden isim yapan bu ek, Tatar Türkçesinde Türkiye Türkçesine nazaran daha canlı ve yaygın olarak kullanılmaktadır (Öner, 2007: 700).

yabal-daş (24), yak-taş (755), yul-daş (1224), kar-deş (1866) ip-teş (2277), front-taş (2326)

-çıl/-çél: İsimlerden fazlalık, bir şeye düşkünlük, bağlılık ifadesi taşıyan yeni isimler yapan bu ek Türkiye Türkçesine nazaran çok daha canlıdır (Öner, 2007: 700). Ancak bu ek incelediğimiz metinde sadece bir sözcükte kullanılmıştır.

vak-çıl (1212)

-çan/-çen: Bir şeye düşkünlük, bağlılık veya görünüşle, kıyafetle ilgili vasıflar ifade eder (Öner, 2007: 700).

uy-çan (239), eş-çen (393), oyal-çan (1235), suğış-çan (2164), sinuv-çan (2371), şiklenüv-çen (2525)

-rak/-rek: Karşılaştırma anlamı katan ektir.

heyérlé-rek (96), artıg-rak (116), yış-rak (1414), biyékke-rek (1781), ez-rek (2486), yakın-rak (2611)

-gılt/-gél, -kılt/-kél: Nitelik ve özellikle renk adlarından benzerlik, yakınlık ifadesiyle yeni adlar yapan bu ekin kullanımı pek azdır (Öner, 2007: 700).

kız-gılt (7), sar-gılt (1630)

-av/-ev: Ortaklık, beraberlik ifadeli isimler yapan bu ek hep sayı adlarına dayanmaktadır. (Öner 2007: 700)

ik-ev (57), bér-ev (1683)

-kay/-key: Sevgi ve küçültme bildiren bir ektir.

tugan-kay (131), dus-kay (800), en(i)-key >en-key (1167), kéneriy-key (1971), can-kay (2279), bele-key (2476)

-nçı/-nché: Sayılara gelerek sıra sayıları yapar.

iké-nché (126), öç-é-nché (325), bér-é-nché (431), altı-nçı (1159), dürt-é-nché (1826), undürt-é-nché (2347)

-ar/ -er/ -şar/ -şer: Sayılara gelerek üleştirme anlamı katar.

bér-er (72), öç-er/dürt-er (1058)

-lap/ -lep: Eklendiği isme yaklaşık, kadar anlamı katar.

undürt unbiş-lep (583), un-lap (599), yıl-lap (2354)

2.2.1.2 Fiilden İsim Yapma Ekleri

-v: Bu ek bütün fiil kök veya gövdelerinden hareket adları yapar. Ayrıca bu ekin iş adı biçiminde kalıplaşarak nesneleri de adlandırdığını görüyoruz (Öner, 2007: 701).

Bu eke bir bakıma Tatar Türkçesinin mastar eki de diyebiliriz. Kullanım frekansı oldukça yüksektir.

şartla-v (260), kavışu-v (543), sizénü-v (828), kınğıra-v (933), ülçe-v (1106), ülü-v (1225), salu-v (1843), eytü-v (1910), yazu-v/sızu-v (2572)

-ma/ -me: Fiilin sonunda ortaya çıkan iş, durum veya bu hareketin nesnesiyle ilgili isimler yapar (Öner, 2007: 701).

bül-me (1291), yasal-ma (1531), cıyıl-ma (1692), iz-me (2054)

-m: Fiille ortaya çıkan iş ve durum hakkında kavram adları veya bu fiile bağlı çok çeşitli nesne adları yapan bir ektir (Öner, 2007: 701).

ül-é-m (162), törk-é-m (214), a(k)-ı-m (520), a(t)-ı-m (826), törk-é-m (1156), ayır-ı-m (2407)

-ş: Hareketi adlandırmak veya fiilin sonunda ortaya çıkan işi ifade etmek üzere isimler yapar (Öner, 2007: 701).

kürén-é-ş (39), borıl-ı-ş (736), sug-ı-ş (2378), beylen-é-ş (2575)

-mak / -mek: Kalıplaşmış varlık adları yapar (Öner, 2007: 701).

çül-mek (76), suk-mak (1600), arga-mak (2191)

-k: Fiilin nesnesinde oluşan durumu gösterir veya nesneyi adlandırır (Öner, 2007: 702).

ül-é-k (105), yar-ı-k (577), bört-é-k (1319), sız-ı-k (2527)

-ak/ -ek: Fiille ilgili nesne adı yapar (Öner, 2007: 702).

yat-ak (54), bül-ek (694), kun-ak (1526)

-gı/ -gé, -kı/ -ké: Fiilin gösterdiği harekete bağlı olarak nesne ve alet adları yapar (Öner, 2007: 702).

çat-kı (1171), köl-ké (1486), sébér-ké (1812), toy-gı (2005)

-gıç/ -géc, -kıç/ -kéç: Fiilin ilgili olduğu nesne ve özellikle alet isimleri yapmakta kullanılır (Öner, 2007: 702).

baş eylendér-géc (713), bor-gıç (773), utır-gıç (964), tirbel-géc (1717), bas-kıç (2387), iskit-kéç (2437)

-ç: Fiillerin daha ziyade dönüşlü gövdelerine eklenerek, fazlalık, aşırılık ifade eden veya fiilin sonunda ortaya çıkan hali bildiren isimler yapar (Öner, 2007: 702).

kızgan-ı-ç (416), söyén-é-ç (1184), kuan-ı-ç (1235), köyén-é-ç (1585)

-çak/-çek: Fiilden nesne adları ya da fazlalık ifade eden adlar yapar (Öner, 2007: 703).

cilkén-çek (1348), bor-çak (2207)

-gak/-gek, -kak/ -kek: Fiillerden düşkünlük, fazlalık ifade eden vasıf adları yapar (Öner, 2007: 703).

tör-gek (1202), yom-gak (1329), bat-kak (2259)

-gın/ -gén, -kın/ -kén: Bu ek daha çok tek heceli fiillerden büyültme, aşırılık anlamında isimler yapar (Öner, 2007: 703).

oç-kın (487), kis-kén (861)

-n: Fiillerin oluşu veya yapılışıyla ilgili isimler, kavram adları türetir (Öner, 2007: 703).

kil-é-n (2), töt-é-n (298), buv-ı-n (847)

Bunun yanı sıra ekin *-an/ -en* şeklindeki örnekleri de vardır (Öner, 2007: 703).

bur-an (1179)

-mış/ -més: Bu ek Türkiye Türkçesinde çok kullanılan bir sıfat-fiil eki olmasına rağmen, Tatar Türkçesinde bir fiilden isim yapma eki haline gelmiştir (Öner, 2007: 703).

tor-mış (880), ukı-mış (1392), ci-més (1657), yaz-mış (2163)

-t, -at/ -et: Fiillerden nesne veya kavram adları yapan bu ek de pek az kullanılmıştır (Öner, 2007: 703).

sav-ı-t (1015)

-gér: Fiillerden isim yapan bu ek çok az sayıda örnekte görülür.

siz-gér (1233)

-cık/ -çék: Küçültme anlamı katarak fiillerden isim yapan bu ek de az sayıda örnekte görülür.

kıypıl-cık (718), cıyır-cık (1280), bötér-çék (1338)

-ımta/ -émte: Ek, *-ım* ve *-ta* unsurlarından ibarettir. Fakat tek bir ek olarak varlığını sürdürmüştür (Ganiyev, 2003: 75). Az sayıda örnekte görülen bir ektir.

él-émte (2252)

2.2.1.3. İsimden Fiil Yapma Ekleri

-la- / -le-: Türkiye Türkçesindeki karşılığıyla ses ve anlam olarak aynı özellikleri taşır. Yaygın olarak kullanılan bir yapım ekidir.

baş-la- (17), ret-le- (131), kuvet-le- (247), taş-la- (722), hetér-le- (1090), eşle- (1219), kap-la- (1307), avırğa-la- (1853), yök-le- (2297), ozak-la- (2485), bilgé-le- (2565), say-la- (2648)

Bu ekin üstüne gelen *-n-* dönüşlülük eki, *-ŝ-* işteşlik eki ve *-t-* ettirgenlik ekinin kalıplaştığı ve artık *-la / -le* ekli alt gövdesinin kullanılmadığı türler de vardır (Öner, 2007: 704).

-la-n- / -le-n-: kıygaç-lan- (81), öy-len- (115), yara-lan- (270), dert-len- (963), moñ-lan- (1191), şık-len- (1293), uñaysız-lan- (1968), cefa-lan- (2273), bilgé-len- (2297), kanegat-len- (2573)

-la-ş- / -le-ş-: yırak-laş- (279), yakın-laş- (1279), dus-laş- (1347), isen-leş- (1592), urtak-laş (2419), kön-leş- (2544)

-la-t- / -le-t-: şart-lat- (724), kıygaç-lat- (809), téz-let- (1082), aň-lat- (1122), üpke-let (2417)

-a- / -e-: Bu ek de geçişli ve geçişsiz fiiller türeten birçok örnekte görülür (Öner, 2007: 704).

töp-e- (528), öst-e- (758), buş-a- (1190), şaltır-a- (1298), uy(ı)n-a- (1895), çep-e- (2557)

-ı- / -é-: Yukarıdaki -a / -e ekiyle aynı işlevdedir; fakat daha az örneği görülür:

şak-ı (1195), balk-ı (1752)

-ay- / -ey-: Bu ekin geçişsiz ve özellikle vasıf adlarına dayanan tasvirli fiiller yaptığı görülüyor (Öner, 2007: 705).

tur-ay- (308), kart-ay- (1396), küp-ey- (1821), turıs-ay- (2236)

-al- / -el- ; -l-: Bu ekin de geçişsiz fiiller yaptığını görüyoruz.

yuk-al- (279), tér-el- (808), téré-l (1218)

-sı- / -sé-: Bu ek, isteme, eksikliği duyma, özleme gibi anlamlar taşıyan gövdeler üretirken bazı örneklerde sadece olma bildiren biçimde de karşımıza çıkmaktadır. Bu fiil gövdelerinin -n- dönüşlülük ekiyle genişlemiş (**-sın- / -sén-**) ve yine olma, sayma ve kabul etme anlamları bildiren biçimleri de vardır. Ayrıca bazı örneklerde de bu ekin ettirgen fiil gövdeleri (**-sıt / -sét-**) görülmektedir (Öner, 2007: 705).

ım-sın- (656), yar-sı- (718), kim-sét (1885), kör-sén- (1384), ük-sé- (2026)

-sıra- / -sére-: Metinde sadece bir örnekte görülen bu ek isimlere olma anlamı katar.

el-sére- (2271)

-k-: İsimlerden olma ifade eden fiiller yapar.

üç-é-k- (1819), yul-ı-k- (2259)

-gar- / -ger-, -kar- / -ker-: İsimlerden hem olma hem yapma bildiren fiiller yapar. (Öner 2007: 706)

üt-ker- (346), uñ-gar- (554), kot-kar- (946), baş-kar (1339), üz-ger- (1882)

-ar- / -er- ; -r- : İsimlerden geçişsiz fiiller yapan bu ek, özellikle nitelik adlarından olma bildiren fiillerde görülür (Öner, 2007: 706).

ak-ar- (1319), kaygı-r- (1577), kıska-r- (2359)

-ra- / -re- : Daha çok, yansıma seslere dayanan ve oluş bildiren fiiller yapar (Öner, 2007: 706).

yañgı-ra (299), sık-ra (1193)

-da- / -de- : Bu ek de yansıma seslerden oluş bildiren fiiller yapmakta kullanılır (Öner 2007: 706).

çémér-de- (41), körél-de- (190), şıgır-da- (290), pışıl-da- (642), cılfer-de- (950), kétkél-de- (2594), şarkıl-da- (2670)

2.2.1.4. Fiilden Fiil Yapma Ekleri

-ma- / -me-: Fiillerin olumsuzluk anlamlı fiil şekillerini yapan ektir.

al-ma- (68), siz-me- (257), tıñla-ma- (303), mıskılla-ma- (1216), kürén-me- (1295) tap-ma- (1654), yara-ma- (1673), uyla-ma- (1927), ül-me- (2019), élek-me- (2397), ırgıt-ma- (2424)

-n- : Fiillerden dönüşlülük anlamlı fiiller türetir.

tot-ın- (189), çig-én- (255), kür-én- (527), kap-ın- (1086), yuv-ın- (1663), cıy-ın- (1812), çış-én- (1982), töş-én- (2609)

-l- : Fiillerden edilgenlik anlamlı fiiller türetir.

bor-ı-l- (38), kör-é-l- (190), ırgı-l- (568), yar-ı-l (685), küter-é-l- (719), kullanı-ı-l- (1151), cey-é-l- (1786), töz-é-l- (2063), añaş-ı-l- (2613)

-ş- : Fiillerden işteşlik anlamlı fiiller türetir.

2.2.2.1.2. İyelik

İsimlerin sahiplik durumlarını orataya koyan eklerdir. Bazı ses değişiklikleri haricinde Türkiye Türkçesindeki eklerle aynıdır.

1. Tekil: -m	1. Çoğul: -bız / -béz
2. Tekil: -ŋ	2. Çoğul: -gız / -géz
3. Tekil: -ı / -é, -sı / -sé	3. Çoğul: -ları / -leré (-narı/-neré), -ı/ -é

abıy-ı-m (837), siŋél-é-m (2045), kön-neré-m (2555), duslar-ı-ŋ (1180), téşler-é-ŋ (1377), höcüm-é (77), öst-é (180), pulya-sı (287), kan- ı (302), ayak-ı (805), barlık-ı (853), gevde-sé (2307), öleş-é (2391), bayrak-ı-bız (333), bülmele-é-béz (1961), avıl-ı-gız (142), küz-é-géz (1296), dulkın-narı (520), nur-ları (603), kisetüv-leré (1591)

2.2.2.1.3. Aitlik

-gı / -gé, -kı / -ké: İsimlerin ait olma anlamını ortaya koyan eklerdir. Ünlü ve ünsüz uyumlarına girerler.

Aitlik eki zaman ve yer bildiren isim kök ve gövdelerine doğrudan gelebilir ve bu durumda yapımlık bir fonksiyon yüklenir. İlgi ve bulunma hâli çekimlerinden sonra gelebilmesi ve iyelik ekleri gibi yardımcı ses alabilmesi yönüyle de çekimlik fonksiyon yüklenmektedir (Ergin, 2009: 351; Türk, 2014: 80)

öléşénde-gé (51), alda-gı (259), élék-ké (535), etiséne-ké (984), turında-gı (1039), art-kı (2132), biténde-gé (2420), dönyada-gı (2433)

2.2.2.1.4. Hâl Çekimi

İsimlerin diğer isimlerle veya fiillerle olan geçici ilişkilerini sağlayan ve cümlelerin anlam örgüsünü kuran gramer kategorisidir. (Korkmaz 2009: 266).

2.2.2.1.4.1. Yalın Hâl

İsmin hâl çekimi içerisinde bir eke sahip olmayan yalın hâl ile ilgili çeşitli görüş farklılıkları vardır.¹¹

Yalın hâl, Tatar Türkçesinde özne ve seslenme durumunda bulunabilir. Bu durumlarda da teklik, çokluk ve iyelik ekli biçimlerde bulunabilir (Türk, 2014: 85).

Komandir razvédçiklarını yalga tuktatırğa karar birdé. (30)

Uramnan **maşınalar** uza. (1281)

Doktor, **anıñ helé** naçarını? (2001)

Duslarım, didé **ul!** (681)

2.2.2.1.4.2. İlgi Hâli: –nıñ / -néñ, -Ø

Bu hâl ismin başka bir isimle münasebeti olduğunu ifade eden hâldir. İlgi hâli ismin bir isimle ilgisi bulunduğunu, kendisinden sonra gelen bir isme bağlı bulunduğunu gösterir. Bazen eksiz, çok defa eklidir. (Ergin, 2009: 228)

a. Ekli İlgi Hâli

hava-nıñ (13), köyme-néñ (484), némétslar-nıñ (648), etisé-néñ (979), balaları-nıñ (1094), kiç-néñ (1279), yégét-néñ (1542), ulı-nıñ (1776), avıl-nıñ (2448), kéşéler-néñ (2645)

b. Eksiz İlgi Hâli

iyulØ irtesé (169), küzØ karası (787), bolıtØ külegesé (1452), maturlıkØ cırçısı (1765), börtékØ şadrası (2420), kükreğØ késesé (2441)

2.2.2.1.4.3. Yükleme Hâli: –nı / -né; -n (sadece 3. şahıs iyelik eki taşıyan isimlerde)

Yükleme hâli nesnenin belirticisi durumundadır. Tatar Türkçesinde –nı / -né ekleriyle yapılan bu hâlin, 3. şahıs iyelik ekli nesnelerde ünlüsünün düşerek –n ekiyle yapıldığını görmekteyiz.

¹¹ Arıntılı bilgi için bk. (Türk, 2014)

bakçalar-nı (362), heber-né (496), ekiyet-né (712), urın-nı (823), süzler-né (1256), nerse-né (1534), havalar-nı (1681), ipteşém-né (2438), tormış-nı (2587), çarşav-ı-n (6), köçsézlenüv-é-n (606), mañgay-ı-n (1032), biyüler-é-n (1481), adres-ı-n (2135)

2.2.2.1.4.4. Yönelme Hâli: – ga / -ge, -ka / -ke; -a / -e (sadece 3. şahıs iyelik eki taşıyan isimlerde)

Bir ismi fiile yönelme ve yaklaşma anlamıyla bağlayan hâldir. Ayrıca zaman ve maksat anlamı da ortaya koyan kullanımları da vardır. Tatar Türkçesinde damak uyumuna giren yönelme hâli ekinin 3. şahıs iyelik eki taşıyan isimlerde ünsüzünün düşerek –a / -e şekline dönüştüğünü görmekteyiz.

üzek-ke (1), finnar-ga (106), çigesén-e (273), baskıç-ka (494), tüben-ge (601), tufrak-ka (720), kegaz-ge (945), front-ka (1020), yöregém-e (1385), tayagım-a (1604), mileş-ke (1769), yıllar-ga (2145), is-ke (2146), oçıvçısın-a (2309), ménder-ge (2583), yar-ga (2602)

2.2.2.1.4.5. Bulunma Hâli: –da / -de, -ta / -te

İsmi bulunma anlamıyla cümleye bağlayan hâldir. Bulunma hâli eki Tatar Türkçesinde damak uyumuna ve ünsüz benzeşmesine girer.

irtesén-de (169), üzenlék-te (322), yırak-ta (638), aryagın-da (811), eremelék-te (969), urman-da (1182), yort-ta (1282), sugış-ta (1508), çitlék-te (1871), hel-de (2075), kürüv-de (2433), avıl-da (2576)

2.2.2.1.4.6. Çıkma Hâli: –dan / -den, -tan / -ten, (-nan / -nen)

İsimleri çıkış ve ayrılma anlamıyla cümleye bağlamaktadır. Tatar Türkçesinde damak uyumu ve ünsüz benzeşmesine girer. **n** ve **m** ünsüzüyle biten kelimelerden sonra –**nan** / –**nen** şekline dönüşür.

doşmannar-dan (186), urının-nan (237), kürénés-ten (388), élékké-den (535), halat-tan (827), timér-den (1000), késesén-nen (1310), yazmışın-nan (1581), karavdan (1715), sebep-ten (1723), yañabaş-tan (2686)

Ayrıca sebep anlamında da kullanılırlar.

yözé kotoçkiç gazap-tan çıtılğan (43) (yüzü korkunç acıdan çatılmış), *şelénén zeñgerlégén-nen şulay zengerlengen* (667) (şalının maviliğinden mavileşmiş), *miném heçtürêşlégém-nen köle idé* (2233) (benim miskinliğimden gülüyordu)

2.2.2.1.4.7. Eşitlik Hâli

Eşitlik durumu eklendiği adla fiil veya cümlede başka bir ögesi arasında karşılaştırmaya dayanan birbirinden farklı niteliklerde eşitlik ilişkisi kurma durumudur (Korkmaz, 2009: 324). Türkiye Türkçesinde –CA ekiyle oluşturulan bu hâl Tatar Türkçesinde –**çA**, –**dİy** / –**dAy** ekleriyle oluşturulmaktadır.

–**ça** / –**çe**

méñner-çe, *millionnar-ça* (23), *batırlar-ça* (319), *ciñél-çe* (822), *bulmagan-ça* (1484), *bélmiy-çe* (1781), *üzén-çe* (2280)

–**dıy** / –**diy**; –**day** / –**dey**

şun-dıy (131), *şuşın-dıy* (358), *boz-day* (567), *mon-dıy* (1049), *börtékleré-dey* (1634), *çişme-dey* (2332), *kalgan-day* (2511)

2.2.2.1.4.8. Vasıta Hâli: *bélen* (isim + eksiz ilgi hali + edat) (zamir + *nıñ* / –*néñ* + edat):

İsmi vasıta ve birliktelik anlamlarıyla cümleye bağlayan bu hâl, Tatar Türkçesinde *bélen* edatıyla oluşturulur. Türkiye Türkçesinde *ile* edatıyla karşılanan bu edat aynı zamanda –*la* biçiminde de eklenmiştir.

tüşleré bélen (109), *avırlık bélen* (462), *şunıñ bélen* (546), *çükéc bélen* (1100), *anıñ bélen* (1405), *sinéñ bélen* (1891), *méñ belaler bélen* (2281), *heréfler bélen* (2556)

2.2.2.1.4.9. Yön Hâli: *taba* (–*ga* / –*ge*, –*ka* / –*ke*, –*a* / –*e* + edat):

İsmi yön bakımından cümleye bağlandığı hâldir. Tatar Türkçesinde yönelme hâl eki + *taba* edatıyla kurulur. Türkiye Türkçesinde yönelme hâl eki + *doğru* edatıyla kurulur.

tereze-ge taba (135), üzenlék-ke taba (214), yar-ga taba (570), ay ahırın-a taba (1037), alar-ga taba (1193), kül-ge taba (1657), işék-ke taba (1730), diñgéz-ge taba (2387)

2.2.2.1.4.10. Sınırlama Hâli: -ga / -gé, -ka / -ke+edat (kader, tiklé, hetlé, çaklı)

İsimleri sınırlama anlamıyla cümleye bağlayan hâldir. Tatar Türkçesinde yönelme hâl eki + *kader*, *tiklé*, *hetlé*, *çaklı* edatlarıyla oluşturulur (Aksoy, 79: 2011). İncelediğimiz metinde sadece *tiklé* ve *çaklı* edatıyla yapılan örnekleri bulunmamaktadır.

ul hetlé (99), cirge kader (811), kayçanga kader (2150), avıl öyé hetlé (2377), sugışka kader (2378)

2.2.2.1.4.11. İsimlerde Soru

Tatar Türkçesinde soru biçimi, arka ve ön damağa uyumlu iki türü olan *mı* / *mé* edatıyla yapılır. Çok eski dönemlerden beri ses uyumlarına bağlanan bu edatın giderek ekleşmiş olduğunu da vurgulamak gerekir (Öner 2007: 710). Bu yüzden de Türkiye Türkçesinde bağlandığı kelimedenden ayrı yazılan bu edat Tatar Türkçesinde kelimeye bitişik olarak yazılır.

hetta ülé-mé, téré-mé ikenén de béle almadık (68), sin tatar-mı elle (83), isen-mé yuk-mı (1668), etisé yırak-mı soñ (2045), küp-mé devam itkendér (2311)

Tatar Türkçesinde soru biçimi *miken* (>+mé+iken) edatıyla da yapılmaktadır.

söyekleré bar **miken**? (1339)

Ayrıca soru biçiminin +*mini*/+*méni* şeklindeki genişlemiş şekilleri de karşımıza çıkmaktadır (Türk, 2014: 113).

kıyn iş-méni (791), onıtırlık-mını (1270), anıñ helé naçar-mını (2001), küp köç kirek-méni (2042)

2.2.2.1.5. İsim Fiili (Ek Fiil)

İsim fiilinin *şimdiki zaman*, *görülen geçmiş zaman*, *öğrenilen geçmiş zaman* ve *şart* olmak üzere dört çekim şekli vardır. Olumsuz şekilleri ise *tügél* edatıyla yapılır (Aksoy 2011: 95).

2.2.2.1.5.1. Şimdiki Zaman

Asıl yardımcı fiil olan *i-* tamamen ekleşmiş ve bugün için erimiş halde olduğu için hem şahıs hem şimdiki zaman (geniş zaman) bildiren şu eklerle yapılır (Öner 2007: 711):

1. Tekil: -mın / -mén	1. Çoğul: -bız / -béz
2. Tekil: -sın / -sén	2. Çoğul: -sız / -séz
3. Tekil: -dır / -dér, -tır / -tér	3. Çoğul: -dır / -dér, -tır / -tér; -dırlar / -dérler, -tırlar / -térler

avır tügél inde (99), dönyada yuk-tır (1438), şundıy bér hıyalıy-dır (1549), açık tügél (2562)

İncelediğimiz metinde isim-fiilinin şimdiki zaman çekiminde sadece 3. tekil şahıs çekimleri bulunmaktadır.

3.2.2.1.5.2. Görülen Geçmiş Zaman

1. Tekil: idém	1. Çoğul: idék
2. Tekil: idéŋ	2. Çoğul: idégéz
3. Tekil: idé	3. Çoğul: idéler

hiçkayçan soramasın dip uylagan idem (95), buş tügél idé (138), éh belse idégéz (144), miném kartım da, biçara, umartaçı idé (399), yugalıp kala ideler tik (559), hel itüv tügél idé (1049), béz anın bélen retlep söyleşe de alımıy idék (1475), yalgız tügél idé (1996), bu kötélmegén yañalık idé (2241)

2.2.2.1.5.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman

1. Tekil: ikenmén	1. Çoğul: ikenbéz
2. Tekil: ikensén	2. Çoğul: ikenséz
3. Tekil: iken	3. Çoğul: iken(ner)

söyekke tiymegen iken (304), başıñnı gomérlek utka tıkmakçı ikensén (1512), töné buyı söyleseñ de béterlek tügél iken (1792), nige şunı bér de uylamıylar iken (2042), nindiy vak kéşe ikenmén (2559)

2.2.2.1.5.4. Şart

1. Tekil: bulsam (isem)	1. Çoğul: bulsak (isek)
2. Tekil: bulsañ (iseñ)	2. Çoğul: bulsagız (isegéz)
3. Tekil: bulsa (ise)	3. Çoğul: bulsa (iseler)

doşman altmış bulsa, duşlar citmés (185), gölbeder, eger sin çınnan da anda bulsañ, heber bir (705), ak halattan bulsalar da, sékundnıñ nindiýdér kéčkene bér öleşinde ardaşev ... töşenép aldı (828), emma ul çakta utka may östemegen bulsam, hezer vöcdanıñ gazaplanmaz idé (1595), méne elé de, küpten torgan bulsa da, miné kötép utıra (2589)

2.2.3. Sıfat

İsimleri çeşitli yönlerden niteleyen ya da belirten sözcüklere sıfat denir. Kendi başlarına tam bir anlam ifade edemezler, anlamları bağlı bulundukları isimlerle sağlanır.

Sıfatlar kendi başlarına bir varlığı, bir nesneyi temsil edemezler. Yalnızca varlık ve nesnelerde var olan niteleme ve belirtme özelliklerini soyut olarak gösterirler. Bir sıfat tek başına yalın bir kavram olmaktan öteye geçemez. Dolayısıyla bir varlığın, bir nesnenin de adı olamaz (Korkmaz, 2009: 333).

Türkçede sayı ve çeşit bakımından oldukça fazla sıfat vardır. Tatar Türkçesinde de bu durum aynıdır.

2.2.3.1. Niteleme Sıfatları

Bağlı bulunduğu ismin niteliğini ve durumunu ortaya koyan sıfatlardır.

kara h̄alat (80), **kurkınıç** bolıt (172), **matur** başı (273), **yeşél** üzenlék (324), **kotoçkıç** davıl (508), **kızıl** yalkın (600), **batır** yégétler (698), **ozın** kavse (811), **karasu-yeşél** bakça (929), **yeş** patriyot (935), **zur** maşına (1008), **bakır** çükéç (1100), **köçlé** meħebbet (1243), **yahşı** kvartir (1394), **şayan** Gölfaya (1479), **avır** külege (1604), **böyék** ressamnar (1628), **gaceyép** ciñéllék (1686), **allı-göllé** yéfek cepler (1838), **koriç** baldak (1997), **sarı** yafrak (2105), **gaziz** vatan (2160), **altın** balık (2340), **açı** cil (2401), **algı** sızık (2527), **sonğı** mekale (2637)

2.2.3.1.1. Karşılaştırma Derecesi

-rak / -rek eki getirilerek yapılır (Öner, 2007: 712). Sıfatın derecesinin daha yüksek olduğunu ortaya koyar. Bağlı bulunduğu ismi kıyaslamaya sokar.

biye(g)-rek cir (211), katı-rak süzler (338), kü(b)-rek yalgızlıkta (1222), olı-rak ırlar (1349), kızlarca oyalçan-rak bér yégét (1522), romanti(g)-rak vakıyga (1664), hikmetlé-rek süzné (2658)

2.2.3.1.2. Fazlalık Derecesi

Pekiştirme olarak da adlandırılır. Pekiştirme anlamlı sıfatlarla yapılır.

kap-kara kümér küzlé (324), ap-ak urman (807), yem-yeşél şel (1625), tıp-tın bülmede (1938), tüm-tügerék kömés sakal (2333), appak paroħod (2343)¹²

2.2.3.1.3. Azlık Derecesi

-gılt / -gélť, -kılt / -kélť, -kıltım / -kélťém, -lcım / -lcém, -çılt / -çélť, -su / -sü, -sıl / -sél, -ça / -çe, -msa / -mse ekleri kullanılarak yapılır (Öner, 2007: 712). Sıfatın azlık ve küçültme anlamı kazandırılmış şeklidir.

¹² İlk örnekte *ap-ak* ikinci örnekte *appak* olarak kullanım yapılmış. Yazar ilk örneği kendi söz varlığından kullanmış, ikincisinde ise bir maniden alıntı yapmıştır. Bu yüzden sözcük ikinci örnekte halk dilinde kullanıldığı gibi aktarılmıştır.

kız-gılt şevleler (7), yözler-çe tuplar (194), unnar-ça faşist (498), kük-sél pıyala (639), zeñger-su tasmalar (795), cılım-sa köndegé (1206), küg-é-lcém-en dıngéz (2345), suv-sıl moroška cilegé (2491)

2.2.3.1.4. En Üstünlük Derecesi

iñ sözüyle yapılmaktadır. (Türk, 2014: 129)

iñ zur (446), *iñ* yakın (1430), *iñ* élék (2271), *iñ* matur (2648)

2.2.3.2. Belirtme Sıfatları

İsimleri işaret, sayı, soru ve belirsizlik yönlerinden belirten sıfatlardır.

2.2.3.2.1. İşaret Sıfatları

bu tönné (166), **şul** noktadan (522), **ul** yazuv (946), **tégé** vakıt (1542), **şuşı** ukıtuvçı (1662), **méne** töngé segat (2352)

2.2.3.2.2. Sayı Sıfatları

unbiş kön (294), **million** sum (936), **iké yöz** par (1055), **cidé** yıl (1327), **yégérmé** yeş (1544), **iké** kul (1622), **utız** yıl (2149)

2.2.3.2.3. Soru Sıfatları

kaysı kıya (228), **niçe** tapkır (334), **nindiy** koriç baldak (1121), **nikader** katılık (1934), **nindiy** cır (2402)

2.2.3.2.4. Belirsizlik Sıfatları

bérniçe minut (120), **nikader** şatlık (145), **bérnikader** vakıt (379), **niçeme-niçe** sugışlar (498), **azmı-küpmé** beylenés (1529), **bu kader** yañalık (1793)

2.2.4. Zamir

Zamirler nesneleri temsil veya işaret suretiyle karşılayan kelimelerdir. Zamirler nesnelerin dildeki gerçek karşılıkları olmayan, fakat gerekince onları ifade edebilen kelimelerdir (Ergin, 2009: 262-263).

2.2.4.1. Şahıs Zamirleri ve Çekimi

Yalın	İlgi	Yükleme	Yönelme	Bulunma	Çıkma
min	miném	miné	miña	minde	minnen
sin	sinéñ	siné	siña	sinde	sinnen
ul	anıñ	anı	aña	anda	annan
béz	béznéñ	bézné	bézge	bézde	bézden
séz	séznéñ	sézné	sézge	sézde	sézden
alar	alarnıñ	alarnı	alarga	alarda	alardan

min (71), sin (125), sézné (142), siné (161), ul (199), bézge (209), alar (303), béz (320), alardan (569), minnen (626), sézge (682), séz (744), aña (986), miña (1002), anı (1027), annan (1201), alarnıñ (1226), minde (1251), bézden (1347), bézde (1352), miné (1435), sézden (1449), sinéñ (1516), anıñ (1524), anda (1611), miném (1736), siña (1818), alarga (1827), sinnen (1887), alarnı (1997), alarda (2111), séznéñ (2216), bézné (2344), béznéñ (2539)

Metinde 2. tekil ve 2. çoğul şahıs zamirlerinin bulunma hâli çekimleri kullanılmamıştır.

Tatar Türkçesinde şahıs zamirlerinin ilgi hâli üzerine aitlik eki almış şekilleri –*nıkı* / –*néké* biçimindedir (Türk, 2014: 150) Şahıs zamirlerinin aitlik eki almış şekilleri şöyledir:

minéké, sinéké, anıkı, béznéké, séznéké, alarnıkı

béznéké (471), minéké (1877)

Metinde şahıs zamirlerinin aitlik çekimlerinden sadece 1. tekil ve 1. çoğul çekimlerinin örnekleri kullanılmıştır.

Şahıs zamirlerinin aitlik çekimlerinde Türkiye Türkçesine göre bazı farklılıklar vardır.

Zenğer kıya béznéké! Ul menğé béznéké bulacak! (750), *Mavi Kaya bizimdir! Sonsuza dek bizim olacak.*

Türkiye Türkçesinde bu tarzda bir aitlik şekli kullanılmamaktadır.

2.2.4.2. İşaret Zamirlerinin Çekimi

Yalın	İlgi	Yükleme	Yönelme	Bulunma	Çıkma
Bu	moni	moni	moña	monda	monnan
Şul	şuni	şuni	şuña	şunda	şunnan
Ul	anı	anı	aña	anda	annan

annan (201), şunda (220), şul (407), şuni (546), anı (633), ul (750), monnan (954), aña (1241), moña (1428), anı (1454), şunnan (1678), monı (1696), şuña (1858), bu (1895), şunı (2042), monda (2146), anda (2259), monı (2596)

İşaret zamirlerinin bunlar dışında şu türleri de vardır: *méne* “işte” ; *ene* “işte” ; *şuşı* “şu, işbu” ; *tégé* “şu” ; *birgé* “şu, şuradaki”

E **méne** yort salgannı kürgené bar. (1842), O, Ettilev yégét **şuşı** bulamı? (1964)

2.2.4.3. Dönüşlülük Zamiri

Dönüşlülük zamiri *üz* (öz, kendi) kelimesidir: *üzém*, *üzén*, *üzé*, *üzébéz*, *üzégéz*, *üzleré*¹³ (Buran ve Alkaya, 2006: 187).

Eski Anadolulı Türkçesinde *özüm*, *özün*, *özi*, *özümüz*, *özünüz*, *özleri* dönüşlülük zamiri de kullanılmış, sonra Osmanlı sahasında yalnız *kendi*’li şekil kalırken Azeri sahasında da tamamiyle bu *öz*’lü şekil hâkim olmuştur (Ergin, 2009: 272-273).

üzém (141), üzégéz (1091), üzleré (1146), üzén (1331), üzé (2312), üzébéz (2328)

Dönüşlülük zamirinin aitlik çekimi de şahıs zahirinde olduğu gibi *-néké* ekiyle yapılır.

üzébéznéké (441), üzénéké (1814)

¹³ Buran ve Alkaya eserlerinde *üzleri* biçiminde yazmışlar; ancak biz bunun yazım hatası olduğunu düşündük ve *üzleré* olarak değıştirdik.

Metinde bu kullanımın sadece 3. tekil şahıs ve 1. çoğul şahıs kullanımlarının örnekleri vardır.

2.2.4.4. Soru Zamirleri

kaya (159), niçe (334), kayda (400), niçék (841), kayčan (902), kayan (1670), kaysı (1732), nikader (1934), nerse (1987), kém (2158), nindiy (2288), niçelep, niçençé, niçeşer, niçev

2.2.4.5. Belirsizlik Zamirleri

nidér (451), kémdér (558), niçéktér (660), elle nindiy (851), elle kayčan (1151), elle kaydan (1163), kayçandır (1205), nindiydér (1419), felen (1433), bérev (1597), nersedér (1784), elle nerse (2146), elle kém (2174), kaysıdır (2236), kaybérevler (2444), kaybér (2515)

2.2.5. Zarf

Zarflar, fiillerden, sıfatlardan, sıfat-fiillerden ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, nitelik, durum, azlık çokluk bildirme, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözlerdir (Korkmaz, 2009: 451).

Tatar Türkçesinde zarflar; yer zarfları, zaman zarfları, hal zarfları ve miktar zarfları olarak dörde ayrılır.

2.2.5.1. Yer-Yön Zarfları

yakın kildéler (440), **yugarı** ürmeledé (579), **aska** karasañ (587), **yeneşe** yeşep (1533), **yırak** töşmiy (1548), **tüben** iyép bara (2153)

2.2.5.2. Zaman Zarfları

hezér küméleçek (15), **közén** ... kaytkaç (693), **bügén** ... tapşırdılar (784), **küpten** ... küçtéler (1144), **bıyıl** kış nindiy iret kile (1285), **bıltır** ... kildé (1474), **köndéz** ... **tönle** ... küréne (1826), **irtege** süyleşérler (2138), **irten** kitték (2254), **kiçe** mecbür buldım (2608)

2.2.5.3. Hal Zarfları

ekrén-ekrén arçılıp (19), **bérge** KPdan çıkkın (203), **tuktavsız** işétélép tora (571), **bértuktavsız** cıjlap torgan (585), **béryulı** kürénép kalalar (632), **tız** tuyam (1386), **ap-açık** küréne (1701), **bértavıştan** maktadık (1734), **tın** utıra (1799), **bérgelep** uylaşırız (2009), **ayagüre** tös kürép yöriy (2216), **ceyev** géne yörmes (2337), **özlékséz** görlep tora (2388), **kinet** cırlap ciberde (2394), **açıgrak** eytsen (2524)

2.2.5.4. Miktar Zarfları

béraz tınıçlangannan soñ (99), **küp** tınlagan (358), **ara-tire** kük kükrep kuya (418), **yartılaş** çıkkın (575), **bik** moñayıp (703), **ozak** şuvıştı (911), **tulısınça** anlamıy (1437), **yış** dıngézge çıgıp kitüvén (1576), **şaktıy** ozak tınıp karap tora (1703), **baytak** hézmet itsem de (2172), **iskétkéc** köçlé bula (2437), **böténley** işétmedém (2598)

2.2.6. Fiil

Cümlede iş, oluş ve hareketi bildiren kelimelere fiil denir. Fiiller bu anlamları şahıs ve kip ekleriyle çekimlenerek bildirebilmektedirler.

Bir çekimli fiilde fiil kök veya gövdesi, şekil ve zaman eki, şahıs eki olmak üzere en az üç unsur vardır. Bu üç unsur önce fiil kök veya gövdesi, sonra şekil ve zaman eki, en sonra da şahıs eki olmak üzere arka arkaya gelirler (Ergin, 2009: 281).

2.2.6.1. Şahıs Ekleri

Fiillerin bağlandığı kişiyi gösteren eklerdir. Tatar Türkçesinde şahıs ekleri birlikte kullanıldığı kip eklerine göre iki farklı tipten oluşmaktadır.

2.2.6.1.1. - 1. Tip Şahıs Ekleri

Öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman ifadeli geniş zaman, kesin gelecek zaman, geniş zaman çekimlerinde kullanılır (Öner, 2007: 715).

1. Tekil: -mın / -mén	1. Çoğul: -bız / -béz
2. Tekil: -sın / -sén	2. Çoğul: -sız / -séz

3. Tekil: -Ø	3. Çoğul: -lAr / -nAr

kaytara-bız (142), biyér-séz (295), tabar-mın (750), téliy-sén (1005), kite-Øler (1092), yörte-béz (1409), birér-Ø (1443), oça-sın (1444), çamalıy-sız (1740), işétér-mén (2238), yoklıy- lar (2582)

2.2.6.1.2. – 2. Tip Şahıs Ekleri

Görülen geçmiş zaman, şart, istek, gereklilik çekimlerinde kullanılır (Öner, 2007: 715).

1. Tekil: -m	1. Çoğul: -k
2. Tekil: -ŋ	2. Çoğul: -gız / -géz
3. Tekil: Ø	3. Çoğul: Ø / -lAr

torı-gız (210), yatsa-Ø (499), işé-géz (553), iréşté-m (992), tırıssa-lar (1036), eytse-ler (2420), çigénmedé-k (2468), eytté-ŋ (2529)

2.2.6.2. Fiil Çekimi

2.2.6.2.1. Bildirme Şekilleri

Fiillerin zamanını bildiren eklerdir. Tatar Türkçesinde görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman ifadeli geniş zaman, kesin gelecek zaman ve geniş zaman olmak üzere beş çeşit bildirme şekli vardır.

2.2.6.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman:

-dı / -dé; -tı / -té (2. tip şahıs ekleri)

Bilinen geçmiş zaman olarak da adlandırılan bu kipin ekleri Tatar Türkçesinde, Türkiye Türkçesindekilerle küçük ses farkı bulunan aynı eklerle yapılır.

kara-dı-m (80), işét-té-géz (137), kür-dé-m (406), bétérme-dé-ŋ (609), onıt-tı-lar (1181), bér-dé-ler (1218), tirgeme-dé-k (1346), kit-té-m (1489), çum-dı-gız (1719), kürén-dé (1752), aç-tı (2133), oç-tı-k (2350)

3.2.6.2.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman:

-gan / -gen, -kan / -ken (1. tip şahıs ekleri)

Duyulan geçmiş zaman olarak da adlandırılır. Başkasından öğrenme anlamı taşır. Tatar Türkçesinde Türkiye Türkçesinden çok daha farklı eklerle kullanılır.

éşle-gen-béz (61), oğşama-gan-sıñ (340), almaştır-gan-nar (432), söy-gen (693), yabış-kan (720), citkér-me-gen (1653), devalan-gan (1665), işét-ken-séz (1728), işét-ken-séñ (1890), heber it-ken-ner (2303), tor-gan-mın (2407), kit-ken-mén (2584), onıt-kan-nar (2662)

-GAn+iyelik ekleri+bar/yuk

Öğrenilen geçmiş zamanın bu şekilde kip ekinin üzerine iyelik eki ve bar/yuk sözcükleriyle eylemin daha önce yapıldığı veya yapılmadığı gösterilir.

künéléñ borçıl-gan-ı, canıñ kimsétél-gen-é yuk (357), kür-gen-é bar (1842), satıp alıp bir-gen-é yuk (1877), kür-gen-ém bar (2452)

3.2.6.2.1.3. Şimdiki Zaman İfadeli Geniş Zaman:

-a/-e; -y

Ünsüzle biten fiil –a, -e; ünlüyle biten fiil –y (1. tip şahıs ekleri; fakat teklik 1. şahıs 2. tipi de alabilmektedir) (Öner, 2007: 716).

Metinde teklik 1. şahıs çok az örnekte 1. tip şahıs ekini almıştır.

kil-e-m (131), tuzgıt-a (238), pışıldı-y (423), aşık-tır-a-lar (430), mén-e-béz (630), tabar-mın (756), teli-y-séñ (930), totın-a-sıñ (1332), uylı-y-m (1570), aqlamı-y-sız (1737), gaceplen-e-séz (1956), avnı-y-bız (2086), işétér-mén (2238), ézlemi-y-ler (2528)

3.2.6.2.1.4. Kesin Gelecek Zaman:

-açak / -eçek (1. tip şahıs ekleri)

Eylemin gelecek zamanda yapılacağını ifade eden bu kip Tatar Türkçesinde, Türkiye Türkçesiyle küçük ses farkı bulunan aynı ekle yapılır.

kümél-eçek (15), taşla-y-açak-mın (134), töş-eçek (395), mén-eçek-mén (615), bar-açak-bız (681), bul-ma-y-açak (1509), al-açak (1617)

Yazar, eserinde kesin gelecek zamana çok yer vermemiştir. 2. tekil şahıs, 2. ve 3. çoğul şahıs çekimleri hikâyelerde hiç geçmemiştir. Bunun sebebi de yazarın genel olarak eski tecrübelerine dayalı hikâyeye yazmasından dolayı çoğunlukla geçmiş zaman kipini tercih etmesidir.

3.2.6.2.1.5. Belirsiz Gelecek Zaman:

-r; -ar / -er (1. tip şahıs ekleri), -mas, -mes (Olumsuz), -maØ, -meØ (Teklik 1. şahısta)

Eylemin her zaman gerçekleştiğini ifade eden bu kip Tatar Türkçesinde, Türkiye Türkçesindekiyle aynı eklerle yapılır. Sadece olumsuz şeklinde *-maz / -mez* yerine *-mas / -mes* kullanılır.

bar-ı-r-mın (132), térél-é-r-séz (141), onıt-ma-m (288), it-er-mén (992), eyt-me-m (994), koyıl-ı-r (1510), evérél-é-r-sén (1513), yot-ar (1513), kür-mes-séz (1550), uylaş-ı-r-bız (2009), kara-mas-sın (2094), söyleş-é-r-ler (2138), çık-ar-sız (2170), çık-mas (2549)

2.2.6.2.2. Tasarlama Şekilleri

Tasarlama kiplerinde, bildirme kiplerindeki gibi bildirme, haber verme gibi bir oluş ve kılış yoktur. Bu kipler, daha gerçekleşmemiş olan, ancak gerçekleşmesi istek, emir, şart ve gereklilik şekillerinde tasarlanan kiplerdir (Korkmaz, 2009: 647).

3.2.6.2.2.1. Şart:

Fiili bir şarta bağlı hale getiren kiptir. Tatar Türkçesinde de bu kip için Türkiye Türkçesindekiyle aynı ekler kullanılır.

-sa, -se

oçrat-sa-m (129), kaytar-ma-sa-k (321), bil-se-ñ (344), üptér-me-se (348), bul-ma-sa (1287), utır-sa-lar (1821), kil-se-k (1862), téle-se-géz (2033), élektér-se-m (2310) aňla-ma-sa-ñ (2482)

3.2.6.2.2.2. İstek:

Fiile istek anlamı kazandıran kiptir. Tatar Türkçesinde üç ayrı yapılaş şekli vardır.

-ası / -esé + 2. tip şahıs ekleri + kil-;

söyleş-esé kilmiy (1463), kür-esém kile (1902), kıynıy-sı kile (1981), kaldır-ası kilmiy (2374), şomlandır-ası-m kilmedé (2438)

-mAkıI bul + zaman eki + şahıs eki

tor-makçı bul-dı-Ø (456), küterél-mekçé bul-dı-Ø (853), al-makçı bul-dı-Ø (915), yılap aldır-makçı bul-a-Ø (1565)

-sana, -sene

kit-sene (760), kuy-sana (1271)

-rgA bul + zaman eki + şahıs eki

üte-rge bul-a-Ø (2258), öze-rge bul-dı-m (2439)

3.2.6.2.2.3. Gereklilik:

Fiilin yapılmasının gerekliliği anlamı taşıyan kiptir. Tatar Türkçesindeki olumlu ve olumsuz çekimleri birbirinden farklı eklerle yapılır.

-rga / -rge kirek / tiyész; -arga / -erge kirek / tiyész;

töş-erge de tiyész (207), oç-arga télegen (229), taşla-rga tilegendey (420), it-erge tiyészbez (568), bul-ı-rga tiyészlegén (1570), ülç-erge kirek (1616), almaştır-ı-rga kirek (1749), işle-rge kiregén (2009), sakla-rga kirek (2031), bél-é-rga kirek (2483), sugış-ı-rga kirek (2505)

-maska / -meske kirek / tiyész (olumsuz)

ciñ-meske ... kirek (883-884), şatlan-maskatıyész (1613)

Gereklilik çekiminde *kirek* ve *tiyész* sözlerinin tasarruf edildiği örnekler de bulunmaktadır (Öner, 2007: 718).

ışan-ı-rga da ışan-maskatıyész (702), cavap bir-meske (1833), üt-erge (2258)

2.2.6.2.2.4. Emir

Fiile emir anlamı katan kiptir. Emir kipi her şahıs için ayrı eklerle yapılmaktadır.

1. Tekil: -ıym / -iym	1. Çoğul: -ıyk / -iyk
2. Tekil: -Ø	2. Çoğul: -gız / -géz
3. Tekil: -sın / -sén	3. Çoğul: -sınnar / -sénner

bél-m(e)-iym (129), uyl(a)-ıym (122), bir-m(e)-iyk (224), tot-ı-gız (514), kara-Ø (592), kit-me-sén (610), ütér-sénner (818), bul-sın (1704), gafuv it-é-géz (1818), kuzgal-ıyk (2115), kaldır-sınnar (2403), açuvlanma-Ø (2449), söyl(e)-iym (2643)

2. şahıs ekleri + (-cı / -cé) nezaket şekli oluşturur (Öner 2007: 719).

kür-cé (1285)

2.2.6.2.3. Fiillerin Birleşik Çekimleri

Fiillerin birden fazla kip ekiyle çekimlenmesidir.

Bildirme ve tasarlama kipleri ile bildirilen ve tasarlanan hareketlerin görülen geçmiş zamanda, öğrenilen geçmiş zamanda veya şart şeklinde ortaya çıktığını veya çıkacağını ifade etmek için birleşik çekimlere başvurulur (Ergin, 2009: 319-320).

“ET. *er-* (olmak) fiili, eskiden beri ana yardımcı fiil olarak hem isimlerin bildirilmesinde hem de çekimli fiillerin bildirilmesinde, yani birleşik çekimlerinde kullanılmıştır. *er-* fiilinde daha tarihi lehçelerde başlayan *-r* düşmesi sonucunda, bugünkü sadece ünlü halinde bir ekle karşılaşırız. Tat. *i-* “(Öner, 1998: 210-211).

2.2.6.2.3.1. Hikâye

2.2.6.2.3.1.1. Öğrenilen Geçmiş Zamanda Hikâye: -gan / -gen; -kan / -ken (idé)

tukta-gan idé-k (61), kalma-gan idé (745), kuy-gan-nar idé (854), di-gen idé-m (992), h  zmet it-ken idé-m (1530), yang  rlar bik kurk  t-kan idé (1674) kur  k-kan idé (1981)

2.2.6.2.3.1.2. Geniş Zamanda Hikâye: -a / -e idé; -y idé (şimdiki Zaman İşlevli)

uzdır-a idé-k (89), aşıkt  r-a idé (541), yugal  p kal-a idé-ler (559), o  -m(a)-y-lar idé (589), g  jli-y idé (807), eyt-e idé-m (1380), s  y-e idé-m   (1860), bar-a idé-   (2153), t  nli-y idé-k (2333), sizgeli-y idé-m (2525)

2.2.6.2.3.1.2.1. Geniş Zamanda Hikâye: -ar / -er idé; -r idé (Geniş Zaman İşlevli)

nişle-r idé-m (163), yal ite al-ı-r idem-m   (164) s  yle-r idé-m (1088), yan-ar, yan-ar idé de, b  r s  n-er idé, gazab   da tukta-r idé (1198), bas-ar idé-k (2406)

2.2.6.2.3.1.3. Tasarlama şekillerinde Hikâye

2.2.6.2.3.1.3.1. -sa / -se idé (İstek İşlevli)

b  l-se idé-g  z (144), o  -sa idé-  

2.2.6.2.3.1.3.2. -s  n / -s  n idé (İstek İşlevli)

başlan-s  n idé (541), cit-s  n idé

2.2.6.2.3.1.3.3. -as   / -es   idé (Gereklilik İşlevli)

  t-es   idé, kit-es   idé

2.2.6.2.3.1.3.4. -rga / -rge idé (Gereklilik İşlevli), -maska / -meske idé (Olumsuz)

şatlan-maska tiy  ş idé-m (1613), min-e-rge idé, bas-a-rga idé,

2.2.6.2.3.2. Rivayet

2.2.6.2.3.2.1. Geniş Zamanda Rivayet

2.2.6.2.3.2.1.1. –a / -e; -y iken (> soru: miken)

üs-e iken (663), çık-a iken (695), éré-m(e)-y iken (1288), kurk-a iken (1447), bél-m(e)-y iken (1570), yöz-e iken (2674)

2.2.6.2.3.2.1.2. –ar / -er; -r iken (> soru: miken)

-mas / -mes iken (> soru: miken)

sındır-mas-mı iken (1431), bul-ı-r iken (2150), kil-é-r iken (2560)

2.2.6.2.3.2.2. Tasarlama Şekillerinde Rivayet: -sa / -se iken

bul-sa iken, kür-se iken

İncelediğimiz metinde bu kullanımda bir örnek yoktur.

2.2.6.2.3.3. Şart

3.2.6.2.3.3.1. Geçmiş Zamanda Şart: -gan / -gen; -kan / -ken bulsa

kür-gen bulsa (41), ışan-ma-gan bulsa (530), al-gan bulsa (911), kil-gen bulsa-m (1959), kenagatlendér-gen bulsa (2573), tor-gan bulsa (2589)

3.2.6.2.3.3.2. Geniş Zamanda Şart: -ar / -er; -r bulsa; -mas / mes bulsa

yaz-ar bulsa-k, siz-mes bulsa

İncelediğimiz metinde bu kullanımda bir örnek yoktur.

3.2.6.2.3.3.3. Tasarlama Şekillerinde Şart: -makçı / -mekçé bulsa

kuzgat-makçı bulsa-η, tirbet-mekçé bulsa-η

İncelediğimiz metinde bu kullanımda bir örnek yoktur.

“Çekimli bir fiilin tekrar çekime girerek fiilin gösterdiği hareketin anlatılması (hikâye veya rivayeti) demek olan birleşik çekimde, asıl birleşik çekim karakterinin, daha çok hikâye şeklinde korunduğu ve rivayet çekiminin az kullanıldığı

görülmektedir. Batı Türkçesinde halen bu *iken* ile aynı fonksiyonda kullanılan *i-miş* şekli ise burada şüphe bildiren, Tat.'da ayrı bir kelime haline gelmiştir. (imiş “güya, sanki, rivayet, dedikodu)” (Öner 1998: 222-223).

2.2.6.3. Tasvir Fiilleri

Tasvir fiilleri, iki ayrı fiilin kaynaşmasından oluşmuş birleşiklerdir. Bu birleşikler içindeki birinci fiil zarf-fiil yapısındadır ve asıl anlam bu fiildedir. İkinci fiil ise, aslında bir esas fiil olduğu halde, anlam kayması yoluyla, yavaş yavaş hem sözlük anlamından farklı yeni bir anlam kazanmış hem de esas fiil olmaktan çıkıp, esas fiile bazı anlam incelikleri katan bir yardımcı fiil durumuna gelmiştir (Korkmaz 2009: 811).

Tatar Türkçesinde yeterlilik, başlama, sürüş ve bitiş anlamında tasvir fiilleri vardır. İncelediğimiz eserde de tasvir fiillerinin yoğun olarak kullanıldığını görmekteyiz.

3.2.6.3.1. Yeterlilik: al- ; bul-

işete al-ma-dı-m (154), ayırıp bul-mıy (184), küre al-ma-dı (255), birép bul-a-mı (1721), çağıştırıp bul-a-mı (2329), karap al-dı-m (2415)

3.2.6.3.2. Başlama: başla-; totın-; kérés-

karap tora başla-dı (401), uylarga totın-dı (1081), kilmiy başla-dı (1259), aş-su ezérlerge kérés-té (1525), eşke totın-dı-k (2225), buldırırğa kérés-e (2574)

3.2.6.3.3. Sürüş: yat-; tor-; kal-; utır-

suzılıp kal-a (15), yaktırıp kal-a (194), yoklap yat-kan (374), koyınıp utır-gan (807), teésérlendére tor-gan (1419), karap yat-a (1922), söyleşép utır-a-bız (2375), uylap tor-mıy- sıñ (2641)

3.2.6.3.4. Bitiş: kit-; al-; töş-; kuy-; kal-; taşla-; at-; sal-; bir-; cit-; çık-

özgelep taşla-y-açak-mın (134), berép töş-ér-él-dé-mé (261), küterélép at-tı (318), sörtép al-a (408), dip kuy-dı (663), çıkarıp sal-dı (1073), dip at-ıy-lar (1148), eytép taşla-dı (1255), izlep tabıp bir-dé-ler (1313), kaytıp kit-e (1363), körsénép al-a (1384), barıp çık-tı-m hem şakkatıp tuktap kal-dı-m (1753), yögerép kilép cit-e

(1790), kümép kal-dır-dı-k (2155), yögérép kit-er-dey (2398), kaytıp cit-er-dey (2399), eytép bir-e (2481), tirlep çık-tı-m (2559), kölép kuy-dı (2595), töşép kal-a (2626), ıgarıp taş-la-gan idé (2674)

Bitiş şekli Tatar Türkçesinde fazlaca bulunmaktadır. İki bitiş şekilli kullanımlara da rastlamak mümkündür.

élegép töş-ép kal-gan (770)

3.2.6.3.5. Yaklaşma: yaz-

tiye yaz-ıp (259), yığıla yaz-dı (1057), kérmey yaz-a (1188)

3.2.6.3.6. Tezlik: -al, -ciber

sıırıp al-dı (94), cırlap ciber-dé (184), atıp ciber-geç (229), saylap al-dı (1102), deşép al-dı (2228)

2.2.6.4. İsim-Fiiller (Mastar)

Fiil kök ve gövdelerinin karşıladıkları oluş, kılış ve durumları şahıs ve zamana bağlı olmadan göstermek üzere *-mAk*, *-mA* ve *-Iş*, *-Uş* ekleri ile kurulan fiil adıdır (Korkmaz, 2003: 164).

Tatar Türkçesinde isim-fiiller *-v* ve *-rga*, *-rge*; *-arga*, *-erge*; *-maska*, *-meske* (*olumsuzluk*) ekleriyle yapılır.

-v

kit-ü-v-é-béz-né (16), ıçgıraş-u-v (112), şartla-v (260), atış görsélde-v-é (559), köç östelgende-v (611), ımsındır-u-v (656), şiklen-ü-v-én (689), kalıbrla-v éşé (1023), kür-ü-v (1367), kıymıl-da-v-ı (1936), anıñ kara-v-ı (1989), tüş-e-v (2228), yaz-u-v – sız-u-v (2572), köl-ü-v-é (2596)

-rga / -rge; -arga / -erge; -maska / -meske (olumsuzluk işlevi)

ukı-rga (72), ül-erge (114), kurk-ı-rga (186), çigén-é-rge (197), kiydér-meske (205), oç-arga (229), tuy yasa-rga (646), ışan-ı-rga da ışan-maská (702), ciñ-meske (883), tip-erge (905), éşle-rge kéréşté (1083), borçıl-maská (1162) gomumiyleştér-é-rge (1330), sal-ı-rga (1790), cıy-arga totına (1830), sizdér-meske (1908), borçak sip-

erge (2207), bulış-ı-rga (2264), cırla-rga-mı (2236), sugış bét-erge (2321), imtihan tot-arga (2553), uyat-maskı (2583)

2.2.6.5. Sıfat Fiiller

Şahsa bağlı fiil çekimine girmeyen, fakat aldığı eklerle fiilin zamana bağlı olarak taşıdığı kavramı sıfatlaştırdığından kendisinde sıfat ve fiil niteliklerini birleştiren fiil şekilleridir (Korkmaz, 2003: 195).

Sıfat-fiiller bir yanları ile sıfat bir yanları ile fiildirler. Fiil özellikleri dolayısıyla, kendilerinde var olan hareket ve zaman kavramlarını, ad oldukları sıfata aktararak varlıkları ve nesneleri hareket ve zaman gösterme özellikleri ile geçici olarak vasıflandırır (Korkmaz, 2009: 909).

Tatar Türkçesinde de sıklıkla kullanılan sıfat-fiiller şekil ve anlam olarak Türkiye Türkçesindekilerle çoğunlukla benzerlik göstermektedir.

-gan / -gen, -kan / -ken

Geçmiş zaman ve pasiflik ifade eden bir sıfat-fiildir. Fiillerin geçmiş zaman çekimleri için de kullanılmaktadır (Öner, 2007: 724).

kayna-gan nefretné (42), öylenme-gen, söyép yör-gen kızım (115), yargalanıp bét-ken irénnerén (284), yandırıl-gan, tuzdırıl-gan avılları (377), urgılıp ak-kan İdelge (521), uynat-kan köçli kullarının (842), ütkerél-gen kanatlar (1154), eyt-ken şaşkın hisnén (1468), utır-gan bala (1917), yat-kan bala (2075), öz-gen bér çiber ukıtuvçı (2436), yaz-gan mekalelerné (2636)

-açak / -eçek

Gelecek zaman ifade eden bu sıfat-fiil aynı zamanda fiillerin kesin gelecek zaman çekimini de yapmaktadır (Öner, 2007: 724).

suzıl-açak yaktı yul (1132), söyle-y-eçek, bulma-y-açak, eşlenme-y-eçek

-ası / -esé

Gelecek zaman ifade eden bu ek, aynı zamanda istek çekimine de katılmaktadır (Öner, 2007: 724).

iké tevlék çam-ası doşman (102), kil-esé yazda (1975), eyt-esé süzen (2671)

-ar / -er ; -r

Geniş zaman ifade eden bu sıfat-fiil de fiillerin geniş zaman çekimine kullanılmaktadır (Öner, 2007: 725).

at-ar-lık bér nersen (127), kit-er aldınnan (988), kayna-r suvı (2245), is-er malay (2328)

-mas / -mes

Bütün yapım ve çekim eklerinin olumsuz gövdeleri *-ma / -me* ekiyle kurulurken, eskiden beri *-r* geniş zaman partisibinin olumsuz gövdesinde ise onun bir ses varyantı olan *-z* eki, kalıplaşmış halde karşımıza çıkmaktadır. (Öner 2007: 725)

işétélér-işétél-mes taviş (120), ciñél-mes bayragıbiz (333), küz iyer-mes tizlék (1702) tor-mas tél (2540)

-vçı / -vçé

Bu ek bir geniş zaman sıfat-fiil eki olarak kullanılmaktadır (Öner, 2007: 725).

çigün-ü-vçé doşman (473), taban yaltırat-u-vçı fritslarga (740), hatlar yaz-u-vçı sénélésé (904), süyle-vçé süzen (933) kükey sal-u-vçı tavık (1412), ak éşlepe kiyép yörü-vçé ... hatın (1690), Murmansk portın totaştır-u-vçı (2475)

-rlık / -rlék

-r / -Ar belirsiz gelecek zaman sıfat-fiiliyle ve *+lık / +lék* isimden isim yapma ekiyle oluşmuştur. (Hisamova, 2006: 245; Türk, 2014: 268)

añlat-ı-rlık süzler (42)

2.2.6.6. Zarf-Fiiller

Zarf-fiiller hareket hali ifade eden fiil şekilleridir. Bunlar ne fiil çekimleri gibi şekle, zamana ve şahsa bağlanmış bir hareket, ne sıfat-fiiller gibi nesne ifade ederler. İsim gibi kullanılamaz, isim çekim ve işletme eklerini almazlar. Çekimsiz fiil şekilleri olan zarf-fiiller harekete dayalı bir hal ifade ederler (Öner, 2007: 725).

2.2.6.6.1. Basit Zarf-Fiiller

-a / -e (> -y)

Tekrar Gruplarında

kaldır-a kaldır-a çigénérge (106), yeşérén-e yeşérén-e yörére başladılar (232), ézli-y ézli-y kilép çıga (699), tükmi-y çeçmi-y saklap kitere (1179), yılı-y yılı-y kibép betken (1273), tözet-e tözet-e ... didé (1897), bas-a bas-a kilde (1947), kil-e kil-e yüyéşlengen (2285), şuvış-a şuvış-a kırıp bétérdék (2467)

Birleşik Fiillerde

yıraklaş-a başladı (279), küterél-e başladı (381), kölémser-i-y töşép (934), koyıl-a torgan (1641), sataş-a başladı (1983), yeşérén-e töşép (2176), tözél-e birgen (2392), bélén-e başlıy (2420), sakl-ı-y torgandır (2545)

Bu zarf-fiilin olumsuz şekli *-ma / -me* ekinin ilavesiyle olur, fakat *-y* eki bunun vokalini daralttığı için ek *-mıy / -miy* şeklini alır (Öner, 2007: 726).

ozakla-mıy ul urgılıp akkan (521), éndeş-miy yattı (1946), siz-miy kaldı (1973), ıngıraş-mıy başlağaç (2299)

Bu *-mıy / -miy* ekiyle aynı işleve sahip ve *-ça / -çe* ekinin kalıplaştığı *-mıyça / -miyçe* zarf-fiili de görülür (Öner, 2007: 726).

tukta-mıyça buldıra almadı (662), anlatırğa bil-miyçe çırick çırick köle (1791), anlıy al-mıyça aptırıy (1833), cidé-sigéz adım cit-miyçe tuktadı (2126)

-p

Bağlama-Tarz Zarfı Olarak (-p)

tenébéz çemérde-p kitte (41), iké kayın üs-é-p tora idé (202), yaltır-a-p torgan (766), onıtıl-ı-p söyliy (978), kér-é-p utırdı (2134), tırle-p çıktım (2559)

Birleşik Fiillerde Kalıplaşmış Zarf Olarak (-p)

kara-p tora başladı (401), cıy-ı-p tordı (460), söyle-p kite (1809), borıl-ı-p kite başladı (2069), kurk-ı-p torırğa (2545), kétkélde-p kölé-p kuydı (2594)

2.2.6.6.2. Birleşik Zarf-Fiiller

-gançı / -gençé, -kançı / -kençé (süreç)

-ncAyA dek, kadar anlamı taşır.

karaŋğı tüş-kençé atıştık (104), küzlerémné avırttır-gançı karıym (111), faşistlar kulına élék-kençé (125), ül-gençé sugışabız (243), kombatka tapşır-gançı ul biréşmedé (927), yılap ciber-gençé (1554), küz açıp yom-gançı digendey (2368)

-ganda / -gende, -kanda / -kende (zaman, an)

-ncA, -dlğI/-dUğU zaman anlamı taşır.

şul hetlé kötélme-gende buldı (278), sugış-kanda bérüzé un döşmannıñ başın kisken (345), kaçıp bar-ganda ... yandırılğan (427), aşı-ganda éç-kende, yat-kanda tor-ganda küz aldınnan kitmesén (650), kırık tapkır savbullaş-kanda (1173), hatların ukı-ganda ... cerehetlenép kittéler (1579), litsa kılğasın kiç-kende Gabdélğani helak buldı (2322), söyle-gende uylap tormıysın (2641)

-gaç / -geç, -kaç / keç (zaman, an)

-ncA anlamı taşır.

moñarçı soraşma-gaç ... uylagan idem (95), Garifullınnı ozat-kaç, kulıma kalem aldım (167), timér çıbık élek-keç ... bulıp kitté (596), armiyeden kayt-kaç ta, ... kagıldı (1238), yeş çakta rehetén kürme-geç, kartay-gaç nige ul (1395), lom bélen ber-geç te çumar kader gene kitélép çıga (2185), samolet yıragrag kit-keç, yodrığı belen faşist oçuvçısına yanadı (2140)

-rga / -rge (hazırlık, tarz)

-mAyA anlamı taşır.

üzenlékke çigén-é-rge mecbür itteler (197), cirge yat-a-rga mecbür boldı (448), avır heberné işét-é-rge de ezér idé (1315), aş-su ezérle-rge kéréşté (1525), tal çıbıknı sındır-ı-rga küp köç kirekméni (2041), imtiħan tot-a-rga kilmedém (2553)

-rday / -rdey, -arday / -erdey (tarz)

-r gibi anlamı taşır.

gramer bakımından onlara hâkim olan ve eklendikleri kelimeler ile cümlelerin öteki kelimeleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran görevli sözlardır (Korkmaz, 2009: 1052).

2.2.7.1. Bağlama Edatları

Cümleleri, cümlecikleri, söz gruplarını ve kelimeleri bağlamaya yarayan edatlardır.

2.2.7.1.1. Bağlayıcılar

İki sözcüğü, iki söz öbeğini ya da iki cümleyi birbirine bağlayan bağlama edatlardır.

da / de: (da/de; ve; dahî)

E Vakıyf ekrén gene urınınnan tordı **da** üzénén palatasına yüneldé. (136), Üzé kürmegeç, anı **da** kürmiylerdér dip uyly ul. (1785)

Miném söygenémné **de** isémé Gölbeder bit. (759), Béznén üzébéznén seletlé şegıyrlérébéz **de** üsép kile idé. (2449)

ye: (ya, veya)

Etisé, ikénçé bülmege çıgıp, **ye** kitapka, törtéle, **ye** iké kulın çalbar késeséne tıgıp, bülme buylap arlı-birlé yöréne, **ye** fortoçkanı açıp, temeké tarta, **ye** bik ozak terezeden uramga bakıp tora. (1823, 1824, 1825)

yeki: (veya)

Alıgız şul uk Şakırnı **yeki** İsmagıylné. (1434)

Yuldaşka tayak alıp **yeki** bolay gına iké kulıñnı artına kuyıp, bélénér-bélénmes kene taptalğan sukmaklardan urman éçleréne kérép kitsen, bara-bara bérer koyaşlı alanga çıgasıñ da, hay, bu nindiy maturlık dönyası digendey, tañ kalıp, tire-yagıña karana başlıysıñ. (1622)

yeise: (ya da, veya)

Samoletlarnıñ bérse tavga beréldémé, **yaise** berép töşéréldémé – cir işélép, tavlar çaykılıp kitkendey buldı, hetta tav başlarınan kupkan zur-zur taşlar tegerep töşté. (261)

hem: (ve, da/de)

Zenğer kıya döşman kulında... >> digen kébék toyıla. **Hem**¹⁴ yégétke köç östelgendev bula, yomşargan bélekleréne köç kere. (610), Min de yılmaydım **hem** fronttaşıma karap aldım. (2415)

2.2.7.1.2. Cümle Başı Edatları

Cümlelerin başında yer alarak bir cümleyi kendinden önceki cümleyle anlamca bağlayan bağlama edatlarıdır.

e: (fakat, ama)

Gitlérçılar kaysı kıya taşlar artına postılar. **E** ozın néméts, Miñnulla atıp cibergeç, oçarga télegen sıman, kolacın ceydé de eylenép töşté. (228), Kayum astan gına karıy, **e** üzénéñ küzlerénde şayan maturlık tügél, moñsuvlık yarılıp yata. (2434)

lekin: (lâkin)

Kıçkırırğa téledé, **lekin** yaman töş vakıtındağı şikéllé, kıçkırğa da almadı. (855), Kayumnıñ ordém medalé yuk elé. **Lekin** sul yak kükreğ késesé östénde yaralanuv bélgésé bar. (2441)

helbuki: (halbuki)

Redaksiyede anı, yaratıp-şayartıp, kübrek Yamankulov dip yöriylardi, **helbuki** anıñ çın familiyesé alay tügél. (2421)

tik: (fakat, ancak)

Ul yaralangan, **tik** kayçan ikenén gene sizmedé. (256), ... çağrı belén Karéliye urmannarınñnıñ télese kay töşénen üterge bula, **tik** östé kar belén kaplangan, asta suvı böténley tuñmıy torgan bataklıkka gına yulıkma, ... (2258)

¹⁴ Bu örnekte “hem” kelimesi cümle başında yer almasına rağmen bağlama görevi gördüğü için “bağlayıcılar” başlığının altına alınmıştır.

hetta: (hattâ)

Bérev belen de bozılışmagan, bérevge bér usallık eşlemegen. **Hetta** üzene kilép törtseler de: (364), Tora-bara öy éçénde moña şulhetlé künéktéler, **hetta** balanıñ üzén de Etillev dip yörte başladılar. (1775)

emma lekin: (amma ve lâkin)

Gölsém apa bu minutta telese nindiy heberné işétérge de ezer idé; **emma lekin** mondıy süzlerné ul böténley-böténley kötmegen idé. (1315)

emma: (ama, fakat)

Küp gazaplana torgaç, Nurulla ayağına bastı. **Emma** kuzgalıp kitüv mömkin tügél idé. (868), Gadi soldat üzénen batırlığı turında ceyélép süylemiy, **emma** bir-iké süz belén bik tögél eytép bire, ya bérer kölké epizod kıstıra, ya sügénép ala. (2280)

meger: (eğer, şayet)

Kara, eger de **meger** timérçé bulasın iken – çın timérçé bul. (993)

çönki: (çünkü)

Lekin yılamadı, **çönki** yılıy-yılıy anıñ küz yeşleré kibép betken idé inde. (1208), Aş vakıtında Etillev tıñ tura, **çönki** aşaganda enisé söylerge röhset itmiy. (1799), Komandirga süz eytmiym, aña kızkırda da yarıy, **çönki** prabası bar, e sin ni pıçagıma... (2219), Zamanalar üter, derzamannar kilép citer, e keshé digenén haman yörér, **çönki** tekdiréne şulay yazılğan, (2337)

eger: (eğer)

Anıñ öçén bit ul canın kızganmıy sugıştı, **eger** kirek bulsa, tagın da sugışacak. (781), **Eger** ul başkalar danına vakçılarça kızıguvçı, adım sayın alardan könleşüvçe bulsa, bu yahşığa iltmes. (2543)

güya: (güya)

Dulkınnar sugışçıların élektérép alıp, **güya** taşka berép yuk iterge télegendey, yarga ırıladı. (568), Sin şul matur toygıga birélép, köné buyı gaceyép bér ciñéllék his itép yöriysén, **güya** küñélénge koyaş nurı uynap tora. (1686)

2.2.7.1.3. Sona Gelen Edatlar

Bu edatlar sözler ya da cümleler arasında çeşitli münasebetleri bildirmezler, fakat bunlar kalıp sözler olarak belirli görevler yüklenirler (Hisamova, 2006: 308; Türk, 2014: 305).

tügél: (değil)

Şulay uk cir yözénde de kiç **tügél**, irte, irtenéñ de firüve töslésé! (900), Min üzém Tbilisida bulgan kéşé **tügél**, andağı hıkmethlernéñ çın dörösén bélmıym, (2247)

uk / ük: (kadar, beri)

Köyme belen yar yanına **uk** barıp citerge mömkin tügél idé. (564) Aña bu turıda kéçkéneden **ük** eytép kildéler (1945), soldat gazétasın yahşırtuv eşéne kilgen könénen **ük** kéréşken (2562), Bér belekeçé ştorım yarga **uk** çıkarıp taşlagan idé, (2674)

Etisé İşniyaznıñ yeşten **ük** timér-tomırğa mehebbeté barın kürép, kulına bér taşlandıktimér kisegé tota da: (997), Aña bu turıda kéçkéneden **ük** eytép kildeler. (1945)

gına / géne: (sadece, yalnızca, daha)

1943 yılınıñ salkın, avır kışı yaña **gına** bétér, yaz ayları başlangan çak idé. (971), Şunısın **gına** hetérliym. (2311)

İşniyaz gevdesé belén **géne** tügél, holkı belén de etiséne oışamagan (983), Anda nibarı iké **géne** süz yazılğan: (1611)

da / de, ta / te: (da/de)

Anda nerse bulğanın sorama **da**, söylemiym **de**. (124) Yıllar şundiý tiz uza, par atlargı utırıp çansañ **da**, artınnan kuvıp cite almassıñ. (2327)

Pakétını tapşırgaç, kinet onıtılıp kitte **de** barı tik ikénçé könnégéne sanbat çatırında aña kildé. (928)

Annarı şul noktadan oçları kiñeye bargan zeñgersu tasmalar şikéllé tire-yakka taralıp **ta** kitteler. (523), Yörekte megnesén başkalarga añlatıp **ta** bulmıy torgan yahşı bér toygı uyataalar. (1560)

Méne doşmannı ciñép bétériyk **te**, min Gölbederné tabarmın şikéllé. (756), Sinéñ mondiy karaşıñnı élék **te** sizgeliy idé. (2342)

elle: (yoksa, acaba)

Sin tatarmı **elle** (83), Küñélénéñ kay cirédér **elle** özélgen, **elle** buşap kalgan kébék. (1925)

elé: (bakalım)

Min bit **elé** öylenmegen, söyép yörgen kızım da bar. (115), Nik yılıysın, ni boldı **elé** sıña? (1817)

lebasa: (yani, elbette)

Çönki olılar anıñ nik yılavın béleler **lebasa!** (1819)

iç: (şüphesiz, elbette)

Ebi-babay süzé géne **iç** ul! (2641)

la / le: (hadi)

Hey, kürmiy torgansındır **la**, Reşit kiyev. (336), Kit **le**, söyelge basma élé, – diy torgan idé. (1044)

Yögérép kiterdey bulam **la**, (2398)

Tugan-üsken illerge **le**. (2400)

bit: (şüphesiz, mutlaka, tabi ki)

Kara sin anı, isen **bit!** (313), Nindiy kérséz, nindiy köçlé mehebbetné köydérdéler **bit** bu kaher sukkan yavız faşistlar! (1244)

iméş: (acaba, galiba, sanki)

Canıñnı kimsétsénner de, açuvlanma, **imés.** (355), Kareléyede bul da Lénrot naratı turında işétme, **imés.** (2459)

2.2.7.2. Son Çekim Edatları

İsim hal ekleri gibi işlev taşıyan fakat daha zengin anlamlar veren sözler olarak son çekim edatları, bağlandıkları isimlerin hal eklerine göre sınıflandırılabilir (Öner, 2007: 731).

2.2.7.2.1. Yalın Halle Bağlananlar

bélen: (ile)

İRte **bélen** kar yavuvdan tuktadı. (19), Min üzémnéñ soravların **bélen** anıñ künél yarasın borçıldım, ahır. (1465)

öçén: (için, sebebiyle)

Hezér, üzébéznékélerge tiydérme **öçén**, minométlardan da atarga mömkin bulmıy başladı. (441), Béz gazétanıñ naborın tözetép bétérép, basar **öçén** péçatniklarga tapşırdık ta Ak dingéz yarına çıgıp utırdık. (2364)

şikéllé: (benzer, gibi)

Méne doşmannı ciñép bétériyk te, min Gölbederné tabarmın **şikéllé.** (756), İşniyaz, sihérlegen kéşe **şikéllé**, baldaklarga karıy, yöregé döp-döp tibe, küzleré yaltırıy. (1103)

kébék: (gibi)

Tik koñgırt küzlerénde géne, etisénéké **kébék**, nindiydér gorur oçkınnar yaltırıy. (984), E miña, yazuvçı kisegéne, şulardıñ barısın biş barmagım **kébék** béléрге kirek bit. (2483)

sıman: (gibi, benzer)

Oçık çiténde, nur östéne nur bulıp, hıyalıy bér saray **sıman** Zeñger kıya küterélgen. (673), Lekin miném külegem çuyın kébék avır **sıman** toyıla. (1603)

aşa: (sayesinde, vasıtasıyla)

... ménj kilométr çirlerden salkın kar-burannar, ut-davıllar **aşa** şulkader küñél cılısın tükmiy-çeçmiy saklap kitere alır dip kém uylar? (1179), Ul inbaşı **aşa** çitléktegé kéneriyge karadı. (1904)

arkılı: (sayesinde)

Annarı bérénçé kanatnı, bakır çükéç bélen sugın, baldak **arkılı** ütkerdé. (1100), Bolnitsaga kértmegen könnerde alar tereze **arkılı** gına söyleşteler. (2082)

sayın: (her)

Kızınñ özélép yazgan hatların ukıgan **sayın**, salmak tabıgatlé Tahir aşkınıp kite. (539), Pomkomvzvod Vorobéy torgan **sayın** zeherrek kıçkıra: (2269)

hetlé: (kadar, gibi)

Hezér ul **hetlé** avır tügél indé... (99), Béráz çitterek avıl öyé **hetlé** zur-zur taşlar da kürene. (2377)

kader: (kadar)

İdélge çıpçık başı **kader** de mehebbetén yuk, küzén gel timér-tomırda. (987), Alarnı şul Kayumnar töbéne **kader** éçken, doşmannın kilüvén tuktatkan. (2474)

2.2.7.2.2. Yönelme Haliyle Bağlananlar

taba: (-a doğru)

Finnar tüşleré bélen şuvışa-şuvışa miña **taba** kileler. (109), — Utır! — didé Şakir hatınına, başı bélen maşınaga **taba** kürsetté. (2131)

küre: (-a göre)

Şuña **küre** ay ahırına taba stabilizatorsız minalar mastérskoy poçmagında tüşemge kader öyéldé. (1037), E ağaç başları üzéne **küre** talgın bér moñ bélen göjliy, küz kabakları ihtıyarsız yomıla... (2286)

hetlé: (-a kadar)

Moņa **hetlé** yözge kızılık kitergen yuk idé, monnan soñ da kitérmebéz, şét», dip uyladı Gaynullin. (687)

kader: (-a kadar)

Cibereséleré kilmegen idé, malay, komissarga, gospital naçalnigına **kader** barıp cittém. (161), Taşlap kitkeçege **kader** alar arasında nindiydér zur skandallar bulır kük toyılğan idé. (1928)

karşı: (-a karşı)

Biktimér kart, frantsuz patşasına **karşı** sugışkanda bérüzé un döşmannıñ başın kiskén. (345), Gölcehre urınınnan sikérép tordı da balasına **karşı** yögérdé, anı kükregéne kısıp, şaşıp-şaşıp übe başladı. (2121)

3.2.7.2.3. Çıkma Haliyle Bağlananlar:

birlé: (... beri, itibaren)

Tugannan **birlé** diñgéz kürmegen Tahir Gaynullinga Vadimniñ bu süzleré bik az teésér itté. (512), Bu yazuv öyge kilép kirgen minuttan **birlé** ana yögerén nindiy kavşav özgelevén kürelermeni soñ alar! (1166)

başka: (... başka)

Anıñ artınnan **başka** sugışçılar da diñgézge taşlandılar. (566), Tukran tukıldavınnan **başka** tavış işétélmedé. (1491)

tış: (... dışında)

Bolardan **tış** Gölfayanıñ «uñajorları» arasında tagın İlham Borhan isémlé yeş jurnalist küzge çalına idé. (1364), Vakıt-vakıt, ihtıyarınnan **tış** yözé çıtırılıp kite, kulı bélen tiz başın sıpırırğa totına. (2200)

soñ: (... sonra)

Şunnan **soñ** ul niçeme-niçe sugışlarda buldı. (497), Sugıştan **soñ** utız yıl gomér ütép kitse de, küz açıp yomgançı barlıkka kile torgan réaktsiye onıtılmagan. (2149)

2.2.8. Ünlemler

Ünlem, söz içinde konuşanın acıma, beğenme, sevinç, korku, çaresizlik, şaşkınlık, üzüntü, dua, hayret, pişmanlık, kıskançlık, özlem gibi çok çeşitli duygu ve heyecanlarını etkili ve kısa bir biçimde anlatmaya; karşısındakilere seslenmeye, çağırmaya, cevap vermeye, göstermeye, sormaya, onları onaylamaya, redde ve tabiattaki sesleri taklit yolu ile kelimeler türetmeye yarayan bir söz türüdür (Korkmaz, 2009: 1140).

Tanımdan da anlaşılacağı üzere ünlemler her türlü duygu ve yansımağa bağlı olarak ortaya çıkan yapılar oldukları için Türkiye Türkçesinde sıkça kullanılır. Bu durum Tatar Türkçesinde de aynıdır. Tatar Türkçesinde çok sayıda ünlem bulunur ve sıklıkla kullanılır.

İncelediğimiz metinde de yazar ünlemleri çokça kullanmıştır. Özellikle de savaş konulu hikâyelerinde seslenme ünlemlerini sıklıkla kullandığını görüyoruz.

éһ:

éһ, séz, méskénner! (118), **Éһ** bélse idégez, anıj tavişında nikader şatlık, nikader behét idé! (144)

uf:

— **Uf!** dip, Miñnulla irkénlep sulap kuydı, pulyalar télgelep bétérgeñ kayınga söyeldé. (280), **Uf** kotıldım bugay, éznen yazdırdım kabeğetlerné (772)

hé:

Hé, açuvlanma! Canıñnı kimsétsénner de, açuvlanma, iméş. (355)

a, a, a:

— **A-a-a!** — digen bér avaz gına açık bulıp yañgıradı. (560)

ih:

— **İh** sin! — dip, kulım sélterge mecbür buldı. (1131)

uh:

— **Uh** séz, miném kanatlı Malaylarım! (1143)

hay:

Hay, şulay gına bulsaçı! (1197), **Hay**, ulım, Radio apa da bu kader yañalıknı bélmıy torgandır elé, (1793)

iy-iy:

İy-iy, merhemetséz irler! (2040)

nu:

Nu, malay!.. (2171)¹⁵

hey:

Hey, kürmiy torgansındır la, Reşit kiyev. (336), **Hey** zamanalar! (2327)

Eserde çok sayıda ünlem kullanılsa da bunların çoğu ünlem sözcüğüyle değil vurgu ve tonlamayla yapılmıştır.

— Kitsene! (760)

— Vallahi! (761)

— Torataş! — didé hatın, açuvına çıdıy almıyça. (1571)

Min eytem: «Buldı, anladım, döbêrdetme!» — «Pıçagım anlagansın! — diy sékrétar. — Min üzém sinéñ bélen avılga baram!» (2650-2651)

¹⁵ Aslen Rusça olan bu ünlemi yazar Tatar Türkçesi ifadelerle birleştirerek kullanmıştır.

3. METİN

3.1. TRANSKRİPSİYON

3.1.1. Transkripsiyonda Uyulan Esaslar

Gabdrahman Epselemov'un *Hetér (Hikeyeler)* adlı hikâye kitabının transkripsiyonu Kiril harfli metinden yapılmıştır. Eser Tataristan Kitap Neşriyatı tarafından Kazan'da 1977 yılında basılmıştır.

Yazarın ithafları, hikâyenin öncesinde verdiği mani vb. yazılar, dipnotlar ve her hikâyenin sonunda yer alan yazım tarihleri aynı şekliyle transkripsiyonlu metnimizde verilmiştir.

Eserin sayfa numaraları sayfanın bittiği kelimedenden hemen sonra yay ayraç içerisinde koyu olarak yazılmıştır. Orijinal metinde sayfa sonunda bölünmüş olan kelimeler önceki sayfaya dâhil edilmiştir.

Transkripsiyonda kullanılan harf karşılıkları şöyledir:

Kiril	Latin	Kiril	Latin	Kiril	Latin
А, а	A, a	М, м	M, m	Ч, ч	Ç, ç
Б, б	B, b	Н, н	N, n	Ш, ш	Ş, ş
В, в	V, v	О, о	O, o	Щ, щ	Şç, şç
Г, г	G, g	Ө, ө	Ö, ö	Ы, ы	I, ı
Д, д	D, d	П, п	P, p	Э, э	É, é
Е, е	yı-/yé-, é	Р, р	R, r	Ю, ю	Yu/ Yü
Ж, ж	J, j	С, с	S, s	Я, я	Ya/ Ye
З, з	Z, z	Т, т	T, t	Ә, ә	E, e
И, и	İ, i, -iy	У, у	U, u, -uv	Ц, ц	Ts, ts
Й, й	Y, y	Ү, ү	Ü, ü, -üv	Ж, ж	C, c
К, к	K, k	Ф, ф	F, f	Һ, һ	D, η
Л, л	L, l	Х, х	H, h	Һ, һ	H, h

Metinde, sadece Rusça alıntı kelimelerde kullanılan “Ъ” inceltme işareti transkripsiyonda gösterilmemiştir. Bu yüzden harf tablosuna da alınmamıştır.

İKÉNÇÉ GOMÉR

1

1 Öç tevlék buyı üzekke üte torgan salkın korı cil isté. Ak halat kiygen tösli, ap-
2 ak beske törénép, tiren uyga çumıp utırgan biyék naratlarını ılısları karaldı, yeş
3 kiléndey nefis ak şel borkengen kayınnarın botakları şerelendé. Urman, kémgedér
4 açuvlangan sıman, méñnerçe avazlar çıkarıp ükérde. Kurgaşınday avır bolıtlar bélen
5 kaplangan kük yözende köndéz-koyaş, tönnerén ay-yoldızlar kürénmedé. Barı vakıt-
6 vakıt, töngé karangılık çarşavın yırtıp, ak rakétalar gına kükke çöyéle hem yırak
7 tupların yalkınnan kabınıp-kabınıp kitken kızgılt şevleler géne, acagan utları
8 kébék, bik azga yaltırap ala idé.

9 Front sızığı artta, yırakta kaldı. Pulémét hem avtomat tavişları bik tonık
10 işétele başladı.

11 Taŋga taba cil basıla töşté. Urman, ħelden taygan ayu kébék, tındı. Kübelek-
12 kübelek kar yava başladı.

13 Havanıñ üzgerése bézné ifrat şatlandırdı. Béz, öç tevlék buyı doşman tılnda
14 yörép, podrazdelényébézge kaytıp kile idék. Artta, ak tasma şikéllé, çaŋğı ézleré
15 suzılıp kala. Ézler küñélné borçıy idé. Buran bézge yademege kildé. Ĥezér çaŋğı
16 ézleré kar bélen küméleçek, doşman béznéñ kaydan kilép, kaya kitüvébézné béle
17 almayaçak. Koyrıkı tottırmıy torgan kızıl pazvédçiklarını ul, kotı oçıp, tönner buyı,
18 elé uñnan, elé suldan, elé aldan köteçek. E bézge şul kirek te!

19 İRte bélen kar yavuvdan tuktadı. Kük yözé bolıtlardan ekrén-ekrén arçılıp,
20 zeñger kül sıman, urman östéne ceyildé. Anıñ cété zeñgerlégé yañadan akka törénép
21 ölgergen naratlarga, nefis yapma borkengen zifa kayınnarga, ap-ak mamık yurgan
22 yabıngan alannarga, küllerge, sazlıklarga yoktı. Yaltırap koyaş çıktı. Éħ, bu minutta
23 Karéliya urmanınıñ maturlıgın kürsegéz idé! **(s.3)** Méñnerçe, millionnarça kar
24 éncéleré cém-cém itép balkıy. Naratların yabaldaşları koyaş yaktısında siħriy altın
25 şem töslé yana. Hava saf, urmanda şılt itken taviş yuk. Kayçağında kaydadır yırakta-
26 yırakta tukran tukıldasa, anıñ tavişı ap-açık bulıp işétele. Yaña yavugan kar östénde
27 urman tavıklarının bödre ézleré, bolan sıyırlarının sukmakları oçrıy. Bu küréneşten
28 nindiy sunarçının yöregé tilérép tipmes te, nindiy sunarçı şuşı ézler buyınça urman
29 éçéne kérép kitmiçe tüzer!

30 Komandir razvédçiklarını yalga tuktatırğa karar birdé. Méne şuşı açık alannı
31 ütép, ene tégé tügerek ürge küterélgeç, yal iter öçén bik caylı urın bar. Lekin
32 komandir «şunda kitték!» diyerge ölgérmedé, baş dozordan heber kitérdeler.

33 — İpteş Andrianov, anda nindiýdér yat is bar, —didé svyaznoy, — köygen
34 çüprek, yangan it iséne ohşıy.

35 Ul da bulmadı, sugışçılarınñ bérse, kulı bélen ürnéñ sulyak poçmagına törtép
36 kürsetép:

37 — Ene, küresézmé? Zeñger tötén küteréle, — didé.

38 Barıbız da ul kürsetken yaka borıldık.

2

39 Uçak yanına kilép çıkkaç, kotoçkıç bér kürénéş aldında şakkatıp kaldık.
40 Béznéñ herkaysıbız üz başınnan ülém kurkıncı kiçérgen, bik küp avır hellerge
41 oçragan, akfınnarınñ yırtkıçlıkların küp kürgen bulsa da, tenébéz çémérdep kitté.
42 Eyé, bu minutta kiçérgen toygılarnı, kükrekte kaynagan nefretné anlatırılık süzler
43 kéşe télénde yuk elé. Tamak töbéne katı töyép kilép tıgıldı, kullar avtomatnı nıgrak
44 kıstı. Herkém şunda éçénnen ant itté:

45 — Üç, üç, rehimséz revéşte üç alırğa!

46 ...Sünép bargan uçak östénde bér kéşe gevdése yata idé. Anıñ kiyimneré
47 yanıp bétken diyerlék, ayagı yalangaç: ayak barmaklarınñ tırnağı astına şırpılar
48 kadalgan; yözé kotoçkıç gazaptan çıtılğan: uñ küzé yarım açık, anda ülém dehşeti
49 çağıla.

50 Kém ul, monda kayçan, niçék kilép élekken— béle almadık. Yanında
51 dokumént-felené yuk, barı kiyiménéñ yanmıy kalğan ölészéndege yoldızlı töymeleré
52 géne anıñ sovét sugışçısı ikenén kürsete idé. (s. 4)

53 Bér-iké sékund vakıt ütkendér. Unnarça kullar isémséz géroynıñ gevüdesin,
54 uçak östénen alıp, yomşak yatakka salğan kébék, yaña yavğan kar ötséne saldılar.
55 Bérevler anıñ tötép torgan kiyimnerén sünderérge totındı, e saninstruktor yanına
56 tézlendé.

57 — İňbaşında pulya yarası bar... bérev, ikev...

58 Kinet saninstruktornıñ barmakları citézrek kıymıldıy başladı hem ul kıçkırıp
59 ciberde:

60 — İpteşler! İpteşler, canı bar! Yöregé tibe!

3

61 Yal iterge, tamaknı tuydırırğa tuktağan idék. Kaya ul! Bötén aruv-taluvnı
62 onıtıp, elégé sugışçını bér ipteshnéñ cılı tunına törép çañgılarga saldıq ta, çastébızga
63 aşıttık. Yulda niçek kaytkanbızdır, nerseler eşlegenbézdér,— bérésen de hetérlemiyım.
64 Bötén télegébéz, bötén uyıbız bu bilgéséz géroynı kotkaruvga yünelgen idé.

65 Kiç bélen podrazdélénıyébézge kaytıp cıtték. İpteshné sançastka tapşırdık.
66 Sançasttan anı médsanbatka, médsanbattan gospitalge ozatkannar.

67 Şunnan soñ bız anıñ turında hiçnerse işetmedék. Anıñ kém ikenén, faşistlar
68 tırnagına niçek élegüvén, hetta ülémé, térémé ikenén de béle almadık. Eger oçraklı
69 bér hel turı kilmegen bulsa, bu vakıyga béznéñ oçén gomér buyına onıtılmaslık sérlé
70 facıga bulıp kalğan bulır idé.

71 Aprél azagında min, yaralanıp, gospitalge élektém. Opératsiyeden soñ, helém
72 ezrek retlene töşkeç, séstradan ukırğa bérer kitap soradım. Ul bérniçe broşyura alıp
73 kildé. Lekin min alarnı élék ük ukıgan idém indé, suña küre kitapların tereze töbéne
74 kuydım da, térsegéme tayanıp, tanış bulmagan şehernéñ uramın küzete başladım.
75 İndé may ayı, koyaş köle; lekin bu yırak şehernéñ uramnarnıñ kar baskan. Kızıl
76 çülmek tübelé, sırlap eşlengen ak boldırlı, ak balkonlı yortlarga herbiy kesheler kérép-
77 çıgıp yöriy. Grajdanskiy halık böténley diyerlek kürmıy.

78 Şulay uylanıp karap torganda, kémdér:

79 — Éh, bızde Hezér sandugaçlar sayrıy indé, e monda kar-buran uynıy,—dip
80 kuydı. Artıma eylenép karadım. Koykam yanında östene kara halat kiygen, çém-kara
81 çeçlé, (s. 5) koş kanatı sıman kıygaçlanıp kitken kara kaşlı, urta buylı bérev basıp
82 tora.

83 — Sin tatarmı elle? — dip soradı ul. Cavap urınına min anıñ yözene
84 tékeldém.

85 — Nige bolay özdérép kariysıñ, elle kürgenéñ bar idémé? —dip, ul balalarça
86 samimiy yılmaydı.

87 — Kaydadır kürgen şikéllé bulam, lekin hetérliy almıym, — didém min.

88 — Bik mömkin, kürgencéñdér de...

89 Şulay béz anıñ bélen tanışıp kitték. Ozın könnerné söyleşép uzdıra idék. Anıñ
90 isémé Vakıyf, familiyesé Garifullin, üzé Tatarstan yigété bulıp çıktı.

91 Min baytak vakıtlar: «Ulmı, tügélme?» — Dip, éçémnen uylanıp yördém-
92 yördém de, berkönné tüzmedém:

93 — Vakıyf, söyle elé, kayda yaralandıñ, kayçan, niçék? — dip soradım.

94 Ul avır itép suladı da uñ kılı bélen mañgayın sıırıp aldı.

95 — Moñarçı soraşmagaç, hiçkayçan soramasın dip uylagan idém. Soramavıñ
96 heyérlérek bulgan bulır idé... — didé ul.

97 Anıñ tavişında elle nindiy sağış, ernüv sizép, üzémnéñ bu saksızlığım öçén
98 añardan gafuv üténdém.

99 — Zarar yuk,— didé ul, béráz tınıçlangannan soñ. — Hezér ul hetlé avır tügél
100 indé... Avır könnér artta kaldı... Yarar, soravıñnı buşka kuymıym. Annarı üzémnéñ
101 de bér küñélémné buşatasım kile. Belki, béráz ciñélrek bulasmı. Şulay, könnernéñ
102 bérénde béz razvédkaga çıgıp kitték. Min razvédçik bit. İké tevlék çaması doşman
103 tılında yörgennen soñ, kötmegende finnarnıñ razvédkasına tap buldık. Sugışsız gına
104 kotılırga mömkin tügél idé. Béz de ut açtık, alar da. Karañğı töşkençe atıştık. Alar
105 bérniçe mertebe bézné kamap alırga mataştılar. Lekin yaralıların, üléklerén kaldıra-
106 kaldıra çigénérge mecbür buldılar. Karañğı töşkeç, finnarga aeroçanalar bélen östeme
107 yardım kildé. Alarnıñ höcümé köçeydé. Min iké tapkır yaralandım, patronnar bétté.
108 İpteşlernéñ baytağı yaralandı, kübésé üldé. Nihayet, min böténley yalgız kaldım.
109 Granatalarnı kulıma aldım. Finnar tüşleré bélen şuvışa-şuvışa miña taba kileler.
110 Bérné çöyem. Tégeler çigéne. Bérázdan yañadan kile başlıylar. Alarnıñ ak halatların
111 kardan ayırıp bulmıy. Min (s. 6) küzlerémné avırttırğançı kariym. Tagın granata
112 çöyem. Tégeler yağınnan ıñgıraşuv işetéle, sügénéler. «Rus, sdavaysya!» — dip
113 kıkıralar. Şunda miné öçénçe tapkır yaraladılar. Hezér çigénüv turında uylarga la

114 mömkin tügél idé indé: kul da, ayak ta yaralı. Éh, min eytem, ülerge turı kile, ahır. E
 115 yeşiyse idé. Min bit elé öylenmegen, söyep yörzen kızım da bar... Lekin doşman
 116 kulına téréley élekkençe, ülém artıgrak. Sonğı granatamni kulıma totıp, faşistların
 117 miné çolgan aluvların kötü başladım. Ozak köterge turı kilmedé. Méne alar yakınyaya
 118 başladılar... Atmıylar, téréley alırga uylyylar. «Éh, séz, méskénner! Kémné alırga
 119 uylıysız!» didém de granatamni yanımdağı taşka berdém...

120 Garifullin başın iydé, béniçe minut süzséz tordı. Annarı işétélér-işétélmes
 121 taviş bélen süzén devam itté:

122 — Lekin, behétsézlékke karşı, granata şartlamadı. Min pıçagımni alırga
 123 üréldém, tik sonğı idé indé... Méne şulay min doşman tırnagına élektém. Anda nerse
 124 bulganın, tugankay, sorama da, söylemiym de. Şunı gına kabatlap eytem: faşistlar
 125 kulına élekkençe, ülém mén mertebe artıgrak. Miné devalagan ölken vraç eyte, sin,
 126 diy, Garifullin, dönyada ikénçe tapkır tuvdı. Siné monda alıp kilgen çakta kéşé dip
 127 atarlık bénerseñ de yuk idé, diy... Yanıp, köyep bétken bér it kisegé idém sin, diy...
 128 Kémner miné faşistların kanlı avızınan tartıp algandır, kémnerge min gomérém
 129 buyı rehmet ukırga tiyışméndér, bélmiym. Eger de min ul kéşélerné oçratsam, alar
 130 öçén nerse géne eşlemes idém de, alarga nindiy géne rehmetler ukımas idém. Méne
 131 şundıy hëller, tugankay, baştan ütté. Hëzer retlenép kilem indé. Tizden yañadan
 132 frontka barırmın dip uylyım. Élék min başka kéşé idém. Künélém yomşak idé
 133 miném. Hëzer zehirlendém, doşman minen poşada kötmesén, özgelep
 134 taşlayacakmın.

135 Min, dulkınlanuvımnı sizdérmeş öçén, terezege taba borıldım. E Vakıyf ekrén
 136 géne urınınnan tordı da üzénéñ palatasına yüneldé. Min anı tuktatmadım.

137 Tagın béniçe kön ütté. Miné, nosilkaga salıp, perevyezkağa alıp kittéler.
 138 Opératsiya östelleré buş tügél idé, miña ezrek köterge turı kildé. Başımni (s. 7)
 139 küterép yazuv östelé yagına karasam, ölken vraç karşıda Garifullin basıp tora.

140 — Méne, ipteş Garifullin, ayırılışır vakıt ta citté, — didé ölken vraç salmak
 141 kına. —Béz sézné devaladık. Dörésén eytkende, térélerséz dip başta min üzém de
 142 ıñanmagan idém. Hëzer sézné altı ayğa tugañ avılığızğa kaytarabız. Sézge yal kirek.
 143 İртеge kiteséz.

144 — Tugan avılıma! — didé Garifullin ekrén géne. Éh bélse idégez, anıñ
 145 tavışında nikader şatlık, nikader behet idé! — Rehmet, iptes ölken vraç, rehmet! —
 146 Garifullin kinet tuktap kaldı, birazdan böténley ikénçe tavış bélen devam itté: —
 147 Lekin ilge kaytır çak tügél, iptes ölken vraç... Kaygirtuvıgız öçen rehmet. Miné
 148 frontka, çastéma ciberégéz, — didé.

149 — Yuk, yuk, iptes Garifullin, sézněj organizmıgız bik nık talçıkkan, sézge
 150 yal kirek.

151 — Sugış bétkeç yal iterbéz. Miné frontka ciberégéz. Séz miña dönyada ikénçe
 152 tapkır tudıgız dip eyttégéz. Tugan ilém öçen, iké tügél, öç gomérém bulsa da
 153 kızganmas idém, iptes ölken vraç!

154 Şul çakta miné opératsiya östéline saldılar. Garifullinnıñ süzlerén artık işete
 155 almadım. Barı tik palataga kaytıp, bérniçe segat ütkennen soñ gına miném yanıma
 156 Vakıyf üzé kildé.

157 — Ya, tugankay, ayırılışır kön citté, — didé ul. — Çın küñélémnen eytem:
 158 bik yarattım üzéñné. Monnan soñ, davay, hat yazışıp torıyk.

159 — Yarıy, kaya ilgémé?

160 — Yuk, çastéma, frontka! Cibereséleré kilmegen idé, malay, komissarga,
 161 gospital naçalnıgına kader barıp cittém. Küp davulaşa torgaç, riza buldılar. Siné,
 162 diyler, Garifullin, ülém ciñe almagaç, béz géne ciñe almabız, eyde sinéñçe bulsın,
 163 didéler. Üzleré köleler. Çınnan da üzéñ uylap kara, ilge kaytsam, min nişler idém?
 164 Yal ite alır idémmé? Yuk! E frontta min kirek. Belki, mine kotkargan ipteslerné de
 165 oçratırmin. Sin niçék uylıysıñ, oçratırminmı?

166 — Front bik zur zurın, şulay da, belki oçratırsıñ, — didém min. Bu tönné béz
 167 ikev bik ozak söyleşep utırdık. E ikénçe könné, Garifullinnı ozatkaç, kulıma kalem
 168 aldım da, iptesleréme, frontka hat yazarga utırdım.

1942

BAYRAK

169 Matur iyul irtesénde avtomatın muyınına askan Miñnulla Kelimullin polk
170 ştabınnan çıktı da, kulın kuyı kara kaşları östéne kuyıp, ürkeç tavlarga karıy başladı.
171 Yalangaç tavlartınnan tomırılıp kuyı kara bolıt kile idé.

172 — Nindiy kurkınıç bolıt kile, — didé üzenlékten küterélgen sérjant Garkuşa.

173 — Davıl bulır, — didé Miñnulla, küzlerén bolıttan almıyça.

174 — Şulaydır. Ene, cil de köçeye.

175 — Eyé, köçeye şul.

176 Garkuşa bérniçe sékund ézdeşmiçe tordı. Biléne tézép takkan «limonkaların»
177 retledé, samozaryadkasına kungan kuzannı ciñ oçı bélen sörtép aldı. Barı şunnan soñ
178 gına:

179 — Naçştıb öydémé? — dip soradı.

180 — KPda, — didé Miñnulla.

181 Komanda punktı dürt yaktan tavlartınnan bolıt kile çolganıp alingan üzenléknéñ könyak
182 poçmagında, téke tav itegéne çukıp kazılğan zémlyenkada idé. Garkuşa zémlyenkaga
183 kérép kitté, e Miñnulla tagın béráz bolıtların küzetép basıp tordı da yafrakları şavlap
184 torgan kayına barıp söyeldé hem ekrén géne cırlap ciberdó:

185 ... *Doşman altmış bulsa, duslar citmés,*

186 *Nige doşmannardan kurkırga.*

187 Cırçı böténley onıtılıp, üz cırınıñ tiren moñına birélép, sağışlı uylarga çumdı.

188 Kinet némétslarınıñ avır artillériyesé ata başladı. Snaryadlar başta kaydadır
189 tavlartınnan yarıla idé, annarı yeşél üzenlékné aktarırga totındılar. Hava kırıy
190 körédev, çınav tavişları bélen tuldı. Eytérsén, bértuktavsız kük kükriy, yeşén yeşniy
191 idé. (s. 22) Kúp te ütmedé, tire-yak karañılanıp kitté, üzenlék östén kuyı tötén, tuzan
192 kapladı. Kük te, koyaş ta kürénmes buldı. Barı tik samolét ulavları gına işétele hem,
193 yana-yana cirge töşken çaklarında, kükten atılğan koyırlı yoldız kébék, yalkına
194 uralğan şevleleré tötén, tuzan éçénde bik azga gına yaktırıp kala idé. Yözlerçe tuplar,
195 pulémétlar, avtomatlar şav-şuvınnan, alarga kuşılğan «ura» tavişlarınnan tavlartınnan
196 sélkéne. Şunıñ östéne cil kotırına, sızgıra, dulıy idé.

197 Tönle némétslar bézněj podrazdélénijélerné üzenlékke çigénérge mecbür
 198 ittélér. E irtén, sugış az gına tınıp torgan arada, kulına pistolét totkan polk komissarı
 199 KP yanına kilép çıktı. Ul yalanbaş idé. Çeçleré tuzgıgan, yözé usallangan. Maŋgayın
 200 uragan ak bint üteliy kan tabı sarkıp çıkan.

201 Komissar ştabka aşığıp kerdé de bérızdan soŋ annan polknıŋ bayragın
 202 küterép çıktı. Zémlyenkadan yırak tügél iké kayın üsép tora idé. Komissar bayraknı
 203 şul kayınnar arasına iltép kadadı. Üzé bélen bérge KPdan çıkkın Kelimullınga,
 204 sérjant Garkuşaga hem avtomatçı Lyubaşınga karap:

205 — Bayrak şunda torsın. Çéholın kiydérmeske. Herkém üzeněj bayragın
 206 kürsén, bézněj bérébézge de artka yul yuk ikenén bélsén, — didé. — E sézge
 207 bayraknı saklavnı tapşıram. İségézde totıgız: ul avarga da, doşman kulına töşerge de
 208 tiyész tügél! Bayrak — bézněj danıbız, namusıbız. Ul helak bulgan duslarıbızın
 209 kanı. Eger béz bayragıbıznı yugaltsak, halkıbız, söygen yarlarıbız, balalarıbız bézge
 210 legnet ukıyaçak. Şuŋa küre, ülgençe torıgız!

211 «Şaşkan» pulya komissarnıŋ başınnan bér karış kına biyégrek cirde kayına
 212 kilép beréldé de anı üteliy tişép çıktı. Komissar hetta küzén de yommadı. Eytérsén,
 213 anıŋ baş östénen pulya tügél, e çerki bızlap oçtı.

214 Şul çak bayrak yanınnan üzenlékke taba bér törkém sugışçılar, komandirlar
 215 yögérép ütép kitté.

216 Miñnulla hem anıŋ dusları bayrak yanında kaldılar. Bayrak yanında sugışuv
 217 ayırucha cavaplı ikenén barı tik soldat yöregé géne anlıy ala idé.

218 Üzenlék köné buyı kaynap, ükérép, görlep tordı, kikçe taba sugış
 219 Miñnullalarga tagın da yakınlaşa (**s. 23**) töşté. Kötmegeyde néméts avtomatçıları
 220 bézněj komandnıy punkt yanına uk kilép çıktılar. Şunda ştab tiresénde bulgan barlık
 221 kэшéler: ştab ofitsérları, téléfonistlar, povarlar — barısı, koralların alıp, bayraknı
 222 saklarga taşlandılar.

223 Tötén éçénde yégérlarnıñ¹⁶ yögérép kilüvleré ap-açık küréndé. Alar
224 yeşérénmiyler, iyémléler de; aldan avtomatın korsagina térep ata-ata, ozın buylı,
225 sınar küzlé néméts çabıp kile.

226 «Kara sin anı, kılıy saytan, üzé kuygannı alırga kilemeni!» — didé Miñnulla
227 éçénnen, ozın némétsnı kabalanmıyça gına muşkaga utırttı.

228 Bayrak tireséndegéler ut açtılar. Gitlérçılar kaysı kıya taşlar artına postılar. E
229 ozın néméts, Miñnulla atıp cibergeç, oçarga télegen sıman, kolaçın ceydé de eylenép
230 töşté. Anıñ bélen yeneşe tagın bérniçe gitlérçı abınıp kaldı.

231 Bérızdan yégérlar, béryulı ata başlagan iké pulémét utına sıyınıp, taşlardan
232 taşlarga yeşéréne-yeşéréne, yañadan alga yörére başladılar. Alarnıñ açuvdan
233 kıyşaygan yözleré tagın ap-açık küréndé. Kül bulsa, utız-kırık métr ara kaldı.

234 Sugışnıñ şuşı kiyérénké minutında avtomat disklerinde patronnar bétte.
235 Gitlérçılar tagın da yakınrak kildéler. Alar yalkın sıman oçkınlanıp torgan bayrakka
236 omtılalar idé.

237 Şul çak kulına granata totkan sérjant Garkuşa urınınnan küteréldé. Anıñ bité
238 yaralanıp kanga buyalgan, aksın sarı çeçlerén cil tuzgıta. Bu minutta zeñger küzlé
239 uyçan yégétnéñ kıyafeté kurkınıç idé.

240 — İpteşler! — dip kıkırdı Garkuşa. — Béznéñ öçén artka yul yuk.
241 Bayragıbızın doşmanga birmiyk!

242 Anıñ süzlerén başkalar da kuvetledé.

243 — Ülgençé sugışabız, bayragıbızın doşmanga birmiybéz! — dip kıkırdılar.

244 — Ülgençé! — dip kabaladı povar Andréy Trofimov. Ul ak kalfagın, ak
245 alyapkıçın da salırga ölgérmegen. Küresén, trévoga tavışın işétkeç, kazanı yanınnan
246 tup-turı monda çapkan.

247 Trofimov «dimonkasınıñ» alkasın suvırıp alıp ırgıtırğa hezérlendé. Añardan
248 uñ yaktarap östel biyéklégé (s. 24) sorı taş artına baksan belekey buylı téléfonist
249 Gabdreşitov ta kulına granata aldı. Bayrak yanında uk yatkan naçştav mayor
250 Gabidaşviliniñ kulında da granata küréndé.

¹⁶ □□gérar — némétslarnıñ tavlı cirde sugışuvçı mañsus diviziye soldatları.

251 — Granatalar ciberérge! — dip komanda birdé ul. Üzé, cirden az gına
252 küteréle töşép, bér-bér artlı iké granata ırgıttı.

253 Miñnulla, granata artınnan granata taşlap:

254 — Me, alıgız! — dip yarsıp-yarsıp kışkırdı.

255 Yégérılar yañadan artka çigéndéler. Lekin Miñnulla monı küre almadı, tir
256 katış kan anıñ küzlerén tomalagan idé. Ul yaralangan, tik kayçan ikenén géne
257 sizmedé. Ciñé bélen küzén sıırıp aluvga, yañadan küre başladı.

258 Kinet kara biyéklékten, ükéréşép, iké samolét çıkdı da, kanatları bélen kayın
259 başlarına tiye yazıp, yeşén tizlégénde ütép te kitté. Miñnulla alarnıñ aldagısında —
260 svastika, arttagısında — kızıl yoldız kürdé. Şul sékundta diyerlék kotoçkıç şartlav
261 işétéldé. Samolétlarnıñ bérsé tavga beréldémé, yeise berép töşéréldémé — cir işélép,
262 tavlar çaykalıp kitkendey buldı, hetta tav başlarınnan kupkan zur-zur taşlar tegerep
263 töşté. Hava dulkını Miñnullanı da, bayraknı da çitke ırgıttı. Miñnulla başı bélen taşka
264 beréldé, küzlerénnen utlar çeçredé. Lekin şul uk vakıttı nindiydér bér köç anı ayakka
265 bastırdı, ul, üzén üzé belmiyçe, bayraknı küterdé hem kayınga taba atladı. Anıñ küz
266 alları karanğı, başı çuyın kébék avır idé...

267 Némétslar yañadan ut açtılar. Sérjant Garkuşa ikénçé tapkır yaralandı. Küzén
268 bayrakka tékep:

269 — Tora, avmadı!.. — didé hem, süzén eytép bétére almiyça, üldé.

270 Avtomatçı Lyubaşın da yaralandı. Ul barı dustı eytép bétére almagan süzlerné
271 tögellerge géne ölgérdé:

272 — Bérébéz géne isen kalganda da, bayrak toraçak. Miñnulla nık tot...
273 avmasın! — didé. İkençé pulya anıñ çigeséne tiydé. Yégétnéñ bödre çeçlé matur başı
274 taş östéne salınıp töşté. Miñnulla dustınıñ helak buluvına işanmıyça:

275 — Totam, Anton, totam! Avmas! — dip kışkırdı.

276 Şul çak léyténant Uralovnıñ avtomatçıları, tavlar arasınnan atılıp çıgıp,
277 yégérılarnıñ flangısına (s. 25) berdéler. Avtomatçıların bu höcümé şul hetlé
278 kötélmegende buldı ki, bérniçe minuttan soñ sugış bayrak yanınnan küzge kürénép
279 yıraklaşa başladı. Añırda yégérılar tav aralarına kérép böténley küzden yugaldı.

280 — Uf! — dip, Miņnulla irkénlep sulap kuydı, pulyalar télgelep bétérge
 281 kayınga söyeldé. — Börküp! — didé. Yakasın ıçkındırıp ciberdé. Anıñ helé bétken,
 282 tamagı kipken, e başında, eytérseñ, ütkér kırlı vak-vak pıyala kisekleré miyén tırnıy
 283 idé.

284 Yargalanıp bétken irénnerén télé bélen yalap aldı da eylene-tireséne küz
 285 yögértép çıktı. Her cirde söyéklé ipteslerénen gevdeleré yata. Ene Trofimov. Ul,
 286 başın bayrak yagına borıp, çalkan yata. Ak alyapkıçı kıp-kızıl kan gına. Küresen,
 287 doşman pulyası anıñ kükregéne tiygen. Ene Garkuşa, ene Lyubaşın, ene...

288 — Duslarım... onıtmam, — dip pışıldadı Miņnulla hem avır başın ikénçe
 289 yakka ekrén géne bordı. Kara taş artında naçstab mayor Gabidaşvili, teşlerén
 290 şığırdatıp, kömés hençeré bélen çalbarın yarıp mataşa idé.

291 — Birégéz, iptes mayor, üzém beyliym, üzém, — didé Miņnulla.

292 — Tizrek beylegéz!

293 Miņnulla, késesennen pakét çıkarıp, mayornıñ yarasın tiz géne beylep kuydı.

294 — Buldı, iptes mayor. Unbiş können bu ayak bélen yañadan lézginkanı
 295 biyérsez elé...

296 Miņnulla süzen eytép bétérerge de ölgérmedé, aç ıyıldap kilgen mina tavışı
 297 işétéldé.

298 Mina utız métr aldarak yarıldı. Havaga tötén, tufrak küteréldé, taşlar oçtı. Elé
 299 unğa, elé sulda, elé artta, elé alda şartlavlar yañgırıp tora başladı. Oskolok tiyép,
 300 bayrak sabı ortalay sındı. Miņnulla anı totıp alırga ölgérdé, cirge töşérmedé. Şul
 301 vakıtta bélegé, botı buylap cılı kan akkanın sizde.

302 — Tagın... — didé Miņnulla, irénen teşlep. Kul hem ayak barmakların
 303 kıymıldatıp karadı. Alar hareketlene idé.

304 — Söyekke tiymegen iken. Monısı gına pustyak, — didé ul, şatlanıp. (s. 26)

305 Bérızdan bayrak sarı ikénçe urınnan sındı, bayrak, ortalay bögelép, salınıp
 306 töşté.

307 Miņnulla:

308 — Baribér toracak! — dip pııldadı, isen kulı bélen bayraknı turaytırga tırıştı.

309 Minomét utı tuktaganda, tire-yak aktarılıp bétken idé. Miñnulla başın küterdé

310 de:

311 — Ey, kém isen, bayrakka sap kitérégez! — dip kıkırdı. Béryulı bérniçe

312 sugışçı sikérép tordı. İñ aldan belekey Gabdreşitov taşlandı.

313 — Kara sin anı, isen bit! — didé Miñnulla. Sugış vakıtında ul Gabdreşitov

314 turında böténley onıtkan idé. E ul, kara sin anı, kolga küterép, eylenép te kayttı.

315 — Monı sındıra almas, Miñnulla abıy, e? — didé. Anıñ kéçkéne tügerek yözé

316 canlanıp kızargan, akıllı küzleré oçkınlanıp yaltırıy idé.

317 — E povar üldé, Miñnulla abıy. Min aña eyttém, başıñnı bik küterme didém,

318 e ul tıñlamadı, küterélép attı.

319 — Trofimov, Garkuşa, Lyubaşın batırlarça helak buldılar, Gabdreş.

320 Tufrakları ciñél bulsın. Béz alarnıñ kanı öçén üç kaytarırğa tiyěşbéz. Eger de üç

321 kaytarmasak, bézné cir kütermes, Gabdreş!..

322 ... İké tevlék buyı üzenlékte sugış kaynadı. Yégérlarnıñ atakaları, béznéñ

323 kontratakalar iké tevlék buyına tuktamadı. Minalar, snaryadlar, aviabombalar

324 yarıluvınnan yeşél üzenlék kap-kara kümér töslé buldı.

325 Öçénçé könné sugış tındı. İrtengé toman bélen bérge üzenlék östéndege töten,

326 tuzan taraldı. Hava saflandı, oçık buyları alsu tasmalar bélen bizeldé.

327 Üzenlék töbénde ménlegen yéger yatıp kaldı. İsen kalgan fritslar bu

328 üzenlékné «Ülém üzenlége» dip atadılar. E béznéñ bayrak, pulyalar bélen tişkelenép

329 bétken béznéñ bayragıbız, diñgez yağınnan isken cilde haman cılferdedé, yalkın

330 kébék oçındı. Miñnulla bayrak yanında idé. Anıñ başı ak marlyya bélen uralgan, e

331 yözé yaktı, çista: ul kırınırga da, yuvınırga da ölgérgen. Méne ul, bayraknıñ üzene

332 géne ھاas tavışlar bélen cılferdevéne kolak salıp, tıñlap tordı da:

333 — Menge şulay cılferder ul béznéñ cinélmes bayragıbız! — didé. (s. 27)

334 — Kiyev, sin koyaşnı yılına niçe tapkır küresén?

335 — Her kön, etkey.

336 — Hey, kürmüy torgansındır la, Reşit kiyev. Gél aska karap yörisén iç.
337 Eytérsén, başıña çuyın çülmek kiydérép kuygannar.

338 Kızıbrak kitken çalkarında Şahi kart kiyevéne tagın da katırak süzler eyte
339 torgan bulgan.

340 — Sin, kiyev, küñélénge avır alma, béznén nesélge asla oğşamagansın.
341 Kıyafetén, kiyémén turında eytmim, yöregén, holkıñ öçén küñélém kıynala. Béznén
342 nesélné élék-élékten uk börkét tokımı dip yörtkenner, bar da gorur yöreklé bulgan,
343 doşman bélen kara-karşı kilseler, anıñ küzéne karap, canın tétrete torgan bulgannar.
344 Cin bélmıysén bélüvén, emma bélsen zarar itmes idé: béznén bababız, gayretlé
345 Biktímér kart, frantsuz patşasına karşı suğışkanda bérüzé un doşmannıñ başın
346 kisken... E sin? Yeş başıñnı olıga sanap, umartalar arasında gomér ütkeresén. İr kése
347 bulırğa kirek, ir! Yöreklerén cilkénép, küzlerén ut çeçép torsın! Kızınıñ in çiberé
348 üptérmese de, üpse karşı kilmes idém, dip eytérlék bulsın!

349 Reşit başın kütermiçe géne kölémserep kuya torgan bulgan.

350 — Sin nerse teşlerénge agartasın? Elle min yülerden kölesénme? Yarar, köl,
351 köl! Belki, sin éçénen: e kızın kémde, Meskev kürgezmesende kömés méalal alğan
352 ataman kızınıñnı kém üzene karattı, dip uyly torgansındır, oyatsız! Ata-anasınnan
353 rizalık soramıyça, kızın yabıstırıp aldıñ bit.

354 — Ütken eş indé ul, etkey, açuvlanma.

355 — Hé, açulanma! Canıñnı kimsétsénner de, açuvlanma, imés. Méne sinén
356 kébékler géne evliya bula (**s. 35**) ala. Yeşén utızdan uzgan indé, e küñélén borçılğanı,
357 canıñ kimsétélgené yuk.

358 Reşit Şahi kartnıñ şuşındıy açı şéltelerén küp tıñlagan, lekin holkı
359 üzgermegen. Alay gına da tügél, üzaldına kölémserep:

360 — Tél söyeksez, söyliy ul, — dip te cibere torgan bulgan. Köñneré anıñ kolhoz
361 umartalığında, bakçada, kırdá ütken. Cılı yañgız yavsa şatlangan, şav çeçekke
362 kümélép utırgan bakçaların kürep söyene torgan bulgan... Kıskası, ul bötén küñélé

363 bélen tormışnı yaratkan, ayardat kanegat bulgan. Bérev bélen de bozılışmagan,
364 bérevge bér usallık eşlemegen. Hetta üzene kilép törtseler de:

365 — Şayarma elé,— dip, kartlarga yılmaya torgan bulgan. Mondıy keshélerné
366 açulandırı kıyın. Alar tav başında yartılaş cirge kérgen torataşka oħşıylar. Ul taş
367 ozak vakıtlar buyına bér urında kuzgalmıyça, sélkénmiçe yata. Eger bér-bér sebep
368 bélen bu taş elégé biyék tav başınnan tegerep kitse — saklan! Yulındağı bötén
369 nersené vatıp izép, kotoçkıç bér köç bélen tav betkençe tegeri ul. Anı tuktatırğa
370 mömkin tügél. Ul ya kirténé vataçak, ya arkılı sikérép çıgaçak.

371 Frontta, sugışlar tıngan arada, Reşit şul ütkennerne haman iséne töşere torgan
372 idé. Belekey kapçıgın arkasına asıp, Şahi kart bélen iké kullap küréşép, öyennen
373 çıgıp kitkennén birlé bik küp aylar itté indé. Lekin Reşit Gıyzzetullinnıñ tınıç canı tiz
374 géne üzgerép kitmedé. Bata, eytersén, yoklap yatkan dıngéz östénen davıl bulasın
375 béldérgen bérénçe cil isép uzdı. Monısı sugış heberén işétken könné buldı. Annarı
376 alar frontka kilép töşteler. Bötén goméré hezmette, tınıçlıkta ütken Reşitke
377 yandırılğan, tuzdırılğan avılları, herabeler öyémene ebérélgen şeerlerné,
378 yırtkıçlarça ütérélgen bala-çagalarnı kür şulkader gayré tabıgıy bér nerse bulıp teésir
379 itté, ul bérnikader vakıt anına kile almıyça yördé. Bu kader vehşilekné, bu kader
380 megneséz vatusındırını anıñ selamet akılı sıydıra almıy idé. Şunnan soñ anıñ tınıç
381 küñélende öyérme küteréle başladı. «Yuk, moña yul kuyarga yaramıy. Yugıyse,
382 Gitlér diyüvleré bötén cir yözén yotaçak»,— indé ul.

383 Bérkönné könozın diyerlek sugışıp, alar zur gına rus avılın azat itteler. Başka
384 çastlar çigénüvçe (s. 36) doşmannı kuva kitté, reşitlernéñ batalyonın avılda
385 kaldırdılar.

386 Reşit yılga buyına töşté. Kayçandır monda bik matur ciméş bakçası bulgan.
387 Hezér barı bér ak tirek kéne tırpayıp tora. Büten barlık ağaçlarını turap bétérgenner.
388 Şuşı kürénéşten yöregé ernép bargan Reşit kinet tuktadı. Anıñ aldında éçé aktarılgan
389 umarta oyası avnap yata idé. Gıyzzetullın tiz géne tézlendé de, yaralı ipteshén
390 kütergen şikéllé, saklık bélen umarta oyasın kütere başladı. Anarı ülgen bal kortın
391 kiñ uçına salıp:

392 — Sinéñ ni gayıbén bar idé, canım, — dip başın sélékté. Anıñ küz aldına uz
393 kolhozlarındagı umartalık, bal kortlarınıñ eşçen ıgı-zıgıları kilép bastı, yöregé «ju»

394 itép kitté. Eger faşistlar anda barıp citse, Reşitnéň bakçası da şundıy uk kızganiç
395 helge töşeçek bit. Reşit kulların yomarladı.

396 — İ, soldatkayım, sin de umartaçı bulgansın, ahırısı.

397 Reşit, siske né kitép, başın küterdé. Anıň aldında bér abi basıp tora,
398 öçpoçmaklap beylegen kérle yavlıgınıň oçı bélen küz yeşlerén sörte.

399 — Miném kartım da, biçara, umartaçı idé...

400 — Hezér kayda ul? — dip soradı Reşit ekrén géne.

401 Karçık yalgız tirekke borılıp karap tora başladı.

402 — Ene şul tirekke asıp kittéler... Partizan idé ul. Başta méskénémné kapka
403 baganasına beylep kuydılar. Miné anıň aldında tayak bélen suktırdılar. Şunnan bér
404 faşist, kartım yanına kilép:

405 — Kürdénmé? — dip soradı.

406 — Kürdém! — didé kartım

407 — Kürseň, siňa şul citken. Hezér siňa küzler kirekmi...

408 Karçık eléden-elé küzlerén sörtép ala, lekin anıň küzénnen yeş çıkmıy indé,
409 küreséň, faşistlar kulında yeşegen könnerénde yılıy-yılıy küz yeşén tügép bétérge.

410 — Ştık oçı bélen küzlerén törtép çıgardılar. Şulay da merhemet sorap
411 yalvarmadı. Tüzdé. Tik askan çakta gına: «Min kürmesem, ularlım kürér!» — dip
412 kışkırdı.

413 Reşit ekrén géne urınınnan tordı. Eytérséň, anıň (s. 37) cilkeséne ménj potlık
414 taş saldılar, şundıy avır yök bastı anı. Tamagı töbéne töyén tıgılıp sulışı kiséldé.

415 Bérsüzséz, bér hereketséz, tuktalıp kalgan karaşı bélen yalgız tirekke tékelép
416 tordı. Tirek ekrén géne çaykala, güye üzénéň kızganiç şavlavı bélen karçık eytép
417 bétérmegen facigalé hëller turındagı süzlerén devam ittére idé.

418 Ebi kitép bargan. Kükte kügélcém kara bolıtlar tomırılıp agıla. Ara-tire kük
419 kükrep kuya, yeşén yeşnep kite.

420 Reşit, güye iñnerén baksan avır hesretné taşlarga télegendey, kulbaşların
421 sélkép karıy. Lekin kaygı — kigen kiyém tügél, anı salıp taşlap bulmıy. Şunnan son
422 Reşit, vintovkasın kulına alıp, katı itép kısa. Kalın irénneré dérélde kite. Ul nersedér
423 pışıldıy.

424 Bu — sugışçının tavıssız-tınsız birgen izgé antı idé.

425 Soldat yalı kısa bula. Méne alar, minométların arkalarına asıp, olı yul buylap
426 baralar. Yulnıñ iké yagında da gitlérçılarnıñ çigengende taşlap kaldırgan yeki kaçıp
427 barganda béznéñ artilerye hem aviatsiye tarafınan yandırılğan, cimértélgen
428 avtomaşinaları, tupları, abraları, tankları avnıy. Alda, ofık buyında atışlar
429 köçeygennen-köçeye bara. Gitlérçılar kontratakılıylar digen heber yörü.
430 Minométçılarnı aşıktıralar.

431 Reşit Gıyzzettullin, şinél çabuların bil kayışına kısıtıp, bérénçé safta bara.
432 Tön éçende, eytérşén, anı almaştırğannar. Sülpen, salınkı bér kేశéden ul dörlep yanıp
433 kiterge ezér torgan yégétke evérélgen. Avıldan çıgıp kitken çakta, ebiné koçaklap:

434 — Mamaşa, kartınnıñ kanın cirde kaldırmabız, — didé ul.

435 — Ménşé 25. Béglıy ogon! — dip komanda birdé Reşit.

436 Minométçılar kontratakaga kilüçé doşman östéne mina yavdıra başladılar.
437 Sugış kırında, bér-bérsén uzışkanday, kara fontannar kalkıp çıgarga totındı. (s. 38)

438 — Kızganmagız minalarnı! — dip kışkırdı Reşit yañadan.

439 İké yaknıñ da tön köçleré sugışa başlagan idé indé. Lekin doşman üzénéñ
440 basımın haman arttıra. Gitlérçılar béznéñ tranşéyalarga yakın uk kildéler. Hezér,
441 üzébéznékélerge tiydérmeş öçén, minométlardan da atarga mömkin bulmıy başladı.

442 İñ alda, küzetü punktında yatkan Reşit, korréktirovka yasavdan tuktap,
443 mılıtkan atarga kéréşté. Annarı, némétslar tagın da yakınaya töşkeç, tranşéyaga
444 sikérdé. Tranşéya buylap biş-altı adım kitüvge avır yaralangan bér sugışçıga oçradı.

445 — İpteş... pulémétnı... — didé yaralı, tının çakçak kına alıp.

446 Reşit, kul pulémétnı élektérép, atakaga küterélgen gitlérçılarnıñ iñ zur
447 törkéméne pulya yavdıra başladı. Elle niçe faşist bögerlenép töşté, isen kalgannarı,

448 pulémét utina karşı kile almyça, cirge yatarga mecbür buldı. Ul arada pehotaçıların
449 tuktap torgan stanoklı pulémétı da eşke kéréşté.

450 Reşit zur kara taş artına yeşéréngen bér gitlérçını kürép aldı. Ul, kulin izep,
451 eléden-elé alga taba kürsete. Nidér kıçkıra, lekin tavışı işételmi.

452 Reşitke, ni öçéndér, umartaçı kartını nek méne şuşı faşist gazaplagandır şikéllé
453 toyıldı. Ul pulémétın aña tözedé de açuv bélen atıp ciberdé. Gitlérçı bér citke
454 tegeredé. Lekin pulémét diskısı buş idé.

455 Tranşéya yanında kinet snaryad yarıldı. Reşit östéne tufrak öyémé işélép
456 töşté. Dönye karañılanıp kitté. Reşit tormakçı buldı, lekin küteréle almadı. Ul tufrak
457 astında tonçıga başladı. Anıñ cuyar helge citkende, kémdér anı kümélmi kalgan
458 kulınnan tartıp tufrak astınnan çıgardı da üzé yögérép kitép de bardı. Reşit rehmet
459 eytérge de ölgérmedé.

460 Bér minut çaması Reşit tézlenép hel cıyıp tordı. Anıñ küz alları elé haman da
461 karañğı. Kaskası bélen pilotkası tufrak astında kalgan.

462 Méne ul bik avırlık bélen géne ayakka bastı. Anıñ bötén buvınnarı kaltırıy,
463 başı eylene, kolakları bérni işétmi, tire-yakta niler bulganın da retlep töşéne almy. (s.
464 39)

465 Reşitnéñ okobınnan yırak tügél bér urında gitlérçılar cıyılğan. Lekin Reşit
466 alarnı toman ütelı géne küre idé.

467 — Hezér, legnet organnar, hezér! — didé ul, granatasın alıp. Avıldan çıgıp
468 kitken çağında ebige birgen antı iséne töşép: «Mamaşa, méne kara!» — didé hem
469 granata tomıra başladı.

470 Ul arada pehotaçılar brustvér östéne sikérép méndéler. Köçlé ura yañğıradı.
471 Béznékéler atakaga küçtéler.

472 Reşit, tranşéyadan sikérép çıgıp, minométçılarına komanda birdé:

473 — Çigénüvçe doşmanga karap... Ut!.. Ut!..

474 Ul didé tamam aynıp ölgérge, küz alları yaktırgan, tavışı nık, köçlé.

475 — Ut!.. Ut!..

476 Éh, eger de şuşı minutta Şahi kart Reşit kiyeven kürse, ni eytér idé iken?! (s.
477 40)

1944

ZEDGER KIYA

478 *(Çın ekiyet tuganda)*

479 Mostafa Şahimorotov Zeñger kıya turındagı gaceyép ekiyetén söylep bétère
480 almadı. E tönle köymelerge utırıp, Zeñger kıyaga désant bulıp töşep öçén, üzleré
481 diñgézge çıgıp kittéler. Bik ozak bardılar alar. Başta hava tın idé, bérazdan köçlé cil
482 çıktı. Tire-yakta avır dulkınnar aykala. Köymelerge su tula. Sugışçılar tamam helden
483 taydılar, suvga çılanıp béttéler, cil üzekke ütép ise.

484 Mostafa algı köymenén borınında ayagüre basıp bara idé. Şul anıñ
485 maskhalatın küpérte, dulkınnar anıñ yözene tozlı tamçıların sibe.

486 Köyme kıyaga yakınlaşkan sayın, Mostafanıñ küñélende yarsuvı köçeye
487 bardı. Kara küzlerénde sugışka kérérd aldınnan gına tuva torgan nefretlé oçkınnar
488 kabındı. Ul muyınına asılğan avtomatınıñ salkın prikladın katırak kıstı.

489 Mostafa üzénén kaygısın bérevge de söylegené yuk idé elé. Urtaklaşılmağan
490 kaygı, éçke biklengen hesret ayırıça avır, ayırıça gazaplı bula. Kayçağında Mostafa,
491 yöregé ernüvge tüze almıyça, şaşap helge cite torgan idé.

492 Stalingrad kalasınıñ İdelge töşe torgan baskıcı yanında némétslar anıñ kéçé
493 yeşten söyén yörgeñ kızın — Gölbederné atkannar. Kayçandır behetlerénen kaya
494 baskanın da bılmegen iké yeş köleşe-kölüşe méngen taş baskıçka Gölbedernén
495 kaynar kanı akkan.

496 Bu kotoçkıç heberné algaç, Mostafa bér üzé tavlarga çıgıp kitté. Biyék tav
497 başına méngeç, avtomatın übe-übe, doşmannardan üç alırga ant itté. Şunnan soñ ul
498 niçeme-niçe sugışlarda buldı. Unnarça faşistnı yuk (s. 54) itté. Tik yörek yarsuvı
499 hamam basılmadı. Yoklarga yatsa — töşende, küzén yomsa — küz aldında Gölbederé
500 buldı. Güye ul kaynar sulış belen: «Mostafa, canım, huş! Miném kanımını cirde
501 kaldırma, üç al!» — dip pışıldıy idé...

502 Dulkınnar tagın da köçlérek aykala başladı, köyme bér tüben töşe, bér yugarı
503 küteréle idé.

504 Köyme töbéne çügelegen Vadim Orlov, Mostafanıñ çalbar balagınnan tartıp.

505 — Utır, tугan, yığılırsıñ, —didé.

506 — Yuk, yöregém tüzmiy, Vadim. Taşbaka kébék ekrén barabız,— didé
507 Mostafa, haman basıp tora birdé.

508 — Kotoçkıcı davıl,— didé Tahir.

509 — Davıl buluvı yaǵşı elé, — didé Vadim köçlé cilden buvíla-buvıla. —
510 Yugıyse kıyaga yakın kile almas idék. Némétslar anı bik çık saklıy. Bu kıya —
511 Barénts dıngézénéñ kapkası.

512 Tugannan birlé dıngéz kürmegen Tahir Gaynullinga Vadimniñ bu süzleré bik
513 az teésér itté. Ul korı cir késésé, korı cirde üzén tamırlangan kébék Һis ite. Aña anda
514 hiç kurkınıç tügél. E dıngézge... karasu-yeşél dulkınnar savlıy, köyme bér yomiçka
515 kébék çaykala. Kurkınıç!...

516 Kinet, bötén dıngéz östén Һıyalıy bér nurga kümép, tönyak balkışı kabındı.
517 Eylene-tire yap-yaktı bulıp kitté. Gaynullin, başın küterép, kükke karadı. Balkış
518 kirtleç-kirtleç yaktı kıyaga oҺşagan idé.

519 — Vadim, kara elé, nindiy matur kömеш tavlar, — dip, Gaynullin eytérge
520 ölgérmedé, kömеш kıyalar, agım su dulkınnarı kébék, bér yakka agıla başladılar.
521 Ozaklamıy ul urgılıp akkan İdelge oҺşap kaldı. Tik bu kürénеш te ozakka barmadı.
522 Nefis nurlar nek tübe turısında bér noktaga cıyıldılar. Annarı şul noktadan oçları
523 kiñeye bargan zeñgersu tasmalar şikéllé tire-yakka taralıp ta kittéler.

524 — Kömеш gömbez! — dip soklandı Gaynullin. Ul arada balkış salavat küpéré
525 tösleréne kérép yugarıdan tübenge suzılğan allı-göllé perde kébék tirbelép tora
526 başladı.

527 — Kıya küréne, kıya! — dip kışkırdı Mostafa.

528 Gaynullin, küzlerén balkıştan alıp, alga töbedé. Kıyanı küröv bélen anıñ
529 yöregénde ömét çatkısı kabındı. Ul Mostafanıñ irten söyli başlagan ekiyeténe (s. 55)

530 ışanmagan bulsa da, bu minutta aŗa Zeŗger kıyada çınnan da Mostafa söylegen
 531 Gölbeder bardır, ul Gölbeder baŗka bėrev de bulmıyça, Tahirnıń z sygenė
 532 Glbederdėr, ul çınnan da, Mostafa sylegene, zėnėŗ zeŗger řelėn yandırıp, batır
 533 yėgėtlerge yul kürsete torgandır řikėllė toyıla baŗladı. Ul arada tönyak balkıŗı snėp
 534 kittė. Anıŗ bėlen bėrge Zeŗger kıya da karaŗgılık ėende yugaldı. Dulkınnar
 535 ėlėkkėden de dehřetlėrek şavlıy baŗladılar. Lekın Tahirnıń kŗėlėnde tugaŗ ışanı,
 536 yaktı mėt snmedė. Tik yregė gėne ıksėz sagınuvdan kısıla idė. Mėne drtėne
 537 yıl indė ul tugaŗ yaklarinnan itte, elle kaylarda, sugıŗka kader třėne de kėrmegen
 538 cirlerge sugıŗıp yriy. E söygen Glbederė ilėnde kaldı. «Tahirım, kz nurım, tızrek
 539 kayt indė...» dip Gölbeder şatlar yaza. Kıznıń zėlėp yazgaŗ şatların ukıgaŗ sayın,
 540 salmak tabıgatlı Tahir aŗkınp kite. Yregė şeraketke susap tiberge totına, «tizrek
 541 baŗlansın idė!» dip ėėnnen hcmnė aŗıktıra idė.

542 Mėne řezėr alar hcmge baralar. Zeŗger kıyanı aluv — izgė tufragıbıznı azat
 543 itėp, Vatanga kaytaruv bėlen bėrge, Tahir ğn, Gölbeder ğn kavıŗuv knnerėnėŗ
 544 yakınayuvı da digen sz bit. E Mostafa ğn...

545 Tönyak balkıŗı snėp, bik az gına vakıt tvge, hava yaŗadan yap-yaktı bulıp
 546 kittė. Bu indė nėmėts rakėtalarınınıŗ nursız, lė yaktısı idė. řunıŗ bėlen bėrge kıyanıŗ
 547 btėn pomaklarınnan klė ut brkėle baŗladı. Tire-yak sızgıruv, kėrv, şartlav,
 548 grlev tavıŗları bėlen tuldı.

549 — Krdėler, kaŗerler! Totındılar! — didė Mostafa ėėnnen gėne. Kymenėŗ
 550 borınına utırgan pulėmėt yėgėt nėmėts ut noktalarınınıŗ bėrsėne karatıp ut açtı. Ul
 551 arada elle kaydan, kıya artınnan atılgaŗ nėmėts minaları dıŗgėz stėnde yarıla
 552 baŗladı.

553 — Yuklamagız, tızrek iŗėgėz! — dip aŗıktırdı Mostafa iptėřlerėn. — Ene
 554 uŗgarak, tėgėnderek totıgız!

555 Mostafa kıyadan kzlerėn almadı. Rakėtalar yaktısında kıyaga berėlep
 556 elpereme kilgen meħabet dulkınnar, dulkın stėnde kaŗnagaŗ ak kbėkler ap-açık
 557 bulıp krėne idė.

558 Kėmdėr aı itėp kıkırap ciberdė, kėmdėr sgėne (s. 56) baŗladı. Lekın bu
 559 zaŗıyf tavıŗlar klė atıŗ grsėldevė arasında yugalıp kala idėler tik:

560 — A-a-a! — digen bér avaz gına açık bulıp yağıradı.

561 Rakétalar sünép, tire yak karağıga çumuvga, kıyadan, köymelerden, açık
562 diñgézde tuktagan katérlardan acagan utları kébék bulıp pulémét, avtomat utları
563 küréne başladı. Tagın rakétalar kabındı. Alar sünüge, tagın atış yalkınnarı küréndé.

564 Köyme bélen yar yanına uk barıp citerge mömkin tügél idé.

565 — Suvga sikerérge! — dip kıkırdı Mostafa. Üzé bérénçe bulıp salkın suga
566 sikérdé. Anıñ artınnan başka sugışçılar da diñgézge taşlandılar.

567 Su bozday salkın, bilden yugarı idé. Dulkınnar sugışçıları élektérép alıp,
568 güya taşka berép yuk iterge télegendey, yarga ırgılalar. Lekin dulkınnar nikader géne
569 köçlé bulmasın, kéşe alardan köçlérek iken. Sugışçılar, ekiyettegé Černomor bahadır
570 kébék, dulkın éçénnen yarga taba baralar.

571 — Yugarıga ürmelegéz! Totkarlanmagız! — digen komanda tavışları tuktavsız
572 işétélép tora. Lekin kıya bik téke, taşlar şoma, östé pıyaladay yuka boz bélen
573 kaplangan idé. Yégétler bér-iké métr ürmeléler de yañadan şuvıp töşeler.

574 — Zeñger kıya öçén! Zeñger kıya öçén!..

575 — Ni karıysıñ, bas miném cilkeme! — dip kıkırdı Tahir. Ul dulkınnan yartılaş
576 çıkkın gevdesi bélen kıyaga söyelgen. Mostafa anıñ cilkeséne bastı da, yugarı
577 ürmeler öçén kıyanı kapşap, yarık ézliy başladı. Ul arada köçlé dulkın kilép Tahirnı
578 başınnan uk kümép kitté. Yégét çeçedé, lekin urınınnan kuzgalmadı.

579 Mostafa taş aralarındaki yarıklarga totına-totına yugarı ürmeledé. Bérañdan
580 yarıysı caylı uringa basıp alıp, tübenge ozın bav taşladı. Şul bav buyınça élék Tahir,
581 annarı Vadim méndéler. Alékséyév digen sugışçı ürmeliy başlağaç, bolarnı kürép
582 aldılar ahrısı, elle kaydan gına néméts pulémétı kıyanı yalap-yalap ala başladı. Bav
583 özéldé, Alékséyév undürt-unbişlep métr yugarıdan dulkınnar arasındaki ütkér taşlar
584 östéne oçtı. (s. 57)

585 Mostafa tamagına kilép tıgılğan yarsuvın basıp, bértuktavsız çıjlap torgan
586 pulyalardan saklana-saklana, tar karniz buyınça alga şuvıştı. Karnizniñ kiñlégé barı
587 utız-kırık santimétr gına. Aska karasañ — kıyanıñ töbé, öske karasañ — başı

588 kûrénmiy. Şunıñ östéne, karniz yuka boz bélen kaplangan. Ayakka basıp tûgél, yatıp
589 şuvışkanda da sugışçılar çak kına upkınga oçmıylar idé.

590 Bérvakıt yul başlap ménüvçe Mostafa tuktap kaldı, némétslar yugarıdan
591 granata tomırırğa totındılar.

592 — Tiz bul, Mostay, — dip kışkırdı Tahir. Bu vakıtta Mostafa, téşlerén kısıp,
593 tar karnizga kuyılğan néméts minasın alıp azaplına idé. Niçék ul şartlamıy kalgandır
594 da ütkér taşlarga tırnalıp, tuñıp bétken kulları kıl kébék néçke timér çıbıqlarını niçék
595 sizép algannardır — anısın Mostafa üzé géne béle. Barmaklarına néçke timér çıbık
596 élekkeç, Mostafa ésséle-suvıklı bulıp kitté. Barısı da bétte şikéllé toyındı aña. Tik
597 ozak yıllar buyı tuplangan tecribesé, salkın kanlılığı arkasında gına ul üzén de,
598 iptişlerén da kotkarıp kaldı.

599 Annarı ul ikénçésén, öçénçésén, barlığı unlap minanı zararsızlandırdı.

600 Kinet yugarıdan tağın granata taşladılar. Mostafadan iké-öç métr alda kızıl
601 yalkın urgıldı. Yégétnéñ küz alları karañğılandı. Ul tübenge taba şuvıp kitté de upkın
602 kırısında gına élegén kaldı, aktık sékundta anıñ kulları ütkér kırılı taşka yabıştılar,
603 emma ayakları, térelér urın tapmıyça, asılınıp kaldı.

604 Mostafa tiz géne yugarı küterélmekçe buldı, lekin küteréle almadı.
605 Granatalar, patronnar takan avır gevedesé anı tübenge, upkın töbéne tarta idé. Kulları
606 köçsezlenüvén toydı, bérniçe sékundtan ul Alékséyév kébék upkın töbéne oçaçak.

607 Ülém Mostafanıñ bugazına uk yabışkan idé. Şul çakta yégétnéñ küz aldına
608 Gölbederé kilép bastı. Ul moñsuv da, béráz borçuvlı da küzleré bélen Mostafaga
609 karıy. «Mostafa, begrém, yégét bul, biréşme! Sin bit miném öçén üç alıp bétérmedéñ
610 elé. Zeñger kıya doşman kulında...» digen kébék toyıla. Hem yégétke güye köç
611 östelgendev bula, yomşargan bélekleréne köç kére. Ul, iyegén kıya çitene térep,
612 kulların ezrek yal, ittére de, yugarı küterélép kıya kırısına kükregé bélen yata, (s. 59)
613 annarı yağın çak kına yal itép, bötén gevedesén karnizga méndére.

614 — Yuk, biréşmiym, Gölbeder, biréşmiym! — diy ul. — Zeñger kıyanı alır öçén
615 min kükke de méneçekmén.

616 Mostafa yañadan yugarıga taba ürmeliy başlıy.

617 Şulay bik kıynlık bélen küteréle torgaç, kıyanıñ tübesé de küréne başladı. Şul
618 çağında doşman pulyası Mostafa artınnan ménüvçé Tahirniñ inbaşın yaraladı. Tahir
619 yığılıp kitmes öçén kıyaga nıgrak sıyındı.

620 — Alga, alga, tugañ! — dip kıkırdı anıñ artına şuvışıp kilgen Vadim.

621 — Bulmıy, didé Tahir, ıñgıraşıp. — Şuvışı almıym.

622 — Yaralandıñmı elle?

623 — Eye.

624 E Mostafa tav başına ménép citté ahrısı. Anıñ «ura» kıkırğanı, annarı granata
625 şartlagan taviş işétéldé.

626 — Vadim, minnen bulmıy indé. İçmasam sin bar. Ye miném östémnen üt, ye
627 törtép töşép, — didé Tahir.

628 — Añmaklanma! Eyde şuvış, min sinä bulışam.

629 — Bulmıy iç.

630 — Bulır, tırışıp kara. Béz Zeñger kıyaga ménebéz iç!

631 Kinet yaktırıp kitken yeşén yaktısında, bik az vakıt éçénde, küp nerseler
632 béryulı kürénép kalalar bit. Tahir da gomérénén şuşı in çitén bér minutında
633 Mostafanıñ Zeñger kıya turındağı söylep bétérmegen ekiyetén hetérlep aldı, anıñ asıl
634 megneséne töşéndé.

635 — ...Tor, yaktaş. Zeñger kıyanı çıgıp kırıyk, — digen idé bér könné Mostafa.
636 Tahir ul çakta Rıbaçıyga yaña kilgen idé, Zeñger kıya turında bérnerse de bélmiy idé
637 elé.

638 Alar tışka çıktılar. Dıñgéz urtasında, bik yırakta, ciñélçe zeñger tomanga
639 uralgan, küksél pıyaladan eşlengen sıman, bér gaceyép kıya küréne idé.

640 — Ene ul, — didé Şahimorotov, kulı bélen işarelep. Anıñ tavişı akrınaya töşté:

641 — Min anda bér tapkır buldım indé. Tagın barırğa cıyınam.

642 — Matur! — dip pışıldadı Gaynullin, soklanıp. Dıngéz urtasında, zeñger
643 tomanga uralgan kıya irtengé koyaşnıñ bérénçe nurları yaktısında çınnan da soklağıç
644 matur idé.

645 — Anda némétslar! — didé Şahimorotov. Anıñ anıñ kaşları açuvdan cıyırıldı,
646 çigeséndegé yara ézéne kan yögérdé.

647 — Némétslar?! — dip kaytarıp soradı Tahir. Şuşındıy matur kıyada
648 némétslarnıñ buluvnı gayré tabıgıy bér nerse bulıp toyıldı. Şahimorotov ta bérniçe
649 sékund éndeşmedé. Annarı Gaynullinnıñ iñnerénen totıp:

650 — Eybetlep kara, tujan, bu kıyaga. Aşaganda-éçkende, yatkanda-torganda
651 küz aldınnan kitmesén. Ul kıyanı béz azat iterge tiyészbez! Anda béné kötép Gölbeder
652 matur kanlı yeş tüge. Anıñ hesretlé maturlıgınnan şulay nurlangan ul kıya, şelénen
653 zeñgerlégennen şulay zeñgerlengen, — didé.

654 Tahir gaceplenép küzleren Mostafaga töbedé.

655 — Nindiy Gölbeder ul, nindiy zeñger şel? — dip soradı. Elle yégétné tagın da
656 ımsındıruv öçénmé, elle çınnan da vakıtı targamı, Mostafa Gölbeder turında bu yulı
657 söylemedé, Gaynullinnı aptıraş éçende kaldırıp kitép bardı.

658 Tahir bér üzé kalgaç yañadan kıya yagına küz taşladı, lekin bér nerse
659 kürmedé. Koyaş bolıtlar astına kaçkan, dıngéz yagınnan sarılıp kilgen toman kıyanı
660 kaplagan idé. Tahirga niçéktér küñelséz bulıp kitté. Eylene-tirede gél taş ta taş. Şuñı
661 küredermé, ul böténley tufraksız cirde, iké taş arasında üsken kéçkéne géne kayın
662 küzge çalıngaç, anıñ yanında tuktamıyça buldıra almadı. «Kara sin anı, monda da
663 ağaç üse iken!» dip kuydı. Yégétnen küz aldına kinet yırakta kalğan söygen kızı
664 Gölbeder canlı bulıp kilép bastı. «Bu nindi cén organ yéfréytor bulıp çıktı soñ? — dip
665 uyladı Tahir Mostafa turında. — Miném söygen kızımınñ Gölbeder isémlé ikenen
666 kaydan bélép alğan. Citmese anıñ maturlıgınnan nurlangan bu kıya şelénen
667 zeñgerlégennen şulay zeñgerlengen!» — diy.

668 Küp te ütmedé, podrazdélénıye sugışka hezérleme başladı. Sugışçıların höcüm
669 aldınnan bula torgan éçké dulkanıluv, éçké küterénkélék bélen aldı.

670 Méne şuşındıy könnernen bérsende, irten irtük, Vadim bélen Tahir
671 zémlyankadan çıktılar, biyék tavnıñ örtende Mostafa utıra idé. Koyaş yaña çıgıp kile,

672 hava alsu, e oçık, tavis koşınıñ ceyép cibergen koyırığı sıman, güzel töslerge
673 bizelgen. Oçık çitende, nur östene nur bulıp, hıyalıy bér saray sıman Zeñger kıya
674 küterélgen. Mostafa küzén şul yaka tékegen.

675 — Eyde, yanına méniyk, — didé Vadim.

676 Alar taşlarga totına-totına yugarı ménép kittéler.

677 Uyga çumgan Mostafa alarnıñ kilüvén sizmedé. Vadim anıñ inbaşına kulin
678 salıp:

679 — Söyle, tугan, canıñnı nerse borçıtıy. Béz sinéñ yanda bulaçakbız, — didé.

680 Mostafa yılmaydı, söyliy başladı.

681 — Duslarım, — didé ul, — ozaklamıy béz Zeñger kıyaga baraçakbız. Bu yulı
682 béz anı alırga tiyěşbéz. Elbette, kıyın bulaçak. Tıñlagız, min sézge bér ekiyet
683 söyliy.

684 ...Şulay. Sugış aldınnan İdél buyında Gölbeder isémlé bik matur bér kız
685 yeşegen...

686 «Tagın İdél, tagın Gölbeder!.. Elle miném nıklıkñı sınımı? Sınasın! Moña
687 hetlé yözge kızılık kitérgeñ yuk idé, monnan soñ da kitérmebéz, şét», dip uyladı
688 Gaynullin.

689 Mostafa Tahirniñ şiklenüvén sizmedé, elle sizép te belmeméşke salındımı, bu
690 turıda lem-mim dimiyçe, süzén devam itté:

691 — Şındıy matur bulgan ul kız, ayga méngen Zöhre sıluv da anıñ kébék matur
692 bulmagandır.

693 Gölbeder bér yégétné söygen. Közén, yégét armiyeden kaytkaç, tuy yasarga
694 cıyngannar bolar. Yégét armiyeye kitken çağında kızga zeñger şel bülek itken. Her
695 kön sızılıp tañ atkanda, zeñger şelén yabınıp, İdél buyına çıga iken kız. Çıga da
696 söygenén sagınıp cırılıy iken. Şulay tınıç kına gomér itkende, bér de bér könné sugış
697 başlana. Kara bolıt arasınnan uniké başlı diyüv kilép gına da Gölbeder sıluvnı havaga
698 küterép kayadır alıp kite. Üzé kébék batır yégetlerné cıya da kızñı ézlep yulga çıga.

699 Bik ozak ézliy ul: ézliy-ézliy méne şuşı dönya çitêne — Rıbaçıyga kilép çıga. Karasa
700 — diñgéz, diñgéz urtasında — Zeñger kıya.

701 — Gölbeder şunda! Anıñ zeñger şelé géne bu kıyanı şundıy zeñger ite ala, —
702 dip kıčkıra yégét ipteşleréne. İpteşleré ısanırğa da ısanmaska bélmıyler.

703 Tön bula. Zeñger kıya karañgılık éçénde yugal. Yégét bik moñayıp taş
704 östénde utıra iken. (s. 61)

705 — Gölbeder, eger sin çınnan da anda bulsañ, heber bir. Béz siné kotkarırız, —
706 di ul éçénen.

707 Gölbeder monı küñélé bélen sizép ala diymmé, zeñger şelénen bér çitén yırtı
708 da ut törtép havaga çöye. Kükte allı-göllé nurlar kabına: salavat küpéré töséne kérép
709 tönıyak balkışı uynıy başlıy. Yégét monı küre de, urınınnan sikérép torıp, ipteşleréne:

710 — Köymelerge utırız! Diñgézge çıkabız! — dip kıčkıra. Alar diñgézge cıgıp
711 kiteler...

*

*

*

712 Yaralı Tahir kaynar kanın bozlı taşlarga tamıza-tamıza, şuşı ekiyetné küz
713 aldına kitérep, baş eylendérgéç tar karnız buylap haman yugarı ürmeledé. Vadim aña
714 yardım itté.

715 Bu vakıtta Mostafa taşnı çokıp kazılğan néméts tranşéyasına sikérdé. Anıñ
716 artınnan kıyaga ménép ölgérgen bütün sugışçılar da néméts kazématlarına berép
717 kérédeler. «Gölbeder öçén!» dip kıčkırdı Şahimorotov, avtomatınnan ata-ata.

718 Granata kıypılçıkları Mostafa iké tapkır yaraladı, lekin çikséz yarsıgan yégét
719 yaraların böténley diyerlék sizmiy idé, ul şabır tirge batkan, tené munça kérgen
720 şikéllé kızışkan, kiyémneré yırtılıp, özgelenép bétken, yözé korımga, tufrakka
721 buyalğan idé.

722 Taň béléne başlaganda, kıyanı nigézéne kader tétretép, iké cirde bik katı
723 şartlav işétéldé. Küresén, béznén sapırlar némétsların töp kazématların, dotların tol
724 kuyıp şartlattılar.

725 Şartlav tınarga da ölgérmedé, tranşéya buylap bér sugışcının yögérép kilgené
726 küréndé. Ul kulı bélien bélegén kısıp totkan, barmakları arasınan kan tama. Sulışın
727 çak-çak alıp:

728 — Duslar, yademege! — dip kışkırdı.

729 — Bir, beyliym, — dip, Mostafa késesénen bint çıgardı.

730 — Soñınan. Anda yégérler béznén ipteslerné çolgan aldılar. Tiz bulıgız.

731 — Eydegéz! — didé Mostafa, tranşéya töbende avnap yatkan üle némétslar
732 östénen sikere-sikere alga taşlandı. (s. 62)

733 Kinet puléméttan oçéréd birdéler. Pulyalar taş tranşéyanı sténalarına sızdırıp
734 ütteler. Mostafa, artka çigénép, tranşéya sténasına söyeldé. Bilénen granatasın
735 suvırıp alıp, tranşéya borılışına tomırdı. Şunıñ artınan üzé de alga taşlandı. Mostafa
736 borılışnı ütkende, granata yarıluvdan sañgıravlangan néméts yañadan pulémétına
737 suzılıp azaplana ide. Mostafa avtomat tütesé bélien anıñ tübeséne kundırdı da,
738 tuktamıça, ikénçe borılışka yögérdé.

739 — Némétslar Brustvér östéne çıgalar! — dip kışkırdı kémdér. Ul arada ikénçe
740 bér sugışçı néméts pulémétın alıp, anı Brustvérga urnaştırdı da, taban yaltıratuvçı
741 fritslarga ut açtı.

742 İké ut arasında kalgan yégérler, eşlerénén ömetsézlégén kürép, kulların
743 küterdeler. E bérse arttan granata taşlarga ezérlendé.

744 — Séz şulaymını elé! — dip kışkırdı Mostafa hem avtomat çakmasına bastı.

745 Nurlanıp al taň sızılğanda, kıyada bér géne téré néméts ta kalmagan idé. Anıñ
746 başında yalkın sıman oçınıp kızıl flag cılferdiy. Arıgan, lekin ciñüv şatlıgı bélien
747 ruhlangan sugışçılar kıyanıñ iñ biyék bér ciréne ménép bastılar da allarında ceyélép
748 yatkan mehabet Barénts diñgézéne karıy başladılar. Diñgéz hamam dulkanlana,
749 yarsına idé.

750 — Zəngər kıya bəznəkə! Ul meŋgə bəznəkə bulaçak! — didé Şahimorotov,
 751 ruhlanıp. Kolaçın kiŋ ceyép, kulların iptəşlərənəŋ iŋbaşına saldı. — E ekiyetém öçén
 752 miŋa açuvlanmagız, duslar. Anı min üz istoriyemnen alıp söyledém. Sugişka kader
 753 miném Gölbeder isémlé söygen kızım bar idé. Béz anıŋ bəlen Stalingradta yeşiy
 754 idék. Faşistlar Stalingradka citkeç, Gölbederné ütərgenner. Ləkin min anıŋ ülüvéne
 755 hiç ışana almıym. Anı haman da hıyalımda yörtem. Anıŋ turında cırlar, ekiyetlər
 756 çıgaram. Méne doşmannı ciŋép bétériyk te, min Gölbederné tabarım şikéllé.
 757 Dörəsmé, duslar?

758 — Dörés, — didé Tahir. Annarı yılmayıp östedé: — Bélmıym, néçək kilép
 759 çıkkandır indé, yaktaş. Miném söygenémnəŋ de isémé Gölbeder bit.

760 — Kitsene!

761 — Vallahi! (s. 63)

1944

ZƏNGER İRTE

762 Nurulla tuktadı da artına borılıp karadı. Kuvıp kilüvçələr kürənmi idé. Kuyı
 763 urman, hiçbér can eseré bulmagan şikéllé, tıp-tın, hətta artık tın idé.

764 Nurulla bér kulı bəlen ak həlatının başlının artka éterdé hem kinet yakında
 765 gına kémnəndér katı-katı sulış aluvın işétté. Kulları kükregəne asıp kuygan
 766 avtomatına ürəldé, bolay da yaltırap torgan kara küzleré, cil örgen utlı kümér kébék,
 767 oçkınlanıp kitté.

768 Tiren tınlık éçənde bérniçə sékund vakıt ütté. Barı şunnan soŋ gına Nurulla bu
 769 taviş — üzənəŋ tın aluvı ikenén aŋladı. İrénnerén nık kısıp, sulışın tuktatuv bəlen
 770 gıjlav da tındı. Anıŋ karavı, urman tınlığı tagın da tireneygen, sérlələngen kébék
 771 buldı.

772 «Uf, kotıldım bugay, éznən yazdırdım kabağətlərné», dip, irkən sulap kuydı
 773 Nurulla. Moŋa kader borgıçlangan koriç prujina şikéllé çıkséz kiyérənkéləkte torgan
 774 buvınnarı, kinet yomşarıp, izrep kittələr.

775 Şabır tirge batkan Nurullanıñ yalanbaşınnan, samovardan çıkkın şikéllé, bu
776 küteréle idé. Yüyés kara çeçleré mañgayına yabışkan. Bürégé yuk — ul kaydadır
777 botaklarga élegép töşép kalgan ahırısı.

778 Yégét tire-yagına borçılıvlı karaş taşladı da tirgelép torgan kükregéne uñ
779 kulin kuydı. Pakétnıñ yanında buluvı, tun astında anıñ ekrén géne kıştırdavı yégétnéñ
780 küñélén küterép ciberdé. Şuşı minutta bu surguçlı pakét Nurulla öçén iñ kadérlé, iñ
781 izgé bér eybér idé. Anıñ öçén bit ul canın kızganmıy sugıştı, eger kirek bulsa, tagın
782 da sugışaçaq.

783 Bér uylasañ, sugış yıllarında şuşındıy surguçlı pakétlarnı Nurulla az
784 taşıdımını. Alar öçén küpmé borçıldı, küpmé köç tükté. Bүgén tönle de Nurulla (s.
785 82) bélen kızılarméyéts Ardaşévka şuşındıy surguçlı pakétlarnıñ bérsén sul flangta
786 toruvçı ikénçé batalyonga iltüv öçén dip tapşırdılar. Pakétnı birgen çakta polk ştabı
787 naçalnıgı: «Küz karası kébék saklagız», — didé. Bu süzlerné eytken çağında
788 naçştabnıñ tavışınnan, bigrek te küz karaşınnan pakétnıñ nikader möhim ikenén
789 yégétler bik açık töşéndeler.

790 İkénçé batalyonga kader unbiş kilométrlar bulsa da, Nurulla bélen Ardaşév
791 kébék osta çağgıçılarga hezer çağgı ézé buyınça bu aranı ütöv kıyın éşméni. «Bér
792 segatten anda bulırbız», didéler alar hem, avtomatların muyınnarına asıp, yulga da
793 çıktılar.

794 Ardaşév aldan bardı. Ay yaktısında çağgı ézleré ap-açık küréneler.
795 Alannarda, kiñ sazlıklarda ul ézler zeñgersu tasmalar şikéllé yaltırap yırakka-yırakka
796 suzılalar.

797 Bara-bara çağgıçılar bér tavga kilép cittéler. Tübende oçlı çırşılar bélen
798 uralgan tügerek kül ceyélép yata. Bolıt kisekleré tulgan aynı eléden-elé kaplap
799 torganlıktan, kül östé bér yaktıra, bér karasulanıp kite.

800 — Kalışma, duskay! — didé Ardaşév dertlé tavış bélen. E üzé, alga iyéle töşép,
801 tübenge oçın ta kitté.

802 Nurulla, iptesé artınnan béráz karap torganann son, şulay uk tübenge oçtı,
803 biténe cil beréldé, kolak töplerénde sızgıldı. Aña şundıy rehet, şundıy yaħşı bulıp

804 kitté, eger yarasa, şul oçıp bargan köyénçe bötén tavişına kıkırıp cırlap ta cibergen
805 bulır idé.

806 Külné ütkeç, çaŋgıçılar yaŋadan urmanga kórdeler. Ay nurında koyınıp
807 utırgan ap-ak urman ekrén géne göjliy idé.

808 Aldan suzılıp kitken çaŋgı ézleré bara-bara tiren çokırğa kilép téreldeler,
809 bérnikader vakıt anıŋ kırıyınnan suzılıp, kıygaçlatıp çokır töbéne töşteler, annarı
810 yaŋadan yugarı küteréldeler.

811 Çokır aryagında botakları cirge kader salıngan çırşılar bétép, töz hem ozın
812 kavselé naratlar başlandı. Şul naratlar arasınnan barganda Ardaşév kinet tuktadı.

813 — Nuruş, ene tégende nersedér sélkéngendey buldı, kürdéŋmé?

814 — Ağaç külegeleré ul. Ene kara, ay nişlete alarnı, — didé Nurulla. (s. 83)

815 Bolıtlar ara-tire aynı kaplap kitkenlékten, ağaclarınıŋ külegeleré çınnan da
816 canlı sıman hareketlene idé. Şulay da Nurullanıŋ bu cavabı tecribelé Ardaşévni
817 tınıçlandırmadı. Külegeler — kara bula, e anıŋ küzéne çalınan nerse ak idé; eytérseŋ,
818 kémdér ak tayak bélen séltenép kara narat kevseséne berdé de üzé kinet yuk buldı.

819 Ardaşév bélen nurulla avtomatların kullarına aldılar. Ni bulmas diséŋ, alŋı
820 kırıy bit bu.

821 Béráz tıŋlap torgannan soŋ, ul-bu sizélmegeç, yégétler yaŋadan yulların
822 devam ittérđeler. Tın urmanda çaŋgılarınıŋ ciŋélçe çıjlavınnan başka hiçnerse
823 işétélmedé. Méne élémteçeler şıklé bulıp küréngen urını da ütteler. Bérnerse de yuk.
824 Ardaşévniŋ ütkér küzleré yalgıştı ahrısı.

825 İndé küŋélleré tamam tınıçlana başlagan vakıtta gına karga kümélgen
826 kuvaklar arasınnan taviş-tınsız dürt kéşe kalkıp çıktı. Alar, béznékeler kébék ük, ak
827 halattan bulsalar da, sékundnıŋ nindidér kéçkéne bér ölészénde Ardaşév küpné kürgen
828 soldatlarga ھاas sizénüv bélen bu bilgéséz kéşélernéŋ gitlérçılar ikenlégen töşénép
829 aldı. Mögayın, «tél» alırğa isenlegé bardır, şunja küre atmıyça gına yögéreler.

830 — Nuruş, ut! — dip kıkırdı Ardaşév hem avtomatınnan ozın oçéréd ciberdé.
831 Urman écé, çélpereme kilgen pıyala sıman, yaŋgırap kitté. Némétslarınŋ bérse aç
832 kıkırıp yöztüben avdı, ikénçesé, avtomatın töşérép, şulay uk kar östéne yığıldı. Şul

833 uk vakıttı, kaydadı ikénçé yakta da avtomat tavişları yañğıradı. Nurulla tagın bér
834 gitlérçınıñ eşén bétérép, uñ yagına borılğanda, Ardaşév çañğı ézène çalkan avıp
835 töşken idé. Nurulla, küz açıp yomgan arada anı yuvan narat artına söyrep,
836 némétslarga karşı atarga totındı.

837 Bu atış küpmé devam itkendér, üzén çolgan alğan némétslardan Nurulla niçék
838 ıçkına algandır, hezér ul bolarnıñ bérşén de hetérliy alımıy idé. Belki, soñınnan, tınıç
839 şartlarda, Nurulla bu beréléşné bötén tulılığ béli küz aldına kitérér. Ul naratlar
840 artına yeşéréne-yeşéréne atışuvların, granata ırıtuvın, Ardaşévniñ soñğı minutların,
841 anıñ: «Nuruş... pakét... Niçék kéne bulsa da...» digen süzlerén, kayçandır dev
842 çükéçné uynatkan köçli kullarının, soñğı mertebe tartışıp, karnı yomarlap hereketséz
843 kaluvların — (s. 84) barısın da, barısın da hetérler.

844 Hezér ise anıñ miyé bolarnı çağıldıruvdan gaciz, çönki anıñ avtomatı suvınıp
845 citmegen kébék, dulkınlı kiçéréşleré de suvınıp, tınıp ölgérmegenner idé élé.

846 Nurulla bérniçe adım atladı. Kinet anıñ téz astına sukkan kébék buldılar,
847 buvınnarı sıgılıp kitép, kar östéne yığıldı.

848 Bérniçe minut çaması hiçnerse anlamıyça, hiçnerse toymıyça, ülék şikéllé
849 hereketséz yattı. Annarı, salkın teésirénen bulsa kirek, anıñ tomalangan zihéné ez-ez
850 géne açıla başladı. Ul beslengen kérféklerén küterdé hem gaceyép bér kürénés
851 aldında heyran kaldı: kük yözé elle nindi kızılı-sarı kirkiniç töske kérgen.

852 Nurulla küzlerén yañadan yomdı da ayak-kulların hareketlendérmeçé buldı.
853 Lekin gacep: ul alarnıñ barlıgın sizmedé. Şunnan soñ ul küterélmekçé buldı, lekin
854 küteréle de almadı, eytérşén östénen avır taş béli bastırıp kuygannar idé.
855 Kıkırırğa téledé, lekin, yaman töş vakıtındağı şikéllé, kıkırğa da almadı.

856 Şulay tagın bérniçe minut çaması vakıt ütté. Nurulla ağına kile başladı. Ul
857 tagın küzlerén açtı. Bu yulı ağaclar kotırınıp biyüvlerénen tuktagannar, kük te
858 üzénéñ tabıgıy zengir töséne kérgen idé.

859 Nurulla huşsızlık dıñgezénen ekrénlep kotıla barsa da, hezérge élé anıñ
860 zihénénde bér géne uy da yuk, küñélé de bérni toymıy, güye miyé buş hem salkın
861 idé. Méne ul niçektér kuzgaldı. Kinet, élékr togı ütken şikéllé kiskén, ernüv anıñ
862 bötén tenéñ déréldetép ciberdé.

863 Tagın bérniçe minuttan Nurulla indé böténley aynıdı. «Nige min tik yatam?
864 Pakét tapşırılmagan bit elé. Gitlérçılar kuvıp citseleser...» Ul, bötén ihtıyarın cıyıp,
865 ayakka basarga tırıştı, lekin haman da tora almadı. Şunnan soñ ul, üzenéñ
866 köçsézlégennen garlenép, üzen üze özgeler helge citéşté. Gomérde yeş çıkmagan
867 küzlerénen iké börték kaynar yeş çıgıp, yañakları buylap kar östéne tamdı.

868 Küp gazaplana torgaç, Nurulla ayagina bastı. Emma kuzgalıp kitüv mömkin
869 tügél idé. Kultık tayaklarına tayanıp (s. 85) torgan şikéllé, çañğı tayaklarına tayanıp,
870 yırakka suzılıp kitken çañğı ézleréne yesüv hem şaşkın bér karaş bélen töbeldé.

871 Matur, zeñger irte tuvıp kile. Kayın urmanı şul nefis zeñgerlék içénde iskitkéç
872 matur bellür bakçaga oñşıy; koyaş elége kürénmi, tizden anıñ tevgé altın nurları
873 urman écéne sibélér de kayınnarnıñ bekse töréngen bödre botaklarınan tamıp torgan
874 ak mercennerde, sérlé topazlarda çağılıp uynıy başlar.

875 Nurulla tagın yığıldı. Bötén tenénde üte helsezlik sizdé. Eytérséñ anıñ
876 céleklerén suvırıp algannar, eytérséñ tamırları buylap kan tügél, e bozlı su aga.

877 Méne şunda indé anıñ miyénnen sazlık yılanı şikéllé cirkaniç, salkın kara uy
878 ütép kitté:

879 — Ülem! — dip pışıldadı ul. — Tuñıp ülem.

880 Nurulla küp ülemner kürgen kart soldat idé. Ul tormışını yarata, e ülemné küre
881 almıy idé. Nindi géne kıyın şatlarda da ul: «Bu gazaplarını kürgençé, içmasam,
882 ütérşénner idé», dimedé. Késénéñ goméré bér géne. Soñınnan anı kaytarıp alıp
883 bulmıy. Şuñı küre, çeçekleré açılmıy özélgen göl şikéllé, vakıtınnan élék ciñmeske, e
884 yeşev öçén ülemnéñ bugazın çeynerge, tartışırga, sugışırga kirek. Nurulla ülem
885 ajgırıp torgan çaklarda da yeşevden ömét özmedé, «yuk, miném rızığım bétmegen
886 elé, min yeşim elé», dip ıñandı hem yeşedé.

887 Hezér, barlık egzalarında ülem salkını akkanın toygaç, ul: «Ülem, tuñıp
888 ülem!» — dip pışıldadı. Lekin anıñ bu pışıldavında da: «İndé min köçsézlendém, indé
889 ciñéldém, béttem», dip rehimséz ülem aldında baş iyüv yuk idé. Nurulla bu sékundta
890 ülemnéñ çikséz yakın buluvın gına sizdé hem bötén köçén aña karşı köreşke topladı.
891 Urmandagı herbér ağaç, dönyaga téréklék bire torgan koyaşnıñ her nuri, nihayet,
892 yöregénéñ her tibéşe: «Yeşerge! Yeşerge!» dip kabalıy idé. Busı anıñ öçén iñ avırı.

893 «E pakét? E Ardaşévnıñ soñğı karaşı, soñğı üténécé? «Tapşır anı, Nuruş! Niçék bulsa
894 da tapşır», dip eytüvleré?...»

895 Şul uylardan soñ Nurulla kanatı singan koş şikéllé talpına başladı.

896 Yeşev! Altın süz, nurlı süz. Kol bulmıyça, azat ilde hór bulıp yeşev, icat itüv,
897 yañanı tudıruv... Şunnan da kadérlérek, şunnan da kıymmetlérek nerse bar! (s. 86)

898 Nurulla doşmannarı bélen sugışa-sugışa yaralanıp kanga batkan, çeçleré,
899 kérfékleré bozlanıp bétken, ayak-kulları tuña başlagan. Lekin anıñ yöregé tibüden
900 tuktamagan elé, yeşevge susap tibe. Şulay uk cir yözénde de kiç tügél, ırte, ırtenéñ de
901 firüve töslésé!

902 Nurulla yırak kolhozda kalğan hatını Tenzilené, «Etkeyém kayçan kaytır»,
903 dip tilmérép kökten biş yeşlék ulı Selimné, çal sakallı etésé bélen karçık enkesén,
904 «Abıyım!» dip özélép hatlar yazuvçı séñélésé Dilberné, güzel Ik suvı buyların, kiñ
905 kırlarnı, matur bolınnarnı hetérledé, hem yöregé yaña bér aşkınuv bélen tiberge
906 totındı.

907 Nurulla, aktık köçén cıyıp, çañğıları östéne kükregé bélen yattı da şuvışa
908 başladı. İsen ayagı, katıp bétken kulları bélen abır gevdesén éterdé. Suda yözgen
909 çakta dulkınnarnı başı bélen sözép bargan şikélle, yomşak karnı yalanbaşı bélen
910 yarıp bardı.

911 Ozak şuvıştı ul. Emma artına borılıp karıy alğan bulsa, barı illé-altmış
912 adımnar çaması gına kitkenén kürép, açınğan bulır idé. Lekin ul artına borılıp
913 karamadı.

914 Bér zaman ul kıştırdav işétté. Küñélé bér uk vakıtta şatlandı da, kurıktı da.
915 Duslarmı, doşmannarmı? Ni bulsa da avtomatın almakçı buldı, lekin kulları aña
916 buysınmadılar. Barı tik ék ök kuyınına salğan «limonkasın» çıgarıp, anıñ alkasıñ
917 avızına kaba aldı.

918 Şunda Nurulladan biş-altı adımda, aña bik masyulı karaş taşlap, urman tavıgı
919 kar östénen oçınıp-yögérep ütép kitté. «Muyınıñ kanat astıña kilgéré! — dip sügéndé
920 Nurulla éçénen.

921 — Bugazga yabışırğa aşıkma elé. Tiz géne ala almassın! — dip pışıldadı ul
 922 hem, ülémge karşı torıp, haman alga şuvıştı. E kolaklarında, Krémlnén monlı
 923 kurantları şikéllé, bér süz çıñladı:

924 — Yeşerge, yeşerge!

925 ...Tagın bér segatten soñ béznén petruller Nurullanı batalyon
 926 zémlyankalarınnan öç yöz métrda yarım huşsız kilés şuvışıp azaplangan helénde
 927 taptılar. Pakétné kombatka tapşırgançı ul biréşmedé. Pakétnı tapşırgaç, kinet onıtılıp
 928 kitté de barı tik ikénçé könné géne sanbat çatırında aña kildé. (s. 87)

1945

KANATLI MALAYLAR

929 Şefek kızılığı bélen yaktırgan, biraz salkınça, karasu-yeşél bakçaga niçék
 930 kilép çıkkanın İşniyaz üzé de belmiy kaldı...

931 Bügén zavodta uylap tabuvçılarınñ zur cıyılışı buldı. Kiçenén tantanalı ölésén
 932 zavod diréktori Sotsialistik Hézmet Géroyé Konstantin İvanoviç Lidin üzé alıp bardı.
 933 Çirattagı söylevçé süzén bétéргеç, Konstantin İvanoviç, kınğırav şaltıratıp, zalda
 934 tınlık urnaştırdı da, gadeténçe kölémsériy töşép, yağımlı kör tavış bélen:

935 — Süz zavodıbiznıñ yeş patriyotı, üzénén ratsiyonalizatorlık tekdımneré bélen
 936 zavodka million sum ékonomiya birgen, tecriybe tséhı slésaré İşniyaz iptes
 937 Eminovka biréle, — didé.

938 Tıp-tın torgan zur zal, davıl kütrélgen şikéllé, kinet görlep kitté. Biş yöz késé
 939 beryulı kul çabarga totındı. Gomérénde bérénçé tapkır şundıy zur zal aldına çıkkın,
 940 gomérénde bérénçé tapkır şul hetlé küp késénén üzéne karap kul çapkanın kürgen
 941 İşniyez kavşap kitté. Sipkéllé yözén kuyı kızılık kapladı, mañgayına tir börtékleré
 942 berép çıktı. Ul: «Zinhar öçén bu alkışlarnı tuktatıgız», — digen sıman Konstantin
 943 İvanoviçka borılıp karadı. E diréktor, isémé bötén ilge meglüm bulgan meşhur késé,
 944 üzé, ayagüre baksan kilés, aña kul çaba idé.

945 İşniyaz üzénén çığışın aldan kegazge yazgan idé, bu anı yugalıp kaluvdan
 946 kotkardı. Şulay da ul yazuvın niçék ukıgandır, niçék itép tribunadan töşép, sehneden
 947 çıgıp kitkendér — bérşén de hetérlemiy...

948 İşniyaz bakça tınlığına çıkaç ta üzén haman da elé toman éçénde kébék
949 sizdé. Ofik buylap suzilgan kiçké şefek anıñ küzleréne şul toman üte küréndé. Bér
950 karaganda, yanıp torgan şefek İşniyazga (**s. 106**) beyremnerde cılferdegen kızıl
951 bayraklar töslé, ikénçé karaganda, nindidér gaceyép resém kébék toyıldı.

952 Moña kader hiçkayçan tatılmagan bér his İşniyaznı böténleyé bélen çolgan
953 algan idé. Hezér ük, beyrem kostyumnarın da salmıyça, yañadan tséhka kaytası,
954 yañadan zeñger çértéj kegazleréne iyélesé kildé. Monnan dürt yıl élék bérénçé tapkır
955 höner mektebénéñ işégén açıp kérüvleré, bérénçé tapkır kart mastér Sérgéy Pétroviç
956 kulınnan çükéç, igev aluvları, bérénçé tapkır kurka-kurka gına tiski yanına kilép
957 basuvları küz aldına kildé. Hezér İşniyaz zur kéşé indé — mastér-lékalşik, aña maşına
958 çastlarınıñ in zur tögellékné talep ite tolgannarın yasarga bireler. Ul barı tik
959 millimétrnıñ méñénçé ölésé —mikronnar bélen eş ite. E mondıy eş öçén nık kul,
960 ütkén küz géne tügél, belém, akıl da sorala. İşniyazda bolar hemmesé bar. Ul kértken
961 tekdimner, ul uylap tapkan caylanmalar zavodka, Konstantin İvanoviç eytméşliy,
962 million sum ékonomiya birgenner. Lekin İşniyaz üzénéñ bérénçé «izobrétniyésén»,
963 anı kanatlandırğan, anı dertlendérgeñ «izobrétniyésén» hiçkayçan onıtacak tügél...

964 İşniyaz kültireséndegé ak buyavlı utırğıçlarınıñ bérséne kilép utırdı da,
965 kolaçların ceyép, kulların urındık arkasına saldı, tézén tézge kuydı, küzlerén kısa
966 töşép, külge tékeldé. Su töbénde küktege altınsu bolıtlar, biyék topollernéñ karasu
967 külegeleré yabaldaşları bélen tüben eylenép çağılğannar, e kül östé sizélér-sizélmes
968 kéne madralana, timgél-timgél tibrénép tora idé.

969 Kinat eremelékte bér koş sayrap ciberdé. İşniyaz, anıñ moñlı tavışın tıñlıy-
970 tıñlıy, uyga çumdı...

971 1943 yılınıñ salkın, avır kışı yaña gına bétér, yaz ayları başlangan çak idé.
972 İşniyaznıñ etisé de isen idé elé. Ul soñınnan, Bérlinni alganda, helak buldı.

973 Kızık hem söykémlé kéşé idé anıñ etisé. Bötén gomérén İdélde eşlep
974 ütkergen. Gevdesé — pehlévan, tavışı — trubadan çıkan kébék kalın. E köle başlasa,
975 tereze pıyalaları zıñ ite. Söyliy başlasa, bötén kéşéné avızına karata: küzlerén heylelé
976 kısıp, tavışın ekréneytép, İdél turında, paroñodlar, üzyöréşlé yaña barjalar, isémneré
977 bötén il yılğalarına bilgélé bulgan ataklı kapitannar, botsmannar, şkipérar, (**s. 107**)
978 maşinistlar turında onıtılıp söyliy. İşniyaz anıñ hikeyelerén küpérénké irénnerén

979 yartılaş aç a töşep tıñlıy. Kayçagında etisénén süzleré anı şulkader mavıktıra,
 980 İşniyaznıñ küzénen tön tön yokısı kaça, lekin küp vakıtta, gacep, tıştan bik kızıklı
 981 küréngen bu hikeyeler malaynıñ bala canına niktér yatmıylar, anıñ hıyalın
 982 borçımıylar.

983 İşniyaz gevidesé bélen géne tügél, ħolkı bélen de etiséne oħşamagan — ul
 984 kéçkéne, oyalçan. Tik koñgırt küzlerénde géne, etisénéké kébék, nindiydér gorur
 985 oçkınnar yaltırıy.

986 — Ulım, — di idé etisé aña, biraz ħetéré kalıp, — sin, aħrı, eniyén tokımına
 987 tarttıñ. İdélge çıpçık başı kader de meħebbetén yuk, küzén gél timér-tomırda.

988 Frontka kiter aldınnan ata üzénén unöçénçe yeşke çıkkın, biraz kırıgıyarak ulın
 989 üz aldına utırttı da anıñ çeçénen sıypap bolay didé:

990 — Kara anı, İşniyaz, béznén nesélden timérçe bulgan kéşe yuk idé elé.
 991 Babaların da, min de İdél kéşeleré idék. Bér babañ burlak, ikénçesé kruşnik bulgan.
 992 E min, sovét vlasté arkasında, şkilér dereceséne iréştém. Siné kapitan itermén digen
 993 idém. Bulmadı, küresén. Kara, eger de meger timérçe bulasıñ iken — çın timérçe bul.
 994 Sayıskan Eħteriy şikéllé timérçe isémén géne küterép yörseñ, ulım dip eytmem
 995 üzénge.

996 Etisénén Sayıskan Eħteri dip yörtélgen bér timérçe turında kölep söylegen
 997 süzlerén İşniyaz yahşı ħetérliy. Etisé, İşniyaznıñ yeşten ük timér-tomırğa meħebbeté
 998 barın kürép, kulına bér taşlandı timér kisegé tota da:

999 — Ulım, bu timérden nerse yasıy alırsıñ iken? — dip sorıy da üzé ük cavap ta
 1000 bire idé: — Eħteri abzañ bulsa: bu timérden başta tören, annarı balta, soñınnan béz, e
 1001 inı aktıktan çıj-pıj çıgarır idé.

1002 — E miña «cıj-pıj» kirekmiy! — dip karşı töşe idé İşniyaz. Anıñ küz
 1003 karaşında, tursaygan irénnerénde, kérpé sıman kabarıngan bötén torışında nindidér
 1004 üzsüzlélek, üz digenén buldırırğa aşkınuv bar idé.

1005 — Nerse téliysén soñ, ulım? — dip sorıy idé ata yañadan.

1006 — Maşına! (s. 108)

1007 — Nindi maşına? Maşınalar küp. Ene eniyénénég tegüv maşınası bar.

1008 — Tégüv maşinası tügél, zur maşına.

1009 Kúp vakıtta zur şunda kisélép kala idé. E atanıñ keyéfě tebrek bulganda, ul
1010 malayın tagın da üçekliy töşėbrek:

1011 — Zur maşına? Paroğodmı? Parovozmı? — dip sorıy idé.

1012 İşniyaz, zur kúzlerén kaş astında uynatıp, başın sélke.

1013 — Yuk, paroğod ta tügél. Parovoz da tügél — zur maşına, üzé maşına yasıy
1014 torgan maşına.

1015 Şunnan soñ ata éçé katıp köle, e İşniyaznıñ enisé, savıt-sabaların şaltıratuvdan
1016 tuktap:

1017 — Citer indé, atası, balanıñ küñélén kaytarma, — dit organ idé. Enisé anıñ
1018 zavod timérçésénėñ kızı, ul, ulınıñ da babası yulınnan kiterge cıyınuvın kürép,
1019 éçennen ekrén géne söyene idé.

1020 Etisé frontka kitkeç, İşniyaz höner mektebéne kėrdé. Altı ay öyrenennen
1021 soñ, anı front öçén minalar yasıy torgan mastėrskoyga küçėrdeler. Mastėrskoy
1022 uçılışće karşında bulanlıktan, monda gél yeşüsmérler géne eşliy idé.

1023 İşniyazga minalarnıñ stabilizatorları öçén kanatlar kalıbrlav eşén birdeler. Bu
1024 eş kıyın da, bigük ciñél de tügél — dürténçé razryad slésar eşé. Kanatlar barısı da
1025 bértigéz ülçevde bulırğa tiyész. Alarnı kalıptan ez géne zurrak ta, ez géne kéçėregrek
1026 te yasarga yaramıy.

1027 İşniyaz başta uk küñél birép, tırışıp eşlegenlékten, anı yeş slésarlarnıñ
1028 brigadırı itép kuydılar. Şul könnerde İşniyaz etisennen ħat aldı. Ul, güya ulınıñ
1029 minalar yasavın bėlgen kėbék: «Min ħezér minomėtçı, doşmannı tızrek dőmbesler
1030 öçén, bėzge minalar kúp kirek...» — dip yazgan idé.

1031 Etisėnėñ ħatın ukıganda, İşniyaz, cir yarılsa, oyatınnan cir astına kėrėrdey
1032 buldı. Lekin cir yarılmadı, malay bėrkaya da yeşėréne almadı, ul, kaynar mañgayın
1033 terezėnėñ salkın pıyalasına kuyıp, bik ozak süzsız basıp tordı.

1034 Eş mine nersede idé. Minalar yasıy torgan mastėrskoy bu ayda üzėnėñ
1035 programmasın ütiy almadı. Alay gına da tügél, eşné nek mėne İşniyaz hem anıñ (s.

1036 **109)** brigadası totkarlıy idé. Yeş slésarlar nikader géne tırıssalar da, kanatlarını kirek
 1037 kader hezerlep ölgérte almıylar idé. Şuňa küre ay aħırına taba stabilizatorsız minalar
 1038 mastérskoy poçmagında tüşemge kader öyéldé. İşniyaz alarga karagan sayın ernép,
 1039 etisénéj Sayıskan Eħteri turındagı süzlerén iséne töşérdé. «Minnen, aħrısı, «çij-pij»
 1040 gına çıgar», — dip uylyıy idé malay in küñélséz minutlarında. Şunıñ östéne, mastér
 1041 Vitye Aksénov kön sayın:

1042 — Tagın programmanı öseséj bit, İşniyaz, — dip tıngılık birmiy idé.

1043 Bolay da üz-üzénnen riza bulmıyça yörgen İşniyaz malaylarça üzsüzlélenép:

1044 — Kit le, söyélge basma elé, — diy torgan idé.

1045 Mastér Vitya Aksénov İşniyaz şikéllé ük bér malay idé. Tik yeşke bér-iké
 1046 yılga ölkenrek te, razryadı zurrak. Ayırma şul gına. İkésé de alsu yañaklı, ikésé de
 1047 sipkéllé, ikésé de koñgırt çeçlé, koñgırt küzlé üsmérler.

1048 Özéklékten niçék te çıgar öçén kanatlarını kalıbrlav éşéne, östéme revéşte,
 1049 tagın öç-dürt malay kuydılar. Lekin mondıy çara meselené ħel itüv tügél idé.
 1050 Malaylarını mastér başka uçastoktan alırga mecbür buldı. E alar üz urınlarında da bik
 1051 kirek. Şunıñ östéne, yaña malaylarınıñ bérsé, açuvnı kitérép:

1052 — Méne, üzleré buldıra almıylar da, bézné çakırılar, — didé. Bu süzler
 1053 İşniyaznıñ in avırtkan ciréne tidé.

1054 — Söyleşép tor! — dip ul yaña malayga yodrıgın kürsetté.

1055 İşniyaznıñ brigadası, yaña kilgen malaylar bélen bérge, sménaga iké yöz par
 1056 kanat bire başladı. E mastérskoyga kiménde altı, cidé yöz kirek.

1057 Vitye Aksénov, éşné caylav artınnan çaba-çaba, ayaktan yığıla yazdı. Ul
 1058 totaştan öçer-dürter tevlék mastérskoydan çıkmıy idé. Nihayet, bér könné, tamam
 1059 yonçıp, üz urınına İşniyaz Eminovnı kaldırdı da, öyéne kaytıp kitté.

1060 Töngé tséh. Utlar sündérelgen, maşınalar tıngan, terezeler tomalangan, tik bér
 1061 géne poçmakta ut yana. Tséħta nindidér sayır tınlık ħökém söre. Arıgan malaylarınıñ
 1062 cilkelerén güya bu tınlık ménı potlık gér kébék basa, alarının küz kabakları avıraya. (s.
 1063 **110)**

1064 Lekin İşniyaznıñ küzénen yokı böténley kaçkan idé. Vitye Aksénovnı
1065 ozatkaç, ul yañadan üzénén brigadası yanına kildé.

1066 — Pétka, yoklama! — dip kıkırdı ul bér malayga.

1067 — İldarka, nige instruméntlarını çeçtén, — dip kıkırdı ikénçésene.

1068 Képkasınıñ kozıréğın artka eylendérép kigen, eşlegende, buyı tiskiga citsén
1069 öçén, ayak astına yaşçık kuygan bu kéçkéne brigadirga küterélép karavçı bulmadı.
1070 Lekin Pétkası da, İldarı da anıñ süzén kolakka aldılar.

1071 İşniyaz, éré-éré atlap, mastér kontorkasına ütté, ut kabızdı, pıyala bélen
1072 kaplangan kéçkéne östel artına utırdı. Çalbar késesénen kérlenép, maylanıp bétken
1073 bér defter çıkarıp saldı. Annarı defter biténe sızgalangan çértéjga karap tora
1074 başladı...

1075 Höner mektebéne kérgençe İşniyaz ekiyetlerde géne oçrıy torgan gaceyép
1076 maşınalar yasav uyı bélen mavıgıp yördé. Höner mektebé anıñ hıyalların yukka
1077 çıgarmıyça, küzlerén kaplap torgan perdené açtı. Çal mıyıklı, béráz bökreyébrek
1078 yörüvçe kart mastér Sérgéy Pétroviç anı timér kisekleréne, üzé eytméşliy, can
1079 kértérge — slésarlık ostalıgına öyretté. E uçılışe karşıdagı mastérskoyga küçép eşliy
1080 başlağaç, İşniyaz indé konkrét nerseler turında, eşlep çıkaruv protséssların yahşırtuv
1081 öçén kireklé eybérler turında uylarga totındı. Stabilizator kanatların kalıbrlap ölgérte
1082 almav añarda şuşı éşné tizletüv öçén bér-bér nerse uylap tabuv télegén uyattı. Ul,
1083 kanatların kalıbrlav öçén maşsus caylanga yasarga télep, çértéj eşlerge kéréşté. Lekin
1084 bu bik kıyın nerse bulıp çıktı. İşniyaznıñ mondıy katlavlı eş öçén béléme de,
1085 tecribesé de az idé elé.

1086 Bügén de İşniyaz ozak utırdı, lekin maksatına iréşe almadı.

1087 «Éh, Sérgéy Pétroviç, sin de kitép bardıñ, — dip küñélé tulıp uyladı ul. — Sin
1088 bulsañ, yögérép barır idém, söyler idém, kiñeş alır idém...»

1089 Lekin şunda ul Sérgéy Pétroviçnıñ karçıga balaları turındagı yaratıp söyliy
1090 torgan ekiyetén hetérledé. Karçıga başta üzénén balaların bik tırışıp oçarga öyrete
1091 iken, könnér, atnalar buyına öyrete, **(s. 111)** e soñınan balalarına: hezér indé üzégéz
1092 géne oçıgız, dip eyte iken, hem yeş karçıgalar oçıp kiteler iken...

1093 İşniyaz kontorkadan keyéfséz géne çıktı da brigadası yanına kildé. «Karçıga
1094 balalarının kéçkéne bulsa da kanatları bar, e miném... E béznéj...» — dip uyladı
1095 İşniyaz, üzénéj eş urınına kilép eşliy başladı.

1096 Vêrstakta törlé zurlıkta koriç baldaklar yata idé. Niçéktér İşniyaznıj küzé şul
1097 baldaklarga töşté. Ul, elé bérnerse de sizmiyçe, alarnıj bérsén kulına aldı. Kinet anıj
1098 başına bér uy kildé: «Eger de kanatlı baldak arkılı ütkerép karasam?»

1099 İşniyaz şunda uk koriç baldaknı tiskiga caylap kıstı. Annarı bérénçé kanatnı,
1100 bakır çükéç bélen sugın, baldak arkılı ütkerdé. Soñınnan cılı, maylı kanatnı kulına
1101 aldı. Elé ştangéntsirkul bélen ülçep karamastan uk, İşniyaznıj barmakları kanatnıj
1102 béráz zurrak ikenén sizdéler. Ul ikénçé, kéçéregrek baldaknı saylap aldı. Anısı da tap
1103 bulmadı. İşniyaz, sihérlengen kéşé şikéllé, baldaklarga karıy, yöregé döp-döp tibe,
1104 küzleré yaltırıy. Ul bér-bér artlı unlap baldak sayladı, ahırda nek kireklé zurlıktagısın
1105 tabıp aldı. Bér kanatnı, ikénçésén, öçénçésén... ütkerdé. Alarnı kat-kat ülçep karadı.
1106 Ülçev dörös idé.

1107 — Karagız, malaylar! — dip kıkırıp ciberdé ul şatlıgınnan.

1108 Öç-dürt tapkır çükéç bélen sukkan sayın, baldaktan ezér kanat kilép çıga.
1109 Malaylar İşniyazga, fokus kürsetüvçege karagan sıman, gaceplenép, soklanıp
1110 kaldılar.

1111 ... İrtén Vitye Aksénov tséhka kilép kërüvé bélen in élék poçmaktayı
1112 ştabéllerge küz taşladı, küzleréne ısanmıyça, katıp kaldı. Sténa buyındayı ştabéller
1113 yuk idé.

1114 — Kara elé, İşniyaz, bu nerse? — dip soradı çikséz daceplengan mastér: —
1115 Nişlattégéz?

1116 Mastér monı şul hetlé sayır itép soradı, eger de bu hêlde anı olıraq kéşé
1117 kürgen bulsa, hiçşikséz kıkırıp kölöp cibergen bulır idé. İşniyaz ise, bik citdiy itép:

1118 — Min bér eybér uylap taptım, — didé.

1119 — Nindiy eybér? (s. 112)

1120 — Stabilizator kanatların koriç baldak arkılı ütkerdém.

1121 — Koriç baldak? Nindiy koriç baldak? Açırak eyt elé.

1122 Monı süz bélen géne aňlata almavın sizép, İşniyaz tiz géne kulına bakır çükéç
1123 aldı da eşlep kürsetté.

1124 — Méne şulay, — didé.

1125 Yeş mastér bér ük vakıta aptıravlı da, Kızık sınauvlı da tavış bélen:

1126 — Kém öyretté? — dip soradı.

1127 — Bérkém de. Min üzém...

1128 — E niçék... béldén?

1129 Moňa indé İşniyaz üzé de tiz géne cavap bire almadı.

1130 Mastér:

1131 — İh sin! — dip, kulın sélterge mecbür buldı. Ul elé yeş eşçénén bu tönde
1132 nindiy zur adım yasavın da, bötén goméré buyınça suzılaçak yaktı yul tabuvın da
1133 tüşénmiy idé. Aňa hezér barı bér géne nerse açık idé: bügénnen soň bu opératsiya
1134 hiçkayçan programmanı totkarlap toraçak tügél...

1135 Ul bér kulına İşniyaz kalibragan kanatnı, ikénçé kulına koriç baldak totıp,
1136 uçılışcé diréktorına yögerép kitté. Ul elé diréktornıñ başka eşke küçérénüvén, anın
1137 urınına bügen kart mastér Sérgéy Pétroviç kilüvén bélmıy idé.

1138 — İsenmé, Vitye? — didé diréktor urınına utırgan Sérgéy Pétroviç. Vitye, artık
1139 dulkınlanganlıktan, tının ala almıyça:

1140 — Sérgéy Pétroviç... kanatlar... kanatlar... İşniyaz kanatları... — dip, bér ük
1141 süzlerné kabaladı. Sérgéy Pétroviç, urınınnan torıp, Aksénovniñ tuzgıgan başınnan
1142 sıypadı.

1143 — Uň sez, miném kanatlı Malaylarım! — didé ul.

1144 Şunnan soň bu süz malaylarga yabıştı da kaldı. Alar küpten indé başka uringa
1145 küçtéler, küpten indé stabilizator kanatların taşlap, tınıç tormış maşınaları yasıylar,
1146 malaylar üzleré de hezér malay tügél didé: méne digen yégétler, emma alarga

1147 birélgen tapkır kuşamat haman onitilmíy, cayı turı kilgen sayın zavodta alarnı söyép,
1148 yaratıp haman da «kanatlı malaylar» dip atıylar. (s. 113)

1149 ...Serviy kuvakları bélen uralgan kéçkéne külga karap, ütkennerén iséne
1150 töşérép utırgan İşniyaz kinet kıçkırıp kölöp ciberdé. Kalibrlav éşénde ul koriç
1151 baldaklar elle kayçannan birlé kullanılalar iken, alarnı uylap tabarga da kirek
1152 bulmagan. Lekin ul çağında İşniyaz monı bélmíy idé. Koriç baldaklarını bérénçé
1153 bulıp üzém uylap taptım, dip yördé ul, bu añarda yaña köç, yaña ısanıç üstérdé, e
1154 koriç baldaklar arkılı ütkerélgen kanatlar güya anı bügéngé tantanalı kőnge alıp
1155 kildéler.

1156 Bakçada şat tavişlar işétéldé. Ul da bulmadı, bér törkém yeşler İşniyaznı
1157 çolgap ta aldılar. Bolar, elége de bayagı, «kanatlı malaylar» idé.

1946 (s. 114)

ONITIRLIK TÜGÉL

1158 Bügén, bér de uylamaganda, Ğebibulla abzıynı voyınkomatka çakırdılar.
1159 Altınçı distenéj aktıkkı könnerén béremléklep çüplep bargan bu kartka nindiy
1160 yomişları töşté iken? Anı bit, ğerbiy ğézetke yaramıy dip, sugış yıllarında da
1161 borçımadılar.

1162 Éşke kétken çakta Ğebibulla abzıy karçığı Gölsémge de borçılmaska kuştı.

1163 — Sin, anası, alay özgelenme elé, — didé ul. Ğatalık bélen çakırgannarı elle
1164 kaydan kürénép tora. Éştén kaytışlıy kegazlerén kértép birérmin de éş de béter.

1165 İrlernéj şul indé! Borçılma dip eyteler de şunıj bélen kéşé küñélé tınıçlana
1166 dip uylıylar. Bu yazuv öyge kilép kirgen minuttan birlé ana yöregén nindiy kavşav
1167 özgelevén kürelerméni soñ alar!

1168 «Belki, küz nurım turında bér-bér ğeber kilgendér. Belki isendér, karlıgaçım.
1169 Şunı eytérge dip kartnı çakırgannardır. Bişbaltada şundiy ğel bulgan diy bit. Böténley
1170 ülgenge sanalgan kéşé üzé kaytıp töşken diy».

1171 Ana yöregénde yaña bér köç bélen ömét çatkısı kabındı. Ul elé haman da
1172 sugışta helak bulgan bérdenbér kzınıj kaytuvın köte idé.

1173 Galime frontka kırık tapkır savbullaşkanda, Gölsém apa aña:

1174 — Kızım, bérük saklanıp yöriy kür, — didé.

1175 Galime yılmaydı.

1176 — Vrač kéşége andıy süzné eytmiyler, enkey.

1177 Bu Galimenénj üz avızınnan eytken sonğı süzleré buldı. Şunnan son alar hat
1178 yazışıp kına söyleşteler indé. Kéçkéne géne kegaz kisegé niçeme-niçe ménj kilométr
1179 cirlerden, salkın kar-burannar, ut-davıllar aşa şulkader küñél cılısın tükmiy-çeçmiy
1180 **(s. 138)** saklap kitere alır dip kém uylar? Galimenénj hatları yaratuv, irkelev süzleré
1181 bélen tulı bula idé. Biçara Gölsém apa alarnı ukıganda may kébék érép kite torgan
1182 idé. Öy salkın, terezelerde barmak kalınlığı boz, urmanda açıl dulıy, e Gölsém
1183 apaga güya suvıgı da, cilé de timiy, irete tannan torıp, östéne ciñélçe géne kiyéne de,
1184 zavodka, kunarga da kaytmıy eşlegen kartnı yanına söyénéçlé heber iltérge çaba. Ul
1185 şulay kön sayın, aylar, yıllar buyı çabarga ezér idé, tik kızınnan-begirénnen isenlégén
1186 béldérgen kuvanıçlı hatlar gına kilép torsın!

1187 Lekin bérvakıt Galimenénj hatları özéldé. Ana nikader géne tilmérép kötse de,
1188 hat taşuvçı alarga kermiy yaza başladı. Yaz idé, e ananın küzéne kön yaktısı
1189 kürénmes buldı. Ut yotıp yördé méskén, kartaydı, yabıktı, yafrak töslé sargaydı.
1190 Şulay da ömétéñ özmedé. «Éşé bil tıgızdır, hat yazarga vakıtı yuktır. Béráz buşasın
1191 gına, hezer utırıp enkeséne hat yazar», — dip sabır itté, ménj törlé sebepler tabıp,
1192 üzén yuvattı. Tik yöregé géne ul kader ozak köterge télemedé, können-kön köçlérek
1193 sıkrap, können-kön nıgrak tüzémsézlendé. Eger indé alarga taba borılğan hat taşuvçı
1194 terezeden kürénse, üzén-üzé onıtıp, yeşérén ömét hem kurkuv bélen aña karşı yögére
1195 idé, tereze kapkaçın şakısalar yeşi işék döbédetseler: «Galimem tügélmé?» — dip,
1196 yöregé kabınıp, cılı tüşegénnen sikérép tora, yalanbaş, yalanös işék açarga aşığa idé.

1197 Kéşé yöregén yanıp torgan utka oñşatılar. Hay, şulay gına bulsaçı! Sünmiy
1198 torgan ut yuk bit. Yanar, yanar idé de, bér süner idé, gazabı da tuktar idé. Yuk şul,
1199 ana yöregé andıy tügél, ul menğélék utlı hesrette yana.

1200 Gölsém apa, iñbaşına mamık şelén salıp, kızınıñ yazuv östelé yanına kilép
1201 utırdı. Östel tartmasın açtı, annan törlésé törlé kegazge yazılğan, vakıt ütövden indé
1202 sargaya da başlagan hatlar törgegén tartıp çığardı. Bolar Galimenénj hatları idé.

1203 Un yıldan artık indé, — hay bu gomérler, su kébék aga bit, — Gölsém apa bu
 1204 hatlarını küñélé boyıkkın sayın alıp ukıy, barısın da diyerlék yattan béle idé. Lekin
 1205 бүгін тағын бэр тапкыр укырга эзэрлендэ. Emma бэразден аның kayçandır чэм-kara
 1206 bulgan, һезэр inde (**s. 139**) üz töslerén cuya başlagan küzleré cılımsa köndegé tereze
 1207 pıyalasıday tomanlanıp kittéler. Kekré-bökré һерэфler, bozday érép, yukka çıktılar.
 1208 Ana bik tiren itép körsénép kuydı. Lekin yılamadı, çönki yılıy-yılıy аның küz yeşleré
 1209 kibép bétken idé indé.

1210 Аның бөтэн goméré һэзметте ütté. Yeş çağında Kazan sevdegerleréne aş
 1211 péşérdé, kér yudı. İsepséz-һisapsız kimsétélüvlerge, kagıluv-sıgıluvlarğa tüzdé,
 1212 kotoçkıç vakçıl, karun, köñçé bay һatınnarı аның saf yöregén étler kébék taladılar.
 1213 Annarı ul tormışka çıktı, dörösregé, anı kiyevge birdéler. İré ul çakta pıyala
 1214 zavodında eşliy idé. Бэраздан Gölsémné de üz yanına aldı. Bu indé révolıyotsiyeden
 1215 soң buldı. Zavodta eş ciñél tügél idé. Lekin monda аның kéşélégén taptamadılar.
 1216 «Eremtamak, һeyérçé», dip mısıllamadılar. İpteşleré barısı da anı tiñ kürdéler.
 1217 Gölsém apa бөтэнley üzgerén, kanatlanıp kitté. Yaңır suvın éçken kébék yaңadan
 1218 téréldé.

1219 Şuşı zavodta ul, kére çıga, yégérmé biş yıl çaması eşledé. Sugıştan soң,
 1220 révmatizm bik cefalıy başlağaç kına, kartınıñ kiñeşén totıp, «domoһozyaykalıkka»
 1221 çıktı.

1222 Һезэр аның көннерé kübrek yalgızlıkta üte idé, — balaları bérsé de gomérle
 1223 bulmadılar.

1224 Yalgızınıñ yuldaşı — kaygı bélen sagış diy. Gölsém apa monı bik yaһşı tatıdı.
 1225 Һalık bélen берге çakta niçéktér ciñélrek bula torgan idé. Ul һetta Galimenéñ ülüv
 1226 һeberén алган көнnerge de artık biréşmedé. Öyende de, éşte de alарның kaygıların
 1227 urtaklaşuvçı dus-ışleré bar idé, güya alar bu zur һesretnéñ bik dev öleşén üzleré bélen
 1228 alıp kite tordılar.

1229 Ul çağında Galimenéñ берге üsken, берге ukıgan dus kızları da kilgelep
 1230 yöriyler idé. Kart bélen kartçıknıñ һesretén taratıp, Galimené iske ala-ala bik ozak
 1231 söyleşép utıralar idé alar. Soңınнан kızlar törlésé törlé cirge taralışıp béttéler. Barı tik
 1232 Salıһ isémlé бэр yégét kéne kilép yürüvden tuktamadı.

1233 Galime bérkayčan da anıj turında eniséne sér açmadı. Lekin sizgér küñéllé
1234 anaga kızınıj yörek tibéşén anlar očén bér küz karaşı da cite bit.

1235 Aksıl çeçlé, yabık yözlé bu oyalčan yégét kilse, Galime, kuvanıçnınnan kaya
1236 basarga bélmıyçe, kübelek (s. 140) kébék očıp yöriy torgan idé. Ana kéşé monı niçék
1237 kürmesén diy. Salihi da anı canınnan artık yarata idé, ahrısı. Sugış bétép, armiyeden
1238 kaytkaç ta, üz öyéne kermesten, tup-turı Gölsém apalarga kagıldı. Facıgalé heberné
1239 ul frontta çakta uk indé işétken bulgan, lekin ıšana almagan.

1240 Öç yıl buyı kön sayın diyerlék kilép yördé Saliğ. Kilgen sayın Galimenénj
1241 sténadagı reséménen küzén ala alımıy, gél aña karap utıra, e kayçagında küzlerénde
1242 yeş börtékleré de yaltırıy idé.

1243 Mondıy minutlarda ananıj yöregé télgelene: «Nindiy kérséz, nindiy köçlé
1244 mehebbetné köydérdéler bit bu kaher sukkan yavız faşistlar!» — erniy-erniy uylyı
1245 idé ul.

1246 Bérkönné Gölsém apa, üz balasıday yakın küre başlagan Saliğnı tamam
1247 kızganıp:

1248 — Saliğ ulım, elle bu resémné üzéne géne birép ciberiymmé? — didé. — Bér
1249 de küzénné almıysıj bit.

1250 Yégét siskenép kuydı.

1251 — Minde bar ul, Gölsém apa...

1252 Bu süzlerné ul şundıy kaygılı taviş bélen eytté, Gölsém apanıj küzénen
1253 yeşleré berép çıktı, ul üzé de sizmesten:

1254 — Kaytmas indé ul, ahrısı, Saliğcan balam, yukka gına kötesén, — dip eytép
1255 taşladı.

1256 Hay, nik eytté iken ul bu süzlerné! salığ bik katı rencép:

1257 — Dörös tügél! Eytme bu süzlerénne, Gölsém apa, eytme! — didé. Anıj töse
1258 kitken, kegaz kébék ap-ak irénneré kaltırıy, e éçke batkan küzlerénde ise ut yana idé.

1259 Könner ütté. Saliğ kilmiy başladı. Anı kayadır ikénçé bér sheerge küçép
1260 kitken dip söyledeler. Bu hel ana küñéléne ayırata avır toyıldı. Citmese, şundiý
1261 könnernéñ bérsénde kartı da naı rencétté.

1262 Galimenéñ tугan köné idé. Gölsém apa aş-su hezerlep, irénéñ eşten kaytuvın
1263 kötté. Lekin kartı ul könné bik soñ kayttı. Éş bélen de yörmegen üzé, bér dusına
1264 kérép şaşka uynap utırgan.

1265 — Kara sin anı, böténley isten de çıkkán bit, anası, — didé Hebibulla abızı,
1266 hatınıñın zarın işetkeç. Bu kader de vayımsızlıknı Gölsém apa kütere almadı. Sığılıp
1267 töşép, yılap ciberdé: (s. 141)

1268 — Barıgız da, barıgız da onıttıgız, taş begirler! — didé ul özgelenép.

1269 Hebibulla abızı, aptırap, baskan urınında taptandı.

1270 — Çü, anası, çü. Ni söyliysén... Kém onıtkan... Onıtırlıkmını...

1271 — Kuysana, söyleme, içmasam! — dip büldérdé anı karçık. — Siña ni... Sin
1272 bit anı tugız ay yörek astında yörmegen...

1273 Yılıy-yılıy Gölsém apanıñ küz yeşleré kibép bétte. «Duslarıñ da, söygen yarıñ
1274 da, hetta atan begiréñ de onıttılar siñé, kızım. Barı tik enkeñ géne siné küñélénen
1275 çıgarmıy. Aktık sulışın alganda da anıñ télénde sin bulırsıñ».

1276 Bügén, Galimenéñ hatların ukıganda, bu rencüvlé uylar Gölsém apanıñ
1277 yöregén yañadan cerehetlep kitteler. Ul, tonıklangan küz karaşı bélen hatlarga
1278 tékelép, ozak kına hereketséz utırdı da, östel tartmasın yabıp, urınınnan tordı. Annarı
1279 zur uramga karagan tereze yanına kilép söyeldé. Yakınlaşıp kilgen kiçnéñ zegıyf
1280 yaktısı anıñ cıyırçıklı yözéne tagın da tirenrek moñ saldı.

1281 Uramnan maşınalar uza. Halık agıla. Tereze turısınnan gına bér yégét bélen
1282 bér kız köleşe-kölése ütép kitteler. Alarga ni? Alar bit kayçandır şuşı yortta Galime
1283 isémle bér kız yeşegenlégen de, anıñ Vatan sugışında ülép kalğanlıgın da, kart
1284 anasınıñ hezer hesret yotıp, moñlanıp terezeden karap toruvın da belmiyler.

1285 Tısta tenke-tenke kar yava. Kürçé, bıyl kış nindiy iret kile. Elé oktyabr de
1286 bétép citmegen, indé kar-burannar uynıy başladı. Heyér, bu yatıp kala torgan kar

1287 tügél elé. Írtege, bulmasa bércéköngé, koyaş çıgar da anıj ézé de kalmas. Nige ana
1288 kaygısı da şul kar kébék kéne érémiy iken?

1289 Kartınıj kaytır segaté yakınlaşkaç, Gölsém apanıj borçılıvları bérme-bér
1290 arttı. Hézér indé ul utırıp ta, basıp ta tora almıy başladı. Ayaklarınıj avırtuvına
1291 karamastan, algı yak bülme bélen kuñnya arasında, kilep sarganday, bértuktavsız
1292 yörép tordı. Zvonok tavişı işétélmes dip kurkıp, barlık bülmelelernéj işéklerén kayırıp
1293 açıp çıktı, radionı tuktattı. Annarı zvonoknıj tözéklégénnen (s. 142) şiklenép, —
1294 kayçağında ul bér de şaltıramıy, kaher, — işék aldına çıgıp karadı. İşék aldında kéşe-
1295 kara bulmagaç, uramga uk atladı. Lekin Hëbibulla abızıy uramda da kürénmedé.
1296 Mogayın, tagın şaşka uynarga kérgendér, kart yüler!

1297 Gölsém apa, ni öçén ikenén üzé de bélmıyçe, bufétka ürélgen çakta gına,
1298 nihayet, zvonok şaltıradı. Tın bülmede ul şundıy katı bulıp işétéldé, Gölsém apa hëtta
1299 sissenép kitép kulındağı çınayagın töşérép ciberdé.

1300 Kolakçın bürégéne, palto yakasına kar börtékleré kungan Hëbibulla abızıy
1301 işék töbénde basıp tora idé. Üzé aptıragan da, kurıkkın da kébék. Küzleré,
1302 tügereklenép, tup-turı karıylar. Kérfékleré bélen mıyık çılgıylarında elle érégen kar
1303 tamçısı, elle yeş börtégé cémeldiy.

1304 — Atası, ni buldı? Avırıp kayttıñmı elle? — dip soradı Gölsém apa, köç-hël
1305 bélen.

1306 Kart éndeşmedé. Niçéktér bik seyér atlap türgerek ütté de, akılın başına cıya
1307 almaganday, urındıkka utırdı, kulı bélen küzleré kapladı.

1308 Gölsém apanıj inéndege şelénén bér oçı arkası buylap salınıp töşté, şelénén
1309 ikénçe poçmagın yomarlap, atılıp çıgarday tipken yöregé östéne bastırdı.

1310 Hëbibulla abızıy késesénen kulyavlıgına törélgen bér eybér çıgardı da östelge
1311 kuydı, kaltırgan kulları bélen törgekné çışe başladı.

1312 — Méne, anası... istelék itép... kızıbızñıñ... ordénın... — didé ul ekrén
1313 géne. — İl onıtmagan. Uniké yıl ütkeç ézlep tabıp birdéler. Üzé isen çakta ala almıy
1314 kalgan bulgan, nanıy.

1315 Gölsém apa bu minutta télese nindiy avır heberné işétérge de ezér idé, emma
1316 lekin mondıy süzlerné ul böténley-böténley kötmegen idé. Kayçandır bala tudıruv
1317 yortında séstra kulınnan neniýén bérénçé tapkır ürélép algan kébék, kaltırap torgan
1318 iké kulı bélen östel kırıyındagı ordénını aldı da küzleréne yakın kitérdé.

1319 — Kızım töse, — dip pışıldadı anıñ agarıngan irénneré. İké börték küz yeşé,
1320 kart ananıñ cıyırçıklı yañakları buylap tegerep töşép, ordénınıñ yaktı nurları östéne
1321 tamdı.

1954 (s. 143)

AKKOŞ KÜLÉ

1322 Bıyl min zur behétsézlékke oçradım: may başında uk yöregém avırıp, öç ay
1323 buyı bolnitsada yattım. Vraçlar, téréleséñ kilse, kuzgalmıy, sélkénmiy tınıç kına yat,
1324 küp söyleşme, şatlanma, kaygırma, elle nerseler uylanma, dip eytteler. Min, ni
1325 kuşsalar, şularınıñ barına rıza idém. Tik bér géne nerse kulınnan kilmiy idé: ul da
1326 bulsa, uylanmıy toruv.

1327 İsen çakta cidé yılda cidé tapkır iske kérép çıkmıy torgan uylar da avırıp
1328 yatjanda kön-tön ézerlékliyler iken. Uylı kése bulgaç, üzéñ de sizmesten, béráz
1329 felsefegé birélép kiteséñ. Nerselergedér yomgak yasarga, nerselernédér
1330 gomumiyleştérerge tırışkan bulasıñ.

1331 Şulay könner-töñner uylanıp yata torgaç, bér zaman üzéñ turında böténley
1332 onıtıp, tanışlanırıñ yazmışların aktarırga totınasıñ. Sin gél çalkan yatasıñ, e ak
1333 tüşemde nek ékrandagı şikéllé alarınıñ canlı suretleré küréne başlıy.

1334 ... Béz yıl sayın diyerlék gailebéz bélen Akkoş küléne daçaga çıgabız. Elé
1335 mektepte ukıganda da, studéntka bulgaç ta Gölfaya bézge hervakit kilép yördé. Zifa
1336 buylı, mölayém matur yözlé, şayan, cırçı kız idé ul. Téliy iken çégençé, téliy iken
1337 hind télénde cırlıy, alarça kılana, üzé ük garmun uynıy, e indé biyérge totınsa —
1338 bötérçék şikéllé bötéréle, ayakları cirge tiymiy. «Bu Gölfayanıñ söyekleré bar
1339 miken?» — diyler idé ul hind biyüýén başkarganda.

1340 Mektepte ukıganda Gölfaya dionérvojatıy buldı. Ul kunakka kaytkan çakta da
1341 anıñ tireséne bala-çaga cıyıla, ul alar bélen dönyasın onıtıp uynıy idé. Buyga citkeç te

1342 Gölfaya bu uynnarın taşlamadı, tik hezér anıñ tiresénde kübrek yégétler bula idé. (s.
1343 144)

1344 Béz Gölfayanıñ edeplélégéne bik nık ışanganga küre, anıñ tiresénde
1345 çuvaluvçı yégétlerge kırın karamıy idék, kıznıñ üzén de: «Bolay yaramıy, tégéley
1346 kiléřmiy», — dip adım sayın tırgemedék.

1347 Gölfaya kémner bélen duslaşuvın bézden bérvakıtta da yeřermedé. Aña
1348 tabınuvçılar arasında üz tiñe yeş cilkénçek bélen béрге, tormışta indé üz urınnarın
1349 bilgélegen, ańardan yeřke olıraq ırlar de bar idé. Şundiylarınñ bérsé téhnik fenner
1350 kandidatı, vakıtsız yuvanaya başlayan Şakir Gobeydullin bulıp, Gölfaya artınnan bik
1351 ozak yördé. Kıznıñ yöregén davlavçı ikénçé yégét — zur gına galantériya kibéténéñ
1352 diréktori, ciber, köyez İsmegıyl Elmeşév idé. Gölfaya bézde çakta ul avtomobilde
1353 kile. Eger de ul kilgende Gölfaya yanında Şakir utırsa — bu turıda aña şunda uk
1354 alaylar kilép eyte, çonki İsmegıyl alarınñ barısın kulga iyelendérgeñ — ul öyge kérép
1355 tormıy, signal gına bire. Gölfaya şunda uk: «İsmegıyl kildé!» — dip, anıñ yanına
1356 atılıp çıga. Annarı yańadan öyge kérép, üzénéñ şatlıgın az gına da yeşermiyçe, az
1357 gına da uńaysızlanmıyça, evéne yańa bařlayan Şakirga karap:

1358 — Şakir, sin apalar bélen ezrek söyleşép utır elé, béz İsmegıyl bélen Yaktı
1359 külné karap kaytabız, — diy idé. — Télesen, sin de béznéñ bélen eyde, — dip östiy
1360 idé ul sońınnan ıgtıbarsız gına.

1361 Şakir, bilgélé, alar bélen barmıy. Anın çırayı karańgılana, ul askı irénén téřliyi
1362 başliyi, emma télden béрниy de eytmıy. Gölfayanı kótép béрниçe segat utıra da, tüzémé
1363 bétkeç, kaytıp kite.

1364 Bolardan tış Gölfayanıñ «uńajorları» arasında tagın İlham Borhan isémlé yeř
1365 jurnalist küzge çalına idé. Monısı tégeleréne karaganda küp tıynak, kiyémé-salı mı da
1366 urtaça gına. Lekin ul bik matur cırliyi, skripka da uynıy. Üze de cır, muzıka yaratkan
1367 Gölfayanıñ İlhamga kübrek ıgtıbar itüvén küröv bézge kıyın tügél idé. Lekin Gölfaya
1368 İlham bélen matur gına söyleşép utırganda Şakir yeki İsmegıyl kilép kérse, kız anı da
1369 onıta, bér de tartınmıyça, şunduk üzénéñ ıgtıbarın yańa kilüvçege yúnelte. Tagın
1370 şunısı kızı k idé: Şakir bélen İsmegıyl eger abaylaşmıstan béрге turı kilseler, —
1371 Gölfaya kayçakta monı yürıy oyıştırıa idé, — bér-bérséne kuyl bireler, béрге temeké
1372 tartalar, (s. 145) söyleşeler, östel yanına da utıralar. E İlhamnı ikésé de sanga suk mıy.

1373 Aña edep yözénnen géne bulsa da kul birmiyler — malay! Andıy çaklarda İlham,
1374 bérkémge de karamıyça, skripka uynıy-uynıy da şıpırt kına yukka çıga.

1375 E kayçagında Gölfaya:

1376 — Sézněj bélen miña küñélséz, — dip, elégé yégétlerněj öçésén de kaldırıp,
1377 üzén tereze töbende kötép torgan malaylarını bérse bélen köymede yörerge kitép
1378 bara.

1379 Bu ħellerné aylar, yıllar buyı kürép kilgenge, min kayçak Gölfayaga eyte
1380 idém:

1381 — Hay uynıysın da, Gölfaya! Lekin koş ta oça-oça da bér botakka kilép kuna.
1382 Kız kéşe de, küpmé saylasa da, bér yégétné yaratmıy bulmıy. Kaysısı son siněj
1383 küñéléñe yakın?

1384 —Bélmiym, Gıylman abıy, — dip körsénép ala idé Gölfaya. — Min elle bik
1385 beħétséz kéşe bulırmın indé. Bu yégétlernén bérse de miném yöregéme yoldız bulıp
1386 kérép utıra almıy. Bik tiz tuyam min alardan.

1387 Gölfaya başın iyép aska karap utıra, üze ozın barmaklı matur kulı bélen östel
1388 kırıyn sıpıra, güya kémnédér akrın gına irkeliy.

1389 — Bik maturnı saylıy-saylıy, urta maturdan kalma, dip cırlıylar bit, Gölfaya,
1390 — diym min, yañadan süzné yalğan.

1391 — Bélem, — diy ul, — lekin niħel itiyım soñ? Ene apa bérşüzséz Şakırnı
1392 östén küre. Ukımışlı, derecesé bar, diy...

1393 — Hem kvartırı, — dip élektérép ala şunda uk miném ħatın. — Méne béz,
1394 Gıylman abıyın bélen, un biş yıl indé yaħşı kvartır kürmiy intégebéz. Kazannıñ béz
1395 tormagan poçmagı yuk. Kvartırsız tormış — tormış tügél indé. Yeş çakta reħetén
1396 kürmegeç, kartaygaç nige ul.

1397 — Şakırnıñ ħézmét ħakı şep, — dip şayartam min.

1398 — Kölme, tormış bulgaç, anısı da bik kirek, — dip tagın élektérép ala ħatın.
1399 — Aşagan bélmiy, turagan béle. Séz, irler, şul zarplatagıznı kaytarıp bireséz de, ay
1400 buyı aşarga gına sorıysız. Aş bulmasa, kaşıgız-küzégéz ciméréle. (s. 146)

1401 — Min, apa, iréme géne salınıp yeşerge uylamıym, miném üz hönerém
1402 bulaçak, — diy Gölfaya, haman da aska karap utırgan kilêş. Mondıy çaklarda ul
1403 hiçkayçan şuklanmıy.

1404 — Sin uylamıysıñ da, tormış uylandıra ul. Min de kayçandır şulay diy idém.
1405 Hezér dimlomımñıñ kayda yatkanın da bélmıym. Bebiler öyéle başлагаç, cil bik tiz
1406 almaşına şul, canım. Beñtétene hoday igézeklerné de birép torsa...

1407 — İ apa, söyliyséñ de tuzga yazmagannı, — dip Gölfaya, kızarıp, urınınnan
1408 tora, ikénçé bülmege çıga.

1409 Diréktornı — İsmegıylné béz uzara şulay yörtebéz — miném hatın söymiy.
1410 Urlaşa torgandır, köyez çıpçık, diy. İlhamnı da yaratmıy. Anı: «bulmagannı bar» dip
1411 yazıp yörüvçé iké ayaklı hesret, dip kéne atıy. E Şakırnı maktıy başlasa, kükey
1412 saluvçı tavık kébék, kıtaklap tuktamıy.

1413 Min, hatınımñıñ nek kirésé bularak, üzém söylevden bigrek kêséné tınlarga
1414 yaratam. Gölfaya üzénéñ eç sérlerén kübrek miña söyliy, miném bélen yışrak kınêşe.

1415 Béz urmanga çıgıp kitebéz. Akkoş külé buyında gaceyép matur narat urmanı.
1416 Az gına cil çıksa da, naratlar çaykala başlıy. Alarnıñ şaşkın muzıka sıman yörekné
1417 aykan cibere torgan göjlevlerén segatlar buyı tınlarga mömkin. Kön koyaşlı bulsa,
1418 ülen östéne naratlardan ozın-ozın külegeler yata, urmanga küñélné teésirlendére
1419 torgan nindiyyir sérle bér tös bire. Bigrek te irten koyaş çıkkın da urman yemlé bula.
1420 Koyaş küréne başlavga, urman eçleré urmansulana, ağaclar arasında eytêrséñ üte
1421 kürénmelé nerde salınıp tora. Her ülen, her yafrak million çık börtékleré bélen
1422 yaltırap, nazlanıp, koyaşka yılmaya, naratlarnıñ kızgılt-sarı kevseleré tagı da yaktıra.

1423 Méne şuşı urman buylap Gölfaya bélen söyleşép yöriybéz.

1424 — Bér karasañ, apa haklı da kébék, — dip özélép kalgan süzné yalgap devam
1425 ittére Gölfaya. Bügén ul aktan kiyéngen. Miña anıñ külmege géne tügél, küñélé de
1426 şundıy ak hem pak bulıp toyıla. Min anı, gadetémçe, büldérmiy tınlıym. — Lekin
1427 meñebbetné kvartirga yeki büten eybérlerge beylev — üz-üzéñné çitlékke yabuv
1428 bulır idé. Yuk, Gıylman abıy, min moña riza bula almıym. Küñélém nersegedér
1429 aşkına. Ukıp bétérép injénér (s. 147) bulgaç, hıyalımñı tormışka aşıra başlavıma
1430 ışanam. Tik bér nerseden kurkam: miném in yakın kêsém bérénçé bulıp kanatımñı

1431 sındırmasmı iken? — Gölfaya süzden tuktap, urman buylap suzılğan kara Һetfe
 1432 külegelerge karap bardı. Külegeler Һereketséz, gamséz idé. — Çın méne, Gıylman
 1433 abıy. Tigézlék diybéz, felen diybéz. Lekin irlér barıbér üzlerén östén kuyarga tırışa.
 1434 Alarnıñ kübésé égoist. Alıgız şul uk Şakırnı yeki İsmegıylné. Eger min alarnıñ bérse
 1435 bélen yazmışımın beylesem, alar miné üz keyéfén tabuvçı Һatın itép kéne asrayaçak
 1436 bit. Һetta İlham da alardan yırak kitmestér kébék. Dörés, ul başkalarga oҺşamagan.
 1437 Lekin ul da miném küñélné tulısınça anılamıy. Belki, bu yülerléktér, belki min
 1438 télegen meҺebbet dönyada yuktır da, kitaplarda gına yazıla torgandır. Şulay da min
 1439 başnı-küzné eylendére, davıl kébék bötérép, yıraklarga oçırtıp alıp kite torgan
 1440 meҺebbetné yuksınam. Şundıy meҺebbet bulsa, bérnerseden de kurıkmas idém.

1441 — Knatıñnı kayırsa damı? — dip sak kına soradım min.

1442 — Yuk, Gıylman abıy, — didé Gölfaya, tıren ısanıç bélen. — Andıy
 1443 meҺebbetné tudıra alğan késé miném kanatımın kayırmas. Ul mıña yaña kanat birér.

1444 — Tukta elé, Gölfaya, — didém min yılmayıp. — Sin bik biyékke oçasın
 1445 tügélme?

1446 Gölfaya tınıp kaldı. Min anıñ üpkelevén sizdém.

1447 — Nige küpler oçuvdan, Һıyaldan kurka iken? — didé ul bérızdan. —
 1448 Obıvatéllék bit bu. Tumıştan uk ruhları sünék bulğan, Һıyalları dala kılğanı kébék
 1449 kibép bétken késélerné küre almıym. ÉҺ, Gıylman abıy, kötmegen idém sézden
 1450 şundıy süzné!..

1451 Urmannı urap Akkoş külé buyına kilép çıktık. Kül östénén bér ölészé, kömész
 1452 ceyme ceygen şikéllé, cém-cém itép tora, ikénçé ciré karasu, eytérseñ bolıt külegesé
 1453 yatkan, argı poçmagı Һetta az gına alsu. Kül üzé şuşı törlé-törlé tösleré bélen kuyı
 1454 yeşél alka éçene kérép utırgan kébék, — anı urman eylendérép alğan. Yar
 1455 buylarındagı ağaçlar suda baştüben çağılğan. Alarnın çağılışı külge tırenlék bélen
 1456 bérge sérlélék östiy. Az gına cil isép torganga, vak-vak dulkınnar uynıy. Şul
 1457 dulkınnar tibrenüvé naratların suda çağılğan kızgılıt-sarı kevselerén canlandırgan
 1458 sıman ite, alar bér karaganda kül töbéne suzılğan yuvan (**s. 148**) altın bavlarga,
 1459 ikénçé karaganda kül töbén boravlavçı bik zur altın boravlarga; öçénçé karaganda
 1460 ekiyettegé galemet zur yılannarga oҺşap kiteler.

1461 Béz, Gölfaya bélen yarkırında tuktap, siħriy matur suga bik ozak karap
 1462 torabız. Annarı yar buylap barıp, küpér kultıksasına tayanabız da, tagın külga karap
 1463 torabız. Gölfayanıñ artık söyleşesé kilmiy bugay. Külneñ maturlığı anıñ bötén
 1464 igtıbarın üzene tartkan, yözénde sagış, küzlerénde nindiydér moñ. Min üzémneñ
 1465 soravların bélen anıñ künél yarasın borçıldım, aħrı.

1466 Şuşı können soñ tagın iké cey, iké kış ütté. Gölfaya bézge yörüvden
 1467 tuktamadı. Kilgen sayın yaña bér tanış yégété turında kayçak canlanıp, kayçak
 1468 mısıllı kölep söyliy. Lekin niçék kéne söylese de, min añaarda üzé eytken şaşkın
 1469 ħisneñ ézén kürmedém. Ul haman evvelgé kébék, haman nersedér kötü idé kébék.
 1470 Tik min üzém, zur ħisné vaklap bétérmegeyé bu kızıy, dip borçıla başladım. Ul
 1471 çağında Gölfaya böténley beħétséz bulaçak bit. Şul turıda anıñ üzene eytkeç, ul iké
 1472 kulı bélen yözén kaplap, bérniçe minut ħereketséz utırdı da:

1473 — Üzémde de kayçak şundıy şık tuva, — didé.

1474 Bıltır, ceyneñ in matur vakıtlarında, Gölfaya tagın bézneñ daçaga kildé.
 1475 Şeherde çakta ul bézge kérép kéne çıga idé. Béz anın bélen retlep söyleşe de almıy
 1476 idék. Daçada ul bézde atnalar buyı tora.

1477 — Kara elé, Gıylman, — didé ħatın miña, kunak kilgeç, — bu Gölfayanı
 1478 alıştırımagannarmı? Sin igtıbar itténmé?

1479 Çınnan da, бүгэнгэ Gölfaya béz béle torgan şayan Gölfaya tügél idé indé.
 1480 Niçéktér sabırayıp kitken, yözénde, küz karaşında moñsuvlık, nindiydér éçké
 1481 borçıluv yarılıp yata. Üze bik az köle, az cırlıy, biyülerén böténley onıtıkan kébék.

1482 — Gölfya, ni buldı sıña? — dip sorap ta aldı ħatın. Andıy çakta ħatın-kızınñ
 1483 télé kıçta bit.

1484 Gölfaya kinet kızrdı, gadette bulmagança yalt öyden çıgıp kitté.

1485 — Başı bétken Gölfayanıñ, — didém min.

1486 — Téşleréñné agartma elé, bu kölké tügél, — didé ħatın açuvlanıp, üzé urman
 1487 éçene kérép bargan Gölfayaga terezeden küz taşladı. — Ul bér moryak bélen ħat (s.
 1488 **149**) yazışa diy. Elé kış köné ük Gölfayanıñ enisé söylegen idé.

1489 Min öyden çıktım da urman sukmağı buylap Gölfayanı ézlep kittém. Ul
1490 kürénmedé. Urman — kolak, kır — küz digendey, tuktap tıñlap tordım. Tukran
1491 tukıldavınnan başka taviş işétélmedé. Urmannı yañgıratıp parovoz ükérde. Yıraktan
1492 toravnıy poyızd kile idé.

1493 Gölfayanı min koyaşnı alanlıklarnıñ bérşende taptım. Ul, yeşél ülen östéne
1494 utırıp, tiren uyga kalgan idé.

1495 Min aña karşı ağaç töbéne utırdım. Gölfaya şunı gına kötken kébék:

1496 — Apa dörés sizéngen, — didé. — Miné, eytérsén, almaştırdılar, Gıylman
1497 abıy. Hezér miném yanımda bér yégét ta yuk — barısın kuvdım. Min anı gına
1498 uylıym, dönyada miném öçén ul gına bar...

1499 — Dıñgézçémé? — dip soradım min.

1500 — İşéttégézméni? — Gölfaya çak kına kızardı. — Eni söylegendér indé. Eye,
1501 Gıylman abıy, dıñgézçé şul. Bıyl Leningradta herbiy méditsina Akademiyesén
1502 temamladı. Hezér su astı köymeséne naznaçéniyé algan. Şuşı aralarda Buvaga, etisé
1503 yanına küréşerge kaytırtı tiyész. Béz anıñ béliñ bılıtır féstivalde tanıştık. Bér yıl hat
1504 alışıp tordık. İsémé Ferit. Kilgeç, min sézge anı kürsetérmén, Gıylman abıy.

1505 Soñınnan şuşı söyleşüv turında hatınga eytkeç, ul pır tuzıp kitté.

1506 — Tapkan kém béliñ sér urtaklaşırğa! Tilé tiléden akıl soramasa, akıl birüvçé
1507 bétken diy. Gölfaya, siné de eytér idém... Kúp saylagan bér yünsézge abınnıy helén
1508 yuk! Ul bit gomér buyı dıñgézde, gomér buyı kurkınıç astında bulaçak. Nek sugıstağı
1509 kébék. Sinéñ bér géne tınıç könéñ de bulmayaçak. Gıylman abıyñ sugısta çakta
1510 miném kiçergennerémné söylesem, küzénñen kanlı yeşler koyılır. — Hatın küz
1511 töplerén sörtép aldı. — Sugış ni eytsén de vakıtlı gına. E siñ üz kulıñ béliñ başıñnı
1512 gomérlek utka tıkmakçı ikensén. Sin bu yomşak holkıñ béliñ bér yıldan kuvırılğan
1513 alma bulırsıñ, ya bér istériçkaga evérélérsén. Monda eniyén sinéñ öçén kan yoar Anı
1514 da kızganmıysıñmını? Dönyada hevéssez hézmet kéşeleré bétkenméni?..

1515 Kölémsérep utruvımnı kürgeç, hatın miña taşlandı: **(s. 150)**

1516 — Bar da sinéñ éçén! Elle nindiy romantikalar turında söylep, yeşlerné bozıp
1517 bétéreséñ. Kara, yégét Gölfayaga bér-bér nerse bula-nite kalsa, gönahısı sinéñ öste.
1518 Ul üzé başın yugaltkan, bérniy anlamıy, e sin anı upkınga étereséñ.

1519 — Yuk indé, — didém min, citdiy itép , — éteresé kalmagan. Gölfayaga tik
1520 behet télerge géne kirek.

1521 Kúp te ütmedé, Gölfaya Feritnéñ üzén de Akkoş küléne alıp kildé. Yabıgrak
1522 ak yözlé, ozın buylı. Dingézçeler formasında bulsa da, kızlarça oyalçanrak bér yégét
1523 idé ul. Miñé ul bérénçé kürüvde ük oşadı. Küz karaşında, irénnerénéñ nık sızılışında
1524 min anıñ töplé ħolkın sizép aldım. E ħatın oşatmadı. Ul aña usal gına karap aldı da,
1525 «yul» digen sıman, bér inħbaşın çöyép ciberdé. Şulay da aş-su ezérlerge kéréşté.
1526 Kunak ħakı bar bit.

1527 Béz Ferit bélen urmanga çıgıp kitték, Gölfaya apasına bulışa kaldı.

1528 Narat töbéne yatıp, aşıkmiy gına söyleşe başladık. Miném ħerbiy-dingéz
1529 flotına azmı-küpmé beylenéşém bulganga — sugış vakıtında dingéz brigadasında
1530 ħézmét itken idém — süz başlap ciberérge uñay buldı. Ferit ceyélmıyçe,
1531 maktanmıyça, şul uk vakıtta nindiydér yasalma tonga da küçmiyçe, cavap kaytarıp
1532 tordı.

1533 Kayçakta bik ozak yeneşe yeşep te, kéşénéñ çın yözén béle almıysıñ, kayçak
1534 bérniçe segat söyleşkeç te kúp nersené töşeneséñ. Kıskası, Ferit miña oşadı.

1535 Ul arada Gölfaya bézné tabınga çakıra kildé. Üzé yaltırap torgan borçuvlı
1536 küzleré bélen miña karıy. Fikérémné tüzémsézlék bélen kötü. Apası aña eytkelegen
1537 bulsa kirek, kérfék oçında yeşé kipmegen. Monı kürgeç min çak kına kölémsérep
1538 kuydım.

1539 — Abıy, min barısıñ da añladım, — dip şunda uk pışıldadı Gölfaya, miña
1540 gına işétélérlek itép. — Artık bérniy de kirekmiy, rehmet.

1541 Miném bélen eş şulay şoma, tiz ütse de, ħatın alay tiz birélérge uylamadı.
1542 Béznéñ tégé vakıttağı söyleşüvden soñ ul bér tanışı arkılı yégétnéñ bötén nesél-
1543 nesebén tikşérép ölgérgeñ. İméş, Feritnéñ etisé ukıtuvçı, bérénçé ħatını (Feritnéñ
1544 enisé) ülgeç, üzénnen yégérmé yeşke kéçé bér ħatınga öylengen. (Ĥatınnar
1545 küzlégénen bu kotoçkıç!) Avılда méne digen intélligént bulıp, eşlepeler kiyép,

1546 galstuklar tagıp (**s. 151**) yöriy, kön-tön kitap ukıy, radio tıñlıy, e koyması işélép
1547 töşken, kapkası avgan, — şularnı tözetérge vakıt tapmıy!

1548 — Alma ağaçınnan yırak töşmiy, — dip devam itté hatın, Ferit kaytıp kitkeç,
1549 — ulı da şundiý bér hıyalıdır elé. Cinéñ, Gölfaya, üzéñnéñ de hıcalık éşéne gaméñ
1550 yuk, iréñ de şundiý bér zihénséz bulsa, gomér buyı cılı poçmak kürmesséz, çégen
1551 tormışında yeşerséz. Méne Şakir, içmasam, hıcalıkñı añlıy, öylenmes borın uk
1552 holodilnik alıp kuygan.

1553 Monısı elé cırnıñ başı gına idé. Annarı hatın herbiy kéşénéñ «çémodannıy»
1554 tormışın söylep kurkıta başladı hem, Gölfaya yeşéne tıgılıp yılap cibergençé,
1555 süzénnen tuktamadı. Anda da elé:

1556 — Yıla, yıla kız çakta yılavıñ hatın bulgaç yılavıña karaganda mén tapkır
1557 heyérlérek, — dip eytép tordı.

1558 — Bélem, apa, barısın da bélem, — didé Gölfaya, küz yeşén sörtép. — Sin
1559 eytkennernéñ kübése dörös buluvı da ihtimal. Lekin min anı söyem. Miña anıñ bélen
1560 çégen tormışı da kurkıñıç tügél.

1561 Gölfaya kaytıp kitkeç, hatın tagın miña beylene başladı. Çıdap kına tor!

1562 — Yuk, çınlap eytem siña, Gıylman. Gölfayaga bér-bér nerse bulsa, gönahısı
1563 sinéñ östénde. Küñélém size miném.

1564 — Buldı indé, hatın. Yuk bélen başı katırasıñ, — didém min açuvlanıp.

1565 Hatın-kızñıñ bér gadeté bar, eger télé bélen ciñe almasa, yılap aldırmaqçı
1566 bula. Miném hatın da sugan suvı sıgarga totındı.

1567 — Mén süzémnéñ bérse kolagına kérmiy şul zihénséz kızñıñ, e sinéñ eytken
1568 bér süzéñe kolakları üre tora, — didé ul tıyıla almıyça.

1569 Monısı indé miné maktav idé. Şulay da süzge katnaşmadım. Hatın
1570 açuvlanganda ir çukrak bulırğa tiyészlégen kaysıbiz gına bélmiy iken!

1571 — Torataş! — didé hatın, açuvına çıdıy almıyça. — Kirélensen, işek kébék
1572 kuzgalmıysıñ. Gölfayanı da şuña öyreteséñ.

1573 Min, nihayet, kölöp ciberdém. Maktasa maktıy bit hátın. Mondıy maktavını
1574 tagın kayda, kémnerden géne işétérmen... (s. 152)

1575 Köz köné Gölfaya bélen Feritnéñ tuyları buldı, hem alar tönyaktağı bér
1576 şeherge küçép kittéler. Gölfayanıñ hatları kilép tordı. Ul Feritnéñ bik yış dıngézge
1577 çıgıp kitüvén, ozak-ozak kaytmıy toruvların, üzénéñ kaygırıp dıngéz yarında anı
1578 kötövlérén yaza idé.

1579 Gölfayanıñ hatların ukıganda hátın: «Eytkennerém ekrénlep dörösge çıga», —
1580 dip utırsa, min yul astındagı yeşérén uylarını bélérge tırışa idém. Lekin küpmé
1581 tırışsam da, Gölfayanıñ yazmışınan zarlanganın, yörek sıkravın sizmedém,
1582 kirésénçe, anıñ behétlé buluvı her süzénen anlaşıp tora idé.

1583 Lekin bu behet ozakka barmadı. Min avırıp yatkan çağında Gölfayadan tagın
1584 bér hat kilgen bulgan. Miné borçımas öcén, ul hatnı kürsetmegenner. Ul hat miném
1585 kulıma bolnitsadan çıkkaç kına élekté. Köyénéçlé hat idé. Gölfaya Feritnéñ çirattagı
1586 réystan eylenép kaytmavın, bötén ekipajnıñ helak buluvı turında kurkıniç süzler
1587 yörüvén, üzénéñ mona ısanırğa télemevén, lekin bik katı borçıluvın yazgan idé.

1588 Hat kulımnan tösép kitté. Yöregém, urınınan kupkan kébék sikérép kuydı.
1589 Min divanga barıp yattım da küzlerémné yomdım. Şunda uk küz aldımaya kaydadır
1590 yırak bér şeherde, salkın cillé dıngéz yarında monayıp utırgan Gölfaya kilép bastı.
1591 Hattınnıñ aç kisetüvleré iséme töşté, min bérénçé tapkır Gölfaya aldında üzémné
1592 gayéplé itép sizdém. İhtimal, Gölfaya ul çakta enisénéñ küz yeşé bélen yalvarıp
1593 üténüvlerén, apasınıñ kurkıtuvlı kisetüvlerén tınlamagan kébék, karşı eytsem, miném
1594 süzleréme de kolak salmagan bulır idé, emma ul çakta utka may östemegen bulsam,
1595 hezer vöcdanıñ gazaplanmas idé.

1596 Öyde utıruvı şulhetlé avıraydı, tüzmedém, yörek sızlavına karamastan,
1597 bérevge de eytmıyçe, Akkoş küléne çıgıp kittém. Bu vakıtta anda halık bulmıy,
1598 kaygıñnı bérevge de kürsetmiyçe télese küpmé yörérge mömkin.

1599 Köz üzénékén itken, ülenner indé sargaya başlagan, yafraklar koyılğan, koşlar
1600 tavışı tıngan. Min sukır tıčkannar kazıp bétérgeñ dımsuv sukmak buylap bérüzém
1601 avır gına atlap yöriym. Minnen alda şıksız külegem cirge ceyrap yatıp, şulay uk
1602 ekrén géne şuva. Gadette külegené bik ciñél diler. Lekin miném külegem çuyın
1603 kébék avır sıman toyla. Min işneréme (s. 153) baskan kaygımanan tügél, şul

1604 çuyınday avır külegemné söyregemge, şulay tayagıma tayana-tayana köç-ğel bélen
1605 atlıym kébék.

1606 Kinet urmanda döpéldegen tavış yağıradı. Kaydadır yakında gına korıgan
1607 ağaçnı kisép avdardılar. Ağaç botakların sındıra-sındıra görséldep avgan çağında
1608 bötén urman ernép ıngıraşıp kuya, bolay da hesretlé küñélge tagın da köçlérek yara
1609 sala.

1610 Min nik kilgenéme ükénép, öyge kaytıp kittém. Kaytıp kërsem, ni küzém
1611 bélen küriym, östelémde Gölfayanıñ télégramması yata. Anda nibarı iké gene süz
1612 yazılğan: «Ferit isen!»

1613 Vraçlar kiñeşén totıp, min şatlanmaska tiyész idém. Lekin eytép bétérgéséz zur
1614 şatlık ihtıyarımnan tış yörek töbénnen aykalıp küteréle başladı. Dönyama ikénçé
1615 koyaş çıkkanday buldı. Min: eger min şulay şatlanganmın iken, Gölfayanıñ şatlığını
1616 nindiy ülçev bélen ülçerge kirek, dip uylap aldım. Yuk, andıy ülçev yuk! Monı barı
1617 tik çın meħebbetnéñ Akkoş külén yörekleré gene ülçiy alaçak. Bu alarga gına biréle
1618 torgan ak beħét!

1619 Hem miña küñéllé bulıp kitté.

1958 (s. 154)

MİLEŞ

1620 Köz aylarında béznéñ yakların katnaş urmannarındagı kébék gacep
1621 çuvarlıknı, andagı kébék altın, kuyı kızıl bizeklerné büten bérkayda da kürmesséñ.
1622 Yuldaşka tayak alıp yeki bolay gına iké kulıñnı artına kuyıp, béléner-bélénmes kéne
1623 taptalğan sukmaklardan urman éçleréne kérép kitséñ, bara-bara bérer koyaşlı alanga
1624 kilép çıgasıñ da, hay, bu nindiy maturlık dönyası digendey, tañ kalıp, tire-yagıña
1625 karana başlıysıñ. Elé küpten tügél gene yem-yeşél şel yabıngan meħabet imenner,
1626 sıluv kayınnar, cilbezek usaklar, kupşu yükeler, sabır öreñgeler, бүгэн барısı da,
1627 köyez yeş cilkénçek kébék, şelyavlıkların törlendérép cibergenner. Sin alardan
1628 küzénne ala almıysıñ, böyék ressamnarnıñ kartinaları aldında basıp torgan kébék,
1629 siħerlenép karap torasıñ. Alarnıñ bérénçé karaşta, barı tik yeşél, kuyı yeşél, altın-sarı,
1630 aksıl-sarı, sargılt, kuyı kızıl, kızıl hem alsu bulıp küréngen töslere asılta herbérsé
1631 yözlegen yaña küçme töslerge kérép, bér-bérsé bélen aralaşıp, muzıka şikéllé kamil,

1632 muzıka şikéllé néçke, moñlı garmoniya tuvdıralar. Ul arada ağaçlar arasınnan koyaş
 1633 yaltırıp kite. Bolay da binihaya çuvap yafraklarda mén ve million çık tamçıları éncé
 1634 börtéklerédey céméldiy başlıy. Üzenrek cirlerde, talgın gına tirbelép, ak toman
 1635 kuzgala. Péçené bér çabılıp indé yañadan çalgı tıgarlıp bulıp üsép kilgen bolın asıl
 1636 taşlar bélen zinnetlep çigélgen sérlé kélemge oñşıy. Ul irtengé havanın ıñırlıgın
 1637 eytmiysén de indé: üzé saf, üzé baldan da tatlırak, bér sulaganda da mén avıruvga
 1638 şıfası tiye! Kük yözé ise kügerçén küzé çeçege töslé zep-zeñger, yaz könédegé
 1639 kébék töpsén tiren bulıp küréne. Indé şuşılarnıñ barısı östéne de bérkém, bérnerse
 1640 tarafınnan da bozılmıy torgan tınlık, tınıçlık ceyélgen. **(s. 155)** Nik bér yafraknıñ şılt
 1641 itkené işétélsén. Ağaçlardan koyıla torgan sarı yafraklar da, cirge töşüvden élék, bér
 1642 mel havada tavıssız-tınsız tirbelép oçalar, şunnan soñ gına ülen östéne cay gına kilép
 1643 yataalar. Botaklardan botaklarga sarılıp kömés tocım cépleré suzılğan bula. Lekın sin
 1644 alarnıñ üzlerén kürmiysén, tik ağaçlar arasınnan barganda bitéñné ez géne kırıklap
 1645 algaç gına toyasın.

1646 Tabıgatnéñ méne şuşı altın poçmagında béznéñ sanatoriy urnaşkan.
 1647 Révolyutsiyege kader biréde bér zur baynıñ daçası bulğan. Grajdannar sugışı
 1648 yıllarında bu tirelerden front şavlap ütken. Ul çakta taşlandık bay daçasında kır
 1649 gospitalé oyıştırğannar. Yaralılar arasında bér komissar da bulğan diy. Méne şuşı
 1650 komissar Léninnıñ üzéne mañsus hat yazıp, biréde eşçe-kréstıyannar oçén sanatoriy
 1651 tözüvde ütengen diy. Annarı anıñ yaraları tözelgen, ul tagın frontka kitép bargan.
 1652 Köndelék ıgı-zıgı arasında tarih ul kéşenéñ isémén de, familiyesén de béznéñ
 1653 könnerge kader saklap citkermegen. Anıñ buyı-sını, töse-başı nindiyrek bulğanın da
 1654 hezer hetérlemiyler. Emma ul kéşe şagıyr canlı bulğan, maturlıknı yaratkan, kéşeler
 1655 turında kaygırtkan. Bu kaderésinde bérevnéñ de az gına da şigé yuk.

1656 Yıllar ütöv bélen baynıñ iske daçasın sütép, anıñ urınına yana matur taş
 1657 binalar salgannar, eylene-tirege çeçekler, cimés bakçaları utırtkannar. Külge taba alıp
 1658 bara torgan alléya buyında kart imenner bélen çolğanıp alıngan meşhür tügerek alan
 1659 bar. Şul alan urtasında kızıl telgeşleré bélen küz yavın alıp iké mileş üse.

1660 Bu mileşler de yuktan bar bulmagannar, bilgélé. Bakçaçı kart bérkönné miña
 1661 alarnıñ tarihın da söylep birdé. Monnan dürt-biş yıl élék biréde bér ukıtuvçı
 1662 devalangan iken. Yenesé, şuşı ukıtuvçı elégé iké mileşné utırtkan, imés. Bérevler
 1663 eyte: ul alarnı Vatan sugışında helak bulğan iké şekérté istelégene utırtkan, diy.

1664 İkençéleré tagın da romantigrak vakıyga söyliyler. İmêş, ul yıllarda sugışta
 1665 yaralangan bér yeş kız biréde devalangan. Ul gél mileş turında cırlıy torgan bulgan.
 1666 Şunıñ cırın işétép, avıruv kızıyga bér yuvanıç bulsın dip, elégé ukıtuvçı mileşler alıp
 1667 kaytıp utırtkan diy. (s. 156)

1668 Hezér ul ukıtuvçı kayda, isenmé-yukmı, ul kız térélgenné-yukmı — bu turıda
 1669 da bérev de bélmiy.

1670 — Kúp bit andıylar béznéñ ilde, kayan barısın hetérde totıp bétéreséñ, — didé
 1671 bakçaçı, süzén oçlap.

1672 Protséduradan buş könnérde min urmanda yöriym, turı kilgende törlé keshéler
 1673 bélen gepleşem. Behetke, havalar da bik matur tora elé. Avgust ayındagı yañgırlar
 1674 bik kurkıtkan idé, sentyabr urtalarında könnér ayazıp, küñéllerné tamam huşlandırıp
 1675 ciberdé.

1676 Kaytuv könnéré nek şuşı matur vakıtlarga turı kilgen keshéler, bézge, biréde
 1677 kaluvçılarga:

1678 — Béznéñ yahşı télekte ikenlékné şunnan bélégez, sezge eybet könnér
 1679 kaldırabız, — diler.

1680 Yaña kilüvçéler ise şu lük süzlerné üzlerençerek borıp:

1681 — Bu matur havalarnı sezge béz alıp kildék, — diyler. Tégeleré de, boları da
 1682 haklı şikéllé.

1683 Bilgélé, bérev de bu süzlerné nindiy bulsa degva bélen eytmıy. Lekin şuşı
 1684 yarım şayarıp eytelgen süzler de küñélnéñ nindiydér bér kılın çiyértép kuyalar.
 1685 Yörekte megnesén başkalarga anlatıp ta bulmıy torgan yahşı bér toygı uyatalar. Sin
 1686 şul matur toygıga birélép, köné buyı gaceyép bér ciñéllék his itép yöriyséñ, güya
 1687 küñélénde koyaş nurı uynap tora.

1688 Bérkönné yaña kilüvçéler arasında, küzge artık taşlanırğa
 1689 tırışkanlıgınnanmıdır, östéne sorı çalbar, allı göllé kofta, başına yöntes kırıylı yomşak
 1690 ak eşlepe kiyép yürüvçé zifa buylı, matur ak yözlé bér hanımğa igtıbar ittém. Tizden
 1691 min anıñ nindiy höner keshésé ikenén de bélép aldım. Urmanga çıkkın çaklarda anıñ

1692 kulında hervakıt belekey yassı çémodan, cıyılma urındık bula torgan idé. Annarı béz
1693 anı kayda bulsa bérer matur alanda étyudlar yasap utırgan hælde küre başladık.

1694 Hudojniklarga hõrmetém ayırata zur, alarnı min tabıgat cırçısı itép sanıym.
1695 Minémçe, tabıgatnéñ bötén maturlıgın, néçkelégén barı tik tösler garmoniyesé bélen
1696 géne turı itép tasvirlarga mömkin. Lévitán esepleré monıñ meşhür ürnege dip uylıym.

1697 Bügén, gadetémçe, urmanda yörép kériym dip, mehabet imenner bélen uratıp
1698 alıngan alan kırıyınnan ütép barganda, mileş yanında elégé çiber hanımını kürdém. (s.
1699 157) Ul resém yasıy idé. Min tuktap, yıraktan, imen ışıgınnan, küzete başladım.

1700 Hanım miña yanı bélen utırgan, resémé kürénmiy, emma yözénéñ irén
1701 östéndegé kéçkéne miñéne kader ap-açık küréne. Ul ut bukétı töslé mileşlerge cehet-
1702 cehet karap ala da küz iyermes tizlék bélen pumalasın kindérénde yörte başlıy.
1703 Kayçağında, kirésénçe, şaktıy ozak tınıp karap tora. Mondıy minutlarda anıñ bolay
1704 da matur yözé tagın da kürkemlene töşép, az gına moñsuvlana, küz karaşında
1705 nindiydér tiren uy kabına kébék. Miña kalsa, bu minutta anıñ küzleré béz kürmegen
1706 elle nindiy néçkeléklerné kürép, şulardan iñ-iñ kireklésén géne saylap ala kébék.
1707 Saylap algaç, şunı pumalası bélen kindérge küçére. Annarı yañadan bér mileşke, bér
1708 resémene karap ala, ekrén géne yılmaya. Küresén, tapkan buyavına söyéne.

1709 Kéşe ilhamlanıp eşlep utırganda aña komaçavlav, yanına barıp igtıbarın
1710 tarkatuv — edepsézlék. Şuña küre min, ayak tavışım işétélmesén öçén ekrén géne
1711 basıp, üz yulıma kitép baram. Urmanda, koyaşlı alannarda yörüym, közgé bizeklerge
1712 isém kitép karap toram. Hudojnik turında uylıym. Oçraklı revéşte géne bulsa da,
1713 sérle abaganıñ çeçek atkan minutın, yagni sengat eserénéñ tuv minutın kürdém bit
1714 min. Eger soñınnan, turı kilép, bérer kürgezmede bu resémné oçratsam, añardagı iñ-
1715 iñ néçke, iñ-iñ canlı sızıkını bérénçe karavdan uk tanıp alır idém kébék.

1716 Írtégésén, protsédura köném bulganga, urmanda yörüy almadım. Östéme palto
1717 kiyép balkonga çıktım da, ak çıbıktan ürélgen tirbelgéc urındıkka utırıp, urmanga
1718 karap tora başladım. Şul çak balkonga utızlar tireséndegé bér ir çıktı.

1719 — Nindiy uyga çumdıgız? — dip soradı ul. Oçraşkanda baş iyéşép isenleşe
1720 başlagan idék indé béz anın bélen. Min aña niçék dip cavap birérge de bélmiy
1721 toraganda: — Séz niçék uylıysız, — didé ul, — sengat eseréne obyektiv beye birép
1722 bulamı, yukmı? Minémçe, béznéñ beyebéz hervakıt subyektiv bula...

1723 Min bu kése ni sebepten bu témaga süz başladı iken dip, sagaya töşép, anıñ
1724 tagın ni de bulsa eytüvén köttém. Ul devam itté.

1725 — Baya Emma bézge yaña gına yasap bétérgeñ resémén kürsetté, — didé ul.
1726 Hem kulın alga taba suzdı. — Ene (**s. 158**) tége alandagı mileşné yasagan. Emma
1727 bézge mondıy sorav birdé: ul yasagan mileşler maturrakmı, elle alandagılarımı?

1728 — Yuk, ul alay eytmes! — didém min tez géne. — séz yalgış işetkensézdér.

1729 — Mine tagı, miné çukrak dip uylıysız mı?

1730 Yégétnéñ hetéré kaldı bulsa kirek, miña usal gına karap aldı da işékke taba
1731 yüneldé.

1732 — Soñ kaysı maturrak? — dip soradım min, anı tuktatıp.

1733 — Elle tagın, — didé yégét, igtıbarsız gına, — tégesénde de, monısında da
1734 kızıl teşgeşler. Lekin béz bértavıştan Emmanıñ resémén maktadık.

1735 — Gafuv itégéz, sengat eseré turında süz barganda... — dip karşı kile
1736 başlagan idém, ul miném süzémné bülép:

1737 — Séz tenkıytché ahrısı, — didé. — Séz, tenkıytchéler, dialéktikanı anılamıysız.
1738 Emmanıñ şeker tulı tanışı! Anıñ kulında sihrıy köç!

1739 Beheznéñ devamın söylemesem de, séz anıñ ahrısı ni bélen bitkenén üzégéz de
1740 çamalıysız indé. Keyéfém tamam kırıldı. Aş ta nigedér bik temséz toyıldı: gél toz,
1741 gél borıç kına!

1742 Min aşhaneden çıgıp kilgende, véstıbyulde küñéllé şav-şuv küterélgen idé.
1743 Kaytuvçılarnı ozatalar iken. İnı urtada yözék kaşı kébék yaltırıp Emma basıp tora.
1744 Hatın-kızlar anıñ yañağınnan übeler, ırlar kulın kısıp icat unışları téliyle. Emma
1745 alarnın barısı bélen de béryulı söyleşe, barısına da cavap birép ölgére. «Bulsa bula
1746 iken kéşede ölgérlék», — dip uylıym min.

1747 — Nik bolay ırte kayatsız, Emma hanım? — dip soradı aradan kémdér.

1748 — Min bér urında ozak yeşerge yaratmıym, — dip kölep cavap kaydardı
1749 hudojnik. — Miña teéssorat almaştırırğa kirek.

- 1750 Kinet nigader yöregém erniy başladı, min tizrek saf havaga çıktım.
- 1751 Bérázdán yanımnan vıjt itép maşına ütép kitté. Avtobusnıñ açık terezesinde
1752 çeçeklerge uralgan Emma hanımınnıñ matur yözé balkıp küréndé de yuk buldı.
- 1753 Nihayet, min mileş alanına barıp çıktım hem şakkatıp tuktap kaldım.
1754 Nindiydér rehimsézé (s. 159) mileşné tamam botarlap bétérge. Bérésén hetta ortalay
1755 sındırgannar!
- 1756 Miném yanıma bakçaçı kildé. Ul da talangan, yolkingan mileşlerge bik ozak
1757 éndeşmiy karap tordı.
- 1758 — Kém éşé bu? Dip soradım min ahırda.
- 1759 — Min anı kém dip eytérge de bélmiym, — didé bakçaçı, ernép. —
1760 Kürüvçeler bulgan. Tégé... — Ul, kireklé süzén taba almıyça, kaşın cıyırdı. —
1761 Tégé... yuk, hudojnitsa dip eytérge télém barmıy, yassı yaşçık küterép yörvüçé
1762 çalbarlı nemestekey...
- 1763 Miné, eytársén, yeşén suktı, ni dip eytérge de bélmedém. E bakçaçı ernép
1764 devam itté:
- 1765 — Maturlıknı maktagan buldı, üzén maturlık cırçısı dip yörge buldı, e
1766 üzénnen soñ kéşelerge nerse kaldırdı? Nerse kaldırdı? ! — dip, bakçaçı açuvı taşıp
1767 soradı. — İké kerzin mileş alıp kitken. Kaytkaç mileş bélen bülmesén bizer. E bézge,
1768 kéşelerge, bizek kirekmiyméni? !
- 1769 Hák süzge cavap yuk! Min botarlangan mileşke karap éşlenemné saldıam da
1770 başımnı iydém.

1960 (s. 160)

ETTİLEV

- 1771 Télé açıla başlarga her balanı ette, enne dip eytérge öyreteler. Şamilné de eti-
1772 enisé şuna öyretté. İké yeşéne kader ul bik matur itép ette-enne dip yördé. Annarı,
1773 elle indé işék aldında bérersénnen işetépmé, elle üzénén ayıruvça yaratuvın,
1774 irkelevén beldérépmé, etiséne: «ettilev» dip éndeşe torgan bulıp kitté. Tora-bara öy
1775 éçende moña şulhetlé künékteler, hetta balanıñ üzén de Ettilev dip yörte başladılar.

1776 Moňa bigrek te Şamilnéň etisé kuvana idé. Ulnıñ «ettilev» dip eytüvén işéttémé,
 1777 télese nindiy aşığıç eşén taşlap, anı kulına ala, şomırttay kara küzleréne karıy, ye
 1778 muyınına atlandırıp yörte başlıy, ya «Ayga oçıram» dip, köçlé kulları bélen Ettilevné
 1779 tüşemge çöyép cibere de yığılıp töşe digende géne élektérép alıp, yañadan yugarı
 1780 çöye idé. Mondıy minutlarda Ettilev, üzenéñ can rehetén niçék itép ańlatırğa
 1781 bélmıyçe cırık-cırık köle, «Tagın oçır, tagın! Biyékkerek!» dip davlıy idé. Annarı
 1782 alar etisé bélen kaçış uynıylar. Bilgélé, Ettilev géne kaçá. Etisé anı bik ozak taba
 1783 almıyça ézliy, karavat aslarinnan, şkaş, divan artlarinnan бага, bufétnı, hetta
 1784 holodilniknı da açıp karıy. E Ettilev iké kulı bélen tözén kaplap, şunda poçmakka
 1785 gına söyelgen bula. Üze kürmegeç, anı da kürmiylerdér dip uylıy ul.

1786 — Tapmadıñ, tapmadıñ! Méne min kayda! — dip, nihayet, baskan urınında
 1787 biyép, şatlanıp kıkırta bala. Aña rehet, çikséz rehet, çönki etisé, ene nindiy zur bulsa
 1788 da, anı bu yulı da taba almadı.

1789 Şulay küñéllé yeşiy idé Ettilev. Etisé eşten kaytıp képkası bélen paltosın
 1790 salırğa ölgérmiy, Ettilev anıñ yanına yögérép kilép cite, aşığı-kabalana yañalıqların
 1791 söylerge totına. Könozın öyde, işék (**s. 161**) aldında, bakçada şulhetlé küp törlé heller
 1792 bulgan, töné buyı söyleseñ de béterlék tügel iken.

1793 — Hay, ulım, Radio apa da bu kader yañalıknı bélmıy torgandır elé, — dip
 1794 köle etisé. (Radioda hatın-kız söylese, alar Radio apa, ir kéşe söylese, Radio abıy, dip
 1795 eyteler idé.)

1796 Etisé yuvingan çakta da, kiyémnerén alıştırğanda da Ettilev anıñ yanınnan
 1797 kitmiy, ine artınnan suzılğan cép kébék, haman etiséne tagılıp yöriy, üze bértuktavsız
 1798 söyliy de söyliy.

1799 Aş vakıtında Ettilev tın utıra, çönki aşaganda enisé söylerge röşset itmiy.
 1800 Aştan soñ tagın rehet minutlar başlana. Alar etisé bélen kuñnyaga çığalar, bérer kızık
 1801 uynıçık yasarga kéréşeler. Bilgélé indé, uynıçık etisé yasıy, e Ettilev, télén téşlep,
 1802 kulına ye bérer ağaç kisegé, ye peké, e ıgey kébék bérer eybér totıp, etisé yanında
 1803 basıp tora. Etisé: «bir elé, ulım, şuşı ötérgéné», dise, yalt ittérép kulındağı koralnı
 1804 suza. Küp vakıtta Ettilev birgen nerse etiséne kirek te bulmıy, lekin eybér birgende
 1805 balanıñ şatlanuvın kürgenge, etisé tégésén bir, monısın kitér dip, hervakit aña eş
 1806 kuşıp tora:

1807 — Şulay, ulım, bérvakıtta da tik torırğa yaramıy.

1808 Balaga bu süzler maktav bulıp yañgırıy.

1809 — Ettorev, min tik tormıym, min sıña bulışam, iyé bit, — dip söylep kite ul.

1810 — Ettorev, peké kulnı kise, anıñ bélen şayarırğa yaramıy, iyé bit?

1811 — İyé, — diy etisé yılmayıp kına.

1812 Enisé, idenémné çüplemegéz, dip açuvlana başlasa, Ettorev şunda uk sébérké
1813 alıp kile de idenné sébére, e etisén citeklep üz poçmagına alıp kite. Bu poçmaknı ul
1814 üzenéké sanıy. Monda ul üzé huca, monda ni eşlese de aña röhset itéle, dip uylyı ul.

1815 Olılardagı kéçkéne géne üzleréşné de bala küñélé hezer sizép ala. Etisé yeki
1816 enisé keyéfséz çalkarda Ettorev bérvakıtta da dönyasın onıtıp kölmes, şayarmas. Ul
1817 ye tın gına moñayıp utırır, ye hiçbér sebepséz-niséz yılar: «Nik yılıysıñ, ni buldı élé
1818 sıña?» dip sorasalar, hetéré kalır, üçlenébrek yılar. Çönki olılar anıñ nik yılıvın
1819 béleler lebası! Bélép soragaç, üçéklev bula iç!

1820 Soñğı aylarda, ni sebeptendér, Ettorevnéñ etisé bélen enisénéñ kaş cıyırıp
1821 yörgeñ köñneré kübeyép (s. 162) kitté. Aşarga utırsalar, söylemiyçe, köleşmiyçe,
1822 telinkeleré töbéne karap kına aşıylar. Aşagaç, tagın söyleşüv-kölüşüv yuk, ikésé iké
1823 yakka torıp kiteler, telinkeler östelde cıyılmagan köyé kala. Etisé, ikénçé bülmege
1824 çıgıp, ye kitapka, törtéle, ye iké kulnı çalbar késeséne tıgıp, bülme buylap arlı-birlé
1825 yöréne, ye fortoçkanı açıp, temeké tarta, ye bik ozak terezeden uramga karap tora.
1826 Alarnıñ kvartiraları dürténçé katta. Köndéz terezeden İdel, parohodlar, tönle
1827 şherdegé yeşéllé-kızılı réklama utları bik matur bulıp küréne. Alarga karagannan-
1828 karıysı kile.

1829 Kayçağında etisé, baksan cirénnen kart borılıp, aş bülmeséne kiré kére,
1830 östeldegé telinkelerné şalt-şolt cıyarga totına. E Ettorevnéñ enisé aña küterélép te
1831 karamıy. Ul inéne cılı şel salıp divanga utırgan da, borın éçénnen géne nidér köyliy-
1832 köyliy, çigüv çige. Etisé bérer süz eytkende de cavap kaytarmıy. Bala monı anlıy
1833 almıyça aptırıy. Niçék indé Ettorev deşkeç, aña cavap birmeske? ! ul şıpırt kına enisé
1834 yanına bara, ciñénnen tarta, «işétmiysénmėni, Ettorev sıña eyte bit» digen kébék, kara
1835 ciméş kébék kara küzleré bélen etiséne ımlap kürsete. Etisé anıñ kulına suga,
1836 yanınnan kuvıp cibere. Haksızga rencétélgen bala, başın iyép, üz poçmagına barıp

1837 cıyına da annan eniséne üpkelep karap tora. Küzleréne möldéreme yeş tula.
 1838 «Kirekmiy miña sinéñ eteçéñ, kirekmiy!» — dip uyly ul. Enisé allı-göllé yéfek
 1839 céplerden eteç resémé çige, çigép bétérgeç, Ettilevnéñ karavatı yanına sténaga élép
 1840 kuyam, diy. Yuk, Ettilevge samosval bulsın, ékskavator, kran, kirpéc bulsın. Ul, etisé
 1841 kébék, yortlar salırğa yarata, e eteç nige yarıy ul? Téré eteçné Ettilevnéñ kürgené de
 1842 yuk. E méne yort salgannı kürgené bar. Bérkönné etisé anı, tramvayga utırtıp,
 1843 eşlegen ciréne alıp bargan idé. Yort saluv bér de kıyın tügél iken. Kéçkéne timér
 1844 kalak bélen izme ceyeséñ de östéne yaña kirpéc kuyasıñ. Annarı kalak sabı bélen
 1845 sukkalap, kirpécné tigézliyséñ. Monı kém buldırmıy!

1846 Öyge kaytkaç, Ettilev de balçık izmesé yasadı, işék aldında avnap yatkan
 1847 yartı-yortı kirpéçlerné cıyıp, yort sala başladı. Ul tamam pıçranıp bétté, e öyge
 1848 kérgeç, enisé aña ozak kına karap tordı da kayış aldı...

1849 Lekin balasın kıynav bélen géne Gölcehrenéñ (s. 163) açuvı basılmadı. Kiç,
 1850 iré eşten kaytkaç, aña da taşlandı.

1851 — Monnan soñ balanı elle kaylarga alıp barıp, yuk nerselerge öyretesé bulma,
 1852 — didé ul, kırt kisép. — Sinéñ kébék malyar bulmasa da, eş bétmes elé!

1853 Ul könné Ettilev kiç buyı üz poçmagında pışık-pışık yılap utırdı, şunda
 1854 yoklap ta kitté.

1855 Ettilevnéñ helé şulay idé. E eniséñéñ?

1856 Gölcehre Şakirğa eti-eniséñéñ, barlık yakınnarınıñ riza tügéllegéne de
 1857 karamastan, kiyevge çıktı. «Şakir miña oşıy! — didé ul, eti-enisé bélen ebiyleréne
 1858 avız açarga da irék birmiyçe. — Hezér iské zaman tügél, kémné söysem, şuña
 1859 baram!»

1860 Lekin Gölcehre Şakırnı çınlap torıp söye idémé, yukmı, monısın ul tegayın
 1861 géne üzé de eyte almıy idé. Aña Şakırnıñ köçlé bélekleré, yaltırap torgan kara
 1862 küzleré, şayan yılmayuvı oşıy idé. E indé kinolarda kilsek, yuk, anısı Gölcehre
 1863 küñélende böténley bulmadı kébék. Elle indé yazuvçılar töşkené buldı, hetta anıñ
 1864 bélen avlakta übüşken de idé. Çiber kéşé idé şul ul, lekin... öylengen idé. Hezér anıñ
 1865 hatını yuk, lekin Gölcehre üzé irde indé.

1866 Cantahir Gölcehrelerge çıbık oçı kardeş tiyészlé bulganga, alarnıń semyaları
 1867 az-maz aralaşkalıy idé. Kiyevge ıkkıça, Gölcehre Cantahirlarga barıp yörmedé. Tik
 1868 bér tapkır gına, monnan öç-dürt ay élék, uramda oçratıp Cantahir anı öylene alıp
 1869 kerdé. Gölcehre anıń kvartirasınıń hezergé baylıgına tań kaldı. Yokı, aş-su mébélleré
 1870 bar da bér oçtan — elle İdennerénde, sténalarında kıybatlı kélem. Lyustra-
 1871 ösleréndege vak-töyek zinnenler! Ul sténadagı kartinalar. Citmese, çitlékte
 1872 kéneriyléré de bar.

1873 — Kéneriy nerse ul, — indé Cantahir, Gölcehrenéń neni koşıkka soklanıp
 1874 karap toruvın kürgeç. — Sinéń (s. 164) kébék matur hatınım bulsa, Gölcehre, valla
 1875 dim, «ZİL» satıp alır idém.

1876 — İ, Cantahir abıy, şayartmagız da indé, — didé Gölcehre, az gına kızarıp. —
 1877 Minéké elé kéneriy de satıp alıp birgené yuk.

1878 Cantahir anıń cılı inbaşına kulın saldı. Gölcehre, açuvlanmıyça, tınıp kalgaç,
 1879 ul, batırayıp kitép, hatınıńıń muyınınnan übep te aldı. Gölcehre péşken kébék çitke
 1880 taypıldı, nazlanıp, barmak yanadı.

1881 — Séz bigrek indé, Cantahir abıy... Karagız anı!

1882 Könner üte tordı. Gölcehrenéń küñélé üzgerdé, vesvese kerdé. Lekin mondıy
 1883 tormış bélen kéşe ozak yeşiy almıy. İr bélen hatın arasındagı élék te bulgalıy torgan
 1884 vak-töyek üpkeleşüvler, kızıp kitép bér-béréne eytkeleşep aluvlar hezer açıktan açık
 1885 bér-bérsén kimsétüv tösén ala başladı.

1886 Bérkön Gölcehre, ayıruça duvamallanıp kitép, iréne:

1887 — Min sinnen ayırılam! — dip eytép başladı.

1888 — Nerse, ni eyttén? — dip soradı şakkatkan Şakir.

1889 Gölcehre tagın da dorfarak cavap kaydardı:

1890 — Kolagın çukrak bulmasa, ni eytkenémné işétkenséndér.

1891 Mondıy çakta Gölcehrege tınıçlanırğa mömkinlék birérge kirek, çönki
 1892 tınışlangaç, uylamıy eytken süzénnen kiré kayta torgan gadeté bar idé anı. Başka

1893 çaklarda Şakir şulay eşliy de idé. Lekin bu yulı Gölcehre akılga sıymaslık süz eytép
1894 taşladı, Şakir anı iké bélegénnen totıp sélkép:

1895 — Gölcehre, uynama! Bu — téatr tügél, — didé.

1896 — Ciber! Kulımnı avırttırasın! — dip kıkırdı Gölcehre, kiskén bér hareket
1897 bélen çitke taypıldı. Annarı, tuzgıp kitken çeçén bér kulı bélen tözete-tözete: — Mina
1898 sinéj bélen toruvı né interésno, — didé.

1899 Temeké kabıza başlagan Şakir, şırpısın atıp:

1900 — Bu ni digen süz tagı? — dip soradı.

1901 — Miném behétlé bulasım kile. Méne ni digen süz! — dip yarsıp cavap
1902 kaydardı Gölcehre. — Kartaygaç tügél, yeşlégémde dönya rehetén küresém kile.

1903 Bu indé hatınnıj üz süzleré tügél, kaydandır çitten işetép kalgan süzler. Şakir
1904 monı aıladı. Ul inbaşı aşı çitléktegé kéneriyge karadı. Monnan (**s. 165**) atnavun kön
1905 élék bu kéneriyne Gölcehre çitlége kaydandır alıp kaytkan idé.

1906 — Ene kéneriy kébékmé? — dip mısıllap soradı Şakir. — Çitlékke tıkkanda
1907 aşı da dönya reheté vegde itkenner bit! Şıa da...

1908 Gölcehre agarınıp kitté. Lekin kurkuvın sizdérmeske tırışıp, tuzınıp:

1909 — Anısı sinéj eş tügél! — dip kıkırdı.

1910 — Yuk, dörösén eytöv miném eşém! Bigrek te hatınıma, — didé Şakir, tınıç
1911 kına.

1912 Anıj bu poşması Gölcehrené élék te çıgırınnan çıgara idé. Bügen ul
1913 şulhetlé katı açuvlandı, hetta üzé de sizmesten:

1914 — Kit, hezer ök çıgıp kit! — dip, kulı bélen işékke kürsetté.

1915 Şakir iden urtasında başın iyép baksan kilés bérniçe minut éndeşmiy tordı da
1916 képkasına üréldé.

1917 Moñarçı üz poçmagında posıp tın gına utırgan bala kinet etisé yanına yögerép
1918 kildé de sabıylarga gına has bérkatlılık bélen:

1919 — Ettihevém, kitme, — didé. — Uramda yaŋgır yava. Yaŋgırda tıška çıgarga
1920 yaramıy iç.

1921 Şakir balanı alıp kükregéne kıstı, béрни eytmıy, çıgıp kitté.

1922 Gölcehre utları sünderélgen bülmede karavatta tüşemge karap yata. Vakit bik
1923 soŋ indé. Segat töngé öçné sukkanga da baytak buldı, e küzéné haman yukı kérmiy.
1924 Dörös, ul ükénmiy idé. Lekin anıŋ can tınıçlıgın nersedér cuygan, küñélén nersedér
1925 sızlandıra, éçén nersedér poşıra. Küñélénén kay cirédér elle özélgen, elle buşap
1926 kalgan kébék. Bötén tamırlarına yeşérén kurkuv, tınıçsızlık ceyélgen kébék.

1927 Dörösén eytkende, Şakir anı bolay tiz taşlap kiter dip uylamagan idé. Taşlap
1928 kitkençege kader alar arasında nindiydér zur skandallar bulır kük toylıgan idé. E
1929 Şakir güya hatını utırgan köymené agım suga étté de, «bar, yöze bir!» — dip, tavış-
1930 gavgasız gına kitté de bardı. E kaya taba yözerge, niçék itép yözerge — bu kaderésén
1931 Gölcehre yaşılap uylap ta ölgérmegen idé bit. Gomumen, ul mondıy citdiy adımgı
1932 ezer (**s. 166**) tügél idé. Tormışta anıŋ bér géne zur sınav da kiçergené bulmadı,
1933 moŋarçı ul béर्nerse öçén de köreşmedé. Ul hetté üz köçénén çamasın da bérmıy idé.
1934 Kayan bélsén? Pıyalaga sızıp karamıyça, almaznıŋ nikader katılıgın kém eyte ala?

1935 Uram utlarınıŋ şevlesé tüşemnén az gına yaktırtıp tora. Anda bér nersege de
1936 oħşaşı bulmagan karasu külege tibrene hem üzénén şuşı dérdéri kébék kıymıldavı
1937 bélen Gölcehre küñéléndegé bolay da bolgançık toygılarnı taŋın da köçeyte.

1938 Kinet tıp-tın bülmede yılamsırgan bala tavışı işétéldé:

1939 — Ettihev...

1940 Gölcehre, siskenép kitép, urınınnan küteréldé de şıpırt kına:

1941 — Yokla, ulım, yokla, — didé.

1942 Lekin bala şıŋşuvdan tuktamadı.

1943 — Ettihev, min kurkam.

1944 — Etivén yoklıy, uyatma, anıŋ ırten eşke barası bar.

1945 Bala eş kэшésén uyatırğa yaramavız béle idé. Aña bu turıda kéçkéneden ük
1946 eytép kildéler. Ul baytak vakıt éndeşmiy yattı. Annarı karavatınnan töşté, salkın
1947 idenge yalan tepiyleré bélen basa-basa, etileré yoklıy torgan karavat yanına kildé.

1948 Gölcehre onıtilgan idé, kıştırdav tavışın işétüvge küzén açtı.

1949 — Min ettilev yanına... — didé bala ekrén géne.

1950 Gölcehre ni eytérge bélmıyçe:

1951 — Etiyén... eşke kitté bit indé, — dip yalğanladı, ulın tiz géne üz yanına aldı.
1952 Lekin anıñ aldavın bala sizdé, ahrısı, enisénén cılı koçagına tügél, salkın sténaga
1953 cıyındı.

1954 Köndéz, bér de kötmegende, Cantahir kildé. Ul heybet palto, vélyür eşlepe
1955 kiygen. Buyı ozın, yözé kartinkadağı kébék çiber.

1956 — Séz gacepleneséz? — didé ul, eşlepesén kulına alıp, Gölcehre bélen bik
1957 töçé küréşkennen soñ. — Séznén yortta miném bélen bérge Sovnarhozda eşlevçé
1958 dustım tora. Şularka kilgen idém. Bér uñaydan séznén de ħelégézné bélép çığıym
1959 didém. Caysız vakıtıgızga turı kilgen bulsam, gafuv itégéz. Kitem.

1960 — Yuk, ni, reħim itégéz, Cantahir abıy, — dip (s. 167) koyılıp töşté
1961 Gölcehre. — Bér de kötmegenge géne... Elle niçék. Reħim itégéz. Bülmelerébéz
1962 de...

1963 Tavışka bala da yögérép kilép çıktı:

1964 — O, Etillev yégét şuşı bulamı? — didé Cantahir, kulın sızıp. — Dev
1965 üskensén. Méne şokolad...

1966 Küzlerén zur açıp karap torgan bala, şokoladnı almıyça, kinet kiré yögérép
1967 kitté. Cantahir da, Gölcehre de bik uñaysız ħelde kaldılar. Bigrek te Gölcehre
1968 uñaysızlandı. Moñarçı ul Etillev turında, canlı kэшé itép, anıñ üz talepleré bardır dip
1969 böténley uylamagan idé. Şkaftağı cansız eybérler bélen bértöslerek idé ul. E anıñ...
1970 Şokoladnı östel kırıyına kuyıp, Cantahir çitlék yanına uzdı.

1971 — İsenmé, kéneriykey? Sin de boyıkkansıñ iken monda, — didé ul, vayımsız
1972 kürénérge tırışıp, ekrén géne sızgırıp kéneriynén küñélén açá başladı.

1973 Ettilevnénj öyden çıgıp kitüvén bérev de sizmiy kaldı. İşék aldında béráz

1974 uynagaç, ul tup-turı tramvay ostanovkasına kitté hem tramvayga utırdı.

1975 Başta bér ul ebi yanına sıyınıp bardı, kэшéler bu bala ebiysé bélen bara dip

1976 uyladılar. Annarı bér babay yanına küçép utırdı. Barı tik aktıkkı ostanovkada, barlık

1977 kэшéler tэшép bétkeç kéne, konduktor aña igtibar itép:

1978 — Eniyénj kayda? — dip soradı.

1979 — Min Ettilev yanına baram, — dip cavap birdé bala...

1980 Gölcehre anı kiçké altılarda géne köç-şel bélen militsiya arkılı ézlep taptı.

1981 Balası yugalgaç, ul bik katı kurıkkán idé, tabılgaç, kıynıysı kile başladı. Lekín bala

1982 bolay da boyık idé. Öyge kaytkaç, aşamadı, éçmedé, uynamadı. Çışéndé de urınına

1983 yattı. Gölcehre ulınıñ tené kızuvın kürdé. Tönle bala sataşa başladı.

1984 — Ettilev... — Ettilev... — dip ıñıraştı ul.

1985 Gölcehrenénj yöregé özgelendé. Ul balasınıñ ülüvénnen, üzénénj dönyada

1986 yapa-yalgız kaluvınnan kurıktı. Bu tönde ul bérénçé tapkır üzén ana itép his itté, ana

1987 öçén baladan da kadérlérek nerse yuk ikenén anladı. Şakir turında da, Cantahir

1988 turında da uylamadı. (s. 168) Balanıñ kurkınıç şelé güya Gölcehre küñélénnen alarnı

1989 atıp bergen idé. Anıñ karavı, ulınıñ élék niçéktér igtibar itélmegen yakların Gölcehre

1990 hezér açıgrak küre başladı. Balaga anadan da yakın kэшé yuk diyler. E ni öçén

1991 Gölcehrenénj ulı etiséne kübrek karıy? Ettilev dip özgelengende ni öçén enisénénj

1992 muyınına kilép sarılmıy?

1993 Ulınıñ üpkelep poçmaktan karap utıruvları, tönle enisénénj cılı koçagına

1994 sıyınmıyça, salkın sténaga borılıp yatıp, pışık-pışık yılavları iséne tэшté.

1995 Nik soñ bu turında ul élék bér de uylanmadı? Elle Ettilev avırmagangamı?

1996 Yuk, bala élék te avırgaladı. Lekín ul çakta Gölcehre üzé yalgız tügél idé, alar

1997 yanında etileré bar idé. Ul güya koriç kalkan kébék alarnı dönyanıñ barlık hevéf-

1998 heterénnen saklıy idé. Heyér, Gölcehre monı elé anlap bétérmiy, anıñ küñélénde

1999 hezérge barı tik soravlar gına tuva.

- 2000 İrten vraç kildé, balanı bolnitsaga salırğa kiñeş itté.
- 2001 — Doktor, anıñ hélé naçarmını? — dip, kotı oçıp soradı Gölcehre.
- 2002 — Bolnitsada aña eybetrek bulır, — didé vraç, turı cavap birmiyçe. Şunıñ
2003 bélen Gölcehrené tagın da tirenrek borçılırga mecbür itté.
- 2004 Balanı bolnitsaga salıp kaytkaç, Gölcehre buş, salkın, karañgı bülmede aña
2005 kile almıyça, uyga çumıp, bik ozak utırdı. Yalgızlık toygısı, kışkı suvık kébék,
2006 köçeygennen-köçeye bardı. Ul, küñélséz uyların az gına bulsa da onıtır öçén,
2007 çitlektegé kéneriy yanına kildé.
- 2008 Kéneriyden hatınınñ uyları Cantahirga küçté. Kiçe Cantahir, irtege tagın
2009 kilérmén, ni eşlerge kiregén bergelep uylaşırız, dip kitken idé. Gölcehre moña
2010 kuvangan da idé. E бүгэн indé ul anı kötmedé. Ul kilüvge az gına da şatlanmadı.
- 2011 — Siña ni buldı? — dip soradı Cantahir, bér tön éçénde tanımaslık bulıp
2012 üzgergen Gölcehreden.
- 2013 — Bélmıym, — didé Gölcehre. — Bélmıym. Sorama.
- 2014 Téléfon şaltıradı. Gölcehre agarınıp kitté. Annarı aşıgıp kiyéne başladı.
- 2015 — Miné bolnitsaga çakıralar... Ettilevnéñ hélé... — didé Gölcehre,
2016 Cantahirga borılıp. — Min tiz kayta almam... **(s. 169)**

- 2017 Bala, küzlerén yomıp, tın da almıyça karavatta yata. Yözé zagfıran kébék sarı,
2018 kan eseré kalmagan. Küm-kük tamırları bélénep tora.
- 2019 Bér melge palata işégé töbénde tuktap, Gölcehre balasına yırıktan karap
2020 tordı. Anıñ inénde ak halat. Bér kulın kükregéne, ikénçésén irénneréne kuygan. Çige
2021 çeçlerénde yañgır börtékleré céméldiy. Küzlerénde kurkuv. Méne-méne ilérép
2022 kışkırap ciberér töslé.
- 2023 Gölcehre karavat yanındagı urındıkka utırdı, kulın balasına suzıp ekrén géne:
- 2024 — Ettilev, begirém... — didé.

2025 Bala küzén de açmadı. Gölcehre tagın-tagın deşté, ulınıñ mañgayınnan üpté.
 2026 Ettilev haman küzén açmadı. Gölcehre urındık artına kaplandı da üksép yıla
 2027 ciberdé.

2028 Séstralar anı koridorga alıp çıktılar, su birdéler, yuvattılar. Gölcehre bér
 2029 vraçka, bér séstralarga karadı, alarnıñ yardım itüvlerén üténdé.

2030 — Avıruv béznéñ kulga kilép kirgeç, séz üténmesegéz de, anın öçén béz
 2031 cavap birebéz, — didé vraç. — Lekin öyde çakta saklarga kirek idé. Balagız bik katı
 2032 salkın tidérüv östéne nérvnoyı potryeséniyé de kiçergen bulsa kirek... — Vraçnıñ
 2033 tavişında katı şélte yañıradı. Annarı ul süzén kırt özép, — eger télesegez, бүгэн
 2034 anıñ yanında kuñarga röñset item, — didé.

2035 Şul süzlerné eytkeç, vraç kitép te bardı. Gölcehre yanında ölken séstra gına
 2036 kaldı.

2037 — Balagız haman sayın ettilev, ettilev, diy. Etisén çakıra melle ul? — dip
 2038 soradı.

2039 — Eyé, etisén... — didé Gölcehre, irénneré yañadan kaltırıp kitté.

2040 — İy-iy, merhemetséz irler! — didé séstra, üzénçe netice yasap. — Nindiy
 2041 yörek bélen balaların taşlap kiteler iken! Bala bit ul tal çıbık. Tal çıbıknı sındırırğa
 2042 küp köç kirekméni. Nige şunı bér de uylamıylar iken!

2043 — Apa canım, zinhar aña açuvlanmagız, — didé Gölcehre tagın yılıy başlap.

2044 Séstra aptırıp béráz basıp tordı da Gölcehrenéñ iñnerénen koçıp: **(s. 170)**

2045 — Karagız elé, señélém, etisé yırakmı soñ? — dip soradı. — Kilép kitse,
 2046 belki balagızga uñayrak bulır idé. Andıy çakta faydası tiye anıñ.

2047 Aptırıp, ni eşlerge bélmiy torgan Gölcehre séstranıñ bu tekdiméne bik
 2048 kuvandı. Üzé turında az gına da uylamıyça, taksi alıp, Şakir eşliyi torgan cirge kitté.
 2049 Lekin Şakir kontorada yuk, obyıtka çıgıp kitken, didéler aña.

2050 — Zinhar ézlep tabıgız! — dip üténdé Gölcehre.

2051 Kontoradagılar alarnıñ sémya h eller n b leler id . B rs  de Gölcehrege açık
2052 Çıray k rsetmed ,  t n   ne kolak saluvçı da bulmadı. Gölcehre alarga b raz renc p
2053 karap tordı da i  k aldına y   r p  ıktı.

2054 Işık t b nde g ne ik  kız zur ya  ıkta tim r kürekler b len izme ez rliyl r
2055 id . G lcehren  kürgeç, ik s  de ba ların  itke bordılar. B rs , G lcehren j özüne
2056 i  t   rl k it p:

2057 — Kara, ta ın Şakir abıy kirek bulgan mo a, begırs zge, — did .

2058 «  z  z begırs zler!» — dip kı kırası kild  G lcehren j. Lekin nindiyd r
2059 k   anı tıyıp kaldı. Ul başın iyd , annarı kızlar yanına y   r p kil p:

2060 — Zınhar  akırnı  zlep tapı ız, — dip  t nd . — Balabız bik katı avırıp
2061 kitt !

2062 Kızlar  ks p yılan bu  iber  atınga b raz karap tordılar da ik s  ik  yakka
2063 y   r p kitt ler. B razdan bütün t z l   buyınça:

2064 — Brigadir, kontoraga!

2065 — Mi nullin, kontoraga! Tiz bul! — digen tavi lar ya ı ıy başladı.

2066 B rni e minut  t vge, sklad    nnen Şakir  z  kil p  ıktı. Yabıkk n, yüzün
2067 sakal-mıyık baskan, k lm k yakası k rlen p b tk n. Sırması, k pkası akburga
2068 buyalg n.

2069 G lcehren  kürgeç, kinet tuktadı, annarı kir  borılıp kite başladı.

2070 — Şakir, — dip kı kırdı Gölcehre yalvarıp. — E tilev...

2071 — Nerse?.. Ni buldı E tilevge? —  akir ik -   atlap Gölcehre aldına kil p
2072 bastı. Anı  küzlerénde  ul et l  nefret id , Gölcehre kurkıp artka  ı  nd .

2073 — Avırıp kitt ... bolnitsada... Sin ... (s. 171)

2074 B zn j zamanda b rev de mogcizaga ı anmıy. Emma lekin etis n j tavi ın
2075 i  t   ,  ler  elde yatkan balanıñ k z n a uvın mogciza dimiy   ni diys j?

2076 — Ettilev, nik bik ozak? — didé bala ekrén géne.

2077 Hılatın yomarlap kükregéne kıskan Gölcehre ata bélen balaga kotı oçıp karap
2078 tordı. Ni bulğanın ul elé anlamıy, anlıy da almıy idé, lekin bu minutta anıy
2079 tormışında nindiydér üte zur üzgeréş buluvın, bügénnen balasına gına tügél, iréne de
2080 böténley başka küz bélen karıy başlayaçağın yöregé sizéne idé.

2081 İké atnadan soñ bala selametlenép ayakka bastı. Etisé kön sayın anıy yanına
2082 kilép yördé. Bolnitsaga kértmegen könnerde alar tereze arkılı gına söyleştéler.
2083 Ettilev, olı kéşe kébék, etiséne tégésén eşle, monısın eşle dip gél yomış kuşıp tordı.

2084 Hezér indé bolnitsada da anı Ettilev dip yöriyler hem bik yaratalar idé.
2085 Gölcehre de bonitsa yulınnan tuktamadı. Bilgélé, eniséne kürüvge de Ettilev bik nık
2086 şatlana, kélép kergeç koça, übe idé. Tik kayçakta gına ul kinet tınıp kala da eniséne
2087 ozak kına yatsınıp karap tora. Küzlerénde balalarda bulmıy torgan nindiydér moñ,
2088 sağış kabına. Bu moñ-sağışnıy sızlandıruvına Gölcehre tüze almıyça:

2089 — Nik bolay karıysıñ mıña, Ettilev? — dip sorıy. E üzénéñ küñélé balanıñ
2090 nik bolay karavın size.

2091 Şakir, Gölcehre kilép kérévge, şunduk kaytıp kite torgan idé. Alar bér-
2092 bérésénen hetta isenlék-savlık ta soraşmadılar. Tik balanı alıp kaytır kön kilép citkeç
2093 kéne Şakir Gölcehrege:

2094 — Min Ettilevné üzéme alıp kaytam. Sin anı barıbér retlep karamassıñ, —
2095 didé.

2096 Gölcehre bérniy eyte almıyça başın iyép basıp tordı. Bulıp ütken hıllerden
2097 soñ balanı yañadan kurkıniç astına kuyarga anıy vocdanı kuşmıy idé. Lekin, ikénçé
2098 yaktan, hezér ul baladan başka yeşiy almavız da bik açık töşéne bit.

2099 Ul Şakirniñ balanı alasın monda kilgençé de béle idé, lekin irénéñ hókém
2100 kararı Gölcehrege kótélgennen de katırak teésir itté, ul hetta ulı bélen savbullaşa da
2101 almadı. (s. 172)

2102 Şakir bélen Ettilev maşınaga utırıp kitép bardılar, e Gölcehre bolnitsa işégé
2103 töbénde bér yalgızı basıp kaldı. Anıy küz alları karañgı idé. Sténaga, annarı timér
2104 reşetkege totına-totına bakçaga çıktı. Kart tirekler sarı yafrakların koyalar, bötén

2105 yullar sarı kübék kébék sarı yafrak bélen kaplangan. Az gına cil isse de alar
2106 şıbırdaşıp kuyalar.

2107 Gölcehre urındıkka utırdı da iké kulı bélen yözén kapladı.

2108 Maşına kuzgalıp béráz bargaç ta, bala artına borıldı, enisén kürmegeç:

2109 — Ettihev, eni nik utırmadı? — dip soradı.

2110 Şakir ni dip cavap birérge de bélmedé. Ul arada balanıñ küzleré yeş bélen
2111 tulıp ölgérdé. Alarda şul kader eytélmegén üpke, gazap idé, Şakir bu küzlerge turı
2112 karıy alımıyça, çitke borıldı.

2113 — Ettihev eniné de alıp kaytıyk! — dip, bala kinet yılap ta ciberdé.

2114 Şakir siskenép kitté. Annarı tiz géne temeké kabızdı.

2115 Ettihev tındı, etisénnen çitkerek yılıştı. Hezér anıñ yeşlé küzlerénde süz bélen
2116 eytép birép bulmıy torgan salkın yatsınuv yaltırıy idé. Şakir temekésén terezeden
2117 taşladı da şoférga maşınanı kiré borırğa kuştı.

2118 Gölcehre haman bakçada iké kulı bélen yözén kaplap bér yalgızı utıra idé elé.

2119 — Eniyém! — digen bala tavışına başın küterdé. Sarı yafraklar tüşelgen yul
2120 buylap aña taba, bar köçéne yögérep, Ettihev kile idé.

2121 Gölcehre urınınnan sikérép tordı da balasına karşı yögérdé, anı kükregéne
2122 kısıp, şaşıp-şaşıp übe başladı.

2123 — Birmiym! Ettilevné birmiym! — dip kıçkırdı ul bala artınnan kilgen
2124 Şakirga, üzé ulın tagın da nıgrak koçıp aldı. Anıñ küzleré zur bulıp açılğan, karaşında
2125 çikséz kıyuvlık idé.

2126 Şakir cidé-sigéz adım citmiyçe tuktadı. Tagın temeké kabızdı. Havada mon
2127 gına oçkan yafraklarga, indé yartılaş şere kalgan kart tireklernéñ botakları arasınnan
2128 küréngen aksıl-zeñger kükke karadı. (s. 173)

2129 Bıyl sargayıp koyılğan yafraklar urınına kilesé yazda yañaları, yeşélleré
2130 çıgar. E kéşé küñélé ikénçé tapkır yafrak yaramı iken?

2131 — Utır! — didé Şakir hatınına, başı bélen maşınaga taba kürsetté.

2132 Gölcehre, balasın koçıp, maşınanın artkı urındığına utırdı. Şakir ikélenép
2133 maşına yanında basıp tordı, annarı işékné açuv bélen tartıp açtı da üzé de şofér
2134 yanına kérép utırdı.

2135 — Kitték! — didé ul, öy adrésın eytép.

2136 Olılar yul buyı söyleşmedéler. E Etilev çıkséz şat idé. Yanında etisé bélen
2137 enisé bulgaç, aña bütün bénerse de kirekmiy. Olılarınñ helénde anıñ az gına da éşé
2138 yuk. Bügén söyleşmeseler, irtege söyleşerler. Tik bérge géne bulsınнар!

1961 (s. 174)

HETÉR

2139 Bu cirlerde min cidénché yıl toram indé. Her cey sayın narat urmanına barıp
2140 yöriym. Monda kéşé az bula, éçkerek kérép kitsen, böténley bérkém yuk. Ara-tire
2141 taşlandık yullar oçrıy. Kayçandır avtomaşınalar, traktorlar yörgen, kazılıp bétken
2142 yullarda indé yeş ağaclar üsken, küp kéne urınnarda ézler de bélénmey. Lekin iské
2143 yullar — ukılıp bétmegen iské kitap ul. Uylar yırak-yıraklarga kite. Min indé
2144 hıyallarım bélen Karéliya taygalarında yözem. Anda da şulay, karurman éçlerénde
2145 yörgende, taşlanık yıllarga tap bula idék. Monda min taşlandık yulnıñ télese kay
2146 töşénen arkılı çıgam da kitem, e anda... Yuk, monda da, kayçakta elle nerseler iske
2147 töşe de, atlarga dip kütergen ayagıñnı basmıyça, şıp tuktap kalasıñ, ayak astında şıklé
2148 öyém bar kébék. Bér sékundka tenéñ issélenép kite — kaher sukkan, mina tügélme?!

2149 Sugıştan soñ utız yıl gomér ütép kitse de, küz açıp yomgançı barlıkka kile
2150 torgan réaktsiye onıtılmagan. Kayçanga kader şulay bulır iken, disén, mañgayıña
2151 çıkkın salkın tirné sörtép alasıñ.

2152 Yalgız gına yörgende, urman hetérné bigrek te yañarta. Elé géne başıñnı
2153 tüben iyép bara idéñ, kinet kémdér yantavıña törtkendey bula. Tuktıysıñ, yak-yagıña
2154 karanasıñ, yörek indé kaga başlagan. Karşıda urman tavı. Körsénesén. Şundiý
2155 isémséz tavlarda küpmé sugışçan ipteslerébézné kümép kaldırdık! Avıllar, şehirler
2156 yanındagı tugannar kabérlégén onıtmıylar, ölkennar de, pionérlar da kilép tora,
2157 çeçekler kiterele. E kara urman éçlerénde yekiy kéşé yörmiy torgan şere ürlerde
2158 kümélép kalgan yalgız sugışçı kabéréne kém kilsén, kém çeçek salsın? Alarnıñ kabér

2159 öyémneré de küpten indé cir bélen tigézlengendér. Soldat bit zur berélészlerde gene
 2160 ülmüy, kabéréne caylı urın (s. 244) saylamıy, anıñ bar uyu, bar kaygısı gaziz Vatanın
 2161 saklav. Kaybérlerénéñ menğége yatıp kalğan oç arşın tufragı da yuk. Soldat yeşegen,
 2162 tuvgan ilén yaklap sugışkan, e üzénéñ kabéré de kalmagan. Bik küp törli şul soldat
 2163 yazmışları...

2164 Sugıştan isen-sav kaytırğa nasıyp bulgannar, yuk-yuk digende de, sugışçan
 2165 ipteşlerén sagınıp, küñélénnen alar yanına — ütkennerge barıp kayta.

2166 Şulay bérkönné, urmanda bér yalgızım uylanıp yörgende, soldat dustım
 2167 Gabdélğani küz aldım kildé, hem barısı da kiçe géne bulgan kébék hetérge töşté.
 2168 Gabdélğaninén hervakıt eyte torgan bér şayan süzé bar idé: «Nu, malay!..» — diy
 2169 torgan idé ul. Kinet yarsıp kitken çağında da yekiy, kötélmegén helge oçrap,
 2170 aptıraganda da şul süzné kabatlıy idé.

2171 — Nu, malay!..

2172 Min Gabdélğani bélen bér vzvodta baytak hézmet itsem de, anıñ tıştan bik
 2173 gadi, hetta bérkatlı bulıp küréngen holkınıñ tirenléğén belmiy idém elé. Bér nersege
 2174 isé kitmegen kébék. Üzén elle kémge sanagan keshélerge ul hetta ezrek yülerrek
 2175 kébék toyıla idé. Soñ şulay bulmıyça! Aña citdiy süz söyliyler, e ul yılmayıp tik tora.
 2176 Anı, yeşéréne töşép yör, başınıñ bik küterme, dip kiseteler, e ul: «Nu, malay, soldat
 2177 iké tapkır ülmüy», — dip kuya. Buyı ozın, cilkéleleré kiñ, e akılı... Kıskası, béznéñ
 2178 pomkomvzvod Vorobéy eytméşliy, yözge bér tulmagan. Méne бүгін de yanıbızdan
 2179 Vorobéy törttérép ütép kitté:

2180 — Hebibrahmanov, nerse yüler sataşın, elle tilé frits başınıñ yargannı
 2181 kötesénmés? Tizrek kıymıl da. Başkalar ene küpmé kazıgan, e sin atlagan sayın körek
 2182 sabına tayanasın.

2183 Béz, yaña urınga küçép, tranşéya kazıy başlagan idék. Karéliyenéñ tufragı —
 2184 taşka ülçiy, cey bulsa, bér körek batırsañ, su çıga, kış bulsa, kazıy almıy
 2185 gazaplanasın, yüyész kom, vak taş, tuñıp katkaç, nek béton bula, lom bélen bergeç te
 2186 çumar kader géne kitélép çıga.

2187 Vorobéy kitép bardı. Gabdélğani kul arkası bélen mañgay tirén sörtté de:

2188 — Nu, malay!.. — dip kuydı. — Şul tavışı bélen tav yargan bula. Atlagan
 2189 sayın, iméş. Sin tirenlégén ülçep kara. Pulya sızgıra başlasa, maŋgayıñ bélen cırné (s.
 2190 245) tişmesséñ. — Gabdélğaninén urman çiklevégédey sargılt-kara küzleré böténley
 2191 karalğan, borın yafrakları çabıştan kaytқан argamaknıkı kébék kiyérélép-kiyerélép
 2192 kite idé. E tavışı, bolarnıñ nek kirésé bularak, yomşak gına görlep çıga: — Nu,
 2193 malay!..

2194 — Ténkeñe tiye indé... — didém min de tüzmiçe.

2195 — Ul yakka béz ét kayışı, andıy erlevlerge de tüzmesen... Ténkege tise tisén
 2196 anısı, tik canga gına timesén, soldatka şunısın küterüvé avır. Béz bit kurgaş soldat
 2197 tügél... Miném malay gına kurgaş soldat turındagı kitapnı ille yaratıp tıñlıy idé.

2198 Gabdélğani malayın bik yarat, küresén; çırayı böténley yaktırıp, nurlanıp
 2199 kitté, ulın tézene bastırıp biyétérge kéréştéméni diyersén. Helbuki, anıñ yaralı ayagı
 2200 sızlıy idé bugay. Vakıt-vakıt, ihtıyarınnan tış yözé çıtırılıp kite, kulı bélen tiz başın
 2201 sıpırırğa totına. Min aña astan gına karap alam. Ul, miném küz karaşım bélen
 2202 oçraşırğa télemiyçe, bötén köçe bélen sélténép, avır lomı bélen tuñ tufrakka bere
 2203 başlıy. Lom elé çınlap ala, elé zırıldap kuya.

2204 Bérızdan Gabdélğani tunnı da salıp taşladı. Şunda yanımızda tağın Vorobéy
 2205 kilép citté.

2206 — Yıfréytor Hebibraħmanov, hezér ük kiyégéz! Elle avırırğa téliysézmé?
 2207 Annarı kızlar yanına kaytıp, béz alay, béz bolay, dip, borçak siberge isepliysézmé?..
 2208 Géroy!

2209 — Nu, malay!.. — didé Gabdélğani, pomkomvzvod kitép bargaç. Bu süzlerné
 2210 ul gadettegeçe eytse de, tavışındagı üzleréşné sizép sagaya kaldım. Ul arada temeké
 2211 tartırğa komanda buldı. Béz tranşéya töbéndegé taş östéne utırıp, maħra törérge
 2212 totındık. Gabdélğani eléden-elé téz başın sıpıra idé.

2213 — Avırtamı? — dip soradım, başım bélen tézene kürsetép.

2214 — Nu, malay!.. Elle sin de kızlarga ımlıysıñmı? Öylenmegen yégétlernén şul
 2215 bulır indé, üz küñéléndegéné kéşége tagarga toralar. Min Bibisaramnı un kızga da
 2216 alıştırımıym, bélesén kilse. Séznén kébékler géne ul kızlar dip hıyalların ayagüre tös
 2217 kürép yöriy.

- 2218 Min, kölémisérep, kaş sikértép kuydım.
- 2219 — Komandirga süz eytmiym, aña kızkırısa da yarıy, çönki prabası bar, e sin ni
2220 pıçagıma... Nu, malay!..
- 2221 Bu yulı indé kölép ük ciberdém. (s. 246)
- 2222 — Malayın malay, tik kéçkéne géne bér tözetme bélen: pogon takkan.
- 2223 Gabdélgani isé kitép miña karap tordı.
- 2224 — Nu, malay, eytesén de! Hézér pogon takmagan kéşé barmı?
- 2225 Tagın eşke totındık. Gabdélganinéñ lomı gél zırıldap toruvınnan min anın
2226 canı ernüvén anladım. Küpmé yörép arabızda bérniy bulganı yuk idé, söyekséz tél
2227 arkasında, méne siña kirek bulsa!
- 2228 Şunda pomkomvzvod miné deşép aldı hem... dzot tübeséne tüşev bürene
2229 taşırğa ciberdé. Mondıy eşke gadette Gabdélganiné kuşa idé, ul köçlérek, üzegé nık,
2230 e min... talçıbık.
- 2231 —Elle min tabıymımı? — didé Gabdélgani kıyuvsız gına.
- 2232 — Üz eşéñné eşle, — didém min töksélenép. Miña kalsa, Gabdélgani miném
2233 heçtérüşlégémnen köle idé. Rencédém. Miném zur kimçélégém bar, bik tiz hetérém
2234 kala. Şuña küre miné kaybérevler yaratıp ta bétérmiy, şayartkannı anlamıysıñ, diyler.
2235 Bardır, lekin holıkım бүгэн géne barlıkka kilmegen, anı tiz géne üzgertép bulmıy.
- 2236 Éşten kaytkanda min bik nık arıgan idém hem şunıñ östéne tursaygan da
2237 idém. Gabdélgani miném köçsézlégéme törttérér, tagın süzné şul bürenelerden
2238 başlar, min indé anıñ «Nu, malayın» işétérmén kébék idé. min çak kına megneséz
2239 süz eytép taşlamadım. Mondıy çakta artın-aldın uylap tormıysıñ bit.
- 2240 — Nu, malay, yal itebéz, munça kérebéz, — didé ul.
- 2241 Bu kötélmegén yañalık idé.
- 2242 — Kém eytté? — dip soradım üzém de sizmesten. Arıganlıgım kul bélen alıp
2243 taşlaganday buldı: tursayuvım bétté. Miném yene bér yomşaklıgım bar: yaratam şul
2244 yeşél sébérkéle munçanı! Front şartların iske alsañ, béznén munça méne digen.

2245 Rotabızda bér kavkazlı bar, şul eyte: ataklı Tbilisi munçasının bértugan tutası, kaynar
 2246 suvı gına cir astınnan çıkmıy, annarı massaj yasavçısı yuk, yugıyse cennet. Mın üzém
 2247 Tbilisida bulgan kése tügél, andağı hikmetlernéñ çın dörösén belmiym, emma
 2248 munçabızınñ éssésé citerlék bula, taşlarnı şundıy kızdırabız, çabınganda, biyeley
 2249 kimeseñ, kul çıdamıy. Cey könnerénde (s. 247) levkeden tup-turı külge baştüben
 2250 sikérebéz, kış karda avnıybız. Rehet, vallahi!

2251 — Belekey kapitan sayradı, malay.

2252 Soldatlar kombatnıñ élémteçésén şulay diyley idé. Tatar yégété bulganga,
 2253 Gabdélganinén dustı da idé ul.

2254 İkénçé könné yal da itték, bötén şartın kitérep munça da kerdék, e irten
 2255 «zadaniyége» kitték. Bézde hervakit şulay indé: munça kérebézmé, dimek, yulda
 2256 çıgası. Bu yulı bötén batalyon bara, dimek, sugış belen razvédka.

2257 Kış köné «ciñél kavalériye» — yagni çağı belen Karéliye urmannarının
 2258 télese kay töşennen üterge bula, tik östé kar belen kaplangan, asta suvı böténley
 2259 tuñmıy torgan batkaklıkka gına yulıkma, anda kapsañ, bela indé.

2260 Yul altmış-siksen kilométr bulır, diyley. Bu indé rusnıñ «s gakom» digené
 2261 şikéllerek. Kara urmanda bigrek te. Monda turı yulnı siña bérev de sızmagan.

2262 Béznéñ öçénçé vzvodnı arıyrgardka bilgéledéler. Ozın yulda arttan baruvı in
 2263 kıyını. Bötén batalyonnıñ «kecelerén» cıy. Citmese, bolay da bézge minométçılarnın
 2264 östeme lotokların birdéler, yenesé, ipteslerge bulışırğa tiyészéz.

2265 Çağıda yahşı yöriy idék, trénirovka hervakit bulıp tora, töngé poñodlarga da
 2266 eléden-elé alıp çıgalar. Emma batalyonda törlé kése bar bit. Yulnıñ ikénçé yartısında
 2267 artka kaluvçılar kübeye başladı. Arıyrgardtın artta bérevné de kaldırırğa yaramıy,
 2268 artta kalgan béte: ya tuñıp üle, ya doşman kulına töşe.

2269 Pomkomvzvod Vorobéy torgan sayın zeherrek kıčkıra:

2270 — Kece, küterégéz!

2271 Küter dip géne eytüvé ansat, elséregen sugışcının in élék kapçığın,
 2272 vintovkasın alıp üz arkaña as, annarı üzén citekle. Nık cir bulsa bér hel... Üzébéznéñ

2273 vzvod soldatları da timérenden tügél bit. Bigrek te ürlerge méngende cefalanasıñ. Şuñı
2274 küre arabızda iñ köçlé Gabdélğanige bürenenén yuvan başı tiye.

2275 — Élektér şul kecené sıyragınnan, Hebibrahmanov! — dip kıkıra Vorobéy.

2276 «Nu, malay, téñkeséne tiye de soñ bıçaranıñ!» dip uyılıym iñtıyarsızdan. Elé
2277 de yarıy, Gabdélğaninén ħolkı şep, üzém de arıdım, ipteş komandir, dip zar yılamıy.
2278 Tik karga utırgan soldatnı kütergende gene **(S. 248)** kayçak eytép kuya: «Nu, malay,
2279 çistiy bolamık bulgansıñ bit. Mamık tüşek bar barın da, cankay canaş ceykené tügél.
2280 Eyde, tor, kuzgalıyk ekrén géne...» Bu — anıñ üzénçe sukranuvı, elle erlevé indé.

2281 Méñ belaler bélen géne barıp citték bilgélengen uringa. Karşızda avıl da
2282 yeliy zémlyankalar da tügél, şundıy uk kara urman, arkabızın ağačka térep utırdık,
2283 kaysılarımız kar östéne avdı. Yokı yastık soramıy, diyler de, yoklagan keshé bik tiz
2284 tuña. Tönle salkın köçeygennen-köçeye, ay yaktısında kar östénde zeñger çatkılar
2285 céméldiy. Kile-kile yüyéşlengen ħalat çabuvları, ħetta kiyéz iték bik tiz kata, yka
2286 takta kébék çért itép sına. E ağaç başları üzéne küre talgın bér moñ bélen göjliy, küz
2287 kabakları iñtıyarsız yomıla...

2288 Batalyonnı nindiy gazaplar bélen ayakka bastıruvıbnı, doşman garnizonına
2289 niçék ataka yasavıbnı, kontrol esirler aluvıbnı yazmıym. İké yöz illéden artık
2290 doşmannı döméktérdék, anıñ karavı, üzébézge de şaktiy élekté. Sugış devam itken
2291 arada doşman aeroçanalar bélen östeme köç kitérép ölgérdé. Bézné ézerlékliy
2292 başladılar. Hezér béznén lotoklar hem eybér kapçıkları buş, anıñ karavı, yaralılar
2293 kübeydé.

2294 Avır yaralılarını maşsus «tigenelerge» salıp yekiy çağgılarına yatkırıp
2295 söyriybéz.

2296 Béznén pomkomvzvod Vorobéy da yaralangan idé. Anı alıp kaytuvnı vzvod
2297 komandırı Gabdélğanige yökledé, bulşırga tagın bér soldat bilgélendé.

2298 — Nu, malay, tuña gına kürmesén, çıpçık bit, — didé Gabdélğani borçılıp.
2299 Vorobéy ıñgıraşmıy başлагаç, tuktap:

2300 — İpteş komandir... Nu, malay... Sügén bulmasa, ciñélrek bula ul, — dip
2301 östéne iyéldé, yaralınıñ başınnan karnı alıp taşladı.

2302 Béz étler cigép karşı kilérge tiyéşlé sanitarlarını dürt küz bélen köte idék,
 2303 yulda çıkkannarın radiodan heber itkenner. Lekin ul arada béznén baş östénde
 2304 doşman samolétı oça başladı. Küpten kön yaktırgan idé indé. Pulémétlardan
 2305 östébézge siptére géne. Béz kéçkéne géne alannı ütép, yeşérénérge uyladık, alan
 2306 digenébéz saz bulıp çıkmasınmı? Ötsen géne kar kaplagan. Çanğılar bozlanıp, söyriy
 2307 almas buldılar. Gabdélgani Vorobéy bélen alan urtasında kaldı. Gevdesé (**S. 249**)
 2308 bélen komandirını kaplap tordı, samolét yıragrag kitkeç, yodırığı bélen faşist
 2309 oçuvçısına yanadı, min hetta anın açuvlı tavışın da işétken kébék buldım:

2310 — Nu, malay, élektérsem, muyınıynı boram, legnet!

2311 Küpmé devam itkendér bu tamaşa, bélmiym. Şunısın gına hetérliym.
 2312 Gabdélgani Vorobéynı taşlamadı, sanitarlarga üzé iltép tapşırdı.

2313 Soñınnan zémlyankada yal itkende, bér cayın kitérép, Gabdélganiden
 2314 soradım:

2315 — Alannı kiçkende hetér idé bit helébéz. Niçék taşlamadıñ pomkomvzvodnı?
 2316 Anıñ arkasında üzéñ de...

2317 Gabdélgani, térsegéne tayanıp, miña isé kitép karap tordı.

2318 — Nu, malay... Komandirını niçék taşlıysıñ?! Sin bulsañ, sin de taşlamas
 2319 idéñ. Üzémné min uylamadım da.

2320 Méne şundiý kéşe idé miném soldat dustım Gabdélgani. Béz anıñ bélen 1944
 2321 yılınıñ közéne kader bérge buldık. Índé sugış béterge de küp kalmagan idé.
 2322 Zapolyaryıda soñğı doşmannı dömbeslep barganda, Litsa yılğasın kiçkende
 2323 Gabdélgani helak buldı. Yarsuv Litsa suvı anıñ snaryad özgelegen gevdesén ağızıp
 2324 alıp kitté. Azat itélgen tугan cirde batırınıñ gaziz kabéré de kalmadı.

2325 Min anı elé бүгэн de onıta almıym, sagınam. Batırlar onıtılmıy.

1974 (s. 250)

AK DİDGÉZDE ALTIN BALIK

2326 *Fronttaşım Kayum İmankulov istelézéme*

2327 Hey, zamanalar! Yıllar şundiý tiz uza, par atlarga utırıp çansaň da, artınnan
 2328 kuvıp cite almassıň. Heyér, bu eytém béz üzébéz tayakka atlanıp at-at uynagan iser
 2329 malay çaklarga gına yaragan. Hezér tizlékné par at bélen géne çağıstırıp bulamı soň.
 2330 E ul vakıtta gomér buyı avıldan çıkmagan, kırık-illé çakrımdağı su tégérmenéne de
 2331 bér géne tapkır da barmagan ebi-babaylar küpmé idé elé! Alar küp yörmegen, emma
 2332 küp yeşegen. Béz, malay-malay, alarnıñ çışmedey görlep akkan engemelerén,
 2333 avızlarıbızdanı açıp, dönyabızın onıtıp tıñlıy idék. Yaňa tугan ay şikéllé tüm-tügerek
 2334 kömés sakallı babay, érge östéne utırıp, yellek kepeç kaplagaç başın sélke-sélke:

2335 — Hay, olanşak, olanşak, dönya kiň ul, zur ul, anıñ kırıyına Mikulay soldatı
 2336 da barıp cite almagan. Zamanalar üter, derzamannar kilép citer, e kéşé digenén
 2337 haman yörér, çönki tekdiréne şulay yazılğan, — dip kuya. — Ceyev géne yörmes,
 2338 timér aygırlarga utırıp yörér, timér koşlarnıñ kanatlarına atlanıp oçar. Monısı indé
 2339 derzamannarda bulır. Séz üzégéz de il gizerséz elé. Ak diňgézde yarına barıp
 2340 çıgarsız, altın balık totarsız.

2341 Altın balığına isébéz kitmiy, diňgézde ni bulmas, diňgéz bit ul, şulay da
 2342 diňgézniñ ak buluvına ısanıp bétmiybéz. Mikulay soldatları da:

2343 Kügélcémen diňgéz, appak parołod,

2344 Bézné ozatalar na Dalnıy Vostok,—

2345 dip cırlagannar. Alar indé kürép, belép cırlagannar, diňgézni kügélcémen digenner,
 2346 ak dimegenner. Diňgéz géne tügél, ak tönner de bula elé diseler, béz (s. 251) ul çakta
 2347 tegerep kölér idék, çönki bézde aynıñ undürténçé kiçesénde de tön ak bulmıy,
 2348 zeñgersu bula...

2349 Babay dörös eytken ahrısı, béz çınnan da «derzamanga» kilép citték bugay.
 2350 Timér koşlarga — samolétlarga utırıp oçtık, Ak diňgéz yarında buldık, ak tönnerén
 2351 de kürdék. Böyék Vatan sugışı soldatların yazmış kaya iltép taşlamadı!

2352 ...Méne tóngé segat ikéler. Karéliyede tönner başlandı. Dörösregé, tön
 2353 böténley bulmıy, koyaş batmıy, şuňa küre yap-yaktı, tik tevlék isebé buyınça gına
 2354 hezér kön tügél, tön ikenén bélesén. İké yıllap algı sızıkta yörép, ak tönnerné citerlék
 2355 kürdék. Hezér indé, bérénçé vakıtlardağıça, artık şakkatmıybız, iyeleşték.
 2356 Karéliyenén karurmannarı da hezér kotnı almıy, béz alarnı arkılıga-buyga aykadık.

2357 Tik bér nerse gaceplendérüvden tuktamıy. Bézde borın-borınnan «tayga» süzé
 2358 bulmagan. Babaylar anıñ öçén yaña süz uylap tormagan, iske iké süznén bér avazın
 2359 kıskartıp, bér süzge kaldırgan da — karurman digen. Neticede gaceyép matur
 2360 yañgıraşlı, tiren megnelé süz barlıkka kilgen. Monıñ öçén, belki, küp yıllar kirek
 2361 bulgandır. Süzlernén tösmérleré ħalık küñélende ozak çarlana. Karurman digende
 2362 anıñ yıraklıgı da, karañgılıgın da, karalığı da, kérseñ, eylenép kiré çıgalmaslık
 2363 çıtırmmanlıgı da — barısı da bar.

2364 Béz gazétanıñ naborın tözetép betérép, basar öçén péçatniklarga tapşırdık ta
 2365 Ak dingéz yarına çıgıp utırdık. Dingéz béznén tipografiyeden nibarı kırık-illé adımda
 2366 gına. Forsattan faydalanıp, ezrek saf ava sulıysıñ, dingéz maturlığı béle ħozurlanasıñ
 2367 — min rédaktsiyege küpten tügel gene kildém, dingéznén mehabet güzellégene
 2368 soklanıp tuyğanım yuk elé, — in möhimé, kirek bula kalsa, küz açıp yomgançı
 2369 digendey, tipografiyege kérép çıga alasıñ. Ħikmet şunda, béznén barlık naborşçık,
 2370 péçatniklar ruslar, tatarça belmiyler. E kuldán cıyılğan polosalarını baksan çağında
 2371 kırıydağı ħeréfler oyadan çıguçan ya sinuvçan bulalar. Tatarça ukıy belmegen kéşége
 2372 monı totıp hem tözetüvé kıyın. Şuñı küre korréktor, gazétanı basıp betérgençé,
 2373 tipografiyede bulırğa mecbür. Miña, rédaktsiye sékréteréna, kaytıp yoklarga
 2374 mömkin, lekin Kayumnı yalgız kaldırası kilmiy. (s. 252)

2375 Dingézge karap, ekrén gene söyleşép utırabız. Bu segatlerde suvnıñ kiymégen
 2376 çağı. Su artkanda kürénmiy torgan érélé-vaklı taşlar ħezér, yüyés yannarın koyaşta
 2377 yaltıratıp, céméldeşép yatalar. Béráz çitterek avıl öyé ħetlé zur-zur taşlar da küréne.
 2378 Sugışka kader monda nindiydér port korılmaları bulgan diyler. Sugış başında doşman
 2379 alarını bombaga totıp, pıran-zaran kitérgen, yakındagı Bélomor-Baltik kanalınıñ
 2380 şlyuzların da vatkan.

2381 Kérosin, maşına mayı, buyav isleré belén tulı şav-şuvlı tipografiyeden soñ
 2382 tıp-tın hem salkınça dingézde yarında utıruv üzé ni tora! Sulış kiñeye, arganlıklar
 2383 onıtıla, e tınlık şundıy siħérliy, sin ħetta üzéñnén kayda ikenéñné isten çıgarasıñ.
 2384 Güya sugış betken, cirge küpten kötélgen tınıçlık inġen. Kaydandır ekrén gene
 2385 görélté işetéle, eytérseñ poyızd ozıp bara. Lekin bérniçe minut üte, görélté
 2386 yakınaymıy da, yıragaymıy da. Nihayet, sin añlap alasıñ: Bélomorsk şeheré
 2387 urtasınnan Ak dingézge taba yılga şavlap aga. Anıñ töbé taş, üzé baskıç-baskıç
 2388 busagalı, şuñı küre yılga özlékséz görlep tora.

2389 Bélomorsk şherénén yortları kübésé ağaç, hetta trotuarları da ağaç. Tik
 2390 vokzal tiresénde géne taş yortlar tézélép kitken, uramnarı matur, yortlarının
 2391 terezeleré ak yañaklı, balkonnarı bar. Şhernén iské ölészé niçék turı kilse, şulay
 2392 tözéle birgen, uramnarında irélé-vaklı taşlar yata — eytársén, nindiydér şayan malay
 2393 çilek bélen bereñgé alıp kaytkan da yartısın yulda çeçép kaldırgan.

2394 Dıñgézge karap, uyga çumıp utırgan Kayum kinet ekrén géne cırlap ciberdé.
 2395 Moñarçı min işetmegen moñlı hem matur köy idé bu:

2396 Bardım suvga, saldım karmak,

2397 Bézge balık élekmiy.

2398 Yögérép kiterdey bulam la,

2399 Kaytıp citerdey bulam —

2400 Tugan-üsken illerge le,

2401 Közgé açi cillerde...

2402 — Nindiy cır bu? — dip soradım.

2403 — «Közgé açi cillerde» dip atalar bugay. Béznén Bereñgéde bér kart soldat
 2404 cırılıy torgan idé, kıp-kızıl koyaş bayışına koyaş utıra da cırılıy başlıy. (s. 253)
 2405 Bérénçe dönya sugışında tatar sugışçıları cırılıy torgan bulgan. Hézérgésé zaman
 2406 bulsa, yazıp alıp gazétaga basar idék. Yugıyse, yulların da, süzlerén de butıy
 2407 torganmındır. Hétérde kalğan ayırım cırlerén géne şıñşığan bulam. Küresén, üzém
 2408 soldat bulmagaç, bar sagışın anlap bétérmegenmén, megneséne de alar, küzden yeş
 2409 çıgara, megneléré bik tiren, üzén soldat bulgaç, töşénesén iken. Min osta cırılıy
 2410 bélmiym, emma kayçak, bik sagışlansam, şularnı eyttérgelegem bulam. Elé
 2411 Bereñgéde, péduçilişçéda ukıgan çakta, bér kitap kulıma élekken idé. Kaysıdır
 2412 cırçımı, filosofımı, dıñgéz yarına çıgıp, dulkınnar bélen yarışa-yarışa cırlargamı, osta
 2413 oratorlar kébék söylergemé öyrenge bulgan. Min de kırııp karadım, lekin minnen
 2414 çıkmıy. Ahrısı, buyım kerlegedér, — dip, oyalçan gına kölémseredé Kayum.

2415 Min de yılmaydım hem fronttaşına karap aldım. Belekey buylı, kara tut
 2416 yözlé, kılıç borınlı, urman çiklevégé töslé karasu-sargılı küzlé bu yégétné frontta
 2417 çakta ermenner — ermen, gruzinnar — gruzin, yehüdler yehüd dip yöriy torgan

2418 bulgannar. Tik ħolkı gına ul ħalıklarnıkı şikéllé kaynar tügél, — ul sabır, tıynak,
 2419 ħeyle-mazar bélmiy, barı-yuğı bélen urtaklaşırğa hervakit ezér, ħenéċkélé süz
 2420 eytseler — oyalıp kızara. Andıy ċakta biténdegé bérniċe börték şadrası béléne başlıy.
 2421 Rédaktsiyede anı, yaratıp-şayartıp, kübrek Yamankulov dip yörüylardi ħelbuki anıñ
 2422 ċın familiyesé alay tügél. Kulın yamanlarga da nigéz yuk, kirésénċe, anıñ kulı,
 2423 kızlarnıkı kébék, nefis, eytérseñ, elé küpten tügél géne mltık ta totmagan, granata da
 2424 ırğıtmagan, can tirge batıp, okop ta kazımagan. Barı tik naborşċıklar gına anıñ kulın
 2425 yamanlavı mömkin, ċönki grankalarını tamam buyap bétére. Rédaktsiyede yazuv
 2426 maşınkası yuk, e rédaktsiye kэшélerénéñ kuldán yazuvları tatarċanı bélgen kэшélerge
 2427 de bér tabışmak bula, e naborşċıklar, ala eytkenémċe, ruslar. Kısкасı, korréktornıñ
 2428 kulın yamanlarga téleseñ, nigézé bar.

2429 — Kayum, séznéñ Bereñgé avılı kay tirederek? Sugıştan soñ, isen kalsak, bér
 2430 barıp karıysı idé.

2431 — Elle Bereñgéde bulganıñ yukmı? — dip gaceplendé ul. (s. 254)

2432 — Tatarstannıñ ut kürşésé — Mari réspublikasında gına. Bik znaménitıy avıl
 2433 ul, — péduçilişċısında dönyadagı iñ matur kızlar ukıy, bér kürüvde gaşıyk bulasıñ!
 2434 — Kayum astan gına karıy, e üzénéñ küzlerénde şayan mutlık tügél, moñsuvlık
 2435 yarılıp yata. Bu küzlerge karagaċ, anı üçéklerge yekiy mektebén sagınamı — anda,
 2436 belki, Kayumnıñ yöregén özgen bér ċiber ukıtuvċı kalgandır? Elle bér-bér nerse
 2437 sizénemé? Kayċak kэшénéñ éċké sizénüvé iskitkéċ köċlé bula, şakkatarlık. Emma
 2438 üzémnéñ iħtıyarsız tугan uylarım bélen ipteshémné şomlandırasım kilmedé.
 2439 Gomumen péduçilişċé turındagı süzné özerge buldım. Kэшénéñ éċénde nindiy sérler
 2440 bulmas.

2441 Kayumnıñ ordén-médalé yuk elé. Lekin sul yak kükreċ késesé östénde
 2442 yaralanuv bilgésé bar. Dimek, ul pérédovoyda bulgan. Şul turıda soragaċ:

2443 — Buldı indé, — didé ul gadeténċe tıynak kına. Lekin tavışında elle
 2444 kanegatsézlék, elle rencüv yañırığanda toyıldı. — Min bit, kaybérevler uylaganċa,
 2445 tıldan tup-turı rédaktsiye şerefleréne oċıp kilmedém. Armiyege 1939 yılda uk
 2446 alındım. Añarċı ukıtuvċı idém.

2447 — Bereñgedemé?

2448 — Bulsa... Avılınıñ méne digen urta mektebé bar. Min tatar télén hem
2449 edebiyatın ukıttım. Béznéñ üzébéznéñ seletlé şegıyrlerebéz de üsép kile idé.

2450 — Meselen?

2451 — Meselen, Mansur Gayaz.

2452 — «Sovét edebiyatında» şıgırlarén kürgeném bar. Hezér kayda ul yégét?

2453 — İl östéne yav kilgende, ir-yégétnéñ urını — frontta.

2454 — Séznéñ çastnı turı Karéliyege ozattılarını?

2455 — Turı uk tügél de, nu annarı Karéliyege élekték. Monda bit krugom urman,
2456 sazlık. Zur avıllar, şeherler az, sugış ézé elle ni kürénmiy, barısın yeşél saz suvı
2457 yotkan. İmgetélgen güzel naratları kürgeç kéne, yörek özéle. Min Kuyto külé
2458 tıresénde sugıştım. Lénrot naratı turında işétkenéñ bardır, belki.

2459 — Kareléyede bul da Lénrot naratı turında işétme, imés! Meşhür şagıyr, anıñ
2460 töbéne utırıp, karél kartlarınnan Kalévala dastanıñ yazgan. Dimek, (s. 255)
2461 Masélskaya yüneléşénde. Aytalamba avılın hetérliyséñmé?

2462 — Elle sin de anda buldınımı?

2463 — Soldat kayda bulmıy, — dip kölémséredém min.

2464 — Béz méne şul cirlerde bérénçe başlap sugışka kerdék. Çın urman sugışın
2465 şunda kürdém. Galemet ul urman sugışı — kük yana, cir yana, sazlık yana — baş
2466 tıgar urın yuk. Açı töténnen küzler atılıp çıgarday bula. Tatıdık indé şürelé
2467 gazapların, éçték layéş suldasin. Tüş bélen şuvışa-şuvışa, aktık töymelerénde kırıp
2468 bétérdék. Şulay da küp çigénmedék. Masélskayanıñ vodokaçkasın hetérliyséñmé?
2469 Şeher tamam cimérélgen, e vodokaçka, yazmışka üç itken kébéki elé de kalkıp tora.
2470 Béz de şunıñ şikéllé... İ-i-i, süzge mavıgıp, gazétanı böténley onıtkanmın.

2471 Kayum urınınnan sikérép tordı hem tipografiyege taba yögérdé. Min utırgan
2472 urınımda — diñgéz yarında kaldım. E uylarım... kaylarda gına gizmedé. Dörös, min
2473 indé urman sugışların kürép bélem, lekin çigénüv gazabın bézge böténley tatırğa turı
2474 kilmedé. Alarnı şul Kayumnar töbéne kader éçken, doşmannıñ kilüvén tuktatkan.
2475 Alar yıl eylenesénde tuñmıy torgan Mumansk portın totaştıruvçı Kirov timér yulın

2476 saklagannar. Bézněj belekey Kayum ul çakta ukçı rotanıñ soldatı hem partorgı
 2477 bulgan — bu turıda ul nignedér eytmedé, lekin min indé béledér idém. Karéliye
 2478 urmannarı zur, emma çigénér urın yuk, digen ul sugışçan ipteşleréne. Açlıgına da,
 2479 yaraları sızlavına da tüzgen.

2480 Gadi soldat üzéněj batırlığı turında ceyélép söylemiy, emma bér-iké süz
 2481 bélen bik tögel eytép bire, ya bérer kölké épizod kıstıra, ya sügénép ala. Anlaşañ —
 2482 anla, anlamasañ — üzéñe üpkele. E miña, yazuvçı kisegéne, şularnıñ barısın biş
 2483 barmagım kébék bélérge kirek bit. Annarı, Karéliye frontı iké miñ kilometrden
 2484 artıkkı suzıla, her ciré bik üzénçeléklé.

2485 Kayum ozakladı. Min Ak dıñgézne küzetép tuydım. Bolay karasañ, ul gél
 2486 bértöslé siman, ezrek zeñgersu, ak tügél. Kış köné géne timgélleñe, eytérsén, kömés
 2487 teñkelé balık, kırın yatıp, koyaş nurlarında kızına. Bélmiym, Ak dıñgézde nindiy
 2488 balıklar bardır, (s. 256) emma Karéliyeněj yégérmé altı mên külénde (soldatlar
 2489 arasında şundiñ süz yöriy idé) kübrek navaga gına. Béz anı citerlék aşadık, tuyıp
 2490 béttek. Soldatlar anı ağaç balık dip atıy başladı. Karap torırğa tavık ite siman ak,
 2491 kapsañ — nek suvsıl moroşka cilegégey.

2492 Nihayet, Kayum küréndé.

2493 — Éşler niçék bara anda?

2494 — Bara şunda, — didé korréktor téler-télemes kéne. — E sin nik kérép
 2495 yatmadıñ?

2496 — Yukıdan kiben kuygan késé yuk elé.

2497 — E nige kölémseriysén?

2498 — Min tügél, sin nige kölémseriysén? Tagın korréktor kızlar yanına kérép
 2499 kaynar çay éçép çıktıñmı ellé?

2500 — Eytérsén, bézge çey éçerge yaramıy. Yarıy elé, zvaniyén minékénnen
 2501 kéçerek, yugıyse...

2502 — Min ölken sérjant dip maktanasıñ indé.

2503 — Kak je! Ul isémné miña pérédovoyda birdéler. E anda tikmege géne
2504 birmiyler. Bér segat éçénde pomkomvzvod ta, komvzvod ta buldım. Raz —
2505 pomkomvzvodiñ yuk. Raz — komvzvodiñ yuk. Méne niçék. E sugışırğa kirek,
2506 citekçélék iterge kirek.

2507 — Rota partorgı öçén...

2508 — Partorg nerse, anı kul kütereler de saylap kuyalar.

2509 — Hay, nindiy ansat!

2510 — Ansat ta bulmasın diy...

2511 Kayum kémgedér tursaygan, kémgedér hetéré kalganday söyleşe idé. kémgge
2512 açuvlandı iken? Miñamı? Min aña avır süz eytmedém bugay. Elle sérjant başı bélen
2513 mayor urınında utıruvımnı yaratıp bétérmiymé iken? Rédaktsiye sékrétaré kiménde
2514 mayor bulırğa tiyész. E kinet küterélüvçéler, gadette, bir éré kılana başlıylar, şulay
2515 itép, kaybérleré üzlerénéñ bik buldıklı ikenén adım sayın kürseterge tırışalar. Elle
2516 Kayum şul gönahlarnı minde de küremé?

2517 Min aptıradım.

2518 — Kara elé, Kayum, — didém min, kölémseriy töşép, — tipografiyede siné
2519 almaştırmadıları mı? Korréktorlar bélen lénotiniskalar bik mekérle ıhalık bit. Bér
2520 minutta keshénéñ...

2521 — Yuk, miném başım eylenmiy, min üzémnéñ beyemné (s. 257) bélem.
2522 Annarı alar miña karamıy da — buyım kerle, payıgım yuk. E méne pérspektivalı
2523 sérjantlarga saklana töşerge kirek.

2524 — Rehmet, kiñeshéñné iste totarmin, lekin ni öçén açuvlanganıñnı açıgrak
2525 eytseñ idé. min şiklenüvçen keshé. Sinéñ mondıy karaşıñnı élék te sizgeliy idém.

2526 — Alaysa, üzén nige miném pérédovoyda buluv-bulmavım bélen hervakit
2527 kızıksınasıñ? Elle sin géne algı sızıknı kürgenmé? Mayor bélen ölken léyténant
2528 tırnak astınnan kér ezlemiyler bit.

2529 — Yégét, açık itép eyttéñ. Miném siné tiñ kürüvémné töşénép
2530 citkermegenséñ.

- 2531 Kayum miña ısanmadı bugay. Küz karaşın kayadır yırakka töbedé.
- 2532 — Ene küresénmé? — didé.
- 2533 — Bérniy kürmim.
- 2534 — Dıngéz türénde!
- 2535 — Anda su yaltırıy.
- 2536 — Dulkınnar uynıy başlagan! İrtége şstorm köt.
- 2537 — Dıngéz türénde mondıy gına dulkınnar bula...
- 2538 — Snaypérlikka gübçém yaramıysın iken, — didé Kayum, miné şakkatırıp.
- 2539 Bézněj küzler oçraştı. Kayumnıñ karaşı, miña kalsa, béráz eylé-şeylé idé. Ul
- 2540 güya: «Méne tik tormas tél, nindiy yünséz süz eytép taşladı bit!» diye idé. Şul
- 2541 mizgélde min anın éçénde kaynagan sérlerén sizép aldım şikéllé. Lekin monın
- 2542 nigézénde nerse yata — töşénmedém. Kayumnı min éçkéséz-prostoy yégét dip uylıy
- 2543 başlagan idém, küresén, alay uk tügél. Eger ul başkalar danına vakçılarça kızıguvçı,
- 2544 aldım sayın alardan könleşüvçe bulsa, bu yahşıga iltmes. Ofitsérar bélen ul elé
- 2545 distantsiyené saklıy torgandır, e zvaniyése üzénékénnen tüben kéşéden nerse kurkıp
- 2546 torırğa?
- 2547 Kayum süzné artık devam iterge télemedé. Aska karap:
- 2548 — Yarar, tipografiyege tagın bér kérép tikşérem de tügereklerge vakıt, —
- 2549 didé,. — Sin de bar yat. Ak dıngézdén barıbér altın balık çıkmaz. Suvı salkın.
- 2550 Korréktor üz aldına sızgıra-sızgıra kitép bardı. Min elé bérniçe minut dıngéz
- 2551 türéne karap utırdım. İrtengé aksıl reşede dulkınnar uynavı (**s. 258**) böténley diyerlék
- 2552 bélénmiy. Şulay uk miném küz naçar küre başlaganmını? Min biréde snaypérlikka
- 2553 imtiħan totarga kilmedém kilüvén... Yuk, Kayum alay bérkatlı tügél, küresén, şaktıy
- 2554 ħeyleker, astırtındır? Élék niçéktér igtıbar itélmegen, ħezér kılıt itép isémé töşté: elé
- 2555 yaña kilgen könnerémde miném bér mekalemde Kayum iké-öç ħeréf ħatasın zur
- 2556 ħeréfler tözetép, polosanı şul köyénçé rédaktor kulına birgen idé. ul çakta artık
- 2557 igtıbar itmedém, e ħezér soñga kalıp bulsa da uyladım: «Yaña sékrétarnı şep çepegen
- 2558 bit, şuk korréktor!»

2559 Min tirlep çıktım. Üz-üzémnen oyaldım — kara, nindiy vak kేశé ikenmén...
 2560 Kilse kilér iken şundiý şık!

2561 Elé küpten tügel géne béznéñ tatar rédaktsiyesénde bik zur üzgeréşler bulgan.
 2562 Sebepleré hem sérleré miña bik ük açık tügel. Rédaktor urınbasarı mayor Aléksandr
 2563 Gérasimovni (rédaktor bulıp rus gazétası citekçesé sanala idé) hem rédaktsiye
 2564 hézmetkeré kapitan Minhac Camaliyévnı eşlerénen alıp, rézervka cibergenner.
 2565 Rédaktor urınbasarı itép rédaktsiye eşçesé mayor Gabdélbariyévnı bilgélegenner,
 2566 korrépondént bulıp politupravléniyéden ölken léyténant Möhmettaşhinur Sabayév
 2567 kilgen, miné, kilüvge, sékrétar itép kuydılar.

2568 Mayor Gabdélbariyév çın gazétçı, ul «Kızıl Yeşler» de hem «Kızıl Tatarstan»
 2569 eşlegen kేశé, soldat gazétasın yaşırtuv eşéne kilgen könénen ük kérésken. Añarçı
 2570 gazetabız niçektér tösséz çıgıp kilgen, dublyaj bulgan. Rédaktor urınbasarı
 2571 Gérasimov tatarçanı bolay bik eybet bélse de, élék mektep diréktori bulgan, jurnalist
 2572 eşén belép betérmegen. Politrabotnik Camaliyév ise yazuv-sızuv bélen eş itmegen.
 2573 Alarnı dublyaj kanegatlendérgen bulsa kirek. Mayor Gabdélganiyév kıyu revéşte
 2574 dublyajdan baş tarta, rédaktsiyenéñ üz heberçelerén buldırırğa kérésé, Kazan bélen
 2575 beylenéşné yulga sala.

2576 Möhmettaşhinurnıñ da gazéta eşénde elle ni tecribesé yuk yugin, avılda
 2577 polétotdéllar vakıtında rayon gazétası rédaktori bulıp algan, lekin ozak eşlemegen,
 2578 emma tabigaté bélen çın jurnalist — kirek matérialnı taş astınnan da taba béle, télese
 2579 **(s. 259)** nindiy komandir yanına kére, hetta général bélen söyleşe, hiç tartınmıy. Min
 2580 kıska gına vakıt eçénde moña ısanıp ölgérdém. Kalemé, dörös, bik şoma tügel, lekin
 2581 tatuv rédaktsiyede bu kimçélékné betérép bula.

2582 Min kérép yatkanda, mayor bélen ölken léyténant yoklıylar idé. alarnı
 2583 uyatmaska tırışıp, sak kına çışéndém de başımnı ménderge kıyuvga, yoklap ta
 2584 kitkenmén.

2585 Uyanganda töşké aş vakıtı citken idé indé. Mayor Gabdélbariyév urınında yuk
 2586 — ul aşarga kitken, gomumen ul bik tögel kేశé, yokıdan bér uk vakıtta tora, bér ük
 2587 vakıtta eşke utıra. Tormışnı da, eytérseñ, gazéta makétı şikéllé itép, tögel sıza,
 2588 bérkayda, bérnindiy artık yul yuk. Möhmettaşhinur tabigaté bélen nek anıñ kirésé.

2589 Méne elé de, küpten torgan bulsa da, miné kötép utıra. Üzé Kayum kitérép kuygan
2590 yaña gazétanı karaştıra.

2591 — Tizrek yuvınıp al, yugıyse aşhanegge kiçegebéz, — didé Möhemmetşahinur
2592 gazétadan başın kütermiyçe géne. — Kayumnı uyatmıyk, aña aş kaldırsınnar dip
2593 eytərbéz. Tırışa ul yégét. Gazéta nomérdan nomérga yahşıra bara. E miném mekale
2594 bügéngé bitné pryamo bizegen. — Hem ul üzéne géne ıhas revéşte kétkéldep kölep
2595 kuydı. Anıñ kölüvé bik samimiy, masayunıñ, min-minléknén eseré de yuk, kirésénçe,
2596 ul üzén kéçéreyte kébék. Monı bik osta itép üzénén şayan kölüvé bélen yeşére.

2597 Aşhanegge barganda, elle üz uylarım bélen artık meşgul bulgangamı, elle
2598 yakındagı aerodromda samolétlar özlékséz gülegengemé, dıñgéz şavlavın böténley
2599 işétmedém. Aşhaneden çıkkanda, dıñgéz şulkader ajgıra idé, min ihtıyarsızdan
2600 tuktap:

2601 — Elle şstorm başlangan indé, — didém. Çal yalların kabartkan tav-tav
2602 dulkınnar, bér-bérsén kuvişıp kilép, açuv bélen yarga beréleler. Su artkan, bayagı
2603 éréle-vaklı taşlar indé kürénmiy.

2604 — Kaya ul çın şstorm. Bu elé yeş kilép koymagı gına, e méne kaynana
2605 koymagı kabarsa kabara indé ul! — didé Möhemmetşahinur hem tagın bik
2606 üzénçeléklé itép kölep aldı. Bilgélé, bu şayan süzler miném igtıbarımnan çitte
2607 kalmadı, lekin min Kayumnıñ töngé süzlerém hetérledém hem Möhemmetşahinurga
2608 **(s. 260)** kiçe Kayumnı üpkelete yazuvımnı eytérge mecbür buldım. Miné bik tiz
2609 töşéndé.

2610 — Elle Gérasimov turında süz buldımı? — dip soradı ul.

2611 — Min Kayumnı bik az bélem. Yakınrak tanışasım kilgen idé. Rédaktsiyege
2612 niçék élegüvén soragan idém. E ul...

2613 — Anlaşıla, — didé Möhemmetşahinur, miném süzém bétkenén de kötmiyçe.
2614 — Kyumnı rédaktsiyege mayor Gérasimov tarta. Ul anı kaydadır pérédovoyda taba.
2615 İkesé de ukıtuvcı — süzleré kile. Lekin uñaysız ıheller kilép çıga, Kayum, güya,
2616 yahşılıkka karşı usallık eşliy. Bilgélé, saf vöcdanlı Kayum monı bik avır kiçere. E
2617 Gérasimov aña rencüv süzé de eytmıy. Gazéta öçén rédaktor cavap bire diy i
2618 vesselam...

2619 — Nerse bula soñ? — dip soradım min.

2620 — Rédaktsiye eşende bula torgan gadetiy hel. Camaliyév Véhovniy
2621 Başkomanduyuşçiy prikazın terceme ite hem şunda bér süz töşép kala. Bérev de
2622 kürmiy. Soñınnan Politupravléniyéde Gérasimovtan sorıylar: tatarça minométçılar
2623 niçék bula? Minométçılar minométçılar bula indé, diy Gérasimov, bu süz terceme
2624 itélmiy.

2625 Şunnan Gérasimovtan tatarçasın ukıtarlar, e Politupravléniyé kేశésé originalın
2626 karap bara. Minométçılar süzé töşép kalgan.

2627 Gérasimov aklanıp tormıy, min gayéplé, karap citkermegenmén, tiyészlé
2628 cezasın küterem, diy. Méne şul. Kayum, korréktor bularak, partoyışmaga gariza
2629 yaza, yenesé, bu hatanı ul kürérge tiyész bulgan, lekin...

2630 Möhemmetşahinur süzden tuktadı. Béz, şavlap-duvlap torgan diñgézge béráz
2631 karap bargaç, rédaktsiyege kerdék. Kayumnıñ urını buş idé. mayor Gabdélbariyév
2632 bik citdiy kıyfet bélen gazétanıñ çerattagı nomérı makétın sıza. Sıza-sıza da, makétın
2633 alga suzgan kulına totıp, bér küzén kısıp, aña karıy, yenesé, niçék, simmétriye
2634 kilgenmé?

2635 Ozaklamıy mayornı rus gazétası létuçkasına çakırıp aldılar. Min
2636 Möhemmetşahinur yazgan mekalelerné rédaktsiyeliy başladım.

2637 — Möhemmetşahinur, — didém, soñgı mekalené karap bétérép, — baya
2638 koymak turında bik matur süz eyttén. Açuvlanma, üz mekalelerénde nigedér koymak
2639 naçar (**s. 261**) kabargan. Çüpresén kızganasıñ, ahrısı. Kızganma, uñgan hatınnı gına
2640 tügél, uñgan jurnalistnı da kilésken «aşlar» öçén maktıylar.

2641 — Soñ, ni, koymak... Ebi-babay süzé géne iç ul! Söylegende uylap
2642 tormıysıñ, kile şunda tél oçına. Uylıy başlasam, cilékleré kibe de kite. —
2643 Möhemmetşahinur tagın kétkélden kölep aldı. — Bér minut vakıtıñnı alıp söyliyım
2644 elé, açuvlanma. Hatın gél yaratıp eyte torgan idé: küp takıldıyıñ, şunğa küre mañgay
2645 çeçén koyılıp bétken. Akıllı kేశélernéñ géne başı taz bula dip maktanma. Şul, elé
2646 mitiésta eşlegen çağında, bér vakıtın üzémné doklad söylerge avılga ciberérge
2647 buldılar. Dokladnıñ tékstın raykomga birérge kuştılar. Tirlep-pésép yazdım, üzémçe
2648 iñ matur süzlerné sayladım — pryamo sigır. Raykom sékrétaré, ukıp çıkkaç, östel

2649 pıyalasın barmakları bélen bik ozak döbértetté. Min eytem: «Buldi, anladım,
2650 döbértetme!» — «Pıçagım anlagansın! — diy sékrétar. — Min üzém sinénj bélen
2651 avılga baram!» — «Alay bulgaç, min eytem, — bigrek yahşı, ikébézge de timér östel
2652 kuydırabız, biyéрге ték biyéрге». — Ul éndeşmedé, e küz karaşınnan yuk çeçlerénj
2653 üre torırlık idé.

2654 — Nu, malay, — didé raykom sékrétaré dokladımın tıjlağaç, — yazganınnı
2655 ukırsınj dip kotıp oçkan idé. böténley başka doklad söyledénj bit! Hılık avızıña karap
2656 kına tordı. Politik sizgérlegénj bar, agımdağı politikanı yahşı bélesénj, süz öçén de
2657 kürşége kérmiysénj iken, emma yazuvçı sinnen çıkmıy, anısı fakat. — Bu yulı
2658 Möhmetşahinur şaktıy ozak köldé. — Lekin raykom sékrétarénnan da hikmetlérek
2659 süzné miña béznénj Kayum eytté. Tora torgaç, anıj avıl agayı kébék bér kelime eytép
2660 kuya torgan gadeté bar: isémnéj öç katlısın saylagannar üzénje, akılını mul birgenner,
2661 ekiyet söylerge disénj, télénj de allaga şökér, tik, bismilla eytép, baş astına kaz kavrıyı
2662 kuyarga onıtkannar. Şuña küre yaza bélmiysénj. Hezer indé üzénne yañadan bişékke
2663 salmıyça, bérnerse de eşlep bulmıy. Zehermé? Yumorist ta tügél, çenéçkéle süzge
2664 degva de itmiy kébék, e nindiy usal téşliy. Lekin min Kayumga açuvlanmıym, nik
2665 disénj, anıj kelimesénde hıklık bar. Hık süzge tilé géne karşı.

2666 Şul çakta Kayum üzé kaytıp kéré.

2667 — Reħmet, Möhmetşahinur abıy, — didé ul, (s. 262) mayornın urınında
2668 yoklının kürép. Gabdélbariev aldında ul küp süzlé buluvdan saklana idé. — Sinénj
2669 arkada koymak bélen sıyladılar üzémné. Ey temlé koymakları...

2670 Béz ölken léyténant bélen küzge küş karaşıp aldık da şarkıldap köldék.
2671 Kayum, aptırap, eytesé süzén eytép bétérmedé. Hervakit canlı yıldırgan küzleré
2672 moñsuvlanıp kitté. Min yılmayıp:

2673 — E min, Kayum, Ak dingéz yarında mogciza kürdém: dingéznénj suvı ak
2674 iken, citmese altın balıklar yöze iken. Bér belekeçé şorm yarga uk çıgarıp taşlagan
2675 idé, — didém.

2676 — Kaya, kürset, — didé ul, şayartuvımın anlap.

2677 — Min anı kiré dingézge ciberdém. Béráz üse töşsén didém. Şundiy belekeç
2678 — kızganıç bit.

2679 Kayum yılmayuvdan tuktadı.

2680 — Möhemmetşahinur abıy takıldagandır indé. E üzé sér saklıy bélem digen
2681 idé...

2682 — Üpkeleme, Kayum. Miném isémém géne tügél, kayçak eytken süzém de
2683 öç katlı bula, bigrek te sügéne başlasam, — didé ölken léyténant, citdiy itép. —
2684 Bügén sügénérge sebep yuk. E ozın isem — ozın gomér digen süz. Babaylardan
2685 işétkenéñ bardır, onıtma!.. Ene matornıñ ayak tavısları. Bétériyk şunda. Yugıyse, ul
2686 bélse, barısın yañabaştan kabalarga mecbür itép. Bél, soldat küñélé — ak dıñgéz,
2687 anda altın balıklar da rehetlenép yöze.

2688 İyul 1975 yıl (s. 263)

3.2. TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARMA

3.2.1. Aktarmada Uyulan Esaslar

Metin Türkiye Türkçesine aktarılırken mümkün olduğunca orijinal metne sadık kalınmaya çalışılmıştır. Anlam kaybına yol açmadan Türkiye Türkçesine en yakın anlam ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Yazarın dipnotları giriş notları da Türkiye Türkçesine aktarılmış ve aktarmalı metne dâhil edilmiştir. Kişi isimleri Tatar Türkçesinde kullanıldığı şekliyle verilmiştir.

Aktarmalı metin transkrip metniyle aynı sıra doğrultusunda çalışmamızda yer almıştır.

3.2.2. Aktarmalı Metin

İKİNCİ ÖMÜR

1

Üç gün boyunca ortalığa geçip duran kuru yel esti. Beyaz cübbe giymiş gibi, bembeyaz renge bürünüp, derin düşünceye dalıp oturmuş uzun çam ağaçlarının iğne yaprakları göründü, yeni gelin gibi nefis beyaz şal örtünmüş kayınların dalları döküldü. Orman, birine sinirlenmiş gibi, binlerce sesler çıkarıp böğürdü. Kurşun gibi ağır bulutlarla kaplanmış gökyüzünde gündüz güneşi, geceleri ay yıldızlar görünmedi. Hepsî, zaman zaman, geceki karanlık çarşafını yırtıp, beyaz füzeler gibi göğe fırlıyor ve uzak topların alevinden parlaya parlaya giden kıızıl ışıklar gibi, gök parıltısı ışıkları gibi, çok miktarda parlayıp duruyordu.

Cephe hattı arkada, uzakta kaldı. Mitralyöz ve makineli tüfek sesleri çok az işitilmeye başladı.

Şafağa doğru rüzgâr kesilmeye başladı. Orman, halden düşmüş ayı gibi sakinleşti. Kelebek kelebek kar yağmaya başladı.

Havanın değişmesi bizi çok sevindirdi. Biz, üç gün boyunca düşmanın cephe gerisinde yürüyüp, bölüğümüze geri dönüyorduk. Arkada, beyaz kurdele şekilli, kızak izleri uzanıp kalıyor. İzler gönlü endişelendiriyordu. Fırtına bize yardıma geldi.

Şimdi kızak izleri kara gömülecek, düşman bizim nereden gelip, nereye gittiğimizi anlayamayacak. Kuyruğunu tutturmayan kızıl istihbaratçılardan ödü patlayıp, geceler boyu, sağdan, soldan, önden bekleyecek. Ama bize de o gerek!

Sabahleyin kar yağmayı bıraktı. Gökyüzü bulutlardan yavaş yavaş arınıp, mavi göl gibi, ormanın üstüne serildi. Onun parlak maviliği yeniden beyaza bürünmeye hazırlanan çam ağaçlarına, nefis yazma örtünmüş harika kayınlara, bembeyaz pamuk yorgan örtünmüş alanlara, göllere, sazlıklara bulaştı. Parıldayıp güneş çıktı. Eh, bu anda Karelya Ormanı'nın güzelliğini görseydiniz! Binlerce, milyonlarca kar incileri ışıldayıp parlıyor. Çam ağaçlarının dalları güneş parlamasında sihirli altın mum gibi yanıyor. Hava saf, ormanda çıt ses yok. Ara sıra bir yerlerde çok uzakta ağaçkakan gagası, onun sesi apaçık işitiliyor. Yeni yağmış kar üstünde orman tavuklarının tüy izleri, geyiklerin patikaları denk geliyor. Bu görünüşten hangi avcının yüreği delirip tepmez de, hangi avcı şu izler boyunca orman içine girip gitmemeye dayanır!

Komutan izci askerlerini dinlenmek için durdurmaya karar verdi. İşte şu açık alanı geçip, oradaki şu çember tepeye kaldırılmış, dinlenmek için pek uygun yer var. Lakin komutan «yine de gittik!» demeye davranmadı, baş devriyeden haber getirdiler.

— Yoldaş Andrianov, orada değişik bir koku var, — dedi, haberci, — yanmış bez, yanmış et kokusuna benziyor.

O da olmadı, savaşçıların birisi, eliyle tepenin sol köşesine dürterek işaret edip:

— İşte, görüyor musunuz? Mavi duman yükseliyor, — dedi.

Hepimiz işaret edilen tarafa döndük.

2

Ocak yanına gelip çıkarak, korkunç bir görüntü karşısında şaşırıp kaldık. Bizim her birimiz kendi kafasından ölüm korkusu geçirmiş, pek çok ağır halleri düşünmüş, Akfinlerin vahşiliklerini çok görmüş olsa da, tenimizi çimdiren gitti. Evet, bu anda içinden geçirdiği duygularını, yürekte kaynayan nefretini anlatacak sözler

insanın dilinde yok şimdi. Damak dibine sert vurup gelip tıklandı, eller makineli tüfeği güçlü bir şekilde sıktı. Herkes o anda içinden ant içti:

— İntikam, intikam, merhametsiz intikam almaya!

... Sönüp giden ocağın üstünde bir insan bedeni yatıyordu. Onun elbiseleri hemen hemen yanıp bitmiş denebilecek gibi, yalınayak: ayak parmaklarının tırnak altlarına çırpılar batmış; yüzü dayanılmaz gazaptan çatılmış: sağ gözü yarım açık, onda ölüm dehşeti yansıyor.

Kim o, buraya ne zaman, nasıl gelip tutulmuş — bilemedik. Yanında belge falan yok, elbisesinin yanmamış kısmındaki yıldızlı düğmeleri onun Sovyet savaşçısı olduğunu gösteriyordu.

Bir iki saniye geçmişti. Onlarca el isimsiz kahramanın bedenini, ocağın üstünden alıp, yumuşak yatağa salar gibi, yeni yağmış kar üstüne koydular. Birileri onun tüten elbiselerini söndürmeye davrandı, ama sıhhiyeciyi yanına diz çöktü.

— Omzunda kurşun yarası var... bir, iki...

Ansızın sıhhiyeciyi parmakları hızlıca kımıldamaya başladı ve bağırmaya başladı:

— Yoldaşlar! Yoldaşlar, yaşıyor! Kalbi atıyor!

3

Dinlenmek, karnımızı doyurmak için durmuştuk. Nerede o! Bütün arayıp taramayı unutup, bu savaşçıyı bir yoldaşın sıcak paltosuna sarıp kızıklara koyduk ve karakolumuza ulaştırdık. Yolda nasıl geri döndüğümüzü, neler yaptığımızı, — birini bile hatırlamıyorum. Bütün dileğimiz, bütün düşüncemiz bu bilinmeyen kahramanı kurtarmaya yönelmişti.

Akşamleyin bölüğümüze dönüp gittik. Yoldaşı karakola ulaştırdık. Karakoldan onu revire, revirden de askeri hastaneye gönderdiler.

Bundan sonra biz onun hakkında hiçbir şey duymadık. Onun kim olduğunu, faşistlerin eline nasıl düştüğünü, hatta ölü mü diri mi olduğunu da öğrenemedik. Eğer

tesadüfen rast gelmemiş olsak, bu olay bizim için ömür boyu unutulmayacak esrarengiz bir facia olup kalmış olurdu.

Nisan sonunda ben, yaralanıp hastaneye yattım. Ameliyattan sonra biraz iyileşince, hemşireden bir kitap istedim. Birkaç broşür alıp geldi. Lakin ben onları daha önceden okumuştum, bu yüzden kitapları pencere dibine koydum ve dirseğime dayanıp tanımadığım şehrin caddesini seyretmeye başladım. Şimdi mayıs ayı güneş gülümsüyor; lakin bu uzak şehrin sokaklarını kar basmış. Kızıl kiremit çatılı, süslenmiş beyaz basamaklı, beyaz balkonlu binalara askeri kişiler girip, çıkıp yürüyorlar. Sivil halk neredeyse hiç görünmüyor.

O sırada düşünerek bakıp dururken, birisi:

— Eh, bizim oralarda bülbüller ötüyordur şimdi, burada kar, boran oynuyor, — dedi. Ardıma dönüp baktım. Karyolamın yanında üstüne kara entari giymiş, kapkara saçlı, kuş kanadı gibi bükülüp giden kara kaşlı, orta boylu biri ayakta duruyor.

— Sen Tatar mısın yoksa? — diye sordu. Cevap vermek için onun yüzüne doğru gözlerimi diktim.

— Niye böyle keskin bakıyorsun, yoksa beni görmüş müydün? — deyip, çocuklar gibi gülümsedi.

— Bir yerden görmüş olabilirim, ama hatırlayamıyorum — dedim.

— Pek mümkün, görmüşsündür de...

Orada biz onunla tanışıp gittik. Uzun günlerce söyleşip vakit geçirdik. Onun adı Vakıyf, soyadı Garifullin, Tatar çıktı.

Ben pek çok vakitler: «O mu, değil mi?» — diye, düşünüp durdum ve bir gün dayanamadım:

— Vakıyf, söyler misin, nerede yaralandın, ne zaman, nasıl? — diye sordum.

Yavaşça soluklandı ve sağ eliyle alnını siliverdi.

— Bu vakte kadar sormayınca, hiç sormazsın diye düşünmüştüm. Sormaman hayırlı olurdu... — dedi.

Onun sesinde nasıl bir keder, sızı olduğunu sezip, kendimin bu dikkatsizliğim için ondan af diledim.

— Zarar yok, — dedi, biraz sakinleştikten sonra. — Şu an o kadar üzücü değil... Zor günler geride kaldı... Peki, sorunu cevapsız bırakmayayım. Ardından kendimin de bir gönlümü boşaltasım geliyor. Belki biraz hafiflemiş olurum. Şöyle, günlerin birinde biz istihbarata çıkıp gittik. Ben istihbaratçıyım tabi. Tahmini iki gün boyunca düşmanın cephe gerisinde yürüdükten sonra, birdenbire Finlerin istihbaratçısına rastladık. Savaşmadan kurtulmak mümkün değildi. Biz de ateş açtık, onlar da. Karanlık çökünceye dek çatıştık. Onlar birkaç defa bizi kuşatmaya çalıştılar. Lakin yaralılarını, ölülerini bıraka bıraka geri çekilmeye mecbur kaldılar. Karanlık çökünce, Finlere paletli kızaklarla takviye destek geldi. Onların hücumu güçlendi. Ben iki yerimden yaralandım, mermiler bitti. Yoldaşların bir kısmı yaralandı, pek çoğu öldü. Nihayet, ben tamamen yalnız kaldım. Bombaları elime aldım. Finler göğüsleriyle savaşarak bana doğru geliyorlar. Birini fırlatıyorum. Geri çekiliyorlar. Birazdan yeniden gelmeye başlıyorlar. Onların beyaz giysileri kardan belli olmuyor. Gözlerimi ağrıtarak bakıyorum. Tekrar bomba atıyorum. Diğerlerinden feryat duyuluyor, sövüyorlar. «Teslim ol, Rus!» — diye bağııyorlar. O sırada beni üçüncü kez yaraladılar. Hemen geri çekilmeyi düşünmek de mümkün değildi şimdi: el de ayak da yaralı. Eh, ben anladım, ölüm bana doğru geliyor artık. Yine de yaşıyordum. Ben henüz evlenmemiştim, sevdiğim kız da var... Lakin düşman eline sağ geçiyordum, ölüm gereksiz. Son bombamı elime alıp faşistlerin beni kuşatmasını beklemeye başladım. Çok beklemeye gerek kalmadı. Bana yakınlaşmaya başladılar... Ateş etmiyorlar, sağ olarak ele geçirmeyi düşünüyorlar. « Ah, siz miskinler! Kimi ele geçirmek istiyorsunuz!» dedim ve bombamı yanımdaki taşa vurdum...

Garifullin başını eydi, birkaç dakika sessiz durdu. Ardından işitilir işitilmez bir sesle sözüne devam etti:

— Lakin talihsizliğe bak, bomba patlamadı. Bıçağımı almak için uzandım, artık çok geçti... İşte böyle ben düşman eline düştüm. Orada ne olduğunu, kardeş, ne sen sor, ne ben söyleyeyim. Sadece şunu yeniden söyleyeyim: faşistlerin eline düşmektense, ölüm bin kat iyidir. Beni tedavi eden ihtiyar doktor söylüyor, sen diyor, Garifullin, dünyaya ikinci kez geldin. Seni buraya alıp geldikleri zaman insan

denecek kadar düzgün bir yanın bile yoktu, diyor... Kimler beni faşistlerin kanlı ağzından çekip almış, kimlere ben ömrüm boyunca rahmet okumam gerekiyor, bilmiyorum. Eğer ben o kişilerle karşılaşsam, onlar için neler yapmazdım, onlara nasıl rahmet okumazdım. İşte böyle haller, kardeş, baştan geçti. Şimdi iyileşip çıktım. Kısa zamanda yeniden cepheye gider miyim diye düşünüyorum. Önceleri ben başka biriydim. Yufka yürekliydim. Şimdi zehirlendim, düşman benden aman beklemesin, parçalayıp atacağım.

Ben heyecanlandığımı sezdirmemek için, pencereye doğru döndüm. Ama Vakıyf oldukça yavaş yerinden kalktı ve kendi koğuşuna yöneldi. Ben onu durdurmadım.

Yine birçok gün geçti. Beni, sedyeye yerleştirip, pansuman yapmaya alıp götürdüler. Ameliyat masaları boş değildi, bana azıcık beklemek doğru geldi. Başımı kaldırıp yazı masası tarafına baksam yaşlı doktorun karşısında Garifullin duruyor.

— İşte, yoldaş Garifullin, ayrılma vakti geldi, — dedi, başhekim, yumuşak bir sesle. — Biz sizi iyileştirdik. Doğrusunu söylemek gerekirse, iyileşirsiniz diye başta ben de inanmıyordum. Şimdi sizi altı aya memleketinize gönderiyoruz. Size istirahat gerek. Yarın gidersiniz.

— Memleketime! — dedi Garifullin yavaşça. Ah, bir bilseydiniz onun sesinde ne kadar sevinç, ne kadar mutluluk vardı! — Allah razı olsun, yoldaş yaşlı doktor, Allah razı olsun! — Garifullin aniden donup kaldı, biraz sonra ikinci defa devam etti: — Yalnız eve gitme vakti değil, yoldaş başhekim... İlgilendiğiniz için sağ olun. Beni cepheye, karakoluma gönderiniz, — dedi.

— Yok, yok, yoldaş Garifullin, sizin bedeniniz çok fazla halsiz düştü, size istirahat gerek.

— Savaş bitince istirahat ederiz. Beni cepheye gönderiniz. Siz bana dünyaya ikinci kez geldiniz, dediniz. Memleketim için, iki değil, üç ömrüm olsa da kıskanmazdım, yoldaş başhekim!

O sırada beni ameliyat masasına koydular. Garifullin'in sözlerini artık duyamıyordum. Ancak koğuşa gidip, birkaç saat geçtikten sonra benim yanıma Vakıyf kendisi geldi.

— Ya, kardeş, ayrılma günü geldi, — dedi. — Bütün kalbimle söylüyorum: çok sevdim seni. Bundan sonra, haydi, mektup yazışırız.

— Peki, nereye, memlekete mi?

— Yok, karakoluma, cepheye! Göndermek gelmedi içlerinden, oğlum, hastane komutanına kadar gittim. Çok kavga ettim, razı oldular. Seni, diyorlar, Garifullin, ölüm yenemeyecek, biz de yenemedik, haydi istediğin gibi olsun, dediler. Gülümsediler. Gerçekten de, kendin düşün bak, eve gitsem, ben ne yapardım? Dinlenir miydım? Yok! Ama cephede gerekiyor. Belki, beni kurtaran yoldaşlarıma da rast gelirim. Sen ne düşünüyorsun, rast gelir miyim?

— Cephe çok kalabalık, yine de, belki rast gelirsin, — dedim. Bu gece ikimiz pek uzun söyleşip oturduk. Ama ikinci gün, Garifullin'i gönderince, elime kalem aldım ve yoldaşlarıma, cepheye mektup yazmaya başladım.

1942

BAYRAK

Güzel bir temmuz sabahında makineli tüfeğini asmış Miñnulla Kelimullin alayın karargahından çıktı ve elini koyu kara kaşlarının üstüne koyup, örülü dağlara bakmaya başladı. Çıplak dağların ardından fırlayıp koyu kara bir bulut geliyordu.

— Ne kadar korkunç bir bulut geliyor, — dedi vadiden gelen çavuş Garkuşa.

— Rüzgâr olur, — dedi Miñnulla, gözlerini buluttan almadan.

— Doğrudur. İşte, rüzgâr güçlendi.

— Evet, güçleniyor.

Garkuşa birkaç saniye konuşmadan durdu. Beline dizip taktığı «el bombalarını» düzeltti, tüfeğine konmuş tozu elbisesinin kolunun ucuyla sildi. Bundan sonra:

— Karargah komutanı binada mı? — diye sordu.

— Kumanda noktasında, — dedi Miñnulla.

Kumanda noktası dört yandan dağlarla kuşatılmış merkezin güney tarafında, sarp dağ eteğine kazılmış zeminlikteydi. Garkuşa zeminliğe girdi, ama Miñnulla yine biraz bulutları seyretmeye durdu ve yaprakları uğuldayıp duran kayına varıp dayandı ve yavaşça türkü mırıldandı:

...Düşman atmış olsa, dostlar yetmiş,

Niye düşmanlardan korkarız.

Türkücü tamamen unutulup, kendi türküsünün derin ezgisine dalıp, kederli düşüncelere daldı.

Ansızın Almanların ağır topçusu ateşe başladı. Top mermileri başta dağların ardında bir yerlerde patlamaya başladı, onları yeşil vadiye aktarmaya davrandılar. Hava vahşice güröldeyip, köpek sesleriyle doldu. Sanki, kesintisiz gök gürliyor, şimşek çakıyordu. Çok da geçmedi, etraf karardı, vadi üstünü koyu duman, toz kapladı. Gök de, güneş de görünmez oldu. Ancak roket sesleri fazlaca işitiliyor ve yana yana yere düştükleri anda, gökten düşen kuyruklu yıldız gibi alevlenen ışıkları duman, toz içinde çok az yanıp kalıyordu. Yüzlerce top, mitralyöz, makineli tüfek sesinden, onlara katılan «ura» nidalarından dağlar silkiniyor. Bunun üstüne rüzgâr güçlenip, uğuldayıp, esiyordu.

Geceleyin Almanlar bizim bölüğümüzü vadiye geri çekmeye mecbur ettiler. Ama sabahleyin, savaşın çok az dinip durduğu arada, elinde tabanca tutan alay komutanı KP' nin yanına çıkageldi. Başına bir şey giymemişti. Saçları dağılmış, yüzü asılmıştı. Alnına sarılmış beyaz sargı bezi baştan sona kan lekesi olmuş.

Komutan karargaha aceleyle girdi ve biraz sonra oradan alayın bayrağını kaldırıp çıktı. Zeminliğe yakın iki kayın duruyordu. Komutan bayrağı o kayınların arasına götürüp dikti. Kendisiyle birlikte KP' den çıkan Kelimullin' e, çavuş Garkuşa' ya ve makineli tüfekçi Lyubaşin' e bakıp:

— Bayrak burada dursun. Kılıf giydirmeyin. Her kim kendi bayrağını görürse, bizim birimize de başka yol olmadığını bilsin, — dedi. — Size bayrağı korumanızı emrediyorum. Aklınızda tutun:o yıkılmasın ya da düşman eline geçmesin! Bayrak — bizim şanımız, namusumuz. O şehit olan dostlarımızın kanı.

Eğer biz bayrağımızı kaybedersek, halkımız, sevdiklerimiz, çocuklarımız bize lanet okurlar. Bunun için, ölünceye dek burada durun!

«Serseri» kurşun komutanın başından bir karış kadar yukarıdan kayına girdi ve onu delip geçti. Komutan gözünü bile yummadı. Sanki, başının üstünden kurşun değil sivri sinek uçtu.

O esnada bayrağın yanından vadiye doğru bir grup savaşçı, komutan koşarak geçti.

Miğnulla ve dostları bayrağın yanında kaldılar. Bayrağın yanında savaşmanın çok önemli olduğunu sadece bir asker yüreği anlayabilirdi.

Vadi gün boyu çok kaynayıp, kükreyip, gürleyip durdu, akşama kadar savaş Miğnullalara doğru daha da yaklaştı. Birdenbire Alman makineli tüfekçileri bizim kumanda noktası yanına kadar geldiler. O sırada karargah civarında mevcut olan kişiler: karargah subayları, telefoncular, aşçılar — hepsi, silahlarını alıp, bayrağı korumaya atıldılar.

Dumanın içinde komandoların geldikleri apaçık görüldü. Onlar saklanmıyorlar, eğilmiyorlar da; önden, makineli tüfeği karnına dayayıp ateş ederek, uzun boylu, tek gözlü Alman koşarak geliyor.

«Baksana, şaşı şeytan, kendi koyduğunu almaya geliyor sanki!» — dedi Miğnulla içinden, uzun Alman'ı yavaşça arpacığa oturttu.

Bayrağın etrafındakiler ateş açtılar. Hitlerciler kayaların arkasına gizlendiler. Fakat uzun Alman, Miğnulla ateş edince, uçmak istemiş gibi kollarını açtı ve arkaya düştü. Onunla yan yana bir çok Hitlerci de takılıp kaldı.

Biraz sonra komandolar, aynı anda ateş açmaya başlayan mitralyöz ateşine sığınıp, taşlardan taşlara gizlenerek, yeniden koşmaya başladılar. Onların kızgınlıktan kırışan yüzleri daha açık görüldü. Çok olsa, otuz kırk metre ara kaldı. Savaşın şu gergin dakikalarında makineli disklerinde mermi bitti. Hitlerciler daha da yakınlaştılar. Onlar ateş gibi kıvılcımlanan bayrağa uzanıyorlardı.

O anda elinde bomba tutan çavuş Garkuşa yerinden kalktı. Onun yüzü yaralanıp kana bulanmış, beyaz sarı saçlarını rüzgâr dağıtıyordu. Bu dakikada mavi gözlü düşünceli yiğidin kıyafeti korkunçtu.

— Yoldaşlar! — diye haykırdı Garkuşa. — Bizim için başka yol yok. Bayrağımızı düşmana vermeyelim!

Onun sözlerini başkaları da destekledi.

— Ölene dek savaşaacağız, bayrağımızı düşmana vermeyeceğiz! — diye haykırdılar.

— Ölünceye dek! — diye tekrarladı aşçı Andrey Trofimov. O beyaz kalpağını, beyaz önlüğünü çıkarmaya yetişemedi. Galiba, aların sesini duyunca, kazanın yanından dosdoğru buraya koşmuş.

Trofimov «el bombasının» pimini çekip atmaya hazırlandı. Onlardan sağ taraftan masa yüksekliğinde kahverengi taş arkasında duran kısa boylu telefoncu Gabdreşitov da eline bomba aldı. Bayrağın tam yanında yatan karargah komutanı binbaşı Gabidaşvili'nin elinde de bomba göründü.

— Bombaları gönderin! — diye emretti. Kendisi, yerden biraz kalkarak, arka arkaya iki bomba fırlattı.

Miğnulla bomba ardından bomba atıp:

— Hadi, alın bakalım! — diye haykırdı.

Komandolar yeniden geriye çekildiler. Lakin Miğnulla bunu göremedi, terle karışık kan onun gözlerini kapatmıştı. O yaralanmış, ancak ne zaman olduğunu anlamamıştı. Koluyla gözünü silince yeniden görmeye başladı.

Aniden kara tepeden, güröldeyerek, iki uçak çıktı ve kanatlarıyla kayınların başlarına değeyazıp, şimşek hızında geçip gitti. Miğnulla onların önünde — haç, arkasında — kırmızı yıldız gördü. Bu saniyede denilebilir korkunç bir patlama işitildi. Uçakların biri dağa mı çakıldı, yoksa vurularak mı düşürüldü — yer eşilip, dağlar dalgalanmış gibi oldu, hatta dağ başlarından kopan büyük büyük taşlar devrilip düştü. Hava dalgası Miğnullayı da bayrağı da kenara attı. Miğnulla başıyla taş çarptı, gözlerinden kıvılcımlar saçıldı. Lakin aynı zamanda başka bir güç onu ayağa

kaldırdı, o, kendini bilmeden, bayrağı kaldırdı ve kayına doğru yürüdü. Onun göz altları kararmış başı çelik gibi ağırdı...

Almanlar yeniden ateş açtılar. Çavuş Garkuşa ikinci defa yaralandı. Gözünü bayrağa dikip:

— Kalkamadı!.. — dedi ve sözlerini bitiremeden öldü.

Makineli tüfekçi Lyubaşin de yaralandı. O sadece dostunun söyleyip bitiremediği sözleri tamamlamaya yetiştii:

— Birimiz dahi sağ kalsa da, bayrak duracak. Mişnulla, sıkı tut, düşmesin! — dedi. İkinci kurşun onun çenesine geldi. Yiğidin kıvrıkcık saçlı güzel başı taş üstüne salınıp düştü. Mişnulla dostunun şehit olduğuna inanmayarak:

— Tutayım, Anton, tutayım! Devrilmez! — diye bağırdı.

O anda teğmen Uralov'un makineli tüfekçileri dağların arasından çıkagelip, komandoları yandan vurdular. Makineli tüfekçilerin bu hücumu o kadar beklenmedik şekilde oldu ki birkaç dakika sonra çatışma bayrağın yanından görünür bir şekilde uzaklaşmaya başladı. Sonunda komandolar dağ aralarına girip bütünüyle gözden kayboldu.

— Uf! — diye Mişnulla rahatça soluk verdi, kurşunların dilip bitirdiği kayına dayandı. — Sıcak! — dedi. Yakasını söküp attı. Onun hali bitkin, damağı kurumuş ama başında, sanki, keskin kenarlı ufak tefek cam parçaları beynini tırmalıyordu.

Çatlamış dudaklarını diliyle yaladı ve etrafına göz attı. Her yerde sevgili yoldaşlarının gövdeleri yatıyor. İşte Trofimov. O, başını bayrağın yönüne çevirmiş sırtüstü yatıyor. Beyaz önlüğü kıpkırmızı kan olmuş. Anlaşılan düşman kurşunu onun göğsüne gelmiş. İşte Garkuşa, işte Lyubaşin, işte...

— Dostlarım... unutmam, — diye fısıldadı Mişnulla ve yavaşça başını öbür tarafa çevirdi. Kara taşın ardında karargah komutanı binbaşı Gabidaşvili, dişlerini gıcırdatıp gümüş hançeriyle pantolonunu yarıp uğraşıyordu.

— Veriniz, yoldaş binbaşı, ben sarayım, — dedi Minnulla.

— Çabuk sarınız!

Miñnulla, cebinden poşet çıkarıp binbaşının yarasını çabucak sardı.

— Oldu, yoldaş binbaşı. On beş günde bu ayakla yeniden Lezginka bile oynarsınız...

Miñnulla sözünü bitirmeye yetişemedi, acı bir şekilde gelen mayın sesleri işitildi.

Mayın otuz metre ileride patladı. Havaya duman, toprak dağıldı, taşlar uçtu. Kâh solda, kâh sağda, kâh arkada, kâh önde patlamalar olmaya başladı. Şarapnel deyip bayrağın sapı ortadan kırıldı. Miñnulla onu tutmaya yetiştii, yere düşürmedi. O anda bileğinde ve baldırından boydan boya kan aktığını sezdi.

— Tekrar... — dedi Miñnulla, dudağını dişleyerek. El ve ayak parmaklarını kımıldatmaya baktı. Hareket ediyorlardı.

— Kemiğe değmemişti. Hiç önemli değil — dedi, sevinerek.

Biraz sonra bayrak ikinci bir yerden kırıldı, bayrak, ortadan bükülüp, yere düştü.

Minnulla:

— Yine de duracak! — diye fısıldadı, sağlam koluyla bayrağı doğrultmaya çalıştı.

Havan topu ateşi durduğunda, her taraf alt üst olmuştu. Miñnulla başını kaldırdı ve:

— Hey, kim sağ, bayrağa sap getirin! — diye bağırdı. Hemen birkaç savaşçı sıçradı. En önce genç Gabdreşitov gitti.

— Bak sen şuna, hala sağ! — dedi Miñnulla. Çatışma esnasında Gabdreşitovu tamamen unutmuştu. Ama o, bak sen şuna, sırik getirip, dönüp gitti.

— Bunu kıramazlar, Miñnulla ağabey, değil mi? — dedi. Onun küçük yuvarlak yüzü canlanıp kızarmış, akıllı gözleri kıvılcımlanıp parlıyordu.

— Ama aşçı öldü, Mişnulla ağabey. Ben ona söyledim, başını çok kaldırma dedim, kaldırdı.

— Trofimov, Garkuşa, Lyubaşın kahramanca şehit oldular, Gabdreş. Toprakları bol olsun. Biz onların kanı için öç almalıyız. Eğer de öç alamazsak, bizi toprak kabul etmez, Gabdreş!..

...İki gün boyunca vadide savaş devam etti. Komandoların hücumları, bizim karşı hücumlarımız iki gün boyunca durmadı. Mayınlar, top mermileri, uçak bombaları patlamalarından yeşil vadi kapkara kömür gibi oldu.

Üçüncü gün savaş durdu. Sabahki dumanla birlikte vadi üzerindeki duman, toz dağıldı. Hava tertemiz oldu, ufuk boyları kırmızı kuşaklarla bezendi.

Vadinin dibinde binlerce komando kaldı. Sağ kalan faşistler bu vadiyi «Ölüm Vadisi» diye adlandırdılar. Ama bizim bayrağımız, kurşunlarla delik deşik olan bizim bayrağımız, deniz tarafından esen rüzgâr daima esiyordu, alev gibi dalgalandı. Mişnulla bayrağın yanındaydı. Onun başı sargı beziyle sarılmış, ama yüzü aydınlık, temiz: o traş olmaya da, yıkamaya da uygun. İşte o, bayrağın kendine has seslerle dalgalanmasına kulak verip, dinlemeye başladı ve:

— Ebediyen dalgalanacak bizim yenilmez bayrağımız! — dedi

1943

KARTAL NESLİ

— Damat, sen güneşi yılda kaç kez görüyorsun?

— Her gün, babacığım.

— Ya, göremezsin ki, Reşit damat. Sürekli aşağıya bakarak yürüyorsun. Sanki, başına demir çömlek giydirmişler.

Kızıp gittiği zamanlarda ihtiyar Şahi damadına tekrar tekrar sert sözler söyleyip duruyordu.

— Sen, damat, gücenme ama bizim nesle hiç benzememişsin. Kıyafetin, giyim hakkında söylüyorum, yüreğin, karakterin için gönlüm inciniyor. Bizim nesle çok önceden kartal nesli derlerdi, çok da cesur yürekli olurdu, düşmanla göz göze gelseler, onun gözüne bakıp, canını titretirlerdi. Sen bunu bilmiyorsun ama zarar etmezdi: bizim babamız, güçlü yaşlı Biktimér, Fransız padişahına karşı savaşıırken kendi başına on tane düşmanın başını kesmiş... Ya sen? Genç başını olgun sanıp, arı kovanları arasında ömür tüketiyorsun. Er kişi olmak gerek, er! Yüreklerini coşturup, gözlerinden ateş saçsın! Kızın en güzeli öptürmese de, öpse karşı gelmezdim diye söyleyendir!

Reşit başını kaldırmadan gülümsedi.

— Sen neden sırtıyorsun? Yoksa benim akılsızlığıma mı gülüyorsun? İyi, gül, gül! Belki sen içinden: ya kızın kimde, Moskova gösterisinde gümüş madalya almış Ataman kızını kim kendine baktırdı, diye düşünüp duruyorsundur, utanmadan! Babaannesinden rıza almadan, kızı koparıp aldın.

— Olmuş bitmiş iş, babacığım, dertlenme.

— Dertlenme ha! Canını hor görsünler de, dertlenmeymiş. İşte senin gibiler de evliya olur galiba. Yaşın otuzu geçmiş şimdi; ama gönlünün kaygılanması, canının hor görmesi yok.

Reşit Şahi ihtiyarın öylece sert azarlamalarını çok dinlemiş, lakin tabiatı değişmemiş. O kadar çok da değil, kendi kendine gülümseyerek:

— Dilin kemiği yok, söylüyor, — diye söyleniyor. Onun günleri kolhozun arı kovanlığında, bahçede, kırdan geçmiş. Ilık yağmur yağsa mutlu oluyormuş, tamamıyla çiçeğe gömülmüş bahçelerini görüp seviniyormuş... Kısacası, o bütün gönlüyle hayatını kurmuş, onlara kanaat etmiş. Kimseyle de bozuşmamış, kimseye bir kötülük etmemiş. Hatta kendine zararları olsa bile:

— Oynamasana, — deyip olgunlukla tebessüm etmiş. Böyle kişileri kızdırmış. Onlar dağ başında bir miktarcık yere girmiş büyük bir taş benzerler. O taş uzun zaman boyunca bir yere hareket etmeden, silkinmeden durur. Eğer herhangi bir nedenle bu taş bu büyük dağ başından yuvarlanıp giderse — saklan! Yolundaki

bütün nesneleri ezip geçerek korkunç bir güçle dağdan aşağı yuvarlanır. Onu tutmak mümkün değildir. O, ya bir engele takılır ya da sıçrayıp gider.

Cephede, savaş durduğu zamanlarda, Reşit bu geçenleri daima aklına getiriyordu. Delikanlı, torbasını sırtına atıp, ihtiyar Şahi ile iki elle görüşüp, evinden çıkıp gittiğinden beri çok zaman geçti. Lakin Reşit Gıyzzetullin'in sakin hali hemen değişmedi. Başta, sanki, uyuyup yatan denizin üstünden fırtına olacağını bildiren birinci rüzgar esip geçti. Artık savaş haberini işittiği gün geldi. Ardından onlar cepheye geldiler. Bütün ömrü hizmette, huzur içinde geçmiş Reşit'e o kadar çok yakılmış, dağıtılmış köyleri, harabe yığınına çevrilmiş şehirleri, vahşice öldürülmüş çoluk çocuğu görünce tabi ki bir parça tesir etti, o pek çok zaman aklına getirmeden yürüdü. Bu kadar vahşiliği, bu kadar anlamsız yakıp yıkmayı aklı almıyordu. Bundan sonra onun sakin gönlünde fırtına kopmaya başladı. «Hayır, buna izin verilemez. Yoksa Hitler denilen kişi bütün yeryüzünü yutacak», — dedi.

Bir gün neredeyse bütün gün savaşıp, büyük zorlukla bir Rus köyünü kurtardılar. Diğer karakollar geri çekilen düşmanın peşinden gitti, Reşit'in taburu köyde kaldı.

Reşit nehir boyuna gitti. Biraz sonra orada çok güzel bir meyve bahçesi buldu. Hemen hemen hepsi aynı boyda akkavak ağaçları uzayıp duruyordu. Diğer bütün ağaçları parçalayıp yok etmişler. Bu görüntüden dolayı yüreği sızlayan Reşit aniden durdu. Onun önünde içi boşaltılmış bir arı kovanı uzanıp yatıyordu. Gıyzzetullin hemen acele edip yaralı yoldaşını götürür gibi dikkatle arı kovanını kaldırmaya başladı. Ardından ölmüş bal arısını geniş avucuna alıp:

— Senin ne günahın vardı, canım? — deyip başını salladı. Gözünün önüne kendi kolhozlarındaki arı kovanlığı, bal arılarının çalışkan uçuşmaları geldi, yüreği «uğuldayıp» gitti. Eğer faşistler oraya ulaşabilirse Reşit'in bahçesi de böyle darmadağın olacaktı. Reşit yumruklarını sıktı.

— Ah, askerciğim, sen de arıcılık yapmışsın, muhtemelen.

Reşit irkilip, başını kaldırdı. Onun önünde bir nine duruyordu, üçgen şeklinde bağlanmış kirli başörtüsünün ucuyla gözyaşlarını siliyordu.

— Benim kocam da, biçare, arıcıydı...

— Şimdi nerede o? — diye sordu Reşit usulca.

Yaşlı kadın tek duran kavağa dönüp bakmaya başladı.

— İşte şu kavağa asıp gittiler... O partizandı. Önce bahtsızımı kale direğine bağladılar. Bana onun önünde dayak attılar. Ondan sonra bir faşist kocamın yanına gelip:

— Gördün mü? — diye sordu.

— Gördüm! — dedi kocam.

— Gördüysen sana bu yeter. Şimdi sana gözlerin gerekmiyor...

Yaşlı kadın sürekli gözlerini siliyordu, lakin gözlerinden yaş akıyordu, anlaşılan, faşistlerin elinde yaşadığı günlerde ağlaya ağlaya gözyaşlarını tüketmiş.

— Süngüyle gözlerini oyup çıkardılar. Hiç de merhamet dilemedi. Katlandı. Sadece astıkları zaman: «Ben görmesem de oğullarım görür!» — diye bağırdı.

Reşit usulca yerinden kalktı. Sanki, onun sırtına bin tonluk taş koydular, öyle bir ağırlık çöktü üzerine. Boğazına bir şey tıklıp soluğu kesildi.

Sessiz, hareketsiz, donup kalan bakışıyla tek duran kavak ağacının karşısında dikilip kaldı. Kavak usul usul dalgalanıyordu, onun acıklı gibi duran uğultusuyla yaşlı kadın henüz anlatmayı bitirmediği facia dolu haller hakkındaki sözlerine devam ediyordu.

Nine varıp gitti. Gökyüzünü mavimsi kara bulutlar toplanıp kaplıyordu. Zaman zaman gök gürlüyor, şimşek çakıyordu.

Reşit, sanki içini saran hasreti atmak istiyor gibi omuzlarını silkiyordu. Lakin kaygı — giyilmiş elbise değildir, onu çıkarıp atmak olmuyor. Bundan sonra Reşit, tüfeğini eline alıp, sertçe tuttu. Kalın dudakları kıpırdıyordu. Bir şeyler fısıldıyordu.

Bu — savaşçının sessiz sedasız verdiği ilahi andıydı.

Asker istirahati kısa olur. İşte onlar, bombalarını arkalarına asıp, büyük yol giderler. Yolun iki yanında da Hitlercilerin geri çekilirken bıraktığı ya da kaçıp gittiğinde bizim topçu bataryamız ve hava kuvvetlerimiz tarafından yakılıp tahrip

edilmiş otomatik tüfekleri, topları, arabaları, tankları duruyordu. Önde, ufuk boyunda silah sesleri güçleniyordu. Hitlerciler karşı atağa kalktılar diye bir haber yayıldı. Topçuları acele ettiriyorlardı.

Reşit Gıyzzetullin, paltosunun eteklerini bel kayışıyla sıkıp birinci sırada duruyordu. Gece içinde, aslında, değiştirmişler. Uyuşuk, salmış bir kişiden onu alevlenip yanmaya hazır bir yığıda çevirdiler. Bahçeden çıkıp gittiği zaman nineyi kucaklayıp:

— Anacığım, kocanın kanını yerde koymayacağız, — dedi.

— 25. bölük ateş! — diye komut verdi Reşit.

Topçular karşı saldırıya geçen düşmanın üzerine bomba yağdırmaya başladılar. Savaş meydanında birbirleriyle yarışıyor gibi artezyenler fişkırmaya başladı.

— Bombaları kıskanmayın! — diye bağırdı Reşit yeniden.

İki tarafın da asıl güçleri savaşa başlıyordu. Lakin düşman baskısını sürekli arttırıyordu. Hitlerciler bizim siperlerin yanına kadar geldiler. Artık, kendi kendimizi vurmamak için bomba atmak da mümkün olmamaya başladı.

En önde gözetleme noktasında duran Reşit, haber vermeyi bırakıp, tüfek atmaya başladı. Ardından Almanlar daha da yakına gelince sipere atladı. Siper boyunca beş altı adım gidince ağır yaralanmış bir savaşıya rastladı.

— Yoldaş... mitralyöz... — dedi yaralı, sessizliğini bozup.

Reşit, el mitralyözünü takıp saldırıya geçen Hitlercilerin en kalabalık grubuna mermi yağdırmaya başladı. Bir sürü faşist yuvarlanıp düştü, sağ kalanları mitralyöz ateşine karşı gelemeyince yere yatmaya mecbur kaldı. O sırada piyadeler sessiz duran sabit mitralyöz de işe girişti.

Reşit büyük kara taşın arkasına gizlenmiş bir Hitlerciyi gördü. O, elini kaldırıp hemen öne doğru gösterdi. Bir şey bağılıyor fakat sesi duyulmuyordu.

Reşit'e, nedense, arıcı ihtiyarı tam o anda bu faşist katletmiş gibi geldi. Mitralyözü ona doğrulttu ve acı bir şekilde tetiği çekti. Hitlerci bir yere yuvarlandı ancak mitralyözün diski boştu.

Siperin yanında aniden bir top mermisi patladı. Reşit'in üstüne toprak yığını eşilip döküldü. Dünya kararverdi. Reşit ayağa kalkmaya çalıştı ama doğrulamadı. Toprağın altında nefes alamamaya başladı. Bilincini kaybettiği anda birisi onu gömülmeyen elinden tutup onu toprağın altından çıkardı ve yürüyüp gitti. Reşit teşekkür etmeye yetişemedi.

Bir dakika kadar sonra Reşit ayaklanıp toparlandı. Onun gözünün ünü hala karanlıktı. Kaskı ve kamuflajı toprağın altında kalmış.

İşte bu ağırlığa rağmen ayağa kalktı. Onun bütün eklem yerleri titriyor, başı sallanıyor, kulakları hiçbir şey duymuyor, etrafta ne olup bittiğini de düzgünce anlayamıyordu.

Reşit'in siperinden pek uzak olmayan bir yerde Hitlerciler göründü ancak Reşit onları duman tütüyor gibi görüyordu.

— Şimdi, lanet şeyler, şimdi! — dedi el bombasını alıp. Bahçeden çıkıp gittiği zaman nineye ettiği yemin aklına gelip: «Anacığım, işte bak!» — dedi ve el bombası atmaya başladı.

O sırada piyadeler mevzinin üstüne sıçrayıp çıktılar. Güçlü nara yankılandı. Bizimkiler hücumla geçtiler.

Reşit, siperden atlayıp çıkarak topçulara komut verdi:

— Geri çekilen düşmana doğru... Ateş!.. Ateş!..

O şimdi tamamen akıllanmıştı, gözlerinin içi parlamış, sesi tok, güçlü.

— Ateş!.. Ateş!..

Eh, eğer o anda yaşlı Şahi damadı Reşit'i görseydi, ne söylerdi acaba?!

MAVİ KAYA

(Gerçek bir hikâyeden alıntıdır)

Mostafa Şahimorotov Mavi Kaya hakkındaki ilginç hikâyeyi anlatmayı bitiremedi. Sonra, gece sandallara binip, Mavi Kaya'ya çıkarma yapmak için, denize açıldılar. Çok uzun yol aldılar. Başta hava sakindi, daha sonra güçlü bir rüzgâr çıktı. Çevrede çok sert dalgalar çarpıyordu. Sandallara su doluyordu. Savaşçılar berbat hale geldiler, suda ıslandıkları için rüzgârın esişinden etkilendiler.

Mostafa öndeki sandalın önüne çıkıp durdu. Bu onun kamuflajını kabarttı, dalgalar onun yüzüne tozlu damlalarını serpiyordu.

Sandal kayaya yakınlaştıkça, Mostafa'nın içindeki öfke artmaya başladı. Kara gözlerinde savaşa girer gibi bir nefretle kıvılcımlar parladı. Boynunda asılı tüfeğinin askısını daraltıp sıktı.

Mostafa'nın kendi kaygısını birine söyleyesi de yoktu. Paylaşılmayan kaygı, içte bekleyen hasret, ayrıca ağır, ayrıca gazaplı oluyordu. Bazen Mostafa yüreğinin acısına katlamayınca, ...

Stalingrad Kalesinin İdil'e bakan merdivenleri yanında Almanlar onun küçük yaştan beri sevdiği kızı, Gölbeder'i vurdular. O anda bahtlarının nereye geldiğini bilmeyen iki gencin gülüşleri arasında taş merdivene Gölbeder'in kanı aktı.

Bu korkunç haberi alan Mostafa tek başına dağlara çıktı. Büyük dağ başına çıkınca tüfeğini sıkı sıkı düşmanlardan öç almaya ant içti. Bundan sonra o kendini birçok savaşta buldu. Onlarca faşisti yok etti. Yüreğinin öfkesini bastıramadı. Uykuya yatsa düşünde, gözünü yumsa göz kapağının altında Gölbeder'i buldu. Adeta kaynar soluğu ile «Mostafa, canım, hoşçakal! Benim kanımı yerde bırakma, öç al!» — diye fısıldıyordu.

Dalgalar yeniden güçlüce çalkalanmaya başladı, sandal bir dibe düşüp, bir yukarı çıkıyordu.

Sandalın dibine çöken Vadim Orlov, Mostafa'nın pantolonunun paçasından çekip:

— Otur, kardeş, yıkılırsın, — dedi.

— Yok, yüreğim dayanamıyor, Vadim. Kaplumbağa gibi ağır gidiyoruz, — dedi Mostafa, hep ayakta durdu.

— Korkunç bir rüzgâr, — dedi Tahir.

— Rüzgâr olması iyidir — dedi Tahir, güçlü yelden boğularak. — Yoksa kayaya hızlı gelemezdik. Almanlar onu kilit olup saklıyor. — Bu kaya — Barents Denizinin kapısıdır.

Doğduğundan beri deniz görmeyen Tahir Gaynullin'e Vadim'in bu sözleri pek az tesir etti. O kuru yer insanı, kuru yerde kendini kök salmış gibi hisseder. Ona o anda hiç korkunç gelmedi. Ama denize... kara-yeşil dalgalar çalkalanıyor, sandal bir kıymık gibi sallanıyor. Korkunç!..

Birden bire, bütün denizin üstünü hayali bir nura gömüp, kuzey ışığı parlamaya başladı. Döne dolaşa ıslık ıslık olup gitti. Gaynullin, başını kaldırıp göğe baktı. Işık yüксеle yüксеle aydınlık kayayı okşuyordu.

— Vadim, bak hele, gümüş dağlar nasıl da güzel, — dedi, Gaynullin soruya yetişemedi, gümüş kayalar, akan su dalgaları gibi, bir tarafa doğruldu. Çok geçmeden coşup akan İdil'e yakınlaşıp kaldı. Bu görüntü de çok sürmedi. Enfes ışıklar tam tepe noktasında bir noktaya toplandı. Onlar o noktadan ucu bucağı olmayan mavimsi şeritlere benzeyen etrafa yayılıp gittiler.

— Gümüş gökyüzü! — deyip hayran oldu Gaynullin. O sırada ışık gökkuşağı renklerine girip yukarıdan aşağıya süzülerek allı-güllü perde gibi sallanıp durmaya başladı.

— Kaya göründü, kaya! — diye bağırdı Mostafa.

Gaynullin gözlerini ışıktan alıp öne dikti. Kayayı görmesiyle birlikte onun yüreğinde ümit ışığı yandı. O, Mostafa'nın sabah anlatmaya başladığı hikâyeye inanmasa da, o anda ona Mavi Kaya'da Mostafa'nın anlattığı Gölbeder vardır, Gölbeder başka bir yerde olamaz. Tahir'in sevdiği Gölbeder'dir, o gerçekte, Mostafa söyleyince, kendisinin mavi şalını yakıp, kahraman yiğitlere yol gösteriyor gibi gelmeye başladı. O arada kuzey ışığı sönüp gitti. Onunla birlikte Mavi Kaya da karanlığın içinde kayboldu. Dalgalar öncekinden de dehşetli çarpmaya başladı. Lakin Tahir'in gönlünde yanan ışık, doğan ümit sönmedi. Yalnız yüreği sınırsız bir

özleminden sıkışıyordu. Şimdi dördüncü yıl da çeşitli yanlarıyla geçti, hem de nerelerde, savaşa kadar rüyasına bile girmeyen yerlerde savaşıp gidiyordu. Ama sevdiği Gölbeder'i geride kaldı. «Tahir'im, gözümün nuru, çabucak dön artık...» diye Gölbeder mektuplar yazıyordu. Kızın tükenerek yazdığı mektupları okudukça, düzgün tabiatlı Tahir heyecanlanıyordu. Kalbi harekete ihtiyaç duyup çarpmaya başlıyordu, «çabucak başlasın!» deyip içinden hücum için acele ediyordu.

Tabi şimdi onlar hücumla kalktılar. Mavi Kaya'yı alıyor, kutsal toprağımızı kurtarıp vatana geri katmakla beraber, Tahir için, Gölbeder için kavuşma günlerinin de yakınlaşması da denilebilirdi tabi. Ama Mostafa için...

Kuzey ışığı sönüp, çok az vakit geçtikten sonra, hava yeniden ısıt ısıt oluverdi. Bu Alman roketlerinin nursuz, ölü ısıltısıydı. Bununla birlikte kayanın bütün köşelerinden güçlü bir ateş açılmaya başladı. Ortalık çınlama, patlama, gürleme sesleriyle doldu.

— Gördüler, kahretsin! Ateş açıyorlar! — dedi Mostafa içinden. Sandalın ucunda oturan makineli tüfekçi yiğit, Alman ateş noktalarının birine nişan alıp ateş açtı. Bu sırada kaya arkasından bir yerden atılan Alman bombaları denizin üstünde patlamaya başladı.

— Sallanmayın, çabuk olun! — diyerek yoldaşlarını acele ettirdi. — İşte böyle olun!

Mostafa kayadan gözlerini almadı. Roket patlamasında kayaya çarpıp paramparça olan fevkalade dalgalar, dalgaların üstünde kaynayan köpükler apaçık görünüyordu.

Kimi acı içinde haykırıp gitti, kimi sövmeye başladı. Lakin bu zayıf bağırımlar güçlü ateş gümbürdemesi arasında yok olup gidiyordu.

— A-a-a! — diye bir bağırıtı yankılandı.

Roketler durup, etraf karanlığa gömülünce, kayadan, mevzilerden, açık denizde duran yerlerden gök parıltısı gibi mitralyöz, makineli tüfek ateşi görülmeye başladı. Tekrar roketler atılmaya başladı. Onlar durdu, tekrar ateş açıldı.

Sandalla kıyıya yaklaşmak mümkün değildi.

— Suya atlayın! — diye bağırdı Mostafa. Kendisi en önce serin suya atladı. Onun ardından başka savaşçılar da denize atladı.

Su buz gibi soğuk, belden yukarıdaydı. Dalgalar savaşçıları devirip alarak, sanki taşa vurup yok etmeyi diliyor gibi, kıyıya attı. Lakin dalgalar ne kadar güçlü olsa da insan onlardan daha güçlüdür. Savaşçılar, hikâyedeki Çirnomor bahadır gibi, dalga içinden kıyıya doğru gittiler.

— Yukarıya tırmanın! Yavaşlamayın! — diyen komuta sesleri durmadan duyuluyor. Lakin kaya çok dik, taşlar dümdüz, üstü cam gibi ince buzla kaplıydı. Yiğitler bir, iki metre tırmansalar da yeniden yuvarlanıp düştüler.

— Mavi kaya için! Mavi kaya için!

— Ne bakıyorsun, bas benim sırtıma! — diye bağırdı Tahir. O dalgadan yarı yeri çıkan gövdesiyle kayaya dayanıyordu. Mostafa onun sırtına bastı ve yukarı tırmanmak için kayayı yoklayıp, yarık aramaya başladı. O sırada güçlü bir dalga gelip Tahir'i baştan aşağı gömüp gitti. Yiğit saçıldı, lakin yerinden kımıldamadı.

Mostafa taş aralarındaki yarıklara tutuna tutuna yukarı tırmandı. Daha sonra oldukça düzgün bir yere basarak, aşağıya uzun bir ip attı. Bu ip sayesinde önce Tahir, ardından Vadim çıktı. Aleksiye denen savaşçı tırmanmaya başlayınca, bunları görmüş olmalılar, böylece Alman mitralyözünü kayayı yalayarak vurmaya başladı. İp koptu, Aleksiye on dört, on beş metre yukarıdan dalgalar arasındaki keskin taşların arasına uçtu.

Mostafa midesindeki sızıya basıp, aralıksız çınlayıp duran mermilerden saklanarak, dar saçak boyunca öne doğru süründü. Saçığın genişliği otuz, kırk santim kadardı. Alta baksan kayanın dibi, üste baksan başı görünmüyordu. Bunun üstüne saçak, ince buzla kaplanınca, ayak basınca değil, yatıp süründüklerinde de güçlükle uçuşmaya uçamıyorlardı.

Bir ara yoldan yukarı doğru çıkan Mostafa donup kaldı, Almanlar yukarıdan bomba atmaya başladılar.

— Çabuk ol, Mostay, — diye bağırdı Tahir. Bu sırada Mostafa, dişlerini sıkıp, dar saçığa koyulmuş Alman mayınıyla uğraşıyordu. Nasılsa patlamayıp kaldı, ölümcül taşları tırnaklayıp, donup biten elleriyle kıl gibi ince demir çubukları tutmak

nasıl hissettirir, Mostafa bunu biliyordu. Parmaklarıyla ince demir çubukları tutunca Mostafa bir sıcak, bir soğuk oldu. Hepsi de bitmiş gibi geldi ona. Çok uzun yıllar boyunca edindiği tecrübesi, soğukkanlılığı sayesinde sadece kendisini değil, yoldaşlarını da kurtardı.

Birincisini, ikincisini, üçüncüsünü, toplam on tane mayını etkisiz hale getirdi.

Aniden yukarıdan tekrar bomba attılar. Mostafa'dan iki üç metre önde kızıl bir alev patladı. Yiğidin gözlerinin önü karardı. O tepeye doğru yuvarlanıp gitti ve uçurumun kenarına ancak tutunabildi, son anda onun elleri keskin kenarlı bir taşla yapıştı; ama ayakları, basacak yer olmayınca, asılıp kaldı.

Mostafa tekrardan yukarı çıkmaya çalıştı, lakin çıkamadı. Bombalar, mermiler takılı ağır gövdesi onu aşağıya, uçurumun dibine çekiyordu. Elleri güçsüzleşti, birkaç saniyeden sonra Aleksiyeve gibi uçurumun dibine uçacaktı.

Ölüm Mostafa'nın boğazına tam yapışmıştı. O anda yiğidin gözünün önüne Gölbeder geldi. O, hüznü ve biraz da sıkıntılı gözleriyle Mostafa'ya bakıyordu. «Mostafa, canım, yiğit ol, teslim olma! Sen daha benim için öç alıp işini bitirmedin. Mavi Kaya düşman elinde...» der gibi duyuluyordu. Hem yiğide güç verdi hem halsizleşen bileklerine güç geldi. O, çenesini kayanın kenarına dayayıp, ellerini biraz dinlendirdi ve yukarı tırmanıp kayanın yanına göğsünün üstüne yattı, ardından güçlükle dinlenip bütün gövdesini saçağa bindirdi.

— Hayır, teslim olmuyorum, Gölbeder, teslim olmuyorum! — dedi. — Mavi Kaya'yı almak için ben göğre bile çıkarım.

Mostafa yeniden yukarıya doğru tırmanmaya başladı.

Büyük bir zahmetle yukarıya çıkılınca kayanın tepesi de görünmeye başladı. Bu vakitte düşman kurşunu Mostafa'nın ardından çıkan Tahir'in omzunu yaraladı. Tahir yıkılıp gitmemek için kayaya güçlüce tutundu.

— Öne, öne, kardeş! — diye bağırdı onun ardına kayıp gelen Vadim.

— Olmuyor, dedi Tahir, feryat edip. — Kayamıyorum.

— Yaralandın mı yoksa?

— Evet.

Buna rağmen Mostafa dağ başına çıkıp gitti muhtemelen. Onun «hurra» bağıırışı, ardından bomba patlama sesi işitildi.

— Vadim, benimle olmuyor artık. Hiç değilse sen git. Ya benim üstümden geç ya da itmeye başla. — dedi Tahir.

— Ahmaklaşma! Haydi, ilerle, ben sana yardım edeyim.

— Hiç olmuyor.

— Olur, uğraşmaya bak. Biz mutlaka Mavi Kaya'ya çıkacağız.

Ansızın aydınlanıp giden yılın yaşanmasında, çok az vakit içinde, birçok şey tamamen görünüp kalır elbette. Tahir de ömrünün bu en çetin dakikasında Mostafa'nın Mavi Kaya hakkındaki anlatıp bitiremediği masalı hatırladı, onun asıl manasını düşündü.

— ...Dur, hemşehrim. Mavi Kaya'yı çıkıp seyrediyoruz, —demişti bir gün Mostafa. Tahir o anda Rıbaçiy'e yeni gelmişti, Mavi Kaya hakkında bir şey de bilmiyordu henüz.

Onlar dışarı çıktılar. Denizin ortasında, çok uzakta, hafifçe mavi dumana gömülmüş, mavimsi camdan yapılmış gibi, bir acayip kaya görünüyordu.

— İşte o, — dedi Şahimorotov, eliyle işaret edip. Onun sesi sakinleşmeye başladı: — Ben orada bir defa bulunmuştum. Tekrar varmaya hazırlanayım.

— Güzel! — diye fısıldadı Gaynullin, hayran olup. Denizin ortasında, mavi dumana gömülen kaya sabahki güneşin ilk ışıklarında gerçekten de hayran edici güzellikteydi.

— Orada Almanlar var! — dedi Şahimorotov. Onun kaşları öfkeden çatıldı, çenesindeki yara izine kan yürüdü.

— Almanlar?! — diye sordu Tahir. Öylece güzel kayada Almanların olduğu artık tabi ki bir şekilde duyuldu. Şahimorotov birkaç saniye konuşmadı. Ardından Gaynullin'in omuzlarından tutup:

— Güzelce bak, kardeş, bu kayaya. Yediğinde, içtiğinde; yattığında, kalktığında gözünün önünden gitmesin. O kayayı kurtarmamız gerekli! Orada beni bekleyip, Gölbeder kanlı yaş döküyor. Onun hasretli güzelliğinden böyle nurlanmış o kaya, şalının maviliğinden böyle mavileşmiş, — dedi.

Tahir şaşırıp gözlerini Mostafa'ya dikti.

— Hangi Gölbeder, hangi mavi şal? — diye sordu. Yoksa yiğidi daha çok imrendirmek için mi, yoksa gerçekten vakti mi dar? Mostafa Gölbeder hakkında bu durumu söylemedi, Gaynullin'i merak içinde bırakıp gitti.

Tahir tek başına kalınca yeniden kaya tarafına göz attı, lakin bir şey göremedi. Güneş bulutların ardına kaçmış, deniz tarafından gelen duman, kayayı kaplamıştı. Tahir'e çok gücendi. Her taraf tamamen taşla kaplıydı. Nasıl olmuştaki bu topraksız yerde, iki taşın arasında bitmiş küçükçe bir kayın gözüne çarptı, onun yanına gelmeden inanamadı. «Bak sen şuna, burada da yetişiyormuş!» — dedi. Yiğidin gözünün önüne çok uzakta kalan sevdiği kız Gölbeder canlanıp geldi. «Bu hayalet gibi adam nasıl oldu da uzman çavuş olabildi? — diye düşündü Tahir, Mostafa hakkında. — Benim sevdiğim kızımın Gölbeder isimli olduğunu nereden bildi. Yetmez gibi onun güzelliğinden nurlanmış bu kaya şalının maviliğinden böyle mavileşmiş!» — diyor.

Çok da sürmedi, bölük savaşa hazırlanmaya başladı. Savaşçıları hücum öncesinde her zamanki gibi derin bir dalgalanma, derin bir heyecan sardı.

İşte böyle günlerin birinde, sabahın köründe, Vadim ile Tahir zeminlikten çıktılar, büyük tepenin üstünde Mostafa oturuyordu. Güneş yeni doğuyor, hava kırmızımsı, ama açık, tavus kuşunun açılıp giden kuyruğu gibi, güzel renklere bezenmiş. Açık ufkunda, nur üstüne nur olup, hayali bir saray gibi Mavi Kaya yükseldi. Mostafa gözünü o tarafa dikti.

— Haydi, yanına çıkalım, — dedi Vadim.

Onlar taşlara tutuna tutuna yukarı çıktılar.

Hayale dalan Mostafa onların geldiğini sezmedi. Vadim onun omzuna elini koyup:

— Söyle kardeş, canını sıkan nedir? Biz senin yanında olacağız, — dedi.

Mostafa saklamadı, anlatmaya başladı.

— Dostlarım, — dedi, — çok geçmeden Mavi Kaya'ya varacağız. Bu yolu biz onu almak için geldik. Elbette, zor olacak. Dinleyin, ben size bir hikâye anlatayım.

... Şöyle. Savaş altındaki İdil boyunda Gölbeder isminde bir kız yaşarmış...

«Hem İdil, hem Gölbeder!.. Yoksa beni güçlükle mi sınıyor? Sınasın! Bu kadar güzel yüze leke getiren yoktu, bundan sonra da getirmeyeceğiz, tabi», diye düşündü Gaynullin.

Mostafa, Tahir'in şüphelendiğini sezmedi, yoksa bilip de bilmezlikten mi geldi, bu yönde hiçbir şey demeden sözüne devam etti:

— O kadar güzel bir kız ki aya çıkmış Zühre yıldızı bile onun kadar güzel değildir.

Gölbeder bir yiğidi sevmiş. Gözü yolda, yiğit askerden dönünce, düğün yapmaya hazırlanıyorlarmış. Yiğit askere gideceği zaman kıza mavi bir şal hediye etmiş. Her gün tan attığında, mavi şalını örtünüp, İdil boyuna çıkarmış kız. Çıkıp da sevdiğini özleyip ağlıyormuş. Şöyle yavaşça ömür sürerken, günlerden bir gün savaş başlamış. Kara bulut arkasından on iki başlı dev gelip sadece Gölbeder güzeli havaya kaldırıp bir yere alıp gitmiş. Kendisi gibi cesur yiğitleri toplayıp kızı aramaya çıkmış. Çok uzak gitmiş: araya araya işte bu dünyanın sonuna — Rıbaçiy'e gelmiş. Baktıysa — deniz, denizin ortasında — Mavi Kaya.

— Gölbeder burada! Ancak onun mavi şalı bu kayayı bu kadar mavi yapar, — diye bağırmış yiğit yoldaşlarına. Yoldaşları inanıp inanmayacaklarını bilemezler.

Gece olur. Mavi Kaya karanlığın içinde kaybolur. Yiğit çok endişelenip taş üstünde otururken.

— Gölbeder, eğer sen gerçekten de oradaysan haber ver. Biz seni kurtaracağız, — der içinden.

Gölbeder bunu gönlü ile sezip anlar, mavi şalının bir kenarını yırtar ve yakıp havaya atar. Gökte allı morlu nurlar belirir: gökkuşağı rengine girip kuzey ışığı oynamaya başlar. Yiğit bunu görür ve yerinden sıçrayıp, yoldaşlarına:

— Sandallara binin! Denize açılıyor! — diye bağırır. Onlar denize çıkıp giderler...

Yaralı Tahir kaynar kanını buzlu taşlara damlata damlata, bu hikâyesini gözünün önüne getirip, baş döndürücü dar saçak boyunca hemen yukarı tırmandı. Vadim ona yardım etti.

Bu vakitte Mostafa taşına çukur kazılmış Alman siperine sıçradı. Onun ardından kayaya çıkıp yetişmiş bütün savaşçılar da Alman sığınaklarına hücum edip girdi. «Gölbeder için!» diye bağırdı Şahimorotov, makinelisini sıkı sıkı.

Bomba parçaları Mostafa'yı iki yerinden yaraladı, lakin sınırsız öfkelenmiş yiğit yaralarını tamamen denebilecek şekilde hissetmiyordu, o şapır şapır terlemiş, teni hamama girmiş gibi kızışmış, elbiseleri yırtılıp, parçalanıp bitmiş, yüzü kuruma, toprağa boyanmıştı.

Tan görünmeye başladığında, kayayı temeline kadar titreten, iki yerde çok sert patlama işitildi. Anlaşılan, bizim levazımcılar Almanların dip sığınaklarını, mevzilerini patlayıcı koyup patlattılar.

Patlama hemen dinmedi, siper boyunda bir savaşçının yürüyüp geldiği görüldü. Eliyle bileğini sıkıp tutmuş, parmakları arasından kan damlıyor. Soluğunu zar zor alıp:

— Dostlar, yardım edin! — diye bağırdı.

— Ver, bağlayayım, — deyip, Mostafa cebinden sargı bezi çıkardı.

— Ardından. Orada avcılar bizim yoldaşlarımızı kuşattı. Çabuk olun.

— Haydi! — dedi Mostafa, siper dibinde serilip yatan ölü Almanların üzerinden zıplaya zıplaya öne çıktı.

Aniden mitralyözle taramaya başladılar. Mermiler taş mevzinin duvarlarını çizdirip geçtiler. Mostafa, arkaya çekilip, mevzinin duvarına dayandı. Belinden bombasını savurup, mevzinin dönemecine fırlattı. Bunun ardından kendisi de öne çıktı. Mostafa dönemeci geçtiğinde, bomba patlamasından sağırlaşmış Alman yeniden mitralyözüne uzanmaya çalışıyordu. Mostafa makinelinin dipçiğiyle onun başına vurdu ve durmadan ikinci dönemece yöneldi.

— Almanlar mevzinin siperine çıkıyorlar! — diye bağırdı biri. O sırada ikinci bir savaşçı Alman mitralyözünü alıp, onu mevzinin siperine yerleştirdi ve tabanları yağlayan faşistlere ateş açtı.

İki ateş arasında kalan Alman avcılar işlerinin bittiğini görüp ellerini kaldırdılar. Fakat birisi arkadan bomba atmaya hazırlandı.

— Siz böyle misiniz ha! — diye bağırdı ve Mostafa makinelisinin tetiğini çekti.

Nurlanıp al tan görüldüğünde, kayada bir tek diri Alman da kalmamıştı. Onun başında alev gibi uçuşan kırmızı bayrak dalgalandı. Yorulmuş, lakin zafer sevinciyle gururlanan savaşçılar kayanın en büyük yerine çıktılar ve önlerinde uzanıp yatan çarpıcı güzellikteki Barents Denizine bakmaya başladılar. Deniz sürekli dalgalanıyor, coşuyordu.

— Mavi Kaya bizimdir! O ebediyen bizim olacak! — dedi Şahimorotov, gururlanıp. Kollarını genişçe açıp ellerini yoldaşlarının başına götürdü. — Yine de hikâyem için bana kızmayınız dostlar. Onu ben kendi geçmişimden alıp anlattım. Savaşa kadar benim Gölbeder isimli sevdiğim bir kız vardı. Biz onunla Stalingrad'da yaşıyorduk. Faşistler Stalingrad'a gelince, Gölbeder'i öldürdüler. Lakin ben onun öldüğüne hiç inanmıyorum. Onu her zaman hayalimde yaşıyorum. Onun hakkında maniler, hikâyeler okuyorum. Ben, düşmanı yenip bitirdiğimizde, Gölbeder'e doğru gider gibi oluyorum. Doğru mu dostlar?

— Doğru, — dedi Tahir. Onlara gülümseyip ekledi: — Bilmiyorum, nasıl çıkacağız bu işin içinden, hemşehrim. Benim sevdiğimin de ismi Gölbeder'dir.

— Git işine!

— Vallahi!

MAVİ SABAH

Nurulla durdu ve ardına dönüp baktı. Kovalayanlar görünmüyordu. Kara orman, hiçbir şey yaşamıyor gibi sessiz, hatta çok fazla sessizdi.

Nurulla bir eliyle beyaz paltosunun başlığını arkaya itti ve aniden çok yakında birinin sert bir şekilde soluk alıp verdiğini duydu. Elleri göğsüne astığı makineli tüfeğine uzandı, böylece de parıldayan gözleri, yel vurmuş yanan kömür gibi kıvılcımlandı.

Derin sessizlik içinde birkaç saniye geçti. Biraz zaman sonra Nurulla bu sesin tamamen kendi soluk alıp vermesi olduğunu anladı. Dudaklarını güçlü bir şekilde kapatıp soluk alıp vermesini durdurmasıyla ses de kesildi. Onun bakışıyla, ormanın sessizliği daha da derinleşmiş, esrarengizleşmiş gibi oldu.

«Oh, atlattım, izimi kaybettirdim pisliklere», deyip rahat bir soluk aldı Nurulla. Buna kadar kıvrılan çelik yay gibi sınırsız gerginlikte olan eklemleri, birdenbire hafifleyip yumuşadılar.

Ter içinde kalmış Nurulla'nın kafasından, semaverden çıkıyor gibi, buhar yükseliyordu. Islak kara saçları alına yapışmıştı. Başlığı yoktu — muhtemelen dallara takılıp düşmüştür.

Yiğit etrafına kaygıyla baktı ve inip çıkan göğsüne sağ elini koydu. Paketin yanında bulunan, paltosunun altında onun hışırdaması yiğidin aklını aldı. Bu dakikada mühürlü paket Nurulla için en kıymetli, en önemli şeydi. Onun için elbette o canı pahasına savaştı, eğer gerekirse yine savaşıacaktı.

Bir düşünsene, savaş yıllarında öylece mühürlü paketleri Nurulla az mı taşıdı. Onlar için az mı kaygılandı, az mı güç tüketti. Bugün geceleyin de Nurulla ile Kızıl Ordu askeri Ardaşiv'e böyle mühürlü paketlerin birini sol kanatta bulunan ikinci tabura iletmek için görevlendirdiler. Paketi verdikleri zaman alay karargahı komutanı: «Gözünüz gibi bakın», — dedi. Bu sözleri söylediği zaman alay

komutanının sesinden, öncelikle de bakışından paketin ne kadar önemli olduğunu yiğitler çok açık bir şekilde anladılar.

İkinci alaya kadar on beş kilometre olsa da Nurulla ile Ardaşiv gibi usta kızakçılara, kızak izi boyunca bu mesafeyi gitmek zor iş değildi. « Bir saat içinde orada oluruz», dediler ve makinelerini boyunlarına asıp yola çıktılar.

Ardaşiv önden gitti. Ay ışığında kızak izleri apaçık görünüyordu. Düzlüklerde, geniş sazlıklarda o izler mavimsi şeritler gibi parlayıp, uzayıp gidiyordu.

Gide gide kızakçılar bir dağa rast geldiler. Eteğinde sivri çam ağaçlarıyla sarılmış yuvarlak göl uzanıyordu. Bulut kesitleri dolmuş, ayı arada bir kaplayıp durduğundan, gölün üstü bir parlayıp bir kararıyordu.

— Geride kalma, dostum! — dedi Ardaşiv sıkıntılı bir sesle. Ama kendi, öne atılıp aşağıya doğru kaybolup gitti.

Nurulla, yoldaşının ardından biraz bakakaldıktan sonra, aynı şekilde aşağıya doğru gitti, yüzüne rüzgar çarptı, kulaklarının içi sızladı. İçi öyle rahat, öyle güzel oluverdi, eğer yararı olacaksa, böyle uçup gidiyormuşçasına avazı çıktığı kadar bağırıp türkü söylerdi.

Gölü geçince, kızakçılar yeniden ormana girdiler. Ay ışığıyla kaplanan bembeyaz orman ağır ağır uğulduyordu.

Önden süzülüp giden kızak izleri gide gide derin bir çukura denk geldiler, biraz onun civarında dolaşıp, bükülüp çukurun dibine girdiler, ardından yeniden yukarı çıktılar.

Çukurun karşısında dalları yere kadar uzanan çam ağaçları bitince, düzlükle birlikte uzun gövdeli çam ağaçları başladı. Bu çam ağaçlarının arasından giderken Ardaşiv yeniden durdu.

— Nuruş, işte şurada bir şey kımıldadı, gördün mü?

— Ağaç gölgeleri o. Şuraya bak, ay ne yapıyor onları, — dedi Nurulla.

Bulutlar ara sıra ayı kaplayıp durduğundan, ağaçların gölgeleri gerçekten de canlıymış gibi hareket ediyordu. Yine de Nurulla'nın bu cevabı tecrübeli Ardaşiv'i rahatlatmadı. Gölge — kara olur; ama onun gözüne çalınan beyazdı; sanki, biri beyaz sopayla kara çam gövdesine vurdu ve aniden yok oldu.

Ardaşiv ile Nurulla makinelerini ellerine aldılar. Ön taraftaki ne olabilir dersin.

Biraz dinledikten sonra, hiçbir şey anlaşılmadı, yiğitler yeniden yollarına devam ettiler. Sessiz ormanda kızakların hafifçe cızıldamasından başka hiçbir şey duyulmuyordu. Şimdi bağlantılılar gibi görünen yeri de geçtiler. Hiçbir şey yok. Sonra Ardaşiv'in keskin gözleri hata yaptı.

Şimdi gönülleri tamamen rahatlamaya başladığı vakitte kara gömülmüş çalılıklar arasından sessiz sedasız dört kişi çıkageldi. Onlar tam bizimkiler gibi beyaz elbiseli olsalar da birkaç saniye içinde Ardaşiv çokça görmüş geçirmiş askerlere has sezgiyle bu belirsiz kişilerin Hitlerler olduğunu düşündü. Muhtemelen, «istihbarat» alma hesapları vardır, bu yüzden ateş açmadan koşuyorlardı.

— Nuruş, ateş! — diye bağırdı Ardaşiv ve makineli ateş açtı. Ormanın içi tuzla buz olmuş cam gibi şangırdadı. Almanların birisi acı bir biçimde bağırp yüzüstü yere yıkıldı, ikincisi, makineli düşürüp, aynı şekilde kar üstüne yıkıldı. Aynı zamanda, başka bir yerden de makineli tüfek sesleri yankılandı. Nurulla yine bir Hitlerinin işini bitirip, sağ yanına eğildiğinde, Ardaşiv kızak izine sırtüstü yıkılmıştı. Nurulla, göz açıp kapayana kadar onu kalın çamın ardına sürüyüp, Almanlara ateş açmaya başladı.

Bu çatışma çok mu devam ettiğindendir, etrafını kuşatan Almanlardan Nurulla nasıl kurtuldu, şimdi bunların hiçbirini hatırlamıyordu. Belki, sonradan sakin şartlarda, Nurulla bu çarpışmayı bütün ayrıntılarıyla gözünün önüne getirir. O çamların arkasına saklana saklana ateş açmalarını, bomba fırlatmasını, Ardaşiv'in son dakikalarını, onun; «Nuruş... paket... Ne olursa olsun...» diye sözlerini, ne zamandır dev çekiç kaldıran güçlü kollarını, son derece mücadele edip, kara gömülüp hareketsiz kalmalarını — hepsini de, hepsini de hatırlar. Şimdiyse onun aklı bunları çağrıştırmaktan aciz, çünkü onun makineli soğumamış gibi, dalgalı hisleri de soğuyup, dinip bitmemişlerdi henüz.

Nurulla birkaç adım attı. Aniden onu beklenmedik bir zamanda vurmuşlar gibi oldu, eklemleri kasılıp kar üstüne yıkıldı.

Birkaç dakika içinde hiçbir şey anlamadan, hiçbir şey duymadan, ölü gibi hareketsiz yattı. Ardından, soğuğun etkisinden olsa gerek, onun tıkanan zihni birazcık açılmaya başladı. Buzlanmış kirpiklerini kaldırdı ve acayip bir görüntü karşısında hayran kaldı: kar basmış ağaçlar devamlı büyüyorlar, gökyüzü nasıl böyle kıızıllı sarılı olağanüstü bir renge girmiş.

Nurulla gözlerini yeniden yumdu ve el ve ayaklarını kıpırdattı. Fakat ilginçtir: onların varlığını hissetmedi. Ardından ayağa kalkmaya çalıştı ama kalkamadı, sanki üzerine ağır bir taş koymuşlar gibiydi. Bağırmağa çalıştı; fakat, derin uyku halindeymiş gibi bağıramadı da.

Bunun gibi tekrar birkaç dakika kadar vakit geçti. Nurulla kendine gelmeye başladı. Tekrardan gözlerini açtı. Bu yolu güçlü bir şekilde büyümeleriyle kesmişler, gök de kendi doğal maviliğine girmişti.

Nurulla duygusuzluk denizinden yavaşça kurtulmaya başlasa da, şimdiye kadar onun zihninde hiçbir fikir yok, gönlü de bir şey hissetmiyor, akli boş ve soğuktu. O anda nasılsa ayağa kalktı. Aniden, elektrik akımı geçmiş gibi, keskin bir sızı onun bütün vücudunu diriltti.

Yine birkaç dakika Nurulla bütünüyle sızlandı. «Niye ben yalnız yatıyorum? Paket gönderilmemiş galiba. Hitlerciler çıkıp gelseler...» O, bütün gücünü toplayıp, ayakta durmaya çalıştı, fakat uzun süre duramadı. Bundan sonra, kendi güçsüzlüğünden utanıp, kendi kendini parçalamaya başladı. Ömründe yaş çıkmamış gözlerinden iki damla kaynar yaş çıkıp, yanaklarından süzülüp kar üstüne damladı.

Çok acı çekerek Nurulla ayağa kalktı. Fakat yürüyüp gitmek mümkün değildi. Koltuk değneklerine dayanıp duruyor gibi kızak direklerine dayanıp, uzağa doğru süzülüp giden kızak izlerine öfkeli ve şaşkın bir bakışla gözünü dikti.

Güzel, mavi sabah doğuyor. Kayın ormanı bu enfes mavilik içinde olağanüstü güzellikte billur bahçeye benziyor; güneş henüz görünmüyor, hemen onun ilk altın ışıkları ormanın içine serpilip de kayınların kara bürünen örgü budaklarından damlayıp duran ak mercanlarda, sihirli taşlarda yansıyor oynamaya başlar.

Nurulla yeniden yıkıldı. Bütün bedeninde çok büyük bir halsizlik hissetti. Adeta onun iliklerini emerek almışlar, sanki damarlarında kan değil de buzlu su akıyordu. İşte burada şimdi onun beyninden sazlık yılanı gibi ürkütücü soğuk kara bir düşünce geçti:

— Ölüyorum! — diye fısıldadı. — Donarak ölüyorum.

Nurulla çok ölüm görmüş tecrübeli bir askerdi. O yaşamayı seviyor, ölümden nefret ediyordu. Ne kadar çetin şartlarda da o: «Bu acıları göreceğime, beni öldürselerdi», demedi. İnsanın hayatı sadece bir tane. Sonradan onu geri vermiyorlar. Bunun için, çiçekleri açmadığı için üzülen gül misali, vaktinden önce solmamak için ölümün boğazını çiğnemek, kavga etmek, savaşmak gerek. Nurulla ölüm uğuldayıp duran zamanlarda da yaşamaktan ümidini kesmedi, «yok, benim rızkım henüz bitmedi, ben henüz yaşıyorum», diye inandı ve yaşadı.

Şimdi, organlarında ölümün soğukluğunun aktığını duyunca o: «Ölüyorum, donarak ölüyorum!» — diye mırıldandı. Fakat onu bu mırıldanmasında da: «Şimdi ben güçsüzleştim, şimdi yenildim, bittim», deyip hayırsız ölüm önünde baş eğesi yoktu. Nurulla bu saniyede ölümün son derce yakın olduğunu anladı ve bütün gücünü ona karşı koymak için topladı. Ormandaki her bir ağaç, dünyaya dikildiğinden beri duran güneşin her ışığı, nihayetinde, kalbinin her atışı: «Yaşamaya! Yaşamaya!» diye tekrarlanıyordu. Bunun üstüne, yüklendiği görev de henüz tamamlanmamıştı. Bu onun için en ağırıydı. «Ya paket? Ya Ardaşiv'in son bakışı, son dileği? «Ulaştır onu, Nuruş! Ne olursa olsun ulaştır», diye sözleri!..»

Bu düşüncelerden sonra Nurulla kanadı kırık kuş misali çırpınmaya başladı.

Yaşıyorum! Altın söz, nurlu söz. Köle olmadan, özgür bir ülkede hür yaşıyorum, üretiyorum, yeni şeyler oluşturuyorum... Bundan daha hayırlı, bundan daha kıymetli ne var!

Nurulla düşmanlarıyla savaşa savaşa yaralanıp kana bulanmış, saçları, kirpikleri buzlanıp gitmiş, elleri ve ayakları donmaya başlamıştı. Fakat onun kalbi atmayı durdurmuyordu, yaşama susayıp atıyordu. Aynı şekilde, yeryüzünde de geç değil, sabah, sabahın da firuze renklisi!

Nurulla uzak bir kolhozda kalmış karısı Tenzile'yi, «Babacığım ne zaman geliyorsun», diye üzüntü içinde bekleyen beş yaşındaki oğlu Selim'i, sert sakallı babasıyla yaşlı annesini, «Abim!» diye üzülp mektuplar yazan kız kardeşi Dilber'i, güzel Ik nehri boylarını, geniş kırları, güzel otlakları hatırladı ve kalbi yeniden heyecanla çarpmaya başladı.

Nurulla, son gücüyle, kayak sopalarının üstüne gövdesiyle dayandı ve gitmeye başladı. Sağlam ayağı, donmuş elleriyle ağır gövdesini itti. Suda yüzerken dalgaları başıyla süzüp gidiyor gibi, yumuşak karı açık başıyla yarıp gitti.

Uzun süre gitti ama arkasına dönüp bakan olsa, hepsi elli altmış adım kadar gittiğini görünce dertlenirdi. Fakat o ardına dönüp bakmadı.

Bir an bir hışırtı duydu. Tam o anda hem gönlü ferahladı hem de korktu. Dostlar mı, düşmanlar mı? Ne olur ne olmaz diyerek makinelisini eline almaya çalıştı ama elleri onu kavramadı. Ancak ilk önce koynunda duran el bombasını çıkarıp, onun pimini ağzına aldı.

Yine de Nurulla'dan beş altı adım ileride, ona pek bir caka satarak bakan bir orman tavuğu kar üstünde sektikten sonra uçup gitti. «Boynun kanadının altında kalsın!» — diye sövdü Nurulla içinden.

— Boğazına yapışmaya davranma şimdi. Çabucak yakalayamazsın! — diye fısıldadı ve ölüme karşı durup sürekli öne doğru gitti. Ancak kulaklarında, Kremlin'in kederli çan sesleri gibi bir ses çınladı.

— Yaşıyor, yaşıyor!

... Bir saat kadar sonra bizim inzibatlar Nurulla'yı alay sığınağının üç yüz metre ilerisinde yarı baygın bir şekilde ilerlemeye çalışırken buldular. Paketi ulaştırdığını ansızın unutup gitti ve ancak ikinci güne doğru aklına geldi.

NEŞELİ GENÇLER

Şafak kızılığıyla ışıldamış, biraz soğukça, koyu yeşil bahçeye nasıl geldiğini İşniyaz, kendisi de bilemiyordu...

Bugün fabrikada çalışanların büyük toplantısı oldu. Gecenin tantanalı bölümünü fabrika müdürü Sosyalist Hizmet Başkanı Konstantin İvanoviç Lidin kendisi aldı. Nöbetteki konuşmacı sözünü bitirmiş, Konstantin İvanoviç, zili çalıp, salonda sessizliği sağladı ve tabiatı gereği gülümsemeye başlayıp, sevimli, gür bir sesle:

— Söz fabrikamızın genç vatanseveri, kendisinin rasyonalist takdimleriyle fabrikaya bir milyon Som gelir sağlamış, deneme atölyesinden tesviyeci İşniyaz yoldaş Eminov’a veriliyor, — dedi.

Sessiz duran büyük salon, davul çalınıyor gibi birden gürlledi. Beş yüz kişi aynı anda alkışlamaya başladı. Ömründe ilk kez böyle büyük bir salonun önüne çıkan, ömründe ilk kez bu kadar çok kişinin kendisine bakıp alkışladığını gören İşniyaz afallayıp kaldı. Çilli yüzünü koyu bir kızılık kapladı, alnında ter damlaları belirdi. O: «Lütfen onu alkışlayınız», — diyormuş gibi Konstantin İvanoviç’e dönüp baktı. Fakat müdür, ismi bütün ülkede bilinen meşhur kişi, kendisi de ayağa kalkmış, onu alkışlıyordu.

İşniyaz, konuşmasını önceden kağıda yazmıştı, bu onu bocalamaktan kurtardı. O anda o, yazıyı nasıl okuduğunu, tribünden nasıl indiğini, sahneden nasıl gittiğini — birini bile hatırlamıyordu.

İşniyaz bahçe sessizliğine çıktığında kendisini tamamen duman içinde gibi hissetti. Ufuk boyunca süzülen akşam kızılığı onun gözüne duman tütüyor gibi göründü. İlk bakışında, yanıp duran şafak İşniyaz’a bayramlarda dalgalanan kızıl bayraklar gibi, ikinci bakışında da her nasılsa ilginç bir resim gibi göründü.

Bu zamana kadar hiçbir zaman tadılmamış ısıltılı bir his İşniyaz’ı bütünüyle sarmıştı. Şimdi de, bayram elbiselerini çıkarmadan, yeniden atölyeye giresi, yeniden mavi kroki kağıtlarına eyilesi geldi. Bundan dört yıl önce ilk kez çalışma okulunun kapısını açıp girişleri, ilk kez ustabaşı Serdey Petroviç’in elinden çekiç, ege alışları, ilk kez korka korka mengenenin yanına gelip duruşları gözünün önüne geldi. Şimdi

İşniyaz büyük biriydi — model ustası, makine bölümlerinin en önemli, en hassas işlerini ona veriyorlar. O şimdi milimetrenin binde biri — mikronlarla iş yapıyor. Ancak bu iş için sadece güçlü el, keskin göz değil, bilim, akıl da ararlar. İşniyaz'da bunların hepsi var. Onun verdiği tavsiyeler, düşünüp bulduğu yöntemler fabrikaya, Konstantin İvanoviç'in dediği gibi, bir milyon Som ekonomik gelir sağlamışlar. Ancak İşniyaz'ın ilk «icadı» onu mutlu etmiş, onu dertlendiren «icadı» hiçbir şekilde unutulacak değil...

İşniyaz gölün yanındaki beyaz boyalı oturakların birine gelip oturdu ve kollarını açıp sandalyenin arkasına attı, bacak bacak üstüne attı, gözlerini kısıp göle doğru dikti. Su üstünde gökteki altın renkli bulutlar, uzun kavakların karanlık gölgeleri dallarıyla alçalıp doğruluyorlardı ama gölün üstü sezilir sezilmez bir şekilde çilleniyor, tiril tiril titreyip duruyordu.

Ansızın çalılıkta bir kuş cıvıdamaya başladı. İşniyaz, onun hüzünlü sesini dinleyerek düşünceye daldı...

1943 yılının soğuk, sert kışı henüz yeni bitmiş, yaz ayları başlamıştı. İşniyaz'ın babası da henüz sağdı. O daha sonra Berlin'i aldıklarında ölecekti.

Komik ve sevimli biriydi onun babası. Bütün ömrünü İdil'de çalışarak geçirmişti. Vücudu— pehlivan, sesi— borazandan çıkıyor gibi kalındı. Ancak gülmeye başlasa pencere camları zıngıldamaya başladılar. Konuşmaya başlasa herkesi ağzına baktırı: gözlerini bir hayli kısıp, sesini alçaltıp, İdil hakkında, vapurlar, kendi kendine hareket eden şilepler, isimleri bütün ülke nehirlerinde bilinen ünlü kaptanlar, kayıkçılar, tekne kaptanları, makinistler hakkında ayrıntılarıyla anlatırdı. İşniyaz onun hikâyelerini köprülü dudakları yarım açık bir şekilde dinlerdi. Bazı vakitlerde babasının sözleri onu fazlaca kendine bağlar, İşniyaz'ın gözünden geceleri uyku kaçırdı, ancak çok zamanlar, ilginç, dışarıdan çok sevimli görünen bu hikâyeler delikanlının genç aklına, nedense yatmıyorlar, onun hayalinde canlanmıyorlardı.

İşniyaz sadece vücuduyla değil, karakteriyle de babasına benzememiş — biraz utangaç biriydi. Sadece koyu kahverengi gözlerinde, nasıl olduysa, babasınıninki gibi mağrur ışıklar parlıyordu.

— Oğlum, — diyordu babası ona, biraz hatırı kalıp, — sen, artık, annenin soyuna çektin. İdil'e serçe başı kadar da ilgin yok, gözün daima hırdavatta.

Babası cepheye gitmeden önce kendisi on üç yaşına girmiş, biraz utangaç olan oğlunu önüne oturttu ve onun saçını okşayıp şöyle dedi:

— Bak İşniyaz, bizim nesilden henüz demirci olmuş biri yok. Dedelerin de ben de İdil insanlarıyız. Bir deden burlak, ikincisi gemi hamalı olmuş. Ben de, Sovyet iktidarı sayesinde, kaptanlık derecesine eriştim. Seni kaptan yapabilir miyim demiştim. Olmadı, görüyorsun. Bak, eğer bir gün demirci olursan — çok iyi bir demirci ol. Saksagan Ehteri gibi demircilikte ismin alıp yürüsün, yoksa oğlum demem sana.

Babasının Saksagan Ehteri diye anlatılan bir demirci hakkında gülerek söylediği sözleri İşniyaz iyi hatırlıyor. Babası, İşniyaz'ın küçüklükten beri demirciliğe ilgisi olduğunu görüp, eline atılmış bir demir parçası vererek:

— Oğlum, bu demirden ne yapabilirsin? — diye sorar ve kendi kendine cevap verirdi: — Ehteri ağabeyin olsa: bu demirden önce burgu, ardından balta, sonra da keski ve en sona kalanlardan da öteberi çıkarırdı.

— Ama bana «öteberi» gerekmiyor! — diye karşı çıkardı İşniyaz. Onun bakışında, iri dudaklarında, kirpi gibi kabarmış bütün duruşunda nasıl bir inatçılık, kendi dediğini kabul ettirmeye çalışma vardı.

— Peki ne istiyorsun oğlum? — diye sorardı babası yeniden.

— Makine!

— Nasıl makine? Makine çok. İşte annenin dikiş makinesi var.

— Dikiş makinesi değil, büyük makine.

Çoğu zaman söz burada kesilip kalırdı. Ancak babasının keyfi yerine geldiğinde, yeniden oğluyla alay etmek için:

— Büyük makine? Vapur mu? Lokomotif mi? — diye sorardı.

İşniyaz da koca gözlerini kaşının altında oynatıp, başını sallardı.

— Hayır, vapur da değil, lokomotif de değil — büyük makine, makine gibi bir makine.

Bundan sonra babası katıla katıla gülerdi ve İşniyaz'ın annesi, kap kacağını şingırdatmayı bırakıp:

— Yeter artık, babası, oğlanın kalbini kırma, — der dururdu. Onun annesi fabrika demircisinin kızıydı, o, oğlunun da babasının yolundan gitmek istediğini görünce içten içe sevinirdi.

Babası cepheye gidince İşniyaz çıraklık okuluna girdi. Altı ay okuduktan sonra, onu cephe için havan üreten ustalığa terfi ettirdiler. Ustalık okulun önünde olduğundan, orada her zaman ergenlik çağındakiler çalışıyordu.

İşniyaz'a havanların stabilizatörleri için kanatları kalibreleme işini verdiler. Bu iş çetin de değil, kolay da değil — dördüncü derece tesviyeci işiydi. Kanatların hepsinin de eşit ölçüde olması gerekiyordu. Onların kalıptan birazcık büyük olanları da birazcık küçük olanları da işe yaramıyordu.

İşniyaz çok gönül verip, gayretle çalışırken onu genç tesviyecilerin grup başkanı yaptılar. O günlerde İşniyaz babasından mektup aldı. O, sanki oğlunun havan yaptığını biliyormuş gibi: «Ben şu an havan topçusuyum, düşmanı çabucak tepelemek için bize havan lazım...» — diye yazmıştı.

Babasının mektubunu okuyunca, İşniyaz, utancından, yer yarılma içine girecek gibi oldu. Ama yer yarılmadı, delikanlı hiçbir yere saklanamadı, o, sıcak alnını pencerenin soğuk parmaklıklarına koyup, uzun süre sessizce durdu.

Şimdi görev neredeydi. Havan yapan fabrika kendi programını yetiştiremedi. Hatta o kadar da değil, işi tam olarak İşniyaz ve onun ekibi yavaşlatıyordu. Genç tesviyeciler ne kadar uğraşsalar da kanatları gerektiği gibi hazırlayıp, yetiştiremiyorlardı. Bu yüzden ay sonuna kadar stabilizatörsüz havanlar fabrikanın köşesinde tavana kadar yığıldı. İşniyaz onlara baktıkça acıyıp, babasının Saksagan Ehteri hakkındaki sözlerini aklına getiriyordu. «Benden, son olarak, ancak «ıvır-zıvır» çıkar», diye aklından geçiriyordu genç en ümitsiz dakikalarda. Bunun üstüne usta Vitte Aksinov her gün:

— Derhal programını bitir, İşniyaz, — deyip dinlenme vermiyordu.

Böyle iken de kendisinden izin almadan hareket eden İşniyaz, çocuk gibi inatlaşıp:

— Git şuradan, damarıma basma, — deyip duruyordu.

Usta Vitye Aksinov, İşniyaz gibi bir delikanlıydı. Sadece bir iki yaş büyüktü ama derecesi daha üstündü. İkisi de al yanaklı, ikisi de çilli, ikisi de koyu kahverengi saçlı, koyu kahverengi gözlü gençlerdi.

Durumu toparlayabilmek için kanatları kalibreleme işine, ek olarak, üç dört genç daha koydular. Ancak bu da sorunu çözmedi. Usta, gençleri başka bölüme almaya mecbur kaldı. Ama onlar kendi bölümlerinde de çok gerekliydi. Bunun üzerine, yeni gençlerin biri, kızarak:

— İşte, kendileri yapamıyorlar da bizi çağırıyorlar, — dedi. Bu sözler İşniyaz'ın en hassas yerinden vurdu.

— Konuşup durma! — diyerek yeni gelen gence tepki gösterdi.

İşniyaz'ın ekibi, yeni gelen gençlerle birlikte, vardiyada iki yüz çift kanat vermeye başladılar. Ancak fabrikaya bazen altı, yedi yüz çift gerekiyordu.

Vitye Aksinov, işini hızlı hızlı düzene sokarken yere yığılıverdi. O, aralıksız üç dört gündür fabrikadan çıkmıyordu. Nihayet, bir gün yorulup, kendi bölümüne İşniyaz Eminov'u getirdi ve evine gitti.

Akşamki vardiya: Işıklar sönmüş, makineler durmuş, pencereler kapatılmış, sadece tek bir ışık yanıyordu. Vardiyada çok büyük bir sessizlik hüküm sürüyordu. Yorgun gençlerin sırtları sanki bin potluk ağırlık gibi basıyor, göz kapakları ağırlaşıyordu.

Fakat İşniyaz'ın gözünden uyku tamamen kaçmıştı. Vitye Aksinov'u gönderince, o yeniden kendi ekibinin yanına geldi.

— Pétka, yoklama! — diye bağırdı bir delikanlıya.

— İldarka, neden aletlerini saçtın, — diye bağırdı ikincisine.

Kasketinin siperini arkaya çevirerek takmış, çalışırken, boyu mengeneye yetişsin diye ayağının altına kutu koymuş ustabaşına uzanıp bakmadı. Ancak Pétka'sı da, İldar'ı da onun sözüne kulak asmadı.

İşniyaz, büyük büyük atlayarak usta ofisine gitti, ışığı yaktı, camla kaplı küçük masanın ardına oturdu. Pantolonunun cebinden kirlenip, yağlanıp gitmiş bir defter çıkarıp koydu. Ardından defterin bir sayfasına çizilmiş şemaya bakmaya başladı...

Sanat okuluna girdiğinde İşniyaz hikâyelerde sürekli uçup duran ilginç yeni makinelerin düşüncesine kapılıp giderdi. Sanat okulu onun hayallerini boşa çıkarmadan, gözlerini kaplayan perdeyi açtı. Kır bıyıklı, kamburlaşarak yürüyen ihtiyar usta Sergey Petroviç onu demir parçalarına, kendi dediği gibi, can vermeye — tesviye ustalığına yükseltti. Ama okulun karşısındaki fabrikada çalışmaya başlayınca, İşniyaz şimdi somut nesneler hakkında çalışıp üretme süreçlerini güzelleştirmek için gerekli maddeler hakkında düşüncelere daldı. Stabilizatör kanatlarını kalibreleyip hazırlayabilme zorunluluğu, onda bu işi hızlandırmak için herhangi bir şey düşünüp bulma isteği uyandırdı. O, kanatları kalibrelemeye has araç yapmak isteyerek ağır işlere girişti. Fakat bu çok zor bir işti. İşniyaz'ın böyle karmaşık bir iş için bilgisi de, tecrübesi de azdı.

Bugün de İşniyaz uzun süre çalıştı, fakat maksadına erişemedi.

«Eh, Sergey Petroviç, sen de çekip gittin, — diye düşünüp içlendi. — Sen olsaydın, vakit geçirirdim, konuşurdum, tavsiye alırdım...»

Fakat o sırada Sergey Petroviç'in atmaca yavruları hakkında anlattığı hikâyeyi hatırladı. Atmaca başta yavrularına, çok uğraşıp uçmayı öğretirken günler, haftalar boyunca uğraşmış ve yavrularına: haydi şimdi kendiniz uçun, dermiş. Ve atmacalar uçup giderlermiş...

İşniyaz bürodan biraz keyifsiz çıktı ve ekibinin yanına geldi. «Atmaca yavrularının küçük de olsa kanatları var, ya benim... Ya bizim...» diye düşündü İşniyaz, kendi iş yerine gelip çalışmaya başladı.

Tezgâhta çeşitli büyüklükte çelik halkalar vardı. Her nasılsa İşniyaz'ın gözü bu halkalara takıldı. O, henüz bir şey sezmeden onların bir tanesini eline aldı. Ansızın onun aklına bir şey geldi: «Acaba kanadı halkaya boydan boya geçirmeye mi çalışsam?»

İşniyaz yine de tam çelik halkayı mengneyle ayarlayıp sıktı. Ardından birinci kanadı bakır çekiçe vurarak halkaya boydan boya geçirdi. Ardından sıcak, yağlı kanadı eline aldı. Daha pergelle ölçüp bakmadan önce, İşniyaz'ın parmakları kanadın biraz daha büyüdüğünü sezdi. İkinci olarak daha küçükçe olan halkayı seçti. Önceki de tam olmadı. İşniyaz, büyülenmiş gibi halkalara bakıyor, kalpi güp güp ediyor, gözleri ışıldıyordu. Birbiri ardına on tane halka seçti, sonunda tam gerekli büyüklükte olanı buldu. Bir kanadı, ikincisini, üçüncüsünü... geçirdi. Onları tekrar tekrar ölçtü. Ölçü doğruydı.

— Bakın, gençler! — diye bağırdı sevinçle.

Üç dört kez çekiçe vurduktan sonra, halkadan kanat geçebiliyor. Delikanlılar İşniyaz'a, bir cambaza odaklanıp bakıyormuş gibi şaşkınlıkla, hayran olup kaldılar.

... Sabah Vitye Aksinov'un atölyeye gelmesiyle en önce köşedeki istiflere göz attı, gözlerine inanamadı, donup kaldı. Duvar boyundaki istifler yoktu.

— Baksana, İşniyaz, bu ne? — diye sordu usta büyük bir hayretle: Ne yaptınız?

Usta bunu uzun süre seyrettikten sonra sordu, eğer onu bu halde gören olsa, hiç şüphesiz kahkahalarla gülerdi. İşniyaz ise çok ciddi bir şekilde:

— Ben bir şey düşünüp buldum, — dedi.

— Nasıl bir şey?

— Stabilizatör kanatlarını çelik halka boyunca geçirdim.

— Çelik halka? Nasıl çelik halka? Açıkça söylesene.

Bunu sözle anlatamayacağını anlayıp, İşniyaz hemen eline bakır çekiç aldı ve yaparak gösterdi.

— İşte böyle, — dedi.

Genç usta bir zaman sonra hem şaşkın hem meraklı bir sesle:

— Kim buldu? — diye sordu.

— Hiç kimse. Kendim...

— Ya nasıl... Bildin?

İşte buna İşniyaz, kendisi de tam bir cevap veremedi.

Usta:

— Ah sen! — dedi, sadece elini sallayabildi. O, henüz bu genç işçinin bu gece nasıl büyük bir adım attığını ve bütün ömrü boyunca devam edecek aydınlık yol elde ettiğini de düşünmüyordu. Onun için sadece bir şey belliydi: bugünden sonra bu işlem hiçbir zaman programını engellemeyecek...

O, bir eline İşniyaz'ın kalibrelediği kanadı, diğer eline çelik halka alıp, kolej müdürüne yürüyüp gitti. O, henüz müdürün başka bir işe geçirildiğini, onun yerine bugün yaşlı usta Sergey Petroviç'in geldiğini bilmiyordu.

— İyi misin, Vitye? — dedi, müdür koltuğunda oturan Sergey Petroviç. Vitye, artık dalgalanmışlıktan, nefes alamayarak:

— Sergey Petroviç... kanatlar... kanatlar... İşniyaz kanatları... — diye birkaç kez sözlerini tekrarlardı. Sergey Petroviç, yerinden kalkıp, Aksinov'un dağılmış saçını okşadı.

— Ah, siz benim neşeli gençlerim! — dedi.

Bundan sonra bu söz gençlere yapışıp kaldı. Onlar çoktan başka yerlere geçtiler, çoktan stabilizatör kanatlarını bırakıp şartları rahat makinelerde çalışıyorlar, gençler artık pek genç sayılmazlar artık: adam olarak adlandırılıyorlar, ama onlara verilen takma ad hiç unutulmuyor, düzen içinde çalıştıkça fabrikada onları daima sevgi ve şefkatle «neşeli gençler» diye anıyorlar.

... Servi ağaçlarıyla sarılmış küçük göle bakıp, olanları aklından geçirip oturan İşniyaz birden kahkahayla güldü. Kalibreleme işindeki çelik halkalar ne zamandan beri kullanılıyorlardı, onları düşünüp anmaya da gerek yoktu. Fakat o zamanlar İşniyaz bunu bilmiyordu. Çelik halkaları ilk kez ben düşünüp yaptım, diye düşündü, bu onlarda yeni bir güç, yeni bir ümit büyüttü ve çelik halkalara boylu boyunca geçirilmiş kanatlar sanki onu bugünkü tantanalı güne alıp getirmişti.

Bahçede mutlu konuşmalar işitildi. Bununla da kalmadı, bir grup genç İşniyazı çevreledi. Bunlar, biraz evvel adı geçen «neşeli gençler» idi.

UNUTULMAZ

Bugün, hiç hesapta yokken, Hebibulla ağabeyi askerlik şubesine çağırdılar. Altmışlı yaşlarının zor günlerini tek tek sayan bu ihtiyara nasıl oldu da işleri düşmüştü? Oysa askerlik hizmetine yaramıyor diye savaş yıllarında da rahatsız etmemişlerdi.

İşe giderken Hebibulla ağabey karısı Gölsim'e de endişelenme dedi.

— Sen, anası, o kadar da üzülme, — dedi. — Hata sonucu çağırdıkları çok belli. İşten dönerken evrakları çıkarıp veririm ve iş biter.

Erkekler böyledir! Endişelenme derler ve böylelikle insanın gönlü sakinleşir diye düşünürler. Bu yazı eve geldiği dakikadan sonra ana yüreği nasıl afallayıp üzülür görürler mi onlar!

«Belki göz nurum hakkında bir haber gelmiştir. Belki yaşıyordur, kırılancım. Bunu söylemek için ihtiyarı çağırılmışlardır. Beşbalta'da böyle bir şey olmuş diyorlar. Tamamen öldü sanılan biri kendisi çıkıp gelmiş».

Ana yüreğinde yeni bir güçle ümit ışığı yandı. O şu an sürekli savaşta ölen kızının birdenbire gelmesini diliyordu.

Galime cepheye kırk birinci yılda gitti.

Tren istasyonunda son defa helalleştiklerinde, Gölsim abla ona:

— Kızım, lütfen kendini koru, dedi.

Galime gülümsedi.

— Doktora öyle söz etmiyorlar, anne.

Bu Galime'nin kendi ağzından söylenen son sözleri oldu. Bundan sonra onlar sadece mektupla söyleşebildiler. Küçükük kağıt binlerce kilometre yerlerden, soğuk kar boranlardan, ateş rüzgarlar aşır bu kadar gönül sıcaklığını dökmeden saçmadan saklayıp getirebilir diye kim düşünür? Galime'nin mektupları sevgi dolu ve nazlı

sözleriyle dolu olurdu. Biçare Gölsim abla onları okuduğunda tereyağı gibi eriyip gidiyordu. Ev soğuk, pencerelerde parmak kalındığında buz, sokaklarda acı yel esiyor ancak Gölsim ablaya soğuğu da yeli de değmiyor, sabah şafakla kalkıp üstüne güzelce de giyinip fabrikaya, duraklamadan, çalışmakta olan kocasının yanına sevinçli haberi vermeye koşuyor. O böyle, günler, aylar, yıllar boyu koşmaya razıydı, sadece kızından, canından, sağ olduğunu bildiren sevinçli mektuplar gelip dursun!

Fakat bir süre sonra Galime'nin mektupları kesildi. Anne ne kadar kederle beklese de postacı onlara uğramadan geçmeye başladı. Mevsim yazdı ama annenin gözüne gün ışığı görünmez olmuştu. Hasretinden ateş yutmuş gibi oldu, yaşlandı, kurudu, yaprak gibi sarardı. Yine de ümidini kaybetmedi. «İşi çok fazladır, mektup yazmaya vakti yoktur. Biraz boşluk bulsun, o zaman oturup annesine mektup yazar», — diye sabretti, bin türlü bahaneyle kendini avuttu. Sadece yüreği o kadar uzun süre beklemek istemedi, günden güne daha güçlü inleyip, günden güne daha çok sabırsızlandı. Eğer şimdi onlara doğru yönelen postacı pencereden görünse, kendi kendini unutup, yeşeren bir ümit ve korkuyla ona doğru koşuyordu, pencere demirini vursalar veya kapıyı çalsalar: «Galime'm değil mi?» — diye, kalbi küt küt atıp, sıcak döşeginden fırlar, başı açık, üstü açık kapıyı açmaya koşardı.

İnsan yüreğini yanıp duran ateşe benzetirler. Ah, böyle olmasaydı! Sönmeden duran ateş yok olurdu. Yanar, yanardı ve bir gün sönerdi, azabı da biterdi. Ama ana yüreği aynı değil, ebediyen hasret ateşiyle yanar.

Gölsim abla, omzuna pamuk şalını atıp kızının çalışma masasının yanına oturdu. Masanın çekmecesini açtı, ardından çeşitli kâğıtlara yazılmış, çok vakit geçtiği için sararmaya da başlamış mektup tomarını çıkardı. Bunlar Galime'nin mektuplarıydı.

On yıldan fazla olmuştu, — ah bu yıllar, su gibi akıp gidiyor, — Gölsim abla bu mektupları hüzünlenererek okur, hemen hemen hepsini ezbere bilirdi. Fakat bugün tekrar okumaya davrandı. Ama biraz sonra ne zamandır kapkara olmuş, şimdilerde kendi renklerini kaybetmeye başlamış gözleri sıcak günlerdeki pencere camı gibi dumanlanıp gitti. Eğri büğrü harfler, buz gibi eriyip yok oldular. Anne, çok fazla zorlandı. Fakat ağlayamadı, çünkü onun göz yaşları ağlaya ağlaya kuruyup bitmişti.

Onun bütün ömrü çalışarak geçti. Gençlik yıllarında Kazan esnaflarına yemek pişirdi, onların çamaşırlarını yıkadı. Düşünmeden, hesap yapmadan, hor görülmele, itilip kakılmalara katlandı, küçük şeylerle mutlu olan, karun, kıskanç, zengin kadınlar onun saf yüreğini, itler gibi rencide ettiler. Ardından evlendi, daha doğrusu onu kocaya verdiler. Kocas o zamanlarda cam fabrikasında çalışıyordu. Daha sonra Gölsim'i de yanına aldı. Ancak bu devrimden sonra oldu. Fabrikada çalışma şartları güzel değildi. Fakat burada onun kişiliğini çiğnemediler. «Gariban, fakir», diye hor görmediler. Yoldaşlarının hepsi onu kendilerine denk gördü. Gölsim abla bütünüyle değişip, kanatlanıp gitti. Yağmur suyu içmiş çiçek gibi yeniden doğdu.

Bu fabrikada o, gide gele, yirmi beş yıl çalıştı. Savaştan sonra, romatizmaları çok acı vermeye başlayınca, kocasının da fikrini alarak emekliye ayrıldı.

Şimdi onun günleri büyük bir yalnızlık içinde geçiyordu, çocuklarının biri bile yaşamıyordu.

Yalnızın yoldaşı kaygıyla hasrettir derler. Gölsim abla bunu çok iyi tatmıştı. İnsanların içinde olduğunda nasıl da güzel oluyordu. Hatta Galime'nin ölüm haberini aldığı günlerde de kendini koyuvermemişti. Evde de, işte de onun dertlerini paylaşan eş dost vardı, sanki onlar bu güçlü hasretin büyük bir kısmını alıp gidiyorlardı.

O günlerde Galime'nin birlikte büyüdüğü, birlikte okuduğu kızlar da gelip duruyorlardı. Karı kocanın hasretini dağıtıp, Galime'yi anarak uzun süre uzun süre oturup konuşuyorlardı. Sonrasında kızlar çeşitli yerlere dağılıp gittiler. Sadece Salih isimli bir genç gelip gitmeyi bırakmadı.

Galime bir kez bile annesine ondan söz açmamıştı. Fakat sezgisi kuvvetli bir anneye kızının kalp atışını anlamak için bir bakış da yetiyordu.

Kır saçlı, zayıf yüzlü, utangaç genç gelince Galime, sevincinden ne yapacağını bilmiyor, kelebek gibi oradan oraya uçuyordu. Anne olan bunu nasıl görmesin ki. Salih'i ve onu canından bir parça sayıyordu artık. Savaş bitip askerden döndüğünde de kendi evine gitmeden önce dosdoğru Gölsim ablalara koşmuştu. Kara haberi cepheyleken almıştı; ancak inanmamıştı.

Üç yıl boyunca neredeyse her gün gelip durdu Salih. Geldiği zaman Galime'nin duvardaki resminden gözünü alamıyor, sürekli ona bakıyor ve bazen de gözlerinde yaşlar ışıldıyordu.

Böyle zamanlarda annenin yüreği parçalanarak:

«Böyle saf, böyle güçlü sevgiyi yaktılar ve bu kahrı soktular, adi faşistler!»
— diye sızlana sızlana düşünüyordu.

Bir gün Gölsim abla, öz evladı kadar yakın görmeye başladığı Salih'e şefkat göstererek:

— Salih, oğlum bu resmi sana vereyim mi? Hiç gözünü alamıyorsun da. — dedi.

Genç irkilerek:

— Bende var bu, Gölsim abla...

Bu sözleri tedirgin bir sesle söyledi, Gölsim ablanın gözlerinden yaşlar döküldü, buna karşılık sezdirmeden:

— Dönmez artık o, Salih evladım, boşuna bekliyorsun — dedi.

Hay, nasıl oldu da söyledi bunu! Salih çok üzülerek:

— Doğru değil! Böyle söyleme, Gölsim abla, söyleme! — dedi. Onun rengi kaçtı, kağıt gibi bembeyaz dudakları titriyor ve içe batan gözlerinde ateş yanıyor.

Günler geçti, Salih gelmemeye başladı. Onun için başka bir şehre gitti, dediler. Bu durum anne yüreğine ayrıca ağır geldi. Yetmez gibi kocası da o günlerde onu üzdü.

Galime'nin doğum günüydü. Gölsim abla yemek hazırlamış, kocasının işten dönmesini bekliyordu. Fakat kocası o gün işten çok geç geldi. İş için de değildi, bir arkadaşına uğrayıp şaşka oynamaya oturmuş.

— Bak sen, tamamen aklımdan çıkmış, annesi, — dedi Hebibulla ağabey, hanımının ağlamasını duyunca. Bu kadar umursamazlığı Gölsim abla görmezden gelmedi. Dayanamayıp feryat etmeye başladı:

— Hepiniz, hepiniz unuttunuz, taş kalpliler! — dedi ağlayarak.

Hebibulla ağabey, acizlikle, oturduğu yerden kalktı.

— Şşş, annesi, şşş. Ne söylüyorsun... Kim unutmuş... Unutulur muymuş hiç...

— Üstüne üstlük bir de konuşuyorsun! — diye azarladı onu karısı. — Sana ne... Sen onu dokuz ay karnında taşımadın.

Ağlaya ağlaya Gölsim ablanın gözyaşları kuruyup bitti. « Dostların da, sevdiğin de, hatta biricik baban da unuttu seni, kızım. Bir tek annen seni yüreğinden çıkarmadı. Her soluk aldığında onun yüreğinde sen varsın.»

Bugün, Galime'nin mektuplarını okurken bu üzücü düşünceler Gölsim ablanın yüreğini yeniden kanattı. O, donuklaşan bakışları ile mektuplara bakıp, çok uzun süre hareketsiz oturdu ve masanın çekmecesini kapatıp, yerinden kalktı. Ardından büyük caddeye bakan pencerenin yanına gelip oturdu. Yakınlaşıp gelen gecenin zayıf ışığı onun çizgili yüzüne daha derin bir kaygı saldı.

Yoldan arabalar geçiyor. İnsanlar geçiyor. Pencerenin önünden bir delikanlı ve bir kız gülüşe gülüşe geçip gidiyorlar. Onlara ne? Onlar, bir zamanlar bu evde Galime isimli bir kızın yaşadığını da onun Vatan Savaşı'nda öldüğünü de yaşlı annesinin şimdi hasret içinde üzülüp pencereden bakıp durduğunu da bilmiyorlar.

Dışarıda lapa lapa kar yağıyor. Belli ki bu yıl kış erken geliyor. Henüz ekim bile çıkmadan kar, fırtına başladı. Erken, öyle ki bir gün sonra güneş çıkar ve onun izi bile kalmaz. Neden anne üzüntüsü de bu kar gibi erimiyor ki?

Kocasının geliş saati yaklaştıkça, Gölsim ablanın hüznü de bir bir arttı. Şimdi durduğu yerde duramamaya başladı. Ayaklarının ağrımaya bakmadan, öndeki tek oda ile mutfak arasında durmaksızın yürüyerek dolanmaya başladı. Zil sesi duyulmaz diye korkup odaların kapılarını biraz açtı, radyoyu kapattı. Ardından zilin çalmayacağından endişelenip, — arada bir çalmıyor, lanet— kapı önüne çıkıp baktı. Kapının önünde kimseyi göremeyince sokağa kadar yürüdü. Fakat Hebibulla ağabey sokakta da yoktu. Muhtemelen yine şaşka oynamaya gitmiştir, aptal adam!

Gölsim abla, nedenini kendi de bilmeden, mutfığa yöneldiğinde zil çaldı. Sessiz odanın içinde ses çok güçlü duyuldu, hatta Gölsim abla irkilip elindeki kaseyi düşürdü.

Kulaklıklılı şapkasına, paltosunun yakasına kar taneleri konmuş Hebibulla ağabey kapının yanında duruyordu. Şaşkın ve korkuyor gibiydi. Gözleri yuvarlaklaşmış, dosdoğru bakıyordu, kirpikleriyle bıyıklarının kıllarında erimiş kar tanelerinin damlaları kımıldıyordu.

— Babası, ne oldu? Hasta mı oldun yoksa? — diye sordu Gölsim abla güçlükle.

Kocası cevap vermedi. Çok tuhaf bir şekilde aniden kalkıp gitti ve aklı başında değilmişçesine sandalyeye oturdu, eliyle gözlerini kapattı.

Gölsim ablanın omzundaki şalın bir ucu sırtından aşağıya doğru sallandı, şalının diğer ucunu toplayıp yerinden çıkacak gibi atan kalbinin üstüne bastırdı.

Hebibulla ağabey cebinden mendile sarılı bir şey çıkardı ve masanın üzerine koydu, titreyen elleriyle paketi açmaya başladı.

— İşte, annesi... kızımızın... hatırası... madalyası — dedi yavaşça. — Devlet unutmamış. On iki yılın ardından bulup verdiler. Kendisi sağken alamamış, kızım.

Gölsim abla o anda her türlü haberi duymaya hazırды ama böyle bir şey beklemiyordu. Doğumhanede hemşirenin elinden bebeğini ilk kez alıyor gibi uzattığı iki eliyle masanın üstündeki madalyayı aldı ve gözlerine yaklaştırdı.

— Kızımın yüzü — diye fısıldadı onun ağaran dudakları. İki damla gözyaşı yaşlı annenin yanakları boyunca süzülüp, madalyanın parlayan ışıklarının üstüne düştü.

Bu yıl büyük bir talihsizlik yaşadım, mayıs başında kalp rahatsızlığı nedeniyle hastanede yattım. Doktorlar, iyileşirsen, doğrulma, kıpırdamadan sakince yat, çok konuşma, sevinme, kaygılanma, böyle şeyler düşünme diye söylediler. Ben, ne derlerse, hepsine razı oluyordum. Elimden hiçbir şey gelmiyordu, düşünmeden öylece duruyordum.

Sağlıklı iken yedi yılda yedi kez bile aklına gelmeyen düşünceler, hastalanıp yattığında gece gündüz seni takip ediyormuş. Düşünceli olunca, kendim de fark ettim, biraz felsefe yapmaya başlıyorsun. Nedense, sonuç çıkarmaya, genelleme yapmaya çalışıyorsun.

Böyle günler, geceler boyunca düşünerek yatınca bir zaman sonra kendini tamamen unutup tanıdıklarının anlattıklarına tutunuyorsun ve beyaz tavanda ekrandaki gibi onların canlı suretleri görünmeye başlıyor.

... Biz hemen her yıl ailemizle Akkuş Gölü'ne, yazlığa gideriz. Henüz okulda okurken Gölfaya bize her zaman geliyordu. Servi boylu, mülayim, güzel yüzlü, şakacı, türküler söyleyen bir kızdı. Dilediği zaman çingene dilinde, dilediği zaman Hintçe şarkı söylüyordu, onlarca işveyle akordeon oyunu oynuyor ve bir yere yöneldiğinde topaç gibi dönüyor, sanki ayakları yere değmiyordu. «Bu Gölfaya'nın kemikleri var mı ki?» — diyorlardı Hint dansı yapmaya başladığında.

Okulda okurken Gölfaya çocuk lideri oldu. Konağa geldiği zamanlarda onun etrafına çoluk çocuk toplanır, o da onlarla dünyasını unutarak oynardı. Büyüyünce de Gölfaya bu oyunları bırakmadı; fakat şimdi onun çevresinde çok sayıda delikanlı oluyor.

Biz Gölfaya'nın edebine çok güveniyorduk, onun çevresinde dolaşan delikanlılara yan bakmıyorduk, kızı da: «Böyle olmuyor, ona yakışmıyor.», — diye ayıplamadık.

Gölfaya, kimlerle arkadaşlık kurduğunu bizden hiçbir zaman saklamadı. Ona hayran olanlar arasında ona denk hevesli gençlerle birlikte, hayatta yer edinmeye çalışan, onlardan daha genç olanlar da vardı. Bunlardan biri fen-teknik öğrencisi, sesi vakitsiz kalınlaşan, şişmanlamaya başlayan Şakir Gubeydullin, Gölfaya'nın peşinden uzun süre koştu. Kızın sevgisine talip olan ikinci delikanlı da — büyük elektrik dükkanının yöneticisi, güzel, şık İsmegül Elmeşev idi. Gölfaya bizim oraya

otomobille gelirdi. Eğer o gelirken yanında Şakir oturuyorsa, bunu gençler hemen haber verirdi. Çünkü İsmegül onların hepsini ele almıştır. O eve girmeden kendisine sinyal verirdi. Gölfaya o zaman: «İsmegül geldi!» — deyip, onun yanına çıkardı. Ardından tekrar eve girip, sevindiğini hiç sezdirmeden, hiç rahatsız olmadan, ambarı yanmaya başlamış Şakir'e bakıp:

— Şakir, sen şimdi ablalarla biraz otur, biz İsmegül ile Yaktı Gölü'ne gidip geleceğiz, — derdi. — İstersen sen de bizimle gel, — diye eklerdi gönülsüzce.

Şakir, bunu anlar ve onlarla gitmezdi. Onun yüzü asılır, alt dudağını ısırmağa başlar ama hiçbir şey de söylemezdi. Gölfaya'yı birkaç saat bekleyerek oturur ve tahammülü kalmayınca çıkıp giderdi.

Bunların dışında Gölfaya'nın «yaltaklananları» arasında İlham Borhan isimli genç bir gazeteci de göze çarpıyordu. Bu adam diğerlerine göre çok mütevazı, giyim kuşamı da orta halliydi. Fakat çok güzel şarkı söylüyor ve keman çalıyordu. Kendisi de şarkı söyleyip müzik yapan Gölfaya'nın İlham'a ilgisinin olduğunu görmek bizim için çok da zor değildi. Ancak Gölfaya, İlham ile güzelce oturup söyleşirken Şakir veya İsmagül gelse, kız onu da unuttur, hiç çekinmeden, ilgisini hemen yeni gelen kişiye yöneltirdi. Yine şu da ilgi çekiciydi: eğer Şakir'le İsmegül farkında olmadan aynı gün gelecek olsalar, — Gölfaya bunu bazen kasıtlı olarak bir araya getirirdi, — birbirlerine el uzatır, birlikte tütün içerler, söyleşirler, aynı masaya da oturlardı. Ama İlham'a ikisi de tavır yaparlardı. Saygısızlık olsa da, ona el uzatmazlardı. Böyle zamanlarda İlham, birine bile bakmadan keman çalar ve sessizce çıkıp giderdi.

Ara sıra Gölfaya:

— Biraz keyifsizlendim, — deyip, bu delikanlıların üçünü de bırakıp, kendini pencere önüne götüren gençlerin biriyle kayıkla gezmeye giderdi.

Bu hallerini aylar, yıllar boyu görünce bazen Gölfaya'ya sorardım:

— İyi oynuyorsun Gölfaya! Fakat kuş da uça uça gelip bir dala konar. Bir kızın birçok seçeneği olsa da bir delikanlıyı sevmeden olmuyor. Hangisi senin gönlüne yakın?

— Bilmiyorum, Gıylman ağabey, — diye oflanıp sızlanırdı Gölfaya. — Ben ne kadar da bahtsız biriyim. Bu delikanlıların biri bile benim gönlümün yıldızı olamıyor. Çabuk bıktım ben onlardan.

Gölfaya başını eğmiş, aşağıya bakarak oturuyor, uzun parmaklı uzun elleriyle masanın kenarını tutuyor, sanki birini kucaklıyor gibi.

— Çok güzeli beklerken ortaca güzelden olma diye türkü var, Gölfaya, — diyorum söze girip.

— Biliyorum, — diyor fakat ne yapayım? Ablam tartışmasız, Şakir'i üstün görüyor. Okumuş, kariyer sahibi, diyor...

— Bir de evi var, — diye ekliyor bizim hatun. — Biz, Gıylman ağabeyinle on beş yıl düzgün bir ev görmeden çile çektik. Kazan'ın bizim oturmadığımız bir köşesi yok. — Evsiz hayat, hayat değil şimdi. Genç yaşında rahat görmeden yaşlanınca neye yarar.

— Şakir'in maaşı da iyi, — diye takılıyorum.

— Gülme, hayat için o da çok lazım, — diye ekliyor hatun. — Yiyen değil, emek çeken bilir. Siz erkekler yakınıp duruyor ve ay boyunca yemek soruyorsunuz. Aş olmazsa, kaşınız gözünüz oynuyor.

— Abla, ben erkeğime yaslanıp yaşamayı düşünmüyorum, benim kendi mesleğim olacak, — diyor Gölfaya, sürekli aşağıya bakıp oturarak. Böyle zamanlarda o hiç gülümsemedi.

— Sen düşünmesen de hayat düşündürür. Ben de ne zamandır böyle diyorum. Şimdi diplomamın da nerede yattığını bilmiyorum. Bebekler çoğalmaya başlayınca rüzgarın ne yönden eseceği belli olmaz. Bahtına Allah bir de ikiz verirse...

— Ama abla olmayacak şey söylüyorsun, — deyip Gölfaya, kızarıp, yerinden kalkıp ikinci kata çıkıyor.

Yöneticiyi— İsmegül'i biz geçiriyoruz, benim hatun sevmiyor. Hırsızlık yapıyordur, şık serçe, diyor. İlham'dan da hoşlanmıyor. Onu da: «başarısız» diyerek, yazıp duran iki ayaklı mutsuzluk deyip atıyor. Ama Şakir'i övmeye başlayınca yumurtlayan tavuk gibi gıdaklayıp duruyor.

Ben karımın tam tersine, kendim konuşmaktan çok karşımdakini dinlemeyi tercih ediyorum. Gölfaya sırlarını çoğunlukla bana anlatıyor, çoğunlukla bana danışıyor.

Bir ormana gidiyoruz. Akkuş Gölü boyunda ilginç, güzel bir çam ormanı. Biraz rüzgâr çıkınca çam ağaçları sallanmaya başlıyor. Onların uğultularını saatler boyu dinlemek mümkün. Güneşli bir günde çimenlerin üzerin, çam ağaçları gölgelerini uzatıyor, ormana, kalbe işleyen sihirli bir renk veriyor. En çok sabah güneş çıktığında orman güzel oluyor. Güneş görünmeye başlayınca ormanın içleri mavimsileşiyor, ağaçların arasına sanki saydam bir perde çekiliyor. Her çimen, her yaprak milyonlarca çiğ tanesiyle ışıldayıp, nazlanıp, güneşe gülümsüyor, kızılı sarılı gövdelerini daha da çok gösteriyor.

İşte bu orman boyunda Gölfaya ile söyleşerek yürüyoruz.

— Bir bakıma abla haklı gibi, — diye, yarım kalan sözü bağlayıp devam ettiriyor. Gölfaya bugün beyaz giymiş. Bana onun sadece gömleği değil, gönlü de ak pak görünüyor. Ben onu, adetim olduğu üzere, kesmeden dinliyorum. — Lakin muhabbeti eve ve başka şeylere bağlıyor— kendi kendini kafese kapatıyordu. Yok, Gıylman ağabey, ben buna razı değilim. Yüreğim bir şeylere heyecanlanıyor. Okulumu bitirip mühendis olunca hayalimi gerçekleştireceğime inanıyorum. Tek bir şeyden korkuyorum: bana en yakın kişi en önce kanadımı kırar mı acaba? — Gölfaya sözünü kesip, orman boyunca uzanan kara kadife gölgelere bakakaldı. Gölgeler hareketsiz, durgundu. — Gerçekte Gıylman ağabey, kusursuz falan diyoruz. Lakin adamlar kendilerini üstün çıkarmaya çalışıyor. Onların hepsi egoist. Bu Şakir ya da İsmail'i alın. Hatta İlham da onlardan pek uzağa gitmez. Doğrusu o diğerlerine benzemiyor. Fakat o da ruhumu anlamıyor. Belki bu deliliktir, belki benim dilediğim sevgi dünyada yoktur ve sadece kitaplarda yazıldığından ibarettir. Böylelikle ben kendimi eğlendiriyor, rüzgâr gibi kıvrılıp uzaklara uçup gitmiş sevgiyi arıyorum. Böyle bir sevgi olsa hiçbir şeyden korkmazdım.

— Kanadını kırsa da mı? — diye dikkatle sordum.

— Yok, Gıylman ağabey, — dedi Gölfaya, derin bir güvenle. — Böyle bir sevgiyi doğuran biri benim kanadımı kırmaz. O bana yeni kanat verir.

— Doğru ama Gölfaya, sen çok yüksekte uçmuyor musun?

Gölfaya susup kaldı, onun öfkелendiğini sezdim.

— Neden herkes yüksekten korkar? — dedi biraz sonra. — Sığ yaşamak bu. Doğduğundan beri ruhları sönmüş, hayalleri bozkır çalısı gibi kuruyup gitmiş kişileri dikkate almıyorum. Ah, Gıylman ağabey sizden böyle bir söz beklemiyordum!

Ormanı saran Akkuş Gölü'nün kıyısına geldik. Gölün üzerinin bir bölümü sanki gümüş örtü örtülmüş gibi ışıltıyor, diğer tarafı ise karanlık, sanki bulut gölgesi gelmiş gibi, hatta karşısı da kızılımsı. Göl, türlü türlü renkleriyle koyu yeşil bir halkanın içine girip oturmuş gibi, — onu orman çevrelemiş. Su kenarındaki ağaçlar suya baştan ayağa girmiş. Onların suya girişi göle derinlikle birlikte sihir de katıyor. Biraz rüzgâr esince küçük küçük dalgalar oynuyor. Dalgaların titremesi çam ağaçlarının suya batmış kızıl, sarı gövdelerini canlandırıyor gibiydi. Onlar, ilk bakışında göl dibine uzanmış kalın altın iplere, ikinci bakışında göl dibini delen çok büyük altın matkaplara, üçüncü bakışında ise hikâyedeki gibi çok büyük yılanlara benziyordu.

Biz, Gölfaya ile sahilde durunca, büyüleyici, güzel suya uzun süre bakıyoruz. Ardından suyun yanına gidip, köprü'nün korkuluğuna dayanıyoruz ve tekrar göle bakmaya başlıyoruz. Artık Gölfaya'nın muhabbet edesi gelmiyor. Gölün güzelliği onun bütün dikkatini üzerine topluyor, yüzünde keder, gözlerinde büyük bir hüzn. Ben sorularıyla onun gönül yarasını deştim sonunda.

O günden sonra iki yaz, iki kış geçti. Gölfaya bize uğramaya devam etti. Her geldiğinde yeni tanıştığı bir delikanlı hakkında bazen canlı, bazen alaycı bir biçimde gülerek bahsediyor. Fakat ne söylese de ben, onda bahsettiği histen hiçbir iz göremedim. O, aynı evvelki gibi bir şeyleri bekliyor gibiydi. Ben de bu büyük duyguyu parçalayıp bitiremediğine kızıyor diye kaygılanmaya başladım. O vakit Gölfaya hep bahtsız olacak diye düşündüm. Bu konuda ona ne olduğunu söyleyince iki eliyle yüzünü kapatıp, birkaç dakika hareketsiz oturdu ve:

— Bende de böyle bir his uyanıyor, — dedi.

Geçen yıl yazın en güzel zamanında Gölfaya tekrar bizim yazlığa geldi. Şehirde de bize girip çıkardı. Biz onunla düzenli bir biçimde söyleşmiyorduk. Yazlıkta haftalarca bizde kalıyordu.

— Baksana Gıylman, — dedi bana, Gölfaya misafir geldiğinde, — bu Gölfaya'yı değiştirmişler mi? Sen dikkat ettin mi?

Gerçekten de bugünkü Gölfaya, bizim tanıdığımız güzel Gölfaya değildi. Oldukça durgunlaşmıştı. Yüzünde ve bakışında donukluk, içinde bit üzüntü yatırıyordu. Çok az gülüyor, çok az şarkı söylüyor, dansı da tamamen unutmuş gibiydi.

— Gölfaya, ne oldu sana? — diye sordu hatun. Bu yaştaki kadınların ağzı gevşek olur.

Gölfaya fena kızardı, beklenmedik şekilde evden çıkıp aniden çıkıp gitti.

— Kafası bulanmış Gölfaya'nın, — dedim.

— Dişlerini kamaştırma hemen, bu komik değil, — dedi hatun öfkelenip, ormanın içine doğru giden Gölfaya'ya doğru baktı. — O, bir denizciyle mektuplaşıyor, dedi. Kışın Gölfaya'nın annesi söylemişti.

Evden çıktım ve ormanın içindeki patika boyunca Gölfaya'yı aramaya gittim. Görünmedi. Kulak kesilip, göz açıp ormanı dinlemeye başladım. Ağaçkakan sesinden başka bir şey duyulmadı. Ormanda bir tren sesi yankılandı. Uzaktan yük vagonları geliyordu.

Bunun ardından bir ağacın altına oturdum, Gölfaya bunu bekliyormuş gibi:

— Abla doğru anlamış, — dedi. — Beni, nasıl desem, değiştirdiler, Gıylman ağabey. Şimdi yanımda bir delikanlı da yok, hepsini uzaklaştırdım. Ben onu düşünüyorum, dünyada benim için yalnızca o var...

— Denizci mi? — diye sordum.

— Duydunuz mu? – Gölfaya çok fena kızardı. — Annem söylemiştir. Bak Gıylman ağabey, o denizci. Geçen yıl Leningrad'ta askeri tıp akademisini bitirdi. Şimdi denizaltıda görev almış. Bu aralar Buva'ya, babasının yanına gidip geliyor. Biz onunla geçen yıl festivalde tanıştık. Bir yıl mektuplaştık. Adı Ferit. Gelince onu size göstereceğim, Gıylman ağabey.

Daha sonra bu konuşmadan hanıma bahsedince çok öfkелendi.

— Bak sen, kiminle sırrını paylaşıyor! Deli deliden akıl sormasa akıl veren bitirmiş derler. Gölfaya, seni de söyledim... Çok seçicisin, bir akılsıza aldanacak halin yok! O bütün ömrü boyunca denizde, korku içinde olacak. Aynı savaştaki gibi. Senin bir mutlu günün bile olmayacak. Gıylman ağabeyin savaştayken benim yaşadıklarımı anlatsam gözünden kanlı yaş akar. — Hatun gözlerini sildi. — Savaş her zaman çıkabilir. Sen kendi elinle başını ömürlük ateşe sokuyorsun. Sen bu yumuşak halinle bir yılda kavrulmuş elma olursun veya bir istiridyeye dönersin. Böylelikle de annen senin yüzünden kan kusar. Onu da mı düşünüyorsun, dünyada tasasız iş yapanlar bitti mi?

Gülümseyerek oturduğumu görünce hatun bana döndü:

— Var git işine! Böyle romantik şeyler söyleyip gençleri bozuyorsun! Bak, eğer Gölfaya'ya bir şey olursa günahı senin boynuna. O, kafasını toplayıp bir şey anlayamıyor ama sen onu uçuruma itiyorsun.

— Yok, — dedim ciddi bir biçimde — itilmeye gerek yok. Gölfaya'ya bahtın açık olsun demek gerek.

Çok da geçmedi, Gölfaya Ferit'i Akkuş Gölü'ne alıp getirdi. Zayıfça, beyaz yüzlü, uzun boylu. Denizci üniformasında olsa da buz gibi çekingen biriydi. Bana ilk görüşte çok ısındı. Bakışlarından, dudak hareketlerinden ben onun derin tabiatını sezdim. Ama hatun ısınmadı. Ona uzunca baktı ve «sıfır» der gibi bir omzunu silkti. Ardından yemek hazırlamaya gitti. Misafir vardı.

Biz Ferit'le ormana çıktık. Gölfaya, ablasına yardım etmek için kaldı.

Çam dibine uzanıp sakince laflamaya başladık. Lenin deniz kuvvetleri filosuna biraz bağlılığım vardı — savaşta deniz tugayında askerlik yapmışım— söz başlayıp devam etti. Ferit, yayılmadan, övünmeden, o anda yapmacık bir tavra da geçmeden cevap verdi.

Ne kadar uzun yaşasan da insanın gerçek yüzünü öğrenemiyorsun, birkaç saat laflayınca çok şey düşünüyorsun. Kısacası Ferit bana ısındı.

O ara Gölfaya bizi sofraya çağırmaya geldi. Işıldayan gözleriyle bana bakıyor, fikrimi sabırsızlıkla bekliyordu. Ablası ona sormuş olsa gerek, kirpiğinin ucunda yaş kurumamış. Bunu görünce hemen gülümsedim.

— Ağabey, ben her şeyi anladım, — diye fısıldadı Gölfaya, benim işitebileceğim bir biçimde. — Artık başka bir şey de gerekmiyor, sağ ol.

Benimle iş güzeldi, kolay geçse de, hatun öyle çabuk teslim olmayı düşünmüyordu. Bizim önceki muhabbetten sonra o bir tanıdığından delikanlının bütün soyunu sopunu baştan sona araştırıp öğrenmiş. Şöyle ki, Ferit'in babası öğretmenmiş, ilk karısı (Ferit'in annesi) ölünce, kendinden yirmi yaş küçük bir kadınla evlenmiş. (Kadınlar açısından bu korkunç!) Bahçede bana dediği gibi entelektüel olup, şapka takıp, kravat takıp duruyor, gece gündüz kitap okuyor, radyo dinliyor ve setleri sarılıp düşmüş, kalesi yıkılmış — bunları araştırmaya vakit ayırmıyor!

— Elma ağaçtan uzağa düşmez, — diye devam etti hatun, Ferit gidince, — oğlu da bunun gibi hayalperesttir kesin. Gölfaya, senin de hocalıkta yeteneğin yok, hocan da böyle bir akılsız olursa, ömür boyu sıcak bir yuva göremezsiniz, çingene hayatı yaşarsınız. İşte Şakir, ayrıca iktisattan da anlıyor, evlenmeden önce çeyiz alıp koymuş!

Dahası henüz türkünün başı. Ardından hatun, askerlerin «tayinci» olduklarını anlatıp korkutmaya başladı ve Gölfaya duygulanıp ağlamaya başlayınca bile sözünü bitirmedi. O zaman da:

— Ağla, ağla, kızken ağladığın kadın olunca ağlamandan bin kat hayırlıdır, — diye sözünü bitirdi.

— Biliyorum abla, hepsini biliyorum, — dedi Gölfaya, gözyaşını silip. — Söylediklerinin hepsinin doğruluğu da muhtemel. Fakat ben onu seviyorum. Bana onunla çingene hayatı da korkunç gelmiyor.

Gölfaya kalkıp gidince, hatun tekrar benimle konuşmaya başladı. Dayan, dayanabilirsen:

— Yok, ciddi söylüyorum sana, Gıylman. Gölfaya'ya ne olursa günahı senin bıynuna. Ben sezerim.

— Oldu şimdi, hanım. Yok yere kafanı yoruyorsun, — dedim, dertlenip.

Kadınların bir âdeti vardır, eğer diliyle üstünlük sağlayamazlarsa, ağlayarak yenmeye çalışırlar. Benim hatun da soğan suyu sıkmaya davrandı.

— Bin tane sözümün biri bile kulağına girmiyor bu akılsız kızın ama senin bir sözüne kulakları dikiliyor, — dedi, kendini tutamayıp.

Doğrusu, beni övüyordu. Böyle söze müdahale etmedim. Kadın dert yanarken erkeğin sağır olduğunu bazıları bilmezmiş.

— Heykel gibi duruyorsun! — dedi hatun, acısına dayanamayıp. — İnat edince eşek gibi, hareket etmiyorsun. Gölfaya’ya da böyle öğretiyorsun.

Ben en sonunda güldüm. Övdükçe övüyor hatun. Böyle övgüyü bir daha kimlerden duyarım...

Sonbaharda Gölfaya ile Ferit’in düğünü oldu ve onlar kuzeydeki bir şehre taşındılar. Gölfaya’nın mektupları gelip durdu. O, Ferit’in çok sık sefere gittiğini, uzun süre dönmediğini, kendisinin de kaygı içinde deniz kenarında onun yolunu gözlediğini yazıyordu.

Gölfaya’nın mektuplarını okuyunca hatun: «Söylediklerim şimdiden doğru çıkıyor.», — dese de ben onun yol altında gizlediği düşünceleri anlamaya çalışıyordum. Fakat şok uğraşsam da Gölfaya’nın yazdıklarından sızlandığını, yürek sancısını sezemedim, aksine, onun mutlu olduğu her sözünden anlaşılıyordu.

Fakat bu mutluluk uzun sürmedi. Ben hasta olup yatınca Gölfaya’dan gelen bir mektup buldum. Beni üzmemek için bu mektubu bana göstermemişler. O mektup benim elime hastaneden çıkarken geçti. Hüzün dolu bir mektuptu. Gölfaya’, Ferit’in son seferden dönmediğini, bütün takımın öldüğü hakkında korkunç söylentiler dolaştığını, kendisinin buna inanmak istemediğini fakat çok fazla üzüldüğünü yazmıştı.

Mektup elimden düşüverdi. Kalbim yerinden kopmuş gibi atıyordu. Yatağa gidip yattım ve gözlerimi kapattım. O anda gözümün önüne uzak bir şehirde soğuk rüzgarlı denizin ortasında üzgün bir biçimde oturan Gölfaya geldi. Mektubunun acı haberi aklıma düştü, ilk kez Gölfaya hakkında kendimi suçlu hissettim. Belki, Gölfaya o zaman annesinin gözyaşıyla yalvarıp yakarmasını, ablasının korku dolu

uyarılarını dinlemediği gibi, karşı çıksam, benim sözlerime de kulak asmazdı ama o zaman ateşe yağ dökmemiş olsam şimdi vicdanım sızlamazdı.

Evde oturmak çok zordu, dayanamadım, kalp ağrısına bakmadan, kimseye de bir şey söylemeden Akkuş Gölü'ne çıkıp gittim. O zamanda orada kimse olmuyor, üzüntünü kimseye göstermeden durmak mümkün.

Güz bildiğini okuyor, çimenler sararmaya başlamış, yapraklar dökülmüş, kuşların ötüşü susmuş. Ben, köstebeklerin kazdığı nemli patika boyunca ağır ağır yürüyorum. Önümde çirkin gölgem yayılarak uzanıp yavaşça kayıp gidiyor. Genellikle gölge için çok güzel derler. Fakat benim gölgem demir gibi ağır görünüyor. Ben, omuzlarıma çökmüş üzüntümden değil, bu, demir gibi gölgemi hareket ettirmek için böyle değneğime dayana dayana gidiyor gibiyim.

Ansızın ormanda güröldeyen bir ses duyuldu. Yakın bir yerde, kurumuş bir ağacı kesip yıktılar. Ağaç dallarının kırıla kırıla çıkardığı gürültüden ötürü bütün orman acı içinde haykırdı, böylelikle de üzgün gönle tekrardan güçlü bir yara açıldı.

Geldiğime pişman olup eve döndüm. Dönüp gitsem de gözüm bile görmüyor, masamda Gölfaya'nın telgrafi duruyor. Onda hepsi iki tane söz yazıyor. «Ferit Sağ»

Doktorların tavsiyesine uyup çok sevinmemeye gayret ettim. Lakin söz daha bitmeden büyük sevinç nedeniyle kalp yerinden oynamaya başladı. Dünyama ikinci bir güneş doğmuş gibi oldu. Ben: eğer ben bu kadar sevindiysem, Gölfaya'nın sevinci nasıl ölçülebilir diye düşündüm. Yok, öyle bir ölçü yok! Sadece tek bir sevginin, Akkuş Gölü'nü görüp, bu gölün derin sularına giren kişilerin yürekleri ölçü olacak. Bu onlara verilmiş açık baht!

Benim de gönlüm ferahladı.

1958

ÜVEZ AĞACI

Güz aylarında bizim tarafların karışık ormanlarındaki gibi olağanüstü renkliliği, oradaki gibi altın, koyu kırmızı süsleri başka yerde göremezsin. Bir değneğe dayanıp ya da böyle iki elini arkana koyup, görünür görünmez basılmış patikalardan

orman içlerine girsen, gide gide bir güneşli alana çıkarsın ve vay, bu nasıl bir güzellik dünyası diyerek hayran kalıp, etrafına bakmaya başlarsın. Henüz tamamen değilse de yeşil şal örtünmüş meşe ağaçları, güzel kayınlar, havai kavaklar, muhteşem ıhlamurlar, sakın akça ağaçlar, bugün hepsi de şık bir genç heveskar gibi başörtülerini çeşitleyip sermişler. Sen onlardan gözünü alamıyorsun, büyük ressamların tablolarının önünde duruyormuş gibi büyülenerek bakıp kalıyorsun. Onların ilk bakışta çoğunlukla yeşil, koyu yeşil, altın sarı, açık sarı, sarımsı, koyu kırmızı, kırmızı ve kırmızımsı olarak görünen renkleri aslında, her biri yüzlerce değişik renge girip, birbirleriyle karışıp, orkestra gibi gelişmiş, orkestra gibi nazik, hüznü bir armoni meydana getiriyorlar. O sırada ağaçların arasından güneş ışıldadı. Böylelikle uçsuz bucaksız, rengârenk yapraklardan binlerce ve milyonlarca çiğ taneleri parıldamaya başladı. Vadideki yerleri ağır ağır sallanan sis sardı. Otları bir kere biçilip yeniden biçilemeyecek kadar büyüyen çayır değerli taşlarla bezenmiş sihirli bir halıya benziyordu. O sabahki havanın hoşluğunu anlatmasan bile anlaşılır: özü saf, özü baldan tatlı sularının da bin hastalığa şifası var diyorlar! Gökyüzü ise güvercin gözü çiçeği gibi masmavi, bahar günlerindeki gibi dipsiz ve derin görünüyor. Şimdi bunların hepsinin üstüne de herhangi biri ya da herhangi bir şey tarafından bozulmadan duran sükûnet, sessizlik belirdi. Tek bir yaprağın bile çıt ettiği duyulmuyor. Ağaçlardan dökülen yapraklar da, yere düşmeden önce bir süre havada sessiz sedasız sallanıp uçuyorlar, bundan biraz sonra da çimenlerin üstüne düzgünce yatıyorlar. Daldan dala sarılan gümüş örümcek ağları uzanıyor. Fakat sen onların kendilerini görmüyorsun, sadece ağaçların arasından giderken yüzüne çarpıca görüyorsun.

Tabiatın işte bu altın köşesinde bizim sanatoryum yerleşmiş. Devrime kadar burası bir zenginin yazlığı olmuş. İç savaş yıllarında cephe gürültüsü geçmiş. O zamanlarda, terk edilmiş bu zengin yazlığında bir sahra hastanesi kurmuşlar. Yaralılar arasında bir komiser de varmış diyorlar. İşte bu komiser, Lenin'in kendisine özel bir mektup yazıp burada işçi ve köylüler için bir sanatoryum kurulmasını rica etmiş diyorlar. Ardından onun yaraları iyileşmiş, tekrar cepheye gitmiş. Gündelik işler arasında tarih, bu kişinin ismini de ailesinin ismini de günümüze kadar getirememiş. Onun boyunu posunu, halini tavrını da bugün hatırlamıyorlar. Ama bu kişi şair ruhluymuş, güzellikler yaratmış, insanları düşünmüş. Bu kadarında hiç kimsenin şüphesi yok.

Yıllar geçtikten sonra zenginin yazlığını yıkıp, onun yerine yeni, güzel taş binalar yapmışlar, etrafa çiçekler, meyve bahçeleri dikmişler. Göle kadar uzanan ağaçlık yol boyunca yaşlı meşelerle çevrili, meşhur, çember şeklinde bir alan var. Bu alanın ortasında kızıl salkımlarıyla göze çarpan iki üvez ağacı duruyor.

Bu üvez ağaçları da yoktan var olmamışlar, belli ki. Yaşlı bahçıvan bir gün bana onların tarihini de söyledi. Bundan dört beş yıl önce bir öğretmen tedavi görüyormuş. Yani, bu öğretmen bu iki üvez ağacını dikmiş. Birilerinin dediğine göre, o, bunları Vatan Savaşı'nda ölen iki yoldaşının isteği üzerine dikmiş. İkinci bir rivayette ise romantik bir olay anlatıyorlar. O yıllarda savaşta yaralanan bir genç kız burada tedavi oluyormuş. O her zaman üvez ağacı hakkında türkü söylüyormuş. Onun türküsünü işitip, hastalığının iyileşmesi için bir teselli olsun diyerek bu öğretmen üvez ağaçlarını alıp dikmiş diyorlar.

Şimdi bu öğretmen nerede, ismi yok mu, o kız iyileşip iyileşmedi mi — bu konuda da kimse bir şey bilmiyor.

— Çok fazla bunun gibi hikâye var bizim buralarda, hangisini aklında tutabilirsin, — dedi bahçıvan sözüne devam edip.

Prosedürden ayrı, boş günlerde ben ormanda yürüyorum, denk geldikçe türlü kişilerle sohbet ediyorum. Bahtıma, havalar da çok güzel gidiyor. Ağustos ayındaki sıcaklar pek korkutucuydu, eylül ortalarında hava serinleyip, yüreklere su serpti.

Gitme günleri bu güzel zamanlara denk gelen kişiler, bize, geride kalanlara:

— Bizim iyi dilekte bulunduğumuzu şuradan biliniz, size güzel günler bırakıyoruz, — diyorlar.

Yeni gelenlerse bu sözleri kendilerince başka tarafa çekip:

— Bu güzel havaları size biz alıp geldik, — diyorlar. Diğerleri de bunlar da haklı görünüyor.

Bilindiği üzere kimse bu sözleri tartışmak için söylemiyor. Lakin bu yarı şakayla söylenen sözler de öylece, gönlün bir telini titretiyor. Yürekte, manasını başkalarına anlatılamayan bir duygu uyandırıyor. Sen bu güzel duyguya yenilip, gün boyu acayip bir güzel hisle duruyorsun, güya gönlünde güneş ışığı oynayıp duruyor.

Bir gün yeni gelenlerden biri, artık göze çarpmak için midir, üstüne sarı pantolon, allı güllü bluz, tüylü kenarlı hoş bir şapka giyen güzel boylu, güzel beyaz yüzlü bir hanıma rastladım. Hemen onun bir sanatçı olduğunu anladım. Ormana çıktığı zaman onun elinde her zaman küçük yassı bir valiz, toplanmış bir sandalye oluyordu. Ardından biz onu nerede olsa bir güzel alanda çalışmalar yaparak oturuyor halde görmeye başladık.

Sanatçıya saygım özellikle büyüktür, onları ben doğanın müzisyeni olarak görüyorum. Bence, doğanın bütün güzelliğini, inceliğini ancak renk armonisiyle doldurup tasvir etmek mümkün. Yahudi eserleri bunun en meşhur örnekleri diye düşünüyorum.

Bugün, alışkanlığım üzere, ormanda yürüyüp geleyim diyorum, ulu meşelerle sarılı alanın kenarından geçip gidince, üvez ağacının yanında bu güzel hanımı gördüm. O resim yapıyordu. Durdum, uzaktan, meşenin yanından seyretmeye başlıyorum.

Kadın bana yan biçimde oturmuş, resmi görünmüyor, yüzünün dudak üstündeki küçük benine kadar apaçık görünüyor. O, ateş buketi gibi üvez ağaçlarına hızlı hızlı bakıyor ve göz ayırmaz çabuklukla fırçasını tuvalinde gezdirmeye başlıyor. Bazen de, tam aksine, pek uzun süre sessizce bakıp kalıyor. Böyle dakikalarda onun çok güzel yüzü daha çok güzelleşip biraz da hüzünleniyor, bakışlarında derin düşünceler beliriyor gibi. Bence, bu dakikalarda onun gözleri bizim göremediğimiz incelikleri görüp, bunlardan en gerekisini seçip alıyor gibi. Seçip alınca bunu, fırçasıyla tuvale geçiriyor. Ardından, yeniden bir üvez ağacına, bir resmine bakıp yavaşça gülümsüyor. Anlaşılan o ki güzelce boyadığına seviniyor.

Birisi, ilham gelip çalışırken onu rahatsız etmek, yanına gidip hal hatır sormak— edepsizliktir. Bu yüzden ben, ayak sesim duyulmasın diye yavaşça basıp, kendi yoluma çekip gidiyorum. Ormanda, güneşli alanlarda yürüyorum, güzdeki güzelliğe hayret edip bakıyorum. Sanatçı hakkında düşünüyorum. Tesadüf eseri olsa da, gizli eğretili otunun çiçek açtığı zamanı, yani sanat eserinin doğduğu zamanı gördüm. Eğer daha sonra, denk gelip, bir sergide bu resme rastlasam, ondaki en ince, en canlı çizgiyi ilk bakışta tanıyabilir gibiyim.

Ertesi gün çalışma günüm olduğu için ormanda yürüyüşe çıkmadım. Üstüme paltomu giyip balkona çıktım ve beyaz hasır çubuktan örülmüş sallanan sandalyeye oturup, ormanı seyretmeye başladım. O an balkona otuz yaşlarında bir adam çıkageldi.

— Böyle nereye daldınız? — diye sordu. Denk geldiğimizde baş eğerek selamlaşmaya başlamıştık biz onunla. Ben ona nasıl cevap vereceğimi de bilmiyordum: — Siz nasıl düşünüyorsunuz, — dedi, — sanat eserine objektif bir değer veriyor musunuz, vermiyor musunuz? Bence bizim değerimiz her zaman sübjektif oluyor...

Ben bu kişi neden bu konuda söze başladı diye evhamlanıp, onun tekrar ne diyeceğini bekledim. O devam etti.

— Biraz evvel Emma bize yeni bitirdiği resmi gösterdi, — dedi ve elini öne doğru uzattı. — Oradaki alanda bulunan üvez ağacını resmetmiş. Emma bize şöyle sordu: onun resmettiği üvez ağaçları mı daha güzel yoksa alandakiler mi?

— Yok, o öyle demez! — dedim hemen. Siz yanlış duymuşsunuzdur.

— Öyle dedi, beni sağır mı zannediyorsunuz?

Adamın hatırı kalmış olsa gerek, bana usulca baktı ve kapıya doğru yöneldi.

— Peki hangisi güzel? — diye sordum, onu durdurup.

— Ne bileyim, — dedi adam, biraz ilgisiz, — Onda da bunda da kızıl salkımlar var. Ama biz ilk bakışta Emma'nın resmine daha iyi dedik.

— Af edersiniz, sanat eseri hakkında söz açılmışken... — diyerek karşı çıkmaya başlamıştım, o benim sözümü kesip:

— Siz eleştirmensiniz galiba, — dedi. — Siz eleştirmenler bu diyalektiği anlamıyorsunuz. Emma'nın şehir dolusu tanıyanı var. Onun elinde sanki sihirli bir güç var!

Bahsin devamını söylemesem de siz onun nasıl bittiğini anlayabilirsiniz. Keyfim tamamen kaçtı. Yemek de lezzetsiz geldi: tatsız, tuzsuzdu!

Yemekhaneden çıkıp gelirken lobide neşeli bir şamata kopuyordu. Gidenleri uğurluyorlarmış. En ortada yüzük taşı gibi Emma duruyordu. Kadınlar ve kızlar onu yanağından öpüyorlar, erkekler elini sıkıp sanatta başarı diliyorlardı. Emma onların hepsiyle bir şekilde konuşuyor, hepsine de cevap yetiştiriyordu. «İnsanda hazırcevaplık olunca oluyormuş», — diye düşünüyorum.

— Ne olur sabaha kalın, Emma hanım!— dedi aradan birisi.

— Ben bir yerde uzun süre kalamıyorum, — diye gülerek cevap verdi sanatçı.
— Bana değişiklik lazım.

Birden nedense kalbim sızladı, hemen temiz havaya çıktım.

Biraz sonra yanımdan vın diye bir araba geçti. Otobüsün açık penceresinden çiçeklere gömülmüş Emma hanımın güzel yüzü göründü ve yok oldu.

Nihayet, üvez ağaçlarının alanına denk geldim ve şaşkınlıktan donakaldım. Her nasılsa acımasız biri üvez ağaçlarını tamamen parçalamış. Hatta birini ortadan ikiye bölmüş!

Bahçıvan yanıma geldi. O da talan edilmiş, koparılmış üvez ağaçlarına uzun süre sessizce bakakaldı.

— Kimin işi bu? — diye sordum sonra.

— Ben ona ne diyeceğimi bilmiyorum, — dedi bahçıvan sızlanarak. — Görenler olmuş. Başka... — O gerekli sözü bulamayınca, kaşını çattı. — Başka... yok, sanatçı diye söylemeye dilim varmıyor, yassı bir sandık taşıyan, pantolonlu nesne.

Beni, nasıl desem, şimşek çarptı, ne diyeceğimi de bilemedim. O ise sızlanarak devam etti:

— Güzelliği övdü, kendisini güzellik türkücüsü diye göstermeye çalıştı ve kendinden sonrakilere ne bıraktı? Ne bıraktı?! — diye bahçıvan acıyla sordu. — İki sepet üvezle odasını süsler. Ya bize, insanlara süs gerekmiyor mu?!

Doğru söze ne denir! Ben parçalanmış üvez ağacına bakıp şapkamı çıkardım ve başımı eğdim.

BABACIK

Dili açılmaya başlayınca her çocuğa baba, anne demeyi öğretirler. Şamile de anne-babası öyle öğretti. İki yaşına kadar o, güzelce anne, baba diyerek büyüdü. Ardından, nasıl olduysa, kapı önünde birisinden mi duydu, yoksa kendi ayrıca mı uydurdu, sevdiğini belli etmek için mi, babasına «Babacık» diye seslenmeye başladı. Zamanla buna ev içinde oldukça alıştılar, hatta çocuğun kendisine de Babacık demeye başladılar. Buna en çok da Şamil'in babası sevindi. Oğlunun «Babacık» dediğini duydu mu, isterse çok acil bir işi olsun, onu eline alır, kuşkirazı gibi kara gözlerine bakar, ya boynuna alıp gezdirmeye başlar, ya «Aya uçuruyorum» diyerek, güçlü elleriyle Babacık'ı tavana fırlatır yere düşeceği sırada tutup, yeniden yukarı fırlatırdı. Böyle zamanlarda Babacık ne kadar mutlu olduğunu anlatacağını bilmeden kakır kakır güler, «Tekrar uçur, tekrar! Daha yükseğe!» diye yine isterdi. Ardından onlar babasıyla saklambaç oynarlar. Tabi ki Babacık sürekli saklanırdı. Babası onu çok uzaklaşmadan izler, karyola altlarına, dolap, divan arkalarına bakar, büfeyi, hatta buzdolabını bile açıp bakardı. Ama Babacık iki eliyle yüzünü kapatıp, yine de köşeye dayanmış olurdu. Kendisi görmeyince onu da görmüyorlar diye düşünürdü.

— Bulamadın, bulamadın! Söyle ben neredeyim! — diye nihayet, durduğu yerde dans edip, mutlulukla bağırırdı çocuk. O huzurlu, sonsuz huzurlu olurdu, çünkü babası, ne kadar zor olsa da onu bu yolla da bulamazdı.

Böyle mutlu yaşıyordu Babacık. Babası işten dönüp şapkasıyla paltosunu çıkarıp asmadan, Babacık onu yanına koşup gelir, alelacele yenilikleri anlatmaya başlardı. Gündüz evde, kapı önünde, bahçede o kadar çok şeyler olmuş, gece boyunca anlatmakla bitmezdi.

— Ah oğlum, radyo abla bile bu kadar çok haber bilemiyor, — diyerek gülerdi babası. (Radyoda kadın, kız konuşsa, onlar radyo abla, erkek konuşsa, radyo ağabey derlerdi.)

Babası yıkanırken de, elbiselerini değiştirirken de Babacık onun yanından gitmez, iğne arkasından sallanan ip gibi sürekli babasına takılır, hiç durmaksızın konuşur da konuşurdu.

Yemek vaktinde Babacık sessizce otururdu, çünkü yemek yerken annesi konuşmasına izin vermezdi. Yemekten sonra tekrar rahat saatler başlardı. Onlar babasıyla yemekten sonra mutfaktan çıkarlar ve birer komik oyuncak yapmaya girişirlerdi. Öyle ki, oyuncadı babası yapar, Babacık, dilini ısırıp eline ya birer ağaç parçası, ya akı, ya eğe gibi bir madde alıp babasının yanında dikilirdi. Babası: «Ver hadi oğlum şu keskiyi», deyince, hemen elindeki aleti uzatırdı. Çoğu zaman Babacık'ın verdiği eşya babasına lazım olmaz, lakin bir şey verince çocuğun mutlu olduğunu görünce babası, şunu getir, bunu götür diyerek her zaman onu işe koşardı:

— şöyle oğlum, bir zaman bile yalnız kalmak iyi olmuyor.

Çocuğa bu szler övgü olup onu mutlu ediyordu.

— Babacık, ben yalnız kalmıyorum, ben sana yardım ediyorum, anladın mı,
— diye söylerdi. — Babacık, akı elini keser, onunla oynamaz, anladın mı?

— yle, der babası hemen.

Annesi, yerleri kirletmeyin diye sızlanmaya başlasa, Babacık hemen süpürge alıp gelir ve yerleri süpürür, babasının elinden tutar ve kendi köşesine alıp getirirdi. Bu köşeyi o kendinin zannederdi. Burada patron oydu, burada ne yaparsa yapsın ona izin veriliyor diye düşünürdü.

Byklerdeki küçük bir üzüntüyü bile ocuk yüreği hemen seziyor. Annesi ya da babası keyifsiz olduğunda Babacık dünyasını unuttur, bir an bile gülmez, eğlenmezdi. O, ya hiç ses çıkarmadan öylece oturur ya hiç sebepsiz ağlardı: << Neden ağlıyorsun, ne oldu sana? >> diye sorsalar, gcenir, işlenerek ağlardı. Çünkü büyükler onun neden ağladığını bilirlerdi zaten! Bilinip sorulduğunda da daha çok kırılırdı.

Son aylarda, nedense, Babacık'ın annesiyle babasının kaş attığı günler artmıştı. Yemeğe otursalar, konuşmadan, glşmeden tabaklarının dibine bakarak yemek yiyorlardı. Yemekten sonra, tekrardan konuşmak-gülüşmek yok, ikisi de iki ayrı tarafa giderler, tabaklar masada yıkanmadan kalırdı. Babası, yan odaya geçip ya

kitaba dalar ya iki elini pantolonunun cebine sokup oda boyunca volta atar ya tabakasını açıp sigara içer ya da penceren uzun uzun sokağa bakardı. Onların dairesi dördüncü katta. Gündüz pencereden İdil, vapurlar; akşam şehirdeki yeşilli-kızılı reklam ışıkları çok güzel görünürdü. Onlara insanın baktıkça bakası gelir.

Bazı zamanlarda babası, yerinden kalkıp mutfaka girer, masadaki bulaşıkları şaldir şuldur yıkamaya başlardı. Ama Babacık'ın annesi ona doğru bakmazdı. O omzuna sıcak şal alıp kanepeye oturunca da burnundan kurula kurula solurdu. Babası bir söz söylediğinde de bakmazdı. Çocuk bunu anlayamayıp şaşırırdı. Şimdi Babacık ona ne dedi de ona cevap vermiyor? ! o şıp diye annesinin yanına gider, kolundan çekip “Duymuyor musun, Babacık sana söylüyor.” der gibi, kara yemiş gibi kara gözleriyle işaret ederdi. Annesi onun eline vurup yanından kovardı. Haksızca üzülen çocuk kendi köşesine varıp yatar ve annesine hiddetle bakmaya başlardı. Gözlerine kocaman yaşlar dolardı. “Gerekmiyor, bana senin horozlanman gerekmiyor!” diye içinden söylenirdi. Annesi allı güllü ipek iplerden horoz resmi çiziyor, çizip bitirince Babacık'ın yatağının yanındaki duvara asayım diyordu. Babacık'a kepçe olsun, dozer olsun, vinç tuğla olsun. O babası gibi evler yaptığını hayal ederdi, peki horoz ne işe yarar? Canlı bir horozu Babacık'ın görmüşlüğü de yoktu. Ama ev yapımını görmüşlüğü vardı. Bir gün babası onu tramvaya bindirip çalıştığı yere götürmüştü. Ev yapmak bir de zor değil ki. Küçük bir demir malayla harç yayıyorsun sonra da üstüne tuğla koyuyorsun. Ardından malanın sapıyla vurarak tuğlayı düzeltiyorsun. Bunu kim yapamaz ki?

Eve varınca, Babacık da çamurdan harç yaptı. Kapının önünde duran kırık dökük tuğlalardan ev yapmaya başladı. Tamamen üstünü kirletti, eve varınca annesi ona uzun uzun baktı ve eline kemeri aldı...

Fakat çocuğu dövünce de onun siniri geçmedi. Akşam, kocası eve gelince ona da çıktı.

– Bundan sonra çocuğu bir yerlere götürüp gereksiz şeyler öğretme, dedi, öfkeyle.– Senin gibi bir boyacı varken iş bitmez zaten!

O gün Babacık gece boyu kendi köşesinde zırl zırl ağladı ve orada uyuyakaldı.

Babacık'ın hali böyleydi, ya annesinin?

Gölcehre Şakir'e, anne babasının ve bütün akrabalarının karşı çıkmasına bakmadan vardı. “Şakir bana benziyor.” dedi. Anne babasının ve ağabeylerinin bir söz söylemesine izin vermeden, “Şimdi eski zaman değil, kimi seviyorsam ona varırım!” dedi.

Fakat Gölcehre Şakir'i gerçekten de seviyor muydu? Orasını kendisi de söyleyemiyordu. Ona Şakir'in güçlü kolları, parlayıp duran kara gözleri, güzel yüzü benziyordu. Şimdi filmlerde gösterilen, kitaplarda anlatılan büyük aşk gibi mi, yok, orası Gölcehre'nin gönlünde öyle olmadı gibi. Zaten şimdi yazarlar uyduruyor, Gölcehre öyle büyük sevmiyordu. Genç kızlık günlerinde Gölcehre'nin gözü birine kaymıştı; hatta onunla tenhada öpüşmüştü. Güzel biriydi o, fakat... evliydi. Şimdi onun karısı yok, fakat Gölcehre'nin kocası var.

Cantahir Gölcehre'ye dilinin ucuyla kardeş demeye başlayınca onların arası biraz açılmıştı. Evlendikten sonra Gölcehre, Cantahirlere hiç gitmedi. Bir keresinde, bundan üç dört ay önce, sokakta karşılaşınca Cantahir onu evine getirdi. Gölcehre onun dairesinin şimdiki zenginliğine hayran kaldı. Şöyle ki: yemek takımları tamamen var. Yerlerde ve duvarlarda kıymetli kilimler, vitrinlerde çeşitli süs eşyaları, yetmezse kafeste kanaryaları bile var.

— Kanarya o! dedi Cantahir, Gölcehre'nin kuşağıza hayranlıkla baktığını görünce. — Senin gibi güzel bir eşim olsa vallahi, şunu üç kuruşa satardım.

— A, Cantahir ağabey, dalga geçme, dedi biraz kızarak. — Benim için böyle kanaryayı satmaya hiç gerek yok.

Cantahir onun sıcak omzuna elini koydu, Gölcehre şaşkın, donup kalınca eğilip kadını boynundan öptü. Gölcehre utanmış gibi kenara çekilip, nazlanarak, parmak sallayıp ona kızdı.

— İleri gittiniz Cantahir ağabey, böyle yapmayın.

Günler geçip gitti. Gölcehre'nin gönlü üzüldü, vesvese girdi. Fakat böyle bir hayatla insan uzun yaşayamıyor. Adamla kadın arasındaki, eskiden beridir süregelen ufak tefek tartışmalar, kızgınlıkla birbirlerine söyledikleri kırıncı sözler, açıkça birbirlerinden nefret etmeye başlamalarına neden oldu.

Bir gün Gölcehre çok hiddetlenerek kocasına:

— Ben senden ayrılıyorum! — diye söze girdi.

— Ne, ne dedin? — diye sordu şaşkınlıkla Şakir.

Gölcehre tekrardan pişkinlikle cevap verdi.

— Sağır değilsen ne dediğimi duymuşsundur.

Böyle zamanlarda bunu onun sinirine vermek gerekir, çünkü sinirlenince düşünmeden söylediği sözü sonradan geri almak gibi bir âdeti vardı. Başka zamanlarda Şakir böyle düşünüyordu. Fakat bu kez akıl almaz bir söz söyledi, Şakir onu iki kolundan tutup silkeleyerek:

— Gölcehre, oynama! Bu — tiyatro değil — dedi.

— Bırak! Elimi acıtıyorsun! — diye bağırdı Gölcehre, keskin bir hareketle kenara çekildi. Ardından, dağılıp giden saçını düzelterek: — Senin gibi biriyle neden duruyorum ki, — dedi.

— Sigara yakmaya davranan Şakir, kibriti atıp:

— Bu ne demek şimdi? — diye sordu.

— Ben mutlu olmak istiyorum. Bu demek oluyor. — diye hınçla cevap verdi Gölcehre. — Yaşlanınca değil, gençliğimde dünya rahatı görmek istiyorum.

Bu karısının kendi sözleri değil, bir zamandır çevreden duyup söylediği sözler. Omzu hizasına gelen kanaryaya baktı. Bundan geçen cuma Gölcehre bu kanaryayı, nereden bulduysa, alıp getirmişti.

— Bu kanarya gibi mi? — diye alay ederek sordu Şakir. — Kafese koyulunca ona da dünya rahatı verilmiş! Sana da...

Gölcehre tedirgin oldu. Korktuğunu belli etmeden karşılık verdi.

— Orası senin işin değil! — diye bağırdı.

— Yok, doğru söylemek benim işim, en çok da karıma, — dedi Şakir, hiddetle.

Onun bu soğukkanlılığı Gölcehre'yi iyice çığırından çıkarıyordu. Bugün o iyice kahroldu, hatta kendisi de farkına varmadan.

– Git, şimdi burdan çıkıp git! – diye eliyle kapıyı gösterdi.

Şakir odanın ortasında birkaç dakika hareket etmeden durduktan sonra şapkasına yöneldi.

O sırada kendi köşesinde sessizce duran çocuk hemen babasının yanına geldi ve çocuklara has masumiyetle:

– Babacığım, gitme, dedi. – Dışarıda yağmur yağıyor. Bu yağmurda dışarı çıkılmaz.

– Şakir çocuğunu bağrına bastı ve hiçbir şey söylemeden çıkıp gitti.

* * *

Gölcehre ışıkları söndürülmüş odada yere bakarak yatıyordu. Vakit çok geç olmuştu. Saat sabahın üçüydü, onun gözüne uyku girmiyordu. Doğrusu pişman değildi ama onun canını ne sıkıyor, gönlünü ne sızlatıyor, içini ne yakıyordu. Gönlünün hangi yeriydi böyle üzülen, böyle boşalıp kalmış gibi. Bütün damarlarına gizli bir korku, huzursuzluk yayılmış gibi.

Doğrusunu söylemek gerekirse, Şakir onu böyle kolay bırakıp gider diye düşünmüyordu. Çıkıp gidinceye kadar onların arasında böyle büyük skandallar olduğu çok duyulmuştu. Şakir de sanki onun oturduğu kayışı akan suya itip “Şimdi git yüz!” der gibi kavgasız gürültüsüz çekip gitmişti. Ama ne tarafa yüzecekti, nasıl yüzecekti, orasını henüz Gölcehre iyi düşünmemişti. Belli ki henüz böyle ciddi bir adıma hazır değildi. Hayatı boyunca hiç böyle bir sınav geçirmişliği yoktu, öyle ki hiçbir şey için güreşmedi. Hatta o kendi gücünün de ne kadar olduğunu da bilmiyordu. Nereden bilsin? Camı çizmeden elmasın ne kadar sert olduğunu kim söyleyebilir?

Sokak ışıklarının yansıması yeri biraz aydınlatıyordu. Öyle herhangi bir şeye de benzemeyen siyah gölgenin kımıldaması ve kendisinin o anki titremesiyle Gölcehre, gönlünde öylece duran duyguları tekrardan canlandırıyor.

O anda sessiz odada, çocuğun ağlamaklı sesi duyuldu:

– Babacık!

Gölcehre sıçrayarak yerinden kalkıp çocuğa:

– Uyu oğlum, uyu! – dedi.

Ama çocuk ağlanmayı kesmedi.

– Babacığım, korkuyorum.

– Babacığın uyuyor, uyandırma, onun sabah erkenden işe gitmesi gerekiyor.

Çocuk çalışan birini uyandırmamak gerektiğini biliyordu. Ona bu konuda küçüklükten beri uyarmışlardı. Ardından yataktan inip, yalınayak yere basa basa anne babasının uyuduğu odanın yanına geldi.

Gölcehre kendinden geçmişti, bağıırışı duyunca gözünü açtı.

– Ben Babacık’ın yanına... – dedi çocuk tekrardan.

Gölcehre ne diyeceğini bilemeden:

– Baban şimdi işe gitti, diye yalan söyledi, çocuğunu hemen yanına aldı. Çocuk annesinin yalan söylediğini anladı, daha sonra annesinin sıcak kucağına değil, soğuk duvara dayandı.

Sabah birdenbire Cantahir geldi, o heybetli bir palto, fötr şapka giymişti. Boyu uzun, yüzü kartpostaldeki gibi güzeldi.

– Siz üzgünsünüz, – dedi o, şapkasını eline alıp. Gölcehre’yle tatlı bir sohbetten sonra. – Sizin apartmanda benimle birlikte Sovnarhoz’da çalışan bir dostum oturuyor. Onlara gelmişim. Bir yandan da sizin haliniz nasıl diye sorayım dedim. Ters bir zamanda geldiysem affedin. Gideyim.

– Yok, olur mu hiç, – diye cevap verdi Gölcehre. – Bir de gideyim diyorsunuz, buyurun, evimiz de...

Seslere çocuk da çıkıp geldi.

– O, Babacık denen delikanlı bu mu? – Kocaman olmuşsun, al, çikolata.

Gözlerini kocaman açıp bakan çocuk çikolatayı almadan geriye dönüp gitti. Cantahir de Gölcehre de bozulup öylece kalakaldılar. Daha çok da Gölcehre bozuldu. Aslında onun insan olduğunu unutup kendi istekleri vardır diye düşünmemişti. Dolaptaki cansız eşyalarla aynıydı o. Ama onun... Çikolatayı masanın kenarına koyup, Cantahir, kafesin yanında durdu.

– İyi misin, kanarya? – Sen de sıkılmışsın burada, – dedi, durgun duruşuna bakarak. Hemen ıslık çalarak kanaryanın keyfini yapmaya başladı.

* * *

Babacık'ın evden çıkıp gittiğini biri de anlamadı. Kapının önünde biraz oynadıktan sonra dosdoğru tramvay durağına gitti ve tramvaya oturdu.

Önce bir ninenin yanına oturdu, insanlar, bu çocuk ninesinin yanında yolculuk ediyor diye düşündüler. Ardından bir dedenin yanına geçip oturdu. Daha sonra son durakta herkes inince kondüktör onu fark edip:

– Annen nerede? – diye sordu.

– Ben Babacık'ın yanına gidiyorum, – diye cevap verdi çocuk.

* * *

Gölcehre onu akşam altıya kadar polis sayesinde buldu. Çocuğu kaybolunca çok korktu, bulununca onu dövesi geldi. Fakat çocuk hal böyleyken de çok üzülmüştü. Eve gidince yemedi, içmedi, oynamadı. Soyundu ve yerin yattı.

– Babacık... – Babacık... diye sayıkladı.

Gölcehre'nin içi sızladı. O, çocuğunun ölmesinden, dünyada yapayalnız kalmaktan korktu. Bu gece o ilk kez anne olduğunu hissetti. Bir anne için çocuğundan daha önemli bir şey olmadığını anladı. Şakir hakkında da Cantahir hakkında da düşünmedi. Çocuğun korkunç hali sanki Gölcehre'nin gönlünden ikisini de atmıştı. Onun bakışıyla, başından beri duyulmayan feryadını Gölcehre şimdi açıkça görmeye başlamıştı. Çocuğa anneden daha yakın bir şey yok derler. Ama neden onun oğlu babasına bu kadar çok bağlı? Babacık diye üzülürken neden annesinin boynuna gelip sarılmıyor?

Oğlunun kızgınlıkla köşeden bakıp oturuları, gece annesinin kucağına sarılmayıp soğuk zemine kıvrılıp yatıp zırl zırl ağlayışları onun aklına geldi.

Neden bu konuda daha önce bir şey düşünmemişti? Etiliev daha önce hastalanmamış mıydı? Yok, çocuk daha önce de hastalanmıştı fakat Gölcehre o zaman yalnız değildi, onların yanında babaları vardı. O sanki çelik bir kalkan gibi onları dünyanın bütün korku ve kaygılarından koruyordu. Hayır, Gölcehre bunu kendisi anlamıyor, bu sorular onun gönlünde kendiliğinden doğuyordu.

Sabah doktor geldi, çocuğun hastaneye yatması gerektiğini söyledi.

– Doktor, onun durumu çok mu kötü? – diye ödü patlayarak sordu.

– Hastanede ona iyi bakılır. – diyerek tam bir cevap vermedi. Gölcehre’yi derin bir kaygıya düşürdü.

Çocuğu hastaneye bırakınca, Gölcehre boş, soğuk, karanlık odada bilinçsizce düşünceye dalıp uzun süre oturdu. Yalnızlık duygusu, kışınki soğuk gibi büyüdükçe büyüdü. O, bu kötü düşüncelerden biraz da olsa uzaklaşmak için kafesteki kanaryanın yanına geldi.

Kanaryadan dolayı kadının düşünceleri Cantahir’e geçti. Akşam Cantahir, sabah yine gelirim, ne yapacağımızı birlikte düşünürüz deyip gitmişti. Gölcehre buna seviniyordu. Ama bugün onu beklemedi, gelişine hiç sevinmedi.

– Sana ne oldu? – diye sordu Cantahir, bir gecede tanınmaz hale gelmiş Gölcehre’ye.

– Bilmiyoru. – dedi Gölcehre. – Bilmiyorum, sorma.

Telefon çaldı, Gölcehre bakmaya gitti. Aceleyle giyinmeye başladı.

– Beni hastaneye çağırıyorlar. Babacık’ın hali... – dedi Gölcehre Cantahir’e dönüp. – Benim çabuk olmam lazım.

* * *

Çocuk gözleri yumuk, nefes almıyor gibi yatakta yatıyor. Yüzü safran gibi sarı, masmavi damarları görünebiliyordu.

Bir an özel odanın kapısının önünde durup Gölcehre çocuğuna uzaktan bakıp durdu. Onun üstünde beyaz bir entari, bir elini göğsüne, ikincisini dudaklarına koymuş. İnce saçlarında yağmur damlaları kımıldıyordu. Gözlerinde korku. O anda çılgılık atıverecek gibiydi.

Gölcehre yatağın yanındaki sandalyeye oturdu, elini çocuğuna sürerek:

– Babacık, yavrum... – dedi.

Çocuk gözünü açtı. Gölcehre tekrar tekrar seslendi, oğlunu alnından öptü. Babacık yine gözünü açmadı. Gölcehre sandalyenin arkasına yaslandı ve için için ağlamaya başladı.

Hemşireler onu koridora çıkardılar, su verdiler, sakinleştirdiler. Gölcehre bir doktora, bir hemşirelere baktı. Onlardan yardım etmelerini istedi.

– Hasta bizim elimize gelince siz istemeseniz de biz yardım ederiz, – dedi doktor.– Fakat evde iyi bakmak gerekirdi. Çocuğunuz soğuk algınlığının üstüne bir de nevroitik travma geçirmiş olsa gerek... Ardından sözünü bir an kesip, – eğer isterseniz bu gece onun yanında kalmanıza izin verebilirim. – dedi.

Bunları söyledikten sonra doktor gitti. Gölcehre başhemşire ile kaldı.

– Çocuğunuz sürekli babacık, babacık diye sayıklıyor. – Babasını mı istiyor acaba? – diye sordu.

– Doğru, babasını... – dedi Gölcehre, dudakları yeniden büküldü.

– Ah, merhametsiz erkekler! – dedi hemşire kendince hüküm verip. – Nasıl çocuklarını bırakıp gidebiliyorlar. Çocuk dediğin çalı çırpı. Çalı çırpıyı kırmak için çok güz gerekmiyor. Neden bunu düşünmüyorlar ki?

– Ablacığım lütfen ona kızmayın, – dedi Gölcehre tekrardan ağlamaya başlayıp.

Hemşire bir an durduktan sonra Gölcehre'yi omuzlarında tutup:

– Bana bak, canım, babası uzakta mı? – diye sordu. – Buraya gelse belki çocuğunuza iyi gelir. Bu durumda onun faydası olur.

Şaşkınlıktan ne yapacağını bilmeyen Gölcehre, hemşirenin bu tavsiyesine çok sevindi. Üzerinde hiç düşünmeden bir taksi tutup Şakir'in çalıştığı yere gitti. Fakat Şakir ofiste yoktu, şantiyeye gitti dediler.

– Hemen çağırın! – dedi Gölcehre.

– Ofistekiler onların durumunu biliyordu. Birisi bile Gölcehre'ye tepki göstermedi, isteğine kulak asmadı. Gölcehre onlara biraz kızgınlıkla baktıktan sonra kapının önüne çıktı.

Kapının önünde iki kız büyük bir kazanda, demir küreklerle harç hazırlıyorlardı. Gölcehre'yi görünce, ikisi de başlarını yana çevirdiler. Bir tanesi, Gölcehre'nin duyabileceği biçimde:

– Bak, tekrardan Şakir ağabey lazım olmuş bu duygusuza, – dedi.

“Sizsiniz duygusuz!” – diye bağırası geldi Gölcehre'nin. Fakat güçlükle kendini tuttu. Başını eğdi, kızların yanına gelip:

– Hemen Şakir'i bulun, – diye çıkıştı. – Çocuğumuz çok kötü hasta oldu!

Kızlar için için ağlayan bu güzel kadına bir müddet baktıktan sonra ikisi de iki ayrı tarafa çekip gittiler. Birazdan her tarafta:

– Ustabaşı, ofise!

– Miñnullin, ofise, çabuk ol! – diye bağırımlar yankılanmaya başladı.

Birkaç dakika geçtikten sonra Şakir depodan çıkıp geldi. Zayıflamış, yüzünü sakal, bıyık bürümüş, gömleğinin yakası kirlenmiş. Elbisesi, şapkası kirece bulanmış.

Gölcehre'yi görünce bir anda durdu, geri dönüp gitmeye başladı.

– Şakir, – diye bağırdı, yalvarırcasına. – Babacık...

– Ne?.. – Ne oldu Babacık'a? – Şakir iki üç adımda Gölcehre'nin yanına kadar geldi.

Onun gözlerinde korkunç bir nefret vardı, Gölcehre korkup geri çekildi.

– Hastalandı... – Hastanede... – Seni...

* * *

Zamanımızda kimse mucizelere inanmıyor. Fakat babasının sesini duyunca ölü gibi yatan çocuğun gözünü açmasına mucize denmez de ne denir?

– Babacık, neredeydin? – dedi çocuk hemen.

Elbisesini sıkıp göğsüne bastıran Gölcehre çocukla babasına hayretle bakakaldı. Ne olduğunu o bile anlamıyor, anlıyor ama kavrayamıyor, fakat o anda onun hayatında ne kadar büyük bir değişim olduğunu, bundan sonra sadece çocuğuna değil, kocasına da tamamen başka bir gözle bakmaya başladığını gönlü seziyordu.

İki hafta sonra çocuk iyileşip ayağa kalktı. Babası her gün onun yanına gelip durdu. Hastaneye girilmediği günlerde onlar pencereden konuştular. Babacık, yetişkin biri gibi babasına, şöyle çalış, böyle çalış diye sürekli nasihat verip durdu.

Şimdi artık hastanede de ona Babacık diye sesleniyorlar ve onu çok seviyorlardı. Gölcehre de hastanenin yolundan ayrılmadı. Tabi ki annesini görünce Babacık çok seviniyor, yanına geldiğinde ona sarılıyor, onu öpüyordu. Her fırsatta annesine uzun uzun hayranlıkla bakıyordu. Gözlerinde, çocuklarda bulunmayan bir sevgi ve özlem oluşuyordu. Bu sevgi ve özlemin sızısını anlamadan Gölcehre:

– Niye bana böyle bakıyorsun, Babacık? – diye soruyor ama çocuğun neden böyle baktığını da seziyordu.

Şakir, Gölcehre gelip içeri girince hemen kalkıp gitti. Hatta onlar hiç birbirlerine hal hatır da sormadılar. Sadece Babacık'ın hastaneden alınacağı gün gelip çatınca Şakir Gölcehre'ye:

– Ben Ettilev'i yanımda götüreceğim. Sen ona iyi bakamazsın. – dedi.

Gölcehre hiçbir şey diyemeden başını eğip öylece durdu. Bu yaşananlardan sonra çocuğu tekrardan korku altına sokmaya onun vicdanı el vermiyordu. Fakat öte yandan da çocuğu olmadan yaşayamayacağını da çok iyi biliyordu.

O Şakir'in çocuğu almak için geldiğini biliyordu, fakat kocasının bu kararı Gölcehre'yi sandığından da fazla etkiledi, hatta o, oğluyla da vedalaşamadı.

Şakir’le Babacık arabaya binip gittiler ve Gölcehre hastanesinin kapısının önünde yalnız başına kalakaldı. Onun gözleri karardı. Duvara, ardından demir parmaklıklara tutuna tutuna bahçeye çıktı. Ulu kavaklar sarı yapraklarını döküyorlar, bütün yollar sarı yapraklarla sarı köpük gibi kaplanmış. Biraz rüzgar esse bile onlar hışırdıyordu.

Gölcehre sandalyeye oturdu ve iki eliyle yüzünü kapattı.

* * *

Araba hareket edip biraz gidince çocuk arkasına döndü, annesini göremeyince:

– Babacık, annem niye oturmadı? – diye sordu.

Şakir nasıl cevap vereceğini bilemedi. O arada çocuğun gözleri yaşla dolup taşı. Onlarda şu zamana kadar söylenmemiş öfke ve gazap vardı. Şakir bu gözlerle bakamayınca yana döndü.

– Babacık, annemi de alalım! – diye bağırp ağlamaya başladı.

Şakir irkildi, ardından hemen bir sigara yaktı.

Babacık, babasına doğru sokuldu. Şimdi onun gözlerinde hiçbir söz söylemeden duran yabancılik parıldıyordu. Şakir sigarasını camdan attı ve şoföre geri dönmesini söyledi.

Gölcehre bahçede, iki eliyle yüzünü kapatmış, yalnız başına oturuyordu.

– Anneciğim! – diyen çocuk sesine başını kaldırdı. Sarı yapraklarla dolu yol boyunca ona doğru, var gücüyle koşarak Babacık geliyordu.

Gölcehre yerinden fırladı ve çocuğuna doğru koştu, onu göğsüne bastırıp şapur şapur öpmeye başladı.

– Vermiyorum! Babacık’ı vermiyorum! – diye bağırdı çocuğun arkasından gelen Şakir’e, oğlunu tekrardan sıkıca kucakladı. Onun gözleri kocaman açılmış, bakışında büyük bir cesaret vardı.

Şakir yedi sekiz adım ileride durdu. Tekrardan sigara yaktı. Havada hüznü dolu uçan yapraklara, şimdi yarı çıplak kalmış uzun kavak dallarının arasından görünen beyazlı mavili gökyüzüne baktı.

Bu yıl sararıp dökülen yaprakların yerine gelecek yaz yenileri, yeşilleri çıkar. Peki insanın gönlü ikinci kez yapraklanmaz mı?

– Bin! – dedi Şakir, başıyla arabayı işaret etti.

Gölcehre çocuğunu kucaklayıp arabanın arka koltuğuna oturdu. Şakir arabanın yanında bir an durdu ve arabanın kapısını biraz tereddütle açıp şoförün yan tarafına girip oturdu.

– Gidelim, – dedi evin adresini söyleyip.

Büyükler yol boyunca konuşmadılar. Ama Babacık çok mutluydu. Yanında babasıyla annesi olunca ona hiçbir şey gerekmiyor. Büyüklerin durumuyla hiç işi yok. Bugün konuşmazlarsa yarın konuşurlar. Bir arada olsunlar da!

1964

HATIRA

Bu yerlerde yedi yıldır yaşıyorum. Her yaz çam ormanına gidiyorum. Burada pek kimse olmuyor, içerilere doğru gidersen tamamen ıssız. Ara sıra kullanılmayan yollar denk geliyor. Zamanında arabaların, traktörlerin geçtiği bu derin yollarda şimdi küçük fidanlar yetişmiş, birçok yerde izler belli olmuyor. Lakin eski yollar — okunmakla bitmeyen eski kitaplar gibidir. Düşünceler çok uzaklara gider. Ben şimdi hayallerimle Karelya taygalarında yüzüyorum. O zaman da böyle ormanın içlerinde yürürken kullanılmayan yollara rastlardık. Burada terk edilmiş yolun neresinden istersem orasından geçiyordum, orada ise... Yok, burada da bazen birçok şey aklına düşüyor ve adım atmak için götürdüğün ayağını basmadan şıp diye duruyorsun, ayağımın altında şüpheli bir şey var gibi. Bir saniyede tenin kızgınlaşıyor — kahretsin, mayın değil mi?!

Savaştan sonra otuz yıl ömür geçip gitse de, göz açıp kapayana kadar meydana gelen olaylar aklına geliyor. Ne zamana kadar böyle olur deyip alındaki teri siliyorsun.

Yalnız başına yürürken orman, anılarını fazlaca canlandırıyor. Şimdi sadece başını eğip gidebiliyorsun. Aniden birisi yan tarafını dürtmüş gibi oluyor. Duruyorsun, etrafına bakınıyorsun, kalbin hızla çarpmaya başlıyor. Karşıda dağ. Zorlanıyorsun. Böyle isimless dağlara az mı savaşçı yoldaşlarımızı gömüp bıraktık! Köylerde, şehirlerde doğanlar mezarlıkları unutmuyorlar, yaşlılar da çocuklar da gelip duruyor, çiçekler getiriyorlar. Ya kara orman içlerinde ya da kimsenin gelip geçmediği çıplak tepelerde gömölüp kalmış yalnız savaşçının mezarına kim gelsin, kim çiçek koysun? Onların mezar tepecikleri de şimdi yerle birleşmiş. Asker tabi ki büyük çarpışmalarda ölüyor, mezarına uygun yer seçemiyor, onun tek düşüncesi, tek kaygısı aziz vatanı korumak. Mezarlarının ebediyen kalması için açılmış üç arşın toprağı da yok. Asker yaşadığı, doğduğu yeri korumak için savaşmış ama kendisinin mezarı bile kalmamış. Pek çok böyle asker kaybedilmiş...

Savaştan sağ salim dönmek nasip olanlar, ister istemez, beraber savaştıkları yoldaşlarını hatırlayıp, gönlünden onların yanına — geçmişe varıp giderler.

Böyle bir günde, ormanda tek başıma düşünerek yürürken asker arkadaşım Gabdelgani gözümün önüne geldi ve her şey daha dün olmuş gibi aklıma düştü. Gabdelgani'nin her zaman söylediğı bir güzel sözü vardı: «Nu, malay!..» deyip dururdu. Aniden heyecanlandığı zaman veya beklenmedik bir şekilde acizleştığı zaman da bu sözü yinelerdi.

— Nu, malay!..

Ben Gabdelgani ile aynı takımda uzun süre beraber olsam da onun dışarıdan çok mütevazı, hatta saf gibi görünen tabiatının derinliğini bilemedim. Bir şeyle ilgilenmiyor gibiydi. Kendini bir şey sanan kişilere benziyor, hatta gamsız gibi duruyordu. Sonra, öyle yapmaması gerektiğı için ona ciddi sözler söylüyorlar ama o usanmadan aynı şekilde duruyordu. Onu, saklanarak yürü, başını çok kaldırma diye uyarıyorlardı ama o: «Nu, malay, asker iki kez ölmez», — diye cevap veriyordu. Boyu uzun, sırtı genişti ama akli... Kısacası, bizim takım komutanının adı Vorobéy diye söylenirdi, yarım akıllıydı. İşte bugün de yanımdan Vorobéy dürtüp geçip gitti:

— Hebibrahmanov, neden ilgisiz duruyorsun, yoksa deli Alman'ın kafanı uçurmasını mı bekliyorsun? Çabuk kımıl. Başkaları ne kadar çok kazmış ama sen bitirmiş gibi kürek sapına dayanıyorsun.

Biz yeni bir yere geçip siper kazmaya başlamıştık. Karelya'nın toprağı — taş gibi, yaz olunca bir kürek batırınca su çıkıyor, kış olunca kazamıyorsun, ıslak kum, ufak taşlar donup kalınca aynı beton gibi oluyor, küsküyle vurunca da çumar kadar bir parça kopuyor.

Vorobey işe devam etti. Gabdelgani elinin arkasıyla alın terini sildi ve:

— Nu, malay!.. dedi. — Bu sesiyle sanki dağ yarıldı. Bitirmiş kadar olmuş. Sen derinliği ölçmeye bak. Kurşun uçuşmaya başlasa alnınla yeri deşemezsin. — Gabdelgani'nin orman cevizi gibi açık kahve gözleri tamamen karardı, burun kenarları yarıştan gelen küheylan gibi gerilip gerilip gidiyordu. Ama sesi bunların tam aksine, yumuşak bir biçimde gürleyip çıkıyordu: — Nu, malay!..

— Keyfin kaçır şimdi... — dedim dayanamayıp.

— Onun gibileri çok gördük, dayanırız... Keyif kaçarsa kaçsın, yalnız cana zarar gelmesin, askere orasına dayanmak ağır gelir. Biz tabi ki kurşun asker değiliz... Benim çocuk kurşun asker hakkındaki kitabı çok severek dinlerdi.

Gabdelgani'nin çocuğunu çok sevdiği görülüyordu; yüzü tamamen aydınlanıp nurlandı, onun dizine vurarak oynamaya başladığını düşünürsün. Hâlbuki o anda onun yaralı ayağı sızlıyordu. Zaman zaman, iradesi dışında yüzü buruşur, eliyle diz kapaklarına vurmaya başlardı. Ben ona alttan bakardım. O, benimle göz göze gelmek istemez ve bütün gücüyle silkinip, ağır küsküsüyle donmuş toprağa vurmaya başlardı. Küskü sürekli çınlar, sürekli dönerdi.

Biraz sonra Gabdelgani paltosunu da çıkardı. O zaman yanımıza kadar Vorobey çıkageldi.

— Er Hebibrahmanov, şunu hemen giy! Yoksa hasta olmak mı istiyorsun? Ardından kızların yanına gidip biz şöyleydik, biz böyleydik diye hava atmayı mı hesaplıyorsun?.. Kahraman!

— Nu malay!.. — dedi Gabdelgani takım komutanı gidince. Bu sözleri her zaman söylese de sesindeki değişikliği anlayıp kuşkulandım. O sırada sigara molası emri geldi. Biz, siperin dibindeki taşa oturup tütün sarmaya başladık. Gabdelgani sürekli diz kapağını ovuyordu.

— Ağrıyor mu? — diye sordum, başımla dizini gösterip.

— Nu, malay!.. Yoksa sen de mi kızları ima ediyorsun? Evlenmemiş adamların hali böyle olur, gönüllerindeki başkasına takarlar. Ben Bibisara'mı on kız gelse değişmem. Sizin gibiler bu kızlar diye hayal kurup ayaküstü rüya görür.

Ben gülümseyip kaşımı kaldırdım.

— Komutana sözüm yok, o kızsız da olur çünkü hakkı var, sen ne demeye böyle yapıyorsun? Nu, genç!..

Buna karşılık kahkaha attım.

— Genç olmasına genç de sadece bir düzeltme yapayım: apolet takmış.

Gabdelgani düşünceli bir biçimde bana bakıp durdu.

— Nu, genç, doğru diyorsun da şimdi apolet takmayan biri var mı?

Tekrar işe koyulduk. Gabdelgani'nin küsküsü sürekli döndüğünden, ben onun canının yandığını anladım. Çok zaman aramızda bir sıkıntı olduğu yoktu, tabi kemiksiz dil haricinde!

O sırada takım komutanı beni çağırdı ve sığınağın üstü için kütük taşımaya gönderdi. Böyle işlere genellikle Gabdelgani'yi gönderirdi, güçlü biriydi, iri cüsseli ama ben... cılız.

— Ben gideyim mi? — dedi Gabdelgani cesaretsizce.

— Kendi işine bak, —dedim suratımı asarak. Bence, Gabdelgani benim miskinliğime gülüyordu. Gücendim. Benim büyük bir kusurum var, çabuk kırılıyorum. Bu yüzden bazılarının sana oyun yapıp takıldığını anlamıyorsun derler. Doğrudur fakat huyum bugün oluşmadı, onu çabucak düzeltemiyorum.

İşten döndüğümde çok yorulmuştum ve bunun üstüne somurtuyordum. Gabdelgani benim güçsüzlüğüme dokundurur, tekrar söze şu kütüklerden başlardıye düşünüyordum. Ben o an onun «Nu, gencini» duyar gibiydim. Ben o zaman gereksiz bir söz söylemedim. Böyle zamanlarda hiç önünü ardını düşünmüyorsun.

— Nu, genç, soluklan, hamama gir, — dedi.

Bu beklenmedik bir durumdu.

— Kim dedi? — diye sordum ben de anlamazlıktan gelip. Yorgunluğum elle alıp atılmış gibi oldu, somurtkanlığım gitti. Benim yine bir zayıflığım var: seveyim senin yeşil süpürgeli hamamını! Cephe şartlarını düşünürsen bizim hamam çok iyiydi. Bölüğümüzde bir Kafkasyalı vardı, şöyle dedi: ünlü Tiflis hamamının adeta ablası, sadece kaynar suyu yeraltından çıkmıyor ardından masörü yok, yoksa cennet. Ben Tiflis'te bulunmadım, oradaki güzelliklerin hiçbirini bilmiyorum ama hamamımızın sıcaklığı yeterli, taşları güzelce ısıtıyoruz, yıkanırken eldiven giymezen ellerin ısıya dayanamıyor. Yaz günlerinde hamamın taşından göle balıklama dalıyoruz, kışın karda yuvarlanıyoruz. Vallahi çok keyifli!

— Küçük yüzbaşı bağırdı, genç.

Askerler tabur komutanının lakabına böyle diyorlardı. Tatar olduğundan Gabdelgani'nin de dostuydu.

İkinci gün hem dinlendik hem de şartlarını yerine getirip hamama girdik ve sabah istikamet aldık. Bizde her zaman şöyleydi: hamama girdik mi yola çıkacağız demektir. Bu yolu bütün tabur gider, savaşmak ve keşif için.

Kış günü «az sayıda süvari takımı» — yani kızakla Krelya ormanlarının nereye kadar gittiğini görmek, yalnız üstü karla kaplanmış, altta suyu tamamen donmamış bataklığa sakın saplanma, saplanırsan başına büyük bela olur.

Yol atmış ila seksen kilometre kadar olur diyorlar. Bu Rus'un «çok fazla» dediği kadar. Kara ormanda çok fazla. Burada doğru yolu sana hiç kimse çizmiyor.

Bizim üçüncü takımı en arkaya görevlendirdiler.. Uzun yolda arkadan gitmek en zoru. Bütün takımın «keçilerini» yığdılar. Yetmiyor gibi havan topçularının ek tablalarını verdiler, yani yoldaşlara yardıma görevlendirdiler.

Kızakta güzel gidiyorduk, idman her zaman oluyordu, gece devriyelerine sürekli çıkarıyorlardı. Bir de taburda türlü kişiler vardı. Yolun ikinci bölümünde arkada kalanlar artmaya başladı. En arkadayken geride birini bırakmak kötü oluyordu, arkada kalanın işi bitiyordu: ya donarak ölüyor ya da düşmanın eline geçiyordu.

Takım komutanı Vorobey her durduğunda öfkeyle bağıyordu:

— Gayret edin!

Gayret et demesi çok kolay, yorulan askerin önce torbasını, tüfeğini sırtına al sonra kendin götür. Güçlü olsan da... Sonuçta bizim takımın askerleri de demirden değil. En çok da tepelere çıkarken zorlanıyorsun. Hatta aramızda en güçlü olan Gabdelgani'ye kütüğün kalın başı diyor.

— Bağıla şu keçini bacağından, Hebibrahmanov! — diye bağıyor Vorobey.

«Haydi genç, keyfini kaçırdın sonunda çaresizsin!» diye düşünüyorum kendi kendime. Tamam, kabul, Gabdelgani'nin, ben de yorulduğum, yoldaş komutan diye yakındım. Sadece kara oturan bir askeri götürürken söyle diyor: «Haydi genç, tamamen bulamaç gibi olmuşsun. Pamuk döşek var da sevgilinin yatağı gibi değil. Haydi, ayağa kalk, yavaşça kalkıyoruz...» Bu onun kendince sızlanması, öylece kızıyor.

Belirtilen yere bin belayla geldik. Karşımızda köy ya da zeminlik yoktu, öylece bir kara orman, sırtımızı ağaca dayayıp oturduk, kimilerimiz karın üzerine uzandı. Uyku yastık aramaz derler de uyuyan kişi çabucak donar. Gece soğuk güçlendikçe güçleniyor, ay ışığında karın üzerinde mavi kıvılcımlar sallanıyor. Paltoların etekleri gitgide ıslanıyor, daha sonra keçe etek çabucak donuyordu. Ve ağaç tepeleri kendince ağır bir hasretle gürüldüyor, göz kapakları kendiliğinden kapanıyordu...

Taburu ne türlü zorluklarla ayağa kaldırdığımızı, düşman garnizonuna nasıl hücum ettiğimizi, esirler ele geçirdiğimizi yazmıyorum. İki yüz elliden fazla düşmanı geberttik, bu durum bize de ziyadesiyle tesir etti. Savaş devam ederken düşman, havalı kızaklarla destek kuvvet getirdi. Bizi kovalamaya başladılar. Artık bizim tablalar ve eşya torbaları boştu, buna karşılık yaralılar artmıştı.

Ağır yaralıları özel teknelerde veya kendi kızaklarına yatırarak taşıyorduk.

Bizim takım komutanı Vorobey de yaralanmıştı. Onu taşımaya, takım komutanı, Gabdelgani'yi görevlendirdi, yardıma da yine bir asker verdi.

— Hey, genç, daha donmazsın, serçe gibi, — dedi Gabdelgani üzülerək. Vorobey inlemeyi kesince durup:

— Yoldaş komutan... Hey, genç... Küfür et, biraz rahatlarsın, — diyerek üstüne eğildi, yaralının başından karı sildi.

Sıhhiyeciler köpekleri kızaklara koşmuşlar, onlarla karşılaşmayı dört gözle bekliyorduk. Yola çıktıklarını telsizden haber verdiler. Fakat o sırada üzerimizde düşman uçağı uçmaya başladı. Çoktan gündüz olmuştu. Mitralyözler üzerimize yağdırıyordu. Biz küçük bir alanı geçip saklanmayı düşündük, alan dediğimiz yer sazlık çıkmasın mı! Üstünü kar kaplamış. Kızaklar buzlanıp kayamaz oldular. Gabdelgani Vorobey'le alanın ortasında kaldı. Gövdesiyle komutanın üzerine kapandı, uçak uzaklaşıp gidince yumruğunu kaldırıp faşist pilotu tehdit etti, hatta şu an onun kızgın sesini de duyar gibi oldum:

— Hey, genç, çakarsam boynunu deviririm, lanet!

Bu kargaşa çok mu devam etti bilmiyorum. Sadece şurasını hatırlıyorum. Gabdelgani Vorobey'i bırakmadı, hastabakıcılara kendisi teslim etti.

— Alanı geçerken durumumuz çok tehlikeliydi. Neden bırakmadın takım komutanını? Onun yanında kendini de...

Gabdelgani, dirseğine dayanıp, bana şaşkınlıkla bakıp durdu.

— Hey, genç... Komutanı nasıl bırakıyorsun?! Sen olsan sen de bırakmazdın. Ben kendimi düşünmedim.

İşte böyle biriydi benim asker arkadaşım Gabdelgani. Biz onunla 1944 yılının sonbaharına kadar beraberdik. O zaman savaşın bitmesine de çok kalmamıştı. Zapolyaryı'da son düşmanı da gebertmek için Litsa Irmağı'nı geçerken Gabdelgani şehit oldu. Azgın Litsa suyu onun merminin parçaladığı gövdesini akıntısına alıp gitti. Kurtarılan vatan toprağında bu kahramanın aziz kabri de olmadı.

Ben onu bugün hala unutamıyorum, hatırlıyorum. Kahramanlar unutulmuyor.

1974

AK DENİZDE ALTIN BALIK

Silah arkadaşım Kayum İvankulov'un anısına

Hey, zamaneler! Yıllar öyle çabucak geçer, çifte atlara oturup hızla gitsen de ardından yetişemezsin. Aslında, bu sözüm sopaya atlayıp ben at sürüyorum diyen havailer için iyi olur. Şimdi hızlılığı çifte ata benzetmek de mümkün mü? O zaman da ömür boyu köyden çıkmamış, kırk elli kilometre ilerideki su değirmenine bile bir kez olsun gitmemiş dede ve nineler çoktu şimdiye kadar! Onlar çok gezmemiş ama çok yaşamış. Biz, çoluk çocuklar, onların anlattıklarını ağzımızı açıp, dünyamızı unutarak dinliyorduk. Yeni doğmuş ay gibi yusuvarlak, gümüş sakallı dede, duvarın üstüne oturup yayvan başlığın kapladığı başını sallaya sallaya:

— Hay, oğlancık, oğlancık, dünya geniştir, büyüktür, onun sonuna asker Mikulay bile varamamıştır. Zaman geçer, dar günler gelip gider ama insan dedikleri daima yaşar çünkü kaderine öyle yazılmıştır, — diye anlatır. Yayan gitmez, demir aygırlara oturup gider, demir kuşların kanatlarına binip uçar. Yani böyle bambaşka zamanlar olur. Siz de çok yer gezersiniz. Ak deniz kıyısına varıp gidersiniz, altın balık tutarsınız.

Altın balığı aklımız almıyor, denizde öyle bir şey olmaz, elbette öyle deniz de, denizin ak olduğuna da inanamıyoruz, Mikulay askerlere de:

Masmavi deniz, bembeyaz gemi,

Uzak doğuya gönderiyorlar bizi,—

diye türkü söylemişler. Onlar bunu görüp, bilip söylemişler, denize masmavi demişler, ak dememişler. Deniz değil de ak geceler olur bile deseler, biz gülmekten yerlere yatardık, çünkü ayın on dördüncü bile bizde gece ak olmuyor, mavimsi oluyor...

Dede doğru söylemiş aslında, biz gerçekten de «bambaşka zamana» girdik sonunda. Demir kuşlara — uçaklara binip uçtuk, Ak deniz kıyısında bulunduk, ak geceleri de gördük. Büyük Vatan Savaşı askerlerini, kader nerelere alıp götürmedi ki!

... Saat gecenin ikisi. Karelya'da beyaz geceler başladı. Şöyle ki gece tam anlamda olmuyor, güneş batmıyor, öyle ıslık ıslık, bütün günün gündüz olsa da sen gece olduğunu biliyorsun. İki yıldır buralarda yaşayarak beyaz geceleri yeterince gördük. Şimdilerde, ilk zamanlardaki gibi şaşırmıyoruz, alıştık. Karelya'nın ormanları da artık gizemli değil, biz onları enine boyuna karıştırdık. Tek bir şey meraklandırmayı bırakmıyor. Bizde daha önceleri «tayga» sözü yokmuş. Onun için dedelerimiz yeni bir söz düşünüp durmamışlar, başka iki kelimeyi kısaltıp bir kelimede birleştirmişler — (karurman) demişler. Neticede çok güzel telaffuzlu bir kelime meydana gelmiş. Bunun için belki de çok uzun yıllar gerekmiş. Sözlerin renkleri halkın gönlünde uzun süre bilenir. Karurman dediğin zaman onun uzaklığı da, karanlığı da, karalığı da, girsen etraftaki geri çıkamayacağın sık çalılıkları da — hepsi de var.

Biz, gazeteyi düzenleyip basılması için basımcılara gönderdik ve Ak Deniz'in kıyısına gidip oturduk. Deniz bizim yayınevinden 40-50 metre uzaklıktaydı. Fırsattan istifade biraz temiz hava soluyorsun. – ben yayın kuruluna bir süreliğine geldim, denizin hayran edici güzelliğine doyacağım yok, – en önemlisi, gerekirse, göz açıp kapayana dek yayınevine girip çıkabiliyorsun. Sebebi şu, bizdeki dizgiciler, basımcılar Rus, Tatarca bilmiyorlar. Elle dizilmiş sayfaları bastıkları zaman kenardaki harfler yuvalarından çıkacak ve dağılacak gibi oluyor. Tatarca bilmeyen birine bunları tutmak ve düzeltmek zor oluyor. Bu yüzden düzeltici, gazete basılıp bitene dek yayınevinde bulunmaya mecburdur. Bana, yayın kurulu sekreterine gidip uyumak mümkün; ancak Kayum'u yalnız bırakasım gelmiyor. Denize bakıp ağır ağır söyleşerek oturuyoruz. Bu saatler suyun çekildiği zaman. Su arttığında görünmeyen taşlar, şimdi, ıslak tarafları güneşte ışıdayarak duruyorlar. Biraz kenardaki, köy evi gibi taşlar da görünüyor. Savaşa kadar burada çeşitli liman binaları varmış diyorlar. Savaşın başında düşman onları bombardımana tutup yerle bir etmiş, yakındaki Bilomor-Baltık kanalının bentlerini de harap etmiş.

Gazyacı, makine yağı, boya dumanıyla dolu, gürültülü yayınevinden sonra deniz kenarında oturmak bana iyi geliyor. Soluk alınıyor, yorgunluklar unutuluyor ve

sessizlik çok etkileyici, hatta sen nerede olduğunu bile aklından çıkarıyorsun. Sanki savaş bitmiş ve yere tamamıyla, gelmesi beklenen huzur inmiş. Bir yerlerden usulca bir gürültü işitiliyor, dersin ki tren geçiyor. Fakat birkaç dakika geçmesine rağmen gürültü yaklaşmıyor da uzaklaşmıyor da. Nihayet anlıyorsun ki Bilomorsk şehrinden Ak Deniz’e doğru nehir akıyor. Nehrin dibi taş, merdiven gibi basamaklı, bu yüzden nehir sürekli olarak gürüldüyor.

Bilomorsk şehrinin binalarının hepsi ahşap hatta kaldırımları da ahşap. Sadece tren garı çevresinde dizili taş binalar var. Sokakları güzel, pencereleri beyaz çerçeveli, balkonları da var. Şehrin eski bölümü, nasıl olmuşa, böyle inşa edilmiş, sokaklarda irili ufaklı taşlar yatıyor. Dersin ki yaramaz bir çocuk kovayla patates alıp gitmiş ve yarısını yolda bırakmış.

Denize bakarak düşüncelere dalan Kayum, birdenbire ağır ağır türkü söylemeye başladı. Bugüne dek duymadığım, hüzünlü ve güzel bir şarkıydı bu:

Vardım suya, saldım olta,

Bize balık takılmıyor.

Koşup gider olayım le

Dönüp yetişir olayım

Doğup büyüdüğüm illere le

Güzdeki acı yellerde...

— Hangi türkü bu? – diye sordum.

—« Güzdeki acı yellerde» diye cevapladı hemen. Bizim Berengi’de yaşlı bir asker söylerdi, kıpkızıl gün batımına karşı oturur ve türkü söylemeye başlardı. Birinci Dünya Savaşında Tatar askerleri türkü söylemişler. Şimdi böyle bir şey olsa gazetede basardık. Yoksa ezgilerini de sözlerini de karıştırıyor muyum? Aklımda kalan yerlerini mırıldanıyorum. Gel gör ki asker olmadan özlem denen şeyi anlayamamış, manasını da düşünememişim. Asker türküleri çok hüzünlü oluyor, gözden yaş çıkarıyor, manaları çok derin, kendin asker olunca anlıyormuşsun. Ben iyi türkü söyleyemiyorum ama bazen, çok hasret çekersem, onlara söylettiriyorum. Bir zamanlar Berengi’de öğretmen okulunda okurken, bir kitap elime geçmişti.

Türkücü mü olacaktım yoksa filozof mu, deniz kenarına çıkıp dalgalarla yarışa yarışa türkü mü söylemeyi mi, usta hatipler gibi konuşmayı mı öğrenecektim. Ben de açıp baktım fakat benden çıkmıyor. Yani boyum yetmedi, deyip utanarak gülümsedi Kayum.

Ben de gülümsedim ve silah arkadaşşıma baktım. Küçük boylu, koyu çilli yüzlü, kılıç burunlu, orman cevizi şekilli, karalı, sarılı gözlü bu delikanlıyı cephe döneminde Ermeniler Ermeni, Gürcüler Gürcü, Yakutlar ise Yakut zannetmeye başlamışlar. Sadece tabiatıyla o halklarla samimi değil, o, sabırlı, alçakgönüllü, hile hurda bilmez, neyi var neyi yoksa paylaşmaya her zaman hazır, iğneleyici söz söyleseler hemen utanıp kızaran biriydi. Öyle olunca da yüzündeki çiller belli olmaya başlıyordu. Yayınevinde ona, şaka yollu, çoğunlukla Yamankulov diyorlardı. Hâlbuki onun soyadı bu değildi. Ellerinin kötü olduğu da yok, aksine, onun elleri kızlarıinki gibi harika denebilir, hiç denmese de, tüfek tutmamış, bomba atmamış, canını dişine takıp siper de kazmamış. Sadece dizgicilerin onun ellerini yıpratması mümkün, çünkü kalıpların hepsini o boyuyor. Yayınevinde yazı makinesi yok ve yayınevinde çalışanların el yazıları Tatarca bilen kişilere bile bir bilmece oluyor. Kaldı ki dizgicilere, daha önce bahsettiğim Ruslara... Kısacası, düzelticinin ellerini yıpratmak istemesen bile bu ne mümkün.

—Kayum, sizin Berengi köyü ne tarafta? Savaştan sonra, sağ kalırsak, bir gidip görelim.

—Yoksa hiç Berengi’de bulunmadın mı?— dedi, şaşkınlıkla.

—Tataristan’ın sınır komşusu Mari Cumhuriyeti’nde. Çok meşhur bir köydür, — oradaki öğretmen okulunda dünyadaki en güzel kızlar okuyor, ilk görüşte âşık olursun! — Kayum alttan alttan bakıyor ve gözlerinde güzel bir mutluluk değil, hüznün parıltısı yatıyor. Bu gözlere bakınca onunla alay etmeye ya da ona takılmaya bir türlü dilim varmıyor. Öğretmen okulunu özlüyor mu, belki, Kayum’un gönlünü üzen güzel bir öğretmen mi kaldı yoksa orada? Yoksa bir şey mi hissediyor? Kimin içindeki his bu kadar güçlü olur, şaşılacak şey. Ama benim kendiliğinden doğan düşüncelerimle yoldaşımı korkutasım gelmedi. Genel olarak öğretmen okulu hakkındaki sözünü kavramaya çalıştım. İnsanın içinde böyle sırlar olmamalı.

Kayum'un henüz madalyası yoktu. Ancak sol göğsünün üzerinde yaralandığına dair bir işaret vardı. Demek ki o, ön cephede bulunmuş. Bu konuda sorunca:

— Bulunmuştum, dedi, kendine has tevazuyla ama sesinde ama sesinde değişik bir tahammülsüzlük, hüznün yankılanması duyuldu. — Tabi ki ben kimilerinin düşündüğü gibi cephe gerisinden dosdoğru yayınevine teşrif etmedim. Orduya 1939 yılında alındım. Daha önce öğretmendim.

— Berengi'de mi?

— Keşke olsa... Köyde çok güzel bir ortaokul var. Ben Tatar Dili ve Edebiyatı okutuyordum. Bizim yetenekli şairlerimiz de yetişiyordu.

— Mesela?

— Mesela Mansur Gayaz.

«Sovyet Edebiyatında» şiirlerini görmüşlüğüm var. Şimdi nerede o yiğit?

— Şehrine düşman saldırdı — şimdi cephede.

— Sizin karakolu Karelya'ya kadar uzattılar mı?

— Oraya kadar değil de, ilginçtir, Karelya'ya eklendik. Burada sadece orman ve sazlık var. Büyük köyler şehirler az, savaşın izi de görünmüyor, hepsini yeşil saz suyu yutmuş. Tahrip edilmiş çamları görünce yürek sızlıyor. Lönnrot çamını belki duymuşsundur.

— Karelya'da bulun da Lönnrot çamını duyma! Meşhur şair onun altına oturup Karel ihtiyarlarından Kalevala destanını yazmış. Demek öyle, Maselskaya doğrultusunda. Aytalamba köyünü hatırlıyor musun?

— Yoksa sen de orada bulundun mu?

— Asker nerede bulunmaz ki, — deyip gülümsedim.

— Biz ilk olarak işte bu yerlerde savaşa girdik. Gerçek orman savaşını orada gördüm. Orman savaşının özellikleri şöyledir — gök yanar, yer yanar, sazlık yanar — başını sokacak yer yok. Acı dumandan, gözler yerinden çıkacak gibi olur. Orman

perisinin azaplarını tattık, içtik Layış çorbasını. Göğsümüzle savaşa savaşa bütün düğmeleri kırıp bitirdik. Yine de geri çekilmedik. Maselskaya'nın su kulesini hatırlıyor musun? Şehir tamamen yıkılmış ama su kulesi kaderden öç alır gibi öylece ayakta duruyordu. Biz de onun gibi... Hey-hey-hey, lafa dalıp gazeteyi tamamen unuttum.

Kayum yerinden sıçradı ve yayınevine doğru koştu. Ben oturduğum yerde, deniz kenarında kaldım ve düşündüm... nerelerde gezmedik. Doğrusu ben orman savaşını görüp öğrendim ama geri çekilmenin acısını bize tam anlamıyla tattıramadılar. Onu Kayumlar dibine kadar içmiş, düşmanın ilerleyişini durdurmuş. Onlar, yıl boyunca donmayan Murmansk limanını bağlayan Kirov demiryolunu korumuşlar. Genç Kayum o zamanlar okçu bölüğünün askeri ve parti temsilcisi olmuş — bu konuda o, nedense konuşmadı ancak ben bunu şimdi anlıyorum. Karelya ormanları büyük ama çekilecek yer yok, demiş o savaşçı yoldaşlarına. Açlığa da sızlayan yaralarına da dayanmış.

Sıradan bir asker kendi kahramanlığı hakkında konuşmaz ama çok değil, iki söz söyler, ya bir komik hikâye sıkıştırır ya da kendi kendine söylenir. Anlarsan anla, anlamazsan kendine kız. Fakat bana, yazar kısmına bunların hepsini beş parmağı gibi bilmek gerekiyordu. Ardından, Karelya cephesi iki bin kilometreye uzanıyordu, her yeri ayrı bir özeldi.

Kayum uzaklaştı. Ben Ak denize bakıyordum. Öylece bakarsan daima tek renkli gibiydi, biraz mavimsi, ak değil. Kışın biraz ak oluyor diyorlar. Şimdi dalgalar yok, suyun üstü yavaşça kımıldıyor, dersin ki gümüş pullu bir balık yan yatmış, güneş ışığında parıldıyor. Bilmiyorum, Ak denizde nasıl balıklar vardır ama Karelya'nın yirmi altı bin gölünde (askerler arasında öyle bir söz dolaşıyordu) çoğunlukla navaga vardı. Biz onu yeterince yedik, doyduk. Askerler ona ağaç balık demeye başladılar. Görünüşü tavuk eti gibi beyaz, tadı — tam olarak sulu moroşka çileği gibiydi.

Nihayet Kayum görüldü.

— İşler nasıl gidiyor?

— İyi gidiyor, — dedi düzeltici ister istemez. — Ya sen neden gidip yatmadın?

— Uykudan yıkılan kişi yok henüz.

— Ya neden gülümsüyorsun?

— Beni bırak, sen neden gülümsüyorsun? Tekrar düzeltici kızların yanına girip sıcak çay içip çıktın mı yoksa?

— Nasıl desem, bize çay içmek yaramıyor. Yarıyor ama rütben benimkinden daha küçük, yoksa...

— Ben üstçavuşum diye övünüyorsun şimdi.

— Nasıl! O unvanı bana cephede verdiler. Ama orada boşuna vermiyorlar. Bir saat içinde takım komutanı da bölük komutanı da oldum. Bir manga askerin yok. Bana ne. Ama savaşmak gerek, liderlik etmek gerek.

— Bölük, parti için...

— Hay, ne kadar da hafif.

— Hafif de olmasın derler...

Kayum, kimlere kabardığını, kimlerde hatırı kaldığını anlatıyordu. Kime kırılmış? Bana mı? Ben ona hiçbir zaman kötü bir söz söylemedim. Yoksa başçavuşla binbaşının yanında olduğumu mu düşünüyor? Yayın kurulu sekreteri seyrek binbaşı olur derler ve birden yükseltelenler, genellikle, yapmacık hareketlere başlarlar, öylelikle de kimileri kendilerinin çok yetenekli olduğunu her fırsatta göstermeye çalışır. Yoksa Kayum bu günahları bende de mi gördü?

Ben şaşırdım.

— Bak hele, Kayum, — dedim, gülümseyerek, — yayınevinde seni değiştiremediler mi? Düzelticilerle basım makinecileri pek yaramaz kimselerdir. Bir dakikada insanın...

— Yok, benim başım dönmüyor, ben kendimi biliyorum. Ardından onlar bana bakmıyor da boyum bücür, cüssem yok. O zaman da perspektifli çavuşlardan kendini korumak gerek.

— Sağ ol, tavsiyeni aklımda tutarım ancak neden öfkелendiğini açıkça söyler misin? Ben kuşkulu biriyim, senin bu bakışını daha önce de görmüştüm.

— Öyleyse, neden benim cephede olup olmadığımı merak ediyorsun? Yoksa sen ön cepheyi gördün mü? Binbaşıyla üsteğmen tabi ki tırnak altında kir aramıyorlar.

— Dostum, açıkça söyledin. Benim seni denk gördüğümü düşünmüyorsun.

Kayum bana o anda inanmadı. Bakışlarını uzaklara dikti.

— Görüyor musun? — dedi.

— Bir şey görmüyorum.

— Denizin ortasında.

— Orada su parlıyor.

— Dalgalar oynamaya başlamış! Sabaha fırtına bekliyorum.

— Denizin ortasında öyle dalgalar olur...

— Keskin nişancılığa uygun değilmişsin — dedi Kayum, bana şaşkınlıkla.

Gözlerimiz kesişti. Kayum'un bakışı bana göre, biraz değişti. O sanki: « Dil dik duramaz, nasıl yönşüz söylesin ki!» diyordu. O zaman ben onun içinde kaynayan sırlarını anlar gibi oldum. Fakat bunun temelinde ne yatıyor, düşünemedim. Kayum'u ben art niyetsiz, bizden biri gibi diye düşünmeye başlıyordum. Aslında o öyle değildi. Eğer o, başkalarının rütbesine kıskançlıkla baksa bu hiç iyi olmaz. Subaylarla o henüz mesafeyi koruyordu ama rütbesi kendinden düşük birinden niye korkuyordu?

Kayum artık söze devam etmek istemedi. Aşağıya bakarak:

— Oldu, yayınevine tekrar gireyim de çemberlere bir bakayım, dedi. — Sen de git, yat. Ak denizden zaten altın balık çıkmaz. Su soğuk.

Düzeltilici, ıslık çala çala kendi yoluna gitti. Ben birkaç dakika daha deniz kıyısına bakarak oturdum. Ben birkaç dakika daha deniz kıyısına bakarak oturdum. Sabahki beyaz buharlı dalgaların oynaması neredeyse bitmiş gibiydi. Yoksa gözlerim

mi bozulmaya başlamıştı? Ben buraya keskin nişancılığa denenmeye gelmemiştim de... Yok, Kayum öyle toy değil, tersine fazlasıyla açıkgoz, değil mi? İlk önce nasılsa aklıma gelmedi, sonra birden aklıma düştü: henüz ilk geldiğim günlerde benim bir makalemden Kayum, iki, üç harf hatasını büyük harfle düzeltip metni bu şekilde editöre vermişti. O zaman henüz itibar etmemiştim ama sonradan düşündüm: «Yeni sekreteri çok tokatlamış bu düzeltici!»

Terledim. Kendimden utandım, bak şimdi, ufacak biri miyim... Şüphe böyle geldi.

Tamamen olmasa da bizim Tatar yayım kurulunda çok büyük değişiklikler olmuş. Sebeplerini ve nasıl olduğunu ben bilmiyordum. Editör yardımcısı binbaşı Aleksandr Gerasimov'u (editör olup Rus gazetesi başkanı olduğu düşünülüyordu) ve yayın kurulu görevlisi yüzbaşı Minhac Camaliev'i görevlerinden alıp yedeğe çekmişler. Editör yardımcısı olarak yayın kurulu görevlisi binbaşı Gabdelbariev'i görevlendirmişler. Muhabir olarak siyasi idareden üsteğmen Möhemmetşahinur Sabayev gelmiş, bana gelince beni de sekreter yaptılar.

Binbaşı Gabdelbariev gerçek bir gazeteci, o (Kızıl Gençler) ve (Kızıl Tataristan)'da çalışmış biri, askeri gazeteyi iyileştirme işine, geldiği günden itibaren, hemen girişmiş. Daha önce gazetemiz renksiz çıkıyormuş, değişmiş. Editör yardımcısı Gerasimov, Tatarca'yı iyi bilse de ilkokul müdürü olduğu için habercilik işini tam yapamıyormuş. Siyasi görevli Camaliev ise yazım çizim işlerine bakmamış. Onları değişim kendine getirmiş olsa gerek. Binbaşı Gabdelgani cesur bir biçimde tekrar yaptırmıyor, yayın kurulunun kendi habercileriyle çalışıyor, Kazan'la bağlantıyı sağlıyor.

Möhemmetşahinur'un da gazetecilikte pek bir tecrübesi yok, yalnızca köyde siyasi bölümler zamanında ilçe gazetesi editörü olmuş fakat çok çalışmamış ama tabiatı tam bir gazeteci. Gerekirse, materyali taşın altında bulabiliyor, dilediğinde komutanın yanına girebiliyor hatta generalle konuşuyor, hiç çekinmiyor. Ben kısa zamanda ona güvenip ısındım. Kalem normal, gösterişli değil lakin yayın kuruluşuyla dostça geçinerek bu pürüzü ortadan kaldırıyor.

Ben yatmaya gittiğimde binbaşıyla üsteğmen uyuyorlardı. Onları uyandırmamaya çalışıp dikkatlice soyundum ve başımı yastığa koyar koymaz uyuyuverdim.

Uyandığımda öğle yemeği vakti gelmişti. Binbaşı Gabdilbariyev yerinde yoktu, yemeğe gitmiş. Genellikle o titiz biridir, zamanında uyanır, zamanında işe başlar. Hayatını da, deyim yerindeyse, gazete maketi gibi dosdoğru çizer, bir yerinde hiçbir fazlalık yol yoktur. Möhemmetşahinur ise onun tam zıttıdır. Şimdi işe gelmiş beni bekliyor, Kayum'un getirdiği yeni gazeteyi karıştırıyor.

— Çabucak yıkan, yoksa yemekhaneye geç kalacağız, — dedi Möhemmetşahinur başını gazeteden kaldırmadan. — Kayum'u uyandırmayalım, ona yemek ayırmalarını söyleriz. Çabuk ol delikanlı. Gazete gitgide güzelleşiyor ve benim makale bugünkü sayfayı boydan boya kaplamış. Ardından o, kendine has gülümseyişiyle güldü. Onun gülüşü pek samimi, böbürlenmenin, kibrin eseri yok; aksine, kendini küçültüyor gibi. Bunu ustaca yapıp kendine has güzel gülüşüyle ortaya koyuyor.

Yemekhaneye vardığımda, kendi düşüncelerimle meşgul olduğumdan mı yoksa yakındaki havaalanındaki uçakların sesinden mi denizin sesini bir türlü duyamadım. Yemekhaneden çıkınca deniz, öylece uğulduyordu, ben kendiliğimden durup:

— Yoksa fırtına mı başladı, — dedim. Eski nefesini kabartan dağ gibi dağlar, birbirini kovalayarak sertçe kıyıya çarpıyorlar. Su da yükseldiği için ufak tefek taşlar şimdi görünmüyor.

— Asıl fırtına nerede acaba. Sanki bu yeni gelin çöreği, aslında kaynana çöreği, kabardıkça kabarıyor, — dedi Möhemmetşahinur ve tekrar kendine has bir biçimde güldü. Elbette bu sözler benim aklımın köşesinde bile kalmadı, fakat ben Kayum'un geceki sözlerini hatırladım ve Möhemmetşahinur'a gece Kayum'u kızdırdığını söylemek zorunda kaldım. O beni çabucak anladı.

— Gerasimov hakkında konuşuldu mu? — diye sordu.

— Kayum'u çok az biliyordum. Daha yakından tanımak istedim. Yayınevine nasıl geldiğini sordum. O da...

— Anlaşıldı, — dedi Möhemmetşahinur, sözümün bitmesini beklemeden. — Kayum’u yayın kuruluna binbaşı Gerasimov getirdi. Onu yetişmiş biri olarak görmüş. İkisi de öğretmen— diye devam etti. Fakat istenmedik durumlar oluyor, Kayum sanki yanlış işler yapıyor. Biliyorum ki Kayum’un kalbi temiz, bunu istemeden yapıyor. Gerasimov da ona kötü bir şey demiyor. Gazete adına editör cevap verir diyor, vesselam...

— Sonra ne oluyor? — diye sordum.

— Yayıncılıkta olan sıradan şeyler. Camaliyev Verhovniy, başkumandılığın emrini tercüme ediyor ama bir söz tercüme edilmeden kalıyor. Kimse de görmüyor. Ardından siyasi yönetimde Gerasimov’dan soruyorlar: Tatarca topçular ne demek? Topçular, topçular demek, diyor Gerasimov, bu söz tercüme edilmiyor.

Daha sonra Gerasimov’a Tatarcasını okutuyorlar, siyasi yönetim çalışanı orijinaline bakıyor. Topçular sözü eksik kalmış.

Gerasimov aklanmıyor, ben suçluyum, dikkat etmedim, cezasını çekmek lazım diyor. Şimdi Kayum düzeltici olarak, parti örgütüne dilekçe yazıyor, yani bu hatayı onun da görmesi gerekirdi, fakat...

Möhemmetşahinur sözünü kesti. Biz, biraz bakiştıktan sonra, gürleyip kuduran, yayınevine girdik. Kayum’un odası boştu. Binbaşı Gabdelbariyev çok ciddi bir biçimde gazetenin bir sonraki sayısının maketini çiziyordu. Hem çiziyor hem de bir yandan maketi, öne doğru uzattığı eline tutup bir gözünü kısarak ona bakıyor, yani, simetrik olup olmadığına bakıyor.

Bir müddet sonra binbaşyı Rus gazetesi toplantısına çağırdılar. Ben, Möhemmetşahinur’un yazdığı makaleleri yayına hazırlamaya başladım.

— Möhemmetşahinur, — dedim. Son makaleyi de gözden geçirince, — geçen gözleme hakkında çok güzel bir söz söyledin. Üzülme, kendi makalelerinde gözleme fena kabardı. Mayasından kısıyorsun, doğrusu. Kısma, maharetli kadın gibi maharetli gazeteciyi de güzel «yemekleri» için överler.

— Sonra, ne gözlemesi... Anne baba sözü o! Düşünmeden konuşuyorsun, dilin uçup gidiyor. Konuşmaya başlarsam kanın çekilip gider. — Möhemmetşahinur tekrar kıkırdarak gülmeye başladı. — Bir dakikanı alıp söyleyeyim bari,

tasalanma. Hatun her zaman sorup duruyordu: çok takırdıyorsun, bu yüzden saçların dökülüp gitti. Akıllı kişilerin başı kel olur diye övünme. Ateşkes yapıldığı zamanlarda bir ara beni rapor vermeye, köye yolladılar. Rapor kâğıdını ilçe parti komitesine gönderdiler. Kan ter içinde yazdım, bana en güzel gelen sözleri sıraladım — iyi bir şiir çıktı. Komite sekreteri, okuyunca masanın camını uzun süre tıkırdattı. Şöyle dedim: «Tamam anladım, tıkırdatma!» — «Nereden anlayacaksın! — dedi sekreter. — Ben seninle köye geleyim!» — «Öyleyse ben söyleyeyim, — çok güzel, ikimize de demir masa koyduralım, karşılıklı». — o bir şey demedi ve saçları diken diken olmuş biçimde bakıyordu.

— Hey, genç, — dedi komite sekreteri, raporumu dinleyince, — yazdığını okursun diye ödüm kopuyordu. Tamamen başka bir rapordan bahsettin! Millet ağzına bakıp durdu. Politik hassaslığın var, güncel politikayı iyi biliyorsun, söz için komşuya girmiyormuşsun ama yazar senden çıkmıyor, orası öyle. — Bu defa Möhemmetşahinur uzun süre güldü. — Fakat komite sekreterinden de hikmetli sözü bana bizim Kayum söyledi. Zaman zaman onun, köy ağası gibi söz etmek gibi bir âdeti vardı: ismin üç katlısını vermişler kendisine, aklı bol vermişler, masal anlatmak dersin dili iyidir. Allah’a şükür, sadece bismillah deyip başının altına kaz tüyü koymayı unutmuşlar. Öyle yazamıyorsun. Şimdi seni yeniden beşiğe koymadan bir şey de olmuyor. Değil mi? Mizahçı da değil, dokunaklı söze de itibar etmiyor gibi ve nasıl da keskin ısıyor. Ancak ben Kayum’a üzülmiyorum, ne desen onun kelimesinde doğruluk var. Hak söze ne denir.

O esnada Kayum çıkageldi.

— Sağ ol, Möhemmetşahinur ağabey, — dedi, binbaşının odasında olmadığını görüp. Gabelbariyev’in önünde çok konuşmaktan kaçıyordu. — Sayende gözlemeyle karşıladılar beni. Hem de enfes gözlemeler...

Biz üsteğmenle göz göze geldik ve kahkahalarla güldük. Kayum şaşırıp sözünü bitiremedi. Her zaman canlı bir biçimde parlayan gözleri donuklaştı. Ben gülümseyerek:

— Ben de Kayum, Ak Deniz’in yanında mucize gördüm: deniz suyu çalkalandı ve dahası altın balıklar yüzüyordu. Ufak olanlardan birini fırtına kıyıya doğru çıkarıp attı, — dedim.

— Nerede, göster. — dedi, şaka yaptığını anlayarak.

— Ben onu geri, denize attım. Biraz daha büyüsün, dedim. Öyle küçüktü, zavallı.

Kayum gülümsemeyi bıraktı.

— Möhemmetşahinur ağabey epey konuşmuştur. Hâlbuki kendisi sır saklayabilirim demişti...

— Öfkelenme Kayum. Ben öyle değilim, her sözüm dobra dobra olur, en çok da sevmeye başlarsam, — dedi üsteğmen, ciddiyetle. — Bugün sövmeye sebep yok. Ama uzun isim uzun ömür demektir derler. Dedelerden duymuşsundur, unutma!.. İşte binbaşının ayak sesleri... Bitiriyoruz artık. Yoksa, o da duyarsa yeni baştan anlatmak zorunda bırakır. Şöyle ki: askerin yüreği ak deniz, orada altın balıklar da rahatça yüzer.

Temmuz 1975

4. DİZİN

4.1. DİZİNDE UYULAN ESASLAR

Dizin bölümüne, metinde geçen şahıs ve yer adları alınmamıştır. Ayrıca sözcüklerin olumsuzluk ekli şekilleri ayrı madde başı olarak gösterilmemiştir. Geri kalan tüm sözcük kök ve gövdeleri dizine dâhil edilmiştir.

Sözcüklerin sıralanması Türkiye Türkçesinde yer alan alfabetik sıralamaya göre yapılmıştır.

Alıntı sözlerin hangi dilden geldiği sözcüğün yanında kısaltmalarla gösterilmiştir. Sözcüğün metinde kullanılan her anlamı için aynı madde altında numaralandırma yapılarak sözcüğün metinde geçtiği satır numaraları bu numaralandırmaların altında ayrı ayrı gösterilmiştir. Sözcüklerin metinde kullanılmayan anlamları dizine dâhil edilmemiştir. Bir sözcük aynı satırda birden fazla kez geçiyorsa bu sözcüğün geçtiği satır numarasının yanına parantez içinde sözcüğün bu satırda kaç kez kullanıldığı yazılmıştır.

İkilemeler sözcüğün altında alt madde başı olarak gösterilip her ikileme bir kez numaralandırılmıştır. Sözcüğün tasvir fiilleriyle kullanıldığı yerlerde sözcüğün tasvir fiilli şekli için alt madde başı açılıp ayrı bir anlamlandırma yapılmıştır.

Sözcüğün en altında köşeli parantez içinde aynı madde başı altında sözcüğün metinde kaç kez kullanıldığı verilmiştir.

4.2. SÖZ DİZİNİ

	abaylaş-: Farkında olmak.
A	1370
abaga: Eğrelti otu.	[1]
1713	abıy: Ağabey.
[1]	

315, 317, 1384, 1394, 1428, 1433,
1442, 1449, 1497, 1501, 1504, 1509,
1539, 1794, 1876, 1881, 1960, 2057,
2667, 2680

[20]

abza: Ağabey.

1000

[1]

abziy: Ağabey.

1158, 1162, 1265, 1269, 1295, 1300,
1310

[7]

acagan: Yaz günlerinde görülen
gürültüsüz gök parıltısı, balk.

7, 562

[2]

aç-: Açmak.

104, 228, 267, 550, 741, 835, 857,
979, 1077, 1196, 1201, 1233, 1293,
1784, 1825, 1858, 1948, 1966, 1972,
2025, 2026, 2133, 2149, 2333, 2368

[25]

açı: 1. Acı.

296, 358, 558, 831, 1591

2. Keskin.

1182, 2401, 2403, 2466

[9]

açıgrak: Açıkça.

1121, 1990, 2524

[3]

açık: Açık, alenen.

30, 48, 560, 561, 789, 1133, 1751,
2051, 2098, 2529, 2562

[11]

açıktan açık: Açıktan açığa, apaçık
bir biçimde.

1884

[1]

açıl-: Açılmak.

850, 883, 1771, 2124

[4]

açın-: Dertlenmek, kederlenmek.

912

[1]

açlık: Açlık, kıtlık.

2478

[1]

açuv 1: Çok derin nefret hissi, hiddet,
kızgınlık, öfke.

232, 645, 1051, 1571, 1766, 1849,
2602

[7]

açuv 2: Açış, açma. (2)

2075, 2133

[2]

açuvlan-: Kızmak, öfkelenmek,
hiddetlenmek.

4, 354, 355 (2), 752, 1486, 1564,
1570, 1812, 1878, 1913, 2043, 2512,
2524, 2638, 2644, 2664

[17]

açuvlu: Öfkeli, kızgın.

2309

[1]

adım: Adım.

444, 846, 912, 918, 1931, 2126, 2365

[7]

adım sayın: Her adımda.

1346, 2515

[2]

adım yasa-: Yeni bir yola girmek,
meretebe atlamak.

1132

[1]

adrés: (R.) Adres.

2135

[1]

aeroçana: (R.) Motorlu kızak.

106, 2291

[2]

aerodrom: (R.) Havaalanı.

2598

[1]

agaç: 1. Ağaç.

387, 663, 814, 815, 857, 891, 1420,
1455, 1495, 1548, 1607 (2), 1632,
1641, 1644, 2142, 2282, 2286

2. Ağaçtan yapılmış, ahşap,
tahta.

1802, 2389 (2), 2490

[22]

agarın-: Ağarmak, bembeyaz
kesilmek.

1319, 1908, 2014

[3]

agıl-: Yayılmak, hareket etmek.

418, 520, 1281

[3]	885, 2599
agım: 1. Akmakta olan, akıntı.	[2]
520, 1929	ak: 1. Ak, beyaz.
2. Siyâsî akım, hareket.	1, 3, 6, 14, 76 (2), 110, 200, 244 (2),
2656	286, 330, 387, 556, 764, 817, 818,
[3]	826, 874, 964, 1331, 1426, 1522,
agız-: Alıp gitmek, hareket ettirmek.	1634, 1690 (2), 1717, 2020, 2342,
2323	2346 (2), 2347, 2350, 2354, 2391,
[1]	2486, 2673, 2686
ağır: (A.) Son.	2. Açık, parlak.
279, 1037, 1104, 1739, 1758	1618
[5]	[41]
ağmaklan-: (A.) Aptallaşmak.	ak-: Akmak.
628	301, 495, 521, 887, 2332
[1]	[5]
ağrı: Belki, muhtemelen, herhalde.	akademiye: (R.) Akademi.
114, 986, 1465	1501
[3]	[1]
ağrısı: bk. ağır	akbur: Kireç.
396, 582, 624, 777, 824, 1039, 1237,	2067
1254, 1737, 1952, 2349, 2414, 2639	[1]
[13]	akfinnar: Estonyalılar, Ak Finler.
ajgır-: Çirkin çirkin uğuldamak.	41
	[1]

akıl: (A.) Akıl.

960, 2177, 2660

[3]

akıl bir-: Akıl vermek.

1506

[1]

akıl sora-: Akıl almak, danışmak.

1506

[1]

akıl sıydıra al-: Aklına sığmamak,
aklı almamak.

380

[1]

akılga sıymaslık: Akla sığmazlık, akıl
almazlık.

1893

[1]

akıllı: Akıllı, mantıklı.

316, 2645

[2]

aklan-: Suçsuz bulunmak, temize
çıkmaq.

2627

[1]

akrın gına: Yavaşça sakince.

1388

[1]

akrınay-: Yavaşlama, azalma.

640

[1]

aksıl: Ak renge yakın, beyazımsı, açık
renk.

2551

[1]

aksıl-sarı: Açık sarı.

1630

[1]

aksıl-zeңger: Açık mavi.

2128

[1]

aktar-: Altını üstüne getirmek,
dağıtmak, bozmak.

189, 388, 1332

[3]

aktarılp bét-: Darmadağın edilmiş,
bozulmuş.

309

[1]

aktık: Son, en sona kalmış.

602, 907, 1001, 1159, 1275, 1976,
2467

[7]

al 1: Açık kırmızı, pembe.

745

[1]

al 2: Ön, ön taraf.

18, 224, 232, 259, 266, 298, 299, 312,
428, 442, 451, 460, 528, 586, 600,
601, 732, 735, 747, 794, 800, 922,
945, 1601, 1726, 2103, 2633

[27]

al-: 1. Almak.

54, 72, 109, 122, 126, 128, 137, 168,
173, 221, 226, 254, 351, 422, 445,
467, 528, 592, 698, 740, 752, 819,
829, 917, 921, 932, 1028, 1050, 1097,
1101, 1123, 1154, 1204, 1214, 1226,
1313, 1318, 1434, 1502, 1622, 1628,
1767, 1777, 1848, 1885, 1951, 1956,
1966, 2099, 2243, 2272, 2356, 2446,
2564, 2643

2. Yardımcı fiil: “yeterlilik”,
“tezlik”, “tamamlama”.

8, 17, 50, 68, 87, 94, 105, 155, 162
(2), 164, 177, 181, 217, 247, 255, 269,
270, 284, 300, 315, 353, 356, 379,

380, 408, 448, 450, 456, 463, 480,
491, 510, 567, 580, 582 (2), 595, 604,
621, 633, 662, 666, 701, 707, 727,
735, 755, 829, 838, 854, 855, 865,
911, 921, 999, 1032, 1035, 1037,
1052, 1102, 1105, 1122, 1129, 1139,
1180, 1239, 1241, 1313, 1384, 1393,
1398, 1428, 1439, 1443, 1449, 1454,
1475, 1482, 1511, 1524 (2), 1533,
1565, 1568, 1616, 1617, 1628, 1645,
1691, 1702, 1706, 1707, 1708, 1715,
1716, 1730, 1760, 1779, 1783, 1788,
1815, 1833, 1861, 1883, 1884, 1921,
1934, 2005, 2016, 2078, 2096, 2098,
2112, 2124, 2151, 2184, 2201, 2203,
2228, 2307, 2328, 2336, 2369, 2386,
2406, 2415, 2481, 2541, 2577, 2591,
2606, 2635, 2643, 2670

3. Yakalamak, rehin almak,
tutuklamak.

118 (2), 614, 682, 972

4. Kiralamak, tutmak.

2048

alıp bar-: Ulaştırmak, iletmek,
aktarmak.

932, 1657, 1843, 1851

alıp çık-: Bir yere çıkarmak.

2028, 2266

alıp kayt-: Beraberinde
götürmek, yanına almak.

1666, 1905, 2092, 2094, 2113, 2296,
2393

alıp kër-: Ev, bina gibi bir yere
götürmek.

1868

alıp kil-: Getirmek.

73, 126, 1154, 1521, 1681, 1813

alıp kit-: Götürmek.

137, 698, 1128, 1439, 1767, 1813,
2324

alıp kuy-: Daha sonra
kullanmak üzere alıp saklamak.

1552

alıp taşla-: Yok etmek, ortadan
kaldırmak.

2242, 2301

[226]

alan: Orman içinde açıklık alan,
düzlük.

22, 30, 795, 1623, 1658, 1659, 1693,
1698, 1711, 1726, 1727, 1753,
2305(2), 2307, 2315

[16]

alanlık: *bk. alan*

1493

[1]

alar: Onlar.

73, 104(2), 107, 110, 117, 129, 130,
195, 223, 232, 255, 259, 303, 320,
366, 376, 383, 425, 466, 481, 542,
563, 569, 677, 710, 784, 792, 814,
826, 853, 1025, 1038, 1050, 1062,
1097, 1105, 1144, 1146, 1147, 1151,
1167, 1177, 1181, 1188, 1193, 1226,
1227, 1231, 1282 (2), 1333, 1337,
1341, 1354, 1361, 1386, 1416, 1434
(2), 1435, 1436, 1455, 1458, 1575,
1617, 1627, 1629, 1644, 1661, 1663,
1694, 1745, 1782, 1794, 1800, 1826,
1827, 1866, 1866, 1928, 1988, 1996,
1997, 2029, 2051, 2052, 2058, 2091,
2106, 2111, 2158, 2165, 2331, 2332,
2345, 2356, 2376, 2408, 2474, 2475,
2522, 2544, 2573, 2582

[104]

alay: Öyle, o şekilde, o kadar.

359, 1035, 1163, 1354, 1541, 1728,
2207, 2422, 2526, 2543, 2553

[11]

aldav: Aldatmak, hile.

1952

[1]

aldı: Ön, ileri.

39, 388, 392, 397, 403, 487, 499, 607,
651, 663, 669, 684, 713, 839, 851,
889, 939, 957, 988, 989, 1294 (2),
1589, 1591, 1628, 1773, 1791, 1846,
1973, 2053, 2071, 2167, 2550, 2668

[34]

alıṣ-: Alıp vermek, karşılıklı
göndermek.

1504

[1]

alıṣtır-: Değiştirmek.

1478, 1796, 2216

[3]

alkıṣ: Alkış.

942

[1]

alla: (A.) Allah.

2661

[1]

alléya: (R.) Etrafına ağaçlar dikili yol.

1658

[1]

allı-göllé: Allı güllü, süslü.

525, 708, 1689, 1838

[4]

alma: Elma.

1513, 1548

[2]

almaṣ: Değişken.

1406

[1]

almaṣtır-: Değiş tokuş etmek,
değiştirmek.

432, 1496, 1749, 2519

[4]

alsu: Açık kırmızı renk, pembe.

326, 672, 1046, 1453, 1630

[5]

altı: Altı.

142, 1020, 1980

[3]

altı yöz: Altı yüz.

1056

[1]

altın: Altın.

24, 871, 896, 1458, 1459, 1621, 1646,
2340, 2549, 2674, 2687

[11]

altınçı: Altıncı.

1159

[1]

altınsu: Altın renginde.

966

[1]

altın-sarı: Altın sarısı.

1629

[1]

altmış: Altmış.

185, 2260

[2]

alyapkiç: Gömlek üstüne giyilen koruyucu kıyafet, önlük.

245, 286

[2]

ana: Anne, ana.

352, 1163, 1166, 1187, 1188, 1199,
1208, 1234, 1236, 1243, 1260, 1265,
1270, 1284, 1287, 1312, 1320, 1986
(2), 1990

[20]

anda: O zamirinin bulunma durumu şekli.

33, 48, 123, 394, 513, 641, 645, 651,
705, 730, 792, 1555, 1597, 1611,
1621, 1935, 2144, 2146, 2247, 2259,
2435, 2462, 2493, 2503, 2535, 2687

[26]

andıy: Öyle, onun gibi.

1176, 1199, 1373, 1442, 1482, 1616,
1670, 2046, 2195, 2420

[10]

anı: “O” zamirinin yapma durumu şekli.

66, 136, 212, 264, 300, 369, 421, 432,
457, 510, 605, 682, 740, 752, 755,
835, 882, 945, 963 (2), 979, 1021,
1027, 1078, 1116, 1154, 1160, 1213,
1216, 1237, 1259, 1271, 1272, 1368,
1454, 1497, 1513, 1518, 1559, 1577,
1693, 1732, 1759, 1777, 1782, 1785,
1788, 1868, 1894, 1927, 1980, 2010,
2028, 2059, 2084, 2094, 2121, 2235,
2296, 2325, 2435, 2489, 2490, 2508,
2614, 2677

[67]

anıq: “O” zamirinin ilgi durumu şekli.

20, 26, 46, 52, 55, 67 (2), 83, 89 (2),
144, 213, 216, 230, 237, 256, 265,
273, 281, 287, 315, 330, 343, 360, 380

(2), 388, 392, 397, 403, 408, 413, 457,
 460, 462, 484, 485, 492, 528, 534,
 566, 576, 602, 620, 624, 633, 640,
 645, 652, 662, 666, 677, 691, 701,
 715, 737, 745, 753, 754, 755, 770,
 779, 781, 809, 817, 841, 844 (2), 846,
 849, 859, 861, 872, 875, 877, 888,
 892, 899, 916, 949, 969, 973, 978,
 981, 989, 1002, 1017, 1035, 1070,
 1076, 1097, 1205, 1208, 1212, 1215,
 1222, 1233,, 1257, 1275, 1280, 1283,
 1287, 1319, 1341, 1342, 1344, 1355,
 1425, 1446, 1463, 1465, 1471, 1503,
 1524, 1559, 1582, 1651, 1653, 1656,
 1691 (2), 1703, 1705, 1723, 1738,
 1739, 1744, 1744, 1790, 1796, 1810,
 1818, 1835, 1863, 1864, 1869, 1878,
 1892, 1924, 1932, 1944, 1952, 1968,
 1969, 1989, 1998, 2001, 2020, 2034,
 2046, 2072, 2078, 2081, 2097, 2103,
 2115, 2124, 2137, 2160, 2172, 2199,
 2238, 2280, 2290, 2292, 2316, 2320,
 2323, 2335, 2358, 2362, 2387, 2421,
 2422, 2424, 2459, 2588, 2595, 2659,
 2665

[179]

annan 1: “O” zamirinin uzaklaşma durumu şekli.

201, 1201

[2]

annan 2: Sonra.

1837

[1]

annarı: Sonra, ardından.

100, 120, 189, 375, 443, 522, 581,
 613, 624, 649, 758, 809, 849, 1000,
 1073, 1099, 1213, 1278, 1293, 1356,
 1462, 1553, 1651, 1692, 1707, 1772,
 1781, 1844, 1897, 1946, 1976, 2014,
 2033, 2059, 2069, 2103, 2114, 2133,
 2207, 2246, 2272, 2455, 2483, 2522

[44]

ansat: Kolay.

2271, 2509, 2510

[3]

ant: Ant, yemin.

44, 424, 468, 497

[4]

ağa: “O” zamirinin yaklaşma durumu şekli.

317, 453, 513, 530, 713, 803, 889,
 915, 918, 944, 957, 1133, 1194, 1241,
 1347, 1353, 1373, 1495, 1524, 1536,
 1709, 1720, 1787, 1805, 1814, 1830,
 1833, 1848, 1850, 1861, 1907, 1945,
 1977, 2002, 2043, 2120, 2137, 2175,
 2201, 2219, 2512, 2592, 2612, 2633

[44]

anar: Ona, bir kimseye.

42

98, 247, 363, 1082, 1153, 1349, 1468,
1714

[1]

[8]

añarçı: Daha önce, o zamana kadar.

26, 223, 233, 556, 794, 1701

[5]

2446, 2569

[2]

añına kil-: Aklına gelmek.

ap-ak: Çok beyaz, apak.

21, 807, 1258

[3]

920

apa: Abla, yaşça büyük kadın.

[1]

añla-: Anlamak.

1173, 1181, 1183, 1200, 1203, 1217,
1224, 1238, 1246, 1251, 1252, 1257,
1262, 1266, 1273, 1276, 1289, 1297,
1298, 1304, 1308, 1315, 1358, 1391,
1401, 1407, 1424, 1496, 1527, 1536,
1558, 1593, 1793, 1794, 2043

217, 769, 848, 1234, 1437, 1518,
1539, 1551, 1737, 1780, 1832, 1904,
1987, 1998, 2078 (2), 2226, 2234,
2386, 2408, 2481, 2482 (2), 2649,
2650, 2676

[35]

[26]

añlaşıl-: Anlaşılmaq.

appak: *bk. ap-ak*

2343

1582, 2613

[1]

[2]

aprél: (R.)Nisan ayı.

añlat-: Anlatmak, açıklamak.

71

1122, 1685, 1780

[1]

[3]

aptıra-: Acizleşmek, elinden bir şey gelmemek.

añlatırılık: Anlatmaya yetebilecek.

1269, 1301, 1833, 2044, 2047, 2170,
2517, 2671

[8]

aptıraş: Çaresizlik.

657

[1]

aptıravlı: Aciz, muhtaç bir biçimde.

1125

[1]

ara: 1. Ara, mesafe.

203, 233, 276, 279, 346, 579, 583,
661, 697, 726, 742, 791, 812, 826,
1291, 1420, 1632, 1644, 2127

2. İki olayı birbirinden ayıran zaman,
süre.

198, 371, 448, 470, 524, 533, 551,
559, 577, 739, 835, 1502, 1535, 1632,
1652, 2110, 2210, 2291, 2303

3. Toplu bulunan nesnelerin ve
kimselerin içi, iç.

1348, 1364, 1649, 1688, 1747, 2274,
2489

4. Kişilerin veya toplulukların
birbirine karşı olan durumu veya ilgisi.

1883, 1928, 2226

[48]

ara-tire: Bazen, zaman zaman, yer
yer.

418, 815, 2140

[3]

aralaş-: İlişkide durmak, görüşmek.

1631

[1]

aralaşkala-: Kaynaşmak, samimî
olmak.

1867

[1]

arçıl-: Arınmak, kurtulmak.

19

[1]

argamak: Çok hızlı koşan at,
küheylan.

2191

[1]

arganlık: Yorgunluk.

2382

[1]

argı: Öteki, oradaki.

1453

[1]

arı-: Yorulmak, halsizleşmek, takatsiz kalmak.

2277

[1]

arıgan: Yorgun, halsiz.

746, 1061, 2236

[3]

arıganlık: Yorgunluk, halsizlik.

2242

[1]

arka: 1. Sırt, arka.

372, 425, 965, 1308, 2187, 2272, 2669

2. Sayesinde, vasıtasıyla.

992, 2227

3. Altında.

597

4. Sonra.

2316

[11]

arkılı: 1. Bir şeyin eni boyunca, enine doğru, enlemesine.

1098, 1100, 1120, 1154

2. Boylu boyunca, bir baştan bir başa, tamaminca.

370, 2146

3. ... uzaklıkta, mesafede.

2082

4. Faydasıyla, ...sayesinde, ... tesiriyle.

1542, 1980

arkılığa-buyga: Enine, boyuna.

2356

[10]

arlı-birlé: Sağasola, oradan oraya, bir oraya bir buraya.

1824

[1]

armıye: (R.) Ordu, askerlik.

693, 694, 1237, 2445

[4]

arşın: (A.) Metre düzeni getirilmeden önceki uzunluk ölçüsü, arşın.

2161

[1]

art: Arka, art.

9, 14, 80, 100, 171, 189, 206, 228, 240, 248, 255, 260, 289, 299, 450, 566, 618, 620, 716, 734, 735, 743,

762, 764, 802, 835, 840, 911, 912,
1057, 1068, 1072, 1350, 1622, 1783,
1797, 2026, 2072, 2108, 2123, 2132,
2263, 2267 (2), 2268, 2327

[46]

art-: Artmak, çoğalmak.

1290, 2602, 2376

[3]

artık: 1. Daha fazla, artık.

154, 763, 1463, 1688, 2355, 2547,
2556, 2588, 2597

2. Çok.

1138, 1203, 1226, 1237, 1540, 2289,
2484

[16]

artın-aldın uylap tor-: Önünü ardını
düşünmek.

2239

[1]

arttır-: Arttırmak, çoğaltmak.

440

[1]

artilerye: (R.) Askerlikte topçu, topçu
sınıfı.

188, 427

[2]

aruv-taluv: Yorgunluk.

61

aryak: Karşı taraf, karşı yaka.

811

[1]

aryırgard: (R.) Arka taraf.

2262, 2267

as: Alt, aşağı.

336, 587, 1361, 1387, 1402, 1783,
2201, 2258, 2434, 2547

[10]

as-: Asmak.

169, 372, 402, 411, 425, 488, 765, 792

[8]

asıl: 1. Asıl, öz.

634, 1630

2. Güzel, kıymetli.

1635

asılınp kal-: Asılı kalmak, havada
kalmak.

603

[1]

asla: Hiçbir şekilde, asla.

340

[1]

[1]

aş-: Aşmak, geçmek.**asra-:** Hizmetinde çalıştırmak.

1179, 1904

1435

[2]

[1]

aşa: Sayesinde, vasıtasıyla.**ast:** *bk. as.*

1179, 1904

47, 457, 458, 461, 659, 779, 846, 919,
1012, 1031, 1069, 1272, 1502, 1508,
1580, 2097, 2147, 2246, 2528, 2578,
2661

[2]

aşa-: Yemek yemek.650, 1400, 1799, 1821, 1822 (2),
1982, 2489, 2586

[21]

[9]

astırtındır-: Gizlemek, saklamak.**aşagan:** Yiyen.

2554

1399

[1]

[1]

aş: Yemek, aş.**aşhane:** Yemekhane.

1210, 1400, 1740, 1800, 2585, 2592

1742, 2591, 2599

aş-su: Yiyecek, içecek.

[3]

1262, 1525

aşık-: Acele etmek.

[8]

63, 201, 921, 1196, 1528, 2014

aş-su mébélé: (*T.+R.*) Yemek takımı.

[6]

1869

aşıktır-: Acele ettirmek.

[1]

430, 541, 553

aş bülmesé: Mutfak.

[3]

1829

aşıga-kabalana: Hemen, hızlıca.

1790

[1]

aşıgıç: Acilen, derhal.

1777

[1]

aşır-: Gerçekleştirmek, yapmak.

1429

[1]

aşkın-: Heyecanlanmak, şevklenmek,
ileri doğru atılma hissi doğmak.

540, 1429

[2]

aşkınıv: Heyecan, şevk.

905, 1004

[2]

at : At.

2327, 2329

at-at uyna-: At gibi binerek
oynamak.

2328

[3]

at-: 1. Atmak.

193, 1899

2. Silahla ateş etmek.

188, 229, 231, 441, 443, 551, 829, 839

3. Birini, bir şeyi silahla
vurmak.

118, 493

4. Açmak, tomurcuk vermek.

1713

atıp ber-: Gönlünden, aklından

çıkarmak.

1989

atıp ciber: Ateş açivermek.

453

ata-ata: Sürekli ateş açarak.

224, 717

[17]

ata: Baba.

352, 988, 1005, 1009, 1015, 1017,
1274, 1304, 2077

[9]

ata-: Adlandırmak, bir isim vermek.

328, 1148, 1411, 2403, 2490

[5]

ataka: Atak, hücum.

322, 446, 471, 2289

[4]

ataklı: Ünlü, tanınmış.

977, 2245

[4]

ataman: Rus Kazaklarında başkan.

352

[1]

atıl-: Kaymak, yıldız kayması.

193

atılıp çık-: Fırlamak, yerinden çıkmak, hemen dışarı çıkmak.

276, 1309, 1356, 2466

[5]

atış: Atış, silah atışı.

428, 559, 563, 837

[4]

atış-: Çatışmaya girmek.

104

[1]

atışuv: Çatışma.

840

[1]

atla-: 1. Adımlamak.

265, 846, 1071, 1601, 2071, 2147

2. Varmak.

1295

3. Gitmek.

1306

atlagan sayın: Her adımda.

2181, 2189

[10]

atlan-: Ata biner gibi bir şeyin üstüne çıkmak.

2328, 2338

[2]

atlandır-: Ata bindirir gibi bindirmek.

1778

[1]

atna: (F.) Hafta.

1091, 1476, 2081

[3]

atnavun kön: Cuma günü.

1904

[1]

av-: Yıkılmak, devrilmek.

207, 267, 273, 275, 832, 834, 1547,
1607, 2283

[9]

avaz: (F.) Ses, seda.

4, 560, 2368

[3]

avdar-: Yıkmaq, ağaç kesmek.

1607

[1]

avgust: (R.) Ağustos.

1673

[1]

avıl: Köy.

142, 144, 377, 383, 384, 433, 467,
1545, 2155, 2281, 2330, 2377, 2429,
2432, 2448, 2456, 2461, 2576, 2646,
2651

avıl agayı: Köylü.

2659

[21]

avır: 1. Ağır, yüksek ölçüde.

4, 40, 266, 414, 444, 605, 854, 1603,
1604, 2202, 2294

2. Üzücü.

420, 490, 1260, 1315, 2512

3. Sert.

188, 482

4. Zor.

99, 100, 892, 971, 2196, 2616

5. Yavaş hareket eden.

94, 288, 1601

avır al-: Zoruna gitmek.

340

avır-: Hasta olmak, bir tarafı ağrımak.

1304, 1322, 1327, 1583, 1995, 2060,
2073, 2206

[8]

avıray-: Ağırlaşmak, kötüleşmek.

1062, 1596

avırgala-: Hastalanmak.

1996

[1]

avırlık: Ağırlık.

462

avırt-: 1. Fiziki bir ağrı, acı çekmek.

1053

2. Ağrıtmak, acıtmak.

1290, 1896, 2213

avırttırğançı: Acıyla, acıtarak.

111

[5]

avıruv: Hastalık, ağrı, acı.

1637, 1666, 2030

avız: Ağız.

917, 1177

avız aç-: 1. Söz söylemek.

1858

2. Ağız açık kalmak, hayranlık içinde olmak.

2333

avızınnan al-: Elinden kurtarmak.

128

avızına kara-: Ağızına bakmak, hayran bir şekilde dinlemek.

975, 2655

[7]

aviabomba: (R.) Uçaktan atılan bomba.

323

[1]

aviatsiye: (R.) Hava kuvvetleri.

427

[1]

avlak: İnsansız, ücra yer.

1864

[1]

avnap yat-: Yerde yatmak, yerde durmak.

389, 731, 1846

[3]

avtobus: (R.) Otobüs.

1751

[1]

avtomaşına: (R.) Otomobil.

428, 2141

[2]

avtomat: (R.) Otomatik tüfek.

9, 43, 169, 195, 224, 234, 488, 497,

562, 717, 737, 744, 766, 792, 819,

830, 832, 833, 844, 915

[20]

avtomatçı: Makineli tüfekçi.

204, 219, 276, 277

[4]

avtomobil: (R.) Otomobil, araba.

1352

[1]

ay: 1. Ay.

5, 691, 794, 798, 806, 814, 2284, 2333

2. Yılın on iki bölümünün her biri.

75, 142, 373, 971, 1020, 1034, 1037,
1185, 1272, 1322, 1379, 1399, 1620,
1673, 1820, 1868, 2347

[25]

ayagüre: Oturmadan, ayaküstü.

484, 944, 2216

[3]

ayak: Ayak.

47, 114, 294, 302, 603, 852, 899,
1069, 1290, 1411, 1710, 2685

ayakka bas-: Ayağa kalkmak.

264, 462, 588, 865, 868, 2081, 2147,
2288

ayak astı: Ayak altı, girip
çıkmağa müsait.

2147

ayakları cirge tiyme-:

Ayakları yere değmemek, uçarcasına
hareket etmek.

1338

ayagı yalangaç: Yalın ayak.

47

ayaktan yığıl-: Ayakları
tutmamak, yere yığılmak.

1057

[24]

ayaz-: Bulut ve sis dağılmak, gökyüzü
açılmak.

1674

[1]

aygır: Aygır.

2338

[1]

ayır-: Bölmek, ayırmak.

111, 1046

[2]

ayırata: Ayrıca.

1260, 1694

[2]

ayırıl-: Boşanmak.

1887

11

[1]

[1]

ayırılış-: Birbirinden ayrılmak.**az:** Az, biraz.

140, 157

8, 194, 198, 251, 513, 545, 613, 783,

[2]

1085, 1356 (2), 1416, 1453, 1456,

1481 (2), 1655, 1704, 1876, 1935,

ayırım: Ayrı, tek başına, başlı başına, münferit.

2006, 2010, 2048, 2105, 2137, 2140,

2456, 2611

2407

azmı-küpmé: Az çok.

[1]

1529

ayırucha: Özellikle, özel olarak.**az-maz:** Birazcık.

217, 490 (2), 1773, 1886

1867

[5]

[30]

ayka-: 1. Dalgalanmak, dalgaların vurması.**azak:** Bir bütünün en son parçası, bitmeden önceki son kısmı.

482, 502

71

2. Çok yer görüp gezmek.

[1]

2356

azaplan-: Eziyet görmek, meşakkat çekmek.

3. Duygulanmak, coşmak.

593, 737, 926

1417, 1614

[5]

[3]

aynı-: Ayılmak, kendine gelmek.**azat:** (F.) Özgür, bağımsız, serbest.

474, 863

896

[2]

[1]

ayu: Ayı.**azat it-:** Kurtarmak, özgürleştirmek.

383, 542, 651, 2324

[4]

B

baba: 1. Dede.

344, 1018

2. Amca.

991 (2)

[4]

babay: Yaşlı muhterem kimse.

1976, 2334, 2358, 2684

[4]

bagana: Yere çakılan ağaç direk.

403

[1]

bahadır: (F.) Bahadır, yiğit.

569

[1]

bakça: (F.) 1. Ağaç ve çiçeklerle süslenmiş yeşillikli yer, park.

872, 929, 948, 1791, 2104, 2118

2. Bahçe, sebze ve meyve bahçesi.

361, 362, 386, 394, 1657

[11]

bakçaçı: (F.) Bahçıvan, bostancı.

1660, 1671, 1756, 1759, 1763, 1766

[6]

baksan: Dikkat çekme sözü, baksana.

248, 420, 944, 1829, 1915, 2370

[6]

bakır: Bakır.

1100, 1122

[2]

bal: Bal.

1637

[1]

bal kortı: Arı.

390, 393

[2]

bala: Çocuk, evlat.

209, 981, 1017, 1089, 1090, 1091,
1094, 1222, 1246, 1254, 1316, 1771,
1775, 1787, 1805, 1815, 1832, 1836,
1849, 1851, 1917, 1921, 1938, 1942,
1949, 1952, 1963, 1966, 1975, 1979,
1981 (2), 1983, 1985, 1987, 1988,
1990, 1996, 2000, 2010, 2023, 2031,
2037, 2041 (2), 2046, 2060, 2075,
2076, 2077, 2079, 2081, 2087, 2089,

2092, 2097, 2098, 2099, 2108, 2110,
2113, 2119, 2121, 2123, 2132

[66]

bala tuvdıruv yortı: Doğumhane.

1317

[1]

bala-çaga: Çocuklar, çoluk çocuk.

378, 1341

[2]

balalarça: Çocukça.

85

[1]

balçık: Çamur, balçık.

1846

[1]

baldak: Halka.

1096, 1097, 1098, 1099, 1100, 1102,
1103, 1104, 1108, 1120, 1121 (2),
1135, 1151, 1152, 1154

[16]

balık: Balık.

2340, 2397, 2487, 2488, 2490, 2549,
2674, 2687

[8]

balkı-: 1. Parlamak, ışıldamak.

24

2. Güzelliğiyle göz

kamaştırmak.

1752

[2]

balkış: Parıltı, parlaklık.

517, 524, 528

[3]

balkon: Balkon.

76, 1717, 1718, 2391

[4]

balta: Balta.

1000

[1]

bar: 1. Var, mevcut.

31, 33, 57, 60, 85, 115, 342, 392, 531,
753, 829, 897, 960, 998, 1007, 1094,
1227, 1251, 1338, 1348, 1392, 1498,
1516, 1526, 1565, 1659, 1660, 1842,
1870, 1872, 1892, 1968, 1997, 2120,
2148, 2160 (2), 2168, 2219, 2224,
2233, 2235, 2243, 2245, 2266, 2279,
2363, 2391, 2408, 2428, 2442, 2448,
2452, 2488, 2656, 2660, 2665, 2685

2. -v ekli isim-fiiller yanında 'imkân ve ihtimali var' anlamlarını verir.	46, 388, 523, 1487, 2153, 2322, 2593
1004	1859
3. -ası ekli sıfat-fiiller yanında gereklik anlamı verir.	6. Evlenmek, kocaya varmak.
1944	7. İddiada bulunmak.
[53]	1735
bar-: 1. Gitmek, belli bir yöne hareket etmek.	barıp cit-: Ulaşmak, varmak.
132, 184, 487, 506, 626, 641, 681, 794, 859, 1589, 1709, 1761, 1834, 1836, 2006, 2035, 2139, 2339, 2430, 2549, 2597, 2651	161, 394, 564, 2281, 2336
2. Yola çıkmak.	barıp çık-: Meydana gelmek, olmak.
426, 427, 431, 542, 570, 812, 1088, 1361, 1644, 1698, 1867, 1929, 1930, 1944, 1979, 2108, 2256, 2493, 2494	1753
3. Devam etmek, sürmek, cereyan etmek.	barıp kayt-: Gidip gelmek.
429, 481, 521, 1462, 1583, 2385	2165
4. Yardımcı eylem "devamlılık"	bara-bara: Gide gide.
388, 484, 804, 909, 910, 1159, 1432, 1975, 2626, 2631	808, 1623
5. Yardımcı eylem "tamamlama, bitme"	[75]
	barı 1: Bütünü, tamamen.
	1325, 2279
	barıgız: Hepiniz.
	1268 (2)
	barısı: Hepsi.
	221, 596, 843 (2), 1024, 1204, 1216, 1354, 1497, 1539, 1558, 1626, 1639, 1670, 1745 (2), 2167, 2363, 2456, 2482, 2686

barı 2: 1. Fakat, ancak.

2149, 2235, 2360

5, 51, 177, 768

[11]

2. Yalnız.

barmak: Parmak.

270, 586, 916, 1133

47, 58, 302, 595, 726, 1101, 1182,
1387, 2649

barı tik: Ancak, sadece.

barmak yana-: Parmak

155, 192, 217, 916, 928, 958, 1231,
1274, 1615, 1629, 1695, 1976, 1999,
2424

göstererek azarlamak.

1880

[22]

[9]

barıbér: 1. Ne olursa olsun.

baruv: Varış.

308, 2549

2262

2. Yalnız başına.

[1]

2094

bas-: 1. Ayak basmak, adım atmak.

3. Hep bir.

494, 575, 576, 747

1433

2. Dikilmek, ayakta durmak.

[4]

484, 1269, 1301, 1786, 2072

barja: (R.) Duba, mavna.

3. Sarmak.

976

393, 1603

[1]

4. Kaplamak.

barlık: Bütün, hepsi.

75, 2067

220, 387, 887, 1292, 1856, 1976,
1997, 2367

5. Gazete, dergi basmak.

2364, 2372, 2406

barlıkka kil-: Meydana
gelmek.

6. Tetik, düğme gibi nesnelere
dokunmak.

744

7. Meydana çıkmak,
görünmek.

608, 664, 1590

8. Bir yükün basması.

414, 854, 1062

basıp al-: Baskın yapmak.

580

basıp kal-: Durakalmak.

2103

basıp tor-: Durmak,
bulunmak.

81, 139, 183, 397, 507, 1033, 1628,
1743, 1803, 2044, 2096, 2133

basıp tora al-: Durabilmek.

1290

basa-basa: Adım ata ata.

1947

[39]

basıl-: Dinmek, kesilmek.

499, 1849

basıla töş-: Etkisini
kaybetmek, yavaşlamak.

11

[3]

basım: Baskı, zorlama.

440

[1]

baskıç: Merdiven, basamak.

492, 494

baskıç-baskıç: Basamak

basamak, kademeli.

2387

[3]

bastır-: Bastırmak.

585, 1309, 2199

[3]

baş: 1. Baş, kafa.

120, 211, 213, 263, 266, 273, 286,
288, 309, 317, 331, 337, 345, 349,
746, 909, 987, 1012, 1141, 1387,
1689, 1770, 2131, 2176, 2180, 2200,
2212, 2213, 2274, 2301, 2303, 2334,
2583

2. Uç kısım, tepe.

259, 262, 366, 368, 497, 587, 624,
2286

3. Akıl, zekâ.

346

4. Başkan.	başını tüben iy-: Başını önüne eğmek.
32, 2512	2152
5. Başlangıç.	baş katır-: Kafa karıştırmak.
282, 1322, 1553, 2378	1564
baş astı: Zihin, akıl.	baş küter-: Baş kaldırmak, karşı gelmek.
2661	138, 2119, 2592
başı bét-: Başını şişirmek.	baş tart-: Reddetmek.
1485	2574
baş eylen-: Başı dönmek.	başı taz bul-: Kafası kel olmak.
463, 2521	2645
baş eylendérgéc: Baş döndürücü.	baş tıgar urın: Başını sokacak yer.
713	2465
baş katır-: Gereksiz sözlerle kafa ağrıtmak.	baştüben: Tepesi üstü.
1564	1455, 2249
başını küzné eylendir-: Başını gözünü döndürmek, etkilemek.	başınnan uk: Baştan aşağı.
1439	578
baş iy-: Başını eğmek, kabul etmek.	başın çitke bor-: Başını başka tarafa çevirmek.
889, 1836, 2059, 2096	2055
baş iyés-: Vedalaşmak.	
1719	

başını gomérlék utka tık-:

Başını ömürlük ateşe atmak, başını yakmak.

1511

başına uy kil-: Başına iş

gelmek.

1098

baştan üt-: Başından geçmek.

131

başın yugalt-: Aklını

kaybetmek.

1518

[78]

başka: 1. Başka, diğer.

132, 242, 383, 531, 566, 822, 1050,
1136, 1144, 1436, 1491, 1685, 1892,
2080, 2181, 2543, 2655

2. Ayrı, uzak.

2098

[18]

başkar-: Bir işi yerine getirmek, icra etmek, yapmak, başarmak.

1339

[1]

başkomanduyuşciy:

Başkumandanlık.

2621

[1]

başla-: 1. Başlamak, girişmek.

439, 590, 1530, 1723, 1887, 2238,
2464

2. –A ve –y zarf-fiilerinden

sonra, yardımcı fiil olarak bir harekete başlamak.

10, 12, 58, 74, 117, 118, 170, 188,
231, 232, 257, 279, 299, 381, 390,
401, 436, 441, 447, 457, 469, 502,
519, 526, 529, 533, 535, 547, 552,
558, 563, 577, 581, 582, 617, 668,
680, 722, 748, 825, 850, 856, 874,
895, 899, 908, 974, 975, 1056, 1074,
1080, 1095, 1188, 1202, 1206, 1220,
1246, 1259, 1286, 1290, 1311, 1350,
1357, 1405, 1411, 1420, 1429, 1470,
1528, 1554, 1561, 1599, 1614, 1693,
1699, 1718, 1720, 1736, 1750, 1771,
1775, 1812, 1847, 1885, 1899, 1972,
1981, 1983, 1990, 2014, 2043, 2065,
2069, 2080, 2122, 2154, 2183, 2189,
2267, 2292, 2299, 2304, 2490, 2536,
2543, 2552, 2636, 2642

[108]

başlan-: Başlanmak.

541, 697, 812, 971, 1800, 2352, 2601

[7]

başlık: Başlık, kalpak, şapka.

764

başta: İlk olarak.

141, 188, 402, 481, 1000, 1027, 1090

[7]

baştüben: Baş aşağı.

1455, 2249

[2]

bat-: 1. İçer batmak.

1258

2. İçerice bulanmak, bulaşmak.

719, 775, 898, 2424

3. Güneş batmak.

2353

[6]

bata: Şükür.

374

batalyon: (R.) Tabur.

384, 784, 790, 925, 2256, 2263, 2266

[7]

batır: Kahraman, cesur kimse, yiğit.

532, 698, 2324, 2325

batırlarça: Kahramancasına.

319

[5]

batıray-: Yüreklenmek, cesaretlenmek.

1879

[1]

batırlık: Kahramanlık.

2480

[1]

batkaklık: Bataklık.

2259

[1]

bav: Bağ, ip, urgan.

580 (2), 582, 1458

[4]

bay: Malı mülkü çok olan, zengin.

1212, 1647, 1648, 1656

[4]

baya: Biraz önce, az vakit evvel, demin.

1725, 2637

[2]

bayacı: Deminki, biraz önceki.

[1]

1157, 2602

bagır: Bağır, yürek, can.

bayış: Güneşin batışı.

609, 1185, 1268, 1274, 2024

2404

[5]

[1]

bagırséz: Yüreksiz, korkak.

baylık: Zenginlik.

2057, 2058

1869

[2]

[1]

behez: Bahis, iddia.

bayrak: Bayrak.

1739

201, 202, 205 (2), 207, 208, 209, 214,
216 (2), 221, 235, 241, 243, 249, 263,
265, 268, 272, 278, 286, 300, 305 (2),
308, 311, 328, 329, 330, 331, 333, 951

[1]

behet: (F.) 1. Talih, şans, baht.

493, 1406, 1618, 1673

[32]

2. Mutluluk.

baytak: 1. Çokça, pek çok,
ziyadesiyle.

145, 1520, 1583

91, 1946

[7]

2. Uzun zaman.

behetlé: Mutlu, mesut, bahtiyar.

1582, 1901

1923, 2172

[2]

3. Birçoğu.

behetséz: Mutsuz.

108

1385, 1471

[5]

[2]

bebi: Bebek.

behetsézlék: Bahtsızlık, talihsizlik.

1405

1322

[1]

bela: Bela.

2239, 2281

[2]

belekeç: Ufacık, küçücük.

2674, 2677

[2]

belekey: 1. Küçük, ufak, kısa.

248, 372, 1692, 2415

2. Genç.

312, 2251, 2476

[7]

belki: Belki, fakat, ancak.

101, 164, 166, 351, 838, 1168, 1437

(2), 2046, 2360, 2436, 2458

[12]

bellür:(F.) Billur.

872

[1]

ber-: 1. Bir şeyle sertçe vurmak, çarpmak.

119, 568, 818, 2185, 2202

2. Hücum etmek.

277

berép çık-: Gözyaşlarının akması.

942, 1253

berép kër-: Hücum edip girmek.

717

[9]

berengé: Patates.

2393

[1]

berél-: 1. Çarpmak.

212, 264, 555, 803, 2602

2. Yere düşmek, çakılmak.

261

[5]

berélés: Çarpışma, çatışma.

839, 2159

[2]

bes: Kırığı, kırç.

2, 873

[2]

beslen-: Kırığılanmak, buzlanmak.

850

[1]

betkençé: Boyunca.

[1]

369

beyrem: Tören, kutlama meclisi.

[1]

950, 953

beye: (F.) Değer, kıymet.

[2]

1722, 2521

bél-: 1. Bilmek, haberli olmak.

beye bir-: Kıymet vermek.

129, 144, 344 (2), 595, 636, 758,
1137, 1152, 1284, 1391, 1399 (2),
1558 (2), 1570, 1669, 1819 (2), 1933,
1934, 1945, 2013 (2), 2047, 2099,
2173, 2216, 2247, 2311, 2354, 2370,
2426, 2473, 2487, 2521, 2571, 2686

1721

[3]

beyle-: 1. Bağlamak.

2. Tanımak, görmüş olmak.

398, 403

2. Sarmak.

2611

291, 292, 293, 729

3. Anlamak.

beylene başla-: Biriyle

uğraşmak, birine sarmak.

206, 494, 1128, 1297, 1580, 1678,
2345, 2419, 2477, 2656, 2686

1561

4. –rgA ve –mAskA zarf-fiil

[7]

eklerinden sonra hareketin tam
anlamıyla yerine getirdiğini bildirir.

beylenés: 1. Bağ, ilişki.

702, 1236, 1720, 1759, 1763, 1781,
1950, 2110

1529

2. Haberleşme, bağlantı.

5. –A ve –y zarf fiil eklerinden

2575

sonra yeterlilik yardımcı fiili olarak
kullanılır.

[2]

beylev: Bağ, demet.

2371, 2410, 2578, 2662, 2680

1427

6. Hatırlamak.

1405

béle al-: 1. Anlayabilmek.

17, 68, 666, 1691

2. Tanıyabilmek.

50, 1533

béle tor-: 1. Birini hatırlamak.

1479

2. Bilebilmek.

1793, 2047

bélép bétér-: Öğrenmek.

2572

bélérge kirek: Bilmek gerek.

2483

bélmiy kal-: Hatırlamamak.

930

bélmemeske saln-:

Bilmezlikten gelmek.

689

[77]

béldér-: Bildirmek, belirtmek.

375, 1186, 1774

[3]

bélek: Bilek.

611, 1861

[2]

bélen: İle, beraber, birlikte.

4, 16, 19, 35, 65, 89, 94, 106, 109,

121, 146, 177, 181, 190, 203, 230,

257, 258, 263, 284, 290, 294, 308,

325, 326, 328, 330, 332, 343, 363 (2),

368, 369, 372, 390, 398, 403, 410,

415, 416, 453, 461, 462, 500, 528,

534, 543, 546, 548, 564, 572, 576,

588, 608, 612, 617, 640, 669, 670,

707, 726, 737, 746, 753, 764, 769,

785, 790, 797, 800, 818, 819, 828,

839, 854, 870, 898, 903, 905, 907,

908, 909 (2), 929, 934, 935, 952, 959,

967, 983 (2), 1055, 1071, 1076, 1100,

1101, 1108, 1111, 1122, 1125, 1149,

1163, 1165, 1171, 1181, 1194, 1224,

1225, 1227, 1230, 1252, 1263, 1277,

1281, 1291, 1302, 1305, 1307, 1311,

1318, 1334, 1341, 1347, 1348, 1358

(2), 1359, 1361, 1368, 1370, 1376,

1377, 1387, 1394, 1414, 1421, 1423,

1435, 1442, 1453, 1455, 1461, 1465,

1472, 1475, 1487, 1503, 1506, 1511,

1512, 1527, 1536 (2), 1541, 1559,

1564, 1565, 1575, 1592, 1604, 1611,

1616, 1631, 1636, 1656, 1658, 1659,

1673, 1683, 1695, 1697, 1700, 1702,

1707, 1720, 1739, 1745, 1767, 1778,

1782, 1784, 1789, 1800, 1810, 1820,

1835, 1844 (2), 1849, 1857, 1864,

1883 (2), 1897 (2), 1898, 1914, 1918,
1937, 1947, 1956, 1957, 1969, 1975,
1980, 2003, 2041, 2054, 2077, 2080,
2100, 2102, 2105, 2107, 2110, 2115,
2118, 2131, 2133, 2136, 2144, 2159,
2172, 2185, 2187, 2188, 2189, 2200,
2201, 2202 (2), 2213, 2222, 2242,
2256, 2257, 2258, 2281, 2286, 2288,
2291, 2302, 2307, 2308 (2), 2320,
2329, 2366, 2381, 2393, 2412, 2419,
2438, 2467, 2481, 2512, 2519, 2526,
2527, 2544, 2572, 2574, 2578, 2579,
2582, 2588, 2596, 2597, 2602, 2632,
2649, 2650, 2669, 2670

[274]

bélém: Bilgi, bilim.

960, 1084

[2]

bélén-: Anlaşılmaq.

2142, 2552

béléne başla-: Görünmeye
başlamak.

2018, 2420

béléne tor-: Fark edilmek.

2018

bélénér-bélénmes: Bilinir
bilinmez, tam belli olmayan.

1622

[6]

bélüv: Bilme, biliş.

344

[1]

bér: 1. Bir.

46, 72, 211, 214, 641, 707, 745, 764,
833, 882, 925, 991, 998, 1060, 1105,
1133, 1135, 1156, 1205, 1234, 1308,
1325, 1430, 1503, 1509, 1512, 1525,
1584, 1640, 1684, 1693, 1714, 1800
(2), 1802, 1832, 1868, 1870, 1897,
2011, 2020, 2148, 2168, 2245, 2297,
2331, 2357, 2358, 2359, 2433, 2436,
2481, 2504, 2520, 2555, 2621, 2633,
2643, 2659, 2674

2. Bir nesneyi ya da kavramı
belirsiz olarak gösteren ifade.

39, 62, 63, 69, 102, 127, 264, 364,
367, 369, 378, 387, 403, 415, 432,
444, 450, 453, 465, 514, 516, 520,
550, 632, 635, 639, 648, 658, 673,
682, 684, 693, 725, 740, 747, 781,
797, 827, 850, 860, 870, 905, 914,
923, 949, 952, 969, 996, 1045, 1058,
1066, 1073, 1098, 1118, 1125, 1140,
1171, 1232, 1259, 1263, 1281, 1282,
1283, 1310, 1331, 1381, 1382, 1419,
1451, 1467, 1487, 1497, 1507, 1513,
1522, 1542, 1544, 1549, 1550, 1565,
1568, 1575, 1590, 1623, 1642, 1647,

1649, 1661, 1665, 1666, 1685, 1686,
1690, 1718, 1748, 1896, 1935, 2173,
2178, 2222, 2243, 2272, 2286, 2403,
2411, 2646

3. Sadece kendi, yalnız.

101, 2103, 2118, 2166

4. Bir an, kâh.

502 (2), 799 (2), 1198, 1424, 1458,
1635, 1707 (2), 1975, 1976, 2028,
2029, 2184, 2313, 2427, 2429, 2548,
2586 (2)

5. Ortak.

522

6. Sadece.

658, 1637

7. Hiç.

1158, 1248, 1294, 1369, 1843, 1932,
1954, 1961, 1995, 2042

8. Topluca, birlikte.

560, 1958, 2172

[207]

bér de bér kôn: Günlerden bir gün.

696

[1]

bér-bér: Herhangi bir.

252, 367, 1082, 1104, 1168, 1517,
1562, 2436

[8]

bér-bér artlı: Birbiri arkasına.

1104

[1]

bér-bérsé: Birbirleri, her biri karşılık
olarak.

437, 1371, 1631, 1884, 1885, 2091,
2602

[7]

bér-iké: Yaklaşık bir iki.

53, 573, 1045, 2480

[4]

béraz: Biraz.

99, 101, 183, 608, 802, 929, 988,
1077, 1102, 1190, 1328, 1973, 2044,
2052, 2062, 2108, 2377, 2539, 2631,
2677

[20]

bérazdan: Birazdan.

110, 146, 201, 481, 579, 1205, 1214,
1447, 2063

[9]

bércékön: Bir gün sonra.

1287, 2166

[2]

bérdenbér: Biricik, bir tane, yegâne, tek.

1172

[1]

béremlékle-: Tek tek tüketmek.

1159

[1]

bérev: Birisi, herhangi biri, bazı.

55, 57, 81, 363, 364, 489, 531, 1597, 1598, 1655, 1662, 1669, 1973, 2074, 2261, 2267, 2621

[17]

bérébéz: Birimiz.

206, 272

[2]

béréncé: Birinci, ilk.

375, 431, 565, 643, 939, 940, 954, 955, 956, 962, 1099, 1152, 1317, 1430, 1523, 1543, 1591, 1629, 1715, 1986, 2355, 2405, 2464

bérge: Beraber, birlikte.

203, 325, 534, 543, 545, 1055, 1225, 1229 (2), 1348, 1370, 1371, 1456, 1957, 2009, 2138, 2321

[17]

bérkatlı: Hayat tecrübesi olmayan, toy, saf, hilesiz.

1918, 2173, 2553

[3]

bérkaya: Hiçbir yere.

1032

[1]

bérkayçan: Asla, hiçbir zaman.

1233

[1]

bérkayda: Hiçbir yerde.

1621, 2588

[2]

bérkém: Hiç kimse, hiç birisi.

1127, 1374, 1639, 2140

[4]

bérkönné: Önceki gün.

92, 1660, 1842

[3]

bérme-bér: Bir bir.

1289

[1]

bérnerse: Bir şey.

127, 636, 823, 1097, 1933, 2137, 2663

[7]

bérni: Hiçbir şey.463, 860, 1362, 1518, 1540, 1172,
1921, 2096, 2226, 2533

[10]

bérniçe: Birkaç, bir miktar.72, 105, 120, 137, 155, 176, 230, 278,
311, 606, 648, 768, 846, 856, 863,
1362, 1472, 1534, 1915, 2385, 2420,
2550

[22]

bérnikader: Bir hayli.

379, 809

[2]

bérnindiy: Hiçbir.

2588

[1]

bérsé: Birisi, herhangi birisi.35, 261, 670, 743, 785, 831, 838, 947,
964, 1051, 1097, 1222, 1261, 1349,1377, 1385, 1434, 1493, 1567, 1754,
1773, 2051, 2055

[23]

bérsüzséz: Hiçbir şey demeden.

415, 1391

[2]

bértaviştan: Hep bir ağızdan.

1734

[1]

bértigéz: Eşit, denk, benzer.

1025

[1]

bértöslé: Tek renkli, tek tonda.

1696, 2486

[2]

bértugan: Kardeş.

2245

[1]

bértuktavsız: Ses çıkarmadan.

190, 585, 1291, 1797

[4]

bérük: Lütfen.

1174

[1]

bérüzé: Kendi başına, bir başına, tek başına, yalnız.

345, 496, 1600

[3]

bérvakit: Bir ara, bir vakit.

1187, 1347, 1807, 1816

[4]

béryul: Aynı zamanda, beraber.

231, 311, 632, 939, 1745

[5]

bét-: 1. Bitmek, tamamlanmak.

107, 151, 234, 811, 885, 971, 1164,
1237, 1286, 1363, 1507, 1514, 1852,
2243, 2321, 2384, 2613

2. Mahvolmak.

281, 596, 889, 1485, 2268

3. Yardımcı fiil olarak

“tekrarlanma, güçlenme”.

47, 127, 284, 309, 329, 483, 594, 899,
908, 1072, 1209, 1231, 1273, 1449,
1847, 1977, 2067, 2141, 2143, 2342,
2490, 2645

[44]

béterlék: Bitecek gibi.

1792

[1]

bétér-: 1. Bitirmek, tamamlamak.

280, 834, 933, 2685

2. Parçalamak, helak etmek.

295

3. Yardımcı fiil “tamamlama”.

387, 409, 417, 479, 609, 633, 720,
756, 1429, 1470, 1517, 1600, 1613,
1670, 1725, 1754, 1839, 1998, 2234,
2364, 2373, 2408, 2425, 2468, 2513,
2572, 2637, 2671

bétére al-: Bitirebilmek,
tamamlayabilmek.

269, 270

bétérép bul: Durdurmak,
sonlandırmak.

2581

[36]

béton: Beton.

2185

[1]

béz: Biz.

13 (2), 14, 15, 16 (2), 18, 40, 67, 69,
79, 89, 102, 104, 105, 141, 162, 166,

197, 206, 208, 209, 220, 240, 320,
 321, 322, 328, 329, 333, 340, 341,
 344, 427, 440, 630, 651, 679, 681,
 682, 705, 723, 730, 753, 925, 990,
 1000, 1030, 1052, 1094, 1334, 1335,
 1344, 1347, 1352, 1358, 1359, 1367,
 1393, 1395, 1409, 1415, 1461, 1466,
 1474, 1479, 1503, 1527, 1535, 1542,
 1620, 1646, 1652, 1670, 1676, 1678,
 1681, 1692, 1705, 1720, 1722, 1725,
 1727, 1734, 1767, 2030 (2), 2074,
 2177, 2183, 2195, 2196, 2207 (2),
 2211, 2244, 2255, 2262, 2263, 2291,
 2292, 2296, 2302, 2303, 2305, 2320,
 2328, 2332, 2344, 2346, 2347, 2349,
 2356, 2357, 2364, 2365, 2369, 2397,
 2403, 2449, 2464, 2470, 2473, 2476,
 2489, 2500, 2539, 2561, 2630, 2659,
 2670

[132]

béznéké: Bizimki.

471, 750 (2), 826

[4]

bıltır: Geçen yıl.

1474, 1503

[2]

bıyıl: Bu yıl.

1285, 1322, 1501, 2129

[4]

bızla-: Vızıldamak.

213

[1]

biçara: (F.) Çaresiz, zavallı, aciz.

399, 1181, 2276

bigrek: 1. Haddinden fazla, en çok.

788, 1419, 1779, 1910, 1967, 2152,
 2261, 2273, 2651, 2683

2. Hepsinden evvel.

1413, 1881

[12]

bik: Pek fazla, pek, çok.

8, 9, 31, 40, 88, 149, 158, 166, 167,
 194, 317, 373, 386, 462, 481, 510,
 512, 545, 572, 617, 631, 638, 699,
 703, 722, 789, 918, 980, 1033, 1050,
 1084, 1090, 1117, 1190, 1208, 1220,
 1224, 1227, 1230, 1256, 1263, 1306,
 1344, 1350, 1366, 1384, 1386, 1389,
 1398, 1405, 1444, 1459, 1461, 1481,
 1533, 1576, 1578, 1602, 1673, 1674,
 1740, 1756, 1772, 1782, 1825, 1827,
 1922, 1956, 1967, 1981, 2005, 2031,
 2047, 2060, 2076, 2084, 2085, 2098,
 2162, 2172, 2176, 2198, 2233, 2236,
 2283, 2285, 2409, 2410, 2432, 2481,
 2484, 2515, 2519, 2561, 2562, 2571,

2580, 2586, 2595, 2596, 2605, 2608,
2611, 2616, 2632, 2638, 2649

[107]

biklen-: Duygularını gizlemek.

490

[1]

bil: Bel.

176, 431, 567, 734

[4]

bilg :  z, işaret.

2442

[1]

bilg le-: Belirlemek, işaretlemek.

1349, 2262, 2281, 2297, 2565

[5]

bilg l : 1. Bir işareti olan, belgeli.

977

2. Ayan, açık.

1361, 1683, 1606, 1616

3. Elbette,   phesiz.

1660, 1782, 1801, 2085,

[9]

bilg s z: Belirsiz, bilinmeyen.

64, 828

[2]

bina: (A.) Bina, apartman.

1657

[1]

bint: (R.) Sargı bezi.

200, 729

[2]

binihaye: (A.) Sonsuz, büyük.

1633

[1]

bir-: 1. Vermek, eline tutuşturmak,
sunmak.

291, 729, 786, 937, 1164, 1399, 1804
(2), 1805, 2088, 2503, 2504, 2647,
2660

2. Yardımcı fiil “devamlılık”.

507, 958, 1042, 1313, 1661, 1929,
2116, 2392, 2481

3. Teslim etmek, bırakmak.

241, 243, 2123 (2)

4. Ateş a mak.

733

5. Bağışlamak, ihsan etmek,
sağlamak.

891, 936, 962, 1147, 1406, 1617

6. İş vermek, görevlendirmek.

1023, 2264, 2556

7. Üretmek, yetiştirmek.

1056

8. Hediye vermek.

1248, 1877

[44]

birél-: Kapılmak, bağlanmak.

187, 1329, 1541, 1687

[4]

birés-: Yenilmek, teslim olmak.

609, 614 (2), 927, 1226

[5]

birlé: ... beri, itibaren.

373, 512, 1151, 1166

[4]

bismilla eyt-: Besmele çekmek.

2661

[1]

biş: Beş.

903, 1219, 1661

biş barmak kébék bél-: Beş
parmak gibi bilmek, çok iyi bilmek.

2482

[4]

biş-altı: Yaklaşık beş altı.

444, 918

[2]

biş yöz: Beş yüz.

938

[1]

bişék: Beşik.

2662

[1]

bit 1: (R.) Şüphesiz, mutlaka, tabii ki.

102, 115, 313, 353, 395, 544, 609,
632, 759, 781, 820, 864, 1042, 1160,
1169, 1198, 1203, 1234, 1244, 1249,
1265, 1272, 1282, 1389, 1436, 1448,
1471, 1483, 1508, 1526, 1573, 1670,
1713, 1809, 1810, 1834, 1907, 1931,
1951, 2041, 2098, 2159, 2196, 2239,
2266, 2273, 2279, 2298, 2315, 2341,
2444, 2455, 2483, 2519, 2528, 2540,
2558, 2655, 2678

[58]

bit 2: 1. Yanak, yüz.

1781

237, 803, 1644, 2420

[1]

2. Sayfa, yaprak.

biyéklék: Uzunluk, yükseklik.

1070, 2594

248, 258

biye-: Müzik eşliğinde dans etmek, oynamak, ritim tutarak el ve kol hareketleri yapmak.

[2]

1337, 1787

2199

[2]

[1]

biyeley: Eldiven.

biyüv: Dans, oyun.

2248

857, 1331, 1481

[1]

[3]

biyégrek: Uzunca, yüksekçe.

bize-: Bezemek, süslemek, güzelleştirmek.

211

1767, 2594

[1]

[2]

biyé: 1. Uzun, uzun boylu.

bizek: Bezek, süs, nakış.

2, 966

1621, 1711, 1768

2. Yüksek.

[3]

368, 496, 671, 747

bizel-: Bezenmen, süslenmek.

biyékke oç-: Yüksekten

326, 673

uçmak, büyük hayaller kurmak.

[2]

1781

bolamık: Bulamaç.

[7]

2279

biyékkerek: Daha yüksek.

[1]

bolan: Geyik, maral.

27

[1]

bolar: Bunlar.581, 694, 838, 844, 960, 1157, 1202,
1364, 1681, 2192

(10)

bolay: 1. Böyle, bu şekilde.85, 766, 989, 1043, 1345, 1608, 1703,
1747, 1927, 1937, 1982, 2089, 2093

2. Sonra.

1633, 2263

bolay gına: Öylesine, bayağı.

1622

[1]

boldırlı: Avlu kapısının eşiği,
basamak.

76

[1]

bolgançık: Bulanık, karışık.

1937

[1]

bolın: Hayvan gütmeye veya at
koşturmaya uygun otlak, çayır.

905, 1635

[2]

bolıt: Bulut.3, 19, 171, 172, 173, 183, 418, 659,
697, 798, 815, 966, 1452

[13]

bolnitsa: (R.) Hastane.1323, 1585, 2000, 2002, 2004, 2015,
2073, 2082, 2084, 2085, 2102

[11]

bomba: (R.) Bomba.

2379

[1]

bor-: Burmak, bükme, çevirmek.

286, 289, 1680, 2055, 2117, 2310

[6]

borav: Matkap.

1459

[1]

boravlavçı: Döndüren, karıştıran.

1459

[1]

borçak sip-: İlgi çekici sözler söylemek.

2207

[1]

borçı-: Rahatsız etmek, birisinin rahatını huzurunu kaçırmak.

15, 679, 982, 1161, 1584

[5]

borçıl-: Kaygılanmak, üzülmek, merak etmek.

356, 784, 1162, 1165, 1465, 1470, 2003, 2298

[8]

borçılıuv: Kaygı, tasa.

1289, 1481, 1587

[3]

borçılıuvlı: Kaygılı, tasalı.

778

[1]

borgıçlan-: Burulmak, sıkıştırmak.

773

[1]

borıç: Tat, lezzet.

1741

[1]

borıl-: Hareket yönünü geriye veya başka bir tarafa doğru değiştirmek, yön değiştirmek, dönmek.

38, 135, 401, 762, 834, 911, 912, 943, 1193, 1829, 1994, 2016, 2069, 2108, 2112

[15]

borılış: Dönemeç.

735, 736, 738

[3]

borın 1: Evvel zamanda, çok eskiden.

1551, 2191

borın-borınnan: Evvel zamanda, çok eskiden.

2357

[3]

borın 2: Burun.

1831, 1416

[2]

borın 3: Bir şeyin en uç kısmı.

484, 550

[2]

bot: Ayağın dizden kalça kemiğine kadar olan kısmı, but.

301

[1]

botak: Ağaç dalı, budak.3, 777, 811, 873, 1381, 1607, 1643
(2), 2127

[9]

botarla-: Parçalamak, yarmak.

1754, 1769

[2]

botsman: Tayfa başı.

977

[1]

boyık-: Sıkılmak, bunalmak,
endişelenmek.

1204, 1971

[2]

boyık: Bunalmış, sıkıntılı, endişeye
dalmış.

1982

[1]

boz: Buz.

572, 588, 1182

[3]

boz- : Aklını karıştırmak.

1516

[1]

bozday: Buz gibi, çok soğuk.

567, 1207

[2]

bozıl-: Bozulmak, dağılmak.

1640

[1]

bozlan-: Buzlanmak, buzla
kaplanmak.

899, 2309

[2]

bozlu: Buzlu.

712, 876

[2]

bödre: 1. Kıvrıkcık (saç, yün).

273, 873

2. Saç, tüy.

27

[3]

bögerlen-: Yuvarlanmak.

447

[1]

bögél-: Bükülmek, gövdesini eğmek.

[9]

305

börték şadrası: Çil tanesi.

[1]

2420

bökrey-: Bükülmek, eğrilmek, kıvrılmak.

[1]

1077

bötén: Tam, hepsi, bütün.

[1]

61, 64 (2), 362, 368, 376, 382, 462, 516, 547, 613, 804, 839, 862, 864, 875, 890, 943, 973, 975, 977, 1003, 1132, 1210, 1463, 1542, 1586, 1608, 1695, 1926, 2063, 2104, 2202, 2254, 2256, 2263

börken-: Üstünü başını kapatıp bir şeye bürünmek, örtünmek.

3, 21

[36]

[2]

börkuv: Sıcak, nemli, bunaltıcı hava.

böténley: Tamamen, sonuna kadar.

281

77, 108, 146, 187, 279, 314, 661, 719, 863, 952, 1064, 1169, 1217, 1265, 1316 (2), 1331, 1471, 1481, 1863, 1969, 2080, 2140, 2190, 2198, 2258, 2353, 2470, 2473, 2551, 2599, 2655

[1]

börkél-: Güçlü biçimde fişkırmak, püskürmek.

[32]

547

[1]

bötér-: Çevirmek, döndürmek.

börkét: Kartal.

1338, 1439

342

[2]

[1]

bötérçék: Topaç.

börték: Damla.

1338

867, 941, 1242, 1300, 1303, 1319, 1421, 1634, 2021

[1]

böyék: Büyük önemi olan, yüce.

1628, 2351

[2]

brigada: Takım, ekip, grup, tim.

1036, 1055, 1065, 1093, 1529

[5]

broşyura: Broşür, mecmua.

72

[1]

brustvér: Mevzi.

470, 739, 740

[3]

bu: Bu.

22, 27, 42, 64, 69, 75, 97, 166, 238,
277, 294, 327, 368, 379 (2), 424, 496,
510, 512, 520, 530, 546, 558, 592,
650, 656, 664, 666, 681, 689, 701,
715, 768, 775, 780, 787, 791, 816,
821, 828, 837, 839, 857, 881, 888,
889, 942, 945, 981, 999, 1000, 1023,
1034, 1052, 1062, 1069, 1084, 1114,
1116, 1131, 1133, 1144, 1153, 1159,
1166, 1177, 1203 (2), 1214, 1227,
1235, 1244, 1248, 1252, 1256, 1257,
1260, 1266, 1276, 1286, 1315, 1338,
1342, 1353, 1379, 1385, 1437, 1470,
1477, 1486, 1512, 1545, 1583, 1597,
1617, 1424, 1648, 1655, 1660, 1668,
1681, 1683, 1705, 1714, 1723 (2),

1788, 1793, 1808, 1813, 1893, 1895,
1900, 1903, 1905, 1912, 1930, 1945,
1975, 1986, 1995, 2047, 2062, 2078,
2088, 2111, 2139, 2209, 2221, 2241,
2256, 2260, 2280, 2311, 2328, 2375,
2416, 2435, 2477, 2544, 2581, 2604,
2606, 2623, 2629, 2657

[146]

bufét: Büfe.

1297, 1783

[2]

bugay: Galiba, herhalde.

772, 1463, 2200, 2349, 2403, 2512,
2531

[7]

bugaz: Boğaz, gırtlak.

607, 884, 921

[3]

bukét: Yumak, top, demet.

1701

[1]

bul-: 1. Var olmak, yaşamak.

124, 152, 185, 192, 220, 386, 396,
463, 679, 705, 763, 790, 792, 896,
977, 1000, 1022, 1088, 1275, 1342,
1400, 1402, 1508, 1509, 1545, 1597,

1647, 1649, 1760, 1840 (2), 1852,
1874, 1954, 2006, 2137, 2140, 2247,
2318, 2350, 2358, 2373, 2378, 2431,
2440, 2442, 2459, 2462, 2463, 2510,
2537, 2561, 2597, 2608

2. Bir şeyi bulmak, denk
gelmek.

500, 641, 2279

3. Meydana gelmek, olmak.

35, 74, 90, 96, 101, 162, 173, 262,
278, 294, 324, 342, 348, 356, 374,
375, 378, 421, 425, 441, 448, 480,
490, 498, 517, 545, 569, 592, 596,
609, 621, 626, 629, 630, 664, 673,
682, 703, 750, 771, 817, 819, 827,
841, 846, 849, 893, 915, 931, 990,
991, 993 (3), 1153, 1156, 1169, 1177,
1189, 1215, 1223, 1287, 1304, 1326,
1328, 1335, 1340, 1350, 1385 (2),
1398, 1417, 1419, 1429, 1430, 1440,
1448, 1471, 1482, 1513, 1529, 1550,
1556, 1562, 1564, 1575, 1615, 1653,
1666, 1683, 1712, 1716, 1722, 1724,
1745, 1788, 1792, 1817, 1819, 1863,
1866, 1923, 1928, 1932, 2002, 2011,
2046, 2065, 2071, 2078, 2087, 2138,
2150, 2153, 2167, 2175, 2184 (2),
2185, 2215, 2226, 2243, 2252, 2272,
2300 (2), 2309, 2339, 2346, 2347,
2348, 2353, 2406, 2410, 2443, 2477,
2504, 2563, 2566, 2570, 2571, 2581,
2610

4. Ana yardımcı fiil ‘imek’.

87, 101, 106, 161, 363, 456, 531, 691,
692, 730, 781, 803, 896, 943, 1009,
1050, 1069, 1094, 1103, 1131, 1152,
1181, 1206, 1225, 1295, 1373, 1413,
1484, 1530, 1537, 1570, 1654, 1660,
1745, 1752, 1804, 1863, 1890, 1901,
1936, 2052, 2057, 2164, 2192, 2211,
2227, 2235, 2248, 2307, 2321, 2341,
2361, 2368, 2371, 2408, 2409, 2433,
2437, 2514, 2544, 2557

5. İhtimal.

233, 1730, 2260

6. Yardımcı eylem, “yeterlilik”
“sürerlik”

111, 883, 1025, 1382, 1685, 1694,
1653, 1722, 1845, 2096, 2116, 2124,
2265, 2329, 2581, 2620, 2663

7. *-rgA, -v, -Ası* eklerinden
sonra gelerek “gereklilik” çekimi
yapar.

611, 1428, 1851, 2258, 2439,
2629, 2647

8. *-mAçkI, -mAç, -rdAy, -r, -
AçAk, -rgA, -mAs, -mAskA* eklerinden
sonra gelerek “istek” çekimi yapar.

604, 813, 852, 915, 1032, 1566, 2398,
2399, 2427, 2466

9. –*GAn* ekinden sonra gelerek öncelik görevinde kullanılan birleşik eylemler oluşturur.

41, 69, 70, 96, 339, 343, 349, 360, 362, 365, 590, 805, 911, 912, 1117 (2), 1239, 1314, 1330, 1584, 1594 (2), 1643, 1665, 1765 (2), 1774, 1785, 1959, 2032, 2188, 2405, 2407, 2413, 2418, 2573, 2589

bula al-: Olabilmek

1428

bula-nite kal-: Başına bir iş gelmek.

1517

bulıp: ... halinde, şeklinde, olarak, gibi.

26, 70, 557, 560, 562, 565, 648, 660, 664, 823, 1298, 1429, 1619, 1630, 1635, 1639, 1808, 1827, 2011, 2173

bulıp çık-: Beklenmedik bir şekilde gerçekleşmek.

1084, 2306

bulmagan: Eksik.

1410

bulsa: Onaylama sözü.

2448

bulsaçı: Keşke öyle olsa.

1197

[262]

bulgala-: Ara sıra olmak, olagelmek.

1883

[1]

bulış-: Yardım etmek.

628, 1527, 1809, 2264, 2297

[5]

buluv: Oluş, olma.

509, 648, 779, 890, 1559, 1582, 2087, 2342, 2668

buluv-bulmav: Olur olmaz, sürekli.

2526

[10]

buldır-: Oldurmak, meydana getirmek, yapmak.

1004, 1845, 2574

buldıra al-: Oldurabilmek, yapabilmek.

662, 1052

[5]

buran: Fırtına, boran.

15, 79, 1179, 1286

[1]

[4]

buta-: Karıştırmak, şaşırmak.**burlak:** Hizmet görevlisi.

2406

991

[1]

[1]

buvıla-buvıla: Boğula boğula.**buş:** 1. Boş, içinde bir şey olmayan.

509

454, 2004, 2292, 2631

[1]

2. Rahat, huzurlu.

buvın: Eklem yeri, boğum.

860

462, 774, 847

3. Uygun, müsait.

[3]

138, 1672

buy: 1. Boy, insanın boy uzunluğu.**buşka kuy-:** Önemsiz görmek,
boşvermek.

1068, 1955, 2177, 2414, 2522

2. Bir şeyin sağı solu, civarı.

100

326, 386, 428, 684, 695, 904, 1112,

[8]

1415, 1451, 1455, 1658, 2136

buşa-: Üstündeki veya içindeki bir
şeyden arınmak, temizlenmek.

3. Süresince.

1190

1, 13, 17, 69, 129, 218, 322, 367, 597,

1091, 1185, 1240, 1323, 1379, 1400,

1417, 1476, 1508 (2), 1550, 1686,

1792, 1853, 2330

buşap kal-: Boşa çıkmak, hür
hale gelmek.**buyı cit-:** Büyümek, ergenliğe
girmek.

1925

[2]

1341

buşat: Boşaltmak.**buyı-sını:** Boyu posu.

101

1653

[17]

[42]

buyılı: Boylu.**buya-:** Boyamak.

81, 218, 248, 1336, 1522, 1690, 2415

2425

[7]

[1]

buysın-: Boyun eğmek, egemenlik altına girmek.**buyal-:** Boyanmak, renkli bir tabakayla kaplanmak.

916

238, 721, 2068

[1]

[3]

bügén: 1. Bugün.**buyav:** 1. Boyama.

784, 931, 1086, 1133, 1137, 1158,

1708

1205, 1276, 1425, 1626, 1697, 1912,

2010, 2033, 2138, 2179, 2684

2. Boya.

2. Şimdi, bu zamanda.

2381

2235, 2325

[2]

bügénnen: Bundan sonra, bugünden itibaren.**buyavlı:** Boyalı, renginde.

964

2079

[1]

[24]

buyınça: ... boyunca, yönünde.**bügéngé:** Bugünkü.

28, 580, 586, 791, 1132, 2063, 2353

1154, 1479, 2594

[7]

[3]

buylap: Boylamasına, boyunca.**büldér-:** Birinin sözünü kesmek.

301, 425, 444, 713, 725, 867, 876,

1271, 1426

949, 1308, 1320, 1423, 1431, 1462,

[2]

1489, 1600, 1824, 2120

bülek: Armağan, hediye.

694

[1]

bülme: Oda.

1291, 1292, 1298, 1408, 1767, 1823,
1824, 1829, 1922, 1938, 1961, 2004

[12]

bürene: Gövdesi kesilmiş ağaç
kütüğü.

2228, 2237, 2274

[3]

bürék: Soğuktan muhafaza eden
başlık, şapka, börk.

776, 1300

[2]

büten: Başka, haricinde.

387, 716, 1427, 1621, 2137

[5]

2. Gönül, yürek.

343, 355, 357, 373, 679, 781, 981,
1078, 1780, 1924, 2226, 2424

3. Dost sevgili.

392, 500, 1237, 1406, 2063

canaş: Sevgili, yar.

2279

cankay: Cancağzım, canım.

2279

[21]

canlan-: Canlanmak.

316, 1457, 1467

[3]

canlı: Canlı, diri, sağ.

664, 816, 1333, 1654, 1715, 1968,
2671

[7]

cansız: Cansız, ölü.

1969

[1]

cavap: (A.) Cevap.

83, 1769

cavap bir-: Cevap vermek.

C

can: (F.) 1. Can.

60, 763, 2196

999, 1720, 1745, 1833, 1979, 2002,
2031, 2110, 2617

cavap bire al-: Cevap
verebilmek.

1129

cavap kaytar-: *bk. cavap bir-*

1531, 1748, 1832, 1889, 1901

[17]

cavaplı: Sorumlu, mesul kişi.

217

[1]

cay: (*F.*) Uygun zaman, rahat bir an.

1643

cayın kitér-: Uygun zaman
bulunca.

2313

cayı turı kil-: Zamanı gelince.

1147

[4]

cayla-: Düzene sokmak.

1099

[1]

caylan-: Düzene girmek.

1983

[1]

caylanma: Düzenleme.

961

[1]

caylav: Düzen.

1057

[1]

caylı: Düzenli, uygun.

31, 580, 2160

[1]

caysız: Uygunsuz.

1959

[1]

cefala-: Eziyet etmek, cefa çektirmek.

1220

[1]

cefalan-: Eziyet çekmek, cefa
çekmek.

2273

[1]

cehet-cehet: Hızlı hızlı, çabucak.

1702

[1]

cennet: (A.) Cennet.

2246

[1]

cerehetle-: Dertlendirmek, gönlünü yaralamak.

1277

[1]

cey: Yaz mevsimi.

1466, 1474, 2139, 2184, 2249

[5]

cey-: 1. Yaymak, açmak, sermek.

1452

2. Kol, kanat gibi şeyleri açmak.

229, 672, 751, 965

3. Sıvamak.

1844

[6]

ceyev: Yaya olarak, yürüyerek.

2337

[1]

ceyél-: 1. Yayılmak, hâsıl olmak.

20, 1640, 1926

2. Bir işi uzatarak, yayarak yapmak.

1530, 1480

ceyélép yat-: Deniz, göl gibi şeylerin yayılarak durması.

747, 798

[7]

ceygen: Yatak, döşek.

2279

[1]

ceyme: Örtü, yaygı.

1452

ceyre-: Yayılıp yatmak, taşmak.

1601

[1]

ceza: (A.) Ceza, yaptırım.

2628

[1]

célék: İlik, kemik özü.

876

[1]

cém-cém it-: Pırıl pırıl yapmak, parlatmak.

24, 1452

[2]

cémélde-: Işıldamak, pırıldamak.

1303, 1634, 2021, 2285, 2377

[5]

cén: (A.) Cin, şeytan, iblis.

664

[1]

cép: Yün, pamuk, ipek veya ketenden yapılmış ip, iplik, urgan.

1643, 1797, 1839

[3]

cété: Açık, görünür, parlak, güçlü, donuk olmayan.

20

[1]

cılı: Sıcak.

62, 301, 361, 1100, 1196, 1550, 1831, 1878, 1952, 1993

[10]

cılımsa: Sıcakça, biraz sıcak, ılık.

1206

[1]

cır: Türkü, ır.

187, 755, 1337, 1366, 1553, 1666

[6]

cırçı: Türkücü, usta müzisyen.

187, 1336, 1366, 1694, 1795, 2412

[6]

cırıla-: Türkü söylemek, şarkı söylemek.

184, 696, 804, 1389, 1481, 1665, 2345 (2), 2394, 2404 (2), 2405, 2409, 2414

[14]

cıy-: 1. Toplamak, yığmak.

698, 907, 1830, 1847, 1953, 2263

2. Çeki düzen vermek.

864

cıya al-: Toplayabilmek.

1306

[8]

cıyıl-: 1. Toplanmak.

465, 522, 1341, 1823

2. Birikmek.

2370

[5]

cıyılma: Toplanma.

1692

[1]

cıyılış: Toplantı.	251, 2677
931	6. Ateş açmak.
[1]	830
cıyın-: 1. Toplanmak, hazırlanmak, tedarik yapmak.	7. Bildirmek.
1837	360
2. Niyetlenmek, tutunmak, girişmek.	8. Kendinden alıp götürmek, etkilemek.
641, 694	1417
[2]	9. Yardımcı fiil olarak ‘tezlik, bitiş kuvvetlendirme’.
cıyırıl-: Çatılmak.	59, 184, 229, 281, 453, 558, 672, 780, 804, 862, 969, 1107, 1117, 1150, 1248, 1267, 1299, 1525, 1530, 1554, 1573, 1627, 1675, 1779, 1839, 2022, 2027, 2113, 2221, 2394
645	
[1]	
cıyrıçıklı: Sivilceli, pürüzlü.	
1280, 1320	[42]
[2]	cidé: Yedi.
ciber-: 1. Göndermek, yollamak.	1327 (2)
2664	2
2. Göreve atamak.	cidé-sigéz: Yaklaşık yedi sekiz.
148, 151, 160, 2229, 2564	2126
4. Koyvermek, serbest bırakmak.	[1]
1896	cidénçé: Yedinci.
5. Atmak, fırlatmak.	2139
	[1]

cidé yöz: Yedi yüz.

1056

[1]

cil: Yel, Rüzgâr.

1, 11, 174, 196, 238, 329, 375, 481,
483, 509, 766, 803, 1182, 1183, 1405,
1416, 1456, 1590, 2105, 2401, 2403

[21]

cilbezek: Hoppa, havai, hercai.

1626

[1]

cilfêrde-: Rüzgârla dalgalanmak,
sallanmak.

329, 332, 333, 746, 950

[5]

cilke: Arka, sırt.

413, 575, 576, 1062

[4]

cilkênçek: Coşkun, heveskâr.

1348, 1627

[2]

cilkên-: Heveslenmek, can atmak.

347

[1]

cilkéle: Omuz.

2177

[1]

cimérél-: 1. Yıkılmak, harap olmak.

427, 2469

2. Seyirmek, istemsiz hareket
yapmak.

1400

[3]

cimés: Meyve.

386, 1617, 1835

[3]

ciñ: Elbisenin kol kısmı.

177, 257, 1834

[3]

ciñ-: Yenmek, alt etmek.

756

ciñe al-: Yenebilmek.

162 (2), 1565

[4]

ciñél: Hafif, kolay.

101, 638, 822, 1024, 1183, 1215,
1225, 1602, 2257, 2300

[10]

ciñél-: Yenilmek, alt edilmek.

333, 886

[2]

ciñélmes: Yenilmez.

883

[1]

ciñüv: Zafer, yengi.

746

[1]

cir: 1. Yer, zemin, toprak.

199, 251, 261, 300, 366, 448, 811,
1032, 1338, 1601, 1641, 2159, 2189,
2246, 2465

2. Mevki, alan, kısım.

211, 285, 661, 722, 747, 1452, 1829,
1843, 2048, 2272, 2484

3. Memleket, ülke, bölge.

513 (2), 538, 1179, 1634

4. Taraf, bölüm.

1053, 1925, 2407

cir küterme-: Toprağın kabul
etmemesi, lanet.

321

cir yarılsa cir astına kër-: Yer
yarılıp yerin altına girmek, çok
utanmak.

1031

[36]

cir yözé: Yeryüzü, dünya.

382, 900

[2]

cit-: 1. Yakınlaşmak, yanına gelmek.

65, 161, 394, 754, 2126

2. Kovalayıp yetişmek.

864, 1399

3. Vakti gelmek.

140, 157, 2585

4. Yeterli gelmek, yetmek.

845, 1017, 1068, 1234

5. Bir duruma, hâle gelmek.

457, 491

6. Yardımcı fiil “tamamlama”.

624, 797, 1286, 1790, 2092, 2205,
2336, 2349

cite al-: Gelebilmek,
ulaşabilmek.

2328, 2336

[25]

citdiy: Büyük önem taşıyan, ciddi durum.

1931, 2175, 2632

citdiy it-: Önemli bir hal almak.

1117, 1519, 2683

[6]

citekçé: Yönetici, şef, lider.

2563

[1]

citekçélék: Yöneticilik.

2506

[1]

citekle-: Birini kolundan tutup götürmek, yanında götürmek.

1813, 2272

[2]

citerlék: Gerektiği kadar, yeterli.

2248, 2354, 2489

[3]

cités-: Yetişmek, vaktinde gelmek.

866

[1]

citézrek: Çeviklikle, hızlıca.

58

[1]

citkér-: Beyan etmek, anlatmak.

1653, 2530, 2627

[3]

citmese: Üstelik, üstüne.

666, 1260, 2263, 2674

[4]

cuy-: Yitirmek, kaybetmek.

457, 1206, 1924

[3]

Ç

çabın-: Hamamda yıkanmak.

2248

[1]

çabiş: Yarış.

2191

[1]

çabu: Palto eteği.

431, 2285

[2]

çağıl-: Yansımak, belirtmek.

49, 874, 967, 1455, 1457

[5]

çağıldıruv: Yansıtma.

844

[1]

çağılış: Yansıma.

1455

[1]

çağıştır-: Karşılaştırmak.

2329

[1]

çak: Belli bir vakit, an, süre.

126, 147, 154, 193, 214, 237, 276,
338, 411, 433, 468, 589, 607, 613,
618, 636, 786, 787, 885, 909, 971,
1152, 1162, 1210, 1213, 1225, 1229,
1239, 1297, 1313, 1327, 1340, 1352,
1373, 1395, 1402, 1471, 1475, 1482,
1500, 1509, 1537, 1556, 1583, 1592,
1594, 1607, 1648, 1691, 1718, 1796,
1816, 1891, 1893, 1996, 2031, 2046,
2169, 2238, 2239, 2329, 2346, 2370,
2376, 2411, 2417, 2420, 2476, 2556,
2646, 2666

[71]

çak-çak: Zar zor, güçlkle.

445, 727

[2]

çakır-: Çağırmak, gelmesini istemek.

1052, 1158, 1163, 1169, 1535, 2015,
2037, 2635

[8]

çakırım: 1,06 kilometreye eşit bir
uzunluk.

2330

[1]

çal: 1. Ağarmış.

2601

2. Kır renkli, ak saç veya sakal.

903, 1077

[3]

çalbar: Pantolon.

290, 504, 1072, 1689, 1762, 1824

[6]

çalgı: Tırpan.

1635

[1]

çalın-: Bir şeye takılmak, dolaşmak.

662, 817, 1365

[3]

çalkan: Sırtüstü.

286, 834, 1332

[3]

çama: Ölçü, ölçüt.

1933

[1]

çaması: Yaklaşık, tahmini.

101, 460, 848, 856, 912, 1219

[6]

çamala-: Tahmin etmek.

1740

[1]

çaığı: Kayak takımı, kızak.14, 15, 62, 791, 794, 808, 822, 834,
869, 870, 907, 2257, 2294, 2304

[14]

çaığı: Kızakçı.

791, 797, 806

[3]

çap-: 1. Dörtnala koşmak, çok hızla gitmek.

225, 246, 1695, 2191

2. Bir işin peşini bırakmamak, takip etmek.

1184, 1185

çaba-çaba: Koşa koşa.

1957

[7]

çara: (F.) Tedbir, çare.

1049

[1]

çarlan-: Dil ve üslup bakımından mükemmel hale gelmek.

2361

[1]

çarşav: (F.) Çarşaf.

6

[1]

çast: (R.) Karakol, birlik.

62, 148, 160, 384, 958, 2454

[6]

çatır: Çadır.

928

[1]

çatkı: 1. Bir şeyin parlayan küçük parçası.

2284

2. Bir duygu veya fikrin
başlangıcı.

529, 1171

[3]

çay: Çay.

2499, 2500

[2]

çaykal-: Su veya rüzgâr tesiriyle
silkelenmek, çalkalanmak,
dalgalanmak.

262, 416, 515, 1416

[4]

çeç: Saç.

199, 238, 776, 898, 989, 1897, 2021,
2645, 2652

[9]

çeç-: Saçmak, serpmek, dökmek.

347, 578, 1067, 1179, 2393

[5]

çeçek: Çiçek.

361, 883, 1638, 1657, 1713, 1752,
2157, 2158

[8]

çeçlé: Saçlı.

81, 273, 1047, 1235

[4]

çeçre-: Sıçramak, saçılmak.

264

[1]

çelpereme kil-: Tuzla buz olmak.

556

[1]

çenéçkélé: İğneleyici.

2419, 2663

[2]

çepe-: Tokatlamak.

2557

[1]

çeyne-: Çiğnemek, ezip parçalamak.

884

[1]

çégen tormışı: Çingene hayatı.

1550, 1560

[2]

çégençé: Çingene dili.

1336

[1]

594, 595, 1717, 1866

çém-kara: Kapkara.

[4]

80, 1205

çıda-: (M.) 1. Tahammül etmek, sabırlı olmak.

[2]

1561

çémodan: (R.) Valiz, bavul.

2. Direnmek, karşı durmak müdafaa etmek.

1553, 1692

[2]

2249

çéholın: (R.) Kılıf.**çıdıy al-:** Dayanabilmek.

205

1571

[1]

[3]

çérat: Bir sonra.**çıgalmalık:** Dışarı çıkamamak, hapsolmak.

2632

[1]

2362

çérki: Sivrisinek.

[1]

213

çıgar-: 1. Dışarı çıkarmak.

[1]

433, 2674

çért it-: Çıt diye ses çıkarmak.

2. Yerinden çıkarmak, sökmek, almak.

2286

410, 458, 2409

[1]

3. Bir şeyin içinden çıkarmak, ortaya koymak.

çértéj: (R.) Kroki.

293, 729, 916, 1073, 1202, 1310

954, 1073, 1083

[3]

4. Ses çıkarmak.

çıbık: Esnek dal, çubuk.

4

5. Üretmek, yaratmak.

756, 1001

6. Silmek, unutmak.

1275, 1912, 2383

[17]

çıgaruv: Çıkarış, çıkarma.

1080

[1]

çıgış: Demeç, söylev, konuşma.

945

[1]

çıguvçan: Yerinden çıkacak gibi.

2371

[1]

çijla-: Cızırdamak, tıslamak.

585

[1]

çijlav: Cızırtı.

822

[1]

çij-pij: İvır zıvır, öte beri.

1001, 1039

[2]

çık: Çiy tanesi.

510, 1420, 1633

[3]

çık-: 1. Bir yerden dışarı çıkmak.102, 170, 203, 373, 467, 496, 635,
638, 671, 710, 867, 947, 948, 1058,
1093, 1294, 1415, 1484, 1489, 1527,
1577, 1597, 1742, 1914, 1921, 1973,
2049, 2053, 2146, 2330, 2599

2. Bir yere varmak, geçmek.

695 (2), 1334, 1408, 1717, 1750,
1753, 1800, 1824, 2365, 2412

3. Doğmak, yükselmek.

22, 671, 1287, 1419, 1615

4. Yardımcı fiil olarak

hareketin baştan sona sürmesi veya
sonuçlanmasını ifade eder.39, 199, 212, 220, 276, 370, 437, 472,
664, 699, 759, 930, 942, 1084, 1108,
1293, 1356, 1451, 1624, 1958, 1963,
2028, 2066, 2104, 2186, 2192, 2266,
2306, 2340, 2559, 2615

5. Tırmanmak.

739

6. Meydana çıkmak, görünür
olmak.

200, 258, 482, 826, 1040, 1416, 2130,
2184

7. Halletmek.

1048

8. Denk gelmek.

90

9. Denize açılmak.

481, 710

10. Gösteri, konuşma gibi bir iş
için insanların önüne çıkmak.

939

11. Fıskırmak, sızmak,
dökülmek.

408, 576, 775, 1253, 2151

12. Ayrılmak, başka bir işe
çıkmak.

1221

13. Olmak.

2414, 2648, 2657

14. Üretilmek.

974

15. Yerinden çıkmak.

1309, 2246, 2466, 2549

16. Taburcu olmak.

1585

17. Yayım lanmak.

2570

[107]

çılan-: Islanmak.

483

[1]

çılgiy: Bıyık ucu.

1302

[1]

çın: 1. Hakiki, gerçek.

478, 530, 532, 643, 705, 815, 1533,
1617, 2349

2. Doğru.

1432

3. Çok iyi.

993, 2568, 2578

4. Asıl.

2464

çın küñélden: İçtenlikle, canı
gönülden.

157

[15]

çınayak: Fincan, kâse, fağfur.

1299

[2]

[1]

çıtıl-: Çatılmak.

çınla-: Ciddiye almak, oyun oynamadan ciddileşmek.

48

1562, 1860

[1]

çıtırl-: bk. **çıtıl-**

[2]

2200

çınla-: Çınlamak, sesi duyulmak.

[1]

923, 2203

çıtırmanlık: Sık orman.

[2]

2363

çıpçık: Serçe.

[1]

1410, 2298

çıyıl-: Tiz sesle bir gürültü etmek, ses çıkarmak.

[2]

çıpçık başı kader: Küçücük, en az.

296

987

[1]

[1]

çiber: Yüzü güzel olan, siması sevimli kimse.

çıray: Yüz, sima.

347, 1352, 1698, 1854, 1955, 2062, 2436

1361, 2052, 2198

[3]

[7]

çırık-çırık köl-: Kıs kıs gülmek.**çige:** Çene.

1781

273, 646

[1]

[2]

çırşı: Köknar.**çige çeçleré:** Züluf.

797, 811

2020

[1]

çigélgen: Nakışlanmış, işlenmiş.

1636

[1]

çigén-: Geri çekilmek, gerilemek.106, 110, 197, 255, 426, 734, 2072,
2478

[8]

çigénüv: Çekilme.

113, 1832

[2]

çigénüvçé: Çekilmekte olan.

384, 473

[2]

çik-: Nakışlamak, işlemek, oya
yapmak.**çigüv çik-:** Nakış işlemek.

1832

resém çik-: Resim işlemek.

1839

[2]

çiklevék: Ceviz gibi kabuklu
kuruyemişler.

2416, 2190

[2]

çikséz: Sınırsız, uçsuz bucaksız.536, 718, 773, 890, 1114, 1787, 2125,
2136

[8]

çilek: Kova veya kazan benzeri bir
kap.

2393

[1]

çinav: Domuz veya köpek bağırması.

190

[1]

çirat: Tertip, düzen.

1585

[1]

çirkaniç: Çirkin, iğrenç.

877

[1]

çista: (R.) Temiz, pak, saf.

331, 2279

[2]

çiş-: Çözmek, açmak.

1311

[1]

çışén-: Soyunmak.

[7]

1982, 2583

çiyért-: Titretmek.

[2]

1684

çışme: Pınar, kaynak.

[1]

2332

çokı-: Çukur açmak.

[1]

715

çit: 1. Kenar, kıyı.

[1]

611, 699, 707

çokır: Çukur.

2. Yan taraf.

808, 809, 811

263, 1879, 2055, 2112, 2606

[3]

3. Dış, başkası.

çolgan al-: 1. Çevrelemek.

537, 1903

181, 1152, 1157, 1658

4. Kenar çizgisi.

2. Kuşatmak.

673

117, 730, 837

5. Uzak.

3. Bir hissin sarması.

2115, 2377

952

[13]

[8]

çitén: Çetin, zorlu.

çönki: Çünkü.

632

844, 1208, 1354, 1787, 1799, 1818,

[1]

1891, 2219, 1337, 1347, 1425

çitlék: Kuş benzeri hayvan yetiştirmek için yapılmış ağaç veya metal kafes.

[11]

1427, 1871, 1904, 1905, 1906, 1970, 2007

6, 708

çöy-: 1. Yukarı atmak, havaya atmak.

2. Sevinç içinde havalara
fırlatmak.

1779, 1800

3. Yukarı kaldırmak,
yükseltmek.

1525

4. Fırlatmak, atmak.

110, 112

[7]

çuk-: Delmek, kazmak.

182

[1]

çukrak: Hiç işitmeyen, sağır.

1570, 1729, 1890

[3]

çum-: Çok derin duygulara dalmak.

2, 187, 677, 970, 1719, 2005, 2394

[7]

çumuv: Dalış, bir şeyin içinde
kaybolmak.

561

[1]

çumar: Çorbaya koyulan hamur
kesiği.

2186

[1]

çuval-: Karışmak, dolaşmak.

1633

[1]

çuvaluvçı: Birinin etrafında dolaşan
kişi.

1345

[1]

çuvarlık: Rengârenk olma, alaca
renklilik.

1621

[1]

çuyın: Demirden yapılmış, demir gibi
ağır.

266, 337, 1602, 1604

[4]

çügel-: Çökmek, çömelmek.

504

[1]

çükéc: Çekiç.

842, 956, 1100, 1108, 1122

[5]

çülmek: Çömlük, kap.

76, 337

[2]

çüple-: Çer çöp toplamak.

1159, 1812

[2]

çüpre: Hamur mayası.

2637

[1]

çüprek: Paçavra, bez parçası.

34

[1]

D

da: dahî, da/de, ve.

35, 38, 94, 115, 136, 152, 163, 183,
219, 235, 242, 245, 250, 263, 270,
284, 331, 338, 342, 359, 394, 410,
426, 439, 441, 443, 449, 458, 460,
463, 494, 502, 530, 534, 544, 566,
589, 594, 596, 598, 608, 632, 643,
655, 656, 662, 687, 691, 695, 697,
698, 702, 705, 708, 716, 725, 747,
755, 762, 766, 770 (2), 778, 782, 792,
815, 816, 823, 833, 843, 852, 855,
860, 866, 881, 885, 894, 897 (2), 907,
915, 946, 948, 953, 960, 989, 999,
1010, 1013, 1018, 1024, 1032, 1035,

1043, 1050, 1070, 1093, 1094, 1102,
1123, 1125, 1132, 1144, 1148, 1151,
1156, 1160, 1171, 1184, 1190, 1198,
1202, 1204, 1216, 1229, 1233, 1234,
1237, 1261, 1268, 1275, 1280, 1284,
1287, 1288, 1295, 1301, 1310, 1318,
1325, 1327, 1340, 1347, 1356, 1357,
1365, 1366, 1368, 1372, 1373, 1374,
1381, 1398, 1402, 1405, 1410, 1419,
1422, 1424, 1436, 1437, 1438, 1489,
1514, 1516, 1525, 1531, 1539, 1549,
1555, 1558, 1559, 1560, 1566, 1569,
1572, 1589, 1608 (2), 1621, 1633,
1637 (2), 1640, 1649, 1653, 1655,
1661, 1664, 1669, 1673, 1681, 1702,
1704 (2), 1730, 1733, 1745, 1756,
1769, 1784, 1785, 1788, 1793, 1796,
1807, 1816, 1837, 1848, 1850, 1858,
1870, 1876, 1889, 1907, 1915, 1923,
1932, 1933, 1937 (2), 1963, 1982,
1987, 1988, 1990, 2003, 2006, 2010
(2), 2017, 2026, 2044, 2048, 2052,
2053, 2062, 2078, 2084, 2086, 2098,
2100, 2107, 2117, 2121, 2124, 2133,
2137, 2144, 2146, 2156, 2161, 2167,
2169, 2170, 2204, 2215, 2219, 2236,
2253, 2254 (2), 2263, 2265, 2273,
2281, 2282, 2296, 2309, 2331, 2336,
2341, 2349, 2356, 2359, 2363 (2),
2377, 2380, 2389, 2393, 2404, 2422,
2423, 2459, 2468, 2479, 2522, 2557,
2576, 2578, 2640, 2658, 2670, 2687

[285]

daça: Yazlık, sayfiye.

1334, 1474, 1476, 1647, 1648, 1656

[6]

dala: Bozkır, kır.

1447

[1]

dalnıy vostok: (R.) Uzak doğu.

2344

[1]

dan: Şan, şöhret.

208, 2543

[2]

dastan: (F.) Destan.

2460

[1]

davıl: Yağmurla gelen kuvvetli rüzgâr.

173, 374, 508, 509, 938, 1439

[6]

davla-: Bir şeyi talep etmek.

1781

davlavçı: İsteyen, tâlip.

1351

[1]

de: bk. da.

63, 68, 101, 104, 119, 127, 129, 141, 164, 174, 201, 206, 207, 212 (2), 229, 296, 320, 363, 396, 453, 458, 459, 476, 489, 531, 535, 537, 573, 601, 615, 617, 636, 696, 735, 759, 784, 818, 827, 838, 845, 854, 860, 873, 900 (2), 928, 930, 947, 972, 983, 987, 991, 993, 1024, 1046 (2), 1047, 1085, 1086, 1087, 1097, 1098, 1116, 1129, 1146, 1157, 1158, 1162, 1164 (2), 1165, 1183, 1214, 1222, 1226 (2), 1242, 1249, 1253, 1263, 1265, 1266, 1274, 1285, 1287, 1294, 1297, 1315, 1328, 1349, 1353, 1359, 1362, 1366, 1369, 1372, 1374, 1376, 1385, 1404, 1406, 1407, 1425, 1440, 1473, 1475, 1507, 1509, 1511, 1521, 1540, 1549, 1550, 1594, 1597, 1598, 1637, 1639, 1652, 1655, 1660, 1669, 1683, 1684, 1691, 1720, 1724, 1739, 1745, 1752, 1759, 1763, 1771, 1775, 1779, 1792, 1798, 1813, 1814, 1815, 1832, 1841, 1843, 1844, 1846, 1856, 1861, 1864, 1872, 1877, 1893, 1913, 1918, 1930, 1933, 1935, 1940, 1954, 1958, 1961, 1967, 1971, 1973, 1982, 1995, 2025, 2032, 2042, 2051, 2055, 2074, 2079, 2085 (2), 2099, 2100, 2105, 2110, 2113, 2133, 2137, 2142, 2159, 2162, 2178, 2194, 2195, 2214, 2242, 2261, 2267, 2276, 2277 (2), 2290, 2318,

2321, 2324, 2325, 2330, 2339, 2346,
2347, 2351, 2406, 2408, 2413, 2415,
2427, 2449, 2462, 2469, 2470, 2508,
2516, 2548, 2549, 2568, 2583, 2595,
2613, 2615, 2617, 2621, 2641, 2651,
2656, 2661, 2663, 2664, 2682

[232]

defter: (A.) Defter.

1073 (2)

[2]

degva: (A.) Tartışma, ihtilaf.

1683, 2664

[2]

dehşet: (A.) Korkunç, feci olay,
dehşet.

48

[1]

dehşetlé: Korkunç, müthiş, feci.

535

[1]

derece: (A.) Hiyerarşide adım,
basamak, derece.

992, 1392

[2]

dertlendér-: İsteklendirmek,
şevklendirmek.

963

[1]

dertlé: Endişeli.

800

[1]

derzaman: (A.) Dar zaman.

2336, 2339, 2349

[3]

deş-: 1. Konuşmak, söz söylemek.

1833, 2025

2. Çağırarak, davet etmek.

2228

[3]

dev: (F.) Büyük, kocaman.

841, 1227, 1964

[3]

devala-: Tedavi etmek, bakmak.

125, 141

[2]

devalan-: İyileşmek, tedavi olmak.

1662, 1665

[2]

devam: (A.) Devam eden, süren kısım.

1734

[1]

devam it-: Devam etmek, sürmek.

121, 146, 417, 690, 822, 837, 1424, 1548, 1724, 1764, 2290, 2311, 2547

[13]

dérdér: Titreme.

1936

[1]

dérélde-: Sarsılmak.

422

[1]

déréldet-: Sarsmak.

862

[1]

désant bul-: Savaşta çıkarma yapmak.

480

[1]

dımsuv: Nemli.

1600

[1]

dialéktika: (R.) Ağız, diyalekt.

1737

[1]

di-: 1. Söylemek, demek, haber vermek.

32, 37, 87, 96, 99, 119, 126, 127 (2), 140, 144, 148, 157, 162, 163, 166, 172, 173, 180, 206, 226, 269, 273, 281, 291, 302, 304, 313, 315, 317, 333, 406, 434, 445, 467, 468, 474, 506, 508, 509, 549, 614, 621, 627, 642, 645, 653, 667, 675, 679, 681, 706, 731, 750, 758, 787, 792, 800, 814, 882, 937, 986, 1044, 1052, 1118, 1124, 1138, 1143, 1146, 1163, 1169, 1170, 1174, 1248, 1257, 1265, 1268, 1312, 1339, 1359, 1390, 1391, 1392, 1402, 1404, 1442, 1444, 1447, 1473, 1477, 1485, 1486, 1488, 1496, 1507, 1519, 1558, 1564, 1568, 1571, 1602, 1649, 1651, 1663, 1667, 1670, 1679, 1681, 1721, 1725, 1728, 1737, 1759, 1803, 1811, 1852, 1857, 1875, 1876, 1895, 1898, 1910, 1919, 1941, 1949, 1956, 1964, 1971, 1990, 2002, 2013, 2015, 2024, 2031, 2034, 2037, 2039, 2040, 2043, 2049, 2057, 2076, 2095, 2131, 2135, 2194, 2199, 2209, 2231, 2232, 2234, 2240, 2252, 2260, 2283, 2298, 2346, 2378, 2443, 2478, 2510, 2518, 2532, 2538, 2540, 2549, 2591, 2601, 2605, 2613, 2623, 2637, 2650,

2654, 2665, 2667, 2675, 2676, 2677,
2680, 2683

2. ... diye bakmak, ... adını
vermek.

819, 1224, 1237, 1410, 2075, 2150,
2345, 2346, 2359, 2361, 2448

3. ... diye farz etmek.

707, 1433 (2), 1959, 2617

4. Niyet etmek.

989, 992, 1840, 2628, 2661

digên: 1. Adında, isimli.

581, 1146, 1490, 2244, 2260, 2306,
2336, 2684

2. Şeklinde, olarak.

429, 544, 560, 571, 610, 635, 841,
942, 1004, 1545, 1834, 1900, 1901,
2065, 2119

digende: Denildiğinde.

1774, 2164

digendey: Dercesine, derken.

1525, 1624, 2369

dimiyçe: Demeden,
söylemeden.

690, 2075

diy tor-: Deyip durmak.

2168

diyerlêk: Neredeyse, yaklaşık,
hemen hemen.

47, 77, 260, 383, 719, 1204, 1240,
1334, 2551

[242]

dimek: Demek ki, yani, öyleyse.

2255, 2256, 2442, 2463

[4]

dingéz: Deniz.

329, 374, 481, 511, 512, 514, 516,
551, 562, 566, 638, 642, 659, 700 (2),
710 (2), 748 (2), 859, 1508, 1528,
1529, 1576, 1577, 1590, 2339, 2341
(2), 2342, 2343, 2345, 2346, 2350,
2365, 2366, 2367, 2375, 2382, 2387,
2394, 2412, 2472, 2485, 2487, 2534,
2537, 2549, 2550, 2598, 2599, 2630,
2673, 2477, 2686

[55]

dingézçé: Denizci.

1499, 1501

[2]

dionérvojatıy: (R.) S.S.C.B.

döneminde okullarda bulunan çocuk
lideri.

1340

[1]

dip: 1. ... için.

1169, 1470, 1697, 2147, 2216

2. ... diye, olarak.

83, 85, 91, 93, 95, 112, 126, 132, 141,
152, 179, 240, 243, 244, 251, 254,
275, 280, 288, 308, 311, 328, 342,
348, 352, 360, 365, 392, 400, 405,
411, 435, 438, 501, 519, 524, 527,
539, 541, 553, 565, 575, 592, 620,
642, 647, 655, 664, 687, 702, 710,
717, 728, 729, 739, 744, 772, 786,
830, 879, 886, 888, 889, 892, 894,
903, 904, 919, 921, 994, 996, 999,
1002, 1005, 1011, 1017, 1030, 1040,
1042, 1054, 1066, 1067, 1087, 1092,
1094, 1107, 1114, 1126, 1131, 1140,
1148, 1153, 1160, 1165, 1166, 1180,
1191, 1195, 1216, 1254, 1260, 1271,
1292, 1304, 1319, 1324, 1346, 1355,
1359, 1376, 1384, 1389, 1393, 1397,
1398, 1407, 1410, 1411, 1424, 1441,
1482, 1499, 1539, 1548, 1557, 1580,
1616, 1666, 1696, 1719, 1720, 1723,
1729, 1732, 1735, 1746, 1747, 1748,
1758, 1759, 1761, 1763, 1765, 1766,
1771, 1772, 1774, 1775, 1776, 1778,
1781, 1785, 1786, 1793, 1794, 1805,
1809, 1812, 1814, 1818, 1838, 1887,
1888, 1896, 1900, 1901, 1906, 1909,
1914, 1927, 1929, 1951, 1960, 1968,
1975, 1978, 1979, 1984, 1991, 2001,

2009, 2011, 2037, 2045, 2050, 2058,
2060, 2070, 2083, 2084, 2089, 2110,
2113, 2123, 2176, 2177, 2188, 2207,
2213, 2242, 2271, 2275, 2276, 2277,
2300, 2337, 2345, 2402, 2403, 2414,
2417, 2421, 2431, 2463, 2490, 2502,
2542, 2592, 2610, 2619, 2645, 2655

dip kuy-: Deyivermek.

79, 663

[229]

diréktor: (R.) Yönetici, müdür.

932, 943, 1136 (2), 1138, 1352, 1403,
2571

[8]

disk: (R.) Makara şeklinde şarjör.

234, 454

[2]

distantsiye: (R.) İnsanlar arasındaki
saygı mesafesi.

2545

[1]

divan: (F.) Divan, kanepeler.

1589, 1783, 1831

[3]

diyüv: Pek büyük, korkunç görünüşlü
çok başlı ve efsanevi varlık, canavar,
dev.

382, 697

[2]

doklad: (R.) Bildiri.

2646, 2647, 2654, 2655

[4]

doktor: (R.) Doktor.

2001

[1]

dokumént: (R.) Belge, evrak.

51

[1]

domoĥozyaykalık: Emekli, ev
hanımlığı.

1220

[1]

dorfa: (F.) Kaba, sert tavırlı.

1889

[1]

doşman: (F.) Düşman.

13, 16, 102, 115, 122, 133, 185, 186,
207, 241, 243, 287, 343, 345, 384,

436, 439, 473, 497, 619, 618, 756,
898, 915, 1029, 2268, 2288, 2290,
2291, 2304, 2322, 2378, 2474

[33]

dot: (R.) Mevzi.

723

[1]

dozor: (R.) Devriye.

32

[1]

döbérdet-: Gürültü etmek.

1195, 2649, 2650

[3]

dömbesle-: Yumruklamak, tepelemek.

1029, 2322

[2]

döméktér-: Boğmak, gebertmek.

2290

[1]

dönya: 1. Dünya, yeryüzü.

126, 151, 456, 699, 891, 1438, 1498,
1614, 2335, 2433

2. İnsanlık âlemi.

1514, 1985, 1997

3. Âlem.

1624

dönyasın onıt-: Çok mutlu olmak, kendinden geçmek.

1341, 1616, 2333

dönya reheté: Huzurlu ve iyi yaşam.

1907

dönya rehetén kür-: Huzurlu ve iyi yaşama ulaşmak.

1902

[19]

döpélde-: Gümbürdemek, gürüldemek.

1606

[1]

dörös: (F.) 1. Gerçek, doğru.

757, 758, 1106, 1257, 1436, 1496, 1559, 1924, 2247, 2349, 2472

2. Düzgün, uygun.

2580

dörösén eyt-: Doğrusunu söylemek.

141, 1910, 1927

dörösge çık-: Bir şeyin zamanla doğru çıkması.

1579

dörösregé: Cümle başı edatı olarak: “daha doğrusu”.

1213, 2352

[18]

dörle-: Gürül gürül alevlenmek, yanmak.

432

[1]

dublyaj: (R.) Düzenleme, düzeltme.

2570, 2573, 2574

[3]

dulkın: Deniz, göl gibi yerlerde oluşan su kabarması ve hareketi, dalga.

182, 485, 502, 514, 535, 556 (2), 567, 568, 570, 575, 577, 583, 909, 1456, 1457, 2412, 2536, 2537, 2551, 2602

[21]

dulkınlan-: Karışık hislere kapılmak.

748

[1]

dulkınlanuv: Heyecanlanma.

135, 669

[2]

dulkınlanganlık: Heycan hissi,
insanın iç karışıklığı.

1139

[1]

dulkınlı: Heyecanlı, karışık hisli.

845

[1]

dus: (*F.*) Yakın arkadaş, dost, yakınlık
duyulan kimse.

185, 208, 216, 270, 274, 288, 681,

728, 752, 757, 915, 1229, 1263, 1273,

1958, 2166, 2253, 2320

dus-êş: Eş dost.

1227

duskay: Sevgili dostum.

800

[20]

duslaşuv-: Yakınlaşma, dostluk
kurma.

1347

[1]

duvamallan-: Hiddetlenmek, çok
kızmak.

1886

[1]

dürt: Dört.

181, 826, 954, 2302

[4]

dürt-biş: Yaklaşık dört beş.

1661

[1]

dürténçé: Dördüncü.

535, 1024, 1826

[3]

dzot: (*R.*) Sığmak.

2228

[1]

E

e 1: Fakat, ama.

79, 114, 164, 183, 198, 213, 318, 328,

330, 346, 351, 356, 514, 538, 544,

672, 743, 751, 800, 817, 876, 880,

883, 893 (2), 959, 967, 1002, 1009,

1015, 1050, 1056, 1079, 1094 (2),

1128, 1372, 1411, 1511, 1524,

1567, 1763, 1765, 1767, 1784, 1830,

1842, 1847, 1862, 1923, 1928, 1930,

1969, 2010, 2089, 2102, 2136, 2146,
2162, 2177, 2230, 2330, 2370, 2426,
2427, 2514, 2617, 2625, 2652, 2664

[71]

e 2: Soru vurgusuyla şaşma ve marak anlatan ünlem.

18, 1841, 1855, 1990, 2130, 2157,
2494, 2497

[8]

e 3: Önceki cümleyle ilişki kurmaya yarayan cümle başı edatı.

55, 135,167, 206, 228, 282, 314, 317,
480, 922, 943, 974, 992, 1000, 1091,
1153, 1188, 1241, 1258, 1332, 1337,
1518, 1546, 1801, 1813, 2175, 2176,
2181, 2192, 2254, 2286, 2236, 2383,
2434, 2464, 2472, 2482, 2503, 2505,
2522, 2557, 2593, 2604, 2612, 2673,
2680, 2684

[47]

ebérél-: ... -e dönmek, benzemek.

377

[1]

ebi: 1. Nine, büyükanne.

1857, 1975

2.İhtiyar kadın.

397, 418, 433, 468, 1975

[6]

ebi-babay: Nine dede, atalar.

2331, 2641

[2]

edebiyat: (A.) Edebiyat.

2449

[1]

edep: (A.) Edep, terbiye.

1373

[1]

edeplélék: Edepli, terbiyeli olmak.

1344

[1]

edepsézlék: Terbiyesizlik.

1710

[1]

eger: (F.) Eğer, şayet.

61, 129, 209, 320, 367, 394, 476, 705,
781, 804, 1098, 1116, 1193, 1353,
1370, 1434, 1565, 1615, 1714, 2033,
2543

eger de meger: Eğer ki, ola ki.

993

[22]

egza: (A.) Üye, uzuv, organ.

887

[1]

ekipaj: (R.) Ekip, takım arkadaşları.

1586

[1]

ekiyet: (A.) 1. Masal.

479, 529, 569, 633, 682, 712, 751,
755, 1075, 1460

2. Hikâye.

478, 1090

[12]

ekrén: 1. Yavaş, ağır.

506

2. Ağırca, usulca.

135, 144, 289, 413, 416, 807, 1019,
1312, 1602, 1708, 1710, 1949, 2280,
2375, 2384

3. Yumuşakça.

184, 400, 779, 976, 1972, 2023, 2076,
2394

ekrén-ekrén: Ağır ağır.

19

[25]

ekrénle-: Yavaşlamak, ağırlaşmak.

859, 1579

[2]

elbette: (A.) Elbette, şüphesiz.

682

[1]

elé 1: 1. Henüz, daha.

115, 489, 610, 637, 845, 886 (2), 900,
972, 990, 1097, 1101, 1131, 1136,
1285, 1334, 1553, 1673, 1877, 1998,
2173, 2410, 2496

2. Şimdi, şu an, hemen.

460, 859, 948, 1555, 2118, 2276,
2339, 2589

3. Hâlâ, hâlen.

1171, 2325, 2469, 2604

4. Bile.

295, 2793, 2078, 2346

5. Zamanında.

1488, 2550

elé géne: 1. Biraz önce, az
önce.

2152

2. Şimdiye kadar.

2423

[43]

el   2: 1. Hele; uyarma, korkutma, tehd  t gibi anlamlar içeren bir söz.

93, 365, 519, 744, 921, 1044, 1114, 1121, 1163, 1358, 1444, 1477, 1486, 1803, 1817, 2045, 2331, 2518

2. Sıralı ve denk ifadeleri birbirine ba lamakta kullanılır.

18 (3), 298, 299 (3), 2203 (2)

3. Var yok sözleri ile vakit bildiren kelimeler yanında s  z  n anlamını güçlendirir.

43, 2368, 2441

4. Söylenen s  z  n anlamını pekiştirmek için kullanılır.

509, 1085, 1287, 1549, 1625, 1852, 2644

5. “bit” kelimesinin yanında belirsizlik,şüphe ifadesini güçlendirir.

864

[38]

el  ge:   imdilik,   imdiye kadar.

872

[1]

el  g  :   u, adı geçen, mezk  r.

62, 368, 1157, 1376, 1662, 1666, 1698

[7]

el  den-el  : Sürekli, durmadan.

408, 451, 798, 2212, 2266

[5]

elle: 1. Yoksa, acaba.

83, 85, 350, 622, 686, 689, 1151, 1248, 1304, 1727, 1995, 2180, 2206, 2216, 2231, 2431, 2436, 2462, 2512, 2515, 2527, 2601, 2610

melle: bk. **elle**

2037

2. Soru sözleri ile beraber   yleyse, pekiyi.

1961

3. Belki, ihtimal, olabilir.

1733, 1863

4. Çok, çok fazla.

447, 1324, 1384, 2146, 2174

5. Sıralı ba lı cümleler meydana getirir.

655, 656, 1302, 1303, 1773 (2), 1870, 1925 (2), 2280, 2443, 2444, 2597 (2)

elle kay: Herhangi bir yer.

537, 551, 582, 1163, 1851

elle ni: Hiçbir şey.	[26]
2456, 2576	enke: bk. eni .
elle nindiy: Bazı, belli belirsiz.	903, 1191, 1274
97, 851, 1516, 1706	[3]
[57]	enkey: Anneciğim.
elsére-: Yorulup güçsüz kalmak, halsizleşmek.	1176
2273	[1]
[1]	eremelék: Çalılık.
emma: (A.) Ama, fakat.	969
344, 603, 868, 911, 1146, 1205, 1315, 1362, 1594, 1654, 1700, 2074, 2247, 2266, 2331, 2410, 2437, 2478, 2480, 2488, 2578, 2657	[1]
[22]	erem-tamak: Haramzade, haram yiyen.
ene: İşte, oradaki.	1216
31, 37, 174, 285, 287 (3), 402, 553, 640, 813, 814, 1007, 1391, 1726, 1787, 1906, 2181, 2532, 2685	[1]
[20]	erlev: Kızgınlık.
eni: Anne.	2195, 2280
986, 1007, 1015, 1017, 1233, 1488, 1500, 1513, 1544, 1592, 1799, 1812, 1816, 1820, 1830, 1833, 1837, 1838, 1848, 1855, 1952, 1978, 1991, 1993, 2085, 2086	[2]
	ermen: Ermeni.
	2417 (2)
	[2]
	erné-: Sızlamak, üzülmek.
	388, 1038, 1608, 1750, 1759, 1763
	erniy-erniy: Sızlanarak, üzülerek.

1244

[7]

ernüv: Sızı, ağrı, acı.

97, 491, 861, 2226

[4]

eser: (A.) 1. Bilim veya sanatta eser.

1713, 1721, 1735

2. İz, işaret.

763, 2018, 2595

[6]

esir: (A.) Esir, tutsak.

2289

[1]

essélen-: Kızarmak, kızgınlaşmak.

2148

[1]

eteç: Horoz.

1838, 1839, 1840 (2)

[4]

eti: Baba.

972, 973, 979, 983, 984, 996, 997,
1020, 1027, 1031, 1039, 1502, 1543,
1774, 1776, 1782 (2), 1787, 1789,
1796, 1797, 1800, 1801, 1802, 1803,

1804, 1805, 1811, 1813, 1815, 1820,
1823, 1829, 1832, 1835 (2), 1840,
1841, 1917, 1944, 1947, 1951, 1991,
1997, 2037, 2039, 2045, 2074, 2081,
2083, 2115, 2136

etisénéké: Babasınınki.

984

[53]

eti-eni: Anne baba.

1772, 1856, 1857

[3]

evéné yana başla-: Mahsulü yanmaya başlamak; çok üzölmek, yıkılmak.

1357

[1]

evérél-: Evrilmek, değışmek, başka bir hale geçmek, dönüşmek.

433, 1513

[2]

evliya: (A.) Evliya.

356

[1]

evvel: (A.) Evvel, önce.

1469

[1]

eybet: (A.) 1. Güzel.

[1]

1678

eyé: Evet, elbette.

2. Çok iyi.

42, 175, 2039

2571

[3]

3. İyi, sağlıklı.

eylen-: 1. Kendi eksenini etrafında dönmek.

2002

229

[3]

eybetlep: Çok iyi, dikkatli.

2. Daima hareket etmek.

650

967

[1]

3. Geri dönmek.

eybér: 1. Eşya, madde, mühimmat.

80

781, 1081, 1427, 1802, 1804, 1969,

4. Baş dönmesi, afallamak.

2292

463, 2521

2. Şey.

eylenép kayt-: Gittiği yerden dönmek.

1118, 1119, 1310

314, 1586

[10]

eyde: 1. Haydi.

[7]

628, 675, 731, 2280

eylendér-: Döndürmek, çevirmek.

2. Tamam, pekiyi, olsun.

1068

162

eylendérép al-: Çevrelemek, etrafını sarmak.

[5]

1454

eyde-: Gelmesi için komut verme sözü.

[2]

1359

eylene-tire: Her taraf, dört bir yan.

84, 517, 660, 1657

[4]

eylé-şeylé: Müteredit, şaşkın.

2539

[1]

eyt-: 1. Söylemek, demek.

114, 124, 125, 152, 157, 317, 338,
341, 476, 459, 519, 787, 976, 994,
1092, 1121, 1165, 1169, 1176, 1177,
1252, 1256, 1257 (2), 1324, 1354,
1362, 1379, 1468, 1471, 1511, 1559,
1562, 1567, 1579, 1593, 1597, 1663,
1683, 1684, 1728, 1761, 1771, 1795,
1832, 1834, 1888, 1890, 1892, 1921,
1927, 1946, 2035, 2116, 2135, 2210,
2219, 2224, 2242, 2349, 2420, 2477,
2512, 2525, 2529, 2608, 2617, 2638,
2649, 2651, 2659, 2661, 2671, 2682

2. Anlatmak, öğretmek,
açıklayarak beyan etmek.

1505, 1507, 1637, 2245, 2328, 2593

eyte al-: bk. **eyte bél-**

1861, 1934, 2096

eyte tor-: Söyleyedurmak.

2168

eytép bété- Sözü sonunu
getirmek.

296, 416, 1613, 2671

eytép bétére al-: Sözü
sonunu getirebilmek.

269, 270

eytép bir-: İfade etmek.

2481

eytép kuy-: Söyleyivermek,
deyivermek.

2278, 2659

eytép taşla-: Bildirmek.

1254, 1894, 1887, 2239, 2540

eytép tor-: Söyleyip durmak.

1557

eytéрге bélme-: Ne
söyleyeceğini bilmemek.

1759, 1763, 1950

[102]

eyté- Söylenmek, denilmek.

1684

eytélmegen: Çok büyük,
sınırsız.

2111

[2]

eytérlék: Söylemeye değer.

348

[1]

eytársénj: Sanki, adeta.

190, 212, 282, 337, 374, 413, 432,
817, 854, 875, 876, 1420, 1452, 1496,
1507, 1763, 2385, 2392, 2423, 2486,
2500, 2587

[22]

eytkele-: Azarlamak.

1536

eytkeleşép aluv: Tartışma,
kavga.

1884

[2]

eytkenémçe: Söylediğim gibi.

2427

[1]

eytméşliy: Dediği gibi.

961, 1078, 2178

[3]

eyttérgele-: Oynatmak, dans ettirmek.

2410

eytüv: Söylem, söz söyleme.

894, 1724, 1777, 1910, 2271

[5]

ez: bk. **az.**

1025 (2), 1644

ez-ez: Az az, küçük küçük.

849

ezrek: Azıcık.

72, 138, 612, 1358, 2174, 2366, 2486

[11]

ezér: (A.) Hazır, tamam.

433, 1108, 1185, 1315, 1932, 2419

[6]

ezérle-: Hazırlamak.

1525, 2054

[2]

ezérle- Hazırlanmak.

743, 1205

[2]

É

éç: 1. İç taraf.

29, 194, 223, 388, 534, 570, 657, 703,
768, 831, 873, 948, 1420, 1454, 1487,
1623, 1775, 1831, 2066, 2144, 2157

2. Gönül, yürek, zihin.

44, 91, 227, 351, 490, 541, 549, 669
(2), 706, 920, 1015, 1019, 1258, 1414,
1481, 1925, 2437, 2439, 2541

éçénde: Süresinde, zarfında.

432, 631, 2011, 2504, 2580

éçkerek: İçeri doğru.

2140

[47]

éç-: İçmek.

1217, 1982, 2474, 2499, 2500

[5]

éçkéréséz: Saf, temiz yürekli.

2542

[1]

égoist: (R.) Egoist, bencil.

1434

[1]

éh: Eh!

22, 79, 114, 118, 144, 476, 1087,
1449

[8]

ékonomiya bir-: Kâr ettirmek, kazanç
sağlamak.

936, 962

[2]

ékran: (R.) Ekran.

1333

[1]

ékskavator: Vinç.

1840

[1]

élep kuy-: Bir yere asmak.

1839

[1]

élegüv: 1. Tıkılıp kalmak.

2612

2. Tutsak olma.

68

[2]

élek-: 1. Kalmak.

50, 2290

2. Girmek.

71, 2455

3. Yakalamak, tutmak.

2397

4. Eline geçmek, almak.

596, 1585, 2411

5. Birini yakalamak, eline geçirmek.

535

[1]

116, 123, 125

éléktr: (R.) Elektrik.

[11]

861

élektér-: Tutmak, ele geçirmek, kontrol altına almak.

[1]

446, 2275, 2310

élemtecé: Muhabereci, irtibat memuru.

élektérép al-: Tutabilmek, kontrol altına alabilmek.

823, 2252

567, 1393, 1398, 1779

[2]

[7]

éncé: İnci.

élék: 1. Önce, evvel.

24, 1633

883, 954, 1111, 1641, 1868, 1905, 2271

[2]

éndeş-: 1. Söz söylemek, konuşmak.

2. İlk, ilkin.

649, 1757, 1946

580, 2571

2. Cevap vermek.

3. Eskiden.

1306, 2652

73, 132, 1883, 1912, 1989, 1995, 1996, 2525, 2554

éndeşe tor-: Söylene gelmek.

[18]

1774

élék-élékten: Eskiden beri, sürekli.

éndeşmiy tor-: Hiç ses çıkarmadan durmak.

342

1915

[1]

[7]

élékké: Önceki, evvelki.

épizod: (R.) Epizot, olay, vaka.

2481

[1]	596
éré: Büyük, iri, ekâbir.	[1]
2514	éş: 1. İş, meşgale, görev.
éré-éré: Kocaman kocaman.	724, 791, 959, 1023, 1024 (2), 1035,
1071	1048, 1057, 1082, 1084, 1136, 1150,
[2]	1164 (2), 1215, 1226, 1262, 1263,
éré-: 1. Erimek.	1541, 1549, 1774, 1789, 1850, 1852,
1302	1909, 1910, 1944, 1951, 2229, 2232,
2. Yavaşça yok olmak.	2493, 2564, 2569, 2572, 2576, 2620
1181, 1207, 1288	2. Olay.
[4]	354
érelé-vaklı: İrili ufaklı.	3. Bağlantılı olunan, sebep
2376, 2603	olunan hata, suç.
[2]	1516, 1758, 2137
érge: Evin zemin altına soğuk	éşén bétér-: Haklamak,
girmesin diye dış duvar çevresine	öldürmek.
yığılan toprak tahkimat.	834
2334	éş it-: İş yapmak, çalışmak.
[1]	959, 2572
éssé: Sıcak, kızgın.	éş kuş-: İş yüklemek.
2248	1805
[1]	éşke utır-: İşin başına geçmek.
ésséle-suvıklı: Bir sıcak, bir soğuk.	2587
Sıcaklı soğuklu.	éşke totın-: İşe koyulmak.
	2225

[47]

1080

éş kéşésé: Çalışan, işçi.**éşliy tor-:** Sürekli olarak

1945

çalışmak.

[1]

2048

éş urını: İş yeri.**éşlep utır-:** Üzerinde çalışmak.

1095

1709

[1]

[29]

éşçen: Çalışkan, hamarat, becerikli.**éşlen-:** İşlenmek, üretilmek.

393

76, 639

[1]

[2]

éşçé: İşçi, emekçi.**éşlengenlék:** Çalışkanlık.

1131, 1650, 2565

1027

[3]

[1]

éşle-: 1. Yapmak, etmek.**éşlevçé:** Çalışan.63, 130, 364, 1814, 2009, 2047, 2232,
2616, 2663

1957

[1]

2. Çalışmak.

éşlepe: Şapka, başlık.973, 1068, 1079, 1095, 1184, 1214,
1219, 1843, 1893, 2083 (2), 2569,
2577, 2646

1545, 1690, 1796, 1954, 1956

[5]

3. Meydana getirmek, üretmek.

ét: Köpek, it.

1022, 1083, 1123

1212, 2302

[2]

éşlep çıgar-: Üretmek, döküm
yapmak.**ét kayışı:** Köpek tasmaı.

2195

[1]

ét-: İtmek.

1929

[1]

éter-: 1. Çekmek, almak.

764, 908

2. Sevk etmek.

1518, 1519

[4]

étyud: (R.) Etüd.

1693

[1]

éz: İz.14, 15, 16, 27, 28, 646, 772, 791, 794,
795, 808, 834, 870, 2142

2. Belirti.

1287, 1469, 2456

[18]

ézerlékle-: Takip etmek, kovalamak,
ardına düşmek, izlemek.

1328, 2291

[2]

ézle-: Kayıp bir şeyi bulmaya
çalışmak, aramak, bakınmak.

577, 698, 699, 1793, 1980, 2050, 2060

ézliy-ézliy: Araya araya.

699

ézlep kit-: Aramaya çıkmak.

1489

ézlep-tap-: Arayıp bulmak.

1313

[10]

F**faciga:** (A.) Facia, dert, bela, dehşet.

70

[1]

facialé: Feci, korkunç.

417, 1238

[2]

fakt: (R.) Gerçeklik, kanıtlanmış doğru.

2657

[1]

familiye: (R.) Aile, soy sop.

90, 1652, 2422

[3]

faşist: (R.) Irkçı, faşist.

67, 116, 124, 128, 394, 404, 409, 447,

452, 498, 754, 1244, 2309

[13]

fayda: (A.) Fayda, kazanç.

2046

[1]

faydalan-: Boş bir zamanı
değerlendirmek.

2366

[1]

felen: (A.) Falan.

51, 1433

[2]

felsefe: (A.) Felsefe.

1329

[1]

fen: (A.) Bilim dalı.

1349

[1]

festival: (R.) Şölen, festival.

1503

[1]

fikér: (A.) Fikir, düşünce.

1536

[1]

filosof: (R.) Filozof.

2412

[1]

fin: Finlandiyalı, Fin.

103, 106, 109

[3]

firüve: (F.) Firuze.

901

[1]

flag: (R.) Bayrak, sancak.

746

[1]

flang: (R.) Kanat.

277, 785

[2]

flot: (R.) Askerî kuvvet.

1529

[1]

fokus: (R.) Odak.

1109

[1]

fontan: (R.) Güçlü basınç altında yukarı fişkırarak su akıntısı, pınar.

437

[1]

forma: (R.) Biçim, dış görünüş.

1522

[1]

forsat: (A.) Fırsat, uygun zaman.

2366

[1]

fortoçka: (R.) Sigara tabakası.

1825

[1]

frantsuz: Fransız, Fransızlar.

345

[1]

frits: (R.) Alman askerleri.

327, 741, 2180

[3]

front: (R.) Savaşta cephe.

9, 132, 148, 151, 160, 164, 166, 168, 371, 376, 988, 1020, 1021, 1173,

1239, 1648, 1651, 2244, 2416, 2453, 2483

[21]

fronttaş: Silah arkadaşı.

2326, 2415

[2]

G

gacep: (A.) Şaşılabilecek şey, acayip, olağanüstü, tuhaf, ilginç.

853, 980, 1620

[3]

gaceplen-: Şaşırmak, hayran kalmak.

654, 1109, 1956, 2431

[4]

gaceplendérüv: Şaşırtma, tuhafılık.

2357

[1]

gaceyép: (A.) bk. **gacep.**

479, 639, 850, 951, 1075, 1415, 1686, 2359

[8]

gaciz: (A.) Aciz, zayıf.

844

[1]

gadet: Birisine has karakter özelliği, huy, tabiat.

1565, 1892, 2660

[3]

gadetéme: Huyum gereği, her zaman yaptığım gibi.

1426, 2697

[2]

gadetéme: Huyu gereği, her zaman yaptığı gibi.

934, 2443

[2]

gadeti: Her zaman olan, gündelik iş.

2620

[1]

gadette: Her zaman, normal zamanda.

1484, 1602, 2229, 2514

[4]

gadettegece: Her zaman olduğu gibi.

2210

[1]

gafuv it-: Affetmek.

1735, 1959

[2]

gafuv ütén-: Af dilemek.

98

[1]

gaile: (A.) Aile.

1334

[1]

gakom: (R.) Çok fazla.

2260

[1]

galantériya: Elektrik idaresi.

1351

[1]

galemet: (A.) Alamet, iz, işaret.

1460, 2465

[2]

galstuk: (R.) Kravat.

1546

[1]

gam: (F.) Dert, tasa.

1549

[1]

gamséz: Dertsiz, vurdumduymaz.

1432

[1]

garlen-: Utanmak, arlanmak.

866

[1]

garmoniya: (R.) Harmoni.

1632, 1695

[2]

garmun: (R.) Akordeon, akordeonla oynanan oyun.

1337

[1]

garnizon: (R.) Garnizon.

2288

[1]

gaşıyk bul-: Âşık olmak, sevmek.

2433

[1]

gayéplé: (A.) Utanç içinde olmak.

1592, 2627

[2]

gayretlé: Güçlü, kuvvetli.

344

gayré tabigıy: (A.) Doğal olmayan, olağan dışı.

378, 648

[2]

gazap: (A.) 1. Azap, acı.

48, 881

2. Zulüm, cefa.

1198, 2467, 2473

3. Meşakkat, zorluk.

2288

4. Nefret.

2111

gazapla-: İşkence etmek.

452

[1]

gazaplı: Azaplı, kederli.

490

[1]

gazaplan-: Azaplanmak, cefa çekmek.

1595, 2185

gazaplana tor-: Azap içinde olmak.

868

[3]

gazéta: (R.) Gazete.

2364, 2372, 2406, 2470, 2563, 2569,
2570, 2576, 2577, 2587, 2590, 2592,
2593, 2617, 2632, 2635

[16]

gazétçi: Gazeteci.

2568

[1]

gaziz: (A.) Aziz, kutsal.

2160, 2324

[2]

gepleş-: Sohbet etmek.

1673

[1]

gevde: Gövde, vücut.

46, 53, 285, 576, 605, 613, 908, 974,
983, 2307, 2323

[11]

gél: 1. Her zaman, dâima.

987, 1022, 1332, 2485

2. Sürekli, sık sık.

336, 1241, 1665, 2083, 2225, 2644

3. Tamamen.

660, 1740, 1741

[13]

géne: Daha; sadece; yalnızca;
oldukça; hemen; tamamen.

7, 52, 130 (2), 136, 144, 162, 184,
217, 256, 271, 272, 289, 293, 332,
349, 356, 374, 389, 400, 413, 416,
462, 466, 536, 549, 568, 595, 604,
661, 701, 745, 779, 807, 850, 860,
881, 882, 921, 928, 960, 983, 994,
1019, 1022, 1025 (2), 1036, 1061,
1075, 1092, 1093, 1122 (2), 1129,
1133, 1178, 1183, 1187, 1192, 1248,
1274, 1313, 1325, 1373, 1401, 1425,
1509, 1520, 1574, 1602, 1611, 1617,
1625, 1644, 1696, 1706, 1708, 1710,
1712, 1728, 1779, 1782, 1815, 1831,
1849, 1861, 1932, 1949, 1951, 1961,
1972, 1980, 2023, 2054, 2076, 2114,
2138, 2152, 2167, 2186, 2216, 2222,
2235 (2), 2271, 2280, 2281, 2305 (2),
2306, 2329, 2331, 2337, 2346, 2347,
2375, 2384, 2390, 2394, 2407, 2423,
2486, 2503, 2527, 2561, 2592, 2594,
2641, 2645, 2665, 2682

[134]

général: (R.) General.

2579

[1]

gér: Ölçmede kullanılan ağırlık
parçası, dirhem, terazideki kiloluklar.

1062

[1]

géroy: (R.) Kahraman.

53, 64, 932, 2208

[4]

gıjlav: Uğuldamak.

770

[1]

gına: bk. **géne.**

6, 103, 124, 155, 178, 192, 194, 198,
227, 251, 286, 304, 359, 383, 411,
487, 545, 560, 582, 587, 597, 602,
697, 765, 768, 825, 829, 890, 912,
956, 971, 1035, 1040, 1046, 1186,
1191, 1197, 1254, 1281, 1297, 1351,
1355, 1356, 1357, 1360 1366, 1368,
1388, 1400, 1416, 1438, 1453, 1456,
1495, 1497, 1498, 1511, 1524, 1528,
1540, 1553, 1570, 1601, 1606, 1617,
1622, 1634, 1642 (2), 1645, 1655,
1704, 1725, 1730, 1733, 1785, 1817,
1868, 1876, 1917, 1918, 1930, 1935,
1999, 2006, 2010, 2035, 2048, 2079,
2082, 2086, 2105, 2127, 2137, 2152,
2192, 2196, 2197, 2201, 2231, 2246,
2259, 2298, 2311, 2329, 2353, 2366,
2414, 2418, 2424, 2432, 2434, 2472,
2489, 2532, 2580, 2604, 2638

[118]

gitlérçı: Hitlerci, 2. Dünya savaşında
Alman askerleri.

228, 230, 235, 426, 429, 440, 446,
450, 452, 465, 828, 834, 864

[13]

giz-: Gezmek, dolaşmak.

2339, 2472

[2]

gomér: (A.) Ömür, hayat.

69, 128, 152, 376, 632, 866, 882, 939,
940, 973, 1132, 1203, 1210, 1508 (2),
1550, 2149, 2330, 2684

gomér it-: Hayat sürmek,
yaşamak.

696

gomér ütke-: Ömür
tüketmek.

346

[21]

gomérlé bul-: Yaşamak,
yaşayabilmek.

1222

[1]

gomumen: (A.) Genel olarak,
umumen.

1931, 2439, 2586

[3]

gomumiyleştér-: Genelleştirmek.

1330

[1]

gorur: (A.) 1. Gururlu, mağrur.

984

2. Kahramanca, cesur.

342

[2]

gospital: (R.) Hastane.

66, 71, 161

[3]

göjle-: Gürüldemek, uğultu çıkarmak.

807, 2286

[2]

göjlev: Gürleme.

1417

[1]

göl: (F.) Çiçek.

883

[1]

gömbez: Gökyüzü.

524

[1]

gönah: (F.) Günah, ayıp.

1517, 1562, 2516

[3]

görélté: Gürültü.

2385 (2)

[2]

görle-: Gürlemek, çağlamak.

2332

görlep kit-: Gürleyivermek.

938

görlep tor-: Güröldeyip

durmak.

883, 2388

[4]

görselde-: Gümbürdemek.

1607

[1]

göréldev: Patlama.

559

[1]

grajdannar sugışı: İç savaş, sivil savaş.

1647

[1]

grajdanskiy: (R.) Sivil.

77

[1]

granata: (R.) Saplı el bombası.

109, 111, 116, 122, 237, 249, 250,
251, 252, 253 (2), 467, 469, 591, 600,
605, 624, 718, 734, 736, 743, 840,
2423

[23]

granka: (R.) Kalıp.

2425

[1]

gruzin: (R.) Gürcü.

2417 (2)

[2]

gübçém: Uygun, yerinde.

2538

[1]

gülege: Ses, gürültü.

2598

[1]

güya: (F.) Güya, sanki.

416, 420, 500, 568, 610, 860, 1028,
1062, 1152, 1183, 1227, 1388, 1686,
1929, 1988, 1997, 2384, 2540, 2615

[19]

güzel: Güzel, pek alımlı.

672, 904, 2457

[3]

güzellék: Güzellik.

2367

[1]

H**haman:** (A.) Daima, hep.

329, 371, 440, 460, 499, 507, 713,
748, 755, 865, 922, 948, 1147, 1148,
1171, 1402, 1469 (2), 1797, 1923,
2026, 2037, 2118, 2337

[24]

hava: (A.) Gökyüzü.

13, 25, 189, 298, 326, 481, 545, 672,
697, 708, 1636, 1642, 1673, 1681,
1750, 2126

[16]

hava dulkını: Hava akımı.

263

[1]

hay: Şaşırma, sevinme veya korku ünlemi.

1197, 1203, 1256, 1381, 1624, 1793, 2335, 2509

[8]

helak bul-: Bir savaşta ya da kavgada ölmek, öldürülmek.

208, 274, 319, 972, 1172, 1566, 1663, 2323

[8]

hem: (F.) 1. Ve.

6, 9, 58, 184, 204, 216, 265, 269, 288, 302, 427, 469, 610, 744, 764, 792, 811, 830, 850, 860, 870, 886, 890, 905, 922, 973, 1085, 1092, 1194, 1426, 1554, 1575, 1619, 1630, 1726, 1753, 1936, 1974, 2084, 2167, 2228, 2236, 2292, 2382, 2395, 2415, 2448, 2471, 2476, 2562, 2563, 2568, 2594, 2605, 2607, 2621

2. da / de.

192, 1393, 2372

[59]

hemmesé: Hepsi, tamamı.

960

[1]

her: (F.) Her, hepsi, bütünü, hep.

285, 335, 694, 891, 892, 1421 (2), 1582, 1771, 2139, 2484

[11]

herbér: Bir grup teşkil edenlerin hepsi, tek tek her biri.

891

[1]

herbésé: Her biri.

1630

[1]

herkaysı: Herhangi biri, her biri.

40

[1]

herkém: Her kim.

44, 205

[2]

hervakit: Her zaman, hep.

1335, 1692, 1722, 1805, 2168, 2255, 2265, 2419, 2526, 2671

[10]

hey: bk. **hay.**

336, 2327

[2]

heybet: (F.) Heybet, gösteriş.

[1]

1954

[1]

hiç: (F.) Hiç, hiçbir şekilde.

514, 755, 2579

[3]

hiçbér: Hiçbiri.

763, 1817

[2]

hiçkayçan: Hiçbir zaman.

95, 952, 963, 1134, 1403

[5]

hiçnerse: Hiçbir şey.

67, 822, 848 (2)

[4]

hiçikséz: Hiç şüphesiz, elbette.

1117

[1]

hind biyüyé: Hint dansı.

1339

[1]

hind télé: Hintçe.

1337

höcüm: (A.) Hücüm, saldırı.

107, 277, 541, 668

höcümge bar-: Hücüm etmek, saldırmak.

542

[5]

höner: Beceri, meslek.

1401

[1]

höner kéşésé: Sanatçı.

1691

[1]

höner mektebé: Teknik lise.

955, 1020, 1075, 1076

[4]

huşsız: Hoş olmayan. Berbat.

926

[1]

huşsızlık dıngézé: Çok kötü bir durum, yıkık ruh hâli.

859

[1]

2. Ahali, el âlem.

H

1225, 1281, 1597

hak: (A.) 1. Doğru.

[7]

1769, 2665

haklılarnıki: Bütün insanlar gibi.

2. Hak.

2418

1526

[1]

3. Ücret, maaş.

has: (A.) Has, özgü.

1397

332, 828, 1918, 2594

[4]

[4]

haklık: Haklılık.**hat:** (A.) Mektup.

2665

168, 539 (2), 904, 1028, 1177, 1190,

[1]

1191, 1202 (2), 1204, 1276, 1277,

1576, 1579, 1584 (3), 1585, 1588,

haksız: Haksızlık.

1650

1836

hat alış-: Karşılıklı mektup
göndermek.

[1]

1503

halat: (R.) 1. Palto, cübbe gibi
koruyucu kıyafet.**hat yazış-:** Mektuplaşmak.

1, 80, 110, 764, 827, 2285

1487

2. Örtü, kalın şal.

[23]

2020, 2077

hat taşıvı: Postacı.

[8]

1188, 1193

halık: (A.) 1. Halk, millet.

[2]

77, 2361, 2519, 2655

hata: (A.) Hata, yanlış.

2555, 2629

[2]

hatalık: Hata sonucu.

1163

[1]

hatın: 1. Kadın.1212, 1544 (2), 1556, 1883, 2008,
2062, 2639, 2644

2. Hanım (eş).

902, 1266, 1393, 1398, 1409, 1413,
1435, 1477, 1482, 1486, 1505, 1510,
1515, 1524, 1541, 1543, 1548, 1553,
1561, 1564, 1566, 1569, 1571, 1573,
1579, 1591, 1865, 1874, 1879, 1903,
1910, 1929, 2131

[42]

hatın-kız: Her yaştan kadınlar.

1482, 1565, 1744, 1794

[4]

heber: (A.) Haber, bilgi, malumat.32, 429, 496, 1168, 1184, 1226, 1238,
1315**heber bir-:** Haber vermek.

705

heber it-: Bilgilendirmek.

2303

heber yörü-: Bir haberin
yayılması.

375

[11]

heberçé: Haberci.

2574

[1]

heçtürüslék: Miskinlik.

2233

[1]

hel: (A.) 1. Hâl, durum.40, 69, 131, 417, 457, 491, 926, 1116,
1260, 1379, 1693, 1791, 1855, 1958,
1967, 1988, 2001, 2015, 2051, 2073,
2096, 2137, 2169, 2272, 2315, 2615,
2620

2. Güç, takat.

71, 1507

helé bét-: Gücü kalmamak,
tükenmek.

281

hel cıy-: Güç toplamak,
dinlenmek.

460

helge cités-: Bir hâle ulaşmak.	76, 1160, 1553
866	[3]
hel it-: Halletmek.	herbi-dingéz flotu: Askerî deniz birliği.
1049	1528
helden tay-: Hâlden düşmek, güçsüzleşmek.	[1]
11, 483	herbi méditiona akademiesé: Askerî tıp akademisi.
helge töş-: Bir hâle gelmek, hâle düşmek.	1501
395	[1]
[36]	herket: (A.) Hareket.
helbuki: (A.) Hâlbuki oysa.	540, 1896
2199, 2421	[2]
[2]	herketlen-: Hareketlenmek.
helsézlék: Hâlsizlik, güçsüzlük.	303, 816
875	[2]
[1]	herketlendér-: Hareket ettirmek.
hençer: (A.) Hançer.	852
290	[1]
[1]	herketséz: Hareketsiz, sakin.
herabe: (A.) Harap olmuş yer.	415, 842, 849, 1278, 1432, 1472
377	[6]
[1]	heréf: (A.) Harf, yazı.
herbi: Askerî.	1207, 2371, 2555, 2556

[4]

hesret: (A.) 1. Keder, üzüntü, mutsuzluk.

420, 490, 1199, 1227, 1230, 1284, 1608

2. Hakaret sözü.

1411

[8]

hesretlé: Hasretli, mutsuz.

1411

[1]

hetér: (A.) Hatır, anı.

2152, 2315

hetérde kal-: Aklında kalmak.

2407

hetérde tot-: Aklında tutmak.

1670

hetéré kal-: Hatırı kalmak, gücenmek.

986, 1730, 1818, 2233, 2511

hetérge töş-: Aklına düşmek.

2167

[10]

hetérle-: Hatırlamak.

63, 843, 905, 947, 997, 1090, 1654, 2311, 2461, 2468, 2607

hetérlep al-: Hatırlayabilmek.

633

hetérliy al-: bk. **hetérlep al-**

87, 838

[14]

hetfe: (A.) Kadife.

1431

[19]

hetlé: Kadar (‘sınırlandırma’; ‘karşılaştırma’ işlevleri).

99, 277, 687, 940, 1116, 2377

[6]

hetta: (A.) Hatta.

68, 212, 262, 364, 763, 1225, 1274, 1298, 1436, 1453, 1755, 1775, 1783, 1863, 1913, 1933, 2092, 2100, 2173, 2174, 2285, 2309, 2383, 2389, 2579

[25]

hevéfséz: Korkusuz.

1514

[1]

hevéf-heter: (A.) Kaza, bela. Her türlü kötülük.

1997

[1]

heyér: (A.) Mamafih, aslında, yine de.

1286, 1998, 2328

[3]

heyérçé: Çok fakir kişi.

1216

[1]

heyérlérek: Daha iyi.

96, 1557

[2]

hey-le-mazar: Hile hurda, aldatma.

2419

[1]

hey-lelé: Hileli.

975

[1]

hey-leker: (F.) Kurnaz, hilekâr.

2554

[1]

heyran kal-: Hayran kal.

851

[1]

hezér: (A.) Şimdi, şu an.

15, 79, 99, 113, 131, 133, 142, 387,

400, 407, 440, 542, 791, 838, 844,

887, 953, 957, 1029, 1091, 1133,

1146, 1191, 1206, 1222, 1284, 1290,

1342, 1405, 1497, 1502, 1595, 1654,

1668, 1815, 1858, 1864, 1884, 1914,

1990, 2084, 2098, 2115, 2206, 2224,

2292, 2329, 2354, 2355, 2356, 2376,

2452, 2554, 2557, 2662

[55]

hezérge: Şimdilik, henüz.

859, 1999

[2]

hezérgé: Şimdiki.

1869, 2405

[2]

hezérle-: Hazırlamak.

1037, 1262

[2]

hezérle-: Hazırlanmak, girişmek.

247, 668

[2]

hézmet: (A.) Hizmet, iş.

376, 932, 1160, 1210, 1397, 1514

h  zmet it-: Hizmet etmek,
 alışmak.

1530, 2172

[8]

h  zmetker: Hizmet sektöründe
 alışan emekçi, memur.

2564

[1]

h  yal: (A.) Hayal, rüya, d ş.

516, 673, 1549

hıyalıy: Hayal .

755, 981, 1076, 1429, 1447, 1448,
2144, 2216

[11]

h  keye: (A.) Hikâye,  yk .

978, 981

[2]

h  kmet: (A.) Hikmet.

2247, 2369

[2]

h  kmetl : Hikmetli.

2658

[1]

his: (A.) His, duygu.

952, 1469, 1470

his it-: Hissetmek.

513, 1686, 1986

[6]

hoday: (F.) H da, tanrı, Allah.

1406

[1]

holık: (A.) Huy, tabiat, karakter.

341, 358, 983, 1512, 1524, 2173,
2235, 2277, 2418

[9]

holodilnik: (R.) Buzdolabı.

1552, 1784

[2]

hozurlan-: Huzura kavuşmak.

2366

[1]

hüküm: (A.) H kim olan.

2099

hüküm s r-: Hüküm sürmek.

1061

h  r: (F.) H r,  zg r.

896

[1] 1636

hürmet: (A.) Hürmet.

[1]

1694

[1]

I

huca: (F.) Hoca, kılavuz.

ı kına al-: Ka abilmek,
kurtulabilmek.

1814

838

[1]

[1]

hucalık: Hocalık, kılavuzluk.

ı kındır-: Kurtarmak.

1549, 1551

281

[2]

[1]

hudojnik: (R.) Ressam.

ııı-zı ı: İvır zıvır,  te beri.

1694, 1712, 1749

393, 1652

[3]

[2]

hudojnitsa: (R.) Kadın ressam.

ı s:  am benzeri ağaçların iğne
yaprağı, ibre.

1761

[1]

2

hu : (F.) Hoş.

[1]

500

ı la-: 1. İşaret etmek, fikrini belli
etmek.

[1]

hu landır-: Rahatlatmak.

1835

1674

2. Ka  g z hareketi yapmak.

[1]

2214

hu lık: Ho luk, esenlik.

[2]

ımsındıruv: Can alma.

702 (2)

656

[15]

[1]

ısanıç: Güven, inanç.

ıngıraş-: Feryat etmek.

535, 1153, 1442

621, 1984, 2299

[3]

ıngıraşıp kuy-: Feryat edivermek.

ışık: Bir şeyin altı, gizlenme yeri.

1699

1608

[1]

[4]

ıngıraşuv: Feryat, haykırma.

112

[1]

ırgıt-: Savurmak, fırlatmak.

ı-: Ana yardımcı fiil; imek.

247, 252, 263, 568, 2424

8, 14, 15, 23, 46, 52, 61, 64, 70, 85,

89, 95, 96, 104, 114, 115, 123, 127

(2), 130 (2), 132 (2), 138, 142, 144,

145, 153, 160, 163, 164, 171, 182,

189, 191, 194, 196, 199, 202, 217,

236, 239, 256, 266, 283, 290, 303,

304, 309, 314, 316, 319, 330, 344,

348, 372, 380, 389, 392, 399, 402,

417, 424, 439, 454, 466, 476 (2), 481,

484, 489, 491, 501, 510, 518, 536, 541

(2), 546, 557, 559, 564, 567, 569, 573,

589, 593, 604, 607, 635, 636 (2), 639,

644, 660, 663, 671, 687, 695, 696,

704, 719, 721, 737, 745, 749, 753,

754, 762, 763, 776, 781, 805, 807,

816, 817, 835, 838, 844, 845, 854,

ırgıtuv: Atış.

840

[1]

ısan-: Güvenmek, inanmak.

142, 274, 530, 886, 1344, 1430, 1587,

2074, 2342, 2531, 2580

ıšana al-: İnanabilmek.

755, 1239

ıšana bél-: bk. ıšana al-

858, 861, 869, 880, 881, 882, 889,
 892, 912, 944, 945, 953, 968, 971,
 972, 973, 986, 990, 991, 993, 999,
 1000, 1001, 1002, 1003, 1004, 1005,
 1009, 1011, 1017, 1019, 1022, 1030,
 1034, 1036, 1037, 1040, 1042, 1044,
 1045, 1049, 1058, 1064, 1085, 1088
 (3), 1091, 1092 (2), 1096, 1106, 1113,
 1117 (2), 1133 (2), 1137, 1151, 1152,
 1157, 1160, 1172, 1181, 1182, 1185,
 1188, 1195, 1196, 1198 (2), 1202,
 1204, 1209, 1214, 1215, 1222, 1225,
 1227, 1230, 1231, 1236, 1237, 1242,
 1245, 1258 (2), 1262, 1288, 1301,
 1315, 1316, 1325 (2), 1328, 1336 (3),
 1339, 1341, 1342, 1345, 1349, 1352,
 1359, 1360, 1365, 1367, 1370, 1371,
 1380, 1384, 1404, 1428, 1431, 1432,
 1440, 1447, 1449, 1469, 1475, 1476,
 1479, 1488, 1492, 1494, 1507, 1512,
 1523, 1530, 1553, 1569, 1570, 1578,
 1580, 1582, 1585, 1587, 1594, 1595,
 1613, 1615, 1638, 1662, 1674, 1680,
 1692, 1699, 1715, 1720, 1736, 1742,
 1743, 1746, 1776, 1780, 1781, 1789,
 1792, 1795, 1812, 1813, 1843 (2),
 1855, 1860, 1861, 1862, 1864 (3),
 1867, 1875, 1892, 1893, 1905, 1912,
 1915, 1924, 1927, 1928, 1931, 1932,
 1933, 1945, 1947, 1948, 1958, 1969
 (2), 1981, 1982, 1989, 1996, 1997,
 1998, 2009, 2010, 2031, 2041, 2042,
 2046, 2051, 2055, 2072, 2078, 2080,
 2084, 2086, 2091, 2097, 2099, 2103,

2111, 2116, 2118, 2120, 2125, 2130,
 2136, 2145, 2150, 2153, 2168, 2169,
 2170, 2173, 2183, 2192, 2197, 2200,
 2212, 2226, 2229, 2233, 2236, 2237,
 2238, 2241, 2252, 2253, 2265, 2296,
 2302, 2304, 2315, 2319, 2320, 2321,
 2331, 2333, 2347, 2395, 2404, 2406,
 2409, 2411, 2430, 2446, 2449, 2477,
 2489, 2477, 2489, 2511, 2512, 2513,
 2525 (2), 2538, 2539, 2540, 2543,
 2556, 2563, 2572, 2582, 2585, 2599,
 2611, 2612, 2631, 2644, 2653, 2655,
 2657, 2668, 2674 (2), 2675, 2681,
 2684

2. Olmak, yardımcı fiil.

52, 67, 68, 206, 217, 256, 665, 769,
 788, 828, 1102, 1297, 1678, 1691,
 1987, 2354, 2383, 2515, 2559

[432]

icat: (A.) Sanat, yaratıcılık.

1744

icat it-: Üretmek, yeni bir şey yapmak.

896

[1]

iç: Tabi ki, şüphesiz ki.

336, 629, 630, 1819, 1920, 2641

[6]

içmasam: 1. Üstüne üstlük, bu yetmezmiş gibi.

881, 1271

2. Hiç olmazsa, hiç değilse.

1551

[3]

iden: Taban, döşeme.

1812, 1813, 1915, 1947

[4]

ifrat: (A.) Çok aşırı, fazla.

13

[1]

igev: Eğe.

956, 1802

[2]

igtibar: (A.) 1. Dikkat.

1464, 1709, 2606

2. İtibar, saygınlık.

1369

igtibar it-: 1. İtibar etmek, saygı göstermek.

1367

2. Dikkat etmek.

1478, 1690, 1977, 1989, 2554

[10]

igtibarsız: Dikkatsiz.

1360, 1733

[2]

ih̄tiyar: (A.) İrade.

1614, 2200

ih̄tiyarın cıy-: Gücünü toplamak.

864

[3]

ih̄tiyarsız: İradesi dışında, kendiliğinden.

2276, 2287, 2438, 2599

[4]

ih̄timal: (A.) Olası, muhtemel.

1559

[1]

iken: 1. Acaba.

1256, 1723

2. ise (Şart cümlesinde asıl cümleye bağlama.

993, 2560

3. Haber çekiminde açıklama ve pekiştirme yapar.

1971

[5]

ikev: 1. İki tane, çift.

167

2. Sayma sayılarında “iki”.

57

iké: İki.

107, 152, 202, 231, 252, 258, 323,
 426, 494, 661, 718, 722, 867, 1046,
 1047, 1318, 1372, 1411, 1466 (2),
 1471, 1612, 1622, 1659, 1662, 1663,
 1784, 1822 (2), 1824, 1894, 2054,
 2055, 2062 (2), 2107, 2118, 2177,
 2358

iké kullap: Çok isteyerek.

327

ikéler: Saat iki civarında.

2352

[41]

ikébéz: İkimiz.

2651

[1]

ikélen-: İkileme düşmek.

2132

[1]

ikénçé: İkinci.

126, 146, 151, 167, 167, 188, 305,
 599, 738, 739, 786, 832, 833, 928,
 951, 991, 1067, 1102, 1105, 1135,
 1259, 1309, 1351, 1408, 1452, 1459,
 1614, 1823, 2020, 2098, 2130, 2266

[32]

iké-öç: Yaklaşık iki üç.

600, 2071, 2555

[3]

iké miñ: İki bin.

2483

[1]

iké yöz: İki yüz.

1055

[1]

il: 1. Ülke, vatan.

896, 943, 977

2. Memleket, yaşanılan yer.

147, 159, 163, 538, 1670, 2400

[9]

ilér-: Bağıra bağıra ağlamak.

2021

[1]

ilhamlan-: Esinlenmek.

1709

[1]

ille: Pek çok, fazlasıyla.

2197

[1]

illé-altmış: Yaklaşık elli atmış.

911

[1]

ilt-: Alıp gitmek, çekiştirerek
götürmek.

203, 1184, 2312, 2351, 2544

[5]

imen: Meşe.

1625, 1658, 1697, 1699

[4]

iméş: Acaba, galiba, sanki.

355, 1662, 2189, 2459

[4]

imtiḥan tot-: İmtihan olmak.

2553

[1]

inde: 1. Çeşitli ifadelerle kullanılarak
hareketin tamamlandığını bildirir.

73, 123, 537, 539, 629, 641, 759,
1017, 1165, 1178, 1209, 1214, 1394,
1500, 1564, 1801, 2139, 2280, 2443,
2473, 2623

2. Şimdi, şu anda, biraz evvel,
demin, artık, o anda.

79, 100, 114, 131, 354, 356, 373, 408,
439, 546, 863, 877, 888 (2), 957,
1080, 1091, 1129, 1144, 1145, 1201,
1203, 1206, 1239, 1254, 1286, 1290,
1348, 1385, 1395, 1519, 1569, 1599,
1635, 1637, 1720, 1740, 1833, 1862,
1863, 1873, 1876, 1881, 1903, 1923,
1951, 2010, 2084, 2127, 2142, 2143,
2154, 2159, 2194, 2215, 2221, 2238,
2255, 2259

3. Eğer, şayet.

382, 1193, 1337, 1773

[102]

injénér: (R.) Mühendis.

1429

[1]

instrumént: (R.) Alet, malzeme.

1067

[1]

inték-: Azap çekmek, ıstırap çekmek,
üzülmek.

1394

[1]

intelligent: (R.) Aydın, münevver.

1545

[1]

iq 1: En çok, en fazla.

347, 446, 632, 747, 780 (2), 892, 958,
1001, 1040, 1053, 1111, 1430, 1474,
2262, 2271, 2274, 2368, 2433, 2648

iq-iq: En çok, en fazla
ifadelerinin pekiştirilmiş hâli.

1706, 1714, 1715

[23]

iq 2: Omuz.

420, 649, 1308, 1603, 1831, 2020,
2044

[7]

iq-: İnnek.

2384

[1]

iqbaş: bk iq 2

618, 677, 747, 751, 1200, 1525, 1878,
1904

[8]

ipteş: Yoldaş.

62, 140, 145, 147, 149, 153, 165, 168,
285, 291, 294, 389, 553, 598, 702,
709, 730, 751, 802, 936, 2155, 2165,
2264, 2277, 2438, 2478

[26]

ir: 1. Erkek, adam.

1349, 1399, 1433, 1718, 1745, 1794,
2040

2. Erkeklerle has karakterde,
yiğit.

346, 347

3. Koca, erkek eş.

1401, 1550, 1570, 1850, 1865, 1886,
2079, 2099

ir-yégét: Kahraman, yiğit kişi.

2453

[18]

irék bir-: Gerek görmek.

1858

[1]

irélé-vaklı: İrili, ufaklı.

2392

[1]

irén: Dudak.

284, 302, 422, 978, 1003, 1258, 1319,
1361, 1523, 1700, 2020, 2039

[12]

iréş-: Erişmek, ulaşmak.

992

iréşe al-: Erişebilmek,
ulaşabilmek.

1086

[2]

irkele-: Şefkatle okşamak.

1388

[1]

irkelev: Sevgi, şefkat.

1180, 1774

[2]

irkén: Açıkça.

772

[1]

irkénle-: Avarece, dilediğince.

280

[1]

irte: Sabah, erken.

169, 871, 900 (2), 1419, 1636, 1747,
2008, 2138

[9]

irten: Sabahleyin, erkenden.

198, 529, 643, 670, 1419, 1636, 1944,
2254

[8]

irtük: Erkenden, çok erken.

670

[1]

is 1: İs, duman.

33, 34, 2381

[3]

is 2: Akıl.

isé kit-: Aklı gitmek, dalıp
düşünmek.

2223, 2317

isé kitme-: 1. Düşünmemek,
ilgilenmemek

2174

2. Aklı almamak.

2341

iséne töşér-: Aklına getirmek.

371, 1039, 1149

iske al-: Akılda tutmak.

1230, 2244

iske k�r-: Aklına girmek.	308, 311
1327	isen kal-: Sağ kalmak.
iske t��-: Akla düşmek.	272, 447, 2429
468, 1994, 2146, 2554	[11]
iste tot-: Akılda tutmak.	isen-sav: Sağ salim.
2524	2164
isten �ı�ar-: Akıldan çıkarmak.	[1]
2383	isenl�k: Esenlik, sağlıklı olmak.
isten �ık-: Akıldan çıkmak, unutmak.	829, 1185
1265	[2]
[17]	isenl�k-savlık: Esenlik, sağlık.
is-: 1. Rüzgar esmesi.	2092
1, 329, 375, 483, 2105	[1]
2. Kafasına esmek, düşünmeden yapmak.	isenle�-: Selamlaşmak.
2328	1719
is�p tor-: Sürekli esmek.	[1]
1456	isep: (A.) Hesap, tutar.
[7]	2353
isen: 1. Sağ, hayatta.	[1]
313, 972, 1168, 1313, 1612, 1668	iseple-: Hesaplamak.
2. Sağlam, esen.	2207
	[1]
	iser: (A.) Eser.

2329

[1]

[1]

işarele-: İşaretlemek, işaret etmek.**isém:** (A.) İsim, ad.

640

90, 759, 943, 976, 994, 1652, 2503,
2660, 2682

[1]

[10]

işek: Eşek, merkep.

1571

isémle: İsimli, ismindeki.

[1]

665, 684, 753, 1232, 1283, 1364

işék: Kapı.

[6]

1195, 1196, 1292, 1294, 1301, 1730,
1773, 1791, 1846, 1914, 2053, 2133**isémsez:** İsimsiz, bilinmeyen.

53, 2155

[12]

[2]

işél-: Sarsılmak, dağılmak, yerinden kopmak.**iské:** Eski.

261, 455, 1546

1656, 1858, 2142, 2143, 2358, 2391

[8]

[3]

iskitkéç: Harikulade, olağanüstü.**işét-:** İşitmek, duymak.

871, 2437

67, 245, 375, 463, 765, 914, 1239,
1266, 1315, 1574, 1666, 1728, 1773,
1776, 1834, 1890, 1948, 2075, 2238,
2309, 2395, 2458, 2459, 2599, 2685

[2]

istelék: Anı, hatıra.**işéte al-:** Duyabilmek.

1312, 1663, 2326

154

[3]

istéricka: (R.) İstakoz.**işétép kal-:** Duyup kalmak.

1513

1903

[27]

işétél-: İşitilmek, duyulmak.

10, 26, 112, 191, 261, 297, 451, 625,
723, 823, 1156, 1292, 1298, 1491,
1641, 1710, 1938, 2385

işétélép tor-: Duyulup durmak.

572

[19]

işétélér-işétélmes: Zor duyulacak bir sesle.

120

[1]

işétélérlék it-: Duyurmak.

1540, 2056

[2]

it: Et.

34, 127, 2490

it-: Yapmak.

946, 992, 1028, 1312, 1391, 1453,
1458, 1599, 1694, 1772, 1780, 1930,
1986, 2515, 2565, 2567, 2587, 2596

[18]

itek: Dağ eteği.

182

[1]

iték: Çizme.

2285

[1]

iy-: Eğmek.

120, 1387, 1770, 1915, 2153

[5]

iyek: Çene.

611

[1]

iyeleş-: Alışmak.

2355

[1]

iyer-: Algılamak, fark etmek.

1702

[1]

iyé: İyi, oldu anlamında onaylama sözü.

1809, 1810, 1811

[3]

iyél: 1. Eğilmek.

800, 2301

2. Bakmak, incelemek.

954

1365, 2571, 2578, 2640

[3]

[4]

iyémlé: Eğimli.**juv it-:** Canı sıkılmak.

224

393

[1]

[1]

iyul: Temmuz.

169

K

[1]

kabaḥet: (A.) Kabahat, suç.**iz-:** Ezmek.

772

369, 450

[1]

[2]

kabalan-: Telaşlanmak, acele etmek.**izgé:** İlahî, mübârek, mukaddes.

227, 1790

424, 542, 781

[2]

[3]

kabar-: 1. Kabarmak, şişmek.**izme:** İnşaat harcı.

2605 (2), 2639

1844, 1846, 2054

2. Kızmak, öfkelenmek.

[3]

1003

izrep kit-: Mayışıp kalmak.

[4]

774

kabart-: Kabartmak, şişirmek.

[1]

772

[1]

J**jurnalist:** Gazeteci.**kabatla-:** Yinelemek, tekrarlamak.

124, 244, 892, 1141, 2170, 2686

[6]	980, 1064
kabér: Kabir, mezar.	[5]
2158 (2), 2160, 2162, 2324	kaçış: Yakalamaca oyunu.
[5]	1782
kabérlék: Mezarlık.	[1]
2156	kada-: Batırmak, sokmak, takmak.
[1]	203
kabın-: 1. Işıldamak, parlamak.	[1]
7 (2), 516, 563, 708	kadal-: Batmak, girmek.
2. Doğmak, belirmek.	48
488, 529, 1171, 1705, 2088	[1]
3. Yüreği yanmak, heyecanlanmak.	kader: (A.) Kadar, değin, gibi.
1196	161, 379 (2), 537, 722, 752, 773, 790,
[11]	811, 952, 987, 1037, 1038, 1192,
kabız-: Yakmak, tutuşturmak.	1266, 1647, 1653, 1655, 1701, 1772,
1071, 1899, 2114, 2126	1793, 1928, 1930, 2111, 2150, 2186,
[4]	2321, 2378, 2474
kaç-: 1. Kaçmak.	[29]
426, 1782	kadérlé: Hayırlı.
2. Saklanmak.	780, 897, 1987
459	[3]
3. Uyku gibi şeylerin ortadan kalkması.	kagıl-: Uğramak.
	1238
	[1]

kagıluv-sığıluv: İtip kakma.

1211

[1]

kaheer: (A.) Kahrolası, intizar sözü.

549, 1294

kaheer suk-: Kahrolsun, lanet olsun.

1244, 2148

[4]

kak-: Vurmak, çarpmak.

2154

[1]

kal-: 1. Kalmak, durmak, bulunmak.

9, 100, 108, 216, 272, 327, 447, 457,
461, 538, 602, 658, 663, 742, 745,
902, 1144, 1287, 1527, 1823, 1967,
1986, 2018, 2036, 2127, 2162, 2210,
2268, 2307, 2324, 2407, 2436, 2472,
2607

2. Artmak, elde kalmak.

51, 1519

3. Zaman, mesafe kalmak.

233, 2321

4. Mahrum olmak.

1389

5. Başına gelmek.

1517

6. Birinin düşüncesi doğrultusunda, göre.

1705, 2539

7. Yardımcı fiil “sürerlik, tamamlama, başka hale geçme”.

15, 39, 70, 146, 194, 230, 327, 415,
521, 559, 590, 593, 598, 603, 632,
777, 843, 930, 945, 1009, 1110, 1112,
1283, 1314, 1424, 1446, 1753, 1878,
1903, 1926, 1973, 2059, 2086, 2103,
2147, 2155, 2158, 2161, 2368, 2393,
2621, 2626

kala tor-: Bir yerde kalıp durmak.

1286

[85]

kala: (A.) Şehir.

492

[1]

kalak: Kürek.

1844 (2)

[2]

kaldır-: Bırakmak, koymak.

385, 426, 657, 1059, 1376, 1679, 1766
(2), 2267, 2359, 2374, 2592

[12]

kaldıra-kaldıra: Bıraka bıraka.

105

[1]

kalem: (A.) 1. Kalem.

167

2. Yazma yeteneği.

2580

[1]

kalfak: (F.) İnci ile işlenmiş,
kadifeden kız şapkası.

244

[1]

kalın: Kalın.

422, 974

[2]

kalınlık: Kalınlık.

1182

[1]

kalıp: Kalıp.

1025

[1]

kalış-: Geride kalmak.

800

[1]

kalibrla-: Kalibrelemek, hizalamak.

1081, 1135

[2]

kalibrlav: Kalibreleme, hizalama.

1023, 1048, 1083, 1150

[4]

kalk-: Kalkmak.

437, 826

kalkıp tor-: Kalkıp durmak.

2469

[3]

kalkan: Kalkan.

1997

[1]

kaltır-: Titremek.

462, 1258, 2039

kaltıra tor-: Titreyip durmak.

1317

[4]

kaltıran-: Kendi kendine titremek.

1311

[1]

kaluvçı: Kalan.

1677, 2267

[2]

kamap al-: Etrafını sarabilmek, kuşatabilmek.

105

[1]

kamil: (A.) Kâmil, olgun.

1631

[1]

kan: Kan.200, 209, 238, 256, 286, 301, 320,
495, 646, 712, 726, 876, 898, 1513,
2018

[15]

kanın cirde kaldırma-: Kanını yerde bırakmamak, intikamını almak.

434, 500

[2]

kanlı: Kanlı.

128, 652, 1510

[3]

kanal: Kanal, su yolu.

2379

[1]

kanat: 1. Uçmaya yarayan organ, parça.81, 258, 895, 919, 1430, 1441, 1443,
2338

2. Bir nesnenin yana uzanan parçaları.

1023, 1024, 1048, 1056, 1081, 1083,
1094, 1099, 1100, 1101, 1105, 1108,
1120, 1135, 1140 (3), 1145, 1154

[27]

kanat bir-: Mutlu etmek.

1443

[1]

kanatlan-: Neşelenmek.

963, 1217

[2]

kanatlı: 1. Kanatlı.

1098

2. Neşeli.

1143, 1148, 1157

[4]

kandidat: (R.) Üye.

[3]

1350

kapkaç: Kapak.

[1]

1195

kanegat: (A.) Memnuniyet.

[1]

363

kap-: 1. İçine girmek, düşmek, kapılmak.

[1]

2259

kanegatlendér-: Memnun etmek.

2. Bir şeyi yemek.

2573

2491

[1]

[2]

kanegatsézlék: Memuniyetsizlik.

kapla-: 1. Kapatmak, örtmek.

2444

1077, 1307, 1472, 1784, 2107, 2118

[1]

2. Kaplamak, sarmak, basmak.

kapçık: Bez veya kağıttan yapılmış torba, kese.

192, 660, 941, 2306, 2308, 2334

372, 2271, 2292

[12]

[3]

kaplan-: 1. Kaplanmak, örtülmek.

kapitan: (R.) 1. Kaptan.

5, 573, 588, 798, 815, 1072, 2105, 2258

977, 992

2. Bir şeyin üstüne kapanmak.

2. Yüzbaşı.

2026

2251, 2574

[9]

[4]

kapşa-: Yoklamak.

kapka: Kapı, giriş yeri.

577

402, 511, 1547

[1]

kar: Kar.

12, 16, 19, 23, 26, 54, 75, 111, 833,
842, 847, 867, 909, 919, 1285, 1286,
1288, 1300, 1302, 2250, 2258, 2278,
2283, 2284, 2301, 2306

kar-buran: Kar boran, kar
fırtınası.

79, 1286

[28]

kara: 1. Kara, siyah.

80, 81, 139, 170, 171, 258, 289, 418,
437, 450, 487, 697, 699, 766, 776,
817, 818, 1431, 1777, 1835 (2), 1861,
2157, 2261, 2281, 2415

2. Kötü, vahim.

877

[27]

kap-kara: Çok kara, simsiyah.

324

[1]

kara-: 1. Bakmak.

80, 204, 336, 343, 468, 473, 517, 519,
587 (2), 650, 662, 762, 802, 814, 913,
940, 943, 950, 951, 1038, 1107, 1149,
1241, 1294, 1357, 1359, 1387, 1402,
1432, 1458, 1459 (2), 1769, 1822,
1904, 1922, 1934, 1993, 2029, 2057,

2128, 2154, 2375, 2435, 2485, 2522,
2547, 2551, 2559

2. Bir işe bakmak, uğraşmak.

163, 303, 630, 2189, 2413

3. Yapmak, yerine getirmek.

1098, 1101, 1105, 2637

4. İzlemek, seyretmek.

1109

5. Bir yere karşı durmak.

1279

6. İlgilenmek.

1291, 1831, 2655

7. Düşünmek, fikir sahibi
olmak.

1345, 1365

8. Aldırmak.

1374, 2627

9. Dikkate almak.

1424, 1556, 1596

10. Büyütmek, beslemek.

2094

11. Uyarı, dikkat çekme sözü
olarak kullanılır.

990, 993, 1114, 1477, 1517, 1881,
2045, 2394, 2518

kara sin: Bak sen anlamında
şaşıрма bildiren söz.

226, 313, 314, 1265

karap al-: Bakıvermek.

1524, 1702, 1708, 1730, 2201, 2415

karap bar-: Bakakalmak,
dalmak.

1432, 2626, 2631

karap tor-: Bakıp durmak.

78, 401, 1073, 1284, 1461, 1462,
1629, 1703, 1712, 1718, 1757, 1825,
1837, 1848, 1874, 1966, 2019, 2053,
2062, 2077, 2087, 2223, 2317, 2490

[119]

kara-karşı: Karşı karşıya.

80, 1205

[2]

karagannan kariysi kil-: Baktıkça
bakası gelmek.

1827

[1]

karal-: Kararmak.

2, 2191

[2]

karalık: Karalık, karaltı.

2362

[1]

karan-: Bakınmak.

1625, 2154

[2]

karangı: 1. Karanlık.

561, 2004

2. Siyah renkte.

266, 461, 2103

[5]

karangılık: Kararmış, karanlık olan.

6, 534, 703, 2362

[4]

karangılan-: Kararmak,
karanlıklaşmak.

191, 456, 601, 1361

[4]

karar: Karar.

2100

[1]

karar bir-: Karar vermek.

30

[1]

karasu: Esmer, karamsı.

966, 1452, 1936

karasu-sargıl: Karalı sarılı renkte.

2416

karasu-yeşél: Karalı yeşilli renkte.

514, 929

[6]

karasulan-: Kara renge çalmak, kararmak.

799

[1]

karaş: Bakış.

415, 788, 870, 893, 1003, 1234, 1277, 1480, 1523, 1629, 1704, 2124, 2201, 2525, 2531, 2539, 2652

karaş taşla-: Bakış atmak.

778, 918

[19]

karaşıp al-: Bakışıp kalmak.

2670

[1]

karıştır-: Üstünkörü bakmak, göz atmak.

2590

[1]

karat-: Baktırmak.

352, 550, 975

[3]

karav: Bakma, bakış.

770, 1715, 1989, 2090, 2290, 2292

[6]

karavat: (R.) Yatak, divan, karyola.

1783, 1839, 1922, 1946, 1947, 2017, 2023

[7]

karavçı bul-: Bakıyor olmak.

1069

[1]

karçık: Yaşlı kadın, nine.

101, 408, 416, 903, 1162, 1271

[6]

karçıga: Atmaca.

1089, 1090, 1092, 1093

[4]

karçık: 1. İhtiyar kadın, nine.

401, 408, 416, 903, 1230, 1271

2. Karı, eş.

1162

[7]

kardeş: Aileden olan kişi.

1866

[1]

karlıgaç: Kırlangıç.

1168

[1]

karmak: Olta.

2396

[1]

karniz: (R.) Siperdeki yol.

586 (2), 588, 593, 613, 713

[6]

karşı: 1. Karşı.

345, 836, 890, 1593, 2665

2. Ön.

139, 1022, 1079, 2154, 2281

3. ...e karşı

122, 922, 1194, 1495, 1616

4. ...e doğru

2121

karşı kil-: Karşı gelmek.

348, 448, 1735, 2302

karşı töş-: Karşı durmak.

1002

[21]

kart: 1. Koca.

399, 404, 406, 434, 1184, 1220, 1261,
1263, 1289

2. Eski.

1658, 2104, 2127

3. Tecrübeli.

880, 2403

4. İhtiyar.

338, 345, 358, 365, 372, 452, 476,
955, 1078, 1137, 1159, 1169, 1230,
1283, 1296, 1306, 1320, 1660, 2460

[33]

kartay-: İhtiyarlamak, kocamak.

1189, 1396, 1902

[3]

kartina: (R.) Resim, tablo.

1628, 1871

[2]

kartinka: (R.) Kartpostal.

1955

[1]

karun: (A.) Çok zengin kimse.

1212

[1]

karurman: Balta girmemiş orman.

2144, 2356, 2359, 2361

[4]

kaska: (R.) Miğfer, kask.

461

[1]

kaş: Kaş.

170, 645, 1012

kaş cıyır-: Kaş çatmak.

1760, 1820

kaş sikért-: Kaş oynatmak,
gülümsemek.

2218

[6]

kaşı küzé cimérél-: Kaşı gözü
oynamak, memnuniyetsiz olmak.

1400

[1]

kaşlı: Kaşı bir şekilde olan, ... kaşlı.

81

[1]

kat: Evin her bir katı, seviyesi.

1826

[1]

kat-: 1. Katılaşmak, donmak,
kurumak.

2185, 2285

2. Hareketsiz kalmak.

908, 1112

3. İçten gülmek, katılmak.

1015

[5]

katér: Bot, istimbot.

562

[1]

katı: 1. Sert.

43, 2031, 2033

2. Çok fazla.

1256, 1587, 1913, 1981, 2060

3. Yüksek derecede.

722, 1298

katı-katı: Güçlü bir şekilde.

1569

[1]

765

kavalériye: Süvari, süvari alayı.**katı it-:** Güçlendirmek,
sağlamlaştırmak.

2257

[1]

422

kavış-: Kavuşmak.

[12]

543, 941

katırak: Sertçe.**kavkaz:** Kafkasyalı.

338, 488, 2100

2245

[3]

[1]

katış: Karışmış halde.**kavşa-:** Kuvvetli bir tesir altında kalıp
ne yapacağını bilmemek, afallamak,
şaşakalmak.

256

[1]

941, 1166

katlavlı: Girift, anlaşılması, çözülmesi
zor olan.

[2]

1084

kay: 1. Hangi.

[1]

1925, 2145, 2258

kathı: Defa, kere.

2. Nere.

2660, 2683

537, 2429, 2472

[2]

elle kay-: Kimbilir nere?**katnaş:** Karışık, çok çeşitli.

551, 582, 1164, 1851

1620

[10]

[1]

kaya: Nereye, ne tarafa?**katnaş-:** Katılmak, karışmak.

16, 61, 159, 493, 1930, 2351, 2531,
2604, 2676

[9]

kaya basarga bilmiyçe: Ne yapacağını, nerede duracağını bilememek.

1236

[1]

kayadır: Herhangi bir yere.

698, 1259

[2]

kayan: Nasıl, niçin?

1670, 1934

[2]

kaybér: Bazı, kimi.

2161, 2515

[2]

kaybérev: Kimisi, bazısı.

2234, 2444

[2]

kayçagında: Bazı zamanlarda.

25, 490, 1241, 1297, 1375, 1703, 1829

[7]

kayçak: Bazen, kimi zaman.

1379, 1467 (2), 1473, 1533, 2146,
2278, 2410, 2437, 2682

[10]

kayçakta: Bazı vakitler, ara sıra.

1371, 1533

[2]

kayçan: Ne zaman?

50, 93, 256, 2150

[4]

kayçandır: Bir zamanlar.

386, 493, 841, 1205, 1282, 1316,
1404, 2141

[8]

kayda: Nerede?

93, 1405, 1574, 1668, 1693, 1786,
1978, 2383, 2452, 2463

[10]

kaydadır: Her nerede.

25, 87, 188, 776, 833, 1589, 1606

[7]

kaydan: Nereden, nasıl?

16, 666, 1903, 1905, 2384

[5]

kaygı: Endişe, gam, tasa.

421, 489, 490, 1224, 1226, 1288,
1598, 1603, 2160

[9]

kaygılı: Kaygılı.

1252

[1]

kaygır-: Endişelenmek, kaygılanmak.

1324, 1577, 1655

[3]

kaygırtuv: İlgi, alaka, düşünce.

147

[1]

kayın: Kayın ağacı.

3, 21, 184, 202, 203, 211, 258, 265,
281, 661, 871, 873, 1626

[13]

kayınana: Kaynana.

2604

[1]

kayır-: 1. Kırmak.

1441, 1443

2. Sıyırmak.

1292

[3]

kayış: Kayış, kemer.

431, 1848

ét kayışı: Arsız, utanmaz.

2195

[3]

kayna-: 1. Kaynamak, köpürüp
kabarmak.

42, 2541

2. Hisleri güçlenmek.

218, 557

3. Cereyan etmek, sert bir
şekilde olmak.

322

[5]

kaynar: Sıcak, ateşli.

432, 500, 712, 867, 1032, 2245, 2418,
2499

[8]

kaysı: Hangi, hangisi?

228, 1382, 1570, 1732, 2283, 2411

[6]

kayt-: Gelmek, geri gelmek, dönmek.

14, 63, 65, 147, 155, 163, 314, 539,
693, 902, 953, 1059, 1169, 1170,

1172, 1184, 1238, 1254, 1262, 1263,
1289, 1304, 1340, 1359, 1363, 1548,
1561, 1577, 1586, 1610 (2), 1667,
1676, 1747, 1767, 1789, 1846, 1850,
1892, 1905, 1982, 2004, 2091, 2092,
2094, 2113, 2164, 2165, 2191, 2207,
2236, 2296, 2373, 2393, 2399, 2666

kayıp al: Dönebilmek.

2016

[57]

kaytar-: 1. Göndermek, yollamak.

142, 882

2. Çıkarmak.

1399

3. Karşılık vermek,
cevaplamak.

647, 1531, 1748, 1832, 1889

[8]

kaytirt-: Yanında götürmek.

1743

[1]

kaytuvçı: Yolcu.

1743

[1]

kaz-: Kazmak.

1600, 2183

kazıy al-: Kazabilmek.

2184

[3]

kaz kavıyı: Kaz tüyü.

2661

[1]

kazémat: (R.) Sığınak.

716, 723

kazı-: Kazmak, kazı yapmak.

2181, 2424

[2]

kazıl-: Kazılmak.

182, 715, 2141

[3]

kece: Keçi, (argo) yük.

2263, 2270, 2275

[3]

kegaz: (F.) Kâğıt.

945, 954, 1164, 1178, 1201, 1258

[6]

kekré-bökré: Eğri büğrü.

1207

[1]	1093, 1816
kelime: (A.) Kelime, söz.	[2]
2659, 2665	kébék: Gibi, benzer, ... şeklinde.
[2]	8, 11, 54, 193, 266, 330, 356, 506,
kepeç: Kıymetli olmayan şapka.	513, 515, 520, 525, 562, 570, 594,
2334	606, 610, 691, 698, 766, 770, 787,
[1]	791, 826, 845, 846, 948, 951, 974,
kerle: Bücür, kısa.	984, 1029, 1062, 1181, 1203, 1212,
2414, 2522	1236, 1258, 1288, 1301, 1317, 1412,
[2]	1424, 1436, 1439, 1448, 1454, 1469
kerzin: (R.) Sepet, sele.	(2), 1481, 1495, 1509, 1571, 1588,
1767	1593, 1603, 1605, 1620, 1621, 1627,
[1]	1628, 1630, 1705, 1706, 1715, 1743,
kevse: Ağacın gövdesi.	1797, 1802, 1834, 1835, 1841, 1852,
818, 1422, 1457	1863, 1874, 1879, 1906, 1926 (2),
[3]	1936, 1955, 1997, 2005, 2017, 2083,
keyéf: (A.) Keyif, zevk, haz.	2105, 2148, 2167, 2174, 2175, 2191,
1009, 1740	2216, 2238, 2286, 2309, 2413, 2423,
keyéfén tabuvçı: Keyfini yapan.	2469, 2483, 2596, 2659, 2664
1435	[101]
[3]	kéçé: 1. Küçük.
keyéfséz: Keyifsiz.	1102
	2. Yaşça küçük, genç.
	492, 1544
	[3]
	kéçerek: Ufakça, küçücük.
	1025, 2501
	[1]

kéçkéne: 1. Küçük.

315, 661, 827, 984, 1069, 1072, 1094,
1149, 1178, 1701, 1815, 1843, 2222

2. Küçük yaşta olan.

1945

[14]

kéçéreyt-: küçültmek.

2596

[1]

kélem: Kilim, halı.

1636, 1870

[2]

kém: Kim, biri.

50, 67, 118, 128 (2), 311, 351, 352,
1126, 1180, 1270, 1347, 1506, 1758,
1759, 1845, 1858, 1934, 2158 (2),
2174, 2242, 2511

[23]

kémdér: Biri, birisi.

78, 457, 558 (2), 739, 818, 1388,
1574, 1747, 2153

[10]

kémgedér: Birine, birisine.

3, 2511 (2)

[3]

kéne: bk. géne

387, 841, 968, 1232, 1288, 1411,
1435, 1468, 1475, 1621, 1977, 2093,
2142, 2457, 2494

[16]

kéneriy: (R.) Kanarya.

1872, 1873, 1877, 1904, 1905, 1906,
1971, 1972, 2007

[9]

képka: (R.) Kasket, kep.

1068, 1789, 1916, 2067

[4]

kér: Kir, leke.

1211, 2528

[2]

kér-: Girmek, uğramak, katılmak.

201, 279, 366, 487, 525, 537, 611,
708, 717, 719, 806, 851, 858, 955,
1020, 1075, 1111, 1188, 1219, 1238,
1264, 1296, 1327, 1354, 1356, 1363,
1475, 1487, 1567, 1610, 1623, 1631,
1697, 1829, 1848, 1869, 1882, 1923,
2086, 2091, 2134, 2140, 2240, 2254,
2255, 2362, 2369, 2464, 2494, 2498,
2548, 2579, 2582, 2631, 2657, 2666

kérép kit-: Girivermek.	[1]
29, 183	kért-: 1. Yerleştirmek, sokmak.
kérép utır-: Saplanıp kalmak.	1164
1386, 1454	2. Sunmak.
[60]	960
kérép-çığıp: Gire çıka.	3. Girmek, uğramak.
76	2082
[1]	[3]
kérés-: Girişmek, başlamak.	kése: (F.) 1. Cep.
443, 449, 1083, 1525, 1801, 2199, 2569, 2574	1072, 1310, 1824, 2441
[8]	2. Çanta, kese.
kérfék: Kirpik.	273, 729
850, 899, 1302, 1537	[6]
[4]	késé: İnsan, şahıs, adam, kimse.
kérosin: (R.) Gaz yağı.	43, 46, 76, 126, 129, 132, 221, 346, 365, 432, 513, 569, 826, 828, 882, 938, 940, 943, 957, 973, 975, 990, 991, 1103, 1116, 1165, 1170, 1176, 1197, 1236, 1294, 1328, 1382, 1385, 1413, 1430, 1443, 1449, 1514, 1533, 1553, 1652, 1654 (2), 1672, 1676, 1691, 1709, 1723, 1746, 1766, 1768, 1794, 1864, 1883, 1945, 1968, 1975, 1977, 1990, 2083, 2130, 2140, 2157, 2174, 2215, 2224, 2247, 2266, 2283, 2320, 2336, 2371, 2426 (2), 2437,
2381	
[1]	
kérpé: Kirpi.	
1003	
[1]	
kérséz: Saf, masum.	
1243	

2439, 2496, 2520, 2525, 2545, 2559,
2569, 2586, 2625, 2645

855

[1]

[86]

kéşélék: Kişilik.

kıl: Kıl, tel.

594

1215

[1]

[1]

kılan-: Davranmak.

kétkélde-: Kikirdemek, kıkır kıkır
gülmek.

1337, 2514

[2]

2594, 2643

kılğan: Bozkır otu.

[2]

1448

kıçıt-: Kaşınmak, karıncalanmak.

[1]

1483

kılıç: Kılıç.

[1]

2416

kıçkır-: Bağırmak, çığlık atmak,
haykırmak.

[1]

58, 113, 240, 243, 254, 275, 311, 412,
438, 451, 527, 558, 565, 575, 592,
620, 624, 702, 710, 717, 728, 739,
744, 804, 830, 832, 855, 1066, 1067,
1107, 1117, 1150, 1787, 1896, 1909,
2022, 2058, 2070, 2123, 2269, 2275

kılıy: Şaşı, uğursuz.

226

[1]

kılt it-: Birden hareket etmek.

2554

[1]

855

kır: 1. Açık alan, kır.

[42]

361, 905, 1490

kıçkırgan: Çılgılık.

2. Meydan.

437

[4]

kır-: Yok etmek, kökünü kırmak.

2467

[1]

kır gospitalé: Sahra hastanesi.

1649

[1]

kırgıy: 1. Çok sert, korkutucu.

189

2. Ciddi, sert bir şekilde.

988

[2]

kırık. Kırk.

1173

[1]

kırık-illé: Kırk elli civarında.

2330, 2365

[2]

kırıl-: Yok olmak.

1740

[1]

kırın-: Traş olmak.

331

[1]

kırın: Yan.

1345, 2487

[2]

kırıy: Kenar, köşe.602, 612, 809, 820, 1318, 1388, 1698,
1970, 2335, 2371

[10]

kırt: Birden, aniden.

2033

kırt kis-: Sert davranmak.

1852

[2]

kıs-: 1. Sıkmak.

44, 422, 488, 592, 726, 1099

2. Kucaklamak.

1921, 2077

3. Bastırmak.

2122

3. El sıkmak.

1744

4. Kısmak.

965, 976, 2633

[13]

kısıl-: Nefesi daralmak.

536

[1]

kıska: Kısa.

425, 2580

[2]

kıskart-: Kısaltmak.

2359

[1]

kıskası: Kısacası, özetle.

362, 1534, 2177, 2427

[4]

kıstır-: 1. Sıkıştırmak.

431

2. Araya eklemek.

2481

[2]

kış: Kış.

971, 1295, 1466, 1488, 2005, 2184,
2250, 2257, 2486

[9]

kıştırdav: Hışırta.

779, 914, 1948

[3]

kıtakla-: Gıdıklamak.

1412

[1]

kıtıkla-: Gıdıklamak.

1644

[1]

kıya: Kaya.

228, 486, 510 (2), 518, 520, 527 (2),
528, 546, 551, 555 (2), 561, 572, 576,
577, 582, 587, 611, 612, 617, 619,
639, 643, 647, 650, 651, 652, 658,
659, 666, 701, 716, 722, 745, 747, 750

[39]

kıyafet: (A.) Kıyafet, elbise.

239, 341

[2]

kıybatlı: Pahalı.

1870

[1]

kıygaçlan-: Eğilmek, bükülmek.

81

[1]	kıynal-: Acılanmak, ızdırap çekmek.
kıygaçlat-: Eğmek, bükmek.	341
809	[1]
[1]	kıypılçık: Şarapnel.
kıyın: Zor, çetin.	718
366, 682, 791, 881, 1024, 1084, 1367, 1843, 2263, 2372	[1]
[10]	kıyşay-: Çarpılmak, bükülmek, eğilmek.
kıymılık: Zorluk.	233
617	[1]
[1]	kıyuvlık: Cesaret.
kıymılda-: Kımıldamak.	2125
58, 1936, 2181	[1]
[3]	kıyuvsız: Cesaretsiz.
kıymıldat-: Kımıldatmak.	2231
303	[1]
[1]	kız: Kız.
kıymmetlé: Önemli, değerli.	115, 347, 351, 352, 353, 493, 539, 663, 665, 684, 691, 694, 695, 698, 753, 1018, 1172, 1174, 1185, 1200, 1229, 1231, 1234, 1274, 1282, 1283, 1312, 1319, 1336, 1345, 1351, 1368, 1382, 1556, 1567, 1665, 1668, 2054, 2059, 2207, 2214, 2215, 2216, 2432, 2498
897	
[1]	
kıyna-: Dövmek.	
1849, 1941	
[2]	

[45]

kızlarça: Kızların gözünden, kızlara göre.

1522

[1]

kızlarnıkı: Kızlarınki.

2423

[1]

kız-: 1. Kızmak, sinirlenmek.

1884

2. Isınmak.

1983

[2]

kızar-: 1. Yüzüne kan gelmek.

316

2. Yüzü kızarmak, utanmak.

1407, 1484, 1500, 1876, 2420

[6]

kızgan-: 1. Merhamet etmek, acımak, şefkat göstermek.

1247, 1514

2. Kıskanmak.

153, 2639 (2)

3. Saklamak, vermeye

çekinmek.

438, 781

[7]

kızganiç: Acınacak halde, zavallı.

394, 416, 2678

[3]

kızgilt: Kırmızımsı.

7

[1]

kızgilt-sarı: Kızılı sarılı.

1422, 1457

[2]

kızıguvçı: İstekli.

2543

[1]

kızık: İlgi çekici, dikkate değer, cazip.

973, 1125, 1370, 1800

[4]

kızıklı: İlginç, dikkat çekici.

980

[1]

kızıksın-: Merak etmek, umursamak.

2527

kiç: Akşam.

[1]

219, 1279, 1849, 1853

kızıl: Kırmızı.

[4]

260, 600, 746, 950, 1621, 1630 (2),
1659, 1734**kiç-:** Geçmek.

2167, 2315, 2322

kıp-kızıl: Kıp kırmızı.

[3]

286, 2404

kiçe: Dün, dün akşam.

[11]

2008, 2347, 2608

kızılı-sarı: Kızıllı sarı.

[3]

851

kiçék-: Gecikmek.

[1]

2591

kızılık: Kızılık.

[1]

687, 929, 941

kiçér-: 1. Başından geçmek, yaşamak.

[3]

40, 1510, 1932

kızılméyéts: Kızılordu.

2. Bir duyguyu hissetmek.

785

42, 2616

[1]

3. İletmek, aktarmak.

kızın-: Güneşte kalmak.

2032

2487

[6]

[1]

kiçérés: Duygu, his.**kızış-:** Kızışmak, ısınmak.

845

720

[1]

[1]

kiçké: Akşamki.

949, 1980

[2]

kil-: 1. Gelmek, ulaşmak.

15, 50, 109, 156, 220, 235, 343, 404,
448, 556, 620, 636, 671, 697, 725,
808, 964, 1055, 1098, 1111, 1137,
1168, 1200, 1235, 1240, 1279, 1323,
1353 (2), 1354, 1355, 1467, 1477,
1492, 1535, 1584, 1610, 1642, 1742,
1756, 1918, 1947, 1954, 1958, 1992,
2000, 2007, 2010, 2045, 2091, 2099,
2120, 2367, 2453, 2474, 2553 (2),
2555, 2560 (2), 2567 (2), 2570

2. Denk gelmek.

43, 212, 2615, 2634

3. Yardımcı fiil “sürerlik”

131, 296, 1279, 1379, 1635, 1946,
2602

4. -ası / -esé eklerinden sonra
istek çekimi yapar.

160, 226, 954, 1828, 1902, 1981,
2058, 2374

5. Ölçüsünde olmak.

831

kile al-: Gelebilmek.

448

kilép bas-: Ortaya çıkmak,
görünmek.

393, 608, 664, 956, 1590, 2071

kile başla-: Gelmeye
başlamak.

110

kilép cit-: Gelmek, ulaşmak.
797, 2092, 2205, 2336, 2349

kilép çık-: Meydana gelmek,
ortaya çıkmak.

39, 758, 930, 1108, 1451, 1963, 2066,
2615

kilép kér-: Gelip girmek.
1368

kilép tor-: Gelip durmak.
1186, 1576, 2156

kilép yör-: Gelmek,
gelivermek.

1232, 1240

kile-kile: Gele gele.
2285

[111]

kilés: Şekil, hâl, durum.

944, 1402, 1915

[3]

kilész-: Yakışmak, uymak.

1346

[1]

kilëshken: Uygun.

2640

[1]

kilgele-: Gelip durmak.

1229

[1]

kilométr: (R.) Kilometre.

790, 1178, 2482

[3]

kilüvçé: 1. Başlayan.

436

2. Gelen kişi.

762, 1369, 1688

[4]

kimçélék: Eksiklik, kusur.

2233, 2581

[2]

kimsét-: Küçük görmek, hor görmek.

355, 357, 1211, 1885

[4]

kindér: Kendir dokuma.

1702, 1707

[2]

kinet: Ansızın, aniden.58, 146, 188, 258, 388, 455, 516, 600,
631, 663, 733, 764, 774, 812, 818,
846, 861, 927, 938, 1097, 1150, 1484,
1606, 1750, 1917, 1938, 1966, 2069,
2089, 2113, 2153, 2169, 2394, 2514

[34]

kino: Sinema filmi.

1862

[1]

kiñ: Geniş, büyük.

391, 751, 795, 904, 2177, 2335

[6]

kiñeş: Tavsiye, öğüt.

1220, 1613, 2524

kiñeş al-: Danışmak.

1088

kiñeş it-: Tavsiye vermek.

2000

[5]

kişleş-: Fikir alış verişinde bulunmak.

1414

[1]

kişey-: Genişlemek.

523, 2382

[2]

kişlök: Genişlik.

586

[1]

kip-: Kurumak, tükenmek.

282, 1537

[2]

kirek: Gerek, lüzum.

18, 142, 150, 164, 347, 849, 1030,
1036, 1051, 1056, 1398, 1520, 1537,
1730, 1749, 2032, 2573, 2578

2. -rgA, -mAskA eklerinden
sonra gereklilik çekimi yapar.

884, 1616, 1891, 2009, 2031, 2032,
2483, 2505, 2506, 2523

kirek bul-: Gerek olmak.

781, 1151, 1804, 2057, 2227, 2360,
2368

[35]

kireklé: Gerekli, lüzumlu.

1081, 1104, 1706, 1760

[4]

kiré: 1. Geri.

1829, 1996, 2069, 2117, 2362, 2677

2. Zıt, karşıt.

2588

kiré kayt: Dediğinin aksine
hareket etmek.

1892

[8]

kirélen-: Geride durmak.

1571

[1]

kirésé bul-: Aksine, zıttı olmak.

1413, 2192

[2]

kirésénçe: Aksine, tam tersine.

1582, 1703, 2422, 2595

[4]

kirpéc: Tuğla.

1840, 1844, 1845, 1847

[4]

kirte: Engel.	414
370	2. Durmak.
[1]	1009
kirtleç-kirtleç: Tümsek tümsek.	[2]
518	kiskén : 1. Keskin.
[1]	861
kis-: 1. Kesmek, biçmek.	2. Çok tesirli, güçlü.
346, 1607, 1810	1896
2. Sonlandırmak.	[2]
1852	kit-: 1. Gitmek.
[4]	16, 32, 143, 444, 912, 1548, 1561, 1797, 1914 (2), 1919, 1930, 1951, 1959, 1974, 2045, 2048, 2135, 2146, 2255, 2308, 2586, 2642
kisek: 1. Kesik.	
127, 282, 798, 998, 1078, 1178, 1802	
2. Bölüm, kısım.	2. Başlamak, dâhil olmak.
2482	694, 988, 1020
[8]	3. Kaybolmak, yok olmak.
kiset-: Uyarmak.	433, 651, 1258
2176	4. Göç etmek.
[1]	384
kisetüv: Uyarı.	5. Devam etmek.
1591, 1593	870
[2]	6. İzlemek, takip etmek.
kisél-: 1. Kesilmek.	1018

7. Aklına düşmek.
1712, 2143, 2174, 2223, 2317, 2341

8. Yardımcı fiil “dönüşme, tezlik, bitiş”
7, 29, 41, 81, 89, 102, 137, 183, 191, 215, 259, 262, 338, 368, 373, 374, 394, 397, 402, 419, 422, 456, 433, 481, 496, 517, 523, 534, 540, 546, 578, 596, 601, 619, 631, 657, 660, 676, 698, 711, 767, 774, 799, 801, 804, 808, 815, 831, 847, 868, 878, 919, 928, 941, 947, 1059, 1092, 1136, 1181, 1207, 1217, 1228, 1260, 1277, 1282, 1299, 1329, 1363, 1415, 1439, 1460, 1480, 1484, 1489, 1505, 1527, 1576, 1577, 1588, 1597, 1610, 1619, 1623, 1633, 1751, 1767, 1774, 1809, 1813, 1821, 1823, 1854, 1879, 1884, 1886, 1897, 1908, 1921, 1927, 1928, 1940, 1967, 1973, 2009, 2014, 2039, 2040, 2049, 2061, 2063, 2069, 2073, 2091, 2114, 2140, 2148, 2149, 2169, 2179, 2192, 2199, 2200, 2324, 2390, 2398, 2584, 2672

kitép bar-: Ansızın gitmek.
418, 458, 1087, 1377, 1651, 1711, 2035, 2102, 2187, 2209, 2550
[174]

kitap: Kitap.

72, 73, 1438, 1546, 1824, 2143, 2197, 2411

[8]

kitér-: 1. Getirmek.

32, 311, 1805, 2157, 2589

2. Yaklaştırmak.

1318

3. Söz getirmek, utandırmak.

687

4. Canlandırmak, hayal etmek.

713, 839

5. Ortaya koymak.

1051

6. Zarar vermek.

2379

7. Yerine getirmek, yapmak.

2254

8. Vermek, katmak.

2291

9. Zamanını bulmak.

2313

kitére al-: Getirebilmek.

1180

[15]

kit le: Git başımdan anlamındaki söz.

1044

[1]

kitsene: İnanmama, anlamındaki söz,
hadi oradan.

760

[1]

kiy-: 1. Giymek.

1, 80, 1717

2. Takmak.

1545, 1690, 1955, 2206

[7]

kiydér-: 1. Kılıf geçirmek.

205

2. Takmak.

337

[2]

kiyev: Damat.

334, 336, 338, 340, 476

[5]

kiyevge bir-: Kız evlendirmek.

1213

[1]

kiyevge çık-: Kocaya varmak.

1857, 1867

[2]

kiyém: Giysi, elbise.

341, 421, 720, 1796

kiyém-salım: Giyim, kuşam.

1365

[5]

kiyén-: Giyinmek.

1183, 1425, 2014

[3]

kiyérélép-kiyérélép: Gerile, gerile.

2191

[1]

kiyérénké: Gergin, zor, çetin.

234

kiyérénkélék: Gerginlik, zorluk.

773

[1]

kiyéz: Keçe.

2285

[1]

koç-: Kucaklamak, sarmak.

2044, 2086, 2132

koçıp al-: Sarılmak.

2124

[4]

koçak: Kucak.

1952, 1993

[2]

koçakla-: Kucaklamak.

433

[1]

kofta: Bluz.

1689

[1]

kol: Köle.

896

[1]

kolaç: Kulaç.

229, 751, 965

[3]

kolak: Kulak.

463, 803, 922, 1490, 1567, 1568, 1890

kolak sal-: Kulak vermek, dinlemek.

332, 1594

kolak saluvçı-: Dinleyici.

2052

kolakka al-: Sözünü dinlemek, dikkate almak.

1070

[11]

kolakçın: Kulaklı şapka.

1300

[1]

kolhoz: Sovyetler Birliği dönemindeki köy tarım birliği.

360, 393, 902

[3]

kom: Kum.

2185

[1]

komaçavla-: Rahatsızlık vermek.

1709

[1]

komanda: (R.) Kumanda, yönetim.

571, 2211

komanda bir-: Emir vermek,
komut vermek.

251, 435, 472

[5]

komanda punktı: (R.) Komuta
merkezi.

181

[1]

komandır: (R.) Komutan.

30, 32, 214, 2219, 2277, 2297, 2300,
2308, 2318, 2579

[10]

komandnıy punkt: (R.) *bk. komanda
punktı*

220

[1]

kombat: (R.) Tabur komutanı.

927, 2252

[2]

komissar: (R.) Askeri yönetici,
komiser.

160, 197, 201, 202, 211, 212, 1649,
1650

[8]

konduktor: (R.) Kondüktör.

1977

[1]

konkrét: (R.) Somut.

1080

[1]

kontora: (R.) Daire, ofis, yazıhane.

1071, 1093, 2049, 2051, 2064, 2065

[6]

kontrataka: (R.) Karşı hücum, kontra
atak.

329, 436

[2]

kontratakala-: Karşı hücumla
geçmek.

429

[1]

kontrol: (R.) Kontrol, zapt etme.

2289

[1]

koŋırt: Konur, kestane rengi.

984, 1047 (2)

[3]

koral: Silah.

221, 1803

[2]

korı: Kuru, kurak.

1, 513 (2)

[3]

korı-: Kurumak.

1606

[1]

korıç: Çelik.773, 1096, 1099, 1120, 1121 (2),
1135, 1150, 1152, 1154, 1997

[11]

korılma: Bina, yapı.

2378

[1]

korım: Kurum, is.

720

[1]

koridor: (R.) Koridor.

2028

[1]

korrektirovka: (R.) Düzenleme.

442

[1]

korréktor: (R.) Yayın işlerinde
düzeltmen.2372, 2427, 2494, 2498, 2519, 2550,
2558, 2628

[8]

korréspondent: (R.) Muhabir.

2566

[1]

korsak: Karın.

224

[1]

kostyum: (R.) Kostüm.

953

[1]

koş: Kuş.

81, 895, 969, 1381, 1873, 2338, 2350

[7]

kotı oç-: Korkmak, çekinmek.

17, 2001, 2077, 2655

[4]

kotıl-: Kurtulmak, atlatmak.

104, 772

kotıla bar-: Kurtuluvermek.

859

[3]

kotırın-: Rastgele hareket etmek.

196, 857

[2]

kotkar-: Kurtarmak.

64, 164, 598, 705, 946

[5]

kotoçkıç: 1. Korkunç.

39, 48, 496, 1545

2. Çok büyük ölçüde, çok güçlü.

260, 369, 508, 1212

[9]

koyaş: Güneş.22, 24, 75, 192, 334, 643, 659, 671,
872, 891, 1287, 1419, 1420, 1422,
1493, 1615, 1632, 1687, 2353, 2376,
2404 (2), 2487

[23]

koyaşlı: Güneşli.

1417, 1623, 1711

[3]

koyıl-: Dökülmek.

1510, 1599, 1960, 2129

koyılıp bét-: Tamamen

dökülmek.

2645

koyıla tor-: Dökülüp durmak.

1641

[6]

koyın-: Yıkanmak.

806

[1]

koyka: (R.) Karyola.

80

[1]

koyma: Çit, tahta duvar.

1546

[1]

koymak: Hamurdan yapılan bir yiyecek, gözleme.

2604, 2605, 2638 (2), 2641, 2669 (2)

[8]

koyruk: Kuyruk.

17, 672

[2]

koyrıklı yıldız: Kuyruklu yıldız.

193

[1]

2284

kozırék: Şapka siperi.**köçeygennen-köçeye bar-:**

1068

Güçlendikçe güçlenip gitmek.

[1]

429, 2006

köç: 1. Güç, enerji, kuvvet.

[3]

264, 369, 610, 611, 890, 1153, 1171,

köçeyt-: Güçlendirmek.

1738, 1933, 2042, 2059, 2120, 2202

1937

2. Askeri kuvvet.

[1]

439, 2291

köçlé: Güçlü.**köç cıy-:** Güç toplamak.

470, 474, 481, 502, 509, 547, 559, 569

907

(2), 577, 842, 1192, 1243, 1603, 1778,

köç tük-: Emek vermek.

1861, 2229, 2274, 2437

784

[19]

[17]

köçsézlen-: Gücünü kaybetmek.**köç-hel:** Güçlülük, zorlanarak.

606, 888

1304, 1604, 1980

[2]

[3]

köçsézlék: Güçsüzlük.**köçey-:** Güçlenmek, etkisini artırmak.

866, 2637

107, 174, 175

[2]

köçeye bar-: Küçlenip gitmek.**köl-:** Gülmek, tebbüm etmek.

486

75, 613, 350 (2), 351, 974, 996, 1015,

[4]

1398, 1468, 1481, 1748, 1781, 1794,

köçeygennen-köçe-: Güçlendikçe güçlenmek.

1816, 2233, 2347, 2658, 2670

kölép al-: Birden gülmek.

2606, 2643

kölép ciber-: Gülüvermek.

1117, 1150, 1573, 2221

kölép kuy-: Gülüp geçmek.

2596

[26]

kölémsére-: Gülümsemek.349, 359, 934, 1515, 1537, 2218,
2414, 2463, 2497, 2498

[10]

kölés-: Gülüşmek.

1821

köléşe-köléşe: Gülüşe gülüşe.

494, 1282

[3]

kölké: Gülünç, komik.

1486, 2481

[2]

kölüv: Gülümseme, tebessüm.

2595, 2596

[2]

kömés: Gümüş.290, 351, 519, 520, 524, 1451, 1643,
2334, 2486

[9]

kön: Gün.89, 100, 101, 137, 157, 167, 294, 325,
335, 360, 375, 409, 543, 635, 670,
695, 696, 928, 1028, 1041, 1058,
1091, 1154, 1159, 1185, 1188, 1206,
1222, 1226, 1240, 1246, 1259, 1261,
1263, 1417, 1466, 1488, 1509, 1575,
1638, 1653, 1672, 1674, 1676, 1678,
1686, 1716, 1821, 1853, 1882, 2081,
2082, 2092, 2249, 2254, 2257, 2304,
2354, 2486**köné buyı:** Gün boyu.

218

[60]

könçe: Kıskaç.

1212

[1]

köndelék: Gündelik.

1652

[1]

köndéz: Gündüz.

1826, 1954

[2]

köndéz-koyaş: Günlük güneşlik.

5

[1]

890, 1933

könleşüvçé bul-: Kışkanmak.

[2]

2544

köréldev: Gürüldeme.

[1]

190

können-kön: Günden güne.

[1]

1192, 1193

körsén-: Zorlanmak, oflayıp
puflamak, canı sıkılmak.

[2]

1208, 2154

könozin: Tüm gün.**körsénép al-:** Oflayıvermek.

383, 1791

1384

[2]

[3]

könyak: Güney.**köt- 1:** Beklemek.

181

117 (2), 133, 138, 651, 1172, 1187,
1192, 1254, 1263, 1316, 1362, 1449,
1469, 1495, 1536, 1578, 1724, 2010,
2181, 2302, 2384, 2536, 2589, 2613

[1]

kön-tön: Gece gündüz.

1328, 1331, 1546

kötép tor-: Bekleyip durmak.

[3]

1377

kör: Gür, semiz.

[26]

934

köt- 2: Gütmek, sürmek, kovalamak.

[1]

18

körek: Kürek.

[1]

2054, 2181, 2184

kötél-: Beklenmek.

[3]

2100

köreş: Mücadele, savaş.

[1]

kötmegende: Birdenbire, ansızın, beklenmedik zamanda.

103, 219, 1954, 1961, 2169, 2241

[6]

kötélmegende: *bk. kötmegende*

278

[1]

köy-: Yanmak, kömürleşmek.

33, 127

[2]

köy: Türkü, ezgi.

2395

[1]

köyez: Süslü, şık.

1352, 1410, 1627

[3]

köyé: Şekilde, halde.

1823

[1]

köyénçe: *bk. köyé*

804, 2556

[2]

köyénéçlé: Üzüntülü, dertli.

1585

[1]

köyliy-köyliy: Mırıldana mırıldana.

1831

[1]

köyme: Kayık, sandal.

480, 482, 484, 486, 502, 504, 514, 549, 561, 564, 710, 1377, 1929

[13]

köz: Güz, sonbahar.

1575, 1599, 1620, 1711, 2321, 2401, 2403

[7]

közén: Güzün, sonbaharda.

693

[1]

kran: (*R.*) Vinç.

1840

[1]

kréstyan: (*R.*) Köylü.

1650

[1]

krugom: (*R.*) Etraf, çevre.

2455

[1]

kruşnik: (R.) Hamal, taşıyıcı.

991

[1]

kuşnya: (R.) Mutfak.

1291, 1800

[2]

kul: El.

35, 43, 53, 94, 109, 114, 116 (2), 167,
 170, 198, 237, 249, 250, 302, 308,
 395, 422, 446, 450, 458, 594, 602,
 605, 612, 640, 677, 726, 742, 751,
 764, 765, 779, 819, 842, 908, 915,
 956, 959, 998, 1097, 1100, 1122, 1135
 (2), 1299, 1307, 1311, 1317, 1318,
 1387, 1472, 1585, 1588, 1622, 1692,
 1738, 1777, 1778, 1784, 1802, 1803,
 1810, 1824, 1835, 1878, 1896, 1897,
 1914, 1956, 2020, 2023, 2107, 2118,
 2187, 2200, 2242, 2249, 2422 (2),
 2424, 2428, 2633

2. Elinde, esaretinde.

409, 610

3. İrade, karar.

1511

4. Himaye.

2030

kul bir-: El vermek, yardım etmek.

1371, 1373

kul çap-: El çırpma, alkışlamak.

939, 940, 944

kul kış-: El sıkma, tokalaşma.

1744

kul küter-: Dua etmek.

2508

kul suz-: Elini uzatma.

1726, 1964

kulga iyelendér-: Ele geçirmek.

1354

kuln sélt-: Vazgeçmek.

1131

kulna élek-: Eline geçmek.

125, 2411

kulna töş-: Eline düşmek, esir olmak.

207, 2268

kulınnan kilme-: Elinden bir şey gelmemek.

1325

[103]

kulbaş: Omuz.

420

[1]

kuldan: Elden, el yapımı.

2370, 2426

[2]

kültük tayakları: Koltuk değnekleri.

869

[1]

kültüksa: Dayanak, trabzan.

1462

[1]

kulyavluk: El, yüz mendili.

1310

[1]

kun-: 1. Konmak.

1381, 1300

2. Konaklamak.

1184

[3]

kunak: Misafir, konuk, ziyaretçi.

1477, 1526

kunakka kayt-: Misafirliğe gitmek.

1340

[3]

kundur-: Kondurmak.

737

[1]

kup-: Kopmak.

262, 2588

[2]

kupşı: Şık, göz alıcı.

1626

[1]

kurant: (R.) Kule saati.

923

[1]

kurgaş: Kurşun madeni.

4

[1]

kurgaş soldat: Kurşun asker.

2196, 2197

[2]

kurık-: Korkmak.186, 914, 1292, 1301, 1430, 1447,
1940, 1940, 1981, 1986, 1988, 2097**kurka-kurka:** Korka korka.

956

[13]

kurkınıç: Korkunç.40, 172, 239, 514, 515, 851, 1508,
1560, 1586, 1988, 2097

[11]

kurkıt-: Korkutmak.

1554, 1674

[2]

kurkuv: Korku.

1194, 1903, 1926

[3]

kurkuvlı: Korkulu.

1593

[1]

kuş-: 1. Emretmek, görevlendirmek.

1162, 1325, 2229, 2647

2. Yöneltmek.

2117

3. Müsaade etmek.

2097

kuşıp tor-: Emir verip durmak.

1806, 2083

[8]

kuşamat: Takma isim.

1147

[1]

kuşıl-: Yöneltilmek.

195

[1]

kuv-: 1. Kovmak.

384, 1497, 1836

2. Kovalamak.

762

kuvıp cit-: Yakalamak.

864, 2328

[6]

kuvak: Çalı, çalılık.

826, 1149

[2]

kuvan-: Sevinmek.

1776, 2010, 2048

[3]

kuvanıç: Sevinç, kıvanç.

1235

[1]

kuvanıçlı: Sevinçli.

1186

[1]

kuvetle-: Desteklemek.

242

[1]

kuvirıl-: Kavrulmak.

1512

[1]

kuviş-: Koşuşmak.

2602

[1]

kuy-: 1. Koymak, yerleştirmek.74, 170, 779, 965, 1033, 1069, 1311,
1622, 1840, 1844, 1970, 2020, 2583,
2662

2. Yapmak.

226, 1433

3. Görevlendirmek.

381, 1028, 1049

4. Bırakmak, getirmek.

2097, 2496

5. Yardımcı fiil “tamamlama,
tezlik”80, 280, 293, 337, 349, 403, 419, 663,
764, 772, 854, 1208, 1250, 1538,
1552, 1588, 1608, 1684, 2106, 2177,
2188, 2203, 2218, 2278, 2337, 2508,
2567, 2589, 2595, 2660

[51]

kuydır-: Koydurmak.

2652

[1]

kuyı: 1. Koyu.

171, 191, 941, 1453, 1621, 1629, 1630

2. Sık, yoğun.

70, 762

[9]

kuyıl-: Koyulmak.

593

[1]

kuyın: İnsanın koynu.

916

[1]

556, 2105

kuysana: Bıraksana, hadi oradan anlamında tepki sözü.

[2]

kübrek: 1. Daha çok.

2652

1222, 1367, 1991, 2489

[1]

2. Coğunlukla.

kuzgal-: 1. Ayaklanmak, hareket etmek.

1342, 1414, 2421

367, 578, 861, 868, 1323, 1572, 2108

[7]

2. Yayılmak, ağmak.

küç-: 1. Göçmek, yer değiştirmek.

1635

1079, 1145, 1259, 1576, 1976, 2003, 2183

3. Davranmak.

2. Davranmak, hareketi

2280

yapmaya geçmek.

[9]

71, 1531

kübelek: 1. Kelebek.

[9]

1236

küçér-: 1. Göçürmek, taşımak.

2. Yağan büyük kar.

1707

kübelek-kübelek: Lapa lapa.

2. İşini değiştirmek.

11

1021, 1136

[2]

[3]

kübey-: Artmak, çoğalmak, güçlenmek.

kügerçén: Güvercin.

1821, 2267, 2293

1638

[3]

[1]

kübék: Köpük.

küélcém: Mavimsi.

418, 2343, 2345

[3]

kük: Gök, sema.

6, 190, 192, 193, 418 (2), 517, 615,

708, 857, 966, 2128, 2465

[13]

kük yözé: Gökyüzü.

5, 19, 851, 1638

[4]

kükey: Yumurta.

1411

[1]

kükre-: Kükremek.

190, 419

[2]

kükrek: Göğüs, meme, sine.

42, 287, 612, 765, 778, 907, 1921,

2020, 2077, 2121, 2441

[11]

küksél: Açık mavi.

639

[1]

kül: Göl.

20, 22, 233, 798, 799, 806, 964, 966,

967, 1149, 1359, 1451, 1453, 1455,

1458, 1459, 1462, 1463, 1657, 1936,

2249, 2480

[22]

külege: Gölge, karaltı.

814, 815, 817, 967, 1418, 14232 (2),

1452, 1601, 1602 (2), 1604

[12]

külmek: 1. Elbise, entari.

1425

2. Gömlek.

2067

[2]

küm-: Gömmek.

516, 578, 2155

[3]

kümél-: Gömülmek.

16, 362, 457, 825, 2158

[5]

kümér: Kömür.

324, 766

[2]

küm-kük: Masmavi.

2018

[1]

künék-: Alışmak, adet edinmek.

101

1775

[1]

küñél: Gönül, ruh dünyası, hissiyat.

15, 132, 157, 341, 356, 362, 381, 486,
535, 707, 780, 825, 860, 914, 1087,
1165, 1204, 1260, 1383, 1418, 1425,
1428, 1437, 1563, 1608, 1674, 1687,
1815, 1863, 1882, 1924, 1925, 1937,
1988, 1998, 2089, 2165, 2215, 2361,
2686

küñél aç-: Keyiflenmek.

1972

küñél bir-: Gönül vermek.

1027

küñél kaytar-: Gücendirmek,
kalbini kırmak.

1017

küñélennen çıkar-:

Gönlünden çıkarmak.

1274

küñélne avır al-: Gönlüne zor
gelmek.

340

küñélné buşat-: Gönlünü
boşaltmak, derdini dökmek.

küñélnéñ kılın çiyért-:

Gönlünün teline dokunmak, hassas
duygularına temas etmek.

1684

[47]

küñéllé: Neşeli, mutlu.

1233, 1619, 1742, 1789

[4]

küñélséz: Keyifsiz, mutsuz, üzgün.

660, 1040, 1376, 2006

[4]

küp: Çok, çok fazla.

40, 41, 161, 191, 358, 373, 631, 668,
868, 880, 940, 980, 1007, 1009, 1030,
1324, 1365, 1507, 1521, 1534, 1670,
1791, 1804, 1928, 2042, 2142, 2162,
2304, 2321, 2331, 2332, 2360, 2468,
2644, 2668

küpler: Çoğu kişi, çokları.

1447

[36]

küpér: Köprü.

1462

[1]

küperénké: Köpürtülmüş,
kabartılmış.

978

[1]

küpert-: Köpürtmek, kabartmak.

485

[1]

küpmé: Ne kadar.

784 (2), 827, 837, 1382, 1598, 1580,
2155, 2181, 2226, 2311, 2331

[12]

küpten: Çoktan, uzun zamandır.

1144, 1145, 1624, 2159, 2304, 2367,
2384, 2423, 2561, 2589

[10]

kür-: 1. Görmek, bakmak.

23, 37, 85, 87, 88, 206, 260, 334, 362,
378, 405, 407, 411 (2), 466, 476, 512,
528, 549, 581, 659, 661, 709, 762,
813, 872, 912, 940, 998, 1018, 1515,
1523, 1611, 1621, 1698, 1705, 1706,
1713, 1785 (2), 1841, 1842, 1874,
2055, 2069, 2085, 2108, 2298, 2351,
2355, 2433, 2452, 2456, 2457, 2532,
2533, 2676

2. Anlamak, sezmek.

742, 1167, 1344, 1367, 1469, 1983,
2516, 2527, 2622, 2629

3. Yaşamak, başından geçmek,
tecrübe etmek.

41, 827, 880, 881, 1379, 1394, 1396,
1550, 1805, 2345, 2465, 2473, 2673

4. Sanmak, kabul etmek.

1117, 1216, 1237, 1392, 2529

küre al-: Görüvermek.

255, 450, 880, 1449

küre başla-: Görmeye
başlamak.

257, 1246, 1693, 1990, 2552

küre tor-: Göredurmak.

336, 2376

küresé kil-: Göresi gelmek.

1902

[96]

kürçé: Bakar mısın, anlamında rica
sözü.

1285

[1]

küre: Göre.

2286

[1]

küreséŋ: Anlaşılan, galiba.245, 286, 409, 723, 993, 1708, 2198,
2407, 2543, 2553

[10]

kürén-: Görünmek.5,77, 192, 224, 233, 250, 278, 527,
557, 563, 588, 632, 639, 726, 794,
823, 949, 981, 1189, 1194, 1295,
1421, 1490, 1630, 1639, 1644, 1700,
1701, 1752, 1827, 1972, 2128, 2377,
2492, 2603**küréne başla-:** Görünmeye
başlamak.

563, 1333, 1420

kürénép tor-: Görünüp
durmak.

1164

[40]

kürénés: Görünüş.

27, 39, 388, 521, 850

[5]

kürés-: Görüşmek, karşılaşmak.

372, 1503, 1957

[3]

kürgezme: Sergi, galeri.

351, 1714

[2]

kürkemlen-: Görkemlileşmek.

1704

[1]

kürset-: Göstermek, fark ettirmek.36, 38, 52, 451, 1054, 1123, 1504,
1584, 1598, 1725, 1835, 1914, 2052,
2131, 2213, 2515**kürsete tor-:** Gösteredurmak.

533

[17]

kürsetüvçé: Gösteren kişi.

1109

[1]

kürşé: Komşu.

2432, 2657

[2]

kürüvçé: İzleyici, gören kişi.

1760

[1]

küter-: 1. Yükseltmek, kaldırmak.

139, 202, 265, 309, 314, 317, 349,
390, 397, 517, 698, 743, 850, 994,
1761, 2119, 2147, 2176, 2270, 2271,
2278, 2508, 2514, 2592, 2628

2. Kaldırmak, tahammül
etmek.

2196

kütere alma-: Kaldıramamak,
tahammül edememek.

1266

kütere başla-: Kaldırmaya
başlamak.

390

[28]

küterél-: 1. Yukarı çıkarılmak,
yükseltilmek, kaldırılmak.

31, 37, 172, 237, 298, 318, 381, 503,
612, 674, 776, 810, 938, 1069, 1742,
1830, 1940

2. Bir iş yapmaya girişmek,
kalkışmak.

446

küterélé al-: Kalkabilmek,
çıkabilmek.

456, 604, 854

küteréle başla-: Yükselmeye
başlamak.

1614

küteréle tor-: Yükselse
durmak.

617

[23]

küterélmekçé bul-: Çıkmaya
çalışmak, kalkmaya çalışmak.

604, 853

[2]

küterémkélék: Neşe, sevinç.

669

[1]

küz: Göz, bakış.

48, 111, 173, 212, 256, 257, 264, 267,
278, 316, 343, 347, 407, 408 (2), 410,
487, 499, 528, 555, 608, 654, 674,
766, 824, 852, 857, 867, 949, 960,
965, 975, 980, 984, 987, 1012, 1096,
1104, 1188, 1206, 1242, 1252, 1258,
1301, 1307, 1318, 1464, 1490, 1536,
1589, 1610, 1638, 1705, 1777, 1835,
1836, 1862, 1948, 1966, 2017, 2021,
2072, 2080, 2110, 2111, 2115, 2124,
2190, 2408, 2434, 2435, 2466, 2539,
2552, 2633, 2672

küz taşla-: Bakmak, bakış
atmak.

659, 1112, 1487

küz açıp yomgan arada: Göz açıp kapayana kadarki zamanda.

835

küz açıp yomgançı: Göz açıp kapayana dek.

2149, 2368

küz aldı: Göz önü, görünür.

265, 392, 460, 474, 499, 601, 607, 651, 663, 712, 839, 957, 1589, 2103, 2167

küz iyérmeslék tezlék: Görünmeyecek kadar hızlı.

1702

küz nuri: Göz nuru, çok sevilen kimse.

538, 1168

küz yavın al-: Göz kamaştırmak.

1659

küz yögért-: Göz atmak.

284

küzden yugal-: Gözden kaybolmak.

279

küzén aç-: Kendine gelmek, iyileşmek.

2025, 2026, 2075

küzén al-: Gözünü çekmek, bakmamak.

1249

küzén ala alma-: Gözünü alamamak.

1241, 1628

küzén ték-: Gözünü dikmek, bir yere dikkatle bakmak.

268, 674

küzéne yokı kérme-: Gözüne uyku girmemek.

1923

küzénnen kanlı yeş koyıl-: Gözünden kanlı yaş dökülmek, büyük bir üzüntüye girmek.

1510

küzénnen yokı kaç-: Uykusu kaçmak.

980, 1064

küzge çalın-: Göze çarpmak.

662, 817, 1365

küzge küz karaş-: Göz göze gelmek.

2670

küzge taşlan-: Göze çarpmak.

1688

küzlerén kapla-: Gözünü kapatmak.

1077

küzleréne ısanma-: Gözlerine inanmamak.

1112

[132]

küz kabakları: Göz kapakları.

1062, 2286

[2]

küz karası: Göz bebeği.

787

[1]

küz karaşı: Bakış.788, 1002, 1234, 1277, 1480, 1523,
1704, 2201, 2531, 2652

[10]

küz töpleré: Göz yuvaları.

1510

[1]

küz yeşé: Gözyaşı.398, 409, 1208, 1273, 1319, 1558,
1592

[7]

küzet-: Gözetlemek, gözden geçirmek.

183, 2485

küzete başla-: Gözetlemeye başlamak.

74, 1699

[4]

küzetüv punktı: Gözcü noktası.

442

[1]

küzlé: Gözü ... renginde, şeklinde olan.

225, 238, 1047, 2416

[4]

küzlék: Bakış açısı, görüş.

1545

[1]

kvartir: Apartman dairesi.

1393, 1394, 1395, 1427, 1826, 1869

[6]

L

la: Emir çekimli fiillerin yanına gelerek ifadeyi güçlendiren, samimiyet anlamı barındıran söz.

336, 2398

[2]

layés suldası: Bir çorba çeşidi.

2467

[1]

le: bk. **la**.

1044, 2400

[2]

lebasa: Elbette, şüphesiz.

1819

[1]

legnet: (A.) Lanet, melun.

467, 2310

[2]

legnet ukı-: Lanet etmek, beddua etmek.

210

[1]

lekin: (A.) Lakin, ama, ancak, fakat.

31, 73, 75, 87, 105, 115, 122, 147, 255, 264, 358, 373, 408, 421, 439, 451, 454, 456, 465, 535, 558, 568, 572, 578, 604, 658, 718, 746, 754, 853 (2), 855, 865, 888, 899, 912, 915, 962, 980, 1032, 1049, 1064, 1070, 1083, 1086, 1089, 1152, 1187, 1204, 1208, 1215, 1233, 1239, 1263, 1295, 1316, 1366, 1367, 1381, 1391, 1426, 1433, 1437, 1468, 1559, 1580, 1583, 1587, 1602, “613, 1643, 1683, 1734, 1804, 1849, 1860, 1864, 1865, 1882, 1893, 1908, 1924, 1942, 1952, 1981, 1996, 2031, 2049, 2058, 2074, 2078, 2097, 2099, 2142, 2235, 2303, 2374, 2385, 2413, 2441, 2443, 2473, 2477, 2524, 2541, 2577, 2580, 2607, 2615, 2629, 2658, 2664

[112]

lem-mim dimiyçe: Sus pus, hiçbir şey demeden.

690

[1]

léyténant: (R.) Teğmen.

276, 2527, 2566, 2582, 2670, 2683

[6]

lézginka: (R.) Bir Kafkas oyunu, Lezgi.

294

[1]

limonka: (R.) Top şeklindeki el bombası .

176, 247, 216

[3]

lom: (R.) Demir sopa, küskü.

2185, 2202, 2203, 2225

[4]

lotok: (R.) Tabla, işporta tezgâhı.

2264, 2292

[2]

lyustra: (R.) Avize.

1870

[1]

M

madralan-: Kıpırdamak, hareket etmek.

968

[1]

mağra: Tütün.

2211

[1]

mağsus: (A.) Birine ayrılmış, özel, mahsus.

1083, 1650, 2294

[3]

makét: (R.) Maket, model.

2587, 2632 (2)

[2]

maksat: (A.) Maksat, amaç, hedef.

1086

[1]

makta-: Övmek.

1573, 1734, 1767

maktan-: Övünmek.

1531, 2502, 2645

[3]

maktav: Övgü.

1569, 1573, 1808

[3]

malay: (R.) Oğlan, delikanlı.

160, 981, 1010, 1032, 1040, 1043, 1045, 1049, 1050, 1051, 1054, 1055, 1061, 1066, 1107, 1109, 1143, 1144, 1146 (2), 1148, 1157, 1372, 1377, 2168, 2171, 2176, 2188, 2193, 2197, 2198, 2209, 2214, 2220, 2222 (2),

2224, 2238, 2240, 2251, 2276, 2278,
2298, 2300, 2310, 2318, 2329, 2332
(2), 2392, 2654

[51]

malyar: (R.) Boyacı, badanacı.

1852

[1]

mamaşa: (R.) Anneciğim.

434, 468

[2]

mamık: Pamuk.

21, 1200, 2279

[3]

maṅgay: Alın.

94, 199, 776, 941, 1032, 2025, 2150,
2187, 2189, 2644

[10]

marlya: (R.) Sargı bezi.

330

[1]

masay-: Caka satmak, böbürlenmek.

2595

[1]

maskhalat: Kamuşlaj kıyafeti.

485

[1]

massaj yasavçı: Masör.

2246

[1]

mastér: (R.) Usta, uzman, üst.

955, 1040, 1045, 1050, 1071, 1078,
1115, 1116, 1125, 1130

[10]

mastér-lékalşçik: (R.) Ustabaşı.

957

[1]

mastérskoy: (R.) Ustaların iş yaptığı
yer, üretim yeri.

1021 (2), 1034, 1038, 1056, 1058,
1079

[7]

maşina: (R.) 1. Araba, otomobil.

1281, 1751, 2102, 2108, 2117, 2131,
2132, 2133

2. Makine.

957, 1006, 1007 (2), 1008, 1011, 1013
(2), 1014, 1060, 1076, 1145

[20]

maşına mayı: Makine yağı.

2381

[1]

maşinist: (R.) Makinist.

978

[1]

matas-: Bir işle meşgul olmak.

105, 290

[2]

matur: Güzel, hoş.

169, 273, 386, 519, 642, 644, 647,
652, 684, 691 (2), 871, 872, 905,
1336, 1368, 1387, 1389 (2), 1415,
1461, 1474, 1656, 1673, 1676, 1681,
1686, 1690, 1693, 1704, 1727, 1732,
1752, 1772, 1827, 1874, 2359, 2390,
2395, 2433, 2638, 2648

[42]

maturlık: Güzellik.

23, 652, 1463, 1654, 1695, 1765 (2),
2366

maturlık dönyası: Güzellik
âlemi.

1625

[9]

mavık-: Kapılmak, tutulmak.

may 1: (R.) Mayıs ayı.

75, 1322

may 2: Yağ.

1181, 1594

[2]

maylan-: Yağlanmak.

1072

[1]

maylı: Yağlı.

1100

[1]

mayor: (R.) Binbaşı.

249, 289, 291, 293, 294, 2513, 2514,
2527, 2562, 2565, 2574, 2582, 2585,
2614, 2631, 2635, 2667

[17]

mecbür: (A.) Mecbur.

2373

mecbür bul-: Mecbur kalmak.

106, 448, 1050, 1131, 2608

mecbür it-: Mecbur bırakmak.

197, 2003, 2686

[9]

meglum bul-: Ünlü olmak, tanınmak.	2519
943	[1]
[1]	mektep: (A.) Okul, mektep.
megne: (A.) Manâ, anlam.	1335, 1340, 2435, 2571
634, 1685, 2408, 2409	[4]
[4]	mel: (A.) An, zaman.
magnelê: Anlamlı.	1642, 2019
2360	[2]
[1]	melle: ... mi acaba?
megneséz: Anlamsız.	2037
380, 2239	[1]
[2]	mengé: Ebedi.
mehebbet: (A.) Muhabbet, sevgi, aşk.	333, 750
987, 997, 1244, 1427, 1438, 1440 (2), 1443, 1617	[2]
[9]	mengége: Ebediyen, sonsuza dek.
mehabet: (A.) Büyük, ulu, devasa.	2161
556, 748, 1625, 1697, 2367	[1]
[5]	mengélék: Sonsuzluk, ebedilik.
mekale: (A.) Makale.	1199
2555, 2593, 2636, 2637, 2638	[1]
[5]	mercen: (A.) Mercan.
mekérlé: Kurnaz, sinsî.	874
	[1]

merhemet sora-: Merhamet dilemek, yalvarmak.	66 (2)
410	[2]
[1]	mén-: Çıkmak.
mertebe: (A.) Defa, kere.	470, 494, 497, 581, 590, 615, 618, 630, 675, 691, 716, 747, 2273
105, 125, 842	ménép cit-: Varmak, ulaşmak.
[3]	624
mesele: (A.) Mesele, problem.	ménép kit-: Çıkıp yönelmek.
1049	676
[1]	méne-méne: Çıka çıka.
meselen: (A.) Mesela, örneğin.	2021
2450, 2451	[16]
[2]	ménder: Minder.
meşgul bul-: Meşgul.	2583
2597	[1]
[1]	méndér-: Bindirmek.
meşhür: (A.) Meşhur, ünlü.	613
943, 1658, 1696, 2459	[1]
[4]	méne: İşte, şimdi, şu anda.
mébél: (R.) Mobilya.	30, 117, 123, 130, 140, 331, 355, 425, 452, 462, 468, 536, 542, 670, 699, 756, 823, 861, 877, 1034, 1035, 1052, 1124, 1146, 1312, 1393, 1423, 1432, 1545, 1551, 1646, 1786, 1842, 1901,
1869	
[1]	
médсанbat: (R.) Sıhhiye taburu.	

1965, 2178, 2227, 2244, 2320, 2352,
2464, 2522, 2540, 2589, 2604, 2628

méne digen: Çok iyi, parmakla
gösterilen.

2448

méne niçék: Şaşkınlık bildirir.

2505

[48]

ménşé: (R.) Alay.

435

[1]

ménénçé: Bininci.

959

[1]

ménlegen: Bir sürü.

327

[1]

méñ: Bin.

125, 413, 1062, 1178, 1191, 1556,
1567, 1633, 1637, 2281

[10]

méñnerçe: Binlerce.

4, 22

[2]

méskén: (A.) Zavallı.

118, 402, 1189

[3]

métr: (R.) Metre.

233, 298, 573, 583, 600, 926

[6]

mıltık: Tüfek.

443, 2423

[2]

mıskılla-: Alay etmek, küçümsemek.

1906

[1]

mıtlésta: (R.) Ateşkes.

2646

[1]

mıyık: Bıyık.

1077, 1302

[2]

miken: mi iken, acaba.

1339

[1]

mikron: (R.) Mikron.

959

[1]

miles: Üvez ağacı.

1659, 1660, 1662, 1665, 1666, 1698,
1701, 1707, 1726, 1727, 1753, 1754,
1756, 1767 (2), 1769

[16]

militsiya: (R.) Milis gücü, polis.

1980

[1]

millimétr: (R.) Milimetre.

959

[1]

million: (R.) Milyon.

936, 959, 962, 1633

millionnarça: Milyonlarca.

23

[1]

min: Ben, birinci kişi zamiri.

71, 73, 83, 87, 102, 107, 108, 111,
113, 114, 115, 117, 122, 123, 125, 128
(2), 129, 133, 137, 141, 147, 151, 154,
155, 163, 164 (2), 166, 317, 350, 399,
403, 500, 575, 609, 615, 626 (2), 628,
641, 665, 682, 686, 752, 753, 754,
756, 759, 863, 885, 886, 888, 991,
992, 1094, 1118, 1127, 1143, 1251,

1322, 1324, 1379, 1384, 1385, 1386,
1390, 1393, 1397, 1401 (2), 1404,
1409, 1414, 1426, 1428, 1430, 1434,
1435, 1437 (2), 1438, 1441, 1443,
1444, 1446, 1464, 1468, 1470, 1485,
1493, 1496, 1497 (2), 1498, 1499,
1504, 1510, 1519, 1524, 1528, 1537,
1539, 1559, 1563, 1564, 1566, 1569,
1580, 1583, 1584 (2), 1589, 1591,
1593, 1600, 1601, 1602, 1603, 1613,
1615 (2), 1672, 1691, 1694, 1695,
1699, 1703, 1710, 1714, 1720, 1722,
1728, 1729 (2), 1732, 1736, 1746,
1748, 1750, 1753, 1758, 1759, 1769,
1786, 1800, 1809 (2), 1887, 1901,
1910, 1943, 1949, 1957, 1979, 2015,
2016, 2094, 2139, 2143, 2145, 2194,
2197, 2201 (2), 2215, 2225, 2228,
2230, 2231, 2232 (2), 2233, 2234,
2236, 2237, 2238 (2), 2243, 2246,
2309, 2319, 2320, 2367, 2395, 2409,
2413 (2), 2444, 2448, 2457, 2463,
2471, 2472, 2477, 2485, 2498, 2502,
2512, 2516, 2518, 2520, 2521 (2),
2525, 2526, 2529, 2538, 2541, 2542,
2550, 2552 (2), 2555, 2567, 2579,
2589, 2593, 2599, 2606, 2607, 2608,
2611, 2613, 2619, 2627, 2635, 2649,
2650, 2651, 2664, 2672, 2673, 2677,
2682

[229]

mina: (R.) Mayın, bomba.

296, 298, 323, 436, 438, 551, 593,
599, 1021, 1023, 1029, 1030, 1034,
1037, 2148

[15]

minéké: Benimki.

1877, 2500

[2]

minomét: (R.) Havan topu.

309, 425, 441

[3]

minométçi: Havan topu eri, havancı.

430, 436, 472, 1029, 2263, 2622, 2623
(2), 2626

[9]

minut: (R.) Dakika.

22, 42, 120, 234, 238, 278, 460, 476,
530, 632, 780, 840, 848, 856, 863,
1040, 1166, 1243, 1315, 1472, 1703,
1705, 1713 (2), 1780, 1800, 1915,
2066, 2078, 2385, 2520, 2550, 2643

[33]

min-minlék: Kibir, büyüklenme.

2595

[1]

miña: “Ben”” zamirinin yaklaşma hâli çekimi.

109, 138, 151, 752, 1002, 1376, 1414,
1425, 1443, 1477, 1515, 1523, 1534,
1536, 1539, 1559, 1561, 1619, 1660,
1700, 1701, 1705, 1730, 1749, 1838,
1857, 1897, 2089, 2223, 2232, 2317,
2373, 2482, 2503, 2512, 2522, 2531,
2539, 2562, 2659

[40]

miy: Beyin, akıl.

282, 844, 860, 877

[4]

mizgél: (A.) An, vakit, zaman.

2541

[1]

mogciza: (A.) Mucize.

2074, 2075, 2673

[3]

monda: Burada, buraya.

50, 79, 126, 246, 386, 662, 1022,
1215, 1513, 1814 (2), 1971, 2099,
2140, 2145, 2146, 2261, 2378, 2455

[19]

mondıy: Bunun gibi, bu şekilde,
böyle.

365, 959, 1049, 1084, 1243, 1316,
1402, 1573, 1703, 1727, 1780, 1882,
1891, 1931, 2229, 2239, 2525, 2537

[18]

moni: “Bu” zamirinin yapma hâli
şekli.

255, 304, 315, 375, 707, 1116, 1122,
1152, 1224, 1236, 1365, 1371, 1537,
1553, 1569, 1616, 1733, 1805, 1832,
1845, 1860, 1904, 1998, 2083, 2338,
2372, 2596, 2616

[29]

moniŋ: “Bu” zamirinin ilgi hâli şekli.

1696, 2360, 2541

[3]

monnan: “Bu” zamirinin çıkma hâli
şekli.

158, 687, 954, 1661, 1851, 1868, 1904

[7]

moŋ: Kaygı, hüzün.

187, 1280, 1464, 2087, 2126, 2286

[6]

moŋ-sağış: Dert keder.

2088

[1]

moŋa: “Bu” zamirinin yaklaşma hâli
şekli.

381, 686, 773, 952, 1129, 1428, 1775,
2009, 2057, 2580

[10]

moŋarçı: Bugüne kadar, bu vakte
kadar.

95, 1917, 1933, 1968, 2395

[5]

moŋay-: Dertlenmek, hüzünlenmek.

703, 1590, 1817

[3]

moŋlı: Hüzünlü, kederli.

922, 969, 1632, 2395

[4]

moŋsuv: Hüzün, keder.

608

[1]

moŋsuvlan-: Hüzünlenmek,
kederlenmek.

1284, 1704, 1672

[3]

moŋsuvlık: Hüzün, keder durumu.

1480, 2434

[2]	mömkünlék bir-: İmkân vermek.
moryak: (R.) Denizci, bahriyeli.	1891
1487	[1]
[1]	mul: Bol, pek çok.
moroşka cilegé: Yabani çilek.	2660
2491	[1]
[1]	munça: Hamam, sauna.
mögayın: Muhtemelen, galiba.	719, 2240, 2244 (2), 2245, 2248,
829, 1296	2254, 2255
[2]	[8]
möhim: (A.) Mühim, önemli.	muşka: (R.) Tüfekte arpacık.
788, 2368	227
[2]	[1]
möldére-: Dolup taşmak, dökülüp saçılmak.	mutlık: Hilekârlık, oyunbozanlık.
1837	2434
[1]	[1]
mömkün: (A.) Mümkün, olası.	muyın: Boyun.
88, 104, 114, 370, 564, 868, 1417,	169, 488, 792, 918, 1778, 1879, 1992,
1598, 1696, 2374, 2425	2310
mömkün bul-: Mümkün olmak.	[8]
441	muzıka: (R.) Müzik.
[12]	1366, 1416, 1631, 1632
	[4]

N

nabor: (R.) Yayınevinde basım işi.
2364

[1]

naborşık: (R.) Yayınevinde basımcı.
2368, 2424, 2427

[3]

naçalnik: (R.) Amir.
161, 787

[2]

naçar: (F.) Güçsüz, takatı olmayan,
ümitsiz.
2001, 2552, 2639

[3]

naçştab: (R.) Karargâh komutanı.
179, 249, 289, 788

[4]

namus: (A.) Namus.
208

[1]

nanıy: Kızım, yavrum. (Derin sevgi
anlamlı)
1314

[1]

narat: Çam ağacı.

2, 21, 24, 812 (2), 818, 835, 839,
1415, 1416, 1418, 1422, 1457, 1528,
2138, 2457, 2458, 2459

[18]

nasıyp bul-: Nasip olmak.
2164

[1]

nazlan-: Nazlanmak, cilvelenmek.
1422, 1880

[2]

naznaçéniyé: (R.) Askeri görev.
1502

[1]

nefis: (A.) Güzel, enfes.
3, 21, 522, 871, 2423

[5]

nefret: (A.) Nefret.
42, 2072

[2]

nefretlé: Nefretli.
487

[1]

nek: (A.) Fazla veya eksik değil, tam.

452, 522, 1035, 1104, 1333, 1413,
1508, 1676, 2185, 2192, 2491, 2589

[12]

nemestekey: (R.) Cansız varlıklar
için, şey, nesne.

1762

[1]

neni: 1. Küçük.

1873

2. Küçük çocuk.

1317

[2]

nerse: Nesne, şey.

63, 123, 130, 350, 369, 378, 631, 648,
658, 679, 817, 897, 999, 1005, 1034,
1080, 1082, 1084, 1114, 1133, 1324,
1325, 1329, 1430, 1517, 1534, 1562,
1766 (2), 1804, 1851, 1873, 1888,
1935, 1987, 2071, 2146, 2173, 2180,
2357, 2436, 2508, 2542, 2545, 2619

[45]

nersedér: Bir şey, herhangi bir şey.

422, 813, 1469, 1924 (2), 1925

[6]

nersegedér: Her şeye, herhangi bir
şeye.

1329, 1428

[2]

nesél: (A.) Soy, nesil.

340, 342, 990

[3]

nesél-nesep: (A.) Soy sop.

1542

[1]

netice: (A.) Netice, sonuç.

2040, 2359

[2]

nécke: Narin, hassas, ince.

594, 595, 1632, 1715

[4]

néçkelék: İncelik, hassaslık.

1695, 1706

[2]

néméts: (R.) Alman.

188, 197, 219, 225, 227, 229, 267,
443, 492, 510, 546, 550, 551, 582,
590, 593, 645, 647, 648, 715, 716,
723, 731, 736, 739, 740, 745, 831,
836, 837

[30]

nıgrak: Sağlam bir şekilde, sıkıca.

447

43, 619, 1193, 2124

niçeme-niçe: Çok fazla.

[4]

498, 1178

nık: Güçlü, sağlam.

[4]

149, 272, 474, 769, 959, 1344, 1523,
2085, 2229, 2236, 2272

niçék: Nasıl?

[11]

50, 63, 68, 93, 165, 593, 594, 758,
837, 841, 893, 929, 946 (2), 1048,
1128, 1236, 1468, 1720, 1721, 1780,
1833, 1930, 1961, 2289, 2315, 2318,
2391, 2493, 2505, 2612, 2623, 2633

nıklık: Güçlülük, sağlamlık.

686

[33]

[1]

ni: Ne, nasıl.

niçéktér: Her nasıl, her nasılsa.

392, 452, 476, 575, 819, 915, 1270,
1297, 1304, 1324, 1428, 1511, 1610,
1723, 1724, 1739, 1763, 1814, 1817,
1820, 1888, 1900, 1901, 1950, 1990,
1991, 2009, 2011, 2047, 2071, 2075,
2078, 2110, 2219, 2341, 2382, 2456,
2524, 2576

660, 861, 1096, 1225, 1306, 1480,
1989, 2554, 2570

[9]

[40]

nıbarı: Hepsi, tamamı.

nidé: Neyse, her neyse, herhangi bir
şey.

451, 1831

1611, 2365

[2]

[2]

nigader: Nedense, durduk yere.

niçe: 1. Ne kadar, kaç?

nige: Niye, neden?

334

nigéz: 1. Temel. 2. Asıl, esas. 3. Yer.
4. Baba ocağı. 5. Ana vatan.

2. Pek çok, birçok.

nihayet: 1. Son, nihayet. 2. Sonunda.
3. Pek fazla.

nik: Niçin, neden, ne maksatla?

1256, 1640, 1747, 1818, 2109, 2494,
2664

[7]

nikader: Pek çok, birçok.

145 (2), 568, 788, 1036, 1187, 1934

[7]

niktér: Her nedense, her nasılsa.

981

nindiy: Ne, hangi, nasıl.

28 (2), 97, 130, 172, 519, 655 (2), 664,
851, 881, 1007, 1119, 1121, 1132,
1159, 1166, 1243 (2), 1285, 1315,
1516, 1616, 1624, 1653, 1683, 1691,
1706, 1719, 1777, 1787, 2040, 2288,
2402, 2439, 2487, 2509, 2540, 2559,
2579, 2664

[41]

nindiydér: Bir şekilde, her nasılsa.

33, 264, 827, 951, 984, 1003, 1061,
1419, 1480, 1531, 1684, 1705, 1754,
2058, 2079, 2087, 2378, 2392

[18]

nişle-: Ne yapmak.

163, 814, 1115

[3]

nokta: Nokta, yer.

522 (2), 550

[3]

nomér: (R.) Numara, sayı.

2593 (2), 2632

[3]

nosilka: (R.) Sedye.

137

[1]

nur: (A.) Işın, nur.

516, 522, 643, 673 (2), 708, 806, 872,
891, 1320, 1687, 2487

[12]

nurlan-: Nurlanmak, aydınlanmak.

652, 666, 745, 2198

[4]

nurlı: Değerli, kıymetli.

896

[1]

nursız: Uğursuz, kötü.

546

[1]

O

801, 1092

obivatéllék: (R.) Sığ, dar, zevksiz.**oçıp yör-:** Uçup durmak.

1448

1236

[1]

[23]

obyéktiv: Objektif.**oçéréd bir-:** Silahla ateş açmak.

1721

733

[1]

[1]

obyıt: (R.) Öğle yemeği.**oçéréd ciber-:** Ateş altına almak.

2049

830

[1]

[1]

oç: Uç, uç noktası.**oçık:** Ufuk.177, 398, 410, 522, 797, 1308, 1537,
1866, 1870, 2642

672, 673

[2]

[10]

oç-: Uçmak, boşlukta yüzmek, havada
gitmek.**oçık buyı:** Ufuk çizgisi.

326

[1]

213, 229, 298, 584, 589, 606, 802,

1090, 1092, 1444, 1447, 1642, 2127,

2304, 2338, 2350, 2445, 2655

oçın-: Uçuşmak.

330, 746

oça-oça: Uça uça.

[2]

1381

oçıp bar-: Ulaşmak.**oçınıp-yögér-:** Uça u.a gitmek.

919

804

[1]

oçıp kit-: Uçup gitmek.**oçırt-:** Uçurmak.

1439

[6]

[1]

oçuvçr: Pilot.**oçkın:** Kıvılcım.

2309

487, 985

[1]

[2]

ofık buyı: Ufuk çizgisi.**oçkınlan-:** Kıvılcımlanmak,
parıldamak, ateş saçmak.

428, 949

235, 316, 767

[2]

ofitsér: (R.) Ofis çalışanı, memur.

[3]

221, 2544

oçra-: 1. Rastlamak, karşı karşıya
gelmek, tesadüf etmek.

[2]

27, 41, 444, 1075, 2141

oğşa-: Benzemek.2. Başına bir şey getirmek,
baştan geçirmek.340, 366, 518, 872, 983, 1436, 1636,
1936

1322, 2169

oğşap kal-: Benzeyip kalmak.

[7]

521

oçraklı: Tesadüfen.**oğşap kit-:** Benzeyip gitmek.

68, 1712

1460

[2]

[10]

oçraş-: Rastlaşmak, denk gelmek.**okop:** (R.) Siper.

1719, 2202, 2539

2424

[3]

[1]

oçrat-: Denk getirmek.**oktyabr:** (R.) Ekim ayı.

129, 165 (2), 166, 1714, 1868

1285

[1]

olanşak: (Halk dilinde.) Oğlancık.

2335 (2)

[2]

olı: Büyük, yetişkin.346, 425, 1116, 1349, 1818, 2083,
2137

[7]

omıl-: Atılmak.

236

[1]

onıt-: Unutmak.62, 288, 314, 963, 1194, 1268, 1270,
1274, 1313, 1332, 1341, 1481, 1816,
2006, 2156, 2333, 2470, 2662, 2685**onıta al-:** Unutabilmek.

2325

[20]

onıtıl-: Unutulmak.187, 978, 1147, 1270, 1948, 2150,
2325, 2383**onıtılıp kit-:** Tamamen
unutulmak.

927

[9]

onıtılmaslık: Unutulmamak.

69

[1]

opératsiya: (R.) 1. Ameliyat.

71, 138, 154

2. Teknik işlem.

1133

[4]

orator: (R.) Hatip.

2413

[1]

ordén: (R.) Madalya, nişan.

1312, 1318, 1320

ordén-médal: Madalya gibi
şeyler.

2441

[4]

or-: Sözü yerine koymak.

1017

[1]

organ: (R.) Şey, nesne.

467, 664

[2]

organizm: (R.) Organizma, ruh ve beden, bünye.

149

[1]

original: (R.) Orijinal, asıl.

2625

[1]

oskolok: (R.) Şarapnel.

299

[1]

osta: Usta, ehil, becerikli, mahir.

791, 2409, 2412, 2596

[4]

ostalılık: Ustalık.

1079

[1]

ostanovka: (R.) Toplu taşıma araçları için, durak.

1974, 1976

[2]

oşa-: Hoşlanmak, beğenmek.

1523, 1534

[2]

oşat-: Beğenmek, gözü tutmak.

1534

[1]

oya: 1. Hayvan yuvası.

389, 390

2. Yer, mesken.

2371

[3]

oyal-: Utanmak, çekinmek, ar duymak.

2414, 2420

[2]

oyalçan: Utangaç, çekingen, mazbut.

984, 1235, 1522, 2414

[4]

oyat: Utanç, utanma.

1031

[1]

oyıştır-: Düzenlemek, öğütlemek, kurmak, bir araya getirmek.

1371, 1649

[2]

ozak: Uzun vakit boyunca.

117, 167, 367, 481, 597, 699, 911,
1033, 1086, 1192, 1230, 1278, 1351,
1461, 1533, 1703, 1748, 1756, 1782,
1825, 1848, 1883, 2005, 2076, 2087,
2361, 2577, 2649, 2658

ozak-ozak: Uzun uzun, çok
zaman.

[30]

ozakka bar-: Uzun süre almak.

521, 1583

[2]

ozakla-: 1. Uzaklaşmak.

2485

2. Uzun sürmek.

521, 681, 2635

[4]

ozat-: Göndermek, nakletmek.

66, 166, 1065, 1743, 2344, 2454

[6]

ozın: 1. Uzun, uzun boylu.

224, 227, 229, 580, 811, 1387, 1522,
1955, 2177, 2262, 2684

2. Uzun süren.

89, 830, 2684

ozın-ozın: Uzun boylu birçok

şey.

1418

[15]

Ö

öç: Üç.

13, 152, 1322, 1376, 2161, 2660, 2683

[7]

öç-dürt: Yaklaşık üç dört.

1049, 1058, 1868

[3]

öçer-dürter: Üçer dörder.

1058

[1]

öç yöz: Üç yüz.

926

[1]

öçén: İçin, ... sebebiyle, ...
bakımından.

31, 69, 97, 130, 135, 147, 152, 240,
320, 341, 441, 452, 480, 543 (2), 544,
574 (2), 577, 609, 614, 619, 656, 717,
751, 780, 781, 784, 786, 884, 892,
942, 959, 1021, 1023, 1030, 1048,

1069, 1081, 1082, 1083, 1084, 1234,
1297, 1498, 1513, 1584, 1650, 1710,
1933, 1987, 1990, 2006, 2030, 2358,
2360, 2364, 2507, 2524, 2617, 2640,
2656

[62]

öçénçé: Üçüncü.

113, 599, 1105, 1458, 2262

[5]

öçpoçmakla-: Üçgen şeklinde
katlamak.

398

[1]

ölés: Kısım, bölüm, parça, hisse, pay.

51, 827, 931, 959, 1227, 1451, 2391

[6]

ölgér-: Vaktinde yetişmek,
hazırlamak, hazır olmak.

21, 32, 245, 271, 296, 300, 331, 459,
474, 520, 716, 725, 845, 1543, 1745,
1790, 1931, 2111, 2291, 2580

[20]

ölgérlék: Olgunluk.

1746

[1]

ölgérte al-: Hazırlayabilmek.

1037, 1081

[2]

ölken: Yaşça büyük, yetişkin.

1046, 2156

[2]

ölken léyténant: Üsteğmen.

2527, 2566, 2582, 2670, 2683

[5]

ölken sérjant: Başçavuş.

2502

[1]

ölken séstra: Başhemşire.

2035

[1]

ölken vraç: Başhekim.

125, 139, 140, 145, 147, 153

[6]

ömét: (F.) Ümit, umut.

536, 1194

[2]

ömét çatkısı: Umut ışığı.

529, 1171

[2]	2. Art, arka.
ömét öz-: Umudunu kaybetmek.	673, 673, 1040, 1639, 2032, 2236
885, 1190	3. Sorumluluk.
[2]	1048, 1517, 1563
ömétsézlék: Umutsuzluk.	4. Vücudun kıyafet giyilen kısmı, beden.
742	1183, 1689, 1716
[1]	[65]
ör-: Havalandırmak, üfleme.	öste-: Katmak, eklemek, artırmak.
776	611, 758, 1359, 1456, 1594
[1]	[5]
örengé: Akçaağaç.	östel: (R.) Masa.
1626	138, 139, 248, 1072, 1200, 1201,
[1]	1278, 1310, 1318, 1372, 1387, 1611,
ös: bk. öst.	1823, 1830, 1970, 2648, 2651
587	[17]
[1]	östeme: Ek, ilave.
öst: 1. Üst, tepe.	106, 2264, 2291
20, 26, 46, 54 (2), 80, 170, 191, 213,	[3]
274, 325, 374, 436, 455, 470, 516,	ötérgé: Keski.
551, 556, 572, 584, 588, 626, 671,	1803
704, 732, 739, 799, 832, 854, 867,	[1]
907, 919, 967, 1051, 1309, 1320,	öy: Ev, yaşanan yer.
1418, 1451, 1493, 1642, 1701, 1844,	
2211, 2258, 2283, 2284, 2301, 2303,	
2305, 2306, 2334, 2441, 2453	

179, 372, 1059, 1166, 1182, 1226,
1238, 1354, 1356, 1484, 1489, 1610,
1774, 1791, 1847, 1868, 1973, 1982,
2031, 2135, 2148, 2377

[22]

öyél-: Yığılmak, kümeleşmek.

1038, 1405

[2]

öyém: Yığın.

377, 455, 2159

[3]

öyérme: Dert, keder.

381

[1]

öylen-: Bir kızla evlenmek.

115, 1544, 1551, 1864, 2214

[5]

öyren-: 1. Tecrübe kazanmak, eğitim almak.

1020

2. Anlamak, kavramak.

2413

[2]

öyret-: Eğitmek, öğretmek.

1079, 1090, 1091, 1121, 1572, 1771,
1772, 1851

[8]

öz-: 1. Kesmek, araya girmek.

2033, 2439

2. Gönlünü kapmak, âşık etmek.

2436

[3]

özdér-: Keskin ve etkili olmak.

85

[1]

özéklék: Ayrılmışlık, kesiklik, kopukluk, dağılmışlık.

1048

[1]

özel-: 1. Bölünmek, kopmak.

583, 1187, 1424

2. Derin hislere kapılmak.

539, 883, 904, 1925, 2457

[8]

özgele-: Parçalamak.

133, 866, 1167, 2393

[4]

özgelen-: Parçalanmak.

[4]

1163, 1268, 1985, 1991

par: Çift.

özgelenép bét-: Tamamen parçalanmak.

1055, 2327, 2329

[3]

720

parohod: (R.) Buharlı gemi, vapur.

[5]

976, 1011, 1013, 1826, 2343

özlékséz: Durmadan, aralıksız.

[5]

2388, 2598

parovoz: (R.) Lokomotif.

[2]

1011, 1013, 1491

[3]

P

pak: Pak, temiz.

partizan: (R.) İşgal ordusuna karşı kendiliğinden savaşan halk ordusu, partizan.

1426

402

[1]

[1]

pakét: (R.) Paket.

partorg: (R.) Parti yöneticisi.

293, 779, 780, 783, 785, 786, 788,

841, 864, 893, 927 (2)

2476, 2507, 2508

[12]

[3]

palata: (R.) Hastane gibi yerlerde özel oda.

partoyışma: (R.) Parti örgütü.

136, 155, 2019

2628

[3]

[1]

palto: (R.) Palto, kaban.

patriyot: (R.) Yurtsever.

1300, 1716, 1789, 1954

935

[1]

patron: (R.) Fişek, mermi.

925

107, 234, 605

[1]

[3]

péçatnik: (R.) Yazıcı.

patşa: (F.) Padişah, kral.

2364, 2370

345

[2]

[1]

péçené: (R.) Çayır, otlak.

payık: (F.) Cüsse, vücut.

1635

2522

[1]

[1]

péduçilişcé: (R.) Öğretmen okulu.

pehlévan: (F.) Pehlivan, yiğit.

2411, 2433, 2439

974

[3]

[1]

péhotacı: (R.) Piyade asker.

peké: Çakı.

448, 470

1802, 1810

[2]

[2]

péredovoy: (R.) Ön cephe.

perde: (F.) 1. Perde. 2. Peçe. 3. Sahne perdesi.

2442, 2503, 2526, 2614

[4]

525, 1077

[2]

pérspektivalı: Düzgün, şık.

2522

perevyazka: (R.) Pansuman.

[1]

137

péş-: Kızarmak.

[1]

1879

petrul: (R.) Devriye.

[1]

péşér-: Pişirmek.

1211

[1]

pıçak: Bıçak.

125

[1]

pıçagıma: Çok kızgınlıkla söylenen
sövme veya öfke sözü.

2220, 2650

[2]

pıçran-: Pislenmek, kirlenmek.

1847

[1]

pıran-zaran kitér-: Sarf etmek.

2379

[1]

pışık-pışık: İç çeke çeke.

1853, 1994

[2]

pışıl-da-: Fısıldamak, fısıllamak
söylemek.

288, 308, 423, 501, 642, 879, 888 (2),
921, 1319, 1539

[11]

pıyala: (F.) Cam.

282, 572, 639, 831, 975, 1033, 1071,
1207, 1213, 1934, 1649

[11]

pilotka: (R.) Pilot şapkası.

461

[1]

pionér: (R.) Küçük komünist öğrenci.

2156

[1]

pistolét: (R.) Tabanca.

198

[1]

poçmak: Köşe, yer, taraf.

35, 182, 547, 1038, 1061, 1111, 1309,
1395, 1453, 1550, 1646, 1748, 1813
(2), 1836, 1853, 1917, 1993

[18]

podrazdéléniyé: (R.) Askeri birlik.

14, 65, 197, 668

[4]

polétotdél: (R.) Siyaset bölümü.

2577

[1]

politik: (R.) Politik, siyasi.

2265

2656

[1]

[1]

port: (R.) Liman.

politika: (R.) Politika, siyaset.

2378, 2475

2656

[2]

[1]

pos-: Bir şeyin arkasına saklanmak, görülmemek, fark edilmemek için gizlenmek.

politrabotnik: (R.) Siyasi işçi.

2572

228, 1917

[1]

[2]

politupravléníyè: (R.) Siyasi yönetim birimi.

poşçada: (R.) Merhamet.

2566, 2622, 2625

133

[3]

[1]

polk: (R.) Alay.

poşır-: Kaygılanmak, dertlenmek.

169, 198, 201, 798

1925

[4]

[1]

polosa: (R.) Mıntıka, bölge.

poşmashık: Kaygısızlık, gamsızlık.

2370, 2556

1912

[2]

[1]

pomkomvzvod: (R.) Takım komutanı.

potlık: Pud (16 kg gelen Rus ağırlık ölçüsü) ölçüsünde.

2178, 2209, 2228, 2269, 2296, 2315, 2504, 2505

413, 1062

[8]

[2]

połhod: (R.) Askeri sefer.

potryeséníyè: (R.) Travma, şok.

2032	protséss: (R.) Süreç, seyir, gidiş.
[1]	1080
povar: (R.) Aşçı.	[1]
221, 244, 317	prujina: (R.) Bahar.
[3]	773
poyızd: (R.) Tren.	[1]
1492, 2385	pulémét: (R.) Makineli tüfek, mitralyöz.
[2]	9, 195, 231, 445, 446, 448, 449, 453, 454, 564, 582, 733, 736, 740, 2304
praba: (R.) Hak.	[15]
2219	pulémétçi: Makineli tüfek askeri.
[1]	550
prikaz: (R.) Resmi emir.	[1]
2621	pulya: (R.) Mermi, kurşun.
[1]	57, 211, 213, 273, 280, 287, 328, 586, 618, 733, 2189
priklad: (R.) Tüfek dipçığı.	[11]
488	pulya yavdır-: Mermi yağdırmak.
[1]	447
programma: (R.) Program.	[1]
1035, 1042, 1134	pumala: (R.) Kül veya kurum temizlemek, yerleri silmek vb. işler için kullanılan fırça, paspas.
[3]	
protsédur: (R.) Prosedür.	
1672, 1716	
[2]	

1702, 1707

[1]

[2]

raz: (R.) Bir an.**pustyak:** (R.) Hiçbir şey.

2504, 2505

304

[2]

[1]

razryad: (R.) Sınıf, kategori, cins, ustalık derecesi.

1024, 1046

R**radio:** (R.) Radyo.

[2]

1293, 1546, 1793, 1794 (3), 2303

razvédçik: (R.) İzci, takip kuvveti.

[7]

17, 30, 102

rakéta: (R.) Roket.

[3]

6, 546, 555, 560, 563

razvédká: (R.) Araştırma, keşif.

[5]

102, 103, 2256

ratsiyonalizatorlık: Rasyonelleştirici olmak, gerçekleştirmek.

[3]

935

rehet: (A.) 1. Rahat, bolluk.

[1]

803, 1395, 1902, 1907

raykom: (R.) SSCB Komünist Partisi Bölge Komitesi.

2. Huzur, mutluluk.

2647, 2648, 2654, 2658

1780, 1787, 1800, 2250

[4]

[8]

rayon: (R.) Sovyet düzeninde coğrafi ve idari açıdan ayrılmış birim, bölge.**rehetlen-:** Rahatlamak, memnuniyet duymak, memnun olmak.

2577

2687

[1]

rehim it-: Lütfen, buyrun!

1960, 1961

[2]

rehimséz: Acımasız, merhametsiz, gaddar, insafsız.

45, 889, 1754

[3]

rehmet: (A.) Teşekkür.

145 (2), 147, 1540, 2524, 2664

rehmet eyt-: Teşekkür etmek.

458

rehmet uki-: Minnettar

kalmak.

129, 130

[9]

rencé-: Kırılmak, üzölmek, incinmek.

1256, 2052, 2233

[3]

rencét-: Kırmak, üzmek, incitmek.

1261, 1836

[3]

rencüv: Keder, üzüntü.

2444, 2617

[2]

rencüvlé: Kederli, hüzünlü.

1276

[1]

resém: (A.) 1. Resim.

951, 1699, 1700, 1708, 1714, 1725, 1734, 1839

2. Fotoğraf.

1241, 1248

[10]

ressam: (A.) Ressam.

1628

[1]

reşe: Sıcak günlerde yerden çıkan buhar.

2551

[1]

reşetke: (R.) Parmaklık, kafes.

2104

[1]

retle-: Belli bir düzene sokmak, düzenlemek.

177

[1]

retlene töş-: Dinlenmek, kendine gelmek.

72

[1]

retlenép kil-: İyileşmek.

131

[1]

retlep: Doğru düzgün, adamakıllı.

463, 1475, 2094

[3]

revéste: (F.) Gibi, benzer.

45, 1048, 1712, 2573, 2594

[5]

réaktsiya: (R.) Reaksiyon, karşılık.

2150

[1]

redaktör: (R.) Redaktör.2556, 2562, 2563, 2565, 2570, 2577,
2617

[7]

redaktsiye: (R.) Yayınevi.2364, 2373, 2421, 2425, 2426, 2445,
2513, 2561, 2563, 2565, 2574, 2581,
2611, 2614, 2620, 2631

[16]

redaktsiyele-: Yayınlamak.

2636

[1]

réklama: (R.) Reklam.

1827

[1]

révmatizm: (R.) Romatizma.

1220

[1]

révolýotsiye: (R.) Devrim.

1214, 1647

[1]

réys: (R.) Sefer.

1586

[1]

rézerv: (R.) İhtiyat, yedek.

2564

[1]

rızık: (A.) Rızık, azık, yiyecek, içecek
şey, nimet.

885

[1]

rıza: (A.) Razı olmak, karşı
gelmemek.

1325, 1856

rıza bul-: Rızalı olmak,
memnun olmak.

112, 383, 2260, 2370, 2427, 2563,
2635

161, 1043, 1428

[7]

rizalık al-: Rızasını almak.

353

S

[6]

sabır: (A.) Sabırlı, sakin.

romantika: (R.) Romantizm.

1626, 2418

1516, 1664

[2]

[2]

sabır it-: Sabretmek.

rota: (R.) Bölüm.

1191

2245, 2476, 2507

[1]

[3]

sabırayıp kit-: Sakin, donuk hale
gelmek.

röḥset it-: Müsaade etmek, izin
vermek.

1480

1799, 1814, 2034

[1]

[3]

sabıy: (A.) Küçük çocuk.

ruh: (A.) Ruh.

1918

1448

[1]

[1]

saf 1: (A.) Saf, temiz.

ruhlan-: Coşmak, ilham almak.

25, 1212, 1637, 1750, 2366, 2616

747, 751

[6]

[2]

saf 2: (A.) Sıra.

rus: (R.) Rus.

431

[1]

saflan-: Durulmak, saflaşmak.

187

326

[1]

[1]

sak: Çok dikkatli.

sagaya kal-: Kuşkulanmak,
evhamlanmak.

1441, 2583

[2]

2210

sakal-mıyık: Sakal bıyık.

[1]

2067

sagaya töş-: Kuşkuya kapılmak.

[1]

1723

sakallı: Sakalı olan.

[1]

903, 2334

sagin-: Özlemek, hasret çekmek.

[2]

696, 2165, 2325, 2435

sakla-: Korumak, bakmak, gözetmek.

[4]

222, 787, 1180, 1653, 2031, 2476

sagınuv: Özlem, hasret.

saklıy bél-: Saklayabilmek,

536

tutabilmek.

[1]

2680

sagış: Özlem, hasret, keder.

saklıy tor-: Gözetip durmak.

97, 1224, 1464, 2088, 2408

2545

[5]

[8]

sagışlan-: Özlemek, hasret çekmek,
endişelenmek.

saklav: Koruma.

2410

207, 2161

[1]

[2]

sagışlı: Kederli.

saklan-: Kendini korumak.

368, 1174, 2668

saklana töş-: Korunmak.

2523

[4]

saklık: İhtiyat, dikkat.

390

[1]

saksızlık: İhtiyatsızlık, gaflet.

97

[1]

sal- 1: 1. Yerleştirmek.

137, 245, 916, 1280, 1609

2. Yatırmak.

54 (2), 62, 154, 2294, 2663

3. Bina etmek, inşa etmek.

1657, 1841, 1842, 1843, 1847

4. Üstüne koymak.

391, 414, 678, 751, 1073, 1200, 1769,

1831, 1877, 2158

5. İçinden atmak.

421

6. Göndermek, yola çıkarmak.

2575

7. Süt, yumurta gibi şeyleri üretmek.

1412

8. Olta atmak.

2396

salıp taşla-: Etkilemek, dikkat çekmek.

2204

[31]

sal- 2: Kıyafetlerini çıkarmak.

953, 1790, 2000, 2004

[4]

salavat küpéré: Gökkuşağı.

524, 708

[2]

salın-: 1. Salınmak, eğilmek.

274, 305, 811, 1308

2. Birinin himayesinde

yaşamak, birine dayanarak yaşamak.

1401

salınıp tor-: Salınıp durmak.

1421

[6]

salınkı: Uyuşuk.

432

[1]

salkın: 1.Serin, soğumuş, soğuk.

1, 488, 565, 567, 849, 929, 971, 1033,
1179, 1182, 1590, 1946, 1952, 1994,
2004, 2151, 2284, 2384, 2549

2. Duygusuz, donuk.

860, 877, 887, 2116

[23]

salkın kanlılık: Soğukkanlılık.

597

[1]

salkın tiydérüv: Soğuk algınlığı.

2032

[1]

salınmak: 1. Yavaş, ağır, sakin.

540

2. (Ses, ifade vs. için)

yumuşak, düzgün.

140

[2]

samimiy: (A.) Samimi, içten, candan.

86, 2595

[2]

samolét: (R.) Uçak.

192, 258, 261, 2304, 2308, 2350, 2598

[7]

samosval: (R.) Damperli kamyon.

1840

[1]

samovar: (R.) Semaver.

775

[1]

sana-: Bir şey hakkında bir kanaat
sahibi olmak, bir fikri olmak.

346, 1694, 1814, 2174

[4]

sanal-: Düşünölmek, sanılmak.

1170, 2563

[2]

sanatoriy: (R.) Tedavi ve dinlenme
evi, sanatoryum.

1646, 1650

[2]

sançast: (R.) Revir.

65, 66

[2]

sandugaç: Bülbül.

79	[1]
[1]	sar-: Sarmak.
sanga suk-: Değer vermek, itibar göstermek.	1291
1372	[1]
[1]	saray: (F.) Saray.
saninstruktor: (R.) Sağlıkçı.	673
55, 58	[1]
[2]	sargay-: Sararmak, sarı renge dönmek.
sanitar: (R.) Hastabakıcı, sıhhiyeci.	1189, 1202, 1599, 2129
2302, 2312	[4]
[2]	sargılt: Sarıca, sarımsı.
santimétr: (R.) Santimetre.	1630
587	sargılt-kara: Sarılı karalı renkte.
[1]	2190
saṅgıravlan-: Sarsılmak, dağılmak, şoka girmek.	[2]
736	sarı: Sarı.
[1]	238, 1641, 2017, 2104, 2105 (2), 2119
sap: Sap, kabza, kulp.	[7]
300, 305, 311, 1844, 2182	sarıl-: 1. Birine sarımak, kucaklamak.
[5]	1992
sapır: (R.) İstihkâmçı asker.	2. Etrafı sarmak, yayılmak.
723	659, 1643

[3]	514
sark-: Sızmak, akmak.	[1]
200	sayın: İsimlerden ve –gan ekli fiillerden sonra ‘her’ anlamı bildiren edat.
[1]	486, 539, 1038, 1041, 1108, 1147, 1185, 1204, 1240 (2), 1334, 1346, 1467, 2037, 2081, 2139, 2181, 2189, 2269, 2515, 2544
sat-: Gösteriş yapmak, caka satmak.	
2180	
satıp al-: Satın almak.	
1875, 1877	[21]
[3]	sayır: Çok sessiz.
sataş-: Uykuda sayıklamak.	1061, 1116
1983	[2]
[1]	sayıskan: Saksığan.
savbullaş-: Ayrılrken ‘savbul’ diyerek karşılıklı esenlik, sağlık dilemek; vedalaşmak.	994, 996, 1039
1173	[3]
savbullaşa al-: Vedalaşabilmek.	sayla-: Seçmek, tercih etmek.
2100	1104, 1382, 1507, 2160, 2648, 2660
[2]	saylap al-: Seçivermek.
savıt-saba: Kap kacak.	1102, 1706, 1707
1015	saylap kuy-: Seçimini yapmak.
[1]	2508
savla-: Dalgalanmak.	saylıy-saylıy: Seçe seçe.
	1389

[11]

sayra-: 1. Bağırarak, seslenmek.

2251

2. Kuş ötmesi.

79, 969

[3]

saz: Saz, kamış, sazlık.

2306, 2456

[2]

sazlık: Sazlık, bataklık.

22, 795, 877, 2456, 2465

[5]

sebep: (A.) Sebep, neden.

367, 1191, 1723, 1820, 2562, 2682

[6]

sebepséz: Sebepsiz.

1817

[1]

segat: (A.) 1. Bir saat süre.

155, 792, 925, 1362, 1417, 1534, 2504

2. Vakit, zaman.

1289, 1923, 2352, 2375

[11]

selamet: (A.) Sağ, salim.

380

[1]

selametlen-: İyileşmek, sağlığına kavuşmak.

2081

[1]

seletlé: Yetenekli, becerikli.

2449

[1]

sengat eseré: Sanat, estetik.

1713, 1721, 1735

[3]

serviy: Servi, selvi.

1149

[1]

sevdeger: (F.) Tüccar, esnaf.

1210

[1]

seyér: Tuhaf, garip, acayip, ilginç.

2306

[1]

sébér-: Süpürmek, çöp temizlemek.

1813

[1]

sébérké: Süpürge.

1812, 2244

[2]

sékréтар: (R.) Sekreter.2373, 2513, 2556, 2567, 2648, 2650,
2654, 2658

[8]

sékund: (R.) Saniye.53, 176, 260, 602, 606, 649, 768, 827,
889, 2148

[10]

sélke-: Silkelemek.

421, 1012, 1894

sélke-sélke: Silkeleye
silkeleye.

2334

[4]

sélkén-: Titremek, kımıldamak,
sallanmak.

196, 367, 813, 1323

[4]

sélt-: Silkmek.

1131

[1]

sélten-: Silkinmek.

818, 2202

[2]

sémya: (R.) Aile.

1866, 2051

[2]

séntyabr: (R.) Eylül.

1674

[1]

séñél: Kız kardeş, bacı.

904, 2045

[2]

sér: Giz, sır.

1414, 1506, 2439, 2541, 2562, 2680

[6]

sér aç-: Sırrını açmak, içini dökmek.

1233

[1]

sérjant: (R.) Çavuş.

172, 204, 237, 267, 2512, 2523

[6]

sérlé: Esrarengiz.	847
69, 874, 1419, 1636, 1713	[2]
[5]	sıkra-: İnlemek, sızlanmak, ah etmek.
sérlélék: Esrar, gizem.	1193
1456	[1]
[1]	sıkra: İnilti.
sérlélen-: Esrarengizleşmek.	1581
770	[1]
[1]	sıluv: 1. Güzel, güzel yüzlü.
séstra: (R.) Hemşire.	691
72, 1317, 2028, 2029, 2035, 2040,	2. Zarif, muntazam.
2044, 2047	697, 1626
[8]	[2]
séz: Siz.	sıman: Gibi, benzer.
118, 141, 142 (2), 149 (2), 151, 206,	4, 20, 81, 229, 235, 639, 672, 672,
682, 744, 1143, 1376, 1399, 1449,	746, 816, 831, 942, 1003, 1109, 1416,
1504, 1678, 1681, 1721, 1728, 1737	1458, 1525, 1603, 2486, 2490
(2), 1739, 1881, 1956, 1957, 1958,	[20]
2030, 2216, 2339, 2429, 2454	sına-: Sınamak, denemek.
[31]	686, 2286
sıgıl-: Acılara karşı sabırlı olmamak,	[2]
tahammül edememek.	sınav: Sınav, imtihan.
1266	1125, 1932
sıgılıp kit-: Dayanamayıp	[2]
kendini koyvermek.	

sın-: Kırılmak, iki veya daha çok parçaya ayrılmak.

2067

[1]

300, 305, 895, 2286

[4]

sındır-: Kırmak, yarmak.

380

1431, 1755, 2041

[1]

sındıra al-: Kırabilmek.

sıyın-: Sığınmak.

315

231, 619, 1975, 1994

sındıra-sındıra: Kır kırır.

[4]

1607

sıyla-: İkrâm etmek, ağırlamak.

[5]

2669

sinuvçan: Kaba, kırıcı.

[1]

2371

sıypa-: Okşayıp, elle sıvazlayıp sevmek.

[1]

sıpr-: Silip sıyırmak.

989, 1142

1388, 2201, 2212

[2]

sıprıp al-: Silivermek.

sıyrak: Bacağın diz altı kısmı, baldır.

94, 257

2275

[5]

[1]

sırla- Süslemek.

sız-: Çizmek.

76

2261, 2587, 2632

[1]

sıza-sıza: Çize çize.

sırma: Sırma.

2632

[4]

sızdır-: Çizdirmek.

[2]

733

sızılış: Görünüm.

[1]

1523

sızgalan-: Çizilmek.

[1]

1073

sızla-: Sızlamak, acı duymak.

[1]

2200

sızgıl-: Sızlamak.

[1]

803

sızlandır-: Sızlandırmak.

[1]

1925, 2088

sızgır-: 1. Islık çalmak.

[2]

1972

sızlav: Sızı, acı.

2. Rüzgâr uğuldamak.

2479

196, 507

[1]

3. Vızıldamak, uçuşmak.

signal: (R.) Sinyal, işaret.

2189

1355

sızgıra-sızgıra: Islık çala çala.

[1]

2550

sihêrlen-: (A.) Büyülenmek.

[5]

1103, 1629

sızık: Çizgi.

[2]

1715, 2527

sihêrle-: Büyülemek.

[2]

2383

sızıl-: Gözükmek.

[1]

695, 745

sikér-: Sıçramak, zıplamak,
hoplamak, atlamak.

370, 444, 470, 472, 566, 715, 2250,
2471

sikére-sikére: Sıçraya sıçraya.

1196

sikérép kuy-: Kalbi hızlı
atmak.

1588

sikérép tor-: Yerinde
duramamak, sürekli yerinden kalkmak.

312, 709, 1196, 2121

[14]

simmétriye: (R.) Simetri.

2633

[1]

sin: Sen.

83, 125, 126, 127, 161, 165, 226, 313,
314, 334, 340, 346, 350, 351, 356,
392, 396, 609, 626, 662, 679, 705 (2),
986, 992, 1087 (2), 1163, 1265, 1271,
1274, 1275, 1332, 1358, 1359, 1382,
1404, 1444, 1478, 1507, 1509, 1512,
1513, 1516, 1517, 1518, 1558, 1563,
1567, 1627, 1643, 1685, 1838, 1852,
1874, 1887, 1898, 1909, 1971, 2073,
2094, 2181, 2189, 2214, 2219, 2318

(2), 2383, 2386, 2462, 2494, 2498,
2518, 2525, 2527, 2529, 2549, 2650,
2657, 2668

[80]

sinénçe: Sence, sana göre.

162

[1]

siña: “Sen” zamirinin yaklaşma hâli
şekli.

407 (2), 628, 1271, 1482, 1562, 1809,
1818, 1834, 1907, 2011, 2227, 2261

[14]

sipkállé: Çilli.

941, 1047

[2]

siptér-: Üstüne ateş açmak,
kurşunlamak.

2305

[1]

sisken-: İrkilmek, sıçramak.

1250

siskép kit-: Hızlıca yerinden
kalkmak.

397, 1299, 1940, 2114

[5]

siz-: Sezmek, hissetmek, duymak.	828, 2437
97, 257, 301, 677, 689 (2), 719, 853, 875, 890, 949, 1097, 1102, 1122, 1446, 1563, 1581, 1592, 1952, 1973, 2090, 2210	[2]
sizép al-: Sezivermek.	[1]
595, 707, 1524, 2541	sizgele-: Fark etmek.
sizmesten: Sezmeden, anlamadan.	2525
1253, 1328, 1913, 2242	[1]
[30]	sizgérlek: Duyarlılık.
sizdér-: Sezdirmek, fark ettirmek.	2656
135, 1908	[1]
[2]	skandal: (R.) Skandal.
sizél-: Sezilmek, anlaşılmaq.	1928
821	[1]
sizélér-sizélmes: Yarı anlaşılır.	sklad: (R.) Ambar, depo.
967	2066
[2]	[1]
sizén-: Birisinin niyetini sezmek, sırrını anlamak.	skripka: (R.) Viyolon, keman.
1496, 2080, 2437	1366, 1374
[3]	[2]
sizénüv: Sezgi.	slésar: (R.) Tesviyeci.
	936, 1024, 1027, 1036
	[4]

slésarlık: Tesviyecilik.

[31]

1079

son: Son.

[1]

1382

sména: (R.) Vardiya.

[1]

1055

soñ 1: 1. Geç, geç vakit.

[1]

123, 1263, 1923

snaryad: (R.) Mermi.

2. Mademki, öyleyse, peki.

188, 323, 455, 2323

664, 2619

[4]

3. Daha sonra.

snaypérlik: Keskin nişancılık.

730, 838, 882, 972, 1000, 1092, 1100,

2538, 2551

1231, 1360, 1505, 1542, 1714, 1995,

2313, 2622

[2]

4. Sonra.

soklagıç: Hayran bırakan.

67, 71, 99, 103, 155, 158, 177, 201,

643

278, 380, 421, 497, 687, 768, 802,

821, 853, 865, 895, 925, 1015, 1021,

[1]

1133, 1144, 1177, 1215, 1219, 1466,

soklan-: Vurulmak, hayran olmak.

1766, 1800, 1851, 1957, 2081, 2097,

524, 642, 1109, 1873, 2368

2149, 2381, 2429

[5]

soñga kal-: Sona kalmak.

soldat: (R.) Asker.

2557

217, 396, 425, 828, 880, 2159, 2161,

[58]

2162, 2166, 2176, 2196 (2), 2170,

soñ 2: Güçlendirme edatı.

2252, 2273, 2278, 2297, 2320, 2335,

1005, 1167, 1391, 1732, 2045, 2175,

2342, 2351, 2403, 2408, 2409, 2463,

2276, 2329, 2641

2476, 2480, 2488, 2490, 2569, 2686

[9]

sonğı: Sonuncu, en sondaki.116, 840, 842, 893 (2), 1177, 1820,
2322, 2637

[9]

sora-: 1. Sormak.83, 93, 95 (3), 124, 179, 400, 405,
647, 655, 1114, 1116, 1126, 1304,
1441, 1482, 1499, 1719, 1732, 1747,
1758, 1767, 1818, 1888, 1900, 1906,
1978, 2001, 2011, 2013, 2038, 2045,
2109, 2213, 2242, 2314, 2402, 2442,
2314, 2402, 2442, 2610, 2612, 26192. İstemek, talep etmek, rica
etmek.

72, 960, 2283

[48]

soraş-: Karşılıklı hal hatır sormak,
birbirine iyi dileklerde bulunmak.

2092

[1]

sorav: Soru, sual.

100, 1465, 1999

[3]

sorav bir-: Soru yöneltmek.

1727

[1]

sotsialistik: (R.) Sosyalizm ile ilgili.

932

[1]

sovét: (R.) Sovyetler Birliği.

52, 992

[2]

sovnahroz: (R.) Ekonomik konsey.

1957

[1]

sön-: Sönmek.

536

[1]

sört-: Silmek.

398, 1558, 2187

sörtép al-: Silivermek.

177, 408, 1511, 2151

[7]

söy-: Sevmek, hoşlanmak.209, 693, 1147, 1409, 1559, 1858,
1860**söyép yör-:** Halen seviyor
olmak.

115, 493

[9]	1182
söyek: Kemik.	[1]
304, 1338	söygen: Sevgili, yar.
[2]	531, 538, 663, 665, 696, 753, 759, 1273
söyekséz tél: Dilin kemiği yok, anlamında kullanılan söz.	[8]
360, 2226	söykémlé: Sevimli, çekici, alımlı, şirin.
[2]	973
söyel-: Dayanmak, yaslanmak.	[1]
184, 281, 576, 734, 1279, 1785	söyle-: Söylemek, konuşmak, anlatmak.
[6]	93, 124, 360, 489, 529, 530, 532, 657, 679, 680, 683, 752, 975, 978, 996, 1088, 1260, 1270, 1271, 1407, 1413, 1414, 1463, 1468 (2), 1488, 1500, 1510, 1516, 1554, 1664, 1739, 1791, 1794 (2), 1798 (2), 1799, 1821, 2175, 2413, 2480, 2641, 2643, 2646, 2655, 2661
söyelge bas-: Nasırına basmak, birinin hassas olduğu konuya değinmek.	
1044	
[1]	
söyéklé: Sevgili, değerli.	
285	
[1]	
söyén-: Sevinmek.	söylep bétér-: Anlatmayı tamamlamak.
1019, 1708	479, 633
söyéne tor-: Seviniyor olmak.	söylep bir-: Söyleyivermek.
362	661
[3]	
söyéneclé: Sevinilecek haber, müjde.	söylep kit-: Konuşmaya devam etmek.

809	söyriy al-: Kayabilmek.
söylep tor-: Konuşup durmak.	2306
1089	[3]
[42]	söz-: Suyu, dalgayı yarmak.
söyleş-: Karşılıklı konuşmak, söyleşmek.	909
89, 167, 1178, 1231, 1324, 1358, 1368, 1372, 1423, 1528, 1534, 1745, 2082, 2136, 2138 (2), 2375, 2511, 2580	[1]
söyleşép al-: Söyleşivermek.	stabilizatör: (R.) Dengeleyici.
1475	1023, 1037, 1081, 1120, 1145
söyleşép tor-: Söyleşip durmak.	[5]
1054	stanoklı: (R.) Silahlarda sabit, ayaklı.
[21]	449
söyleşüv: Sohbet.	[1]
1505, 1542	sténa: (R.) Duvar.
[2]	733, 734, 1112, 1241, 1839, 1870, 1871, 1952, 1994, 2103
söylevçé: Hikâyeci, anlatan.	[10]
933	studént: (R.) Yüksekokul veya teknik okul öğrencisi.
[1]	1335
söyre-: Sürümek, sürüklemek, kaymak.	[1]
835, 1604, 2295	su: 1. Su.
	482, 483, 520, 565 (2), 876, 908, 966, 1203, 1217, 1455, 1457, 1461, 1566,

2028, 2184, 2246, 2258, 2330, 2375,
2376, 2456, 2535, 2549, 2602, 2673

2. Akarsu, dere, ırmak.

904, 1929, 2323, 2396

[30]

su astı köymesé: Denizaltı.

1502

[1]

subyektiv: (R.) Subjektif, öznel.

1722

[1]

sugış: Savaş.

151, 198, 218, 234, 278, 313, 322,
325, 371, 375, 437, 487, 498, 537,
668, 684, 696, 753, 783, 1160, 1172,
1219, 1237, 1508, 1509, 1511, 1529,
1664, 2149, 2164, 2256, 2290, 2321,
2378 (2), 2384, 2429, 2456, 2464 (2),
2465, 2473

[42]

sugış-: Savaşmak.

216, 198, 218, 234, 383, 439, 781,
782, 884, 2162, 2458, 2505

sugışıp yör-: Savaşıyor olmak.

538

sugışa-sugışa: Savaşa savaşa.

898

[14]

sugışçan: Şevkle savaşılan.

2155, 2164, 2478

[3]

sugışçı: Savaşçı, asker.

35, 52, 214, 312, 424, 444, 482, 566,
567, 569, 581, 589, 668, 716, 725,
740, 747, 2158, 2271, 2405

[20]

sugışsız: Savaşsız.

103

[1]

suk-: 1. Vurmak, dövmek.

846, 1108, 1923

2. Şimşek çarpmak.

1763

[4]

sukır: Kör.

1600

[1]

sukkala-: Titremek.

1845

[1]

sukmak: Patika.

27, 1489, 1600, 1623

[4]

sukranuv: Homurdanma.

2280

[1]

sul: Sol.

18, 35, 299, 785, 2441

[5]

sula-: Solumak, nefes alıp vermek.

94, 1637, 2366

sulap kuy-: Oflamak.

280, 772

[5]

sulış: Soluma, soluk, nefes.

500, 726, 769, 2382

[4]

sulış al-: Soluk almak.

765, 1275

[2]

sulışı kisél-: Soluğu kesilmek.

414

[1]

sum: (R.) Rus parası, ruble.

936, 962

[2]

sunarçı: Avcı.

28 (2)

[2]

suret: (A.) Resim, görünüş.

1333

[1]

surgıçlı: Mühürlü.

780, 783, 785

[3]

susa-: Bir şeye çok ihtiyacı olmak.

540, 900

[2]

suvık: Soğuk.

2005

[1]

suvın-: 1. Soğumak, işlemez olmak.

844

2. Ruhlen daralmak.

845

[2]

suvırıp al-: Çekip almak, koparmak.

247, 735, 876

[3]

suvsl: Sulu.

2491

[1]

suz-: Uzatmak.

1726, 1804, 2023, 2633

[4]

suzıl-: 1. Uzanmak.525, 737, 796, 809, 949, 1431, 1458,
1643, 1797, 2484

2. Devam etmek, sürmek.

1132

suzılıp kal-: Uzanıp kalmak.

15

suzılıp kit-: Uzayıp gitmek.

808, 870

[14]

sügén: Küfür.

2300

[1]

sügén-: Kendi kendine sövüp saymak,
söylenmek.

112, 558, 919, 2683, 2684

sügénép al-: Sövüvermek.

2481

[6]

sülpen: Uyuşuk, mıymıntı.

432

[1]

sün-: Sönmek.

545, 561, 563, 1198

sünép bar-: Tamamen
sönmek.

46

sünép kit-: Işığın kaybolması.

533

sünmiy tor-: Sönmeden
durmak.

1448

[7]

sündér-: Söndürmek.

55

[1]

sündérél-: Işığı kapatılmak.

1060, 1922

[2]

sünék: Donuk, zayıf, solgun.

1448

[1]

süt-: Yıkmak.

1656

[1]

süz: 1. Söz, ifade.

42, 121, 154, 242, 269, 270, 296, 338,
417, 512, 544, 690, 787, 841, 896 (2),
923, 979, 997, 1039, 1052, 1122,
1141, 1176, 1177, 1180, 1252, 1256,
1257, 1316, 1390, 1424, 1431, 1450,
1530, 1555, 1567, 1568, 1569, 1582,
1586, 1594, 1671, 1680, 1683, 1684,
1723, 1735, 1736, 1760, 1769, 1808,
1832, 1893, 1900, 1901, 1903 (2),
2033, 2035, 2115, 2168, 2170, 2175,
2209, 2219, 2237, 2239, 2406, 2419,
2439, 2470, 2480, 2489, 2512, 2540,
2547, 2606, 2607, 2613, 2615, 2617,
2621, 2638, 2656, 2659, 2663, 2665,
2671, 2682, 2684

2. Konuşma, hitap.

933, 935, 2547

3. Nasihat, öğüt.

1070, 2641

4. Kelime.

1144, 1611, 2357, 2358 (2), 2359,

2360, 2361, 2623, 2630, 2648

süzden tukta-: Sözünü
duraklatmak.

2630

[108]

süzénnen kayt-: Sözünden dönmek.

1892

[1]

süzséz: Konuşmadan, sessiz.

120, 1033

[2]

svastika: (R.) Gamalı haç.

260

[1]

svyaznoy: (R.) Haberci, ulak.

33

[1]

Ş

şabır: Sırılsıklam.

719, 775

[2]	1830
şadra: Çil.	[1]
2420	şaltıra-: 1. Gürültü yapmak.
[1]	933, 1015, 1294
şagıyr: (A.) Şair.	2. Çalmak, ses çıkarmak.
1654, 2459	1298, 2014
[2]	[5]
şakı-: Takırdamak.	şarkıldaş-: Kahkahalarla gülmek.
1195	2670
[1]	[1]
şakkat-: Şaşırmak, şaşa kalmak, ne yapacağını bilememek.	şart: Şart, koşul.
1888, 2355, 2538	839, 881, 2244
şakkatıp kal-: Şaşırp kalmak.	şartın kitér-: Gerekli olan şeyleri yapmak.
39, 1753	2254
[5]	[4]
şakkatarlık: Şaşkınlık.	şartla- Patlamak, infilak etmek.
2437	122, 625, 724
[1]	şartlamıy kal-: Bir türlü patlamamak.
şaktıy: Pek çok, ziyadesiyle, pek fazla.	593
1703, 2290, 2553, 2658	[4]
[4]	şartlav: Patlama.
şalt-şolt: Şaldır şuldur.	260, 299, 547, 723, 725

[5]	şatlık: Sevinç, mutluluk.
şaş-: Şaşmak, sersemlemek.	145, 746, 1107, 1356, 1614, 1615
491	[6]
[1]	şav: Tamamıyla, bütünüyle.
şaşka: (R.) Dama.	361
1264, 1296	[1]
[2]	şav-şuv: Şamata, curcuna.
şaşkan: Şaşkın, sersem.	195, 1468
211	[2]
[1]	şav-şuvlu: Gürültülü, şamatalı.
şaşkın: Şaşırtıcı, etkileyici.	2381
870, 14146, 1468	[1]
[3]	şavla-: Gürültü çıkarmak, gürüldemek.
şaşıp-şaşıp: Şapır şupur.	183, 535, 1648, 2387
2122	şavlap-duvlap: Gürültü patırtı yapmak.
[1]	2630
şat: Memnun, sevinçli, mutlu.	[5]
1156, 2136	şavlav: Gürültü.
[2]	416, 2598
şatlan-: Sevinmek, mutlu olmak, saadet bulmak.	[2]
13, 304, 361, 914, 1324, 1613, 1615, 1787, 1805, 2010, 2086	şayan: 1. Oyunbaz, muzip, şakacı.
[11]	

1336, 1479, 1862, 2168, 2922, 2434,
2596

2. Kinayeli.

2606

[8]

şayar-: 1. Oyun oynamak.

1810, 1816

2. Kandırmak.

365, 1684

[4]

şayart-: Oynatmak, dalga geçmek.

1397, 1876, 2234, 2676

[4]

şaytan: (A.) Şeytan, iblis.

226

[1]

şefek: (A.) Şafak, tan.

929, 949, 950

[3]

şehir: (F.) Şehir, kent.

74, 75, 377, 1259, 1475, 1576, 1590,
1738, 1827, 2155, 2386, 2389, 2391,
2456, 2469

[15]

şekért: (A.) Öğrenci, talebe.

1663

[1]

şel: (F.) Şal.

3, 532, 652, 655, 666, 694, 695, 701,
707, 1200, 1308 (2), 1625, 1831

[14]

şelyavlık: Şal örtü.

1627

[1]

şem: (F.) Mum.

25

[1]

şep: 1. Çok.

1397, 2557

2. Mutlu, dertsiz.

2277

[3]

şere: 1. Çıplak, çorak.

2157

2. Yaprakları dökülmüş.

2127

[2]

şerelen-: Yapraklarını dökmek.

3

[1]

şeref: (A.) Şeref, onur.

2445

[1]

şevle: (A.) Hafif görüntü, silüet.

7, 194, 1935

[3]

şélte: 1. Azarlama, kınama.

358

2. İhtar, uyarı.

2033

[2]

şét: Şüphesiz, muhakkak.

687

[1]

şıbırdaş-: Hışırdamak, fişırdamak.

2106

[1]

şığırdat-: Gıcırdatmak.

290

[1]

şıksız: Çirkin, kaba, hantal.

1601

[1]

şilt it-: Şilt diye ses çıkarmak.

25, 1640

[2]

şıñşı-: Zorlanarak konuşmak.

2407

[1]

şıpırt: Yavaşça, usulca.

1374, 1833, 1940

[3]

şırpı: 1. Çırpı.

47

2. Kibrit çöpü.

1899

[2]

şifa: (A.) Şifa, iyileştirme gücü.

1638

[1]

şıgır: (A.) Şiir, nazım.

2456, 2648

[2]

şik: (A.) Şüphe, korku.

977, 992

1473, 2560

[2]

[2]

şikéllé: Benzer, ... gibi.

şlyuz: (R.) Nehir ve kanallarda su yükseltme havuzu.

2380

14, 87, 390, 452, 523, 533, 596, 720,

[1]

756, 763, 773, 775, 795, 823, 848,

855, 861, 869, 877, 883, 895, 909,

923, 938, 994, 1045, 1103, 1333,

şofér: (R.) Şöför. Sürücü.

1338, 1452, 1631, 1632, 1682, 2147,

2117, 2133

2261, 2333, 2418, 2470, 2541, 2587

[2]

[40]

şiklen-: Şüphe etmek, kuşkulananmak, güvenmemek.

şokolad: (R.) Çikolata.

1965, 1966, 1970

689, 1293

[3]

[2]

şoma: 1. Dümdüz, pürüzlü olmayan.

572

şiklenüvçen: Şüpheci, kuşkulu.

2. Düzgün.

2525

1541

[1]

3. Zengin ifadeli.

şinél: Belden kuşaklı uzun palto.

2580

431

şomırt: Kuşkirazı.

[1]

1717

şkaf: (R.) Dolap.

[1]

1783, 1969

şomlan-: İçine kötülük düşmek, kötü şekilde düşünmek.

[2]

şkipér: (R.) Kaptan.

2438

[1]	1403
şökér: (A.) Şükür.	[1]
2661	şul: Şu, bu.
[1]	18, 154, 175, 203, 214, 237, 260, 276,
ştab: (R.) Kurmay, karargâh.	277, 300, 371, 402, 407, 484, 522,
170, 201, 220, 221, 786	580, 607, 617, 674, 804, 812, 871,
[5]	895, 949, 1028, 1046, 1096, 1116,
ştabél: (R.) Yığın.	1165, 1198, 1288, 1399, 1406, 1456,
1112 (2)	1471, 1501, 1567, 1603, 1659, 1686,
[2]	1718, 1864, 2035 (2), 2111, 2162,
ştık: (R.) Süngü.	2170, 2188, 2214, 2237, 2244, 2245,
410	2275, 2442, 2464, 2474, 2516, 2540,
[1]	2556, 2628, 2645, 2666
ştık: (R.) Süngü.	şul uk: Aynen, tam o.
410	264, 832, 1434, 1531
[1]	[66]
ştorm: (R.) Fırtına.	şular: Şunlar, bunlar.
2536, 2601, 2604, 2674	1325, 1547, 1706, 1958, 2410, 2482
[4]	[6]
şu: Şu (İşaret sıfatı).	şulay: Şöyle, öyle, şu şekilde.
1680	78, 89, 101, 123, 333, 617, 652, 653,
[1]	667, 684, 696, 744, 856, 1124, 1185,
şuk: Afacan, yaramaz, yumurcak.	1197, 1331, 1404, 1409, 1541, 1604,
2558	1615, 1789, 1807, 1855, 1893, 2144,
[1]	2150, 2166, 2175, 2252, 2254, 2337,
şuklan-: Şuh olmak.	2391, 2514
	[35]

şulay da: Yine de, her şeye rağmen.

166, 410, 816, 946, 1190, 1438, 1525

[7]

şulay uk: Aynı şekilde.

802, 832, 900, 1601, 2552

[5]

şulaydır: Onaylama sözü.

174

[1]

şulhetlé: Şu derece, şu kadar.

1596, 1775, 1791, 1913, 2072

[5]

şulkader: Şu kadar, öylesine, öyle.

378, 979, 1179, 2599

[4]

şunda: Şurada, burada.

32, 44, 113, 205, 220, 701, 877, 918,
1009, 1089, 1784, 1853, 2204, 2228,
2369, 2465, 2494, 2621, 2642, 2685

[20]

şunda uk: Hemen, şu vakitte, derhal.

1099, 1353, 1355, 1393, 1539, 1589,
1812

[7]

şundiý: Şöyle, böyle.

131, 414, 691, 701, 803 (2), 936,
1169, 1252, 1260, 1298, 1349, 1426,
1440, 1450, 1473, 1549, 1550, 2154,
2248, 2320, 2327, 2383, 2489, 2560,
2677

[26]

şundiý uk: *bk. şunda uk*

394, 2282

[2]

şunduk: *bk. şunda uk*

1369, 2091

[2]

şunı: “Şu” zamirinin yapma hâli şekli.

124, 169, 1495, 1707, 2042

[5]

şunıq: “Şu” zamirinin ilgi hâli şekli.

196, 546, 588, 735, 1039, 1051, 1165,
1666, 2002, 2236, 2470

[11]

şunısı: Şurası, orası.

1370, 2196, 2311

[3]

şunnan: “Şu” zamirinin çıkma hâli
şekli

67, 177, 380, 403, 421, 497, 768, 853,
865, 897 (2), 1015, 1144, 1177, 1642,
1678, 2625

[17]

şuğa: 1. “Şu” zamirinin yükleme hâli
şekli.

1858

2. Böyle, bu şekilde.

1772, 1858

şuğa küre: Şuna göre, şundan
dolayı.

210, 660, 829, 883, 1037, 1710, 2234,
2273, 2353, 2372, 2388, 2644, 2662

[16]

şuşı: Şu, işbu, adı geçen.

28, 30, 234, 388, 452, 476, 632, 699,
712, 780, 1082, 1219, 1282, 1423,
1453, 1466, 1502, 1505, 1639, 1546,
1662, 1676, 1683, 1803, 1936, 1964

[26]

şuşındıy: Tam bunun gibi.

358, 647, 670, 783, 785

[5]

şuv-: Kayıp gitmek.

573, 601, 1602

[3]

şuviş-: Sürünerek ilerlemek.

586, 589, 620, 628, 907, 922, 926

şuvişa al-: Sürünebilmek.

621

şuvişa-şuvişa: Sürüne sürüne.

109, 2467

[10]

şürelé: Korkulu.

2466

[1]

T

ta: bk. da.

61, 114, 140, 192, 249, 523, 648, 660,
745, 801, 804, 948, 999, 1013, 1025,
1157, 1238, 1290 (2), 1335, 1381,
1482, 1497, 1685, 1740, 1854, 1931,
2092, 2108, 2113, 2234, 2364, 2423,
2424, 2504 (2), 2510, 2583, 2663

[39]

taba: –e doğru, ... doğrultusunda.

11, 109, 135, 214, 218, 265, 451, 570,
601, 616, 1037, 1193, 1657, 1726,
1730, 1930, 2120, 2131, 2387, 2471

[20]

540

taban yaltırat-: Tabanları yağlamak,
ardına bakmadan kaçmak.

[1]

740

tabiygıy: Tabii, doğal, insan yapımı
olmayan.

[1]

858

tabıl-: Bulunmak.

[1]

1981

tagıl-: Takılmak, yapışmak.

[1]

1797

tabın: Sofra.

[1]

1535

tagın: Daha, yine.

[1]

tabınuvçı: Hayran, tâlip.

111, 137, 183, 230, 233, 302, 563 (2),
600, 641, 686 (2), 833, 856, 857, 863,
875, 863, 875, 925, 1042, 1049, 1205,
1296, 1364, 1369, 1398, 1462, 1466,
1474, 1561, 1574, 1583, 1651, 1724,
1733, 1781 (2), 1800, 1822, 2008,
2043, 2057, 2126, 2204, 2225, 2237,
2297, 2498, 2548, 2605, 2643

1348

[1]

tabış-: Bulmak, buluşturmak.

2427

[1]

tagın da: Daha da, daha çok.

tabiygat: (A.) 1. Tabiat.

219, 235, 338, 443, 502, 655, 770,
781, 1010, 1280, 1608, 1664, 1704,
1889, 1937, 2003, 2124

1506, 1708, 1646, 1694, 1695

2. Yaratılış, huy.

tagın-tagın: Tekrar tekrar.

2578, 2588

2025

[7]

[68]

tabiygatlé: Yaratılışlı, huyly.

tak-: Takmak, asmak.

176, 605, 2222, 2224

[4]

takıl-: Takıldamak, söylenmek.

2644, 2680

[2]

taksi: (R.) Taksi.

2048

[1]

takta: Tahta.

2286

[1]

tala-: 1. Rencide etmek.

1212

2. Dalamak, dağıtmak.

1756

[2]

talçıbık: Narin, zayıf kimse.

2041 (2), 2230

[3]

talçık-: Çok yorulmak, yorgunluktan hali kalmamak.

149

[1]

talep: (A.) Talep, güçlü istek.

1968

talep it-: Talep etmek, istemek.

958

[2]

talgın: Ilık, normal sıcaklıkta.

1634, 2286

[2]

talpın-: Çırpınmak.

895

[1]

tam-: Damlamak, damla damla düşmek.

726, 867, 1321

tamıp tor-: Damlayıp durmak.

873

[4]

tamak: Damak.

43, 282, 414, 585

tamak tuydur-: Karın doyurmak.

61

[5]

tamaşa: (A.) Kavga, dalaş.

2311

[1]

tamçı: Damla.

485, 1303, 1633

[3]

tamır: Damar.

876, 1926, 2018

[3]

tamırlan-: Sağlamlaşmak.

513

[1]

tamız: Damlatmak.

tamıza-tamıza: Damlata
damlata.

712

[1]

tanıp al-: Tanıyıvermek.

1715

[1]

tanış: Tanış, aşına, belli, tanıdık,
bildik.

74, 1332, 1467, 1542, 1738

[5]

tanış-: Tanışmak.

89, 1503, 2611

[3]

tantanalı: Görkemli, ihtişamlı.

931, 1154

[2]

tañ: Şafak, tan.

11, 722, 745, 1183

tañ at-: Şafak sökmek.

695

[5]

tap-: Bulmak.

603, 756, 927, 961, 1118, 1132, 1151,
1493, 1547, 1786 (2), 1980, 2060,
2578, 2614

taba al-: Bulabilmek.

1760, 1782, 1788

[18]

tapkır: Kez, defa, kere.

107, 113, 126, 152, 267, 334, 641,
718, 939, 940, 954, 955, 956, 1108,
1147, 1173, 1205, 1317, 1327, 1556,
1591, 1868, 1986, 2130, 2177, 2331

[26]

tapşır-: 1. İletmek, aktarmak.

65, 893, 894, 927 (2), 2312, 2364

2. Görevlendirmek.

207, 786

[9]

tapşırıl-: İletilmek.

864

[1]

tar: 1. Dar, ensiz.

586, 593, 713

2. Kısıtlı, az.

656

[4]

tarafınnan: Tarafından, sayesinde.

427, 1640

[2]

taral-: Dağılmak.

326, 523

[2]

taralış-: Hep birlikte dağılmak, ortadan kaybolmak.

1231

[1]

tarat-: Dağıtmak.

1230

[1]

tarih: (A.) Tarih.

1652, 1661

[2]

tarkat-: Dağıtmak, yok etmek.

1710

[1]

tart-: 1. Çekmek, asılmak.

128, 458, 504, 605, 1202, 1834, 2133,

2574, 2614

2. İlgiyi toplamak.

1464

3. Birine benzemek.

987

[11]

tartış-: Çekişmek.

842, 884

[2]

tasma: Süsleme aksesuarı olarak kullanılan bez, kurdele.

14, 326, 523, 795

[4]

tasvirle-: Tasvir etmek.

1696

[1]

taş: 1. Taş.

119, 228, 231, 232, 248, 262, 263,
274, 289, 298, 366, 368, 414, 420,
450, 494, 568, 572, 579, 583, 594,
601, 660 (2), 661, 676, 703, 712, 715,
733, 743, 854, 1268, 1656, 2184,
2185, 2211, 2248, 2376, 2377, 2387,
2390, 2392, 2578, 2603

2. Kıymetli taş, mücevher.

1636, 1743

[47]

taş-: Taşmak.

1766

[1]

taşbaka: Tosbağa, kaplumbağa.

506

[1]

taşı-: Taşımak.

784

[1]

taşla-: 1. Yukarıdan atmak.

580

2. Bırakmak, terketmek.

1145, 1342, 1777, 1927 (2), 2041,
2312, 2318 (2)

3. Uzağa göndermek.

2351

4. Yok etmek.

420

5. Atmak, fırlatmak.

253, 600, 743, 2117, 2301

6. Yardımcı fiil “güçlendirme,
tezlik”.

134, 421, 1255, 1894, 2204, 2239,
2243, 2540, 2674

[26]

taşlan-: 1. Atılmak, davranmak.

222, 312, 732, 735

2. Girmek, atlamak.

566

3. Çıkışmak, azarlamak.

1515, 1860

[7]

taşlandık: Bırakılmış, terk edilmiş.

938, 1648, 2141, 2145 (2)

[5]

tatar: Tatar milletinden olan,
Tatar'larla ilgili.

83, 2252, 2405, 2561

[4]

tatarça: Tatarca, Tatar Türkçesi.

2370, 2371, 2426, 2571, 2622, 2625

[6]

tatar tili hem edebiyatı: Tatar dili ve
edebiyatı dersi.

2448

[1]

tatı-: Bir şeyin tecrübesini yaşamak,
acısını tatlısını görmek, bilmek.

1224, 2466, 2473

[3]

tatıl-: Yaşanmak, başından geçmek.

952

[1]

tatuv: Dirlik, düzenlik, dostluk,
kardeşlik ile.

2581

[1]

tav: Dağ.

170, 171, 181, 182, 185, 195, 261, 262
(2), 276, 279, 366, 369, 469 (2), 519,
624, 671, 797, 2154, 2155, 2188

[22]

tav-tav: Tümsek tümesk, yüksek
yüksek

2601

[1]

tavık: Tavuk.

1412, 2490

[2]

taviş: Ses, gürültü, seda.

9, 25, 26, 97, 121, 145, 146, 190, 195,
245, 296, 332, 474, 548, 559, 571,
625, 640, 769, 788, 800, 804, 833,
934, 969, 974, 1125, 1156, 1252,
1292, 1491, 1600, 1606, 1710, 1938,
1948, 1963, 2033, 2065, 2074, 2119,
2188, 2192, 2210, 2309, 2443, 2685

[47]

taviş-gavgasız: Kavgasız, gürültüsüz.

1929

[1]

tavişsız-tınsız: Ses çıkarmadan,
düşünmeksizin.

424, 826, 1642

[3]

tayak: Sopa, değnek.

403, 818, 869, 1604, 1622, 2328

[6]

tayan-: Dayanmak, yaslanmak.

74, 869 (2), 1462, 2182, 2317

tayana-tayana: Yaslana
yaslana.

1604

[7]

tayga: (R.) Avrupa ve Asya'da kuzey
bölgelerdeki büyük ormanlarla kaplı
alan.

2144, 2357

[2]

taypıl-: Geri çekilmek.

1880, 1897

[2]

te: bk. da28, 191, 192, 314, 360, 521, 668, 689,
756, 788, 857, 1026, 1046, 1048,
1340, 1419, 1521, 1533, 1534, 1776,
1804, 1830, 1879, 1883, 1910, 1912,
1967, 1996, 2035, 2152, 2185, 2261,
2273, 2525, 2683

[35]

tebrek bul-: Yerine gelmek, tam
olmak.

1009

[1]

tecribe: (A.) Tecrübe, deneyim.

537, 936, 1085, 2576

[4]

tecribelé: Tecrübeli, deneyimli.

816

[1]

teésér: (A.) Tesir, etki.

849

[1]

teésér it-: Etkilemek, tesir etmek.

378, 513, 2100

[3]

teésérlendér-: Tesir, etki altında
bırakmak.

1418

[1]

teéssorat: (R.) Değişiklik, yer
değiştirme.

1749

[1]	2669
tegayın: (A.) Tayin.	[1]
1860	temséz: Lezzetsiz.
[1]	1740
tegere-: Yuvarlanmak, tekerlenmek.	[1]
262, 369, 454, 1320, 2347	temam: (A.) Tamamen, bütünüyle.
tegerep kit-: Yuvarlanıp gitmek.	474, 482, 825, 1058, 1246, 1674, 1740, 1754, 1847, 2425, 2469
368	[11]
[6]	temamla-: Tamamlamak, bitirmek.
tekdiym: (A.) Takdim.	1502
935, 961, 2047	[1]
[1]	temeké: Sigara.
tekdiyr: (A.) Takdir, kader.	1899, 2114, 2115, 2126
2337	temeké tart-: Sigara içmek.
[1]	1372, 1825, 2211
telgeş: Salkım.	[7]
1659	ten: Ten, cilt.
[1]	41, 719, 862, 875, 1983, 2148
telinke: Tabak, çanak.	[6]
1822, 1823, 1830	tenkıytçé: Tenkitçi, eleştirmen.
[3]	1737 (2)
temlé: Lezzetli.	[2]

teŋke: Pul, balık pulu.

[1]

2487

tevlék: Yimi dört saat, gün, gün boyu, gece gündüz.

[1]

1, 13, 102, 322, 323, 1058, 2353

teŋke-teŋke: Pul pul, lapa lapa.

[7]

1285

téatr: (R.) Tiyatro.

[1]

1895

tepiy: Ayak.

[1]

1947

tégé: 1. Şu, adı geçen, bilinen.

[1]

31, 813, 1542, 1726, 1733, 1760, 1761, 1805, 2083

terceme it-: Tercüme etmek, başka dile aktarmak.

2. Diğer, öteki.

2621, 2623

110, 112, 1365, 1681

[2]

[13]

tereze: Pencere.

tégéley: Başka türlü.

73, 135, 975, 1033, 1060, 1182, 1194, 1195, 1206, 1279, 1281, 1284, 1377, 1487, 1751, 1825, 1826, 2082, 2116, 2391

1345

[20]

[1]

teşgeş: Salkım.

tégénderek: Biraz uzakta.

1734

554

[1]

[1]

tégüv maşinası: Dikiş makinesi.

tevgé: İlk, birinci, baştaki.

1007, 1008

872

[2]

ték: Dik, dimdik.

2652

[1]

téke: Yalçın, sarp.

182, 572

[2]

tékel-: Gözleri dikmek, dikkatle bakmak.

84, 415, 966, 1278

[4]

tékst: (R.) Metin, yazı.

2647

[1]

tél: 1. Dil.

284, 360, 1801, 2226, 2642

2. Konuşma.

43, 1275, 1365, 1483, 1565, 2540,

2661

télé barma-: Dili varmamak, söyleyememek.

1761

[13]

téle-: Dilemek, istemek.

229, 420, 568, 855, 1005, 1083, 1192,

1336 (2), 1359, 1438, 1520, 1587,

1744, 2034, 2202, 2206, 2428, 2547

téler-télemes: Yarı istekli.

2494

[20]

télek: Dilek, istek, amaç, gaye, arzu.

64, 1082, 1678

[3]

télese: (Soru sözleriyle birlikte) herhangi biri.

1315, 1598, 1777, 2145, 2258, 2578

[6]

téléfon: (R.) Telefon.

2014

[1]

téléfonist: (R.) Telsizci.

221, 248

[2]

télégramma: Telgraf.

1611

[1]

télgele-: Dilimlemek, doğramak, paramparça etmek.

280

[2]

[1]

téş: Diş.**télgelen-:** Dilimlenmek, paramparça olmak.

288, 592

[2]

1243

téş agart-: Sırtıtmak.

[1]

350, 1486

téma: (R.) Konu, tema.

[2]

1723

téşle-: Dişlemek, ısırarak.

[1]

302, 1361, 1801, 2664

térel-: Dikilmek, ayağa kalkmak.

[4]

603, 808

tétret-: Titretmek, sarsmak.

[1]

343, 722

téré: Diri, canlı, sağ, hayattaki.

[2]

116, 118, 1668

téz: Diz.

[3]

846, 2199, 2213

térél-: Kendine gelmek, iyileşmek.

[3]

141, 1218, 1323

téz başı: Diz kapağı.

[3]

2212

téréklék: Canlılık, dirilik.

[1]

891

téz-: Dizmek, sıralı yerleştirmek.

[1]

176

térsek: Dirsek.

[1]

74, 2317

tézél-: Dizilmek, sıralanmak.

2390

[1]

tézén tézge kuy-: Bacak bacak üstüne atmak.

965

[1]

tézlén-: Diz çökmek.

56, 389, 460

[3]

tıçkan: Fare, sıçan.

1600

[1]

tıgıl-: 1. Dili tutulmak.

43, 414, 585

2. Tıkanmak, boğulur gibi olmak.

1554

[4]

tıgız: Sıkışık, yoğun.

1190

[1]

tın: 1. Sessiz, sakin.

481, 763, 822, 1298

2. Sessizce, sakin bir şekilde.

1799, 1817, 1914

[7]

tın al-: Nefes almak.

445, 769, 2017

tın ala al-: Nefes alabilmek.

1139

[4]

tın-: 1. Susmak, sessiz kalmak.

1600, 1703, 2115

2. Sakinleşmek, dinmek.

11, 481, 845

3. Durmak, kesilmek.

198, 325, 371, 725, 770

4. Çalışması durmak, kapatılmak.

1060

tınıp kal-: Sessizce durmak.

1446, 1878, 2086

[14]

tınıç: 1. Sessiz, sakin, rahat.

373, 380, 838, 1145, 1509

2. Usulca, yavaşça, sakince.

696, 1323, 1910

[8]

tırlap tor-: Dinleyip durmak.**tınıçlan-:** Rahatlamak, sakinleşmek, yatışmak.

821, 1490

99, 825, 1165, 1891, 1892

tırlıy-tırlıy: Dinleye dinleye.

969

[5]

[16]

tınıçlandır-: Sakinleştirmek.**tıp-tın:** Tamamen sessiz.

817

763, 938, 1938, 2382

[1]

[4]

tınıçlık: Esenlik, ferahlık, huzur, barış.**tırış-:** Gayret etmek, çabalamak.

376, 1640, 1924, 2384

308, 630, 865, 1027, 1036, 1090,

1330, 1433, 1580, 1581, 1908, 1972,

2515, 2583, 2593

[4]

tınıçsızlık: Rahatsızlık.

[15]

1926

tırışganlık: Gayretlilik, çalışkanlık.

[1]

1689

tınlık: Sessizlik, sakinlik.

[1]

768, 770, 934, 948, 1061, 1062, 1640, 2383

tırnak: 1. Tırnak.

47, 2528

[8]

2. Birinin eli, kontrolü.

tırla-: 1. Dinlemek, kulak vermek.

48, 123

332, 358, 682, 979, 1413, 1417, 1426, 1546, 2197, 2333

[4]

2. Dikkate almak.

tırna-: Tırmalamak, rahatsız etmek.

318, 1593, 2654

282

[1]

tırnal-: Tırmanmak.

2418, 2443

594

[3]

[1]

tibés-: Tepişmek.

tırpay-: Dal budak salmak.

892, 1234

387

[2]

[1]

tibren-: Hafifçe dalgalanmak.

tış 1: 1. Evin dışı, açık hava.

968, 1457, 1936

638, 1919

[3]

2. Hariçten, tanımaksızın.

tigene: Yaralı taşımaya yarayan kızak.

980, 2172

2294

[4]

[1]

tış 2: ...-dan başka, haricinde, dışında.

tigézle-: Denk getirmek.

1364, 1614, 2200

1845

[3]

[1]

tıy-: Engellemek.

tigézlen-: Denklenmek.

2059

2159

[1]

[1]

tıyıla alma-: Kendini tutamamak.

tigézlék: Denklik, birbirine uymak.

1568

1433

[1]

[1]

tıynak: 1. Alçakgönüllü, edepli.

tik: 1. Fakat, ancak.

1365

123, 256, 411, 498, 521, 536, 559,

2. Sakin, uslu, yavaş.

596, 863, 1045, 1185, 1325, 1342,

1470, 2086, 2092, 2222, 2258, 2278,
2418, 2661

2. Sadece, yalnızca, yalnız.

1060, 1192, 1430, 1519, 1644, 1867,
2138, 2196, 2353, 2357, 2589

[32]

tık tor-: Dikilip durmak, bo boş
durmak.

1807, 1809, 2175, 2540

[4]

tıkşér-: Bir şeyi araştırıp gerekli
bilgiyi edinmeye çalışmak.

1543, 2548

[2]

tilé: 1. Deli, çılgın. 2. Delicesine,
çılgınca.

1506, 2180

[2]

tilmér-: Bir şeyden mahrum olma
sebebiyle acı çekmek.

903, 1187

[1]

timér: Demir.

594, 595, 998, 999, 1000, 1078, 1843,
2054, 2103, 2273, 2338 (2), 2350,
2651

[14]

timér yulı: Demiryolu, ray.

2475

[1]

timér-tomır: Demirden yapılmış öte
beri.

987, 997

[2]

timérçé: Demirci.

990, 993 (2), 994, 996, 1018

[6]

tingél-timgél: Leke leke.

968

[1]

timgéllen-: Lekelenmek, belli belirsiz
bir leke oluşmak.

2486

[1]

tip-: Yürek çarpmak, kalbi atmak.

28, 60, 540, 892, 899, 900, 905, 1103,
1234, 1309

[10]

tipografiye: (R.) Matbaa, basımevi.2365, 2369, 2373, 2381, 2471, 2518,
2548

[7]

tir: Ter.

255, 719, 775, 941, 2151, 2424

[6]

tirbel-: Hafif hafif sallanmak,
salınmak, çalkalanmak.

1634, 1642

tirbelép tor-: Sallanıp durmak.

925

[3]

tirbelgéc: Sallanan sandalye gibi
nesne.

1717

[1]

tire: Belli bir noktanın veya yerin
etrafı, yakın çevresi.220, 228, 964, 1341, 1342, 1344,
1648, 1718, 2390, 2429, 2458

[11]

tire-yak: Çevre, etraf, civar, ortam.191, 309, 463, 482, 523, 547, 561,
778, 1624

[9]

tirek: Ağaç.

387, 401, 402, 415, 416, 2104, 2127

[7]

tiren: 1. Derin, sığ olmayan.

808, 1639

2. Bir şeyin içine çok nüfuz
eden.2, 187, 1208, 1280, 1442, 1494, 1705,
2003, 2360, 2409

3. Yoğun.

768

[13]

tirenlék: Derinlik.

1455, 2173, 2189

[3]

tirge-: Hor görmek.

1346

[1]

tirgel-: Hareket etmek.

778

[1]

tirle-: Terlemek.

[11]

2559

tirlep-pés-: Yanıp ter içinde kalmak.

tiyés: -rgA, -ArgA; -mAskA ekli sözlerin ardından gereklilik çekimi oluşturur.

2647

208, 320, 651, 682, 1025, 1503, 1570, 1613, 2264, 2514, 2629

[2]

[11]

tiski: (R.) Mengene.

tiyéslé: Gerekli, lüzumlu, uygun.

956, 1068, 1099

1866, 2302, 2627

[3]

[3]

tiş-: Delmek.

tiz: Çabuk, hemen, tez.

212, 2190

292, 293, 374, 389, 538, 553, 604,

[2]

921, 1029, 1122, 1129, 1386, 1405,

tişkelen-: Delinmek, delik deşik olmak.

1541 (2), 1728, 1750, 1927, 1951, 2016, 2114, 2181, 2200, 2233, 2235, 2283, 2285, 2327, 2591, 2608

328

tiz bul-: Çabuk olmak.

[1]

592, 730, 2065

tiy-: 1. Değmek, temas etmek.

[33]

2194, 2274, 2276

tizden: Çabucak, hemen.

2. İsalet etmek, çarpmak.

131, 872, 1690

273, 287, 299, 304, 441

[3]

3. Fayda sağlamak.

tizlet-: Hızlandırmak, çabuklaştırmak.

1638, 2046

1082

tiye yaz-: Neredeyse çarpmak.

[1]

259

tizlék: Hız, çabukluk, serilik.	171, 418
259, 1702, 2329	[2]
[3]	ton: Ton, derece.
tokım: Nesil, sülale.	1531
342, 986	[1]
[2]	tonçık-: Boğulmak.
tol: (R.) Bir cins patlayıcı madde.	457
723	[1]
[1]	tonık: Net işitilmeyen.
tomalan-: Kapanmak, örtülmek.	9
256, 849, 1060	[1]
[3]	tonıklan-: Donuklaşmak.
toman: Duman, sis.	1277
325, 266, 638, 643, 659, 948, 949, 1634	[1]
[8]	topaz: Topaz, su damlası.
tomanlan-: Dumanlanmak.	874
1207	[1]
[1]	topol: (R.) Kavak.
tomır-: Fırlatmak, savurmak.	966
469, 591, 735	[1]
[3]	tor-: 1. Belli bir yere basar halde durmak, durmak.
tomırıl-: Savrulmak, esintiyle gelmek.	

82, 139, 183, 269, 272, 308, 869,
1290, 1301, 1628, 1743, 1803, 2096,
2133

2. Bulunmak.

100, 176, 205, 433, 773, 938, 1355,
1561, 2382, 2656, 2659

3. Ayağa kalkmak, doğrulmak.

136, 413, 709, 1141, 1277, 1408, 1823

4. Yaşamak, hayat sürmek.

1395, 1476, 1898, 1958, 2139

5. Direnmek.

210

6. Var olmak.

1134, 1618, 1673

7. Uyanmak.

1183, 2586, 2589

8. Davranmak, kalkışmak.

2215

9. Durmak, beklemek.

2269, 2280

10. Yardımcı fiil “sürerlik”.

1, 17, 55, 78, 158, 161, 184 198, 202,
218, 235, 299, 312, 332, 336, 339,
342, 347, 349, 352, 360, 362, 365,
371, 387, 401, 416, 449, 460, 487,

491, 492, 525, 533, 572, 585, 669,
766, 778, 799, 802, 821, 868, 873,
885, 891, 950, 958, 968, 1014, 1021,
1033, 1034, 1044, 1054, 1073, 1075,
1077, 1090, 1164, 1181, 1196, 1197,
1198, 1225, 1228, 1236, 1284, 1286,
1292, 1317, 1326, 1327, 1331, 1377,
1406, 1417, 1419, 1421, 1438, 1439,
1452, 1456, 1462, 1463, 1479, 1490,
1504, 1532, 1535, 1557, 1568, 1576,
1577, 1582, 1629, 1640, 1641, 1658,
1665, 1685, 1687, 1692, 1703, 1712,
1718, 1721, 1757, 1774, 1793, 1806,
1825, 1837, 1848, 1860, 1861, 1874,
1882, 1883, 1892, 1915, 1935, 1947,
1966, 2018, 2020, 2044, 2047, 2048,
2053, 2062, 2078, 2083, 2087 (2),
2091, 2116, 2121, 2156, 2157, 2168,
2169, 2223, 2225, 2239, 2259, 2265,
2308, 2317, 2358, 2376, 2388, 2404,
2405, 2407, 2417, 2469, 2471, 2475,
2490, 2545, 2546, 2620, 2627, 2630,
2642, 2644, 2659, 2660

tora al-: Kalkabilmek.

865

tora bir-: Ayağa kalkıvermek.

507

[216]

tora-bara: Vakit geçtikçe, zamanla.

1774

[1]	198, 237, 272, 275 (2), 559, 649, 726, 1802, 1894, 2423
torataş: 1. Put, idol.	3. Bulundurmak.
366	207, 1670
2. Hakaret sözü, put ol.	4. Uymak.
1571	1220, 1613, 2372
[2]	5. Üzerine yağdırmak.
tormış: 1. Hayat, yaşam.	2379
363, 880, 1348, 1395 (2), 1398, 1404, 1554, 1883, 2587	tota al-: Tutabilmek, yakalamak.
2. Gündelik hayat.	300
1145	[22]
3. Ömür.	totaştan: Baştan sona kadar.
1932, 2079	1058
[13]	[1]
tormışka aşır-: Hayata geçirmek, gerçekleştirmek.	totaştıruvçı: Bağlayan.
1429	2475
[1]	[1]
tormışka çık-: Evlenmek.	totın-: Bir işi yapmaya girişmek, başlamak.
1429	55, 189, 437, 540, 549, 591, 836, 906, 939, 1081, 1332, 1337, 1566, 1791, 1830, 2201, 2212, 2225
[1]	[18]
tot-: 1. Almak.	
116, 998, 1135, 2633	
2. Tutmak, kavramak.	

totına-totına: Eliyle yakalayarak,
tutunarak.

579, 676, 2104

[3]

totkarla-: Engel olmak, birinin işini
yavaşlatmak.

1036, 1134

[2]

totkarlan-: Yavaşlamak, duraksamak.

571

[1]

tottır-: Yakalatmak.

17

[1]

toy-: Duymak, sezmek.

606, 848, 860, 887, 1645

[5]

toygi: Duygu, his.

42, 1685, 1686, 1937, 2005

[5]

toyl-: Duyulmak, hissedilmek,
algılanmak.

453, 533, 610, 648, 951, 1260, 1426,
1603, 1740, 1928, 2175, 2444

[12]

toz: Tuz.

1740

[1]

tozlu: Tuzlu.

485

[1]

töbe-: Gözünü dikmek, bakışlarını bir
yere odaklamak, bir yere dik dik
bakmak.

528, 654, 2531

[3]

töbel-: Odaklanmak, dikkat kesilmek.

870

[1]

töcé: Tatlı, keyifli.

1957

[1]

tögel: Tam, doğru.

2481, 2586, 2587

[3]

tögelle-: Doğrulamak.

271

[1]

tögellék: Tam doğruluk.

[1]

958

tönyak balkısı: Kuzey kutbu ışıkları.

[1]

516, 533, 545, 709

töksélen-: Surat asmak,
somurtkanlaşmak.

[4]

2232

töp: 1. Dip.

803, 1511

[1]

2. Derin yer.

tön: Gece.

723

5, 17, 166, 432, 439, 705, 1131, 1986,
2346, 2347, 2350, 2352 (2), 2354 (2)

[3]

tön tön: Gece gece.

töplé: İçli, duygusal.

980

1524

töné buyı: Gece boyu.

[1]

1792

töpséz: Dipsiz, dibi görünmeyen.

[17]

1639

töngé: Geceki.

[1]

6, 1060, 1923, 2265, 2352, 2607

tör-: 1. Dürmek, bürüp sarmak.

[6]

62

tönle: Geceleyin.

2. Bir şeyi kâğıt içine sıkıştırıp

197, 480, 785, 1826, 1983, 1993,
2011, 2284

bürmek.

2211

[8]

[2]

tönyak: Kuzey.

tören: Kara saban.

1575

1000

[1]

törél-: Dürülmek, sarılmak.

1310

[1]

törén-: Bürünmek.

2, 20, 873

[3]

törgék: Bohça, paket, tomar.

1202, 1311

[2]

törkém: Topluluk, grup.

214, 447, 1256

[3]

törlendér-: Çeşitlendirmek.

1627

[1]

törlé: Türlü, çeşitli.

1096, 1191, 1672, 1791, 2162, 2266

törlé-törlé: Türlü türlü.

1453

törlésé törlé: Çeşit çeşit, her türlü, envai çeşit.

1201, 1231

[9]

tört-: 1. Dürtmek.

364, 2153

2. Parmakla işaret etmek.

35

3. Delmek.

410

4. Havalandırmak, ateşi güçlendirmek.

708

törtép töş-: İtip geçmek.

627

[6]

törtél-: Bir iş yapmaya düşmek, kendini vermek.

1824

[1]

törttér-: Dürttürmek, rahatsız etmek.

2179, 2237

[2]

tös: 1. Renk.

525, 672, 708, 851, 858, 1206, 1419, 1453, 1630, 1631, 1695

2. Yüz, sima.

1319	töş 1: Düş, rüya.
[12]	499, 537, 855
tös-baş: Üst baş, kıyafetler.	[3]
1653	töş 2: Yer, mahal.
[1]	2146, 2258
tösé kit-: Rengi kaçmak.	[2]
1257	töş-: 1. Yere düşmek.
[1]	193, 230, 263, 274, 306, 447, 573, 809, 1588, 1641
tösén al-: Havaya bürünmek, duruma gelmek.	2. İnnek.
1885	502, 946, 1308, 1946, 1977
[1]	3. Çökmek, etrafı sarmak.
töslé: 1. Renkli.	104, 106
901, 1701, 2416	4. Takılmak, denk gelmek.
2. Gibi, benzer.	1097
1, 25, 324, 951, 1189, 1638, 2022	5. Bir yere gelmek, ulaşmak.
[10]	376, 386, 443, 480
tösmér: Nüans, renk tonu.	6. Bir duruma gelmek.
2361	395, 640, 1548
[1]	7. Dökülmek.
tösséz: Renksiz.	456, 1320
2570	8. Bir duygunun, düşüncenin belirmesi.
[1]	

468, 1160, 1591, 1994, 2147, 2167,
2554

9. Yardımcı fiil “yaklaşma,
evrilme, dönüşme”.

11, 72, 219, 252, 627, 800, 835, 934,
966, 979, 1010, 1170, 1267, 1547,
1704, 1723, 1779, 1960, 2176, 2518,
2523, 2677

töşe tor-: İnmekte olmak.

492

töşép kal-: 1. Bir yere düşüp
kalmak.

777

2. Denk gelmek.

2621, 2626

[60]

töş kür-: Rüya görmek.

2216

[1]

töşén-: 1. Kavramak, anlamak, idrak
etmek.

789, 1133, 1534, 2098, 2409, 2529,
2542, 2609

2. Düşünmek.

634

töşéne al-: Anlayabilmek.

463, 828

[11]

töşér-: 1. Yere düşürmek.

300, 832, 1299

2. Aklına getirmek, hatırlamak.

1039, 1150

töşére tor-: Hatırlamakta

olmak.

371

[6]

töşérél-: Düşürülmek.

262

[1]

töşken: Düşkün.

1863

[1]

töşké aş: Öğle yemeği.

2585

[1]

töt-: Tütmek, dumanlanmak.

55

[1]

tötén: Duman.

[5]

37, 191, 194, 223, 298, 325, 2466

tözetme: Düzenleme.

[7]

2222

töyén: Dügüm.

[1]

414

tözel-: Düzelmek, iyileşmek.

[1]

1651

töyér: Yumru, tabaka.

[1]

43

tözéklék: Asayış, düzen.

[1]

1293

töyme: Dügme.

[1]

51, 2467

tözél-: Dizilmek, sıralanmak.

[2]

2392

töz: Dik, doğru.

[1]

811

tözélés: Asayış, düzen.

[1]

2392

töze-: Doğrultmak, nişan almak.

[1]

453

tözüv: Kurma, yapma.

[1]

1652

tözet-: Düzgün hale getirmek,
düzeltmek, onarmak.

[1]

1547, 2364, 2372, 2556

traktor: (R.) Traktör.

2141

tözete-tözete: Düzelte düzelte.

[1]

1897

tramvay: (R.) Tramvay.

1842, 1974 (2)

[3]

tranşéya: (R.) Siper.

440, 443, 444, 455, 472, 715, 725,
731, 733, 734, 735, 2183, 2211

[13]

trénirovka: (R.) Askeri eğitim.

2265

[1]

trévoga: (R.) Alarm.

245

[1]

tribuna: (R.) Kùrsù.

946

[1]

trotuar: (R.) Yaya kaldırımı.

2389

[1]

truba: (R.) Borazan.

974

[1]

tséh: (R.) Atölye.

936, 953, 1060, 1111

[4]

tuŋ-: Donmak, don tutmak,
buzlanmak.

594, 879, 887, 899, 2185, 2202, 2259,
2268, 2284, 2298, 2475

[11]

tufrak: 1. Toprak.

298, 455, 456, 458, 461, 720, 2183,
2202

2. Vatan.

542

3. Kabir, mezar.

2161

[10]

tufrakları ciŋél bulsın: Toprağı bol
olsun, ölen biri için rahmet sözü.

320

[1]

tufraksız: Topraksız.

661

[1]

tugan: Akraba, kardeş, hısım.

505, 620, 650, 679, 2159

[5]

tugan avıl: Doğduğu köy, doğum yeri.

142, 144

[2]

tugan cir: Doğum yeri.

2324

[1]

tugan il: Öz vatan.

152, 2162

[2]

tugan köné: Doğum günü.

1262

[1]

tugan üsken cir: Doğup büyüdüğü yer, memleket.

2400

[1]

tugankay: Sevgili kardeşim anlamında hitap sözü.

124, 131, 157

[3]

tugız: Dokuz.

1272

[1]

tukıl-da-: Takıldamak, gagasıyla ses çıkarmak.

26, 1491

[2]

tukran: Ağaçkakan.

26, 1491

[2]

tukta-: 1. Hareketi durdurmak, durmak.

61, 388, 662, 738, 762, 812, 1232, 1444, 1467, 1490, 1699, 2069, 2126, 2153, 2299, 2600

2. Kesilmek, ara vermek.

19, 309, 323, 442, 900, 1016, 1198, 1412, 1431, 1555, 1942, 2085, 2357, 2630, 2679

3. Bir yerde bulunmak, orada durmak.

562, 857, 1461, 2019

tuktap kal-: Durakalmak.

146, 590, 1753, 2147

tuktap tor-: Beklemede olmak.

449

[40]

tuktal-: Duraksamak.

839

415

[1]

[1]

tun: Palto, mont.

tuktat-: Durdurmak, engellemek,
sonlandırmak.

62, 779, 2209

[3]

30, 136, 369, 769, 942, 1293, 1732,
2474

tup: Top silahı.

7, 194, 428

[8]

[3]

tuktavsız: Aralıksız.

tup-turı: Dosdoğru, hemen.

571

246, 1238, 1974, 2249, 2445

[1]

[5]

tul-: 1. Dolmak.

tupla-: Toplamak, derlemek, dermek,
bir araya getirmek, toparlamak,
yığmak.

482, 1837, 2111, 2178

2. Kaplanmak, sarmak.

190, 548, 798

890

[7]

[1]

tulı: Dolu, birçok.

tuplan-: Toplanmak, bir araya
getirilmek.

1181, 1738, 2381

597

[3]

[1]

tulısınça: Dolduracak kadar, çok
fazla.

tura-: 1. Doğramak, parçalamak.

1437

387

[1]

2. Doğrayıp yemek yapmak.

tulılık: Doluluk.

1399

[2]

turayt-: Doğrultmak.

308

[1]

turı: 1. Doğru, yanlış olmayan.

2002, 2261, 2455

2. Doğrultusunda, yönünde.

522, 1281, 2111

3. Doğruca.

2454

turı it-: Doğru yapmak.

1696

turı kil-: 1. Denk gelmek.

69, 114, 1147, 1370, 1672, 1676,

1714, 1959, 2391

2. Uygun gelmek, doğru gelmek.

117, 138, 2473

[20]

turıda: *bk. turında*

690, 1353, 1471, 1668, 1945, 1995,

2442, 2477

[8]

turında: Dair, hakkında, üzere, ilişkili.

67, 113, 314, 341, 417, 479, 633, 636,

656, 755, 976, 978, 996, 1039, 1080,

1081, 1089, 1168, 1233, 1331, 1467,

1505, 1516, 1586, 1655, 1665, 1712,

1735, 1968, 1987, 1988, 2048, 2197,

2439, 2458, 2459, 2480, 2610, 2638

[39]

tursay-: 1. Öfkelenmek.

2236, 2511

2. Dudak ve çene kabartmak.

1003

[3]

tursayuv: Öfke.

2243

[1]

tut: 1. Genellikle yazın yüzde çıkan kara veya sarı leke, çil. 2. Pas. 3. Keder. 4. Dut.**tuv-:** 1. Doğmak, dünyaya gelmek.

126, 512, 537

2. Görünmek.

871, 2331

3. Belirmek.

535, 1473, 1999

4. Ortaya çıkmak, meydana
gelmek.

478

tuv minuti: Yapıldığı, ortaya
çıktığı an.

1713

tuva tor-: Görünüp durmak.

487

[11]

tuvdır-: Ortaya çıkarmak.

1632

[1]

tuy: Düşün.

693, 1575

[2]

tuy-: 1. Doymak, iştahı bitmek.

2485, 2489

2. Bıkmak, bezmek.

1386, 2368

tuzıp kit-: Toz olup uçmak.

1505

[1]

tuzan: 1. Toz.

191, 194, 326

2. Çamur.

177

[4]

tuzdırıl-: Darmadağın edilmek.

377

[1]

tuzga yazmagannı süyle-:
Saçmalamak.

1407

[1]

tuzgı-: (Saç, yün vs. için) etrafa
dağılmak, saçılmak.

199, 1141

tuzgıp kit-: Dağılıp gitmek.

1897

[1]

tübe: 1. Ev gibi yapıların çatısı, tepesi.

617, 228

2. Başın üst kısmı.

737

3. Tepe, yükselti.

522

[4]

tüben: 1. Alt, aşağı, alttaki.

502, 525, 580, 601, 605, 797, 801,
802, 967, 2153

2. Rütbesi aşağı olan, ast.

2545

[11]

tübelé: Çatılı.

76

[1]

tügerék: Çember, daire, yuvarlak.

31, 315, 798, 1658

[4]

tügerékle-: Yuvarlamak.

2548

[1]

tügeréklen-: Yuvarlanmak.

1302

[1]

tügél: 1. Değil.

91, 152, 213, 876, 1146, 2367, 2423,
2498, 2561

2. İsim bildirmesinde
olumsuzluk.

99, 104, 114, 138, 147, 202, 208, 359,
370, 421, 465, 514, 564, 869, 900,
963, 1008, 1013 (2), 1024, 1049,
1134, 1195, 1199, 1215, 1257, 1287,
1367, 1395, 1445, 1479, 1486, 1560,
1792, 1843, 1858, 1895, 1903, 1909,
1932, 1996, 2148, 2197, 2247, 2273,
2279, 2354, 2418, 2422, 2455, 2486,
2543, 2553, 2562, 2580, 2663

3. Karşıt bağlama işlevi.

588, 960, 983, 1035, 1425, 1603,
1625, 1902, 1952, 2079, 2282, 2346,
2434, 2640, 2682

[80]

tük-: Dökmek, sarf etmek.

784

[1]

tükmiy-çeçmiy: Dökmeden
saçmadan.

1179

[1]

tüm-tügerék: Yusuvarlak.

2333

[1]

tür: Bir yerin en iç kısmı.

2534, 2537, 2551

[3] 491, 2088

türge: Evin baş köşesi.

[11]

1306

tüzém: Dayanma, sabır, tahammül.

[1]

1362

tüş: Göğüs.

[1]

109, 2467

tüzémsézlen-: Sabırsızlanmak, tahammüzsüzleşmek.

[2]

1193

tüşek: Döşek, yatak.

[1]

1196, 2279

tüzémsézlék: Sabırsızlık, tahammülsüzlük.

[2]

tüşelgen: Döşeli, kaplamış.

1536

2119

[1]

[1]

tüşem: 1. Tavan.

U

1038, 1779, 1922

uç: Avuç.

2. Zemin, yer.

391

1333, 1935

[1]

[5]

uçak: Ocak.

tüz-: Katlanmak, sabretmek, dayanmak.

39, 46, 54

29, 92, 411, 506, 1211, 1596, 2194, 2195, 2479

[3]

uçastok: (R.) Bölüm, mıntıka.

tüze al-: Dayanabilmek, katlanabilmek.

1050

[1]

uçilişçe: (R.) Lise, kolej.

1022, 1079, 1136

[3]

uf: Of.

280, 772

[2]

uħajor: (R.) Talip, peşinde dolanan.

1366

[1]

uk: 1. Tam şu vakitte.

1322, 1353, 1393, 1531, 1539, 1551,

1589, 1812, 2445, 2455

2. Kadar.

220, 564, 607, 1295, 2674

3. Beri.

249, 440, 1448, 1715

4. En.

1027

5. Tamamen.

578, 1434

6. Tâ.

342

7. -ca/-ce eki işlevinde.

264, 394, 802, 832, 833, 900, 1601,

2282, 2543, 2552

8. Önce.

1101

[34]

ukçı: Öncü.

2476

[1]

ukı-: 1. Okumak.

72, 73, 539, 946, 1031, 1181, 1204,

1205, 1276, 1546, 1579, 2655

2. Tahsil görmek.

1229, 1335, 1340, 2411, 2433

ukıp bétér-: Mezun olmak.

1429

ukıp çık-: Tamamını okumak.

2648

ukıy bél-: Okuyabilmek.

2371

[20]

ukıl-: Okunmak.

2143

[1]

ukımıışl: Tahsilli.

1392

[1]

ukıt-: 1. Bir yazıyı okutmak.

2625

2. Eğitim vermek.

2449

[2]

ukıtuvcı: Öğretmen.

1543, 1661, 1662, 1666, 1668, 2436,

2446, 2615

[8]

ul 1: “O” zamiri.

17, 38, 50, 58, 61, 72, 83, 85, 96, 99
 (2), 129, 157, 199, 207, 208, 244, 251,
 256, 265, 270, 285, 304, 313, 314,
 318, 331 (2), 333, 354, 360, 362, 366,
 369, 370, 379, 382, 400, 402, 422,
 432, 434, 448, 450, 453, 456, 462,
 467, 488, 497, 500, 513, 521, 524,
 529, 531, 532, 533, 537, 550, 575,
 577, 593, 597, 599, 601, 606, 608,
 611, 614, 636, 640, 651, 652, 655,
 661, 681, 691, 699, 706, 719, 726,
 739, 750, 776, 781, 814, 838, 839,
 850, 853 (2), 856, 861, 864, 865, 879,
 880, 881, 887, 911, 912, 914, 921,
 927, 942, 946, 958, 960, 961, 972,
 983, 1009, 1018, 1028, 1032, 1054,

1057, 1065, 1066, 1082, 1087, 1089,
 1097, 1102, 1104, 1107, 1131, 1136,
 1143, 1150, 1152, 1153, 1156, 1163,
 1171, 1184, 1192, 1199, 1213 (2),
 1219, 1225, 1239, 1245, 1251, 1252,
 1253, 1254, 1256, 1263, 1268, 1277,
 1290, 1294, 1298, 1312, 1316, 1325,
 1336, 1339, 1340, 1341, 1352, 1353,
 1354, 1360, 1361, 1366, 1391, 1396,
 1402, 1404, 1425, 1436, 1437, 1443,
 1447, 1469, 1470, 1471, 1475, 1476,
 1487, 1489, 1493, 1498, 1505, 1508,
 1518, 1523 (2), 1524, 1542, 1568,
 1576, 1584 (2), 1592, 1594, 1632,
 1636, 1648, 1651, 1652, 1654, 1663,
 1664, 1665, 1668 (2), 1699, 1701,
 1719, 1721, 1724, 1725, 1727, 1728,
 1736, 1756, 1760, 1772, 1785, 1809,
 1813, 1814 (2), 1816, 1831, 1833,
 1838, 1840, 1841, 1847, 1852, 1857,
 1860, 1864, 1871, 1873, 1879, 1904,
 1912, 1924, 1931, 1933 (2), 1946,
 1954, 1956, 1968, 1969, 1971, 1974,
 1975, 1981, 1983, 1984, 1985, 1995,
 1996, 1997, 2006, 2010 (2), 2033,
 2037, 2041, 2059, 2078, 2086, 2098,
 2100, 2110, 2123, 2135, 2143, 2169,
 2174, 2175, 2176, 2195, 2201, 2210
 (2), 2216, 2229, 2240, 2253, 2300,
 2303, 2330, 2335 (2), 2341, 2346,
 2418 (2), 2431, 2433, 2442, 2443,
 2452, 2465, 2476, 2477, 2478, 2485,
 2503, 2539, 2543, 2544, 2556, 2568,
 2586 (2), 2593, 2594, 2596, 2604,

2605, 2610, 2612, 2614, 2629, 2641,
2652, 2667, 2668, 2676, 2685

[331]

ul 2: Oğul, erkek evlat.

411, 903, 986, 988, 994, 999, 1005,
1018, 1028, 1248, 1549, 1776, 1793,
1803, 1807, 1941, 1951, 1983, 1989,
1991, 2025, 2100, 2124, 2199

[24]

ulav: Uluma.

192

[1]

umarta: Kovan, arı kovanı.

346, 389, 390

[3]

umartaçı: Arıcı.

396, 399, 452

[3]

umartalık: Arı kovanlarının
bulunduğu yer, alan.

361, 393

[2]

un: On.

345, 2215

[2]

unbiş: On beş.

294, 790, 1394

[3]

undürt-unbişlep: On dört, on beş
kadar.

585

[1]

undürténçé: On dördüncü.

2347

[1]

uniké: On iki.

697, 1313

[2]

unlap: On kadar.

599, 1104

[2]

unnarça: Onlarca.

53, 498

[2]

un öcéncé: On üçüncü.

988

[1]

uğ: Sağ, sağ taraf.	589, 601, 605, 606, 1518
18, 48, 94, 248, 299, 554, 778, 834	[5]
[8]	ura: Savaş narası, 'hurra'.
uğ-: Onmak, salah bulmak.	470
2639, 2840	[1]
[2]	ura-: Dolanarak gitmek.
uğay: Uygun.	1451
1958, 2046	[1]
[2]	ural-: Gömülmek, kaplanmak, bezenmek.
uğay bul-: Faydalı, uygun olmak.	194, 330, 639, 643, 798, 1149, 1752
1530	[7]
[1]	uram: Sokak, cadde, yol.
uğaysız: Uygunsuz, elverişsiz.	74, 75, 1279, 1281, 1295 (2), 1825, 1868, 1919, 1935, 2390, 2392
1967, 2615	[12]
[2]	urgıl-: Hızlı akmak.
uğaysızlan-: Çekinmek, rahatsız olmak.	521, 601
1967, 2615	[2]
[2]	urın: 1. Yer, mevki, alan.
uğış: Başarı.	31, 136, 237, 367, 413, 465, 578, 580, 603, 709, 823, 1138, 1141, 1269, 1278, 1407, 1656, 1748, 1786, 2121, 2129, 2142, 2160, 2183, 2281, 2453 2466, 2471, 2472, 2478
1744	
[1]	
upkın: Uçurum, yar.	

2. Durum.	urman: Orman.
83, 1348	3, 11, 20, 23, 25, 27, 28, 763, 770, 806, 807, 822, 831, 871, 873, 891, 1182, 1415 (2), 1418, 1419, 1420, 1423, 1431, 1451, 1454, 1486, 1489, 1490, 1491, 1527, 1606, 1608, 1620, 1623, 1672, 1691, 1697, 1711, 1716, 1717, 2139, 2152, 2154, 2157, 2261, 2282, 2416, 2455, 2464, 2465, 2473, 2478
3. Kısım, parça.	
305	
4. Çalışma sahası, departman.	
1050, 1059, 1095, 1137, 1144	
5. Oda, ofis.	
1138, 2513, 2585, 2631, 2667	[52]
6. Bir şeyin takılı olduğu yer, yuva.	urman tavığı: Ormanda yaşayan bir çeşit kuş.
1588	918
7. Yatak.	[1]
1940, 1982	urmansulan-: Ormana benzemek, ormanlaşmak.
[46]	
urınbasar: Yardımcı, muavin.	1420
2562, 2565, 2570	[1]
[3]	urnaş-: Belli bir zaman için yerleşmek, yer tutup kalmak.
urındık: Sandalye, koltuk.	1646
965, 1307, 1692, 1717, 2023, 2026, 2107, 2132	[1]
[8]	urnaştır-: 1. Olmasını sağlamak.
urlaş-: Hırsızlık etmek, aşırmaq.	934
1410	2. Yerleştirmek.
[1]	

740

[2]

urta: 1. Orta yer.

638, 642, 700, 1659, 1915, 2307

2. Orta dereceli, vasat.

81, 1389

3. Bir şeyin yarı noktası.

1674

4. Merkez.

1743, 2387

urtaca: Orta halli.

1366

[12]

urta mektep: Ortaokul.

2448

[1]

urtalay: Tam ortasından.

300, 305, 1754

[3]

urtaklaş-: Paylaşmak, bölüşmek.

1506, 2419

[1]

urtaklaşıl-: Paylaşılmak.

489

[1]

urtaklaşuvçı: Paylaşan kimse, ortak.

1227

[1]

usak: Kavak ağacı, titrek kavak.

1626

[1]

usal: Düşmanca.

1524, 1730, 2664

[3]

usallan-: Acımasız hale gelmek, kötüleşmek.

199

[1]

usallık: Merhametsizlik, kötülük.

364, 2616

[2]

ut: 1. Ateş.

708, 1197, 1198, 1701, 2432

2. Işık.

7, 547, 562, 1060, 1061, 1071, 1827, 1922, 1935

3. Silahla açılan ateş.

231, 309, 448, 473 (2), 475 (2), 550,
562, 742, 830

4. Çeşitli duygular sonucu
gözlerde oluşan ışıltı.

264, 347, 1258

ut aç-: Silahla ateş etmek.

104, 228, 267, 550, 741

ut yot-: Hasret çekmek.

1189

ut-davıl: Büyük fırtına.

1179

utka may öste-: Ateşe yağ
dökmek, bir durumu daha da kötü hale
getirmek.

1594

[36]

utlı: 1. Ateşi yüksek, köz halinde.

766

2. Çok büyük tesiri olan.

1199

[2]

utır-: 1. Oturmak.

505, 550, 671, 704, 964, 1072, 1138,
1150, 1201, 1278, 1290, 1307, 1353,
1372, 1387, 1402, 1494, 1495, 1700,

1717, 1831, 1976, 2023, 2107, 2118,
2132, 2211, 2278, 2282, 2334, 2460,
2471

2. Bulunmak, bir yer işgal
etmek.

2, 362, 807, 1929, 2365, 2382, 2513

3. Bir iş yapmaya koyulmak.

168, 1086, 1191, 1693, 1821, 2587

4. Bir ulaşım aracına veya
hayvanına binmek.

480, 710, 1974, 2102, 2109, 2131,
2327, 2338, 2350

5. Boş durmak, vakit geçirmek.

1362, 1472, 1596, 1799, 1917, 2005,
2551

6. Yerleşmek.

1454, 2404

7. Yaşam sürdürmek.

1590

8. Yardımcı fiil “sürerlik”.

167, 1231, 1241, 1264, 1358, 1368,
1515, 1580, 1709, 1817, 1853, 1993,
2375, 2394, 2589

utıra al-: Yerleşebilmek.

1386

[80]

utırğıç: Oturak, sandalye, bank.

964

[1]

utırt-: 1. Oturtmak.

989, 1842

2. Yerleştirmek.

1657, 1662, 1663, 1667

3. Hizalamak, denk getirmek.

227

[7]

uy: 1. Akıl, fikir.64, 113, 860, 877, 895, 1076, 1276,
1327, 1580, 1705, 2143, 2276, 2472,
2597

2. Endişe, kaygı.

2006, 2008, 2160, 2438

uy kil-: Bir fikir gelmesi.

1098

uyga çum-: Düşünceye
dalmak.

2, 187, 970, 1720, 2005, 2394

[25]

uyan-: Uyanmak.

2585

[1]

uyat-: 1. Birisinin uykusunu bölmek,
uyandırmak.

1944, 1945, 2583, 2592

2. Bir fikir, duygu yaratmak.

1082, 1685

[6]

uyçan: Endişeli, tasalı, efkârlı.

239

[1]

uyın: Oyun.

1342

[1]

uyınçık: Oyuncak.

1801 (2)

[1]

uyla-: 1. Düşünmek.95, 113, 163, 665, 687, 783, 1081,
1087, 1094, 1158, 1541, 1892, 1927,
1931, 1969, 1976, 1988, 2042, 2048,
2319, 2444, 2557

2. Niyet etmek, planlamak.

1401, 1404, 2305

3. Endişelenmek.	[7]
1180	uylandır-: Düşündürmek.
uylap al-: Düşünüvermek.	1404
1616	[1]
uylap tor-: Düşünüp durmak.	uyılı: Düşünceli, hisli.
2239, 2358, 2641	1328
[30]	[1]
uylap tabuvçı: Kâşif.	uyna-: 1. Oyun oynamak.
931	1264, 1296, 1974, 1982, 2328
[1]	2. Gönül eğlendirmek.
uylap tap-: Keşfetmek.	1895
1082, 1118, 1151, 1153	3. Hareket etmek.
[4]	2551
uylan-: Kendi kendine düşünmek.	uynap tor-: Sürekli hareket etmek.
78, 1324, 1995	1687
uylanıp tor-: Düşünüp durmak.	[8]
1326	uynat-: Hareket ettirmek.
uylanıp yat-: Düşünüp beklemek.	842, 1012
1331	[2]
uylanıp yör-: Düşünerek hareket etmek.	uz-: 1. Geçmek, gitmek.
91, 2166	375, 1281, 1970
	2. Vaktin geçmesi.

356, 2527

[5]

uzış-: Yarışmak.

437

[1]

uzar: Yarış.

1409

[1]

uzdır-: Vakıt geçirmek.

89

[1]

Ü

übeş- Öpüşmek.

1864

[1]

üç: İntikam.

45 (2)

üç al-: İntikam almak.

45, 497, 501

üç kaytar-: *bk. üç al-*

320, 321

üç it-: *bk. üç al-*

2464

[8]

üekle-: Tahrik etmek, alay etmek.

1010, 1819, 2435

[3]

ülen-: Gücenmek.

1818

[1]

ük: *bk. uk*73, 826, 916, 953, 997, 999, 1045,
1125, 1140, 1337, 1488, 1523, 1914,
1945, 2206, 2221, 2561, 2569, 2586

[19]

ükén-: Hayıflanmak, olmayan bir iş
için üzülmek.

1610, 1924

[2]

ükér-: Gürüldemek, yüksek ses
ıkarmak.

4, 218, 547, 1491

ükéréř- Gürüldeřmek.

258

[1]

üksé-: Hıkırmak, hıçkırarak ağılamak.

2026, 2062

[2]

[2]

ülék: Ölü, cenaze.**ül-:** Ölmek.

105, 848

108, 114, 210, 243, 244, 269, 317,
390, 754, 879 (2), 888, 1170, 1225,
1544, 1985, 2075, 2160, 2177, 2268

[2]

ülém: Ölüm.**ülép kal-:** Ölüp kalmak.40, 48, 68, 116, 125, 162, 328, 607,
880 (2), 884 (2), 887 (2), 889, 890,
922

1284

[21]

[17]

ülç-: Ölçmek.**üp-:** Öpmek.

1101, 1105, 1616, 2184, 2189

348, 1744, 2025, 2086, 2122

ülçiy al-: Ölçebilmek.**übe-übe:** Öpe öpe.

1617

497

[6]

übép al-: Öpüvermek.**ülçev:** Ölçü, miktar.

1879

1025, 1106, 1616 (2)

[7]

[4]

üpke: Öfke, nefret.**ülen:** Otlak, çayır.

2111

1418, 1421, 1493, 1599, 1642

[1]

[5]

üpkele-: Birisine veya bir şeye
kızmak, öfkelenmek.**ülé:** 1. Ölü.

1446, 1837, 1993, 2482, 2682

731

[5]

2. Mat, ışksız

üpkeleş-: Birbirine öfkelenmek.

546

1884

[1]

[1]

ürmele-: Tırmanmak.**üpkélet-:** Öfkelenlendirmek.

571, 573, 577, 579, 581, 616, 713

2608

[7]

[1]

ürnek: Örnek, emsal.**üptér-:** Öptürmek.

1696

348

[1]

[1]

üs-: Büyümek, yetişmek.**ür:** Tepe.

661, 663, 1229, 1635, 1659, 1965,

31, 35, 2157, 2293

2142

[4]

üse töş-: Daha çok büyümek.**üre tor-:** (Kulak için) Çınlamak.

2677

1568, 2653

üsép kil-: Yetişip ortaya çıkmak.

[2]

2449

ürél-: 1. Örülmek.**üsép tor-:** Büyüyüp durmak.

1297, 1717

202

2. Uzanmak.

[10]

123, 766, 1916

üsmér: Olgunluk çağındaki genç, yetişkin.**ürélép al-:** Uzanıvermek.

1317

1047

[6]

[1]

ürkeç: Hörgüç, tümsek.**üstér-:** Büyütmek, geliştirmek.

170

1153

[1]

üt-: 1. Geçmek, gitmek.

31, 215, 259, 626, 734, 736, 791, 806,
823, 861, 875, 878, 919, 949, 1071,
1282, 1306, 1698, 1751, 2179, 2258,
2305

2. Zamanın geçmesi.

53, 131, 137, 155, 191, 361, 373, 376,
545, 668, 768, 856, 1201, 1210, 1259,
1313, 1466, 1521, 1541, 1648, 1656,
1881, 2066, 2096, 2149, 2336, 2385

[49]

üte: Öte, karşı taraf.

1222, 1420, 2079

[3]

ütén-: Rica etmek.

98, 1593, 1651, 2029, 2030, 2050,
2060

[7]

üténéc: Rica, istek.

893, 2052

[2]

ütér-: Katletmek.

754, 882

[2]

ütérél-: Katledilmek.

378

[1]

ütken: Geçmiş, mazi.

354, 371, 1149, 2165

[4]

ütker-: 1. Hayat, ömür geçirmek.

346, 974

2. Bir şeyi başka bir şeyin
içinden geçirmek.

1098, 1100, 1105, 1120

[6]

ütkerél-: Bir şeyin içinden geçirilmek.

1154

[1]

ütké: 1. Keskin, sivri.

282, 583, 594, 602

2. Keskin gören.

824, 960

[6]

ütiy al-: Yapabilmek.

1350

[1]

üz: 1. Öz, asıl.

[13]

1004

üzsüzlülen-: Direnç kazanmak.

2. Kendi, kendine ait.

1043

40, 187, 392, 531, 752, 989, 1050,
1059, 1177, 1206, 1214, 1238, 1246,
1348 (2), 1401, 1435, 1511, 1711,
1813, 1836, 1853, 1903, 1917, 1933,
1951, 2215, 2232, 2272, 2550, 2574,
2597, 2638

[1]

üzsüzlélék: Dirençlilik.

1004

[1]

üzbaşı: Kendi başına.

üzyöréslé: Otomatik.

40

976

üzaldı: Müstakil, bağımsız.

[1]

359

[1]

V

üzek: 1. Ortalık.

1, 483

vak: 1. Ufak, küçük.

2. Bünye.

2185

2229

2. Genç, çocuk.

[1]

2559

üzen: Çukur, alçak yer.

vak-vak: Ufak ufak.

1634

282, 1456

[1]

[4]

üzenlék: Çukurluk yer, vadi.

vak-töyek: Ufak tefek.

172, 181, 189, 191, 197, 214, 218,

1871, 1884

322, 324, 325, 327, 328 (2)

[2]

vakçıl: Önemsiz, boş şeylere değer veren.

1212, 2543

[2]

vakıt: (A.) 1. Vakit, zaman.

91, 264, 301, 367, 379, 545, 656, 825, 883, 980, 1009, 1190, 1201, 1474, 1542, 1547, 1677, 1799, 1804, 1922, 1946, 1959, 2355, 2548, 2585, 2586, 2587

2. Süre.

53, 631, 768, 809, 856, 2580

3. An, esna, sıra.

313, 592, 715, 833, 855, 914, 1125, 1529, 1531, 1597, 2330, 2577, 2646

vakıt cit-: Vakti gelmek.

140

vakıt-vakıt: Zaman zaman.

5, 2200

[49]

vakıtını al-: Vaktini almak, birini meşgul etmek.

2643

[1]

vakıtlı: Vakitli.

1511

[1]

vakıtsız: Uygunsuz zaman.

1350

[1]

vakıyga: (A.) Olay, vaka, durum.

69, 1664

[2]

vaklap bétér-: Kötü bir duyguyu yok etmek.

1470

[1]

valla: bk. **vallahi**

1874

[1]

vallahi: (A.) “Allah için, Allah hakkı için” anlamında bir yemin.

761, 2250

[2]

vat-: Parçalamak, yok etmek.

369, 370, 2380

[3]

vatan: (A.) Vatan, memleket, yurt.

543, 2160

[2]

vatan sığı: Sovyet halkları için 2.
Dünya Savaşı.

1283, 1663, 2351

[3]

vatisındıruv: Yıkım, yok etme.

380

[1]

vayımsız: Gamsız.

1971

[1]

vayımsızlık: Gamsızlık.

1266

[1]

ve: (A.) Ve.

1633

[1]

vegde it-: Vaat etmek.

1907

[1]

vehşilék: Vahşilik, acımasızlık.

379

[1]

vesselam: (A.) Vesselam, “işte bu kadar”.

2618

[1]

vesvese: (A.) Vesvese, kuruntu, işkil, kuşku.

1882

[1]

vélyür: (F.) Billur.

1954

[1]

vérstak: (R.) Masa, tezgâh.

1096

[1]

véstibyul: (R.) Lobi, bekleme yeri.

1742

[1]

vintovka: (R.) Tüfek.

422, 2272

[2]

vlasté: (R.) Güç, kuvvet, kudret.

992

[1]

vodokaçka: (R.) Şehirlerdeki yüksek su deposu, su toplama yapısı.

2468, 2469

[2]

vokzal: (R.) Gar, tren istasyonu.

2390

[1]

voyınkomat: (R.) Askerlik şubesi.

1158

[1]

vöcdan: (F.) Vicdan, namus.

1595, 2097

[2]

vraç: (R.) Hekim, doktor.

1179, 1323, 1613, 2000, 2002, 2029, 2031, 2032, 2035

[9]

vzvod: (R.) (Askeri) takım.

2172, 2262, 2273, 2296

[4]

Y

yabaldaş: Dal, budak.

24, 967

[2]

yabık: Zayıf.

1235

[1]

yabık-: Zayıflamak, süzülme.

1189, 2066

[2]

yabın-: Örtünmek.

22, 695, 1625

[3]

yabış-: 1. Yapışmak.

602, 776

2. Etki altına almak.

607, 921

3. Lakabı olmak, pelesenk olmak.

1144

[5]

yabıştırıp al-: Kurnazlıkla ele geçirmek.

353

[1]

yabuv bul-: Kapatmak, tıkamak.

1427

[1]

yafrak: Yaprak.183, 1189, 1421, 1599, 1633, 1640,
1641, 2104, 2105, 2119, 2127, 2129,
2130, 2191

[14]

yağımlı: Mülâyim, sakin.

934

[1]

yagni: (A.) Yani, şöyle ki.

1713, 2257

[2]

yağşı: Güzel, iyi, düzgün.509, 803, 997, 1224, 1394, 1678,
1685, 2265, 2651, 2651, 2656**yağşıga ilt-:** İyiye götürmek.

2544

[12]

yağşılap: Adamakıllı, düzgünce.

1931

[1]

yağşıllık: İyilik.

2616

[1]

yağşır-: İyileşmek, güzelleşmek.

2593

[1]

yağşırt-: İyileştirmek, düzeltmek.

1080, 2569

[2]

yak: 1. Taraf, yön.35, 38, 112, 181, 286, 289, 426, 439,
520, 613, 674, 833, 834, 1291, 1823,
1989, 2062, 2098, 2195, 2441

2. Yan, kenar.

139, 658, 764

3. Kıyı.

329, 659

4. Yer.

537, 1620

yak-yagi: Her taraf, kıyı köşe.

2153

[28]

yaka: Yaka, elbise yakası.

281, 1300, 2067

[3]

yakın: 1. Yakın, yakındaki.

235, 400, 510, 764, 890, 1318, 1606,
2379, 2598

2. Dost, değerli.

1246, 1383, 1430, 1990, 2611

3. Akraba.

1856

[15]

yakınay-: Yaklaşmak, yakınlaşmak.

117, 443, 544, 2386

[4]

yakınlaş-: Yaklaşmak, yakınlaşmak.

219, 486, 1279, 1289

[4]

yaktaş: Hemşehri, memleketli, köylü.

635, 759

[2]

yaktı: Işıklı, aydınlık.

24, 331, 518, 536, 546, 555, 631, 643,
794, 1131, 1188, 1280, 1320, 1358,
2284

yap-yaktı: Pasparlak.

517, 545, 2353

[18]

yaktır-: 1. Aydınlanmak.

474, 631, 799, 929, 1422, 2304

2. Üzüntü ve kederden
arınmak.

2198

yaktırp kal-: Aydınlanıp
kalmak.

194

[8]

yal 1: Mola, dinlenme.

30, 142, 150, 425, 612, 2254

yal it-: Dinlenmek, mola
vermek.

31, 151, 164, 613, 2240

[10]

yal 2: Yele, kürk.

2601

[1]

yalan: Yalın, çıplak.

1947

[1]

yalanbaş: Çıplak baş.

199, 775, 909, 1196

[4]

yalangaç: Çorak, ağaçsız.

47, 171

[2]

yalanös: Üstüne bir şey giymeden.

1196

[1]

yalap al-: Mermi, taş gibi şeylerin sıyırıp geçmesi.

284

yalap-yalap: Sıyıra sıyıra.

582

[2]

yalgan: Yalan.

1390

[1]

yalganla-: Yalanlamak.

1951

[1]

yalgış: Yanlış, hatalı.

1728

[1]

yalgış-: Şaşırmak, doğru hareket edememek.

824

[1]

yalgız: Yalnız, tek.

108, 401, 215, 1224, 1996, 2103,
2118, 2152, 2158, 2166, 2374

yapa-yalgız: Yapayalnız.

1986

[12]

yalgızlık: Yalnızlık.

1222, 2005

[2]

yalkın: Alev, ateş, kıvılcım.

7, 193, 235, 329, 563, 601, 746

[7]

yalt: Birden alevlenmeyi ve ışık saçmayı ifade eder.

1484

yalt ittér-: Birdenbire bir şey yapmak.

1803

[2]

yaltıra-: Parlamak, ışık saçmak, ışıldamak.

22, 316, 795, 985, 1104, 1242, 1422,
1743, 2116, 2535

yaltırap al-: Işıldaydırmak.

8

yaltırap kit-: Işık vermeye başlamak.

1633

yaltırap tor-: Işıldayıp durmak.

766, 1535, 1861

[15]

yaltırat-: Aydınlatmak, etrafa ışık vermek.

2377

[1]

yalvar-: Yalvarmak, yakarmak.

411, 1592, 2070

[3]

yaman: Kötü.

855

[1]

yamanla-: Kötülemek.

2422, 2425, 2428

[3]

yan: 1. Yan, taraf, çevre.

39, 55, 80, 119, 155, 199, 214, 216
(2), 220, 245, 249, 278, 330, 404, 455,

492, 564, 662, 675, 679, 956, 1065,
1093, 1184, 1200, 1279, 1353, 1355,
1372, 1503, 1698, 1709, 1751, 1756,
1790, 1796, 1802, 1834, 1836, 1917,
1947, 1949, 1970, 1975, 1976, 1979,
2007, 2023, 2035, 2059, 2081, 2133,
2134, 2165, 2178, 2204, 2207, 2498,
2579

2. Beraberinde, himayesinde.

50, 779, 1214, 1497, 1951, 1997,
2034, 2136

3. Kenar, yan taraf.

1700, 1839, 2379

[71]

yan-: 1. Yanmak, tutuşmak.

34, 47, 51, 127, 1061, 1198 (2), 2465
(3)

2. Işıldamak.

25

3. Şevklenmek, arzu etmek.

432, 1258

4. Bir duygunun insanı kötü etkilemesi.

1199

yana-yana: Yanarak, yana yana.

193

yanıp tor-: 1. Ateşin içinde yanıp durmak.

950

2. Bir duygunun insanın içinde bulunup durması.

1197

[17]

yana-: Tehdit etmek, korkutmak.

2309

[1]

yantav: Vücudun yan tarafı, böğür.

2153

[1]

yaña: 1. Yeni.

897, 905, 976, 1467, 1656, 1844,
2129, 2183, 2358, 2557, 2590

2. Taze.

1153 (2), 1171, 1443, 1631

3. Henüz.

26, 54, 636, 671, 971, 1055, 1357,
1369, 1680, 1688, 1725, 2333, 2555

4. Çaylak, acemi.

1051, 1054

[31]

yañabaştan: Yeniden, yeni baştan, tekrar.

2686

[1]

yañadan: Yeniden, tekrar.

20, 110, 131, 232, 255, 257, 267, 294,
438, 545, 573, 616, 658, 736, 806,
810, 821, 852, 953, 954, 1005, 1065,
1217, 1277, 1356, 1390, 1635, 1707,
1779, 2039, 2097, 2662

[32]

yañak: Yanak.

867, 1320

[2]

yañaklı: Yanaklı.

1046, 2391

[2]

yañalık: Haber, yenilik.

1790, 1793, 2241

[3]

yañart-: Yenilemek.

2152

[1]

yağır: Yağmur.

21

361, 1217, 1673, 1919 (2), 2021

[1]

[6]

yağıra-: Yankılanmak, çınlamak.

564, 568, 570, 1454, 1462, 1577,
1590, 2339, 2350, 2365, 2382, 2412,
2602, 2673, 2674

470, 560, 833, 1606, 1808, 2033,
2065, 2444

[15]

yağırıp kit-: Yankılanıp
gitmek.

yar 2: Sevgili, yâr.

831

209, 1273

yağırıp tor-: Yankılanıp
durmak.

[2]

299

yar-: 1. Delmek, parçalamak.

[10]

2180, 2188

yağırat-: Yankılatmak, çınlatmak.

2. İçinden geçmek.

910

1491

3. Kesmek.

[1]

290

yağırışlı: Etkili, hatırdı kalıcı.

4. Yaprak, çiçek gibi şeylerin
çıkması.

2360

2130

[1]

yap-: Kapatmak, örtmek.

[5]

1278, 1427

yara: Yara.

[2]

57, 293, 646, 1465, 2479

yapma: Güneşten ya da yağmurdan
koruyan örtü.

yar sal-: Yara açmak.

1608

[6]

yara-: Yaramak, faydalı olmak.

159, 381, 804, 1026, 1160, 1345,
1807, 1810, 1841, 1920, 1945, 2216,
2267, 2277, 2329, 2500 (2)

[17]

yarala-: Yaralamak.

113, 618, 718

[3]

yaralan-: Yaralanmak.

105, 114, 389, 445, 1649, 2199, 2292,
2294, 2301

[9]

yaralı: Yaralı, yaralanmış.

105, 114, 389, 445, 1649, 2199, 2292,
2294, 2301

[9]

yarar: Peki, tamam, olur, oldu, olabilir.

100, 350, 2548

[3]

yarat- 1: Kendini çok yakın hissetmek, sevmek.

158, 363, 880, 1237, 1382, 1410,
1414, 1748, 1841, 2084, 2194, 2198,
2234, 2243, 2513, 2644

yaratıp-şayartıp: Sevip takılmak, şakalaşıp drumak.

2421

[17]

yarat- 2: Yaratmak, meydana getirmek.

1089, 1148, 1366, 1654

[4]

yaratuv: Sevgi, saygı, yakınlık.

1180, 1773

[2]

yardem: Yardım.

728

yardem it-: Yardım etmek.

714, 2029

yardemge kil-: Yardıma gelmek.

15, 107

[5]

yargalan-: Birçok yerden yarılmak.

284

[1]

yarık: Yarık, delik, gedik.

577, 579

[2]

yarıl-: 1. Yarılmak.

1031, 1032

2. Patlamak.

189, 298, 324, 455, 551, 736

yarılıp yat-: Bir duygunun içte bulunup durması.

1482, 2435

[10]

yarım: Kısmen, yarı yarıya.

48, 926, 1684

[3]

yarış-: Yarışmak.

2412

[1]

yarıysı: Oldukça, epey.

580

[1]

yarkır: Kıyı, sahil.

1461

[1]

yarsı-: Kızmak.

718, 1901, 2169

yarsıp-yarsıp: Coşa coşa.

254

[4]

yarsın-: Öfkelenmek.

749

[1]

yarsuv: Coşkunculuk.

486, 498, 585, 2323

[4]

yartı: Yarım, yarı.

2266, 2393

[2]

yartı-yortı: Yarım yamalak, yetersiz.

1847

[1]

yartılaş: Yarı yarıya, biraz, kısmen.

366, 575, 979

[3]

yasa-: 1. Yapmak, üretmek.

958, 1026, 1083, 1329, 1693, 1725,
1726, 1727, 1801, 1846

2. Değerlendirmek.

2040

[11]

yasalma: Yapmacık, sahte.

1531

[1]

yasav: Yapım, düzenleme.

442, 1029, 1076, 1132, 2289

[5]

yasavçı: Bir şeyi yapan kişi.

2246

[1]

yassı: Yassı.

1692, 1761

[2]

yastık: Yastık.

2283

[1]

yaşçık: (R.) Kutu, sandık.

1069, 1761, 2054

[3]

yat: Yabancı.

33

[1]

yat-: 1. Bir yere yatmak, uzanmak.

46, 249, 285, 286, 448, 588, 612, 849,
863, 907, 1323, 1528, 1589, 1922,
1994, 2017, 2075, 2487

2. Bulunmak, durmak.

442, 981, 1096, 1405, 1418, 1453,
1611, 1643, 2392, 2562

3. Uyumak için yatmak.

499, 1946, 1983, 2495, 2549, 2582

4. Tedavi görmek için
hastaneye yatmak.

1323

5. Yardımcı fiil “sürerlik”.

374, 389, 731, 748, 798, 1328, 1331,
1481, 1583, 1601, 1846, 2377, 2435

yatıp kal-: Yatıp kalmak,
serilmek.

327, 1286, 2161

yatkanda-torganda: Yatınca
da, kalkınca da, her zaman.

1204

[51]

yatak: Yatak.

[1]

54

yaz: Yaz mevsimi.

[1]

971, 1188, 1638, 2129

yatkır-: Yatırmak.

[4]

2294

yaz-: 1. Yazmak.

[1]

168, 539 (2), 904, 945, 1030, 1190,
1191, 1407, 1578, 1587, 1650, 2289,
2460, 2629, 2636, 2647, 2654, 2662

yatsın-: Yadırgamak.

2087, 2116

2. Yardımcı fiil “yaklaşma”.

[2]

259, 1057, 1188, 1411, 2608

yattan bél-: Ezbere bilmek.

yazıp al-: Yazıvermek.

1204

2406

[1]

[25]

yav: Düşman.

yazmış: Kader, yazgı.

2453

1332, 1581, 2163, 2351, 2469

[1]

yazmışını beyle-: Evlenmek,

yav-: Yağmak.

kaderini bağlamak.

12, 9, 26, 54, 361, 1285, 1919

1435

[7]

[6]

yavız: Kötü, berbat.

yazuv: Yazı, yazılı kâğıt.

1244

946, 1166

[1]

yazuv östelé: Yazı masası.

yavlık: Mendil.

139, 1200

398

yazuv maşinkası: Yazı makinesi, daktilo.

2425

yazuv-sızuv: Yazım çizim işleri.

2572

[6]

yazuvçı: Yazar.

1863, 2482, 2657

[3]

ye: Ya, veya, yoksa.

626 (2), 1777, 1778, 1802 (3), 1817 (2), 1824 (2), 1825 (2)

[13]

yehüd: (R.) Yahudi.

2417 (2)

[2]

yeise: Değilse, ya da, veya.

261

[1]

yeki: Ya da, veya.

426, 1368, 1427, 1434, 1622, 1815, 2157, 2169, 2294, 2435

[10]

yellek: Yayvan.

2334

[1]

yemlé: Güzel, hoş, keyifli.

1419

[1]

yene: Yine, tekrar, yeniden.

2243

[1]

yenesé: Güya, sözde.

1662, 2264, 2629, 2633

[4]

yeneşe: Yan yana, yakın.

230, 1533

[2]

yeş 1: 1. Genç, toy, küçük yaşta.

2, 346, 494, 935, 1027, 1036, 1092, 1131, 1210, 1348, 1364, 1395, 1627, 1665, 2142, 2604

2. Yaş, yaşanan yıl sayısı.

1772

[17]

yeş 2: Gözyaşı.

408, 652, 866, 867, 1242, 1303, 1837,
2110, 2408

[9]

yeşe-: Yaşamak, hayat sürmek.

409, 685, 886, 892, 924 (2), 1401,
1533, 1551, 1748, 2161

[11]

yeşegenlék: Yaşamışlık.

1283

[1]

yeşev: Yaşamak, hayat.

884, 885, 896, 900

[4]

yeşél: Yeşil.

189, 324, 1454, 1493, 1629 (2), 2129,
2244, 2456

yem-yeşél: Yemyeşil.

1625

[10]

yeşéllé-kızılı: Yeşilli kızılı.

1827

[1]

yeşén: Şimşek, yıldırım.

190, 259, 419, 631

yeşén suk-: Yıldırım düşmesi.

1763

[5]

yeşer-: Belli etmemek.

1356

[1]

yeşlék: 1. Gençlik.

1902

2. ... yaşında.

903

[2]

yeşne-: Şimşek çakmak.

190, 419

[2]

yeşüsmér: 12-16 yaşları arasında
delikanlı veya genç kız.

1022

[1]

yéfek: İpek.

1838

[1]

yéfréytor: (R.) Onbaşı.

664

[1]

yégér: (R.) Almanlar'ın dağlık yerlerde savaşmak için eğitilmiş komandoları.

223, 231, 255, 277, 279, 322, 327, 730, 742

[8]

yégérmé: Yirmi.

1219

[1]

yégérmé biş: Yirmi beş.

1544

[1]

yégérmé altı miş: Yirmi altı bin.

2488

[1]

yégét: Yiğit, delikanlı.

239, 273, 433, 533, 550, 573, 578, 601, 607, 609, 610, 655, 663, 693 (2), 694, 698, 702, 703, 709, 718, 778, 779, 789, 821, 1146, 1232, 1235, 1250, 1281, 1342, 1345, 1351, 1376, 1382, 1385, 1467, 1497, 1517, 1522, 1542, 1730, 1733, 1964, 2214, 2252, 2416, 2452, 2529, 2542, 2593

[51]

yıl: Yıl.

334, 537, 597, 783, 954, 971, 1046, 1160, 1185, 1203, 1219, 1240, 1313, 1327, 1334, 1379, 1394, 1503, 1512, 1648, 1661, 1664, 2139, 2145, 2149, 2321, 2327, 2354, 2360, 2445, 2688

yıl eylenesé: Yıl boyunca.

2475

[32]

yıla-: Ağlamak.

1208, 1556 (2), 1565, 1817, 1818, 1853, 2062, 2277

yılap ciber-: Ağlamaya başlamak.

1267, 1554, 2026, 2113

[13]

yılam sıra-: Ağlamaklı olmak.

1938

[1]

yılan: Yılan.

877, 1460

[2]

yılav: Ağlama.

1556 (2), 1818, 1994

[4]

yılga: Akarsu, ırmak.

2362

386, 977, 2322, 2387, 2388

[1]

[5]

yırt-: Yırtmak.

yırak: Uzak, ırak.

6, 707

6, 9, 75, 202, 465, 663, 870, 902,

[2]

1436, 1439, 1491, 1548, 1590, 1699,

yırtıl-: Yırtılmak.

2019, 2045, 2308, 2531

720

yırak-yıraklarga: Çok

uzaklara.

[1]

2143

yırtkıcı: Vahşi, merhametsiz.

yırakka-yırakka: Uzağa

378

uzağa.

[1]

795

yırtkıcılık: Vahşilik.

yırakta-yırakta: Çok

41

uzaklarda.

[1]

25

yış: Sık sık.

[21]

1576

yıraga-: Uzaklaşmak.

[1]

2386

yışrak: Sıkça.

[1]

1414

yıraklaş-: Uzaklaşmak.

[1]

279

yodruk: Yumruk.

[1]

1054, 2308

yıraklık: Uzaklık.

[2]

yokı: Uyku.

980, 1064, 1869, 1923, 2283, 2496,
2586

[7]

yokla-: Uyumak.

499, 553, 1066, 1854, 1941 (2), 1944,
1947, 2283, 2373, 2582, 2583

yoklap yat-: Sakince durmak.

374

[13]

yoldız: Yıldız.

5, 260, 1385

[3]

yoldızlı: Yıldızlı.

51

[1]

yolkın-: Koparılmak.

1756

[1]

yom-: Yummak, kapatmak.

212, 499, 852, 1589, 2017

[5]

yomarla-: Bürmek, dürmek.

395, 842, 1309, 2077

[4]

yomička: (R.) Yonga, kıymık.

514

[1]

yomıl-: Kapanmak.

2287

[1]

yomiş: Vazife, iş.

1160

yomiş kuş-: Görev vermek.

2083

[1]

yomşak: Yumuşak.

54, 132, 909, 1512, 1689, 2192

[6]

yomşaklık: Yumuşaklık, iyi huyluluk.

2243

[1]

yomşar-: Yorulmak, güçsüzleşmek.

611, 774

[2]

yonçı-: Yorulmak.

1059

[1]

1689

yort: Bina, ev.

[1]

76, 1282, 1957, 2387, 2388 (2)

yöré-: 1. Yürümek, gitmek.**yort sal-:** Bina yapmak, inşaat yapmak.

14, 77, 232, 336, 538, 1230, 1292, 1377, 1423, 1546, 1598, 1601, 1672, 1686, 1697, 1711, 1716, 1797, 2084, 2140, 2217, 2226, 2265, 2337, 2338, 2354, 2421

1841, 1842, 1843, 1847

[10]

yot-: Yutmak.

2. Haber, söz dolaşması.

382, 1513, 2457

429, 2489

[3]

yöriy tor-: Yürüedürmek.**yögér-:** Koşmak.

1236, 2417

215, 223, 458, 725, 738, 829, 1088, 1136, 1194, 1790, 1917, 1963, 1966, 2053, 2059, 2063, 2120, 2121, 2398, 2471

[31]

yören-: Volta atmak.

1825

[20]

[1]

yök: Yük.**yörek:** 1. Kalp.

414

28, 60, 540, 892, 899, 905, 1103, 1234, 1272, 1309, 1322, 1588

[1]

yökle-: İş yüklemek.

2. Yürek, gönül.

2297

217, 388, 393, 491, 498, 506, 529, 536, 1166, 1171, 1192, 1196, 1197, 1199, 1212, 1243, 1277, 1385, 1416, 1581, 1614, 1617, 1685, 1750, 1985, 2041, 2080, 2154, 2436, 2457

[1]

yöntes: Uzun tüylerle kaplı, tüylü, kıllı.

3. Cesaret.

341, 347

yörek davla-: Yüreğini
yakmak, aşık etmek.

1351

yörek sızla-: Kalbi ağrımak.

1596

[46]

yöreklé: Cesur.

342

[1]

yört-: 1. Gezdirmek.

1702, 1778

2. Adlandırmak.

342, 1409, 1775

3. Devam ettirmek, yaşatmak.

755

[6]

yörtél-: Adlandırılmak.

996

[1]

yöz 1: 1. Yüz (sayı).

194

[1]

yöz 2: 1. Yüz, surat.

48, 83, 199, 233, 315, 331, 485, 687,
720, 941, 1280, 1464, 1472, 1480,
1700, 1704, 1752, 1784, 1955, 2017,
2066, 2107, 2118, 2178, 2200

2. Taraf, yan.

1373, 1533

[27]

yöz-: Yüzmek.

908, 1929, 1930 (2), 2144, 2674, 2687

[7]

yözék: Yüzük.

1743

[1]

yözlé: Yüzlü.

1235, 1336, 1522, 1690, 2416

[5]

yöztüben: Yüzükoyun, yüz üstü.

832

[1]

yugal-: Kaybolmak, görünmemek.

279, 534, 703, 1981

yugalıp kal-: Kaybolup

kalmak.

559, 945

[6]

yugalt-: Kaybetmek.

209, 1518

[2]

yugarı: Yukarı, üst.

502, 525, 567, 571, 576, 579, 583,

590, 600, 604, 612, 616, 676, 713,

810, 1779

[16]

yugıyse: Yoksa.

381, 510, 2246, 2406, 2501, 2591,

2685

[7]

yuk: 1. Yok.

25, 43, 51, 99, 127, 206, 240, 357,

687, 776, 823, 860, 889, 987, 990,

1113, 1190, 1198, 1395, 1438, 1497,

1508, 1550, 1616 (2), 1655, 1769,

1822, 1842, 1865, 1877, 1987, 1990,

2046, 2138, 2140, 2161, 2226, 2246,

2422, 2441, 2466, 2478, 2496, 2505

(2), 2522, 2576, 2585, 2588, 2595,

2652, 2684

2. Hayır.

149 (2), 160, 164, 381, 506, 614,

1013, 1198, 1428, 1442, 1519, 1562,

1728, 1761, 1840, 1862, 1910, 1960,

1996, 2146, 2164 (2), 2521, 2553

3. Gereksiz, boş şey.

1254, 1564, 1851

4. Değil.

1722, 1860

5. Öğrenilen geçmiş zaman
sıfat-fiilinin olumsuzunu yapar.

489, 2368, 2431

yuk bul-: Yok olmak.

818, 1752

yuk it-: Yok etmek.

498, 568

yukka çıkar-: Boşa çıkarmak.

1076

yukka çık-: Ortadan
kaybolmak.

1207, 1374

yuktan bar bul-: Yoktan var
olmak.

1660

[94]

yuksın-: Yokluk hissetmek.

1440

[1]

yul: 1. Yol.

63, 206, 240, 368, 425, 426, 857,
1580, 2085, 2105, 2119, 2141, 2142,
2143, 2145, 2255, 2260, 2261, 2262,
2266, 2393, 2588

2. Yolculuk.

590, 821, 1525, 2136

3. Hayat yolu, yaşam.

1018, 1711, 2406

yul kuy-: Yolculuğa çıkarmak.

381

yul kürset-: Yol göstermek.

533

yul tap-: Yol bulmak.

1132

yulga çık-: Yola çıkmak.

698, 793, 2303

yulga sal-: Yola salmak.

2575

[36]

yuldaş: Yoldaş, arkadaş.

1224, 1622

[2]

yulı: Defa, sefer.

656, 681, 1788, 1893, 2221, 2256,
2657

[7]

yumorist: (R.) Mizahçı, mizah yazarı.

2663

[1]

yurgan: Yorgan.

21

[1]

yuvan: Kalın.

835, 1658, 2274

[3]

yuvana-: Şişmek.

1350

[1]

yuvanıç: Teselli.

1666

[1]

yuvat-: Teskin ve teselli etmek.

1192, 2028

[2]

yuvın-: Yıkanmak.

331, 1796

yuvınıp al-: Yıkanıvermek.

2591

[3]

yüler: Akılsız, gamsız.

350, 1296, 2174, 2180

[4]

yülerl k: Akılsızlık.

1437

[1]

yönel-: Belli bir yöne bakıp gitmek,
yönelmek.

64, 136, 1731

[3]

y nelt-: Yöneltmek.

1369

[1]

y nel s:  stikamet.

2461

[1]

y y s: Islak, nemli.

776, 2185, 2376

[3]

y y şlen-: Islanmak, nemlenmek.

2285

[1]

Z**zadaniy :** (R.)  ş, çalışma.

2255

[1]

zagfıran: (A.) Safran.

2017

[1]

zagıyf: Zayıf, cılız.

559

[1]

zal: (R.) Büyük salon.

933, 938, 939

[3]

zaman: (A.) Zaman,  ağ.

914, 1331, 1858, 2074, 2405

[5]

zamana: (A.) Zamane, şimdiki zaman.

2327, 2336

[2]

zapolyaryı: (R.) Kutup bölgesi.

[11]

2322

zegıyf: (A.) Zayıf, güçsüz.

[1]

1279

zar: (A.) Yakınma, şikayet.

[1]

1266, 2277

zeher: (F.) Çok kötü.

[2]

2269, 2663

zarar: Zarar, ziyan, hasar.

[2]

99

zeherlen-: Zehirlenmek.

zarar it-: Zarar vermek.

133

344

[1]

[2]

zeңger: (F.) Çivit mavisi, gök mavisi.

zararsızlandır-: Etkisiz hale getirmek.

20, 37, 238, 532, 638, 642, 655, 694, 695, 701 (2), 707, 858, 871, 954, 2284

599

zep-zeңger: Masmavi.

[1]

1638

zarlan-: Şikâyet etmek.

[17]

1581

zeңgerlen-: Mavileşmek.

[1]

653, 667

zarplata: (R.) Maaş.

[2]

1399

zeңgerlék: Mavilik.

[1]

20, 653, 667, 871

zavod: (R.) Fabrika.

[4]

931, 932, 935, 936, 961, 1018, 1147, 1184, 1214, 1215, 1219

zeңgersu: Mavimsi.

523, 795, 2348, 2486

[3]

[4]

zémlyanka: (R.) Toprak sığınak,
zeminlik.

zinnet: (A.) Ziyinet, altın gümüş takı,
kuyum.

1871

182 (2), 202, 671, 926, 2282, 2313

[1]

[7]

zırıl-da-: Fır fır dönmek.

zinnetle-: Ziyinetlemek, değerli
taşlarla süslemek.

1636

2203

zırıldap tor-: Fır dönüp
durmak.

[1]

2225

znaménitý: (R.) Tanınmış, ünlü.

2432

[2]

zifa: (A.) Nefis, çok güzel, süsü
yerinde.

[1]

zur: 1. Kocaman, iri.

21, 1335, 1690

383, 450, 938, 939, 1008, 1009, 1011,
1012, 1013, 1025, 1046, 1102, 1279,
1351, 1459, 1460, 1966, 2054, 2124,
2335, 2456, 2478

[3]

zihén: (A.) Zihin, akıl.

2. Büyük, engin, çok.

849, 860

931, 1227, 1322, 1470, 1613, 1647,
1694, 1787, 2233

[2]

zihénséz: Akılsız.

3. Önemli, mühim.

1550, 1567

446, 957, 1132, 1928, 1932, 2079,
2159, 2555, 2561

[2]

zinhar: (A.) Aman, lütfen, derhal.

4. Yaşça büyük, yetişkin.

942, 2043, 2050, 2060

957

	zur zurın: Çok önemli.	[2]
166		zvaniyé: (R.) Rütbe.
	zur-zur: Kocaman, kocaman.	2500, 2545
262, 2377		[2]
[44]		zvonok: (R.) Zil, çingırak.
	zurlık: Büyüklük.	1292, 1293, 1298
1096, 1104		[3]

5. SONUÇ

Çalışmamızda Türk lehçelerinin içinde zengin bir edebiyata sahip olan Tatar Türkçesinin 20. yy.'da yetiştirdiği önemli yazarlardan Gabdrahman Epselemov'un "*Hetér (Hikeyeler)*" "*Hatıra (Hikâyeler)*" adlı hikâye kitabı üzerinden dil incelemesi gerçekleştirdik.

Çalışmamız "Giriş, Dil İncelemesi, Metin, Dizin ve Sonuç" olmak üzere beş ana başlık altında toplanmaktadır.

Giriş bölümünün ilk kısmında Gabdrahman Epselemov'un hayatı ve edebî kişiliği anlatılmıştır. Gabdrahman Epselemov Sovyet ideolojisine bağlı, çocukluğunu köyde, gençliğini fabrikalarda ve savaş meydanlarında geçirmiş, yetişkinlik yıllarında yazarlık ve gazetecilik yapmış, bir dönem milletvekilliği de yapmış, uzun bir hastalık dönemi geçirmiş bir yazardır. Hayatını şekillendiren olaylar onun yazarlık yolunu da çizmiş, halkçı, Sovyet ideolojisine sıkı sıkıya bağlı bir yere oturtmuştur. Eserlerinin konuları ilk olarak savaş ve kahramanlık konularını, daha sonra işçi temasını, son dönemde de toplum hayatını içermektedir. Yaşadığı dönemde büyük bir üne kavuşmuş, kitapları en çok okunanlar arasına girmiştir. Bugün halen kitapları ilgiyle okunmaktadır.

Giriş bölümünün ikinci kısmında çalışmamıza konu olan eser tanıtılmış, kitapta geçen hikâyelerin konularına değinilmiştir. Çalışmamızda, kitapta bulunan hikâyeler arasından aynı yılda yazılmış hikâyelerden birer tanesini incelemeye aldık. Toplam on iki hikâyeyi inceledik. Böylelikle de yazarın bütün edebî hayatı boyunca kullandığı dili takip etme imkânı bulduk.

Hikâyelerin konularına baktığımızda yazarın hayatıyla ve yazdığı romanların konularıyla aynı doğrultuda olduğunu görüyoruz. Yazarın, 2. Dünya Savaşı yıllarında savaş ve kahramanlık hikâyeleri, sonrasında toplumsal hayatı anlatan hikâyeler, en son olarak da geçmişe özlemini anlattığı hikâyeler yazdığını görmekteyiz. Bu durum da bize yazarın eserlerindeki konuların, yazarın yaşadıklarından ve gözlemlerinden hareketle ortaya çıktığını göstermektedir.

Dil İncelemesi bölümünde, seçtiğimiz hikâyelerin dil incelemesi, ses ve şekil bilgisi alt başlıklarında yapılmıştır. İncelememizde, standart Tatar Türkçesinin ses ve

şekil bilgisi bakımından eserin değerlendirilmesi yapılmış ve alt başlıklarda eserden örnekler verilmiştir. Bu inceleme sonunda da yazarın standart Tatar Türkçesine uyduğu görülmüştür.

Yazar, hikâyelerinde, birkaç örnek dışında, mahallî dilden sözcük ve ifadeler kullanmamıştır. Ayrıca Sovyet dönemi eserlerinde sıklıkla karşılaştığımız çiftçilik terimleri de yazar tarafından kullanılmamıştır. Bu durumun da yazarın sadece çocukluk yıllarının köyde geçmiş olmasından, köy hayatını ve çiftçiliği çok iyi tanımasından kaynaklandığını düşünmekteyiz.

Metin bölümünde, önce metnin Kiril alfabesinden Latin alfabesine transkripsiyonu yapılmış, inceleme için transkripsiyonlu metne satır numaraları verilmiştir. Toplamda 2688 satır tespit edilmiş ve incelemeye alınan örneklerin yanına, örneğin bulunduğu satır numarası eklenmiştir. Daha sonra da aynı sıra izlenerek bu metinlerin Türkiye Türkçesine aktarımı yapılmıştır.

Dizin bölümünde, metinde geçen kelimeler alfabetik olarak sıralanarak Türkiye Türkçesindeki anlamları verilmiştir. Dizinde toplam 3697 kök ve gövde madde başı ve alt madde başı olarak verilmiştir.

Metnin söz varlığının 1328'i fiil, 2369'i isimlerden oluşmaktadır. Fiiller söz varlığının % 35.9'unu, isimlerse % 64.1 ini oluşturmaktadır.

Toplam söz varlığı içerisinde alıntı sözlerin sayısı 569'dur. Bu sözlerin 332'si Rusça, 180'i Arapça, 56'sı Farsça, 1'i Moğolca kökenlidir.

Metnin söz varlığının % 84.6'sı Türkçe, % 15.4'ü alıntı sözcüklerden oluşmaktadır. Alıntı sözcüklerin % 58.3'ü Rusça, % 31.7'si Arapça, % 9.8'i Farsça, % 0.17'si Moğolca sözcüklerden oluşmaktadır.

Bütün bu verilere bakarak, yazarın geniş bir kelime hazinesine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca yazar çok sayıda Rusça alıntı sözcük kullanmıştır. Bunun temel nedeniyse hikâyelerin çoğunun askerlik, fabrika, inşaat gibi konuları barındırıp bu alanlardaki terimlerin sıklıkla kullanılmasıdır.

Sonuç olarak bu çalışmamızda Tatar edebiyatının ünlü yazarlarından Gabdrahman EpseleMOV'u tanıttık ve Türk edebiyatının bir güçlü kaleminin, daha geniş bir alana ulaşmasını sağladık. İncelememizde yazarın standart Tatar Türkçesini

kullanımda başarılı olduğunu gördük, hikâyelerinin Türkiye Türkçesine aktarımını sağladık. Dizin bölümünde hikâyelerin söz varlığını ve bu sözcüklerin anlamlarını gösterdik. Çalışmamızın amacının sonuçla bağdaştığını gördük.

KAYNAKÇA

- ABSALYAMOVA, Albina (2006) “Dolgiye Beliye Noçi”, *Kazan Dergisi*, S. 4, s. 3-20, Kazan
- ABSALYAMOVA, Albina (2011) *Nikogda Né Ugasnét, Kazan: Tataristan Kitap Neşriyat*
- ABSALYAMOVA, Albina (2012) “Ul Utlar Bérkayçan Da Sünmes”, *Kazan Utları Dergisi*, Çev. Röstem Galiullin S. 1, s. 116-124, Kazan
- AHUNOV, Garif (2001) “Vatan Soldatı”, *Ak Çeçekler Bülek İtté*, Der. Gölsine Möhemmedova, s. 55-59, Kazan: Magarif Yay.
- AKSOY, Şirin (2011) *Bir Tatar Yazarı Garif Ahunov’un Gomér Yulı Adlı Romanında Dil İncelemesi*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir: (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- BURAN, Ahmet (2011) *Kurşunlanan Türkoloji*, Ankara: Akçağ Yay.
- BURAN, Ahmet, ALKAYA, Ercan (2009) *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Ankara: Akçağ Yay.
- EPSELEMOV, Gabdrahman, (1963) “Meñgege Çıkkın Koyaş”, *Sovyet Edebiyatı Dergisi*, S. 11, s. 3-10, Kazan
- ERGİN, Muharrem (2009) *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Yay.
- GANIYEV, F., EHMETYANOV, R., AÇIKGÖZ, H. (1997) *Tatarça-Törékçe Süzlék*: Moskova: İnsan Yay., Kazan: Fikér Yay.
- GANIYEV, Fuat A., (2013) *Bugünkü Tatar Türkçesi Söz Yapımı*, Çev. Murat ÖZŞAHİN, Ankara: TDK Yay.
- GANIYEV, Fuat A., ZİNNETULLİNA, K. Z., (1998) *Tatar Grammatikası*, Baş Redaktör M. Z. Zekiyev, Moskova: İnsan Yay., Kazan: Fikér Yay.
- HEYRİ, Hesên (1960) *Tatar Sovyet Edebiyatında Sosyalist Realizm Meseleleri*, Kazan: Tataristan Kitap Neşriyatı

- HEYRİ, Hesen (1962) “Kürénéklé Prozaik Hem Publitsist”, *Sovyet Edebiyatı Dergisi*, S. 1, s. 105-111, Kazan
- KOMİSYON (1977-1981) *Tatar Tiliniñ Añlatmalı Süzligi 3 Cilt*, Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyat
- KOMİSYON (1985) *Tatar Edebiyatı Tarihi*, C. 5 Kazan: Kazan Kitap Neşriyatı
- KOMİSYON (2001) *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatı Antolojisi*, C. 18 Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- KOMİSYON (2009) *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK Yay.
- KOMİSYON, (1962) “Gabrağman Epselemovka 50 Yaş”, *Sovyet Edebiyatı Dergisi*, S. 1, s. 104, Kazan
- KORKMAZ, Zeynep, (2003) *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yay.
- KORKMAZ, Zeynep (2009) *Türkiye Türkçesi Grameri*, Ankara: TDK
- MOSTAFİN, Rafael, (1964) “Gabrağman Epselemov”, *Sovyet Edebiyatı Dergisi*, S. 11, s. 127-138, Kazan
- MÖHEMMEDOVA, Gölsine (2001) *Ak Çeçekler Bülek İtté*, Kazan: Magarif Yay.
- MOSTAFAEV, E., ŞÇERBİNİN, V. G., (1996) *Büyük Rusça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Multilingual Yay.
- ÖNER, Mustafa (1998) *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*, Ankara: TDK
- ÖNER, Mustafa (2007) “Tatar Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, Edt. Ahmet B. ERCİLASUN, s. 679-748, Ankara: Akçağ Yay.
- ÖNER, Mustafa (2015) *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: TDK Yay.
- PUSTOVAR, H. H. (2011) *Tatarstan Yazuvçıları-Edebî Premiya Laureatları*, Edt. D. İ. FEYZULLİNA, Kazan: Tataristan Kitap Neşriyatı
- TEHDUTDİNOV, Kasıym, HAMMATOV, Şemsi, (1990) *Kalemné Ştıkka Tıñlep*, Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı

TÜRK, Ahmet Turan (2014) *Nurihan Fettah'ın "Sızgıra Torgan Uklar" Romanı Üzerine Dil İncelemesi*, İzmir: (Yayımlanmamış Doktora Tezi)

translate.google.com

VELİYEVA, Z. R., vd., (2009) *Edéplerébéz*, Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı

www.kazantime.com: 25.12.2012

ZAKİROVA, Ramila, (2008) *Gabdrahman EpseleMOV EserlerénéTélé*, Kazan Devlet Üniversitesi, Kazan: (Yayımlanmamış Doktora Tezi)

ZARİPOV, Hemze, (1988) *Barısı Da Yeşlerge Kala*, Kazan: Tataristan Kitap Neşriyatı

EKLER

Ek 1. Yazarın Evinin Girişindeki Tabela

Ek 2. Yazarın Daha Büyüğüyle Değiştirilen Posta Kutusu.

Ek 3. Yazarın çalışma odası.

Ek 4. Yazarın Çalışma Masası

Ek 5. Yazarın Adının Verildiği Sokak

Ek 6. Yazarın Adının Verildiği Sokak

Ek 7. Yazarın Mezarı

Ek 8: Kazan'da Yazarın Adına Dikilmiş Kitabe.

Ek 9: Tataristan Devlet Başkanı ve Albina Absalyamova (yazarın torunu)
Birlikte “Ak Çiçekler” Tiyatrosunu Seyrederken

Ek 10: G. Epselemov’u Anma Etkinlikleri

ÖZGEÇMİŞ

05.05.1984 tarihinde Balıkesir'in Kepsut ilçesinin Bükdere köyünde doğdum. İlkokulu Aslıhantepecik ve Köylüköy İlkokullarında, ortaokulu Balıkesir Anadolu İmam-Hatip Lisesinde, liseyi Muharrem Hasbi Koray Lisesinde okudum. Yükseköğrenimi Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümünde 2006 yılında tamamladım.

2006 yılından beri Türkçe öğretmeni olarak Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde çalışmaktayım. Askerliğimi yedek subay olarak Şırnak/Uludere'de yaptım. 2009 yılında Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı anabilim dalı yüksek lisans programına kabul edildim. Şu an Kırgızistan'da Bişkek Eğitim Müşavirliğine bağlı Türkçe Öğretmeni olarak çalışmaktayım.